

S. AUGUSTINUS AURELIUS

S. AUGUSTINUS AURELIUS. BOŽÍ ŠTÁT II.

BOŽÍ ŠTÁT

Nie nadarmo povedal G. Papini o Božom štáte, že je to kniha-prales. V nijakej inej knihe nie je nasnášané toľko rozmanitého materiálu, z toľkých rozmanitých odborov ako práve v tejto knihe. Nie je to len dielo čisto filozofické a nie je to dielo výlučne teologické. Mohli by sme ho nazvať encyklopediou svojho veku. Dočítame sa v ňom skoro o všetkom, čo môže zaujímať ľudského ducha. Vidíme v ňom nielen dejiny židovského národa, ale aj dejiny všetkých ostatných starovekých národov. Hovorí nielen o kresťanskom Bohu, ale s veľkou dôkladnosťou spomína pohanských bohov a ich funkcie. Spomína nielen pohanských hrdinov, ale pripomína aj kresťanských mučeníkov a ich hrdinskú smrť za Krista. Uvádza nielen kresťanský svetonáhľad, ale hovorí aj o učení starých Egypťanov, spomína Platóna, Sokrata, Aristotela a celý rad starovekých vedcov a filozofov. Kriticky osvetľuje pohanskú bohoslužbu a poukazuje na jej nebezpečenstvo pre ľudské mravy. Dokazuje, že nijaké skvostné bohoslužby nevedely usmieriť bohov, aby zachránili svojich ctiteľov. Zavrhuje nesmyselnú vieru v astrologiu a na jasných dôkazoch vyvracia jej neopodstatnenosť. Osvetľuje jestvovanie a poslanie démonov a zavrhuje ich ako prostredníkov medzi bohmi a ľuďmi. Hovorí o stvorení anjelov a ľudí, o páde oboch a treste. Tajomstvo smrti vysvetľuje ako trest za Adamov hriech. Poukazuje na pôvod vášní v ľudskej bytosti. Popisuje dejiny ľudského pokolenia od Kaina a Ábela až po potopu, od potopy do čias izraelských kráľov a odtiaľ až po príchod Ježiša Krista. Veľkú znalosť ukazuje v nevhodnom porovnaní svetských dejín s dejinami, ktoré opisuje Písmo. Spomína nielen prorockvá Písma, ale aj Sibyly. Hovorí o cieľi dvoch štátov, svetského a božieho, ako aj o cieľi dobrých a zlých. Strhujúcim spôsobom rozpráva o poslednom súde a všetkom, čo s

týmto súdom súvisí. Nevercom a pochybovačom dokazuje jestvovanie pekla a večného trestu a svoju knihu zakončuje krásnym obrazom nového Jeruzalema, večnou odmenou všetkých spravodlivých, keď naveky v nebi oslavujú Boha v radosť, láske a kráse. V krátkom prehľade nemožno zachytiť celé bohatstvo knihy. Každý kresťan katolík, ale aj inoverec a neverec, ktorý pristúpi ku knihe bez predpojatia a s dobrým úmyslom nájst vysvetlenie a poučenie, nájde v knihe odpoveď na veľa otázok, ktoré sú aj dnes časové. Sú totiž na zemi v ľudstve aj večné otázky, na ktoré nik z ľudí neodpovie s konečnou platnosťou tak, aby všetci prijali jeho odpoveď za svoju. Súvisí to s jestvovaním slobodnej vôle.

Hoci na mnoho otázok už odpovedalo veľa ľudí v minulosti, predsa sa ľudstvo opäť a opäť dáva do riešenia večných otázok, ako sú: záhada života a smrti, otázka duše, duševného života, posmrtného života, Boha, odmeny a trestu, smyslu pozemského života a mnoho iných. V tom je aj časovosť Božieho štátu, že mnoho z nadhodených otázok spomína a rieši. Žijeme v časoch neistoty, nejednotnosti a najmä hľadania určitého pevného bodu aj v duševnom živote, na ktorý by sa mohlo ľudstvo pevne postaviť. Hľadá sa nielen vonkajšia forma, ale najmä určitá pevná duchovná línia, podľa ktorej by sa dalo naozaj ľudsky žiť, kým ešte nie je neskoro, kým si ľudstvo samo nevykope svoj vlastný hrob a nepochová sa v ňom. Táto kniha, tento preklad chce byť jedným kameňom na stavbe šťastného a pokojného ľudského života, založeného na uholnom základnom kameňi, ktorým je Ježiš Kristus. Chce byť výstražným výkrikom minulosti do našich čias, aby sme nezabúdali byť ľuďmi a bratmi, aby sme nezabudli, že sme dieťkami jedného, spoločného, nebeského Otca.

SV. AURELIUS AUGUSTÍN

BOŽÍ ŠTÁT

II. SVÄZOK

1 9 4 8

SPOLOK SV. VOJTECHA V TRNAVE

Sv. Aurelius Augustin: Boží štát (Ad Marcellinum DE CIVITATE DEI contra paganos libri viginti duo), vychádza v preklade Dr. Mateja Pätoprstého, Štefana Diana a Jána Kováča ako 9. a 10. sväzok edície Svet, séria B, ktorú vydáva Spolok sv. Vojtecha v Trnave
Cirkevné schválenie udelil Biskupský úrad v Spišskej Kapitule p. č.1149/1948. Vytlačilo Nakladateľské družstvo v Prešove, Roku Pána 1948.

KNIHA ŠTRNÁSTA

PREHLAD ŠTRNASTEJ KNIHY.

Vláda smrti prešla na všetko Adamovo potomstvo. Len božia milosť zachráni niektorých od druhej večnej smrti. Popri rečovej rozdielnosti celé ľudstvo sa delí na dve skupiny, na dva štáty. Jeden štát tvoria ľudia, ktorí žijú podľa tela, a druhý zas, ktorí žijú podľa ducha. Vo výraze »podľa tela« telo značí celého človeka. Podľa tela žiť, značí podľa samého seba a keď ide o človeka, značí to žiť podľa človeka. Lež tak žiť, znamená žiť podľa lži, lebo také žitie odporuje smerovaniu, danému Bohom všetkým stvoreniam, t. j. smerovaniu k Bohu. Zlé vlastnosti prirodzenosti netreba pripisovať Stvoriteľovi, lebo Stvoriteľ urobil prirodzenosť dobrou. Aj hnutia smyslové, ako: žiadostivosť, strach, radosť, smútok sú samy vsebe nie zlé, ale len ich smerovanie. Písmo spomína niektoré hnutia, najmä lásku, pre ktorú používa aj tri výrazy: caritas, dilectio, amor. Stoici miesto spomenutých hnutí zavádzajú: žiadosť, radosť a opatrnosť a vylučujú smútok, lebo ten vraj nemá miesta v duchu múdreho. Občania božieho štátu podliehajú smyslovým hnutiam, len musia dávať pozor, aby im dali správne zameranie. Prví ľudia v raji boli celkom slobodní od akýchkoľvek neposlušných hnutí a tento blažený stav by sa bol preniesol na celé ľudské pokolenie, keby nebol prišiel hriech. Boh stvoril človeka s dobrou, t. j. slobodnou, hriechu nepoddanou vôľou. Porušenie vôle sa stalo vinou človeka a napravená môže byť vôľa, t. j. úplná sloboda môže byť vôľi vrátená jedine Stvoriteľom. Eva podľahla v hriechu zvädzaniu padnutého anjela, Adam zas povolenosťou oproti svojej družke, v jasnom poznaní viny. Tarcha viny je v tom, že poslušnosť v raji nebola ťažká. Vonkajšiemu hriechu predchádza vnútorný pád, t. j. odvrátenie sa od Boha a príklom k sebe. Trest bol primeraný veľkosti priestupku a prejavil sa v odplatení neposlušnosti v raji, neposlušnosťou tela, odbojom v samom vnútri človeka. V odboji hrá veľkú rolu hnutie rozkoše, najmä ako pohlavná rozkoš, ktorá sa

často stavia proti vôli aj zbožného človeka. Pred hriechom nebolo toho protikladu, nebol boj tela proti duchu, preto aj nahota nemala nič zahanbujúceho, pokým teraz cit hanby je vrozený všetkým národom, a preto si telo kryjú. Aj plnenie manželských povinností sprevádza stud, preto aj tie sa medzi slušným ľuďmi konajú v skrytosti. Človek sa bráni prejavu hnevu a žiadostivosti. Najmä však skrýva činnosť pohlavnej rozkoše, lebo pri nej hýbe údami pud, a nie vôľa. Cynici si nechceli všímať tento pud. Bolo to však neprirodené. Stud sa dá tak vysvetliť, že má svoju príčinu vo vzbure prvého človeka proti Bohu a za odplatu má vzburu pudu proti vôli. Požehnanie manželstva v raji nemožno chápať ako rozmnožovanie cestou pohlavnej rozkoše. Pohlavný rozdiel bol hneď v raji a bol určený na to, aby spojením pohlavia sa rozmnožovalo ľudské pokolenie. Aj bez hriechu by sa boli ľudia manželsky spájali, ináč by sa muselo pripustiť, že len hriech umožnil rozmnoženie ľudského pokolenia. Plodenie by sa bolo vykonalo bez zahanbujúcej rozkoše, lebo príčina hanby, vzopretie sa nižšej časti v človekovi proti vyššej, vtedy by nebolo bývalo. Údy by sa boly celkom podrobovaly pod vládu vôle a neboly by kládly odpor. To možno azda ťažko chápať, ale predsa aj medzi ľuďmi možno poukázať na niektoré mimoriadne prípady silnej vôle vo vykonávaní vlády nad niektorými údmi. V takomto stálom vnútornom odboji človek nemôže byť šťastným, lebo nemôže tak žiť, ako by chcel, najmä zbožný. V raji žil človek blaženým životom, ktorý sám vytváral pohlavnú rozkoš zo svojej oblasti. Určitý počet nebeských občanov, ktorý by bez pádu bol býval povolovaný k blaženosti podľa zásluhy, teraz Boh vyvolí svojou milosťou zo zatratenej masy. Tak používa Boh aj zlo na dobré. Dopustil pokúšanie človeka, aj keď predvídal jeho pád. Vedel, že svätí pomocou božej milosti ešte slávnejšie zvíťazia nad diablom. Tak povstaly v ľudskom pokolení dva štáty, zdôvodnené dvojakou láskou, láskou k sebe a láskou k Bohu, ktoré si určujú za svoj cieľ a za cieľ svojich snáh buď seba samého, alebo Boha.

HLAVA PRVÁ

Pre neposlušnosť prvého človeka by všetci boli museli podstúpiť večnú smrť, keby mnohých nebola zachránila milosť božia.

Už v predošlých knihách sme hovorili o tom, že Boh z jediného človeka chcel vyviešť všetkých ľudí, aby sa celé ľudské pokolenie spolčovalo nielen podobnosťou prirodzenosti, ale aby sa aj akousi nevyhnutnosťou príbuznosti spojilo do svornej jednoty sväzkom pokoja. Toto pokolenie vo svojich jednotlivcoch nikdy nemalo zomrieť, ak by dvaja prví, z ktorých jeden je stvorený z nikoho a druhý z prvého, ak by svojou neposlušnosťou neboli zaslúžili smrť. Dopustili sa však tak veľkého hriechu, že sa ním skazila ľudská prirodzenosť a hriech a nevyhnutnosť smrti prešla aj na ich potomkov. Kráľovstvo smrti zavládlo natoľko nad ľuďmi, že by zaslúženým trestom bolo zaviedlo všetkých do večnej smrti, keby niektorých nebola zachránila nezaslúžená milosť. Tu je vlastne príčina, že hoci je na svete toľko národov, ktoré žijú podľa najrozmanitejších obradov a obyčajov, ktoré sa líšia rozdielnymi jazykmi, zbraňami a krojmi, jednako nejestvujú viac ako dve skupiny ľudskej spoločnosti, ktoré právom podľa nášho Písma môžeme pomenovať dvoma štátmi. Jeden je z ľudí, ktorí chcú žiť podľa tela, druhý zas z tých, čo chcú žiť podľa ducha, každý v pokoji svojho druhu. Keď dosahujú to, po čom túžia, žijú v pokoji svojho druhu.

HLAVA DRUHÁ

Život podľa tela zahrnuje nielen telesné neresti, ale aj duševné.

(Obsah.)

Najprv si treba ujasniť, čo znamená žiť podľa tela a čo podľa ducha. Kto by nehľadel na sv. Písmo, na prvý pohľad by si myslel, že podľa tela žijú epikurejci a im podobní, ktorí za najvyššie šťastie

pokladajú telesnú rozkoš. Podľa ducha zas, že žijú stoici, podľa ktorých dobro človeka je v jeho duši. Keď však pozrieme na vec v duchu Písma, uvídime, že obaja žijú podľa tela. Písmo slovom telo neoznačuje len smrteľné telo, hmotu, ale myslí tým celého človeka. Napríklad Slovo sa stalo telom, myslí sa, že sa stalo človekom. Odpoveď na otázku, čo rozumie Písmo výrazom »žiť podľa tela«, nájdeme v liste sv. Pavla: »Telo sa prejavuje skutkami, ako sú cudzoľožstvo, smilstvo, nečistota, nehanebnosť, modloslužobníctvo, čary, nepriateľstvá, sváry, nenávisti, hnevy, zvady, rozbroje, rozkoly závidi, vraždy, opilstvá, obžerstvá a iné im podobné. A vopred vám hovroím, ako som už aj povedal, že tí, čo pášu takéto veci, nestanú sa dedičmi kráľovstva božieho« (Gal. 5, 10—21). Z toho vidno, že žiť podľa tela neznamená len páchať opilstvá, smilstvá, ale znamená aj páchať hnevy, nenávisti, sváry. Apoštol preto volá tieto veci skutkami tela, aby naznačil, že sa to týka celého človeka, teda tela i duše.

HLAVA TRETIA

Hriech pochádza z duše, a nie z tela.

Ak niekto tvrdí, že telo u ľudí zlých mravov je príčinou akýchkoľvek nerestí preto, lebo duša je ovplyvňovaná telom, ten azda neprizerá na celú ľudskú prirodzenosť. »Telo, ktoré je porušiteľné, obťažuje dušu« (Múdr. 9, 15.) Odtiaľ tiež ten istý apoštol, rokujúc o porušiteľnom tele, o ktorom najprv povedal: »Hoci ten náš človek, ktorý je zvonku, hynie« (II. Kor. 4, 16), pokračuje ďalej: »Lebo vieme, že keď sa náš pozemský dom tohto prebývania zväŕa, máme stávanie od Boha, dom nie rukou spravený, večný v nebesách. I v tomto stoníme, lebo túžime obliecť si naň svoj príbytok, ktorý je s nebes, keď len nájdeme sa oblečení, a nie nahí. Lebo i ktorí sme v tomto stánku, stoníme obťaženi preto, že nechceme sa vyzliecť, ale priodiť, aby život schlípol, čo je smrteľné« (II. Kor. 5, 1—4). Sme teda obťaženi smrteľným telom a vieme, že príčina obťaženia je nie prirodzenosť a podstata tela, ale jeho porušenie, nechceme byť z tela vyzlečení, ale priodiati jeho nesmrteľnosťou. Aj vtedy telo bude, ale keďže nebude porušiteľné, nebude obťažovať. »Lebo telo, ktoré je porušiteľné, obťažuje dušu, a ten zemský príbytok dolu tlačí mnoho premýšľajúceho ducha« (Múdr. 9, 15). Veru sa mýlia, ktorí si myslia, že všetko duševné zlo pochodí z tela.

Vergilius sa zdá uvádzať platónsku mienku, keď vo vzletných veršoch hovorí:

Sešená majú ohnivú silu a nebeský pôvod,
kým ich nespomaľuje ťarcha tela
a netesnia zemské kĺby a smrteľné členy

a poučuje, že najznámejšie štyri duševné hnutia: žiadosť, strach, radosť a smútok sú príčinou všetkých hriechov a nerestí a pochodia z tela, preto dodáva:

odtiaľ sa strachujú, túžia, smútia a radujú,
a nepozdvihnú zraku, zavretého tmou a slepým väzením.
(Aen. 6, 730.)

Avšak ináč o tom hovorí naša viera. Porušiteľnosť tela, ktorá obťažuje dušu, nie je príčinou prvého hriechu, ale trestom. Nie porušiteľné telo urobilo dušu hriešnou, ale hriešna duša urobila telo porušiteľným. Z porušiteľnosti tela povstávajú, pravda, niektoré hnutia a zlé žiadosti, ale jednako všetky neresti hriešneho života nemožno pripísať telu, aby sme ich nezbavili diabla, ktorý nemá tela. Aj keď nemožno diabla pomenovať opilcom alebo zhýralcom, alebo mu pripisovať ktorúkoľvek nerosť, ktorá sa viaže k telesným rozkošiam, hoci je on pokušiteľom a zvodcom na také hriechy, je predsa len neslýchane pyšný a závistlivý. Tá nerosť zapríčinila, že zostal na večný trest určený do temného väzenia. Tie neresti, ktoré prevládajú v diablove, apoštol pripisuje telu, hoci diabol telo celkom určite nemá. Hovorí totiž, že »nepriateľstvá, škriepky, nenávisť, hnevy, zvady, rozkoly« sú skutky tela (Gal. 5, 20). Hlava a pôvod týchto všetkých je pýcha, ktorá aj bez tela vládne v diablove. Kto nad neho je svätým nepriateľskejším? Kto je ku nim škriepnejší, hnevlivejší, závistlivejší? A ak diabol má toto všetko aj bez tela, ako môže byť skutkami tela, ak len nie skutkami človeka, ktorého, ako som povedal, pomenoval slovom telo. Človek sa podobá diablove tým, že má telo, ktorého diabol nemá, ale tým, že žije podľa seba, totiž podľa človeka. Aj diabol chcel žiť podľa seba, keď neobstál v pravde, nie z Boha, ale zo seba hovoril klamstvo, lebo je nielen luhár, ale aj otcom lži (Ján 8, 44). On prvý klamal a odkiaľ začal hriech, odtiaľ začalo aj klamstvo.

Čo znamená žiť podľa človeka a čo podľa Boha?

Keď žije človek podľa človeka, a nie podľa Boha, podobá sa diablovei. Aj anjel mal žiť nie podľa anjela, ale podľa Boha, aby vytrval v pravde a hovoril pravdu, čerpanú z Boha, a nie zo svojej lži. Veď aj o človekovi hovorí na inom mieste apoštol: »Ale ak pravda božia skrze moju lož sa zveľadila na jeho slávu« (Rim. 3, 7). Lož pomenoval svojou a pravdu božou. Ak teda žije človek podľa pravdy, nežije podľa seba, ale podľa Boha. Boh totiž o sebe povedal: »Ja som pravda« (Ján 14, 6). Keď žije podľa seba, totiž podľa človeka, a nie podľa Boha, žije podľa lži. Nie však ako by človek bol lžou, veď jeho pôvodcom a Stvoriteľom je Boh, ktorý predsa nie je pôvodcom a Stvoriteľom lži. Preto však, lebo človek je tak správne stvorený, aby nežil podľa seba, ale podľa toho, ktorý ho stvoril, aby plnil skôr jeho vôľu ako svoju. Nežiť však tak, ako bol stvorený, aby žil, to je lož. Chce byť blaženým aj vtedy, keď nežije tak, aby mohol byť blaženým. Čo však je klamlivejšieho od takej vôle? Preto nie darmo sa správne hovorí, že každý hriech je lož. Hriech vzniká len z takej vôle, ktorou si želáme, aby nám bolo dobre, alebo sa chránime, aby nám bolo zle. Lož je tá, ktorá keď pôsobí, aby nám bolo dobre, vtedy nám je skôr zle; keď pôsobí, aby nám bolo lepšie, vtedy je nám skôr horšie. Prečo je tomu tak? Preto, lebo človekovi môže byť dobre len z Boha, ktorého opúšťa hriechom, nie však zo seba, podľa ktorého keď žije, hreší.

Čo sme povedali, že tu povstaly dva rozdielne a oprotivé štáty, lebo jedni žili podľa tela a druhí podľa ducha, môže sa aj tak povedať, že jedni žili podľa človeka a druhí podľa Boha. Celkom zreteľne to hovorí sv. Pavol ku Korinťanom: »Keď sú medzi vami žiarlivosť a škriepky, či nie ste telesní, či nežijete podľa človeka?« (I. Kor. 3, 3.) Žiť podľa človeka znamená toľko, ako byť telesným, lebo telom, časťou človeka sa rozumie celý človek. Tých istých apoštol najprv nazval živočíšnymi (animales), ktorých neskôr pomenoval telesnými (carnales), keď vraví: »Lebo kto z ľudí vie, čo je v človeku, leda duch človeka, ktorý je v ňom? Tak ani čo je božie nikto nezná, iba Duch Boží. No, my sme nedostali ducha tohto sveta, ale Ducha, ktorý je z Boha, aby sme vedeli, čo sa nám od Boha darovalo, o čom i hovoríme nie učnými slovami múdrosti ľudskej, ale náukou Ducha, keď porovná-

vame duchovné veci s duchovnými. Ale živočíšny (animalis) človek nechápe to, čo je Ducha Božieho, lebo je mu bláznovstvom« (I. Kor. 2, 11—14). Takým teda, živočíšnym, o niečo ďalej hovorí: »I ja, bratia, nemohol som vám hovoriť ako duchovným, ale ako telesným (carnalibus)« (I. Kor. 3, 1). V oboch prípadoch je ten istý spôsob reči, t. j. čiastka sa berie za celok. Aj duša alebo telo, ktoré sú časťami človeka, môžu naznačiť celok, človeka, preto nie je inakší človek telesný, a inakší živočíšny, ale oboje je to isté, t. j. človek, ktorý žije podľa človeka. Tak isto sa rozumejú len ľudia, a nič iného, keď sa číta: »Zo skutkov zákona neospravedlivie nijaké telo« (Rim. 3, 20), alebo: »Všetkých duší domu Jakubovho, ktoré prišli do Egypta, bolo sedemdesiat« (Gen. 46, 27). Tak isto, ako slovami »nijaké telo« sa rozumie každý človek, tak aj slovami »sedemdesiat duší« sa rozumie sedemdesiat ľudí. To, čo sa hovorí »nie učenými slovami ľudskej múdrosti«, mohlo by sa povedať »telesnej múdrosti«. Tak isto »nežijete podľa človeka«, mohlo by sa povedať »nežijete podľa tela«. Toto je ešte zreteľnejšie z ďalších slov: »Keď niekto povie: Ja som Pavlov, ja zas Apollov, či nie ste ľuďmi?« (I. Kor. 3, 4.) Čo predtým povedal, ste živočíšni, ste telesní, to teraz jasnejšie povedal: Ste ľuďmi. To znamená, že žijete podľa človeka, a nie podľa Boha. Keby ste žili podľa Boha, bohmi by ste boli.

HLAVA PIATA

Platónska mienka o prirodzenosti duše a tela je prijateľnejšia ako manichejská.

(Obsah.)

Všetky telesné priestupky netreba pripisovať Stvoriteľovi telesnej prirodzenosti, lebo tá je v podstate dobrá. Avšak život podľa stvoreného dobra, keď sa opustí Stvoriteľ, ten je už nie dobrý. Kto by prirodzenosť duše vychvaľoval ako najvyššie dobro a prirodzenosť telesnú obviňoval ako niečo zlého, ten by aj dušu miloval telesne a tela by sa zriekal telesne. Platónici nie sú tak nemúdri ako manichejci, aby sa odťahovali od tela, ako od čohosi zlého, ale všetky živly na svete ako dobré pripisujú Bohu, dobrému Stvoriteľovi. Hovoria však, že telesné údy a časti majú taký vplyv na dušu, že sú príčinami chorôb duše, ako: žiadosti, strachu, radosti a smútku. Pritom uznávajú, že nielen telo má taký vplyv na dušu, aby

žiadala, radovala sa, bála sa a smútila, ale že aj sama duša môže byť zmietaná spomenutými náladami.

HLAVA ŠIESTA

Vôľa rozhoduje o duševných hnutiach, či sú dobré alebo zlé.

Záleží na tom, aká je ľudská vôľa. Ak je prevrátená, budú aj hnutia¹⁾ prevrátené. Ak je však dobrá, vtedy aj hnutia nielen že budú bez viny, ale budú aj chválitebné. Vôľa je totiž vo všetkých, ba aj všetky sú vlastne vôľou. Čo iného je totiž žiadosť a radosť, ak len nie sú súhlasom vôle s tými vecami, ktoré chceme? Čo iného je strach a smútok, ak len nie nesúhlasom vôle s tým, čo nechceme? Keď súhlasíme s túžbou po tých veciach, ktoré chceme, je to žiadosť. Keď súhlasíme s užívaním tých vecí, ktoré chceme, je to radosť. Podobne, ak nesúhlasíme s tým, čo sa prihodilo niekomu proti vôli, taká vôľa je smútok. Ak nesúhlasíme s tým, čo nechceme, aby prišlo, taká vôľa je strach. Vôbec podľa rozmanitosti vecí, po ktorých túžime, alebo ktorým sa vyhýbame, tak ako vábia alebo odpudzujú ľudskú vôľu, podľa toho sa mení vôľa na také alebo iné duševné hnutia. Preto aj človek, ktorý žije podľa Boha, a nie podľa človeka, nevyhnutne miluje dobro, z čoho nasleduje, že nenávidí zlo. Nik nie je zlý z prirodzenosti, ale ktokoľvek je zlý, zlý je pre hriech. Kto žije podľa Boha, musí dokonalou nenávisťou nenávidieť zlých, ale nie tak, aby pre hriech nenávidel človeka, alebo pre človeka miloval hriech, ale tak, aby nenávidel hriech a miloval človeka. Po vyliečení hriechu zostane to, čo má milovať, a nič z toho, čo má nenávidieť.

HLAVA SIEDMA

Slová »amor« a «dilectio» sa používajú v Písme v dobrom i zlom smysle.

(Obsah.)

V Písme sa používajú slová: amor (láska), dilectio (milovanie), caritas (pomáhajúca láska) v dobrom i zlom smysle. Nesprávna je domnienka niektorých, že amor je zlá láska, a dilectio dobrá. Tá mienka sa nedá dokázať ani zo svetských spisovateľov, tým menej z Písma. V Písme hovorí Spasiteľ Petrovi: Miluješ ma? a pri-

tom sa striedajú slová amor a dilectio v tom istom smysle. Príčinou dobrej alebo zlej lásky je jedine vôľa. Keď je vôľa dobrá, vtedy je aj láska dobrá. Láska, dychtiaca za predmetom lásky, je túžba, žiadosť. Keď už dosiahla predmet svojej lásky, to je radosť. Ak sa vyhýba tomu, čo je proti láske, to je strach. A keď už niečo doľahlo, čo lásku ranilo, to je smútok. Predmety lásky sú zlé, ak je zlá láska. A láska je zlá, keď je vôľa zlá. To sa dá dokázať z mnohých miest Písma, ako: Žalm 118, 20; Múdr. 6, 21; Žalm 31, 11; Fil. 2, 12 a iné.

HLAVA ÔSMA

Stoici priznávajú v duši múdrych troje hnutí, ale nie bolesť a smútok.

(Obsah.)

Čo nazvali Gréci eupatheia a Cicero po latinsky constantia — statočnosť, to je podľa stoikov trojaká skutočnosť miesto spomínaných hnutí. Uznávajú len vôľu, radosť a ostražitosť, kým bolesť a smútok nepripúšťajú v duši múdreho. Podľa nich vôľa túži po dobre, ktoré múdry koná. Radosť je z dosiahnutého dobra, ktoré múdry všade dosiahne. Ostražitosťou sa múdry vyhýba zlu, ktorému vyhnúť sa je vždy povinný. Smútok, nakoľko pochádza zo zla, ktoré sa už stalo, nemôže byť v duši múdreho, lebo múdremu sa nemôže stať nič zlého. Preto aj v duši múdreho nemôže byť nič miesto smútku. Podľa nich len múdry môže chcieť, radovať sa a byť ostražitým. Hlúpy môže len túžiť, tešiť sa, strachovať sa a smútiť. Prvé tri po grécky volajú eupatheia a druhé štyri pathé. Keď som si to chcel overiť z Písma, našiel som, že nie je to správne. Všetko záleží na vôli. Keď je vôľa dobrá, vtedy je všetko dobré. Keď je vôľa zlá, potom je všetko zlé. Smútok, ktorý stoici zavrhujú, môže byť aj dobrý. Sv. Pavol hovorí: »Ak som vás teda svojím listom zarmútil, už neľutujem. Ľutoval som, lebo som videl, že vás ten list zarmútil, čo aj nakrátko, ale teraz sa radujem. Nie preto, že ste sa zarmútili, ale že ste sa zarmútili, aby ste sa kajali. Bohumilo ste sa zarmútili a v ničom nemáte škody našou vinou. Veď bohumilý zármutok spôsobuje spásenosné pokánie, a to netreba ľutovať! Zato svetký zármutok spôsobuje smrť. Hľa, koľkú horlivosť vo vás vyvolalo to, že ste sa zarmútili bohumilo!« (II. Kor. 7, 8—11.)

HLAVA DEVIATA

Správne duševné hnutia v živote spravodlivých.

Vzhľadom na otázku duševných hnutí, filozofom sme už odpovedali v deviatej knihe tohto diela (9, 4—5) a poukázali sme, že im ide viacej o slová ako o vec, že sú žiadostivejší škriepky ako pravdy. U nás podľa Písma a zdravej náuky občania svätého božieho štátu, žijúci podľa Boha, v životnom putovaní sa boja, túžia, žialia a radujú. A keďže majú pravú lásku, aj spomenuté hnutia majú v pravej miere. Boja sa večného trestu, túžia po večnom živote. Žialia, lebo dychtia a očakávajú prijatie za synov božích, vykúpenie svojho tela (Rim. 8, 23). Radujú sa v nádeji, lebo sa naplní slovo, ktoré je napísané: »Pohltená je smrť vo víťazstve« (I. Kor. 15, 54). Boja sa hrešiť, túžia vytrvať. Smútia nad hriechami, radujú sa z dobrých skutkov. Aby sa báli hriechov, počúvajú slová: »A keďže zmohutnie nepravosť, v mnohých vychladne láska« (Mat. 24, 12). Aby túžili vytrvať, počúvajú, čo je napísané: »Kto vytrvá do konca, ten bude spasený« (Mat. 10, 22). Aby smútili nad hriechami, počúvajú: »Keby sme povedali, že nemáme hriechu, klamali by sme sami seba a nebolo by v nás pravdy« (I. Ján 1, 8). Aby sa radovali z dobrých skutkov, počujú: »Veselého darcu miluje Boh« (II. Kor. 9, 7). Podľa svojej slabosti alebo sily, buď sa boja pokušenia alebo po ňom túžia, buď smútia v pokušení alebo sa radujú. Aby sa báli pokušenia, počúvajú slová: »Bratia, ak by niekoho pristihli pri nejakom poklesku, vy, ktorí ste Duchom obdarení, napravte ho v duchu miernosti! Veď aj ty si musíš dávať pozor, aby si nepodľahol pokušeniu«. (Gal. 6, 1.) Aby si želali pokušenie, počujú ktoréhosi silného muža z božieho štátu, hovoriaceho: »Skúšaj ma, Pane, a pokúšaj ma. Prepál moje ľadviny a moje srdce« (Žalm 25, 2). Aby smútili v pokušeniach, vidia plačúceho Petra (Mat. 26, 75). Aby sa radovali v pokušeniach, počujú Jakuba, hovoriaceho: »Bratia moji, za najväčšiu radosť to pokladajte, keď upadáte do rozličných pokušení« (Jak. 1, 2). A nielen pre seba samých sú ovplyvňovaní spomenutými hnutiami, ale aj pre tých, ktorých chcú vyslobodiť, o ktorých sa boja, aby nezahynuli, za ktorými smútia, ak zahynuli, z ktorých sa radujú, ak sa vyslobodili. Hľadia na veľmi dobrého, silného muža, ktorý sa chváli svojimi slabosťami (II. Kor. 12, 5), aby sme my, ktorí sme prišli do Cirkvi Kristovej z pohanstva, aby sme spomenuli toho najmocnejšieho, učiteľa národov vo viere a pravde, ktorý viac pracoval

ako ostatní apoštoli (I. Kor. 15, 10). Mnohými listami poučil božie národy, nielen tie, ktoré videl vo svojej prítomnosti, ale aj tie, ktoré predvídal v budúcnosti. Muža, bojovníka Kristovho, vyučeného a pomazaného od neho (Gal. 1, 12), ukrižovaného s ním, osláveného v ňom, správne bojujúceho veľký zápas na aréne sveta, pre ktorý sa stal divadlom anjelom a ľudom (I. Kor. 4, 9), ponáhľajúceho sa k cieľu, k odplate božieho povolania shora (Fílíp. 3, 14), očami viery a s láskou hľadía na neho, že sa raduje s radujúcimi a plače s plačúcimi (Rím. 12, 15), ktorý má zvonku boje a vnútri strachy (II. Kor. 7, 5), žiada rozpadnúť sa a byť s Kristom (Fílíp. 1, 23), túži vidieť Rimanov, aby aspoň aký taký úspech mal u nich ako u ostatných národov (Rím. 1, 11, 13), horlivého za Korinťanov a svojou horlivosťou sa bojaceho, aby ich mysle neboly odtiahnuté od čistoty, ktorá je v Kristovi (II. Kor. 11, 2—3). Ktorý mal veľký smútok a ustavičnú bolesť srdca nad Izraelitmi (Rím. 9, 2), že nepoznali božiu spravodlivosť (Rím. 10, 3), ktorý mal nielen bolesť, ale aj smútok nad mnohými, ktorí predtým hrešili a nekajali sa za nečistotu a smilstvo (II. Kor. 12, 21).

Ak by sa tieto hnutia a city, pochádzajúce z lásky k dobru a zo svätej žičlivosti, maly nazvať hriechami, museli by sme dovoliť, aby sa ozajstné hriechy nazvaly čnosťami. Ak však hnutia sledujú správny úmysel, keď sa uplatnia tam, kde je to potrebné, kto by sa ich potom opovážil nazvať chorobnými alebo hriešnymi, Preto aj sám Pán, keď viedol ľudský život v podobe sluhu a nemal nijaký hriech, predsa ich použil tam, kde to uznal za potrebné. Veď v ktorom bolo opravdivé ľudské telo a opravdivý ľudský duch, v tom nemohol byť falošný ľudský cit. Keď sa v jeho evanjeliu spomína, že sa hnevom zarmucoval nad tvrdosťou židov (Mar. 3, 5), že povedal: »Radujem sa pre vás, aby ste verili« (Ján 11, 15), že keď šiel vzkriesiť Lazára, aj slzy ronil (Ján 11, 35), že túžil jesť veľkonočného baránka so svojimi apoštolmi (Luk. 22, 15), že s približujúcim sa utrpením bola jeho duša smutná (Mat. 26, 38), iste sa to nespomínajú veci nepravdivé. Tieto, všetky hnutia tak prijal do ľudského ducha, ako keď chcel, stal sa človekom.

Treba teda priznať, že aj keď máme tieto hnutia správne a podľa Boha, predsa sú len hnutiami tohto života, a nie toho, ktorý očakávame v budúcnosti, ba často tým hnutiam podliehame aj proti vôli. Tak niekedy, aj keď nie pohnutí nejakou trestuhodnou žiadosťou, ale chválitebnou láskou, aj keď proti vôli plačeme.

Máme ich teda z ľudskej slabosti. Lež nie tak Pán Ježiš, u ktorého aj slabosť bola pod vládou. Kým podliehame slabostiam tohto života, ak by sme nemali nijaké hnutia, vtedy by život vlastne nebol normálny. Niektorých hreší a karhá apoštol, o ktorých hovorí, že sú bez citu (Rim. 1, 31). Viní ich aj svätý žalm, keď hovorí: »Čakal som, kto by ma poľutoval, a nebolo ho« (Žalm 68, 21). Kým žijeme na tomto mieste biedy, nemožno ináč vôbec necítiť bolesť, — ako to už ktorýsi svetský spisovateľ mienil a povedal — len za veľkú cenu duševnej tuposti a telesnej bezcitnosti (Cic. Tusc. 3, 6). To, čo sa povie po grécky apatheia (po latinsky by sa mohlo pomenovať impassibilitas, netrplivosť), ak by sa tak malo rozumieť, že je to život bez citových hnutí, ktoré proti rozumu pripadajú na človeka a pomútia mu myseľ, vtedy by netrplivosť bola veľmi dobrá a žiadúca. Takej však v tomto živote niet. Nie je to hlas hocakých ľudí, ale hlas veľmi zbožných a svätých: »Keby sme povedali, že nemáme hriechu, klamali by sme sa a nebolo by v nás pravdy« (I. Ján. 1, 8). Vtedy bude v nás apatheia, keď nebude v nás nijaký hriech. Nateraz sa dosť dobre žije, keď sa žije bez viny. Kto si však myslí, že žije bez hriechu, neusiluje sa o to, aby nemal hriech, ale aby nedostal odpustenie. Ak však apatheia má označovať ten stav, keď sa nijaký cit nemôže dotknúť ducha, kto by nesúdil, že táto tuposť je horšia od všetkých hriechov? Nie je preto nesmyslom tvrdiť, že dokonalá blaženosť bude bez akéhokoľvek strachu a bez akéhokoľvek smútku. Kto by však povedal, že tam nebude lásky a radosti, ak len nie taký, v ktorom niet ani zbla pravdy? Ak však apatheia je tá, kde strach nesužuje ani bolesť netrapi, treba sa jej v tomto živote vyhýbať, ak chceme správne, t. j. podľa Boha žiť. V blaženom živote, ktorý má byť večný, máme ju zaš nacerkom očakávať.

Strach, o ktorom hovorí apoštol Ján: »V láske niet strachu, lebo dokonalá láska vyháňa strach, pretože strach predpokladá trest a kto sa bojí, nie je dokonalý v láske« (I. Ján 4, 18), nie je toho druhu strach, ktorým sa bál apoštol Pavol, aby Korinťania neboli zvedení hadovým chytráctvom (II. Kor. 11, 3). Takýto strach má len láska, ba jedine len láska. Prvý strach však je toho druhu, ktorý nie je v láske, o ktorom hovorí apoštol Pavol: »Veď nedostali ste ducha otrockého zasa v strachu« (Rim. 8, 15). Avšak čistý strach, trvajúci na veky vekov (Žalm 18, 10), ak bude aj v budúcom živote (ako ináč by bolo možno rozumieť, že potrvá na veky vekov), nie je

strach, keď sa bojíme, aby sa neprihodilo zlo, ale ktorý udržuje v dobre, ktoré sa môže stratiť. Kde je radostná láska z dosiahnutého dobra nezmeniteľná, mohlo by sa povedať, že tam niet strachu pred zlom. Menom čistého strachu sa naznačuje vôľa, ktorá nás núti nehrešiť, a to nie zo starostlivosti o našu slabosť, aby sme azda nezhrešili, ale z pokojnej lásky nám káže unikať hriechu. Ak už nemôže byť nijaký strach v úplnej bezpečnosti večných a blažených radostí, potom slová: »Strach však čistý, trvajúci na veky vekov«, majú ten smysel, ako aj: »Trpezlivosť biednych nezahynie navždy (Žalm 9, 19). Trpezlivosť nebude večná, ale potrebná je len tam, kde sa musí zlo trpezlivo znášať, večným však bude miesto, kam sa trpezlivosťou dochádza. A tak je azda povedané aj to, že čistý strach zostane na veky vekov, lebo večným zostane to, kam nás strach dovedie.

Keďže sa veci tak majú, ak treba viesť správny život, aby sa mohol dosiahnuť blažený život, všetky spomenuté hnutia má správny život správne, prevrátený prevrátené. Blažený a súčasne večný život bude mať lásku a radosť nielen správnu, ale aj pevnú. Bude však bez strachu a bolesti. Z toho už jasno vidieť, akí majú byť v tomto putovaní občania božieho štátu, žijúci podľa ducha, a nie podľa tela, t. j. podľa Boha, a nie podľa človeka, a akými budú v tej nesmrteľnosti, za ktorou sa usilujú. Štát, t. j. posoplitosť bezbožných, žijúcich nie podľa Boha, ale podľa človeka, ktorí v kulte falošného a v popieraní pravého božstva nasledujú učenie ľudí a démonov, ten štát sa zmieta v zlých hnutiach ako by chorobách a nepokojoch. A ak tento štát má niektorých občanov, ktorí sa zdajú ovládať spomenuté zlé hnutia a ako by mierniť, bezbožnosťou sú pyšní a nadutí, že tým viac je v nich nadutosti, čím menej bolesti. A ak sa niektorí zamilovali do seba tým zúrivejšou, čím zriedkavejšou márnosťou, že sa nedajú pohnúť a dojať, nakloniť a získať nijakým citom, skôr stratia všetku ľudskosť, ako by získali opravdivý pokoj. Nie preto je niečo správne, lebo je hrubé, ani nie preto zdravé, lebo tupé.²⁾

HLAVA DESIATA

Či boli prví ľudia pred pádom znepokojovaní hnutiami?

(Obsah.)

Prví ľudia pred pádom nemohli v sebe cítiť nijaké hnutia, napríklad, strachu alebo bolesti. Nemohli cítiť bolesť, lebo to by sa

nesnášalo s veľkým šťastím, ktoré požívali v raji. Nemohli mať nijaký strach ani obavy lebo nebolo z čoho. Kde je strach alebo obava tam už niet šťastia a oni boli šťastní. Ani nemožno povedať, že boli chceli okúsiť zakázané ovocie, ale sa báli smrti. To nebolo možno pripustiť tam, kde nebolo vôbec hriechu. A keď sa čo len požiada zakázané ovocie, už je to podľa Spasiteľa hriech. Žili teda v celkovej spokojnosti, radosti a šťastí, neboli zmietaní ani znepokojovaní nijakými hnutiami. Takými by boli zostali a neboli by museli zomrieť a s nimi celé ľudské pokolenie. Život všetkých by bol býval taký bez utrpenia, bez bolesti, bez námahy, taký bude vo večných telách po zmŕtvychvstaní.³⁾

HLAVA JEDENÁSTA

Dobrá ľudskú prirodzenosť, skazenú pádom prvého človeka, môže napraviť len Boh.

Keďže Boh všetko vopred vedel a nemohol nevedieť, že človek zhreší, svätý štát musíme prijať podľa toho, ako Boh predvídal a predustanovil, nie podľa toho, čo nemohlo dôjsť do našej vedomosti, lebo nebolo v rozhodnutí božom. Človek svojím hriechom nemohol narušiť božie rozhodnutie, ako by prinútil Boha zmeniť to, čo on ustanovil. Boh totiž svojou predvídavosťou oboje predchádza, totiž aj to, aký zlý bude človek, ktorého on stvoril dobrého, aj to, čo dobrého urobí ešte aj z takého človeka. Keď sa hovorí o Bohu, že mení svoje rozhodnutia (v obraznom smysle sa hovorí v Písme o Bohu napríklad, že ľutoval — Gen. 6, 6; I. Kráľ. 15, 11 —), hovorí sa podľa toho, čo človek očakával, alebo čo vyžadoval poriadok prirodzených príčin, a nie o zmene toho, čo Všemohúci predvídal, že urobí. Učinil teda Boh človeka dobrého (Kaz. 7, 30), teda človeka dobrej vôle. Nebol by dobrým, keby nemal dobrej vôle. Dobrá vôľa je dielom božím, s tou vôľou stvoril Boh človeka. Prvá zlá vôľa, nakoľko predchádzala všetky zlé skutky v človekovi, bola skôr odpadom od diela božieho ku svojmu dielu — ako nejakým dielom. Diela sú zlé preto, lebo sú podľa seba, a nie podľa Boha, takže vôľa tých diel je ako by zlým stromom zlého ovocia, alebo je ním sám človek, nakoľko má zlú vôľu. Zlá vôľa, hoci je nie podľa prirodzenosti, ale proti prirodzenosti, pretože je nerestou, predsa je tej istej prirodzenosti ako aj nerest, ktorá môže byť len v prirodzenosti, ktorú Stvoriteľ stvoril z ničoho, nie v tej, ktorú splodil

zo seba, ako splodil Slovo, ktorým sa všetko stalo. Hoci Boh učinil človeka z prachu zeme, predsa aj zem a všetka zemská hmota je z ničoho, ba aj dušu, učinenu z ničoho, dal telu, keď stvoril človeka. Dobro natoľko prevyšuje zlo, že hoci je zlo len dôkaz, ako najprozreteľnejšia spravodlivosť Stvoriteľa aj jeho môže použiť na dobro, predsa dobro môže byť aj bez zla, ako je pravý a najvyšší Boh, alebo ako jestvujú nad oblačným vzduchom nebeské stvorenia viditeľné aj neviditeľné. Zlo však nemôže jestvovať bez dobra, lebo prirodzenosť, v ktorej jestvuje, ako prirodzenosť je dobrá. Zlo sa odstraňuje nie tak, aby nejaká nová prirodzenosť pristupovala, alebo by sa prirodzenosti odobrala nejaká časť, ale tak, že skazená a prevrátená prirodzenosť sa napraví a uzdraví. Rozhodnutie vôle je vtedy naozaj slobodné, keď neslúži nerestiam a hriechom. Také telo dané Bohom a stratené vlastnou vinou, nemôže byť vrátené nikým, len tým, ktorý ho najprv dal. Preto aj Pravda hovorí: »Keď vás teda Syn vyslobodí, budete skutočne slobodní« (Ján 8, 36). To je však tak, ako by povedala: Ak vás Syn spasil, vtedy budete naozaj spasení. Preto je Osloboditeľom, lebo je Spasiteľom.

Žil teda človek podľa Boha v raji telesnom aj duševnom. Nebol len rajom telesným pre telesné dobrá, ani len duchovným pre duchovné. Človek v ňom nemal zažívať len duchovné dobrá vnútornými zážitkami, ani len telesné dobrá vonkajšími smyslami. Bol obojaký pre jedno i pre druhé. Potom ako pyšný anjel, a preto závistlivý, pýchou sa obrátil od Boha k sebe a akousi tyranskou nafúkanosťou zvolil si radšej mať poddaných, ako byť poddaným, vypadol z duchovného raja (o páde jeho a jeho druhov, ktorí sa stali z božích anjelov jeho anjelmi, rokoval som, ako som mohol v jedenástej a dvanástej knihe tohto diela), vtedy nasledujúc zlú radu svojej ľesti, zatúžil vklznúť do smyslov človeka, ktorému, ešte nepadnutému, sám padnutý závidel. V telesnom raji, kde s dvoma ľuďmi, mužom a ženou, žily aj zemské, neškodné a krotké zvieratá, vybral si hada, živočícha slizkého, pohyblivého plazivými záhybmi, vhodného pre svoje ciele, aby skrze neho prehovoril. Toho si podmanil duchovnou zvrátenosťou anjelskej prítomnosti a dokonalejšej prirodzenosti a zneužil ho ako nástroj, keď sa dal do falošných rečí so ženou. Začal totiž od nižšej časti ľudského sväzku, aby postupne dosiahol celok. Nemyslel, že by muž bol ľahkoverným, alebo že sa dá klamstvom ľahko ošialiť, ale že podlieha cudzie-

mu bludu. Tak aj Aron nesúhlasil hneď postaviť modlu blúdiacemu ľudu, ale podľahol okolnostiam (Exod. 32, 3—5). Ani nie je uveriteľné, aby Šalamún z bludu myslel, že treba obetovať modlám, ale ženské vnady ho zvedly k takej svätokrádeži (III. Kráľ. 11, 4). Tak isto treba veriť, že aj onen muž podľahol svojej žene, jeden jednej, človek človekovi, manžel manželke a prestúpil boží zákon, nie tak zvedený, ako by bol veril, že ona pravdu hovorí, ale že ho s ňou spája spoločná viazanosť. Nie nadarmo povedal apoštol: »A nie Adam sa dal zviest', ale žena sa dala zviest' a dopustila sa priestupku« (I. Tim. 2, 14). To značí, že žena prijala za pravdu to, čo jej povedal had, zatiaľ čo sa muž nechcel vzdať spoluúčasti ani len na hriechu. Pravda, preto nie je menej vinný, ale vedome a uvážene zhrešil. Preto aj apoštol nehovorí, že nezahrešil, ale nedal sa zviest'. Na neho predsa poukazuje, keď hovorí: »Skrze jedného človeka prišiel na svet hriech« a niečo ďalej »Na spôsob Adamovho hriechu« (Rim. 5, 12, 14). Tých chcel pakladať za zvedených, ktorí to, čo robia, nepokladajú za hriech. Ako by ináč mohlo byť pravdou »Adam sa nedal zviest'«? Avšak nebol preskúsený o božej prísnosti, preto sa mohol mýliť v tom, že pokladal svoj skutok za malé previnenie. A tak nebol zvedený v tom, v čom bola žena, ale klamal sa v tom, ako bolo treba posúdiť to, čo chcel neskoršie povedať, totiž »Žena, ktorú si mi dal za spoločnicu, dala mi s toho stromu, a tak som jedol« (Gen. 3, 12). Načo ešte ďalej vravieť? Hoci oba sa nedali oklamať vo viere, predsa obaja sa dali zachvátiť hriechom a zamotať do osídel diablových.

HLAVA DVANÁSTA

Akosť prvého hriechu.

Ak niekoho zaráža, prečo sa inými hriechami nezmenila ľudská prirodzenosť natoľko, ako práve priestupkom prvých dvoch ľudí, že toľkému porušeniu, ktoré vidíme a cítime a pre ktoré aj smrť podlieha, a toľkými a tak protichodnými citmi sa vzrušuje a zmieňa, takouto v raji pred hriechom, hoci v tele, ovládanou dušou, naozaj nebola, ak to niekoho zaráža, ako som povedal, nemusí ešte priestupok pokladať za ľahký a nepatrný,⁴⁾ lebo sa stal v jedle, aj keď nie zlom a škodlivom, jednako len zakázanom. Boh by predsa nestvoril a nezasadil v mieste toľkého šťastia niečo zlého. V príkaze sa odporúčala poslušnosť, ktorá čnosť je v rozumnom

stvoreni akosi matkou a strážcom všetkých čností. Stvorenie je totiž tak us pôsobené, že mu je užitočné, keď je poddaným, škodlivé zas, keď plní svoju vôľu, a nie vôľu toho, kto ho stvoril. Tento tak ľahký príkaz na zachovanie, t. j. nejesť z určitého druhu jedla, kde bolo toľké množstvo iného, príkaz tak krátky na zapamätanie, najmä keď ešte žiadostivosť neprekážala vôli, čo neskoršie bolo ako trest za priestupok, je tým väčšou krivdou, čím ľahšie sa mohla zachovať zdržanlivosť.

HLAVA TRINÁSTA

Adamov pád predchádzala jeho zlá vôľa.

Najprv začali byť zlí v skrytosti, aby potom upadli do zjavnej neposlušnosti. Nedošlo by sa totiž k zlému skutku, keby nepredchádzala zlá vôľa. Čo iného však mohlo byť začiatkom zlej vôle, ak nie pýcha? »Pýcha je počiatkom každého hriechu« (Sir. 10, 15). Čo iného je pýcha ako túžba po prevrátenej vyvýšenosti. Prevrátená vyvýšenosť je vtedy, keď duch opúšťa zásadu, ku ktorej by sa mal pripútať a je zásadou akosi sám sebe. To sa stane vtedy, keď sa sám sebe veľmi páči. Sebe sa zas páči vtedy, keď opúšťa nemiiteľné dobro, ktoré by sa mu malo väčšmi páčiť ako sám sebe. Opustenie dobra je dobrovoľné, lebo keby vôľa zostala pevná v láske vyššieho, nemiiteľného dobra, ktorým bola osvietená, aby videla, a zapálená, aby milovala, nebola by sa od neho k sebe obrátila, a tým sa zatemnila a ochladla, a to tak, že by alebo žena uverila, že had povedal pravdu, alebo by muž dal prednosť vôli žene pred božím rozkazom a myslel si, že len ľahko prestúpil boží príkaz, keď nechcel opustiť družku svojho života ani v spoločnom hriechu. Zlý skutok teda — totiž prestúpenie príkazu, aby nejedli zo zakázaného jedla — urobili už vlastne ľudia vopred zlí. Zlé ovocie sa mohlo urobiť len na zlom strome (Mat. 7, 18). Že však strom bol zlý, to bolo proti prirodzenosti a nebolo by sa ináč stalo, len skazením vôle, čo je proti prirodzenosti. Avšak skaziť sa môže len prirodzenosť, stvorená z ničoho. A to, že je prirodzenosťou, má odtiaľ, že je od Boha. Aby však mohla opustiť toho, od ktorého pochádza (Boha), je dané tým, že je z ničoho. Človek neodpadol tak, že by sa stal ničím, ale naklonený k sebe, stal sa čímsi menším, ako bol vtedy, keď sa pridržal Najvyššieho. Opustiť Boha a zostať sám v sebe, t. j. samému sebe sa páčiť, nie je toľko, ako byť ničím,

ale znamená blížiti sa k ničomu. Preto sa pyšní podľa Písma volajú aj samoľúbi (II. Pet. 2, 10). Dobré je mať pozdvihnuté srdce dohora, nie však k sebe, čo je pýcha, ale k Pánovi, čo je poslušnosť, ktorá môže byť u ponížených. Je čosi zázračného v poníženosti, že dvíha srdce dohora, a vo vyvýšenosti, že sráža srdce dodola. To, pravda, vyzerá ako protirečenie, ako by vyvýšenosť smerovala dolu, a poníženosť hore. Avšak zbožná poníženosť sa podriaďuje vyššiemu a nič nie je vyššieho ako Boh. Preto vyvyšuje tá poníženosť, ktorá podriaďuje Bohu. Vvyšovanosť zas, ktorá je nerestou, tým, že zavrhuje podriadenosť, odpadá od toho, nad ktorého nie je nič vyššieho, a tým padá nižšie, a tak sa naplňuje, čo je napísané: »Svrhuješ ich, keď sa pozdvihovali« (Žalm 72, 18). Nehovorí, »keď sa pozdvihli« ako by sa najprv pozdvihli, a potom boli svrhnutí, ale »keď sa pozdvihovali«, vtedy boli svrhnutí. Pozdvihovať seba znamená už v tej chvíli byť svrhnutým. Preto nás učí aj sv. Písmo, že v božom štáte a božiemu štátu, putujúcemu v tomto veku, sa najväčší odporúča pokora, najväčší sa však pripomína v jeho kráľovi, ktorým je Kristus. Nerest vyvyšovanosti, oprotivná tejto čnosti, zas že vládne najväčší v Kristovom protivníkovi, diablove. A to je veľká rozdielnosť, podľa ktorej sa oba štáty poznávajú. Jedna pospolitosť zbožných ľudí, druhá bezbožných, obe so svojimi anjelmi, ktorí ku nim patria, v jednej prevláda láska k Bohu, v druhej láska k sebe.

Diabol by nebol zatiahol človeka do zjavného a otvoreného hriechu, kde sa uskutočnilo to, čo Boh zakázal, keby sa sám sebe nebol začal páčiť. (Totiž človek sebe.) Potešily ho aj slová: »Budete ako bohovia« (Gen. 3, 5). Mohli byť oveľa lepšie na tom, keby boli zostali pri najvyššom a opravdivom Základe, ako keď zostali v pýche sami sebe základom. Stvorení bohovia nie sú bohmi zo svojej pravdy, ale len pre účasť na pravom Bohu. Viac žiadať značí menej byť, lebo kto si chce sám sebe vystačiť, opúšťa toho, ktorý jedine mu môže naozaj postačiť. Zlo, keď sa človek páči sám sebe, ako by sám bol svetlom, odvracia sa od toho svetla, ktoré keby sa mu zapáčilo, aj sám by sa stal svetlom, to zlo, hovorím, predchádzalo najprv v skrytosti, a len potom nasledovalo zlo, ktoré sa uskutočnilo navonok. Pravda je to, čo je napísané: »Srdce človeka prv, než padne, sa povyšuje a prv, než býva oslávené, sa ponizuje« (Prisl. 18, 12). Pád, ktorý sa dovŕši v skrytosti, predchádza pád, ktorý sa uskutoční navonok, hoci prvý sa často ani

nepokladá za pád. Kto pokladá vyvyšovanosť za úpadok, hoci už v nej je uzavreté odpadnutie od Najvyššieho? Kto by však nevidel úpadok v tom, keď sa zjavne a nepochybne prestupuje príkaz? Preto aj Boh zakázal také prestúpenie, lebo keby ho bol dovolil, nijaká spravodlivosť by ho nebola mohla obrániť. Opovažujem sa tvrdiť, že pyšným je užitočné upadnúť do nejakého hriechu, pre ktorý sa sami sebe znepáčia, ktorí už predtým boli upadli záľubou v sebe samých. Pre Petra bolo spasiteľnejšie, keď sa sebe nepáčil a plakal, ako keby sa sebe páčil a opovážil sa hrešiť (Mat. 26, 37, 75). Toto hovorí aj svätý žalm: »Naplň ich tvár potúpou, aby hľadali meno tvoje. Pane« (Žalm 82, 17), t. j. aby si sa páčil tým, ktorí hľadajú tvoje meno, ktorí sa páčili sebe, keď hľadali svoje.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Pýcha v prestúpení bola horšia ako samo prestúpenie.

(Obsah.)

Horšia ako hriech je pýcha, ktorá sa pri celkom zjavnom hriechu vyhovára a na druhého skladá vinu. Eva sa vyhovárala na hada, Adam zas na Evu, ako by to bola menšia vina. Neprosili o odpustenie, ale sa usilovali obviňovať jeden druhého. Tento postup len zväčšil ich vinu.

HLAVA PÄTNÁSTA

Odplata za neposlušnosť prvých ľudí bola spravodlivá.

Prví ľudia pohŕdli príkazom toho Boha, ktorý ich stvoril, ktorý ich stvoril na svoju podobu, ktorý ich postavil nad všetkých živočíchov, ktorý ich osadil do raja, ktorý im dožičil hojnosť všetkých vecí a zdravia, ktorý ich nespútal mnohými, ťažkými a neúnosnými príkazmi, ale len jedným, veľmi krátkym a ľahučkým, aby ním podoprel ich ochotu k poslušnosti a pripomenul tomu stvoreniu, ktoré má slobodne slúžiť, že on je Pánom. Preto nasledoval spravodlivý výrok, a to taký výrok, že človek, ktorý by bol zachoval príkaz, mal sa stať duchovným, hoci v tele, nie ako teraz, telesný, hoci s duchom. Ten, ktorý sa zo svojej pýchy páčil sám sebe, z božej spravodlivosti bol ponechaný na seba, avšak tak, aby mal úplnú vládu nad sebou, ale sám so sebou nespokojný, miesto

slobody, po ktorej túžil, dostal sa do biednej a tvrdej služby toho, ktorému vyhovel v hriechu. Mŕtvy duchovne, lebo chcel, podliehajúci telesnej smrti, hoci nechcel. Zbež večného života, odsúdený na smrť, hoci aj večnú, keby ho nezachránila božia milosť. Ktokoľvek pokladá tento výrok za priostrý a nespravodlivý, iste si nevedomuje, koľká nepravosť bola v hriechu tam, kde bola toľká ľahkosť zdržať sa od hriechu. Nie bez príčiny sa oslavuje veľká poslušnosť Abraháмова, lebo rozkaz na zabitie vlastného syna bol určite veľmi ťažký (Gen. 22, 2). A tak aj v raji bola tým väčšia neposlušnosť, čím ľahší bol príkaz na zachovanie. A čím slávnejšia bola poslušnosť druhého človeka, ktorý sa stal poslušný až na smrť (Filip. 2, 8), tým potupnejšia bola neposlušnosť prvého človeka, ktorý sa stal neposlušným až na smrť. Keď sa totiž sľubuje veľký trest za neposlušnosť a vec, ktorú Stvoriteľ predkladá na zachovanie, je ľahká, kto dostatočne vysvetlí, koľké zlo je neposlúchnuť v ľahkej veci a to rozkaz toľkého Vládca, hroziaceho tak strašným trestom.

Napokon, aby sme krátko povedali, v treste za hriech sa odplatila neposlušnosť neposlušnosťou. Či je ešte nejaké iné ľudské nešťastie, ako je neposlušnosť človeka voči sebe samému, takže preto, že nechcel, čo mohol, teraz chce, čo nemôže? Hoci v raji pred hriechom nemohol všetko, čo však nemohol, to ani nechcel. A tak teda vlastne mohol všetko, čo chcel. Teraz zas, ako to poznávame o jeho potomstve a svedčí o tom aj Písmo, »človek je podobný ničote« (Žalm 143, 2). Kto vypočíta množstvo vecí, ktoré človek chce, a nemôže, keď sám seba, t. j. vlastný duch neposlúcha svoju vôľu, a tým menej ešte nižšie telo? Aj duch sa často mátie proti vlastnej vôli, aj telo trpí, starne a zomiera. Čokoľvek iného trpíme, netrpeľi by sme proti vôli, keby naša prirodzenosť celkom poslúchala našu vôľu a v každej okolnosti. Telo však podlieha niečomu, čo mu nedovoľuje slúžiť. Nezáleží na tom, odkiaľ je to, akým spravodlivým výrokom vládnuceho Boha, ktorému sme nechceli slúžiť, že naše telo, ktoré nám bolo poslušné, je nám na ťarchu, keď nám neslúži, hoci keď sme my Bohu neslúžili, boli sme sebe na ťarchu, a nie jemu. Boh nepotrebuje tak našu službu, ako my potrebujeme službu tela, a preto je naším trestom, čo sme dostali, a nie jeho, čo sme urobili. Bolesť, ktoré sa volajú telesnými, sú vlastne bolesťami duše v tele a z tela. Čo môže telo samo vsebe trpieť alebo požiadať? Keď sa povie, že telo požiada alebo

trpí, to požíada alebo trpí buď celý človek, ako sme už o tom hovorili, buď časť duše, ktorú zasahuje telesný cit, či už nepríjemný, aby spôsobil bolesť, alebo príjemný, aby spôsobil rozkoš. Telesná bolesť je nápor na dušu z tela a nesúhlas duše s jeho utrpením. Tak bolesť duše, ktorá sa volá smútok, je nesúhlas duše s tými vecami, ktoré sa nám prihodia proti vôli. Smútok obyčajne predchádza strach, ktorý je tiež v duši, a nie v tele. Telesnú bolesť však nepredchádza nijaký ako by telesný strach, ktorý by sa v tele pociťoval pred bolesťou. Rozkoš predchádza akési chcenie, ktoré sa v tele pociťuje ako telesná chcivosť, napríklad smäd, a hlad, a to, čo sa pri pohlavných údoch volá vášnivá žiadostivosť (libido), hoci tým slovom sa naznačuje všeobecne akákoľvek žiadostivosť (cupido). Starí označili aj hnev ako žiadostivosť po pomste, hoci niektorý človek sa hnevá aj na bezduché veci kde niet nijakého dôvodu na pomstu, keď napríklad, niekto od hnevu poláme zle pišuce rydlo alebo pero. Napokon aj vtedy je to akási žiadostivosť pomsty, hoci nemúdra, akási, aby som tak povedal, tóna odplaty, aby tí, ktorí zlo robia, zlo aj sami vytrpeli. Je žiadostivosť pomsty, čo sa volá hnev. Je žiadostivosť po peniazoch, čo sa volá lakomstvo. Je žiadostivosť zvíťaziť za každú cenu, čo je zaujatosť. Je napokon žiadostivosť chvály, čo je ctibažnosť. Je mnoho a všelijakých žiadostivostí, z ktorých niektoré majú svoje vlastné meno, niektoré nemajú. Kto by pomenoval ľahko, napríklad, žiadostivosť vládnuť, ktorá je tak všeobecná v dušiach tyranov, o čom svedčia aj občianske vojny?

HLAVA ŠESTNÁSTA

Slovo žiadostivosť sa najčastejšie používa na označenie telesných hnutí.

(Obsah.)

Hoci slovo žiadostivosť môže všeličo znamenať, predsa sa ním najčastejšie myslí telesná žiadostivosť. Totiž keď si duch a aj telo žiada rozkoš, povstane toľká príjemnosť, akej niet viac medzi telesnými rozkošami. Avšak telesná rozkoš je takého druhu, že nie vždy sa môže vzbudiť alebo zastaviť. Niekedy duch chce rozkoš, ale telo nevláde; alebo zas telo chce rozkoš, ale duch nechce. Je to nesúlady, zavinený hriechom prvých ľudí.

Nahota prvých ľudí a hanblivosť po hriechu.

Právom nás veľmi zahanbuje telesná žiadostivosť, právom aj tie údy, ktorými podľa svojho, aby som tak povedal, práva, a nie podľa našej vôle pohybuje alebo nepohybuje, volajú sa hanblivými, akými však neboly pred hriechom. Veď je napísané: »Boli nahí, a nehanbili sa« (Gen. 2, 25). Nie preto, že by neboli poznali svoju nahotu, ale nahota ešte nebola hriešna, lebo žiadostivosť ešte nehýbala spomenutými údmi proti vôli, telo svojou neposlušnosťou ešte nevydávalo svedectvo na zahanbenie ľudskej neposlušnosti. Neboli predsa stvorení slepými, ako si o tom myslí neskúsený svet, veď Adam videl živočíchov, ktorým aj mená podával (Gen. 2, 20). A o žene čítame: »Tu videla žena, že je to strom na jedenie veľmi dobrý, na oko krásny a na pohľad utešený« (Gen. 3, 6). Oči mali otvorené, avšak nemali ich tak otvorené, t. j. na to upreté, aby poznali, čo sa im dáva odevom milosti, keď ich údy ešte nevedely odporovať vôli. Keď sa im však milosť vzala, aby bola primeraným trestom potrestaná neposlušnosť, povstala v telesnom pohybe akási nečistá novota, ktorou sa stala nahota nestydatou a upozornila ich na seba a urobila ich hanblivými. Tu je, čo je o nich napísané, keď zjavným prestúpením porušili príkaz boží »I otvorily sa obom oči, spoznali, že sú nahí, a sošili si figové listy a spravili si zástery« (Gen. 3, 7). Otvorily sa obom oči, hovorí, nie nato, aby videli, veď aj predtým videli, ale aby vedeli rozlíšiť medzi dobrom, ktoré stratili, a zlom, do ktorého sa dostali. Odtiaľ aj strom, nakoľko sám spôsobil spomenutú rozlišovateľnosť, keď z neho jedli proti zákazu, odtiaľ dostal meno ako strom poznania dobra a zla. Keď sa zakúsia utrpenia choroby, lepšie sa vie oceniť požehnanie zdravia. Spoznali, že sú nahí, totiž vyzlečení z tej milosti, ktorá spôsobovala, že telesná nahota ich nezahanbovala nijakým zákonom hriechu, ktorý by bol odporoval ich mysli. To teda spoznali, čo by šťastlivejší neboli spoznali, keby vo viere a poslušnosti voči Bohu neboli spáchali to, čo ich donútilo skúsiť, ako škodí nevera a neposlušnosť. Zahanbení neposlušnosťou svojho tela, ktoré bolo ako by svedkom trestu za ich neposlušnosť, sošili figové listy a spravili si zástery, t. j. prikrývky na rodivé telesné údy. Niektorí vykladači hovoria o prikrývkach. Zástery je latinské slovo (*campestría*), ale odtiaľ odvodené, že mládež, cvičiaca na poli (*in campo*)

nahá, zakrývala si hanblivé časti, a preto aj tých, ktorí boli tak zakrytí, volali zastretými (campestrati). Čo teda žiadostivosť neposlušne pohla proti potrestanej vôli neposlušnosťou za trest, to cudnosť hanblivo zakryla. Preto všetky národy, nakoľko pochodia z tohto kmeňa, tak veľmi majú vštepený cit zakrývať hanblivé časti tela, že niektorí barbari tieto časti tela ani len v kúpeli neodkryjú, ale umývajú sa so zahalenými tými údmi. V temných púšťach Indie žijú filozofi, ktorí chodia nahí, preto sa aj volajú gymnosofisti (nahí mudrci), avšak rodidlá si zakrývajú, hoci ostatné telo majú nahé.

HLAVA OSEMŇASTA

Cit hanblivosti pri súloží.

(Obsah.)

Manželsky skutok, či sa už koná v manželstve alebo mimo manžstva, vždy sa koná skryto, nikdy nie verejne pred svedkami. Nie azda preto, ako by bol skutok sám v sebe zlý, veď v manželstve je celkom dovolený, ba aj dobrý a požehnaný, ale preto, že sa nepatrí, aby sa taký skutok konal verejne. V každom človekovi je cit hanby, ktorý nedovolí, aby niečo takého robil verejne. Ba keď aj štát dovoľuje predajné domy, čo je iste znakom ohromného mravného úpadku, dovoľuje ich len na miestach odľahlých, nie verejných, a aj v nich sa to koná skryto. To všetko má príčinu v tom, že čo je prirodzene dovolené a slušné, tak sa uskutočňuje, že súčasne za trest je aj zahanbujúce.

HLAVA DEVÄTNÁSTA

Hnev a žiadostivosť po páde sú také, že ich treba krotiť.

(Obsah.)

Podľa platónikov hnev a žiadostivosť sú zlými časťami duše, preto ich treba krotiť a rozumom doniesť do poriadku. Rozum je ako by v nejakej pevnosti, odkiaľ riadi žiadostivosť a hnev tak, aby v človekovi bola určitá rovnováha. Tieto časti boli v raji celkom iné, celkom sa podriaďovali vôli. Keď sa teraz ťažko miernia aj u spravodlivých, je to pre hriech prvých ľudí. Hnev, sa dá ľahšie

udržať a krotiť, lebo človek vie napríklad udržať jazyk pod vládou. Pri žiadostivosti je to už tak, že rodivé časti tela sa pohybujú celkom mimo vôle, žiadostivosť sama ich vie pohýbať. To je aj príčina hanblivosti, že nevieme vôľou ovládať tie údy, preto sa aj manželský skutok koná v skrytosti, a nie verejne, ako sme to už spomenuli.

HLAVA DVADSIATA

Šialená nehanebnosť cynikov.

O tomto nechceli vedieť psi filozofi, t. j. cynici (canini —kínikoi) a proti ľudskej hanblivosti vynášali nie inú ako psiu zásadu t. j. nečistú a nehanebnú, totiž že za to, čo sa robí so ženou, keďže je to správne, netreba sa za to hanbiť ani na verejnosti a manželskému nažívaniu sa netreba vyhýbať ani pred domom, ani na ulici. Avšak prirodzená hanblivosť premočila túto bludnú mienku. Hoci tvrdia, že tak urobil aj Diogenes, keď sa chcel presláviť a myslel, že svoju spoločnosť urobí vzácnejšou, keď sa v ľudskej pamäti upevní jeho neobyčajná hanebnosť, no jednako cynici neskoršie prestali tak robiť. Viac zavážila hanblivosť, aby sa ľudia hanbili ľudí, ako zavážil blud, aby sa ľudia podobali psom. Myslím, však, že ten alebo tí, o ktorých sa hovorí, že tak urobili, myslím, že len napodobňovali pohyby súložníkov pred zrakom ľudí, ktorí nevedeli, čo sa robí pod plášťom, a pred ľudským zrakom nevykonali naozaj tú rozkoš. Filozofi sa nehanbili dávať najavo, že chcú súložiť, tam, kde sama žiadostivosť sa hanbila povstať. Ešte aj dnes vidíme filozofov cynikov. Títo nielen sa obliekajú do plášťa, ale aj palicu nosia a nik z nich sa neopováži takú vec urobiť. Keby sa to predsa niektorí opovážili, nepoviem, že by ich zato ukameňovali, ale určite by na nich napľuli. Za túto žiadostivosť sa hanbí ľudská prirodzenosť, a celkom zaslúžene. V jej neposlušnosti, ktorá ovláda telesné pohlavné údy a vytrhla zpod vlády vôle, v tej neposlušnosti sa zjavne ukázalo, akú odplatu má človek za prvú neposlušnosť. Toto sa malo ukázať najmä v tej časti, ktorou sa rodí sama prirodzenosť, ktorú skazil prvý a veľký hriech. Zo sväzku toho hriechu sa nemôže nik vytrhnúť, ak len milosť božia v jednotlivcoch nesmaže vínu, ktorá bola vykonaná na spoločnú záhubu a zaslúžila trest spravodlivého Boha, nakoľko všetci boli v jednom človekovi.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ

Hriech nezničil požehnanú ľudskú plodnosť.

(Obsah.)

Hoci bolo manželom v raji povedané, aby sa množili a naplnili zem, predsa pred hriechom nepociťovali nijakú žiadostivosť. Žiadostivosť pocítili až po hriechu, a preto sa aj hanbili a zakrývali svojť telo. Sú ľudia, ktorí nijako nechcú veriť, že by sa v raji bolo mohlo rodiť bez žiadostivosti a rozkoše. Jedno je isté, že žiadostivosť je trestom za hriech, preto ju len po hriechu zbadali, a plodnosť nie je trestom, ale slávou a požehnaním manželstva, lebo bola nariadená pred hriechom.

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

Manželský sväzok ustanovil a požehnal sám Boh.

Nijako nepochybujeme, že božie požehnanie rásť, rozmnožovať sa a naplniť zem, je darom manželskému sväzku, ktorý ustanovil Boh od začiatku, ešte pred hriechom človeka, keď stvoril muža a ženu, dve rozdielne pohlavia, ktoré sú zjavne z ľudského tela. Tomu božiemu dielu je pripojené aj požehnanie, lebo keď Písmo hovorí: »Muža a ženu ich stvoril«, hneď pripojuje: »I požehnal ich Boh a riekol: Plodte sa a rozmnožujte sa a naplňte zem a podmaňte ju« (Gen. 1, 27, 28). Hoci by sa toto všetko mohlo rozumieť aj v duchovnom smysle, slová muž a žena nemožno rozumieť o jedinom človekovi v tom smysle, že v tom istom človekovi je dvoje vecí, jedna, čo vládne, a druhá, čo je ovládaná. Bolo by však veľkou hlúposťou odporovať tomu, čo je celkom zjavné z dvoch rozdielnych pohlaví, že muž a žena sú tak stvorení, aby rodením potomstva rástli, rozmnožovali sa a naplnili zem. Nie o duchu, ktorý rozkazuje, ale o tele, ktoré poslúcha; nie o sile myslenia, ktoré prevyšuje, a sile činnosti, ktorá je podriadená; nie o rozumnom duchu, ktorý vládne, a nerozumnej žiadostivosti, ktorá je ovládaná; nie o rozume a smysloch, ale otvorene o manželskom sväzku, ktorým sa vzájomne zaväzuje obe pohlavia, o tom hovoril Pán, keď sa ho pýtali, či možno prepustiť manželku z akejkoľvek príčiny, keďže Mojžiš pre tvrdosť židovského srdca dovolil dať rozvodný list, o tom po-

vedal Pán takto: »Či ste nečítali, že Stvoriteľ na počiatku stvoril ľudí ako muža a ženu? A povedal: Preto opustí človek svojho otca a svoju matku a bude sa pridržovať manželky, a tí dvaja sa stanú jedným telom. A tak už nie sú to dve telá, ale iba jedno telo. Čo teda Boh takto spojil, človek nech nerozlučuje«. (Mat. 19, 4—6.) Je teda isté, že muž a žena na začiatku boli tak stvorení, ako aj teraz poznávame dvoch ľudí, rozdielneho pohlavia. Jedno sa menujú buď pre blízke spojenie, buď pre pôvod ženy, ktorá bola učinená z mužovho boku. Pre tento pravzor, ustanovený Bohom, aj apoštol napomína všetkých jednotlivcov, aby mužovia milovali svoje manželky.

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Či by sa v raji boli rodili ľudia, keby nik nebol zhrešil?

Ktokoľvek tvrdí, že prví ľudia by neboli manželsky nažívali, ani by neboli rodili, keby neboli zhrešili, len to tvrdí, že na rozmnoženie počtu svätých bol potrebný ľudský hriech. Keby neboli zhrešili a zostali len sami, — lebo podľa mienky niektorých, keby neboli zhrešili, neboli by mohli ani plodiť —, potom by iste bol nevyhnutný hriech, aby nielen dvaja, ale mnohí mohli byť spravodliví. Keďže však je nesmyslom veriť niečo takého, treba skôr tomu veriť, že počet svätých, potrebný na zaplnenie najblaženejšieho štátu, by bol taký, aj keby nik nebol zhrešil, aký sa teraz božou milosťou vyberie z množstva hriešnikov, kým sa rodia a plodia synovia tohto sveta (Luk. 20, 34).

Preto manželský sväzok, hodný rajskej blaženosti, aj keby nebolo bývalo hriechu, bol by plodil milých potomkov a nebol by zakusoval hanblivú žiadostivosť. Ako by to však bolo možno, nato nemáme poruke nijaký príklad. Nie je však neuveriteľné, že by jeden úd nemohol bez žiadostivosti slúžiť vôli, keď jej teraz toľko údob slúži. Či nehýbeme nohami a rukami, keď chceme dosiahnuť to, čomu tie údy slúžia, bez ich odporu, s ľahkosťou, ktorú skusujeme nielen u seba, ale aj u druhých, najmä u rukodielnych umelcov najrozmanitejších výrobkov, kde na vycvičenie slabšej a neobratnejšej prirodzenosti pristupuje čulejšia usilovnosť, a nemali by sme veriť, že na plodenie potomstva, keby nebolo žiadostivosti, ktorá je vlastne trestom za neposlušnosť, tie údy ako aj všetky iné by neposlúchaly rozkazy vôle? Či aj Cicero vo svojich knihách

o štáte, kde rokuje o rozdielnosti vlád a berie príklad z prirodzenosti človeka, nehovori, že telesným údom sa razkazuje ako deťom pre ľahkosť poslušnosti a skazené časti duše sa krotia ostrejšími rozkazmi tak ako sluhovia? V prirodzenom poriadku má duch prednosť pred telom, a predsa duch vie ľahšie rozkázať telu ako sebe. Žiadostivosť, o ktorej hovoríme, je tým väčšmi zahanbujúca, lebo duch pre ňu ani sebe nemôže rozkázať, aby vôbec nemal záľuby, ani telu nemôže rozkázať, aby skôr voľa ako žiadostivosť hýbala hanblivými údmi. Keby tak mohlo byť, nebolo by to zahanbujúce. Teraz je to zahanbujúce, že telo odporuje duchu, ktoré mu je vlastne nižšou prirodzenosťou podriadené. Keď sa v iných smyslových hnutiach duch dostáva proti sebe, hanbí sa za to menej, lebo vtedy vlastne premáha len sám seba. Totiž keď aj také premoženie je proti poriadku a hriešne, lebo je spôsobované duchu časťami, ktoré sa majú podriaďovať rozumu, predsa je spôsobené len vlastnými časťami, a preto, ako už bolo povedané, od seba samého spôsobené. Keď sa zas duch premáha riadne tak, že mimorozumové pohyby ovláda myslou a rozumom, ak aj tie obe sú poslušné Bohu, je to na česť a chválu. Menej sa tiež hanbí, keď duch sám seba neposlúcha vo svojich horších častiach, ako keď telo, ktoré je druhoradé a nižšie od neho a ktorého prirodzenosť bez neho nemôže žiť, nechce plniť jeho (ducha) vôľu a rozkazy.

Keď iné údy zostanú zadržané rozkazom vôle, bez ktorých tie, ktoré sú žiadostivosťou podnecované proti vôli, nemôžu dosiahnuť to, po čom túžia, hanblivosť zostane zachovaná bez toho, že by sa stratila hriešna rozkoš, alebo nie je k nej daný súhlas. Tejto odvety, toho odporu, tohto zápasu medzi vôľou a žiadostivosťou o dostatočnosť vôle a potrebnosť žiadostivosti, keby vinovatá neposlušnosť nebola odplatená trestnou neposlušnosťou, toho by nebolo malo manželstvo v raji, ale tie údy ako aj všetky ostatné by slúžili vôli. Tak aj plodné nivy by obsievalo náčinie na ten účel stvorené, ako dnes obsieva ruka zem (Virg. Georg. 3, 136). Nebolo by ani príčiny, aby nás hatila hanblivosť, keď chceme o týchto veciach podrobnejšie hovoriť, aby nás nútila pýtať prepáčenie od hanblivých uší, ktorým vzdávame česť. Vtedy by sa mohlo slobodne a bez obavy hovoriť o všetkom, čo príde na myseľ o týchto údoch. Ba nebolo by ani slov, ktoré by sa musely nazvať neslušnými, ale všetko, čo by sa povedalo, bolo by tak isto slušné, ako keď hovoríme o iných častiach tela. Ktokoľvek teda pristupuje k tejto knihe s nečistým úmyslom,

nech sa obáva viny, a nie prirodzenosti. Nech si značí skutky svojej nečistoty, a nie slová, ktoré my musíme nevyhnutne povedať. Hanblivý a nábožný čitateľ mi to ľahko prizná za potrebné, kým nevyvrátim neveru, dokazujúcu svoje učenie nie z vecí, nepostihnuteľných skúsenosťou, ale len z tých, ktoré sa dajú overiť smyslami. Vážny človek toto číta bez pohoršenia, nepozastaví sa naí strašným apoštolovým karhaním ženských nerestí, ktoré »prirodzený styk s mužmi zmenily za protiprirodzený« (Rim, 1, 26), najmä však preto, že teraz nespomíname a nekarháme špatnosť hodnú odsúdenia ako apoštol, ale vysvetľujeme, nakoľko môžeme, úkazy ľudského rodenia a pritom sa vyhýbame neprístojným slovám, podobne ako apoštol.

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Keby ľudia boli v raji poslúchali, boli by mohli svoje rodné údy ovládať vôľou.

(Obsah.)

Muž a žena by sa boli v raji manželsky stýkali nie vedení žiadostivosťou, ale celkom bez nej, len vôľou, len vtedy, keby to bolo bývalo potrebné. Veď aj teraz môžeme pohybovať svojimi údami, teda ich môžeme ovládať. Ovládame napríklad jazyk, ústa, pľúca, dýchanie. Či by bolo teda čudné, keby to bol chcel Boh, aby sme mohli ovládať aj rodné údy? Mnoho ľudí je na svete, ktorí vedia celkom výnimočne ovládať niektoré svoje údy, takže vzbudzujú počudovanie u okolo stojacich. Niektorí vedia hýbať ušami, niektorí vedia stiahnuť kožu na hlave až ponad čelo, niektorí vedia prehltnúť veľa vecí, a potom ich zo seba vyťahujú, iní vedia dokonale napodobniť vtákov, iní zas vedia zo svojho zadného tela vydávať také zvuky, ako by niekto hral, niektorí sa zas potia, ako len sami chcú. Ba bol akýsi kňaz Restitutus z kalamenskej⁶⁾ farnosti, ktorý sa na určitý zvuk vedel stať ako by mŕtvym a nemohol ho do určitého času nik prebrať ani pichaním, ani úderom, ani pálením. Keď teda niektorí ľudia robia také čudné veci a vedia tak ovládať svoje telo, prečo by sme nemali veriť, že aj prví ľudia by boli vedeli ovládať svoje rodné údy, keby neboli zhrešili. Keď však neposlúchli Boha, potrestal ich neposlušnosťou údov, aby sa potom preto hanbili.

HLAVA DVADSIATA PIATA

V pozemskom živote sa nedosiahne opravdivá blaženosť.

(Obsah.)

Len šťastlivý človek žije, ako chce, a šťastlivý je ten, kto je spravodlivý. Ale ani spravodlivý nebude žiť, ako chce, ak nedôjde ta, kde sa už nedá ani padnúť, ani umrieť. Prirodzenosť je už taká, že nie je šťastlivá dovtedy, kým nedosiahne to, po čom túži. Ako môže však teraz žiť, ako chce, keď život nie je v moci človeka? Chce žiť, a musí zomrieť. Ako by mohol žiť tak, ako chce ten, kto nežije tak dlho, ako chce? A keby chcel zomrieť, ako potom môže žiť, ako chce, keď vôbec nechce žiť? A ak chce žiť, nič nechce, čo nemôže, a len to chce, čo môže. Tak človek na tejto zemi nemôže chcieť to, čo by chcel, preto nemôže byť celkom blažený a šťastný. Len vtedy bude šťastný, keď to šťastie, ktoré chce, bude večné.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

V šťastnom rajskom živote by sa bol manželský akt vykonával bez žiadostivosti.

Žil teda v raji človek, ako chcel, kým chcel to, čo Boh prikázal. Žil a tešil sa z Boha, z ktorého dobra aj sám bol dobrým. Žil bez akéhokoľvek nedostatku a mal možnosť žiť tak navždy. Mal pokrm, aby nehladoval, mal nápoj, aby nebol smädný, a strom života, aby ho nezničila staroba. Nijakú skazu na tele alebo z tela, nijaké trápenia nesušovali jeho smysly. Nijaká vnútorná choroba, nijaký vonkajší úder, ho neznepokojoval. Mal najvyššie zdravie a úplnú duševnú spokojnosť. Ako v raji nebolo nijakého úpalu a zimy, tak v rajskom človekovi nebolo nijakého útoku na vôľu, pochádzajúceho zo žiadostivosti alebo strachu. Nebolo vôbec smútku ani nerozumnej radosti, ale opravdivá radosť sa stále opakovala z Boha, ku ktorému sálala »láska z čistého srdca, dobrého svedomia a nepokryteckej viery« (I. Tím. 1, 5). Bola tam verná pospolitosť manželov, prýščiaca zo šľachetnej lásky, svorná ostrážitosť mysle a tela a napokon neunavujúce zachovávanie prikázania. Nijakou prácou zaujatý necítil únavy a spánok ho nepremáhal proti vôli. V takých ľahkých okolnostiach a v takom ľudskom šťastí bolo by nemúdre pripustiť, že by počatie potomka nemohlo byť bez chorobnej žiadostivosti, ale tou istou vôľou boli ovládané plodivé údy, ktorou

sú aj ostatné, bez vábivého a pálivého nutkania, so spokojnosťou ducha a tela, bez porušenia panenskej poctivosti by sa vložil manžel do lona manželky (Aeneid. 8, 496). Keď sa to nedá dokázať skúsenosťou, to ešte neznamená, že tomu treba veriť, že nejaký temný oheň by ovládal tie údy, ale slobodná vôľa by ich ovládala podľa potreby, vtedy by sa bolo mohlo mužské semeno tak isto vliať do ženského lona bez telesného porušenia ženského údu, ako aj teraz môže bez toho istého porušenia vychádzať krv pri mesačnom ženskom čistení. Tou istou cestou by mohlo vniknúť semeno, ktorou vychádza čistenie. Ako pri rodení nie bolestné vzdychanie, ale pohyb zrelého plodu uvoľňuje vnútro rodičky, tak aj na oplodnenie a počatie nebol by spájal obe bytosti pocit žiadostivosti, ale uvážené a vôľou usmernené nažívanie. Hovoríme o veciach zahanbujúcich a hoci len uzatvárame podľa svojich možností, aké mohli byť predtým, ako boli zahanbujúce, predsa je potrebné, aby našu rozpravu väčšmi miernila hanblivosť, ako napomáhala výrečnosť, ktorá nám málo osoží. Ak totiž to, o čom hovorím, ani tí neskúsili, ktorí to mohli skúsiť — keďže ich hriech predbehol a prv si zaslúžili vyhnatie z raja, ako by sa boli stretli pokojnou myslou v diele zasievania potomstva — ako teraz, keď sa to spomína, ide v ústrety ľudským smyslom skúsenosť búrlivej žiadostivosti, a nie súlad spokojnej vôle. Odtiaľ pochodí, že stud prekáža hovoriacemu, aj keď nechýba mysliacemu rozumnosti. Naozaj všemohúcemu Bohu, najvyššiemu a najlepšiemu Stvoriteľovi všetkých bytostí, pomocníkovi a odmeňovateľovi dobrej vôle, ktorý opúšťa a odsudzuje zlú vôľu, tomu nechybovalo rozhodnutie, ktorým by doplnil určitý počet občanov svojho štátu, vo svojej múdrosti určený aj zo zvrhnutého ľudského pokolenia. A nevybral by ich podľa zásluhy, ale podľa milosti, lebo veď celá ľudská masa bola odsúdená ako by v narúšanom koreni. Takto ukázal vyslobodeným nielen na nich samých, ale aj na nevyslobodených, koľkú štedrosť im preukázal. Keždý teda poznáva, že je vyslobodený zpomedi zlych nie musenou, ale darovanou dobrotou, keď sa zachraňuje z tej spoločnosti ľudí, s ktorými spoločný trest by bol aj preň spravodlivý. Prečo by teda Boh nebol mal tých stvoriť, o ktorých vedel, že zhrešia, keď na nich a z nich mohol ukázať, čo zaslúžila ich vina a čo uštedrila jeho milosť, a ďalej, že pod takým Stvoriteľom a Usporiadateľom prevrátená nesporiadanosť hriešnikov nevyvráti správny poriadok vecí?

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

Hriešni ľudia a anjeli nepomýlia božiu Prozreteľnosť.

(Obsah.)

Hriešnici ľudia alebo anjeli nemôžu priniesť nijakú škodu božej Prozreteľnosti. Boh vie aj zlo obrátiť na dobro. Prečo však neobrátil na dobro zlo padnutého anjela a dopustil, aby pokúšal hneď človeka, ktorý bol stvorený s dobrou vôľou? Preto, lebo človek bol tak stvorený, že keby bol dúfal len v božiu pomoc, bol by zvíťazil nad zlým anjelom. Bol by dostal odmenu, keby bol v dobrej vôli vytrval pri Bohu, a trest, keď zlou vôľou odstúpil od Boha. Ako život v tele nie je možný bez pokrmu, ale možno nežiť v tele — svedkami sú samovrahovia —, tak isto bolo nemožné dobre žiť bez pomoci božej v raji.

Bolo však možné žiť zle, hoci vtedy sa strácalo šťastie a prihádzal spravodlivý trest. Keď teda Boh videl, že človek zhreší, prečo nezabránil, aby zlý duch pokúšal človeka? Vedel dobre, že človek v tom pokušení padne, ale predvídal aj to, že ľudským pokolením, božou pomocou zmohutneným, bude ten istý diabol ešte väčšou slávou premožený množstvom svätých. Tak sa stalo, že pred Bohom nezostalo nič skrytého z budúcich vecí a nikoho neprinútil do hriechu svojou vedomosťou. V budúcnosti sa mal ukázať rozdiel medzi tým, čo človek alebo anjel vykonal zo seba a čo z dopustenia božieho. Nik predsa nepochybuje, že bolo v božej moci, aby nebolo pádu ani ľudského, ani anjelského. Jednako im nechcel Boh vziať slobodné rozhodovanie, aby tak ukázal biedu ich pýchy a vysokú hodnotu svojej milosti.

HLAVA DVADSIATA ÔSMA

O vlastnosti pozemského a nebeského štátu.

Dvojaká láska utvorila dvojaký štát: pozemský štát láska sebecká až do pohrdnutia Bohom, nebeský štát láska k Bohu až do pohrdnutia sebou. Pozemský hľadá slávu v sebe, nebeský zas v Pánovi. Prvý hľadá slávu u ľudí, najvyššou slávou druhého je Boh, svedok svedomia. Prvý vo svojej sláve dvíha svoju hlavu, druhý hovorí svojmu Bohu: »Si mojou slávou, ktorý povyšuješ moju hlavu« (Žalm 3, 4). Prvému vládne v jeho panovníkoch a národoch,

ktoré ujarmuje, žiadostivosť po vláde. V druhom si slúžia vo vzájomnej láske aj predstavení starostlivosťou, aj poddaní poslušnosťou. Prvý miluje vo svojich mocnároch svoju silu, kým druhý hovorí svojmu Bohu: »Milujem ťa, Pane, moja sila« (Žalm 17, 2). Preto aj v prvom jeho múdri, žijúci podľa človeka, nasledovali svoje telesné alebo duševné dobro, prípadne obe svoje dobrá, alebo, ktorí mohli poznať Boha, »neoslavovali ho ako Boha, ani mu nevzdávali vďaky, ale vo svojom mudrovaní sa celkom pomiatli a ich nerozumná myseľ sa zatemnila. Vydávali sa za múdrych, — ovládaní pýchou vyvyšovali sa svojou múdrosťou —, a boli blázni. Veď slávu nepominuteľného Boha zamenili za podoby a obrazy pomínuteľného človeka, vtákov, štvornožcov a zemeplazov«. V modlárskom uctievaní spomenutých sôch boli alebo vodcami, alebo poľnými nasledovateľmi a »úctu a poklonu vzdávali stvoreným veciam, lež nie Stvoriteľovi, ktorý nech je naveky požehnaný (Rim. 1, 21—25). V druhom však niet takej ľudskej múdrosti, ale len zbožnosť, ktorá správne uctieva pravého Boha a jedine tú odmenu očakáva v spoločnosti svätých, — nielen ľudí, ale aj anjelov —, aby »Boh bol všetko vo všetkých« (I. Kor. 15, 28).⁶⁾

KNIHA PÄTNÁSTA

PREHLAD PÄTNASTEJ KNIHY.

Treba hovoriť o vývine štátov v toku ľudských dejín. Začína sa to narodením Kaina a Ábela. V Kainovi vystupuje pozemský štát a v Ábelovi boží štát. Ako v jednotlivých ľudoch, tak aj v ľudstve pozemský človek časovo predchádza duchovného. Boží štát je predobrazovaný v zemskom Jeruzaleme a pozemský štát v Abrahámovom synovi, Izmaelovi, ktorého splodil z neslobodnej. Izák zas, narodený zo slobodnej, syn zaslúbenia, predobrazuje deti milosti, občanov slobodného božieho štátu. Pozemský štát sa sháňa po pominitelných dobrách a jedine tie môže získať. Samotné zemské dobrá nemôžu viesť k večnému šťastiu. Kain založil pozemský štát, jeho bratovražda, ktorá má svoju náprotivu v Romulovi, vyšla z diabolskej závidosti, uvádza na zem prvý raz boj medzi pozemským a božím štátom. Kainova obeť sa nepáčila Bohu, opovrhol ňou, lebo obetujúci bol ochotný dať dar, ale samého seba nechcel dať Bohu. Je v tom predobraz detí sveta, ktoré aj keď Boha uctievať, chcú ho upotrebiť len na svoje šťastie a svoju potrebu, aby mohli užívať svet, miesto aby svet upotrebili na ľahšiu službu Bohu. Božie napomenutie, podriaďiť žiadostivosť nadvláde ducha, zahodil Kain do vetra. Dal voľný priechod závidosti, čo viedlo k zločinu. Zpráva, že Kain založil prvý štát, je celkom hodnoverná, lebo pri dlhom veku praľudí jeho potomstvo mohlo vyrásť v národ. Dlhý život vtedajších ľudí je potvrdený niektorými objavmi a dejinnými zprávami. Sú niektoré neshody v počítaní hebrejského textu a Septuaginty, ale nie sú závažného významu. Nemožno pokladať vtedajšie roky za desatinu dnešných. Neshody v rokoch mohli vzniknúť nesprávnym odpisovaním Septuaginty, avšak zásadou je: vždy dať prednosť pôvodnému textu. Náhľad o desatinách rokov je porazený najlepšie v počítaní rokov potopy. V uvádzaní generácií nie sú uvedení všetci členovia rodu, ale svätý spisovateľ sa usiluje vzostupne dôjsť až k Noemovi. Prvé pokolenia musely uzatvárať medzi sebou manželstvá, bratia a sestry, čo neskôr nebolo dovolené. Príbuzen-

ské manželstvá prvých ľudí mali pripomínať budúcim pokoleniam príbuznosť a vzájomnú lásku všetkých ľudí, nakoľko všetci pochádzajú zo spoločných rodičov. Kain a Set sú zakladateľmi oboch štátov. V Kainovom synovi Enochovi a v Setovom synovi Enosovi sa rozbehujú oba štáty na svojej pozemskej púti, aby v Bohom určených časoch našly svoje zakončenie. Pozemský štát v svojom zemskom zakončení a boží štát vo svojom večnom trvaní po zmŕtvychvstaní. Krátke zopakovanie zprávy o stvorení má za cieľ pripomenúť dôležitejšie soznamy Setovcov. Pre nezriadenú lásku synov božích ku ľudským dcéram došlo časmi k smiešaniu oboch štátov. Synovia boží sa v hebrejskom texte menujú anjeli boží. Aj keď sa nedá celkom dokázať nemožnosť spojenia anjelov s ľudskými dcérami, jednako treba povedať, že v tomto prípade nešlo o dobrých anjelov, ktorí by azda len teraz pre ľudské dcéry boli zhrešili a tak došli k pádu. Pomenovaním »anjeli boží« sú zaiste mienení potomci Setovi. Ak z toho spojenia vyrástli obri, to ešte neznamená, že museli mať za otcov anjelov. Stodvadsať rokov, daných Bohom, bol čas, určený hriешným ľuďom na pokánie, aby nemusela prísť potopa. Keď sa hovorí o božom hneve, neslobodno to brať celkom v ľudskom smysle, ako by Boh mal nejaké hnutia hnevu, ktoré predtým nemal, ale ide tu o spôsob ľudskej reči, aby Písmo skôr dosiahlo svoj cieľ a porozumenie u ľudí. Archa, koráb, je obrazom božieho štátu, v ďalšom Cirkvi, plávajúcej na vlnách rozbúreného sveta. Zpráva o korábe, o jeho niektorých podrobných údajoch je samozrejme aj obrazná, ale to nijako nevyklučuje dejinnú skutočnosť potopy, neobsahuje nič takého, čo by sa nemohlo stať. Krátko: nie je to rozprávka na plašenie ľudí, ale je to dejinná skutočnosť.

HLAVA PRVÁ

*Od začiatku badať v ľudstve dva rady pokoleni, ktoré smerujú
k rozdielnym cieľom.*

O rajskej blaženosti, o samotnom raji, o živote prvých ľudí v ňom, ako aj o ich hriechu a treste, mnohí mnoho mysleli, hovorili a písali. Aj my sme o tom hovorili v predošlých knihách, a to vždy podľa sv. Písma, buď ako sme v ňom čítali, alebo sme mohli vyrozumieť, hľadiac stále na jeho vážnosť. Ak by sme chceli o veci dôkladnejšie rokovať, ukázalo by sa mnoho rozmanitých sporných otázok, ktorých riešenie by zabralo viac sväzkov, ako vyžaduje toto dielo a postačuje čas, ktorého aj tak nemáme nazvyš, aby sme sa zaoberali tým, na čo by záhaľčiví a škrupulujúci zvedavci mohli prísť, ktorí sa aj tak radšej vypytujú ako chápu. Myslím, že sme už dali dostatočnú odpoveď na najdôležitejšie a najťažšie otázky o počiatku sveta, duše a ľudského pokolenia, ktoré sme rozdelili na dva druhy, a to na ľudí, žijúcich podľa človeka, a ľudí, žijúcich podľa Boha. V tajomnom smysle ich tiež voláme dvoma štátmi, totiž dvoma pospolitosťami ľudí, z ktorých jedna je určená naveky s Bohom kráľovať a druhá znášať večný trest s diablom. Toto je však už ich koniec, o ktorom bude neskôr reč. Teraz však nakoľko o ich vzniku bolo už dosť povedané, — vzniku buď v anjeloch, ktorých počet nepoznáme, buď v prvých ľuďoch —, vidí sa mi, že mám poukázať, ako sa javia od času, keď dvaja prví začali plodiť deti, a ako sa budú javiť, kým ľudia neustanú plodiť deti. Táto úplnosť časov alebo vekov, v ktorej zomierajúci odchádzajú, rodiaci sa nastupujú, je tok tých dvoch pospolitostí, o ktorých vlastne rojukeme.

Z dvoch rodičov ľudského pokolenia prvý sa narodil Kain, ktorý patril k ľudskému štátu, a druhý Ábel, ktorý patril k božiemu štátu. Ako u každého človeka nachodíme potvrdenie toho, čo hovorí apoštol: »A nie je najsamprv duchovné, lež živočíšne, a len

potom duchovné« (I. Kor. 15, 46), tak aj každý, pochodiaci z pokaze-
ného koreňa, najprv sa musí narodiť z Adama zlý a telesný a až
znovuzrozením z Krista sa stáva dobrým a duchovným. Tak aj
v celom ľudskom pokolení, len čo sa rodením a zomieraním začaly
dva štáty, najprv sa narodil občan tohto sveta a neskôr občan, hoci
putujúci na tomto svete, predsa patriaci do božieho štátu, milosťou
predurčený, milosťou vyvolený, milosťou pútnik dolu, občan hore.
Pokiaľ ide o neho samotného, povstáva z tej istej hmoty, ktorá sa
na začiatku celá skazila, ale Boh, a ko by hrnčiar (toto prirovnanie
používa apoštol úmyselne, nie neuvážene), urobil jednu nádobu
z tej istej hmoty na čestnú, inú na všednú potrebu (Rim. 9, 21).
Najprv bola urobená nádoba na všednú potrebu, potom na čestnú,
nakoľko v každom človekovi, ako som už povedal, najprv je to, čo
je neslušné, od čoho musíme začínať, ale nesmieme pri tom zostať,
potom je to, čo je slušné, k čomu prichádzame stupňovito a keď
sme k tomu došli, aj zostaneme pri tom. Preto nie z každého zlého
človeka sa stane dobrý človek, ale nikto sa nestane dobrým, kto
predtým nebol zlým.¹⁾ Čím rýchlejšie sa niekto lepší, hneď prijíma
aj lepšie pomenovanie a predošlé meno nahrádza týmto posledným.
O Kainovi je napísané, že založil štát, a Ábel, ako pútnik na zemi,
nezaložil na zemi nijaký štát. Štát svätých je totiž v nebesách, hoci
jeho občania sa rodia na zemi, v nich putuje, kým nepríde čas
jeho kráľovstva, keď shromaždí všetkých zmŕtvychvstalých v ich
telách a potom im bude dané sľúbené kráľovstvo, v ktorom budú
vládnuť bez skončenia časov so svojím Pánom a Kráľom všetkých
vekov.

HLAVA DRUHÁ

Synovia tela a synovia prislúbenia.

Na zemi bol akýsi tieň a prorocký obraz božieho štátu, ktorý
skôr len naznačoval, ako predstavoval, kým to čas vyžadoval, aby
sa ukázal u ľudí, takže prijal aj meno svätého štátu, lebo bol jeho
vypodobnením, nie však podľa skutočnej pravdy, ale len podľa
toho, aký bude v budúcnosti. O tomto predobraze a obraze, ktorý
naznačoval slobodný štát, hovorí apoštol Galat'anom: »Povedzteže
mi vy, ktorí chcete byť pod zákonom, či nepočujete zákon? Veď je

napísané, že Abrahám mal dvoch synov, jedného z otrokyne, druhého zo slobodnej (manželky). A ten, čo bol z otrokyne, narodil sa podľa tela, ale ten zo slobodnej podľa prisľúbenia. Toto je však obrazne povedané. Tie (ženy) znamenajú totiž dve smluvy: Tá prvá, daná na vrchu Sinaj, rodí pre otroctvo. A to je Agar. Sinaj však vrch v Arábii, zodpovedá terajšiemu Jeruzalemu, lebo ten je v otroctve aj so svojimi deťmi. Ale nebeský Jeruzalem, ten je tá slobodná, ktorá je našou matkou. Napísané je totiž: Zaplesaj, neplodná, čos' porodila, rozzvuč sa a jasaj ty, čos' nemala dietky! Veď dietky opustenej sú počestnejšie ako dietky tej, čo žije s mužom! Aj my, bratia, sme dietkami prisľúbenia, ako bol Izák. Lenže ako vtedy ten, čo sa narodil podľa Ducha, tak je to aj teraz. Čo však hovorí Písmo? Vyžeň otrokyňu a jej syna, pretože syn otrokyne nemôže byť dedičom so synom slobodnej! A my, bratia, nie sme dietky otrokyne, ale slobodnej.« (Galat. 4, 21—31.)

Toto vysvetlenie, pochádzajúce z vážnosti apoštola, nám ukazuje, v akom smysle máme prijímať knihy obojeho Zákona, totiž starého a nového. Niektorá časť pozemského štátu sa stala čiastočne obrazom nebeského štátu, nepredstavujúc seba, ale iný štát, a tak sa stala slúžiacou. Nebola založená pre seba, ale pre iný, aby predobrazovala iný a sama aj bola obrazom, aj bola predobrazená. Aj Agar, slúžka Sárina, a jej syn boli akýmsi predobrazom tohto obrazu. A pretože tiene mali zmiznúť príchodom svetla, slobodná Sára, ktorá predstavovala slobodný štát, za ktorého predobraz aj tiež slúžil iný spôsobom, povedala: »Vyžeň otrokyňu a jej syna, pretože syn otrokyne nemôže byť dedičom s mojím synom Izákom«, ko hovorí apoštol »so synom slobodnej«. V pozemskom štáte nachodíme teda dva tvary: Jeden ukazuje svoju vlastnú prítomnosť, druhý svojou prítomnosťou slúži za predobraz nebeského štátu. Prirodzenosť, poškvrnená hriechom, rodí občanov pozemského štátu a milosť, obľobdzujúca prirodzenosť od hriechu, rodí občanov nebeského štátu. Podľa toho jedni sa menujú nádobami hnevu, druhí nádobami milosrdenstva. Aj u dvoch synov Abrahámových je to vypovedané, lebo jeden, Izmael, narodil sa podľa tela z otrokyne Agar, druhý, Izák, narodil sa zo slobodnej Sary podľa prisľúbenia. Obaja sa narodili zo semena Abrahámovho, ale jedného splodil obyčaj, poukazujúci na zákon prírody, druhého však darovalo prisľúbenie, znamenajúce milosť. Tam sa ukazuje ľudská prirodzenosť, tu sa však pripomína božie dobrodenie.

HLAVA TRETIA

Neploďnosť Sáry, zrušená boľou milosťou.

(Obsah.)

Keďže bola Sára neploďná, ťiadala si potomstvo aspoň zo svojej otrokyne, ktorú dala za ťenu svojmu manželovi. Podľa zákona prírody, alebo ako hovorí Písmo, podľa tela sa nardil Izmael. Narodenie sa pokladá za narodenie podľa tela nie preto, ťe by nebolo boľím darom, ale nebolo podľa prisľúbenia. Druhý syn, Izák, bol synom prisľúbenia, lebo, odľhliadnuc od neploďnosti Sáry, v tak vysokom veku by sa už podľa prirodzeného zákona nebol mohol narodiť Abrahámovi a Säre syn. Izák, narodený podľa prisľúbenia, označuje synov milosťi, občanov boľieho štátu a účastníkov večného pokoja, kde všetci z radosťi a potešenia nemeniteľného dobra ťijú v poslušnej láske a úplnej svornosťi.

HLAVA ŠTVRTÁ

Boj a pokoj pozemského štátu.

Pozemský štát, ktorý nebude večný (lebo ak bude pri poslednom súde odsúdený, prestane byť aj štátom), má tu svoje dobro, z ktorého poťivania sa raduje, nakoľko sa z takého dobra možno radovať. A keďže niet takého dobra, aby svojim milovníkom nerobilo nijaké ťažkosťi, tento štát sa často proti sebe rozdejuje v sporoch, vojnách, bitkách a vo vyhľadávaní smrtonosných, lepšie povedané smrteľných víťazstiev. Ak povstane vo vojne jedna časť proti druhej, usiluje sa dosiahnuť víťazstvo nad národmi, hoci aj ju ovládajú nepravosťi. Ak zvíťazí, nafukuje sa pýchou, hoci aj také víťazstvo je smrtonosné; ak však uvaľuje o stave vecí a ich vrťkavosťi, viac sa strachuje z nešťastia, ktoré by ju mohlo postihnúť, ako sa raduje z prihodivšieho sa šťastia, lebo samo víťazstvo je smrteľné. Nebude môcť natrvalo ovládať tých, ktorých si podrobila víťazstvom. Nedobre sa hovorí, ťe nie je dobrom, po čom túťi pozemský štát, veď aj on sa tým stane lepším v ľudskom pokolení. Aj on túťi po istom pozemskom pokoji, aby mohol uťívať pozemské veci a tento pokoj vyhľadáva vojnami. Ak zvíťazí a niet, kto by mu odporoval, bude pokoj, ktorého nemaly prv časti, sto-

jace proti sebe a vedúce boj z nešťastnej núdze pre tie veci, ktoré nemohly mať spoločné. Tento pokoj sa vyhľadáva namáhavými vojnami a dosahuje sa slávnym víťazstvom. Ak zvíťazia, ktorí viedli boj za spravodlivú vec, nikto nepochybuje, že sa z takého víťazstva treba radovať a že skrsol žiadaný pokoj. Ten je dobro a nepochybne boží dar. Ak sa však pre pozemskú blaženosť zanedbáva niečo lepšieho, čo patrí k nebeskému štátu, kde bude víťazstvo upevnené večným a najvznešenejším pokojom, a pozemská blaženosť sa tak vyhľadáva, že sa pokladá za jediné dobro, alebo sa vrúcnejšie miluje ako nadzemské veci, nevyhnutne bude nasledovať bieda, ak tu nebola, a rozmnoží sa, ktorá tu už bola.

HLAVA PIATA

Podobnosť zakladateľov pozemského štátu a mesta Rima, bratovrahov. (Obsah.)

Prvý zakladateľ pozemského štátu bol bratovrah Kain, lebo zo závisti zavraždil svojho brata Ábela, občana nebeského štátu a pútnika na tejto zemi. Nie je teda čudné, že pri zakladaní mesta, ktoré sa malo stať hlavou pozemského štátu a panovať nad mnohými národmi, Romulus zabil svojho brata Rema, avšak s tým rozdielom, že obaja boli občanmi pozemského štátu. Obaja sa chceli presláviť založením mesta a získať slávu. Zločinom odstránil jeden druhého. Kain a Ábel netúžili po pozemských veciach, nezávideli jeden druhému moc a vládu, ale Kain vraždil v diabolскеj závisťi, ktorou zlí závidia dobrým, že jedni sú dobrí, a druhí zlí. Čo sa stalo medzi Romulom a Remom poukazuje na to, ako je pozemský štát proti sebe rozdelený. Čo sa stalo medzi Kainom a Ábelom, poukazuje na nepriateľstvo medzi nebeským a pozemským štátom. Zlí bojujú so zlými, ale aj dobrí so zlými. Dobrí s dobrými, ak sú dokonalí, nemôžu bojovať. Ktorí sa o dokonalosť usilujú, ešte nie sú dokonalými, môžu bojovať medzi sebou, ak jeden dobrý, odporuje druhému v tom, čo nenávidí aj u seba. Lebo telo si žiada, čo je proti duchu a duch, čo je proti telu (Gal. 5, 17). Duchovná žiadosť jedného môže bojovať proti telesnej žiadosti druhého, alebo žiadosť tela jedného proti žiadosti ducha druhého, ako dobrí a zlí medzi sebou.

HLAVA ŠIESTA

Aj občania božieho štátu za svojho pozemského putovania musia trpieť pre trest za hriech.

Slabosťou je, veru, neposlušnosť, o ktorej sme hovorili v štrnástej knihe a je trestom za prvú neposlušnosť. Nie je to teda prirodzenosť, ale skaza. Povedané je preto tým, ktorí smerujú k dokonalosti a na tejtočasnej púti žijú z viery: »Navzájom si znášajte bremená, lebo tak splníte zákon Kristov« (Gal. 6, 2). A na inom mieste: »Napomínajte nespokojných, utešujte chúlостivých, prijmite chorých, trpezliví buďte ku všetkým. Starajte sa, aby sa nikto zlým za zlé niekomu neodplácal.« (I. Sol. 5, 14—15.) A opäť na inom mieste: »Ak by niekoho pristihli pri nejakom poklesku, vy, ktorí ste Duchom obdarení, napravte ho v duchu miernosti. Veď aj ty si musíš dávať pozor, aby si napodľahol pokušeniu.« (Gal. 6, 1.) A inde: »Slnko nech nezapadá nad vašim hnevom« (Efez. 4, 26). A v evanjeliu: »Keby sa teda tvoj brat prehrešil proti tebe, id' a pokarhaj ho medzi štyrmi očami« (Mat. 18, 15). Taktiež o hriechoch, ktoré by mohli byť mnohým na pokušenie, apoštol hovorí: »Tých však, čo sa prehrešujú, karhaj pred všetkými, aby sa aj ostatní báli« (Tim. 5, 20). Preto aj o povinnosti vzájomného odpúšťania sa mnoho prikazuje a veľká starostlivosť sa ukladá na zachovanie pokoja, bez ktorého nikto nebude môcť vidieť Boah. Preto tiež taký hrozný súd nad sluhom, keď sa mu prikazuje zaplatiť desaťtisíc talentov, ktoré mu byly odpustené, pretože nechcel odpustiť svojmu spolusluhovi sto denárov. K tomu podobenstvu Pán Ježiš pridáva a hovorí: »Tak i môj Otec nebeský urobí vám, ak neodpustíte zo srdca každý svojmu bratovi« (Mat. 18, 35). Takto sa liečia občania božieho štátu, putujúci na tomto svete a dychtiaci po pokoji nebeskej vlasti. Duch Svätý však účinkuje vnútorne, aby lieky, používané zovnútorne, aspoň trochu osožily. Lebo ináč, hoci by Boh, používajúc na to niektorého tvora, jemu slúžiaceho, v nejakej podobe prehovoril k ľudským smyslom, a to buď k telesným, alebo im veľmi podobným, ktoré mávame vo snách, a pritom by nespravoval a neriadil myseľ vnútornou milosťou, človekovi by nič neosožilo všetko hlásanie pravdy. Boh to robí podľa svojho zvláštneho, pred nami skrytého, jemu však veľmi dobre známeho a spravodlivého usporiadania, rozoznávajúc nádoby hnevu od nádob milosrdenstva. Stáva sa, veru, podivne a tajne jeho milosťou, že hriech, prebýva-

júci v našich údoch, ktorý je vlastne už pokutou za hriech, nepanuje podľa reči apoštola v našom smrteľnom tele tak, aby sa muselo jeho žiadostiam podvoľovať, a aby sa mu naše údy vydávaly za nástroje nepravosti. Človek vojde potom do seba a poslúcha svjho ducha, nepovoľujúceho zlu, pod ktorého a božím riadením pokojnejšie prebýva, kým nebude sám panovať bez všetkého hriechu vo večnom pokoji, dosiahnuc úplné uzdravenie a nesmrteľnosť.

HLAVA SIEDMA

Pričina a vytrvalosť Kainovho zločinu.

(Obsah.)

Keď Boh prejavil súhlas s Ábelovou obetou a Kainovou opovrhol, Kain veľmi zosmutnel a ovisla mu tvár. Boh sa ho spytoval, prečo je smutný a prečo ovisla jeho tvár, či zhrešil azda preto, že správne obetoval a nesprávne rozdeľoval. Otázka nie je dosť jasná a rozmanito ju vykladali. Z reči sv. Jána: »Nie ako Kain, ktorý bol od zlého a zabil si brata. A prečo ho zabil? Pretože jeho skutky boli zlé a bratove spravodlivé« (I. Ján 3, 12), vyplýva, že Boh preto nevzhladol na obeť Kainovu, lebo zle rozdeľoval, dávajúc Bohu niečo zo svojho, sebe však seba samého. Toto robia všetci, ktorí neplnia vôľu Boha, ale svoju, t. j. žijú prevrátene a Bohu prinášajú dar len preto, aby ho naklonili, nie preto, aby im pomohol uzdraviť sa z nepravých žiadostí, ale aby im ich spĺňal. Takto žije pozemský štát, uctieva Boha alebo bohov, aby s ich pomocou víťazne panoval a požíval zemský pokoj. Dobrým svet slúži na to, aby požívali Boha, zlým, naopak, Boh má slúžiť, aby požívali sveta. Keď Kain videl, že Boh vzhladol na obeť jeho brata a jeho obeťou opovrhol, mal sa zmeniť a svojho brata nasledovať v dobrom, a nie v pýche mu závidieť a smútiť. Smútok nad cudzím dobrom, najmä bratovým, pokladá Boh za najväčší hriech. Boh, udávajúc Kainovi príčinu, prečo neprijal jeho obeť, ukázal, že skôr sa mal sám sebe znepáčiť, ako sa mal znepáčiť jeho vlastný brat, lebo sám bol nespravodlivý a spravodlivo nerozdeľoval, t. j. spravodlivo nežil a nebol hodný, aby jeho obeť bola prijatá, najmä keď spravodlivého brata bez príčiny nenávidel.

Boh napomenul Kaina slovami: Upokoj sa, lebo k tebe jeho (hriechu) obrátenie a ty budeš nad ním (hriechom) panovať. Tento

boží výrok možno tak chápať, že obrátenie hriechu sa musí diať k samotnému človekovi, aby poznal, že nikomu okrem seba nemôže pričítať svoje hriechy. To je spasiteľný liek pokánia a správna prosba o milosť.

HLAVA ÔSMA

Prečo Kain na začiatku ľudského pokolenia založil štát.

(Obsah.)

Údaje Písma, že vtedy, keď Kain založil štát a pomenoval ho menom svojho syna Enocha, boli len štyria alebo traja ľudia na zemi, nech nemýlia, lebo spisovateľ svätých dejín nepotreboval vymenovať všetkých ľudí, ktorí mohli v tom čase žiť, ale vymenoval iba tých, ktorých žiadala uviesť osnova jeho diela. Usiloval sa prísť od Adama k Abrahámovi a od toho k božiemu ľudu, ktorý si ustanovil Boh pred ostatnými národmi a ustanovil o ňom, aby predobrazoval a predpovedal všetko, čo sa má podľa predvídania Božieho Ducha stať s týmto národom a aj s jeho Zakladateľom a Kráľom, Kristom, ktorého kráľovstvo bude večné. Nezamlčal však ani inú spoločnosť ľudí, ktorú voláme pozemským štátom. Boh to tak zariadil, že hneď od začiatku sa tieto dve spoločnosti po rozličných pokoleniach delily a rozlišovali na spoločnosť synov božích, žijúcich podľa Boha. Spomína sa slúčenie a rozdelenie týchto spoločností. O rozdelení sa hovorí, keď sa spomína ich rozdelenie na pokolenie Kainovo a Setovo, a o slúčení, keď sa dobrí natoľko naklonili k zlému, že sa vyrovnali zlým, až ich všetkých zahubila potopa, okrem Noema a jeho sedem spoločníkov.

HLAVA DEVIATA

Dĺžka života a mohutnosť ľudského tela pred potopou.

Nikto rozumný, uvažujúc o týchto veciach, nebude pochybovať, že Kain mohol založiť nielen hocaký, ale aj veľký štát, keď život smrteľníkov bol taký dlhý, ak by len niekto z neveriacich nenamietal samotný počet rokov, ktorý Písmo pripisuje životu prvých ľudí a nepopieral by, že tomu nemožno uveriť. Ani tomu neveria, že rozmery tela znateľne presahovali terajšie. Aj ich najvznešenejší

básnik, Vergilius, rozpráva, ako ich jeden udatný bojovník vytrhol zo zeme ohromný kameň, zasadený na medzi, bežal s ním, zamával ním a hodil ho, hovoriac: »Sotva by ho na svojich šijách unieslo dvanásť mužov, akých teraz zem plodí« (Aen. 12, 819), znázorňujúc tým, že vtedy sa na zemi rodievaly väčšie ľudské telá, a to tým skôr v prvých časoch sveta, pred známou a osudnou potopou. Neveriacich presvedčujú o neuveriteľnej veľkosti tiel hroby, odkryté často výmoľami riek alebo inými príhodami, v ktorých sa našly kosti mŕtvych. Ja sám a viac ľudí so mnou sme videli na utickom pobreží črenový zub ľudský, tak veľký, že by sa z neho dalo urobiť aj sto našich zubov. Myslím, že to bol zub obra, lebo nielen vtedajší ľudia mali väčšie telá ako my, ale obri ich ešte presahovali. Ako inokedy, konečne aj za našich čias, hoci zriedkavejšie, temer nikdy nechýbali ľudia, ktorí by prevyšovali iných vzrastom. Plinius Secundus, muž veľmi učený, dosvedčuje, že čím väčší sa svet vzdáľuje od začiatku, tým menšie telá rodí príroda. Spomína, že aj Homér vo svojich básňach sa často na túto okolnosť ponosuje a nevysmieva sa tomu ako básnickým výmyslom, ale ako spisovateľ prírodných divov berie to za uveriteľné a pravdivé. Ako som už povedal, kosti, pochádzajúce zo starých tiel, nakoľko sú trvanlivé, svedčia o ich veľkosti nielen pre naše časy, ale aj pre budúcnosť. Veľký počet rokov každého človeka, ktorý vtedy žil, nemožno dnes ničím dokázať, ale preto netreba brať hodnovernosť svätým knihám, čo by bolo tým bezočivejšie, keby sme im neverili, keď vidíme, že sa splnilo, čo bolo v nich predpovedané. Tiež ten istý Plinius hovorí, že dosiaľ žije národ, ktorého príslušníci žijú aj dvesto rokov. Ak teda veríme, že aj dnes na neznámych miestach trvá ľudský život dlhšie, hoci sme sa o tom osobne nepresvedčili, prečo by sme to neverili o neznámych časoch? Či je uveriteľnejšie, že niekde niečo je, čo u nás nie je, než že niekedy bolo, čo teraz nie je?

HLAVA DESIATA

Rozdiel v počítaní rokov v hebrejských a našich knihách.

(Obsah.)

Údaje o veku v hebrejských knihách a našich (Septuaginta — latinský preklad) sú rozdielne. Stáva sa však, že pri istých príležitostiach, napríklad pri narodení, sa istý počet rokov uberá a pri

iných príležitostiach sa zas pridáva, takže celkový počet rokov toho ktorého človeka sa udáva v oboch knihách rovnako. Len u Lamecha, syna Matuzalemovho, sa vyskytuje rozdiel 24 rokov. Podľa hebrejských kníh žil totiž o 24 rokov viac ako podľa našich.

HLAVA JEDENÁSTA

Matuzálem by mal žiť po potope ešte štrnásť rokov.

(Obsah.)

Pokiaľ ide o vek Matuzalema, je udaný rozdielne v hebrejských knihách a našich. Podľa jedných žil Matuzalem 955 rokov a podľa druhých 969. Jeho správny vek je 969 rokov a treba veriť, že potopu neprežil. Napokon nie je to závažné, koľko rokov mal Matuzalem, ale rozhodné je to, že všetky knihy súhlasne udávajú vysoký vek vtedajších ľudí, takže ešte za života jedného predka sa mohlo jeho pokolenie natoľko rozmnožiť, že mohlo založiť štát.

HLAVA DVANÁSTA

Náhľad, že prví ľudia nežili tak dlho, ako sa píše.

Netreba dbať na tých, ktorí si myslia, že roky sa v prvých časoch ináč počítali, totiž, že boly kratšie a náš jeden sa vraj rovná desiatim vtedajším. Tvrdia, ak sa vraj počuje a číta, že niekto žil deväťsto rokov, terba tým rozumieť deväťdesiat rokov; lebo náš jeden rok sa rovná takým desiatim a našich desať sa rovná takým sto. Podľa toho tvrdia, že Adam mal 23 rokov, keď splodil Seta a Set mal 20 rokov a šesťmesiacov, keď sa mu narodil Enos, hoci podľa Písma mal vtedy 205 rokov. Náš jeden rok rozdelili na desať častí a tieto časti pomenovali rokmi. Každá časť obsahuje šesťkrát počet šesť na znamenie, že Boh za šesť dní vykonal svoje dielo a na siedmy deň si odpočinul. O tejto veci som hovoril, nakoľko som vedel, už v jedenástej knihe. Šesťkrát šesť alebo šesť na druhú je tridsať šesť, ktorý počet, násobený desiatimi, dá 360, totiž dní, t. j. dvanásť lunárnych mesiacov. Päť dní, ktoré dopĺňujú slnečný rok a aj šesť hodín, pre ktoré sa každý štvrtý rok stáva priestupným, za starých čias sa s časom na čas vkladaly, aby sa počet rokov vyrovnal. Rimania ich volali priestupnými dňami alebo vkladacími. Aj Enos, ktorého splodil Set keď s amu narodil syn Kainan, mal

podľa nich 19 rokov a podľa Písma 190 (Podľa Septuaginty). U všetkých pokolení, u ktorých sa počítajú roky pred potopou, skoro nikoho niet v našich knihách, kto by bol splodil syna pod sto rokmi, vo veku sto alebo stodvadsať rokov, alebo ešte starší, ale najskôr plodili vraj až vo veku 160 rokov a vyššom. Podľa nich nikto nemôže plodiť synov vo veku desať rokov, ktorý počet oni volajú sto rokmi, ale vo veku 16 rokov, že už prichádza dospelosť a spôsobilosť na plodenie detí a tento vek sa vraj v prvých časoch menoval 160 rokov. Aby nebolo neuveriteľné, že vtedy sa roky ináč počítali, uvádzajú, že podľa väčšiny dejepiscov, u Egyptanov mal rok 4 mesiace, u Akarňanov 6 mesiacov a u Laviniov 13 mesiacov. Plinius Secundus spomína, že podľa starých kníh niekto žil 152 rokov, iný o desať rokov viac, niekto mal aj dvesto rokov, iný tristo, niekto päťsto, šesťsto, ba napokon aj osemsto rokov a domnieva sa, že tieto údaje sa dostali do kníh pre neznalosť počítania času. Jedni vraj letom končili jeden rok a zimou druhý, iní zas, ako napríklad Arkadovia, každú ročnú časť pokladali za rok o troch mesiacoch. Podotýka tiež, že Egypťania, ktorí mali rok o štyroch mesiacoch, prv s každým obehom mesiaca aj rok zakončievali a podľa toho vraj sa dalo u nich ľahko dožiť aj tisíc rokov.

Niektorí pre tieto prijateľné dôkazy, nezavrhuje hodnovernosť posvätných dejín, ale ešte skôr v úsilí potvrdiť ju, aby nebolo neuveriteľné, čo sa hovorí o vysokom veku u starých, namysleli si a nepokladali to za nemúdre, keď časovú lehotu, vtedy menovanú rokom skrátili tak, že sa desať vtedajších rokov malo rátať za náš jeden a našich desať za vtedajších sto. Aká je táto domnienka nepravá, ukážem jasným dôkazom. Prv, ako by som sa do toho pustil, nemôžem prejsť mlčaním ponad to, o čom sa domnievam, že môže byť uveriteľnejšie. Takéto tvrdenie sa dalo ľahko vyvrátiť a opraviť podľa hebrejských textov, nakoľko v nich sa neuvádza, že Adam mal 230 rokov, ale len 130, keď splodil tretieho syna. Keby sa tieto roky rovnali dĺžkou našim 13 rokom, pri splodení prvého nemohol byť nepochybne starší ako jedenástočný alebo o niečo starší. Kto však v tomto veku upodľa obyčajného a nám známeho zákona prírody môže plodiť deti? Nebudem rozvádzať túto otázku, lebo by sa mohlo azda povedať, že Adam mohol plodiť hneď po svojom stvorení, lebo sa nemožno domnievať, že bol stvorený taký malý, ako bývajú deti pri narodení. Jeho syn nemal 205, ale 105 rokov, keď splodil Enocha a podľa ich zýkladu by nebol mal ani 11

rokov. Čo mám povedať o Kainovi, Enochovom synovi, ktorý podľa našich kníh v 17 roku, podľa hebrejských v 70 roku svojho veku splodil syna Malalehela? Ktorý človek plodí v siedmom roku, ak vtedajších 70 rokov sa rovná našim 7?

HLAVA TRINÁSTA

Či sa pri počítaní rokov má veriť skôr hebrejskému textu ako Septuaginte?

(Obsah.)

Nemožno tvrdiť, že židovský národ úmyselne zmenil v knihách správny počet rokov a tiež ani 72 prekladateľov, ktorých vybral egyptský kráľ Ptolemaeus. Chyba mohla vzniknúť z nedbalého opisovania a stále sa potom preberala. Za správne sa majú pokladať údaje rokov, ako sú v pôvodných textoch, z ktorých sa prekladalo do iných rečí.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Roky v starších časoch a terazšie sú rovnaké.

(Obsah.)

Tvrdenie, že desať biblických rokov sa rovná jednému nášmu, vyvracajú údaje Písma. Hovorí sa napríklad: »Keď mal Noe 600 rokov, jeden mesiac a 27 dní, nastala potopa« (Gen. 7, 10). Ak mal spomenutý krátky rok 36 dní a delil sa na dvanásť mesiacov, jeden mesiac mal potom 3 dni. Ako vidieť, počítanie desať biblických rokov za náš jeden je nesprávne a pravdou je, že dni, mesiace a roky trvaly za starých čias rovnako ako teraz.

HLAVA PÄTNÁSTA

Či sa dá veriť, že mužovia prvých vekov sa zdržovali telesného obcovania až do času, kým nespodili synov?

(Obsah.)

Keďže u prvých ľudí sa uvádza vek pri splodení aj vyše sto rokov, je otázka, či až do toho času žili zdržanlivo. Na otázku možno odpovedať. Buď prichádzala u nich dospelosť neskoršie, buď

ich známi synovia neboli prvorození. Druhá odpoveď je pravdepodobnejšia, lebo Písmo neuvádza všetky deti prvých ľudí, ale len tie, ktorých prostredníctvom chcelo prísť čím skôr k Noemovi, od toho k Abrahámovi a tak postupne. Rovnako si počína aj evanjelista Matúš pri vypisovaní rodokmeňa Ježiša Krista. Začína u Abraháma, o ktorom hovorí, že splodil Izáka, a nespomína Izmaela, hoci bol starší. O Izákovi hovorí, že splodil Jakuba, hoci jeho syn Ezau bol starší. Tak postupoval ďalej. Pridržiaval sa len pokolení, ktoré ho viedly k Dávidovi.

HLAVA ŠESTNÁSTA

Platné právo prvých manželstiev bolo odlišné od neskoršieho.

Keď ľudské pokolenie po prvom styku muža, stvoreného z prachu, s jeho manželkou, učinou z mužovho boku, na plodenie a rozmnoženie potrebovalo, aby sa mužovia spájali so ženami a na začiatku nebolo iných ľudí, okrem tých, ktorí sa narodili z týchto dvoch, museli si mužovia brať za manželky svoje sestry. Na začiatku k tomu nútila núdza, neskôr sa to však pokladalo za hriechy skutok a náboženstvo to zakazovalo. Hlavným dôvodom bolo upevňovanie lásky k bližnému, aby ľudia, ktorým svornosť slúži na česť a úžitok, aby sa spájali sväzkami rozličných nevyhnutností, aby jeden nemal mnoho sväzkov len s jedným, ale aby sa spájal osobitne s inými a tak, aby utužoval pospolitý život. Mená otec a svokor vyjadrujú dvoje príbuzenstiev. Ak má niekto iného za otca a iného za svokra, láska sa rozširuje na viac osôb. Adam musel byť svojim synom a dcéram obojím, lebo bratia si brali za manželky svoje sestry a rovnako aj Eva, jeho manželka, bola svojim deťom obojeho pohlavia aj matkou, aj svokrou. Ak by boly nimi bývaly dve ženy, jedna matkou a druhá svokrou, pospolitá láska by sa bola viac šírila. Aj samotná sestra, keď sa stala manželkou, predstavovala dvoje príbuzenstvo, ktoré ak by sa bolo rozdelilo tak, aby jedna osoba bola sestrou a druhá manželkou, aj pospolitá príbuznosť by sa bola šírila. To sa nemohlo stať vtedy, keď nebolo iných ľudí, lebo z prvých ľudí boli len bratia a sestry. Keď už bol dostatočný počet žien, nedovoľovalo sa brať si za manželky sestry, lebo spájanie bratov so sestrami už nevyžadovala potreba, a ak sa tak konalo, pokladalo sa to za hriech. Ak aj vnuci prvých ľudí, ktorí si mohli brať za manželky svoje sesternice, boli by sa ženíli so svo-

jimi sestrami, nebolo by u jedného človeka vzniklo dvoje, ale troje príbuzenstvá, ktoré sa mali osobitne podeliť na rozšírenie puťa lásky. V tom prípade, ak brat so sestrou boli manželmi, jeden človek by bol svojim deťom aj otcom, aj svokrom, aj strýcom; rovnako aj jeho žena by bola deťom súčasne matkou, svokrou a tetkou; samotné deti by neboly len súrodencami a manželmi, ale aj bratancami sesternicami, lebo by byly deťmi súrodencov. Všetky tieto príbuzenské sväzky, spájajúce s jedným človekom tri osoby, ak by byly jednotlivé a osobitne rozdelené, spájaly by deväť osôb tak, aby jeden človek mal inú sestru, inú manželku, inú sesternicu, iného bratnca, iného svokra, inú matku, inú tetku, inú svokru a ak by neboly omedzené na malý počet, pospolitá láska by sa rozprestierala hojnejšie a širšie.

Možno povedať, že pribúdaním a množením ľudského pokolenia tento spôsob aj medzi bezbožnými ctiteľmi mnohých nepravých bohov tak sa zachoval, že hoci zvrátené zákony dovoľovaly manželstvá súrodencov, dobrý zvyk sa predsa tomu zoprel, nedbajúc na to, že za prvých čias bolo možno brať za manželky sestry a od toho sa odvrátil, ako by to nikdy nebolo bývalo dovolené. Zvyk pôsobí mocne na ľudskú myseľ a láka ju k niektorým veciam, od iných ju zas odvracia. Keď v tomto prípade krotí nezriadenosť žiadostivosti, treba veriť, že by bolo hriechom, ak by ho (zvyk) chcel niekto zľahčovať a rušiť. Ak je nespravodlivé z túžby po majetku prekračovať medze cudzích polí, očo nespravodlivejšie je pre žiadosti tela rúcať hrádza mravov. Zo skúsenosti vieme, ako aj za našich čias sa niekedy stáva, že bratanci si berú za manželky sesternice, ale pre blízke príbuzenstvo k bratskému a sesterskému kolenu sa také manželstvá zriedka vydaria, lebo sú proti obyčajom, hoci zákony, ani božské, ani svetské, to nezakazujú. Pri tomto dovolenom spájaní je akýsi odpor z blízkosti nedovoleného a čo sa dialo so sesternicou, zdalo sa, ako by sa dialo so sestrou, nakoľko pre taký blízky stupeň príbuzenstva medzi sebou sa volajú bratmi a sú skoro súrodencami. Praotcovia sa nábožne starali, aby sa príbuznosť pomaly netratila, keď sa stále novými pokoleniami vzdalovala skoro až do zániku a kým ešte nezanikla, usilovali sa ju novými manželstvami osviežiť a ako by utekajúcu privolať späť. Preto, aj keď sa zem naplnila ľuďmi, radi si brali za manželky ženy zo svojho rodu, hoci nie sestry po otcovi alebo matke, alebo po oboch svojich rodičoch. Kto by pochyboval, že by nebolo aj za našich

čias lepšie, ak by boli manželstvá medzi bratancami a sesternicami zakázané, a to nie pre množenie príbuzenstva, ako sme už uviedli, aby jedna osoba nespájala v sebe dvoje príbuzenstiev, keď mohli mať na ňom podiel dve a rozmnožiť tak počet príbuzenstva, ale aj preto, že akýsi prirodzený a chválitebný stud človeka od toho zdržuje, aby s osobou ku ktorej pre pokrvnosť povinný zachovávať zdržanlivosť, nekonal ani telesné skutky, za ktoré sa červenie aj manželský stud.

Spojenie muža a ženy, pokiaľ ide o pokolenie smrteľníkov, je akési semenisko štátu, pričom pozemský štát zdôrazňuje len rode nie, pre nebeský štát je však potrebné znovuzrodenie, aby sa zahladila vina z narodenia. Či pred potopou bolo a aké bolo hmotné a viditeľné znamenie znovuzrodenia — ako bola neskôr Abrahámovi prikázaná obriezka, — svätá história o tom mlčí. Aj najstarší ľudia prinášali Bohu obety, ako je zjavné u prvých dvoch bratov, ako čítame aj o Noemovi, keď vyšiel po potope z korábu, že obetoval Bohu obetu. O tom sme už v predošlých knihách hovorili, kde sme tiež uviedli, že démoni, ktorí si privlastňujú božiu moc a vydávajú sa za bohov, pre nijakú inú príčinu nepožadujú obety, pre nič iného nemajú v tej úcte toľké zaľúbenie, len preto, lebo vedia, že pravá obeta patrí jedine pravému Bohu.

HLAVA SEDEMNÁSTA

*Dvaja praotcovia a dvaja vodcovia pokolení, pochádzajúci od
jedného otca.*

(Obsah.)

Adam bol otcom obojeho pokolenia, tak pokolenia, tvoriaceho boží štát, ako aj pokolenia, tvoriaceho pozemský štát. Po smrti Ábela boli dvaja otcovia pokolení: Kain a Set. V ich synoch sa zjavnejšie začaly ukazovať znaky oboch štátov v ľudskom pokolení. Kain splodil syna Enocha a pod jeho menom založil štát pozemský, požívajúci časný pokoj a blaho. Meno Kain značí držbu a Enoch oddanie, obetovanie, nakoľko sa pozemský štát oddáva, obetuje zemi, kde sa zakladá a má svoj začiatok a koniec. Meno Set značí zmŕtvychvstanie alebo vzkriesenie. Meno jeho syna Enos značí človek.

HLAVA OSEMŇÁSTA

V čom predstavujú Abel, Set, Enos Krista a Cirkev?

(Obsah.)

Abel, ktorého meno značí smútok, a Set, ktorého meno značí zmŕtvychvstanie, predstavujú Kristovu smrť, jeho život po zmŕtvychvstaní. Z tejto viery sa rodí boží štát, t. j. človek, ktorý dúfal vo vzývaní mena božieho, čo podľa apoštola znamená, že každý, kto bude vzývať božie meno, bude spasený. Slovamí »nazval jeho meno Enos, človek« a pripomienkou »tento dúfal vo vzývaní mena Pánovho«, sa jasne ukazuje, že človek nemá skaladať nádej v seba: ak sa chce stať občanom toho štátu, ktorý, nie ako Kain, sa obetuje tomuto smrteľnému svetu, ale dôveruje v nesmrteľnosť večného blahoslavenstva.

HLAVA DEVÄTNÁSTA

Význam Enochovho prenesenia.

(Obsah.)

Aj v Setovom pokolení, v siedmom od Adama, sa vyskytuje meno Enoch, meno, ktoré značí zasvätenie. Tento Enoch bol vzatý do neba, lebo sa zapáčil Bohu. Jeho prenesenie predobrazuje odklad nášho zasvätenia, ktoré sa už stalo v Kristovi, v našej hlave, ktorý tak vstal zmŕtvych, že už viac nezomrie a vstúpil na nebesá. Ostáva však ešte zasvätenie celého domu, ktorého základom je Kristus, a to sa odkladá až na koniec časov, t. j. do zmŕtvychvstania všetkých ľudí, ktorí viac nezomrú.

HLAVA DVADSIATA

Prečo Kainovo pokolenie v ôsmom pokolení od Adama zaniká a Noe počíta sa ako desiate pokolenie?

(Obsah.)

Ak sa spisovateľ Písma usiloval dostať od Adama cez jeho syna Seta postupne k Noemovi a od neho k Abrahámovi, od ktorého evanjelista Matúš začína rodokmeň Ježiša Krista, možno sa opýtať, kam smeroval pri uvádzaní pokolenia Kainovho. Odpoveď je tá,

že Kainovo pokolenie chcel príviesť len k potope, lebo ona zahubila všetko pokolenie pozemského štátu a obnovili ho až Noemovi synovia. Synovia tohto sveta sa rodia a plodia, preto aj spoločnosť ľudí, žijúcich podľa človeka, nemôže prestať až do skončenia sveta. Boží štát na tomto svete len putuje a znovuzrozením prechádza do iného sveta, ktorého synovia sa ani nerodia ani neplodia (telesne). Na tomto svete sa však občania oboch štátov aj rodia, aj plodia, hoci mnoho občanov božieho štátu sa zdržuje plodenia. Tak robia aj niektorí poblúdení príslušníci pozemského štátu, ale nerobia to z viery v najvyššie dobro, t. j. Boha.

Nie je vysvetlené, prečo spisovateľ Písma uvádza len sedem pokolení v Kainovom pokolení. Možno chcel naznačiť len niektorých príslušníkov pokolenia, a preto nie je rozhodujúce, že v Setovom pokolení uvádza do potopy desať pokolení, kým v Kainovom len osem (od Adama).

O Lamechovi, ktorý je siedmy po Adamovi, sa hovorí, že mal 11 detí. Keďže zákon je ukončený počtom 10, počet 11 iste značí hriech, lebo prekračuje zákon. Adamovo pokolenie v poradí Kainovom sa končí počtom 11, ktorý počet značí hriech a končí sa ženou, z ktorého pohlavia povstal aj prvý hriech, pre ktorý všetci zomierame. Následok toho hriechu je telesná žiadostivosť, ktorá odporuje duchu a meno Lamechovej dcéry Noemma znamená telesnú rozkoš. V Setovom pokolení od Adama až po Noema sa prichádza zákonným počtom 10.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ

Prečo Písmo spomína Enocha, syna Kainovho, a hovorí o celom Kainovom pokolení až do potopy, a prečo, spomenúc Enosa, syna Setovho, sa vracia až k začiatkom ľudského pokolenia.

(Obsah.)

Písmo, uvádzajúc pokolenie Kainovo, po spomenutí syna, v ktorého mene založili štát, t. j. Enocha, spomína všetky ostatné pokolenia až do potopy. Avšak v Setovom pokolení po spomenutí syna Enosa, neuvádzajúc ostatné stupne jeho pokolení, vracia sa až k Adamovi. Spisovateľ Písma azda urobil tak preto, aby sa od Adama začalo počítanie času, čo nechcel urobiť pri pozemskom štáte. Boh chcel takto predstaviť pred oči oba štáty, jeden, idúci od vraha k vrahovi, — aj Lamech sa svojim ženám priznáva, že za-

bil človeka — a druhý, aby sa začínal tým, ktorý dúfal vo vzývaní
mena Pánovho.

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

*Pád božích synov pre lásku k cudzinkám, pre ktorú pri potope
museli zahynúť všetci, okrem ôsmich ľudí.*

Následkom slobodnej vôle, keď sa rozširovalo a rozmnožovalo ľudské pokolenie, nastalo smiešanie a akési sliatie oboch štátov pre spoločný údel v zlom. Zlo zas malo svoj pôvod v ženskom pohlaví, hoci nie v takej forme ako na začiatku, lebo ženy nezávzdaly mužov na hriech preto, že samy boli zvedené cudzími úkladmi. Pretože však boli z tohto pozemského štátu, alebo zo spoločenstva pozemských občanov, a teda už od začiatku mali jeho zlé zvyky, krásou tela vzbudzovaly lásku u synov božích, čiže občanov druhého štátu, putujúceho na tomto svete. Krása je niečo dobrého a je darom božím, ale dáva sa aj zlým, aby ju dobrí nepokladali za veľké dobro. Po opustení najvyššieho a len dobrým vlastného dobra začal pád k nepatrnému dobru, ktoré nie je vlastníctvom len dobrých, ale spoločným majetkom dobrých aj zlých. Tak sa stalo, že synovia boží vzplanuli láskou k ľudským dcéram a aby ich mohli mať za manželky, poklesli na mravy pozemskej spoločnosti, opustili bohabojnosť, ktorú prv zachovávali v spoločnosti svätých. Tu aj telesná krása — to Bohom stvorené, ale časné, telesné a najnižšie dobro —, ak sa pokladá za viac než Boh, večné vnútorné a najvyššie dobro —, je to len vlastne zlá láska a podobná tej, ako milujú lakomci zlato, nedbajúc na spravodlivosť, hoci taká láska nie je vedou zlata, ale chybou človeka. A tak je tomu s každým iným stvorením, ktoré je vsebe dobré, ale milovať ho možno dobre aj zle. Dobre, ak sa zachová poriadok, zle, ak sa poriadok poruší. O tom som v chvále na sviečku veršom krátko takto povedal:

Tvoje dary sú dobré, lebo ty si ich dobrý Stvoriteľ,
naše nie je v nich nič, okrem hriešnej lásky,
keď miesto teba neprávom milujem tvoje stvorenie.

Ak milujeme naozaj Stvoriteľa, t. j. ak milujeme jeho, a nie niečo iného namiesto neho, nemožno ho zle milovať. Aj láskou sa musí milovať usporiadané, aby sa milovalo, čo sa má milovať, aby

sa stala v nás čnosťou, vedúcou k dobrému životu. Vidí sa mi, že čnosť možno krátko a dobre definovať ako poriadok lásky.²⁾ Preto aj vo svätej Piesni piesni boží štát ústami nevesty Kristovej spieva: »Usporiadajte vo mne lásku« (2, 4). Porušením poriadku lásky, t. j. milovania, boží synovia sa spustili Boha a začali milovať ľudské dcéry. Týmito dvoma menami sa oba štáty dostatočne rozlišujú. Aj oni boli synmi ľudskými podľa prirodzenosti, ale milosťou začali mať iné meno. V tom istom Písme, kde sa hovorí, že boží synovia milovali ľudské dcéry, volajú sa aj anjelmí, preto sa mnohí domnievajú, že neboli ľuďmi, ale anjelmí.

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Či možno veriť, že sa anjeli zamilovali do krásnych žien, s nimi sa ženili a plodili obrov?

Tejto otázke sme sa už letmo dotkli v tretej knihe tohto spisu, či totiž anjeli, ako duchovia, môžu telesne obcovať so ženami. Napísané je: »Ktorý činí svojich duchov anjelmí« (Žalm 103, 5), t. j. tých, ktorí sú duchmi podľa svojej bytosti, činí svojimi poslami, dávajúc im úrad poslov, nakoľko grécke slovo aggelos značí posla. Či ďalšie slová »a služobníkov svojich oheň horiaci«, či žalmista mieni o tých telách alebo tak vyrozumieva, že ako duchovným ohňom majú planúť láskou jeho služobníci, je pochybné. Nakoľko je známe a mnohí to aj sami skúsili a tvrdia, že od iných skúsených, ktorým nemožno v tejto veci neveriť, počuli, že Silvani a Fau-ni, ktorých všeobecne menujú inkubusmi (na niekom ležiaci — mordár), neraz sa k ženám neslušne chovali a žiadali na nich a vykonal s nimi telesný skutok. Aj akísi démoni, ktorých Galovia volajú Dusijmi, sa pokúšajú o túto nečistotu a páchajú ju ako tvrdia mnohí, ktorým ak by som neveril, mohlo by sa pokaladať za bezočivosť. Napokon sa neopovažujem riešiť otázku, či je možné, aby niektorí duchovia, odetí veternými telami, (vietor je totiž niečo telesného, lebo pri pohybe vejára ho možno aj smysliami cítiť), aj touto telesnou žiadostivosťou mohli byť opantani, aby podľa možnosti páchali necudné skutky so ženami a ony to aj cítily. Nemyslím však, že by svätí anjeli boli mohli tak hlboko klesnúť. Nie o takých povedal Peter apoštol: »Veď Boh neušetriť ani anjelov, ktorí zhrešili, ale svrhol ich do podsvetia, do žalára tmy a dal ich tam strážiť až do súdu« (II. Pet. 2, 4), ale myslím, že sa to vraví

o tých anjeloch, ktorí sa na začiatku spustili Boha a pdli so svojim kniežaťom diablom, ktorý zo závidia aj prvého človeka oklamal lesťou hadovou. Písmo sväté potvrdzuje, že aj ľudia sa často menujú anjelmi. Aj o Jánovi je napísané: »Hľa, ja posielam svojho anjela pred tvou tvárou, aby ti pripravil cestu« (Mar. 1, 2). Aj prorok Malachiáš z osobitnej, totiž osobitne mu udelenej milosti sa volá anjelom (Mal. 2, 7).

Nieko sa pozastaví nad tvrdením, že vraj tí, ktorí sa volali božími anjelmi, nesplodili zo žien, ktoré milovali, ľudí nášho výzoru, ale obrov. Či aj za našich čias, o čom už bola vyššie reč, narodili sa ľudia, ktorých telesné rozmery ďaleko presahovali obyčajnú mieru terajších tiel? Či pred niekoľkými rokmi, keď Rímu hrozila skaza od Gótov, nebola tam žena so svojim otcom a matkou, ktorá veľkosťou svojho tela vynikala nad všetkých? Kde sa ukázala, všadle sa shfkllo množstvo divákov a čudné bolo to na veci, že jej rodičia nemali veľkosť ani len obyčajných ľudí. Aj prv sa na svete mohli rodiť obri, kým boží synovia, ktorých voláme anjelmi, obcovali s ľudskými dcérami, totiž žijúcimi podľa človeka. čiže kým Setovi synovia obcovali s Kainovými dcérami. Aj Písmo, v knihe, kde sa o tejto veci hovorí, uvádza: »A stalo sa, keď sa ľudia začali na zemi množiť a narodily sa im dcéry, anjeli boží videli, že dcéry ľudské sú krásne, brali si za manželky zo všetkých, ktoré si vyvolili a Pán Boh povedal: Mój duch nezostane v ľudoch týchto naveky, nakoľko sú telom. Ich dní bude 120 rokov. V tom čase boli na zemi obri, ktorých plodili synovia boží, keď vchádzali k ľudským dcéram, tak sa totiž nazývali vtedajší ľudia« (Gen. 6, 1).³⁾ Slová svätej knihy dostatočne udávajú, že už v tých časoch boli na zemi obri, keď si synovia boží brali za manželky ľudské dcéry, keď si ich zamilovali ako dobré, t. j. krásne. Nie je čudné, že vo svätom Písme sa krása tela volá dobrotou. Aj potom, keď sa tieto veci staly, obri sa rodili, nakoľko hovorí: »Obri boli na zemi v tých časoch«. Teda aj predtým boli obri, aj potom. V slovách »rodili pre seba« sa dostatočne ukazuje, že synovia boží pred svojím pádom plodili Bohu, nie sebe, t. j. že nepoznávali svoje ženy z túžby po rozkoši, ale plnili povinnosť rozšíriť ľudské pokolenie, nie preto, aby sa svojou rodinou vychvaľovali, ale aby novými občanmi naplňali boží štát, ktorým, ako boží anjeli, mali oznamovať, aby svoju nádej skladali v Bohu, podobní tomu, ktorý sa narodil Setovi a menoval sa synom zmŕtvychvstania, ktorý dúfal

vo vzývaní mena Pánovho, a aby sa v tejto nádeji aj so svojim potomstvom stali dedičmi večných majetkov, a v dome Boha Otca bratmi svojich synov.

Lež neboli takými božími anjelmí, aby prestali byť ľuďmi, ako sa niektorí domnievajú, ale boli nepochybne ľuďmi, to možno z Pisma bez všetkej pochybnosti vyrozumieť, keď sa hovorí: »Anjeli boží, vidiac dcéry ľudské, že sú krásne, brali si za manželky zo všetkých, ktoré si zvolili«. A ďalej: Pán Boh povedal: »Duch môj nezostane v týchto ľuďoch naveky, lebo sú telom«. Duchom božím boli totiž učinení anjelmí a synmi božími, ale pre sklon k nízkym veciam, podľa prirodzenosti, nie podľa milosti, menujú sa ľuďmi, opustivší ducha, aj telom sa volajú, a preto sú aj sami opustení. Podľa sedemdesiatich prekladateľov sa volajú aj synmi božími, aj anjelmí božími, ale vo všetkých rukopisoch sa to nenachodí, lebo v niektorých sa spomínajú len synovia boží. Aquila, ktorému dávajú Židia prednosť pred všetkými prekladateľmi, nemenuje ich ani anjelmí božími, ani synmi božími, ale synmi bohov. Jedno aj druhé je pravdivé. Boli aj synmi božími, súc synmi jedného Otca, boli aj bratmi svojich otcov a aj synmi bohov, lebo bohovia ich splodili a spolu s nimi sa volali bohmi, ako hovorí žalm: »Ja som povedal, všetci ste bohovia a synovia Najvyššieho« (Žalm 81, 6). Právom sa domnievame, že sedemdesiat prekladateľov prijalo prorockého ducha, aby nebolo pochybností, že z vnuknutia Boha a jeho daru ro-
oili, ak niečo zmenili alebo ináč uviedli, ako stojí v pôvodnom jazyku, čo zostáva vždy božským výrokom. Tak aj toto miesto má v hebrejčine dvojaký význam, možno ho vykladať ako »synovia boží« a tiež ako »synovia bohov«.

Nespomíname bájky zo spisov, ktoré sa pokladajú za falošné, lebo ich pôvod bol skrytý a utajený predkom, ktorí zachovali pravé knihy. Hoci je v tých falošných listinách aj niečo pravdy, predsa pre mnoho neprávď neudeľuje sa im nijaká kánonická vážnosť. Nemožno poprieť, že Enoch, siedmy od Adama, spísal niektoré božské knihy, lebo apoštol Juda (14) to vo svojom kánonickom liste uvádza. Ale nie bez príčiny boli vypustené zo sobraných spisov kánonických, ktoré židovskí kňazi v chráme s veľkou starostlivosťou postupne opatrovali, a stalo sa to preto, lebo pre svoju starobylosť updaly do podzemia, nakoľko nebolo dôkazu, že skutočne pochádzajú od toho, komu sa pripisujú. Našly sa tiež u takých osôb, o ktorých sa nedalo preukázať, že by ich nepretržite boly preberaly

a opatrovaly. Správne teda knihy, ktoré sa volajú Enochové a obsahujú bájky o obroch, že neboli splodení ľudskými otcami, opatrní otcovia zavrhli a odňali im hodnovernosť. Podobne sa stalo aj s mnohými spismi, pripisovanými iným prorokom a v novšom čase aj s niektorými knihami, kácirmi vyhlasovanými za apoštolské, že im bola po starostlivom vyšetrowaní odňatá kánonická vážnosť a boli vyhlásené za apokryfy. Podľa zpráw z kánonických kníh hebrejských alebo kresťanských niet pochyby o tom, že pred potopou bolo na zemi mnoho obrov a že boli občanmi pozemského štátu, a rovnako, že synovia boží, ktorí podľa tela odvodzujú svoj pôvod od Seta, opustivší spravodlivosť, zablúdili do tohto spolooenstva. Nie je čudné, že aj oni mohli plodiť obrov. Pravda, neboli všetci obrami, ale bolo ich omnoho viac ako za ostatných čias po potope. Stvoriteľovi sa azda aj preto zaľúbilo stvoriť obrov, aby sa dokázalo, že múdry človek si nemá vysoko vážiť ani krásu, ani veľkosť a telesnú silu, ale že má túžiť po duchovných hodnotách, nesmrteľných, omnoho lepších a trvalejších, na ktorých sa jednako nezúčastňujú dobrí aj zlí, ale iba dobrým prichystávajú blaženosť. Aj iný prorok, hovoriac o tejto veci, vraví: »Tam boli menovaní obri, ktorí od začiatku mali veľké postavy a poznali boj. Týchto Pán nevyvolil a neukázal im cestu múdrosti, a preto aj zahynuli, že nemali múdrosti, zahynuli pre svoju nerozvážnosť«. (Baruch 3, 26.)

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Ako treba rozumieť slovám: »Dni jeho bude 120 rokov«?

(Obsah.)

Boží výrok: »Dni jeho bude 120 rokov« (Gen. 6, 3), nemožno chápať tak, že ľudia budú žiť 120 rokov a neprekročia tento vek, lebo aj po potope žili niektorí aj päťsto rokov. Treba však vedieť, že Boh použil výrok, keď mal Noe 480 rokov a potopa prišla v roku šesťsto. Teda len ľudia, ktorí mali zahnúť pri potope, mali predpovedaných ešte 120 rokov života.

HLAVA DVADSIATA PIATA

Boží hnev nijako nenarúša nemeniteľný boží pokoj.

Boží hnev nie je rozladenie jeho ducha, ale súd, ktorým sa ukladá trest za hriech. Jeho smýšľania a premýšľanie vyjadruje

nemeniteľný dôvod meniteľných vecí. Nie je možné, aby Boh, pokiaľ ide o všetky veci, tak ustálenú myseľ ako aj pevnú predvídanosť, ľutoval, podobne ako človek, niektorý svoj skutok. Ak by Písmo nepoužívalo také výrazy, nebolo by ľahko prístupné celému ľudskému pokoleniu, ktorému chce osoziť, takže pyšných postraši. nedbanlivcov povzbudí, hľadajúcich vycvičí a rozumným dáva stravu, čo by nerobilo, ak by sa prv neskláňalo a akosi prv nesostupovalo k nižším. Nakoľko však oznamuje aj zánik všetkých zvierat a vtáctva, tým chcelo naznačiť veľkosť budúceho nešťastia, nie však hroziť nerozumným zvieratám nejakou záhubou, ako by aj ony boli azda zhrešili.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

Noemov koráb predobrazuje Krista a Cirkev.

Tým, že Boh rozkázal Noemovi, človekovi spravodlivému, a ako o ňom hovorí Písmo, vo svojom pokolení dokonalému (pravda, nie tak dokonalému, ako budú dokonalí občania božieho štátu v budúcej nesmrteľnosti, kde sa vyrovnajú božím anjelom, ale podľa možnej dokonalosti na tejto pozemskej púti), zhotoviť koráb, aby sa zachránil so svojimi, t. j. s manželkou, synmi, nevestami, zvieratmi, ktorí vošli s ním podľa božieho rozkazu do korábu pred potopou, nepochybne sa predstavuje na tomto svete putujúci boží štát, totiž Cirkev, vykúpená na dreve križa, na ktorom visel prostredník medzi Bohom a ľuďmi, človek Kristus Ježiš. Aj rozmery: dĺžka, výška a šírka korábu predstavujú ľudské telo, o ktorom bolo predpovedané, že v ňom príjde prostredník, a aj skutočne prišiel. Dĺžka ľudského tela od temena až po podošvy sa rovná šesťnásobku šírky, merajúc od jedného boku k druhému a desaťnásobku výšky, ktorá sa meria od chrbta po brucho, ako by sa premeriaval človek, ležiaci naznak, od hlavy až po nohy, teda šesťkrát je dlhší než širší od pravého boku k ľavému, alebo od ľavého boku k pravému, a desaťkrát dlhší, ako je v tejto polohe jeho výška od zeme. Preto zhotovil koráb tristo lakťov dlhý, päťdesiat lakťov široký a tridsať vysoký. Dvere korábu v boku znamenajú akiste ranu, keď bol bok Ukrižovaného prebodnutý kopijou, nakoľko tade všetci vstupujú, ktorí k nemu prichádzajú a odtiaľ vypramenily sviatosti, ktorými sa posväcujú veriaci. Skutočnosť, že rozkaz bol stavať zo štvorhranného dreva, znamená, že v živote svätých je

stálosť na všetkých stranách, lebo, i keď sa na hociktorú stranu obráti, vždy má pevnú polohu. Rovnako aj ostatné veci, spomínané pri stavbe korábu, sú predobrazmi vecí, týkajúcich sa Cirkvi.

Pri úplnom rozbere týchto vecí by sme pridaleko zašli a zväčša sme sa už o tom zmienili v spise, spísanom proti Faustovi, mani-chejskému kacírovi, ktorý popieral, že by v hebrejských knihách boli nejaké prorockvá o Kristovi. Možné je však, že niekto ešte lepšie, ako my, ba niekto iný ešte lepšie vyloží tie veci, len nech všetká jeho reč smeruje do božieho štátu, putujúceho v tomto zlom a ako v nejakej potope zmiatanom svete. Len vtedy sa vykladač veľmi neodchýli od smyslu toho, ktorý tie veci písal. Napríklad niekto by mohol to miesto, kde sa číta »Sprav v ňom spodok, prostriedok a tretie poschodie« (Gen. 6, 16), aj ináč rozumieť, ako som ja v uvedenom spise vyložil, a to, že o korábe sa hovorí ako o dvoj-poschodovom preto, lebo sú dva druhy ľudí, totiž obrezaní a neobrezaní, ktorých apoštol menuje Židmi a Grékmi; o trojposchodovom korábe zas preto, že všetky národy povstaly z troch synov Noemových po potope; môže sa to aj ináč vykladať, len nech sa výklady nevzdaľujú od pravidiel viery. Keďže Noe nechcel mať v korábe príbytky len na dne, ale aj vyššie, a pomenoval ich druhým poschodím, a nad tými ešte vyššie, a pomenoval ich tretím poschodím, aby od spodku až do vrchu byly trojaké príbytky. Podľa apoštola tým možno rozumieť tri čnosti: vieru, nádej a lásku (I. Kor. 13, 13); možno tiež omnoho vhodnejšie rozumieť tri evanjeli-ové úrody, tridsaťnásobnú, šesťdesiatnásobnú a stonásobnú, takže najnižšou by bola označená manželská čistota, vyššou vdovská a nad týmto panenská čistota. Okrem toho by sa dalo ešte niečo, čo by sa podľa viery dalo lepšie rozumieť alebo povedať o nebeskom štáte. To isté by sa dalo povedať aj o iných veciach, ak by som chcel tu o nich vykládať, a hoci by sa to ešte aj ináč vyložilo, treba to uviesť vždy do súladu s katolíckou vierou.

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

Koráb a potopa majú aj svoj obrazný smysel, prítom však nemožno potrieť ich dejinnú skutočnosť.

Nikto si nesmie myslieť, že toto bolo len tak daromne popísané, alebo že sme mali vyhľadávať len skutočné udalosti bez obrazného významu, alebo aj naopak, že tieto veci sa nikdy nestaly, ale

že sú len slovnými obrazmi; alebo nech je to hocičo, že sa to nija-ko netýka prorociev o Cirkvi. Kto, okrem pomäteného, by chcel tvrdiť, že tieto knihy boli nadarmo napísané a s takou nábožnou starostlivosťou opatrované po tisíc rokov, prechádzajúc s pokole- nia na pokolenie s najväčšou úctivosťou a v najlepšom poriadku?! Alebo, že by sa v nich mali sledovať len prosté udalosti. Prečo teda, aby som prešiel ponad ostatné, bolo treba stavať tak veľký koráb pre množstvo zvierat a načo bolo treba vpustiť doň z nečis- tých po dvoch a z čistých po sedem, veď z obojeho druhu mohli byť zachované rovnakým počtom?! Alebo azda Boh, ktorý ich pri- kázal zachrániť na budúce rozmnoženie, nemohol tak isto obnoviť ich rody, ako ich stvoril?

Tí, ktorí tvrdia, že tieto veci nie sú skutočnými udalosťami, ale že sú len obrazmi vecí, ktoré niečo iného predstavujú, ako je sku- točnosť, hovoria, že potopa nemohla byť tak rozsiahla, aby voda prevyšovala najvyššie vrchy na pätnásť lakťov, lebo vraj končiar Olympu sa dotýka samotných nebies, takže nad ním sa ani oblaky nemôžu sháňať, lebo vrstvy vzduchu sú tam tak riedke, že netvoría ani vetry, ani hmly, ani dažde, ale neuvažujú, že zem, živel zo všetkých najhustejší, je ešte aj tam. Či azda popierajú, že na kon- čiari je zem? Ako sa teda zem mohla dostať až do nebeských vý- šin a vode to nepripúšťajú, že voda je vyššie položená a ľahšia ako zem. Akú budú udávať asi príčinu, že ťažšia a spodnejšia zem toľ- ko tisíc rokov sa mohla dotýkať priestranstva pokojného neba, a prečo by sa to nemohlo stať s ľahšou a vyššie položenou vodou aspoň na krátky čas?

Namietajú tiež, že koráb nemohol pojať také množstvo zvierat, totiž z nečistých po dvoch a z čistých po sedem z obojeho pohla- via. Vidí sa mi, že takí ľudia majú pred očami stále len dĺžku ko- rábu na 300 lakťov a jeho šírku na 50 lakťov a neuvažujú, že ko- ráb mal troje poschodí, z ktorých každé bolo rovnako dlhé a širo- ké. takže trojnásobný počet sa rovná 900 a 150 lakťom. Ak uvážime, ako vtípne nás uisťuje Origenes, že Mojžiš, muž boží, podľa Písma »vyučení vo všetkej egyptskej múdrosti«, ktorý národ bol v me- račstve slávny, akiste chcel zaznamenať geometrické lakte, o kto- rých sa tvrdí, že jeden sa rovná našim šiestim. Kto by teda nevi- del aké ohromné množstvo vecí sa mohlo vojsť do korábu! Ná- mietku, že nemožno zhotoviť tak rozmerný koráb, pokladám za nemiestnu, lebo je známe, že mestá majú omnoho väčšie rozmery

a že na korábe spracovalo sto rokov. Okrem toho možno povedať, že kameň sa ľahšie dá spájať s kameňom pomocou malty a že stena sa dá vystavať aj na tisíc laktov; či by nemalo priliehať drevo na drevo, spojené skobami, umocnené klínmí a smolou tak, aby vystavaný koráb bol tak na dĺžku ako aj na šírku rovný a nezahnutý? A koráb, ktorý nijaká ľudská moc neprenesie na more, ale samotná voda keď príde, zdvihne ho podľa prirodzeného zákona o váhe a plávajúci koráb má riadiť väčšmi božská Prozreteľnosť ako ľudská opatrnosť, aby niekde nestroskotal.

Často sa s veľkou zvedavosťou a malichernosťou vypytujú, či maličké zvieratká, ako myši a jašterice, ba aj kobylky, chrústy a muchy, áno aj blchy, nevošly do korábu vo väčšom množstve, než Boh ustanovil a prikázal. Tí zvedavci by mali vedieť najmä to, že slová Písma, kde sa hovorí: »Čo sa hýbe na zemi«, treba vykladať v tom smysle, že v korábe nebolo treba chrániť tie živočíchy, ktoré žijú vo vodách, a to nielen vo vode ako ryby, ale aj plávajúce na povrchu, ako mnoho vtákov. Čo však bolo prikázané, že samec a samička majú byť pojatí do korábu, treba nie ináč rozumieť, že len pre obnovenie všetkého zvieratstva sa tak stalo. Preto nebolo tam treba zvierat, ktoré sa množia bez vzájomného obcovania z iných tiel alebo z hocakej hniloby; ak tam predsa boly, mohly tam byť bez určenia počtu, ako bývajú v domoch. Ak sa presväte tajomstvo a prorocký obraz tejto predôležitej veci v skutočnosti nemohly splniť, keby v korábe nebolo všetko v určitom počte, čo podľa svojho prirodzeného ústroja nevie žiť vo vode, iste sa o to nestaral ten človek, ani tí ľudia, ale sám Boh. Nož nenaháňal zvieratá do korábu, ani ich nechytal, ale prichádzajúce vpúšťal. Poukazujú na to slová: »Vstúpia k tebe«, že totiž z božieho vnuknutia, a nie z ľudského konania, sa tak stane. Je nepravdepodobné, že tam vošly zvieratá, pozbavené pohlavia, keď bolo predpísané a nariadené, aby boly »samec a samica«. Mnoho živočíchov sa ľahne bez všetkého párenia, z akejsi veci, a až potom sa pária a množia, ako napríklad muchy. Iné zas nemajú pohlavia, ako včely. Iné zvieratá, ktoré sa rozlišujú pohlavím, ale neplodia, ako sú muly a mulice, ak boly v korábe, bolo by to čudné, lebo stačilo, ak tam boly tie, z ktorých sa rodia, totiž kone a osly. Tak treba súdiť aj o iných zvieratách, ktoré sa rodia z pomiešania dvoch rozličných druhov. Ak aj to vyžadovaly tajomstvo, boly tam aj také, lebo aj v tom plemeni sú samci a samice.

Aj to nedáva niektorým pokoja, či sa tam nezdržovali niektoré zvieratá nad počet, ktoré bol Noe nútený pribrať na živienie iných, lebo, ako vieme, mnohé okrem mäsa neprijímajú inú potravu. Či sa dá azda skôr veriť, že miesto mäsa tam bolo dosť inej potraviny a iného pokrmu, ktorý by bol vyhovoval všetkým? Je známe, ako mnohé mäsožravé zvieratá možno nasýtiť ovocím a inými plodmi, najmä figami a gaštanmi. Čo je teda čudného, ak spravodlivý a starostlivý muž, azda aj Bohom k tomu vedený, nashromaždil a nachystal potraviny, vhodnej pre všetky živočíchy? K akej strave by neprinútil hlad, alebo aký pokrm by Boh nemohol urobiť záživným a príjemným, ktorému nebolo ťažké zo svojej božskej moci udržať ich nažive aj bez potraviny, ak by k predobrazeniu veľkých tajomstiev nebolo patrilo, aby tieto tvory boli opatrené pokrmom. Nikto, okrem zaujatého a škriepneho, nebude popierať, že tie rozmanité udalosti potopy predobrazujú Cirkev. Cirkev už naplnily národy aj čisté aj nečisté, spojené klenbou jej jednoty, kým neprídu k určitému cieľu, takže podľa toho jedného zjavného podobenstva nedá sa pochybovať ani o ostatných veciach, o ktorých sa hovorí azda tajomnejšie a rozumu sú ťažšie prístupné. Sotva kto by sa osmelil tvrdiť, ak len nie zaslepený, že toto bolo nadarmo napísané, alebo že toto nič neznamená, hoci sa to aj stalo, alebo že nejde o skutočné udalosti, ale iba o rozprávky, ktoré majú samy od seba nejaký tajný význam, alebo že sa tieto predobrazy v ničom nedotýkajú Cirkvi. Tým ochotnejšie však veríme, že boli múdro spísané na pamiatku do kníh a že sú pravdivými udalosťami a že majú aj nejaký význam, ktorý sa vzťahuje na Cirkev. Po tomto úseku treba už knihu ukončiť s úmyslom sledovať aj naďalej beh oboch štátov, pozemského, žijúceho podľa človeka, a nebeského, žijúceho podľa Boha, v udalostiach po potope a nasledujúcich.

KNIHA ŠESTNÁSTA

PREHLAD ŠESTNÁSTEJ KNIHY.

V čase od Noema až po Abraháma niet nijakej zmienky o božích synoch, t. j. o pokračovaní božieho štátu. Len požehnaná a kliatby Noemove dávajú tušiť nejaký plný tajú smysel. V Semovi je predobrazený Kristus a židovský národ, z ktorého Kristus vyšiel. V Jafetovi sú predobrazení pohani, ktorí sú tiež povolani k spaseniu. V Chamovi, sluhovi svojich bratov, je predobrazená heréza, kacírstvo, ktoré svojimi útokmi na pravú vieru, túto len posilňuje a prehľbuje. Teda keď aj heréza vykonáva vlastne len negatívnu činnosť, predsa nepriamo napomáha prehĺbenie a umocnenie pravej katolíckej viery. Noe zas vysadením vinice, pitím z kalicha a obnažením pripomína Krista. Keď potom od Noema až po Abraháma niet v Písme reči o spravodlivých, to ešte neznamená, že takých nebolo, ale len, že nemali nijaký predobrazný význam. Spomínajú sa generácie synov Noemových. Vystavanie babylonskej veže bolo dielom bezbožnej pýchy a trest za to bolo pomútenie jazykov. Sostúpenie Boha do Babylona neznamená nejaký úkon Boha v čase, ale len vzhľadom na ľudia sa tak hovorí. Aj Boží rozhovor s anjeli je len čisto duchovný, nie taký, ako keď ľudia vria. Všeobecnosť potopy sa dá rozumne dokázať. Niektoré monštrá narodené na zemi, nijako nedokazujú nejednotnosť ľudského pokolenia. Protinožcov niet, lebo sa nedá prejsť veľký Oceán. V čase od potopy po Abraháma sa boží štát rozvíjal najmä v potomstve Semovom. Svetský štát sa zas ukázal v stavaní babylonskej veže, v symbole bezbožnej pýchy, ktorou sa vyznačovali Chamovci. Je pravdepodobné, že už aj predtým šly oba štáty vedľa seba, nie však oddelene, ale členovia oboch štátov medzi sebou pomiešani. Za spravodlivý treba pokladať najmä dom Heberov, z ktorého je hebrejský národ, ktorý zachoval pôvodnú reč ľudstva, a teda nebol potrestaný zmätením jazyka. S vystúpením Abraháma sa začína dôležitá epocha v dejinách božieho štátu. Boží štát začne zjavnejšie vystupovať. Dom Tare trpí v Chaldei prenasledovanie, a pre-

to sa musí vysťahovať. Odchod Abraháma z Charra nezačal po smrti Tare, ale ešte za jeho života. Ťažkosti, ktoré sa tu ukazujú pri počítaní rokov, nie sú neriešiteľné. Prisľúbenia Abrahámovi majú dvojaký význam: raz sa vzťahujú na telesné potomstvo, raz zas na duchovné otcovstvo všetkých veriacich. Pozemský štát bol vtedy zastúpený veľkými pohanskými ríšami, najmä Asýriou, ktorá si podmanila skoro celú vtedajšiu Áziu. Druhé prisľúbenie sa vzťahuje len na zaujatie Kanaanu. V Egypte postavil Abrahám cudnosť svojej ženy pod božiu ochranu. Po návrate sa Abrahám s Lotom rozišli v priateľstve. Prisľúbenie, dané Abrahámovi o potomstve, ktorého bude ako hviezd na nebi, sa pravdepodobne vzťahuje na potomstvo, určené pre nebo. Viera v toto potomstvo, sa Abrahámovi pripočítala za spravodlivosť. Tak bol ospravedlnený ešte pred obrezaním. Videnie, v ktorom Abrahám dostáva rozkaz obety, je veľmi tajomné. Abrahámovo nažívanie so slúžkou Agar nebolo cudzoložstvom. Syn Izmael bol synom podľa tela, a nie synom podľa prisľúbenia, ako Izák. Obriezka je obrazom znovuzrodenia. Zmena mena Abram na Abrahám a Sara na Sarra má svoj smysel. Pri dube Mambre sa zjavil Pán Abrahámovi v podobe troch mužov a obnovil svoje prisľúbenie a potvrdil ho prísahou. Trest Sodomitov je predobrazom posledného súdu. Obetovanie Izáka poukazuje na vieru a poslušnosť Abrahámovi. Izákovi zasnúbili Rebeku a Abrahám predpovedá, že z jej ľadvín vyjde pán neba a zeme. Aj druhé manželstvo Abraháma s Ceturou je predobrazom a naznačuje vo svojich potomkoch heretikov. Rozhodnutie o osude dvojčiek v lone Rebečinom sa vzťahuje obrazne na pomer kresťanstva a židovstva. Prisľúbenie, ktoré dostal Izák, dostal len pre zásluhy Abrahámovi, hoci Izák bol azda zdržanlivejší. Požehnanie, ktoré dal Izák Jakubovi, má už celkom mesiánsky smysel, zvestuje rozšírenie kresťanstva medzi národmi. V Jakubovi pokračuje boží štát ďalej. Sen o nebeskom rebríku a pomazanie kameňa majú zas mesiánsky smysel. Boj Jakuba s anjelom je obraz boja Židov proti Kristovi. Rodostrom Krista pokračuje v Judovi. Požehnanie, ktoré dal Jakub tomuto svojmu synovi, vzťahuje sa na Krista, na jeho utrpenie, zmŕtvychvstanie a na silu jeho krvi, ktorou sa ničia hriechy. Požehnanie synov Jozefových poukazuje na dvojaké otcovstvo Abrahámovo, na židovský národ a na kresťanov. Nasledovný čas zahrňuje v sebe dejiny židovského národa od východu z Egypta až po Dávida.

HLAVA PRVÁ

*Či po potope od Noema až po Abraháma nájdeme niektoré rodiny,
ktoré žijú podľa Boha?*

Či aj po potope zostaly nejaké stopy postupujúceho svätého štátu, alebo či sa v bezbožných časoch pretrhol postup, takže medzi ľuďmi nebolo ctiteľov pravého Boha, ťažko niečo vyskúmať z reči Písma s istotou. V kánonických knihách od Noema, ktorý so svojou manželkou, tromi synmi a ich manželkami si zaslúžil, aby sa pred potopou zachránili v korábe, až po Abraháma nenachodíme nikoho, kto by bol dostal od Boha zrejmú pochvalu za svoju nábožnosť. Len dvaja synovia Noemovi, Sem a Jafej, ktorých v prorockom požehnaní chváli otec, lebo vidí a predvída, čo sa má splniť v ďalekej budúcnosti. Preto sa aj stalo, že svojho prostredného syna, nasledujúceho po prvorodenom, keď sa prehrešil proti otcovi, nie v jeho osobe, ale v jeho synovi, svojom vnukovi, prekliat týmito slovami, hovoriac: »Zlorečený buď Chanaan, chlapec, sluhom svojich bratov bude« (Gen. 9, 25). Chanaan, syn Chama, ktorý nielen že nezakryl nahotu svojho otca, keď spal, ale ju ešte rozchýril. Preto pripojuje Noe požehnanie dvoch synov najmladšieho a najstaršieho, hovoriac: »Požehnaný Pán Boh Semov, Chanaan bude jeho sluhom, nech sa raduje Boh Jafetov a prebýva v domoch Semových« (Gen. 9, 26—27). Noemovo požehnanie, zakladanie vinice, ako aj jeho opojenie vínom a obnaženie v spánku a čo všetko sa tam prihodilo a je zapísané, sú veci, plné prorockého smyslu, zahalené do tajomného rúcha.

HLAVA DRUHÁ

Noemovi synovia ako prorocké predobrazy.

Teraz, keď sa tie veci v neskorších časoch splnily, je jasné, čo prv bolo zastreté. Kto dôkladne a rozumne uvažuje o týchto veciach a nepoznal by ich splnenie v Kristovi? Meno Sem, z ktorého sa podľa tela narodil Kristus, znamená menom vyznačený.

A kto je vyznačenejší menom nad Krista, ktorého meno už všade vydáva vôňu, ako o ňom spieva Pieseň piesní prorockým duchom, kde sa prirovnáva k vyliatej vonnej masti (Pieseň 1, 2). V jeho domoch, t. j. kostoloch, prebýva širakosť národov, a to vlastne značí slovo Jafet, ktoré sa vysvetľuje ako širokosť. Cham, ktorého meno znamená horúci, prostredný syn Noemov, odlišný od oboch a stojaci ako by uprostred oboch, nepatrí ani k izraelským prvotínám, ani k pohanskej hojnosti, čo iného znamená, ako horúce plemä kacírov, horúce nie duchom múdrosti, ale duchom vzdoru, akým obyčajne prekypujú srdcia kacírov a ktorým sa rušieva pokoj svätých. Ale aj toto sa obracia na úžitok postupujúcim v dobrom podľa slov apoštolových: »Musia byť medzi vami aj takéto rozbroje, aby sa ukázalo, ktorí z vás sú vyskúšaní« (I. Kor. 11, 19).

Preto sa číta: »Syn dobre vyučený bude múdry a používa nemúdreho služobníka« (Prísl. 10, 4, podľa Septuag.). Mnoho vecí, patriacich ku katolíckej viere, keď ich napáda horúca nespokojnosť kacírov, aby mohli byť proti nim obrátené, starostlivejšie sa uvažujú, jasnejšie sa chápu a horlivejšie sa hlásajú; a tak z otázky, nadhodenej odporom, naskytá sa príležitosť na prehĺbenie učenia.

Nielen tí, ktorí sa zjavne odtrhli, ale aj všetci, ktorí sa chvália kresťanským menom a vedú spustlý život, zdajú sa byť naznačení prostredným synom Noemovým, lebo takí ľudia vyznávajú ústami utrpenie Krista, ktoré predobrazovala nahota Noemova, ale zlými skutkami ho zneuctievajú. O takých bolo povedané: »Podľa ovocia ich poznáte« (Mat. 7, 20). Preto aj Cham bol prekliaty vo svojom synovi ako v ovocí, t. j. vo svojom diele. Meno jeho syna Chanaan dá sa príliehavo vyložiť slovami ich pohyb, a čo iného znamená, ak nie ich skutky? Sem a Jafet znamenajú obriezku a neobriezku, alebo, ako sa apoštol vyjadruje, Židov a Grékov, povolaných a ospravedlnených, ktorí sa nejako dozvedeli o otcovom obnažení, zobrazujúcom utrpenie Spasiteľovo a ktorí vzali plášť, dali si ho na ramená a odvrátení pristúpili, zakryli nahotu svojho otca, a nevideli, čo hanblivo prikryli. Aj my pri Kristovom utrpení akosi oslavujeme a uctieваме, čo bolo vykonané pre nás, a oškľiví sa nám židovská nešľachetnosť. Plášť znamená sviatosť, ramená pamiatku predošlých vecí, lebo za našich čias, keď už Jafet prebýva v domoch Semových a zlý Cham uprostred nich, Cirkve oslavuje utrpenie Kristovo ako minulé, neočakávajúc už jeho splnenie v budúcnosti.

Zlý brat sa volá vo svojom synovi, t. j. vo svojom diele, chlapcom, t. j. služobníkom svojich bratov, lebo zlých dobrí rozumne používajú buď na cvičenie sa v trpezlivosti, buď k tomu, aby sa aj zlí rozmáhali v múdrosti. Podľa apoštola sú niektorí, ktorí nezvestujú Krista s čistým úmyslom: »Nedbám, len nech sa zvest' o Kristovi šíri, či už pod tou alebo inou zámienkou a či úprimne, ja sa tomu teším a budem sa tešiť« (Filip. 1, 18). On sadiť vinicu, o ktorej hovorí prorok: »Vinicou Pána zástupov je dom Izraela« (Iz. 5, 7.). On aj pil z jej vína. Tým treba rozumieť kalich, o ktorom hovorí: »Či môžete piť z kalicha, z ktorého ja mám piť?« (Mat. 20, 22), a inde: »Otče môj, ak je možné, nech sa minie tento kalich« (Mat. 26, 39), čím nepochybne naznačuje svoje utrpenie. Nakoľko víno je plodom vinice, aj tak to možno vysvetľovať, že z tej istej vinice, t. j. i izraelského pokolenia, prijal za nás na seba telo a krv, aby mohol trpieť a »opil sa«, t. j. trpel, a »obnažený bol«, totiž tak sa obnažila, čiže ukázala jeho slabosť, o ktorej hovorí apoštol: »Bol síce ukrižovaný ako slabý« (II. Kor. 13, 14). A na inom mieste hovorí: »Božie bláznovstvo je múdrejšie než ľudia, a božia slabosť je silnejšia než ľudia« (I. Kor. 1, 25). Tým, že Písmo k výroku »a bol obnažený« dodáva »v dome svojom« (Gen. 9, 11), jemne naznačuje, že od národa svojho tela a od čelade svojej krvi, od Židov mal podstúpiť smrť a kríž. Toto Kristovo utrpenie bezbožníci ohlasujú len navonok, hlasom úst, nábožní však, zachovávajúc vo svojom vnútri veľké tajomstvo, vo svojom srdci vedia uctievať slabosť a božie bláznovstvo, ktoré veľmi prevyšujú všetku silu a ľudskú múdrosť. Predobrazom toho je, že Cham vyšiel a vonku zvestoval otcovo obnaženie, Sem však aj Jafet, aby ho zakryli, t. j. uctili, vošli, t. j. vnútri to urobili.

Tajomstvá svätého Písma skúmame, ako vieme, jeden vhodnejšie, iný menej vhodne, veríme však a sme presvedčení, že tieto veci, zaznamenané v knihách, sa nedialy bez predobrazu budúcnosti, ani že sa nevzťahujú na iného, len na Krista, a Cirkev, ktorá je božím štátom. O ňom už od začiatku ľudského pokolenia bolo predpovedané, čo teraz vidíme, že sa všetko plní. Písmo, pripomenúc dvoch požehnaných synov Noemových a jedného prekliateho, viac ako za tisíc rokov až po Abraháma sa nezmieňuje o spravodlivých ľuďoch, ktorí by boli Boha spravodlivo a nábožne uctievali. Nemyslím, že by takých ľudí vôbec nebolo bývalo, ale ak by sa všetci spomínali, bolo by to veľmi zdĺhavé a patrilo by skôr

k historickej dôslednosti ako k prorockému predvídaníu. Písateľ Písma svätého, alebo lepšie sám Duch Svätý, skrže neho hovoriaci, nespomína len minulé udalosti, ale predpovedá aj budúce, ktoré sa vzťahujú na boží štát. Hoci sa hovorí aj o ľuďoch, ktorí nie sú z tohto štátu, to preto, aby z oprotivného prirovnania mal boží štát úžitok, alebo aby vynikol. Preto netreba veriť, že všetko, o čom je v Písme reč, musí znamenať aj niečo prorockého, ale niekedy pre význačné udalosti pridávajú sa aj také, ktoré nič neznamenajú. Veď len lemešom sa krája zem, ale aby sa tak mohlo robiť, potrebné sú aj iné súčiastky pluhu. Hoci na citarách a iných hudobných nástrojoch len struny sú súce na hranie, aby sa však mohol vylúdiť zvuk, pridávajú sa aj iné súčiastky, na ktorých sa, pravda, nehrá, ale predsa sú potrebné. Rovnako aj v prorockých dejinách sa uvádzajú niektoré veci ktoré nemajú osobitný význam, ale sú tam preto, že súvisia s vecami, ktoré majú význam a sa spájajú s menej významnými.

HLAVA TRETIA

Pokolenie troch synov Noemových.

(Obsah.)

Sväté Písmo spomína pätnásť pokolení najmladšieho Noemovho syna Jafeta, tridsaťjedno pokolenie prostredného syna Chama a dvadsaťosem pokolení najstaršieho syna Sema. Celkom sedemdesiattri pokolení Noemových synov. To neznamená, že všetci synovia Noemovi nemali viac potomkov, ale uvádzajú sa len tí, ktorí založili osobitné národy. Mnoho potomkov sa neuvádza, lebo sa pridali k iným národom.

HLAVA ŠTVRTÁ

Odlíšnosť jazykov a založenie Babylonu.

Keď sa rozprávač svätých príbehov zmienil o vyššie spomenutých národoch, že boly vo svojich jazykoch, vracia sa do toho času, keď ešte všetky národy používaly jeden jazyk a uvádza príčinu, pre ktorú vznikla odlíšnosť jazykov. Hovorí: »Na celej zemi bol jeden jazyk a jednu reč používali všetci. A stalo sa, keď sa vydali na cestu od Východu, našli polia v zemi Sennar a bývali tam.

A riekol človek svojmu bližnému: Poďte, urobme si mesto, a vežu, ktorej vrchol by siahol až po nebo a urobme si meno, nerozídeme po celej zemi. I sostúpil Pán poďívať sa na mesto a vežu, ktoré postavili ľudskí synovia. A Pán Boh povedal: Hľa, jeden je ľud a majú jeden jazyk; začali toto robiť a už neprestanú robiť, čo začali. Poďte, sostúpme tam a pomäťme im jazyk, aby ani jeden nepočul hlas svojho bližného. A Pán ich rozohnal odtiaľ po celej zemi a prestali stavať mesto a vežu. Preto bolo miesto nazvané menom Zmätok (Babel), lebo tam pomiatol Pán jazyky celej zeme a odtiaľ ich rozohnal po tvári celej zeme.« (Gen. 11, 1—9.) Tým mestom, ktoré dostalo meno Zmätok, bol samotný Babylon, o ktorého podivnom vystavaní sa zmieňujú aj svetské dejiny. Babylon sa vykladá ako zmätok, pomiešanie. Možno sa domnievať, že ho založil obor Nebrot, ako sme už v krátkosti uviedli vyššie, kde Písmo hovorí, že počiatok jeho kráľovstva bol Babylon. Toto mesto malo pred ostatnými prednosť a bolo hlavným sídlom v celom kráľovstve, hoci nebolo ešte natoľko dokonalé, ako ho pomýšľala povýšiť pyšná bezbožnosť. Zamýšľala sa totiž obrovská výška až po nebo, ako sa povedalo, buď jednej veže, ktorú sa usilovali vyvýšiť nad iné, buď všetkých veží, ktoré sa tu spomínajú v jednotnom počte, tak, ako sa hovorí vojak, a rozumie sa tým tisíc vojakov; ako sa hovorí žaba alebo kobyľka, a myslí sa tým množstvo žiab a kobyliek v ranách, ktoré dostali za trest Egyptania od Mojžiša. Ale o čo sa pokúšala ľudská bezočivosť? Nech by stavba proti Bohu dosiahla hocakú výšku, kedy by prevýšila všetky vrchy? Alebo kedy by siahla nad hranice povetria? V čom by mohla Bohu škodiť či už telesná alebo duševná výška? Bezpečnú a pravú cestu do neba buduje pokora, povznášajúc srdce k Pánovi, nie proti Nemu, ako sa povedalo o obrovi, ktorý »bol lovcem proti Pánovi«. Niektorí nerozumeli dobre dvojsmyselný význam gréckeho slova, dali sa zviazať, že neprekladali proti Pánovi, ale pred Pánom. Preložka enantion znamená totiž aj pred aj proti. To slovo sa vyskytuje aj v žalme (94, 6): »A plačme pred Pánom, ktorý nás učinil«. V Jóbovej knihe (15, 13) je zas v inom význame, je tam: »V hnev si vypukol proti Pánovi«. Tak treba chápať aj obra, »lovca proti Pánovi«. Čo však sa naznačuje menom lovec, ak nie zvodca, potlačovateľ a hubiteľ pozemských bytostí? Staval so svojím ľudom vežu proti Pánovi na znamenie bezbožnej pýchy a hrdosti. Zaslúžene sa trestá zlý úmysel, hoci sa aj neuskutoční. Akého druhu to

bol trest? Nakoľko vláda vládca je v jazyku, v ňom sa potresta'a aj jeho pýcha tak, aby poddaný nerozumel svojmu rozkazovateľovi, lebo aj on nechcel poslúchať a rozumieť božie rozkazy. A tak sa spiknutie rozišlo samo a každý odišiel od toho, komu nerozumel, a išiel s tým, s ktorým sa mohol dohovoriť. Podľa jazykov sa rozdelily národy a rozišly po celej zemi, ako sa zapáčilo Bohu, ktorý to urobil tajne a nám nepochopiteľne.

HLAVA PIATA

Sostúpenie Pánovo pri pomätení jazykov.

(Obsah.)

Pán sostúpil pozrieť mesto a vežu, ktorú stavali ľudskí synovia (Gen. 11. 5). Boh sa nepohybuje s miesta na miesto, je stále a všade celý, ale len ak sa robí niečo na zemi, čo sa protiví obyčajnému behu prírody, hovorí sa o ňom, že sostupuje na zem. Aj keď sa hovorí o Bohu, že niečo vidí, nemá sa to chápať tak, ako by v čase niečo poznával lebo jemu nie je nič tajné. Keď sa predsa o Bohu hovorí, že niečo vidí a poznáva, treba to tak rozumieť, že Boh zapríčiní, aby ľudia niečo videli a poznávali. Kým stavitelia stavali mesto, nevideli ho tak, ako ho videli potom, keď im ho dal poznať Boh, že sa mu nepáči. Sostúpenie Pánovo možno aj tak chápať, že sostúpil tam prostredníctvom svojich anjelov, aby tak dal najavo, že anjeli sú boží pomocníci.

HLAVA ŠIESTA

Ako hovorí Boh k anjelom?

(Obsah.)

Boh nehovorí s Anjeli tak, ako hovoria ľudia medzi sebou, alebo ľudia s Bohom, alebo anjeli s ľuďmi. Hovorí celkom nevysspytateľne. Božia reč, ktorá predchádza každý skutok, je vlastne príčinou každého skutku. Táto reč neznie hlasom, ale vychádza od večnej moci, účinkujúcej v čase. Boh hovorí nášmu duchu v myšlienkových predstavách a našim telesným smyslom prostredníctvom telu pochopiteľných zvukov, buď sám, buď prostredníctvom tvorov.

HLAVA SIEDMA

Či sa zvieratá, ktoré zostali v korábe, dostali aj na najvzdialenejšie ostrovy?

Pokiaľ ide o zvieratá, ktoré nespádajú pod ľudskú starostlivosť a nerodia sa podobne ako žaby zo zeme, ale len spojením obojeho pohlavia, prichádzajú na svet, ako vlky a podobné zvieratá, ako sa mohly po potope, v ktorej zahynula všetka zver, ktorá nebola v korábe, nájsť na ostrovoch, ak sa ich obnovenie nestalo prostredníctvom tých, z ktorých sa v korábe zachránili z každého druhu obojeho pohlavia po jednom. Či azda preplávaly na ostrovy? Na blízke možno. Ale niektoré ostrovy sú od zeme tak veľmi vzdialené, že sa nezdá, aby mohly zvieratá na ne doplávať. Nie je nepravdopodobné, že ľudia priviedli pochytané so sebou a pre lov a hon ich nechali rozplemeniť okolo svojich bydlísk, hoci by sa nedalo poprieť, že z rozkazu alebo pripustenia božieho, pomocou anjelov mohly ta prejsť. Ak však povstaly opäť zo zeme, ako sa to stalo na počiatku, keď Boh povedal: »Zem nech vydá dušu živú« (Gen. 1,24), tým zjavnejšie sa ukazuje, že zvieratá všetkého druhu sa nevzaly do korábu natoľko pre obnovu, ako skôr pre prorocké zobrazenie rozmanitých národov, spojených v jednote Cirkvi, a to aj na ostrovoch, na ktoré zvieratá nemohly dôjsť, ich vydala zem.

HLAVA ÔSMA

Či ľudské obludy pochádzajú z pokolenia Adamovho alebo zo synov Noemových?

(Obsah.)

Pohanskí dejepisci spomínajú často rozmanité obludy, s jedným okom uprostred čela, chodidlami, obrátenými dozadu, Pygmeov, Sciopodov, Cynocephalov a iných.¹⁾ Za čias Augustínových sa spomína človek, ktorý mal pri narodení dve hlavy, dvojú hrud', štvoro rúk, jeden žalúdok a dvoje nôh. Netreba hneď veriť všetkým bájkam, v ktorých vystupujú obludy a potom niet pochybností, že kto sa narodí ako človek, t. j. tvor, obdarený rozumom a smrteľný, hoci by mal nezvyčajnú podobu, má svoj začiatok v Adamovi. Tie isté dôvody ktoré platia o jednotlivých ľudských obludách, platia aj o národoch.

HLAVA DEVIATA

Či sa má veriť, že na spodnej časti zeme, t. j. pod nami, žijú ľudia obrátení k nám nohami?

Čo sa báji o protinožcoch, t. j. o ľuďoch, ktorí chodia nohami proti nám, na opačnej strane zeme, kde slnko vychádza, keď u nás zapadá, je neuveriteľné.²⁾ Takéto učenie nemôže dokázať z nijakých historických prameňov a len usudzovaním vo svojom vlastnom rozume sa domnievajú, že zem je zavesená medzi klenbami nebies, že každé miesto na svete môže byť spodným a stredným. Z toho usudzujú, že aj na druhej strane zeme, totiž spodnej žijú ľudia. Neuvažujú, hoci by sa tomu dalo aj veriť, že aj keď je svet guľatý a okrúhly a hoci by sa to dalo nejako aj dokázať, že z toho nevyplýva, že by na druhej strane, uprostred množstva vôd bola suchá zem, a keby aj bola, ešte sa netreba domnievať, že sú tam ľudia. Zaiste Písmo neklame, ktoré hovorí o minulosti a tak si získava vieru, že sa splňujú jeho predpovedania. Je veľmi nerozumné, ak by chcel niekto tvrdiť, že niektorí ľudia s tejto polovice zeme mohli preplávať cez oceán na druhú polovicu, takže aj tam mohlo vzniknúť ľudské pokolenie, pochádzajúce od prvého človeka. Skúmajme však, či medzi národmi, ktoré sa rozmnožili zo sedemdesiatich dvoch rodín a toľko jazykov, skúmajme, či bude možno nájsť stopu na tomto svete putujúceho božieho štátu, ktorý sme priviedli až po koráb a potopu a súčasne ukázali, ako trval pre udelené požehnanie v synoch Noemových, najmä však v najstaršom Semovi, nakoľko Jafetove požehnanie bolo v tom, že mal bývať v dome svojho brata Sema.

HLAVA DESIATA

Pokolenie Semovo, v ktorom boží štát došiel až k Abrahámovi.

Pridrżme sa poradia pokolení, pochádzajúcich od Sema, aby sa v ňom po potope zjavil boží štát, tak ako sa pred potopu ukazoval v pokoleniach Setových. Aj Písmo, keď ukázalo pozemský štát v Babylone, t. j. v zmätku, vracia sa nazpät k praotcovi Semovi a pri ňom začína poradie pokolení až po Abraháma, uvádzajúc súčasne, koľko mal kto rokov, keď splodil syna, patriaceho do tohto poradia, a ako dlho žil. Tu musím vysvetliť, ako som prv sľúbil, prečo sa povedalo o Heberových synoch: »Meno jedného je Falech, pretože za jeho dní zem bola rozdelená« (Gen. 10, 25). Ako

ináč sa má chápať toto rozdelenie, ak nie podľa odlišnosti jazykov? Vynecháme ostatných sem nepatriacich Semových synov, iba tých budeme viazať do poradia pokolení, po ktorých dôjdeme k Abrahámovi. Rovnako sme išli aj pred potopou po tých, aby sme došli po pokoleniach, pochádzajúcich od Adamovho syna Seta, po Noema. Písmo začína poradie pokolení takto: »Toto sú rody Semove. Sem bol storočný, keď splodil Arfaxata, dva roky po potope. A Sem žil po splodení Arfaxata päťsto rokov a splodil synov a dcéry a zomrel« (Gen. 11. 10). Rovnako hovorí aj o ostatných, pripomína, v ktorom roku svojho života splodil každý syna, patriaceho do poradia pokolení, po ktorých sa ide k Abrahámovi a uvádza, koľko rokov potom ešte žil a vždy končí pripomienkou, že splodil synov a dcéry. To preto, aby sa vysvetlilo, ako vzrastali národy z pokolenia Semovho a aby sa niekto detsky nedomnieval, ako sa mohlo stať, že z mála vypočítaných osôb sa zaľudnily tak rozsiahle kraje a kráľovstvá, najmä však asýrske kráľovstvo, v ktorom Ninus, podmaniteľ východných krajín, nad mnohými národmi úspešne vládol a svojim nasledovníkom poručil najrozsiahlejšie a najpevnejšie kráľovstvo, ktoré potom pretrvalo dlhé časy.

Aby sme sa tu nezdržali dlhšie ako treba, neuvádzame, koľko rokov ktorá osoba v poradí pokolení žila, ale uvedieme len, v ktorom roku splodil kto syna, aby sme dostali počet rokov od potopy po Abraháma a pre veci, pri ktorých káže potreba sa trochu zastaviť, aj iných vecí sa zbežne a krátko dotkneme. Druhého teda roku po potope, keď mal Sem sto rokov, splodil Arfaxata. Keď mal Arfaxat sto tridsaťpäť rokov, splodil Kaina a ten keď mal sto tridsať rokov, splodil Salu. Keď mal Sala toľko isto rokov, splodil Hebera. Heber mal sto tridsaťštyri roky, keď sa stal Falechovým otcom, za ktorého čias bola rozdelená zem. Keď mal Falech sto tridsať rokov, narodil sa mu syn Ragau a Ragau mal sto tridsaťdva rokov, keď splodil Serucha, Seruch mal sto tridsať rokov a splodil Nachora a tento mal sedemdesiatdeväť rokov, keď splodil Thare. Thare mal sedemdesiat rokov a splodil Abrahama, ktorého neskôr Boh premenoval na Abraháma. Počet rokov od potopy až po Abraháma činí teda tisíc sedemsto dva roky podľa Vulgaty, čiže podľa prekladu sedemdesiatich prekladateľov. V hebrejských knihách sa uvádza omnoho menej rokov, ale neudávajú príčinu, alebo udávajú príčiny veľmi nedostatočné.

Ak v sedemdesiatich dvoch národoch hľadáme boží štát, nemôžeme tvrdiť, že by sa v tom čase kým užívalo jeden jazyk

a jednu reč. Ľudské pokolenie bolo odvrátilo od uctievania Boha a že len v tých pokoleniach sa zachovala pravá zbožnosť, ktoré vychádzajú od Sema cez Arfa^xata a smerujú k Abrahámovi. Zaste od času pyšného počinu, keď chceli postaviť vežu, siahajúcu až po nebo, znamenie to bezbožnej pýchy, zjavil sa aj iný štát. totiž spoločnosť bezbožníkov. Nemožno však ľahko rozhodnúť, či už aj prv neboly oba štáty, alebo či byly utajené, boží v dvoch po-
žehnaných synoch Noemových a ich potomstve, pozemský však v prekliatom jeho synovi a jeho semene. z ktorého povstal aj obrovský lovec proti Pánovi. Je možné a veľmi pravdepodobné, že už pred začatím stavby babylonskej veže v potomkoch dvoch dobrých synov Noemových boli rúhači Bohu a v synoch Chamových jeho ctiteľia. Možno aj to veriť, že na svete nikdy nevymizli ľudia obojeho druhu. Hoci Písmo vraví: »Všetci sa odchýlili a stali sa neužitočnými« (Žalm 13, 3) a »Niet nikoho, kto by robil dobre, niet, okrem jedného« (Žalm 52, 4), predsa v oboch žalmoch, kde sa čítajú tie slová, je aj toto: »Či sa nepoznajú všetci, ktorí páchajú nepravosť, ktorí zožierajú môj ľud ako pokrm chleba?« Teda aj vtedy bol národ boží. Preto výrok: »Niet nikoho, kto by robil dobre, niet okrem jedného«, platí o ľudských synoch, a nie o božích, lebo predtým sa uvádza: »Boh shliadol s neba na ľudských synov, aby videl, či je niekto rozumný a vyhľadáva Boha« a až k tomu sú pripojené vyššie spomenuté slová. dokazujúce, že bezbožnými sú všetci ľudskí synovia, tí totiž, ktorí sú zo štátu, žijúceho podľa človeka, a nie tí, ktorí žijú podľa Boha.

HLAVA JEDENÁSTA

Do rozdelenia jazykov hovorilo ľudstvo rečou, ktorú neskôr po Heberovi pomenovali hebrejskou.

Aj keď všetci rozprávali jednou rečou, nechýbali ľudia, nakažení morom nepravosti, lebo aj pred potopou bol jeden jazyk, a predsa si všetci, okrem rodiny spravodlivého Noema, zaslúžili zánik vo vodách potopy. Aj keď národy pre svoju bezbožnú pýchu uvalily na seba trest a rozdiely sa podľa odlišných jazykov, a miesto bezbožníkov dostalo meno zmätok alebo Babylon, jediný dom Heberov zostal nedotknutý a v ňom zostala reč, dávny jazyk všetkých ľudí. A preto, ako som hore uviedol, pri vypočítavaní synov Semových, z ktorých každý bol pôvodcom nejakého národa, prvý

sa uvádza Heber, hoci je jeho pravnukom, piaty v rade jeho pokolení. Pri rozdelení ostatných národov podľa jazykov v jeho rodine zostala reč, ktorá je najpravdepodobnejšie pôvodnou všetkým a neskoršie dostala meno hebrejská. Bolo ju treba odlíšiť vlastným menom od ostatných rečí, ako aj iné reči dostaly svoje mená. Dokiaľ však bola len jedna reč, menovala sa ľudskou rečou alebo ľudským jazykom, ktorý používalo celé ľudské pokolenie.

Niektorí môžu namietajúť, ak zem, totiž ľudia za čias Falecha, syna Heberovho, sa už delili podľa jazykov, reč, ktorú predtým všetci používali, skôr sa mala pomenovať po Falechovi. Lenže treba vedieť, že Heber dal svojmu synovi meno Falech, čo znamená rozdelenie, lebo sa mu vtedy narodil, keď bola zem rozdelená podľa jazykov, t. j. v tom čase, keď sa splnilo, čo bolo povedané: »Za jeho dni bola zem rozdelená« (Gen. 10, 25). Ak by už Heber nebol žil, keď prišlo zmätenie jazykov, potom by z jeho mena nebol vyšiel názov reči, ktorá mala zostať v jeho rode.³⁾ Preto treba veriť, že táto reč bola prvá a všetkým spoločná, lebo zmätok a zmena jazykov bola trestom a boží národ bol z toho trestu vyňatý. Nie bez príčiny používal túto reč aj Abrahám, hoci ju nemohol preniesť na všetkých synov, ale len na tých, ktorí, ako pokolenie Jakubovo, skvelejšie a znamenitejšie vzrastali na boží národ a mohli mať u seba boží zákon a semeno, z ktorého sa narodil Kristus. Ani sám Heber nepreniesol túto reč na celé potomstvo, ale len na to, ktoré smeruje k Abrahámovi. Hoci sa Písmo výslovne nevyjadruje o nijakej ľudskej rodine, ktorá by v tom čase žila bohobožne, keď bezbožníci stavali babilonskú vežu, táto nejasnosť nemá za cieľ oklamať skúmateľa, ale skôr cvičiť ho v hľadaní. Keď sa teda číta, že pôvodne všetci ľudia mali jednu reč; že pred všetkých synov Semových sa stavia Heber, hoci pochádza od Sema až v piatom pokolení; že sa hebrejskou volá táto reč, ktorej vážnosť zachovali patriarchovia a proroci nielen vo svojich rečiach, ale aj vo svätom Písme, zaiste pri otázke, kde pri delení jazykov mohla zostať reč, ktorá bola pôvodne všetkým spoločná, lebo nech zostala pri hociakom, niet pochyby, že trest, spočívajúci v zmene jazyka, sa jej nemohol dotknúť, ako ináč možno odpovedať, len že zostala v tom národe, podľa ktorého bola pomenovaná. A to je nemalý dôkaz spravodlivosti toho národa, že Boh pri trestaní postihol iné národy zmenou jazyka, tento národ nezastihol takým trestom.

Aj to sa namieta, ako vraj Heber a jeho syn Falech mohli založiť osobitné národy, ak obom zostal ten istý jazyk. Je isté, že

hebrejský ľud od Hebera smeroval k Abrahámovi a od neho sa ďalej šírila, až vzrástol na veľký izraelský národ. Ako teda všetci synovia, ktorí sa spomínajú ako potomci troch synov Noemových, založili osobitné národy, ak Heber a Falech tak neurobili? Je pravdepodobnejšie, že aj obor Nebrot založil svoj národ, ale Písmo ho spomína len pre širokosť jeho vlády a výnimočnosť jeho postavy, takže počet sedemdesiatich dvoch národov a taký istý počet jazykov zostáva nedotknutý. Falech sa spomína, nie že založil národ, lebo jeho národ bol hebrejský a taký istý aj jeho jazyk, ale aby sa zaznamenala slávna doba, že za jeho dní bola zem rozdelená. Nemusí nás mýliť, ako mohol obor Nebrot siahať až do veku, keď stavali Babylon a prišiel zmätok jazykov a podľa toho aj rozdelenie národov. V tom, že Heber bol od Noema šiesty a Nebrot štvrtý, nevidím príčinu, prečo by neboli mohli žiť v jednom čase. Stávalo sa totiž, že ľudia žili dlhšie, kým bolo menej rodín, kratšie však, keď sa rozmnožili, alebo sa rodili neskoršie, keď ich bolo málo, skôr však prichádzali na svet, keď už bolo viac rodín. Tomu treba tak rozumieť, že pri rozdelení zeme sa už dávno boli narodili ostatní synovia synov Noemových, ktorí sa pokladajú za praotcov národov, ale že aj taký vek dosiahli, že mohli mať tak početné rodiny, ktoré si zaslúžily mena národov. Nemysli si však, že sa rodili v tom poradí, ako ich Písmo spomína. Ako by dvanásť synov Jektanových, ktorý bol iným synom Heberovým a bratom Falechovým, bolo mohlo zakladať národy, ak by sa Jektan bol narodil až po svojom bratovi Falechovi, ako sa už po ňom spomína, lebo už vtedy, keď sa Falech narodil, zem bola rozdelená. Treba si všimnúť, že prvý sa spomína Falech, hoci sa omnoho neskoršie narodil ako jeho brat Jektan, ktorého dvanásť synov malo už tak početné rodiny, že sa mohly deliť na vlastné jazyky. Najprv sa spomína mladší brat, podobne ako aj z troch synov Noemových najprv sa uvádzajú synovia, splodení Jafetom, hoci bol z nich najmladší, potom synovia Chamovi, ktorý bol prostredný, a napokon Synovia Semovi, ktorý bol prvý a najstarší. Mená národov zostaly čiastočne až do dnešného dňa také, že možno zistiť, z koho vznikly. Napríklad Asýrovia od Assura, Hebreji od Hebera, starobylosťou vekov sa čiastočne však pozmenily, takže aj najučenejší skúmatelia starobylostí nevedeli nájsť začiatky nie všetkých, ale mnohých národov. Hoci sa uvádza, že Egypťania pochádzajú od Chamovho syna Mesraima, predsa vo zvuku týchto slov nenachádzame nijakú podobu, rovnako je to aj s Etiopmi, ktorí vraj pochádzajú od Cha-

movho syna Chusa. Keby sme takto preberali všetky národy, naši by sme, že viac mien sa zmenilo, ako ostalo pôvodných.

HLAVA DVANÁSTA

Abrahámom sa začína nový rad svätých pokolení.

Sledujme beh božieho štátu od tých čias, keď žil na svete otec Abrahám, keď tie časy začíname lepšie poznávať a keď sa dočítame o jasnejších božích zaslúbeniach, ktoré teraz vidíme spĺňať sa v Kristu. Zo svätého Písma sme sa dozvedeli, že Abrahám sa narodil v chaldejskej zemi, ktorá patrila asýrskemu kráľovstvu. Avšak vtedy už aj u Chaldejčanov sa rozmohla bezbožná povera ako u ostatných národov. Dom Tareho, z ktorého vyšiel Abrahám, bol jediný, v ktorom sa zachovávala úcta pravého Boha a pravdepodobne aj hebrejský jazyk, hoci aj tento dom — ako zaznamenáva Jesus Nave (Joz. 24, 2), keď sa stal znamenitejším a vyvolením božím národom, tak v Mezopotamii ako neskoršie v Egypte slúžil cudzím bohom. Ostatní potomci Heberovi prechádzali pomaly v iné národy a jazyky. Ako pri potope jediná rodina Noemova zostala na obnovenie ľudského pokolenia, rovnako pri záplave povier na celom svete zostal jediný dom Tareho, v ktorom sa chránila štepica božieho štátu. Ako tam po vypočítaní pokolení až po Noema, so súčasným uvedením počtu rokov a príčin potopy, prv, ako by bol Boh hovoril Noemovi o stavbe krábu, Písmo hovorí: »Toto sú pokolenia Nemove« (Gen. 6, 9), rovnako aj tu po vypočítaní pokolení od Sema, syna Noemovho, až po Abraháma kladie sa znamenitý článok, v ktorom sa hovorí: »Toto je pklenie Tareho. Tare splodil Abraháma, Nachora a Arana. Aran splodil Lota. Aran zomrel pred Tareom, svojím otcom, v zemi, kde sa narodil, v chaldejskej krajine. Abrahám a Nachor sa oženil a žena Abraháмова sa volala Sára a Nachorova Melcha, dcéra Aranova« (Gen. 11, 27—29.) Tento Aran, otec Melchy, bol aj otcom Jesky, ktorá sa pokladá za Sáru, manželku Abrahámovu.

HLAVA TRINÁSTA

Prečo Písmo pri vysťahovaní sa Tareho z chaldejskej krajiny do Mezopotámie nespomína syna Nachora?

(Obsah.)

Pri vysťahovaní sa z chaldejskej krajiny Tare vzal so sebou syna Abraháma, Lota, syna Aranovho, svojho vnuka, Sáru, svoju

nevestu, manželku Abrahámovu. Jeho syn Nachor s manželkou Malchou sa nespomínajú. Stalo sa to asi preto, že Nachor opustil náboženstvo svojho otca a brata a oddal sa chaldejským poverám.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Tareho vek, ktorý svoj život dokončil v Charra.

(Obsah.)

Výrok Písma: »Tare žil v Charra 205 rokov a zomrel« (Gen. 11, 32) nemožno tak chápať, ako by celý svoj život bol len tam prežil, ale že tam sa naplnili jeho dni, ktorých bolo 205 rokov. Ináč by sa totiž nevedelo, koľko rokov žil Tare, lebo sa neuvádza, v ktorom roku prišiel do Charra — nemožno pripustiť, že Písmo nezaznamenalo len počet jeho rokov, lebo v poradí pokolení od Adama po Araháma všade veľmi starostlivo uvádza, koľko rokov ktorý človek žil.

HLAVA PÄTNÁSTA.

Čas, v ktorom sa Abrahám vysťahoval zo zeme Charra.

(Obsah.)

Keď vychádzal Abrahám zo zeme Charra, mal 75 rokov a jeho otec Tare 145 rokov. Písmo hovorí najprv o Tarovej smrti a až potom o Abrahámovom odchode z Charra, udalosti sa však nesbehly v tom časovom slede, lebo Tare žil celkom 205 rokov a pri východe z Charra mal len 145 rokov. Písmo niekedy spomína jednu udalosť a vracia sa k predchádzajúcej, ako sa stalo aj v tomto prípade, čomu nasvedčuje aj výrok sv. Štefana v Skutkoch apoštolských (7, 2—3), že Boh hovoril Abrahámovi, aby vyšiel zo svojej zeme a zo svojho príbuzenstva a šiel do zeme, ktorú mu ukáže, prv, ako by sa bol vysťahoval do Charra. Aj tak sa dá vysvetliť, že 75 rokov Abrahámových, keď vyšiel z Charra, počítajú sa od toho času, ako sa vyslobodil z ohňa Chaldejovcov, ako by sa len vtedy bol narodil.⁴⁾

HLAVA ŠESTNÁSTA

Poradie a povaha božích prisľúbení, daných Abrahámovi.

Pozrime sa na božie prisľúbenia, dané Abrahámovi. V nich sa zreteľnejšie začínajú ukazovať prorocké výroky nášho Boha,

t. j. pravého Boha, o božom Iude. Prvé prisľúbenie znie takto: »A Pán povedal Abrahámovi: Vyjdi zo svojej zeme a zo svojho príbuzenstva a z domu svojho otca a choď do zeme, ktorú ti ukážem. A učiním z teba veľký národ a požehnám ťa a zvelebím tvoje meno a budeš požehnaný. Požehnám dobrorečiacich tebe a prekľajem zlorečiacich teba a v tebe budú požehnané všetky pokolenia zeme« (Gen. 12, 1—3). Treba si všimnúť, že dvoje vecí sa sľubuje Abrahámovi. Jedna, že jeho potomstvo bude vládnuť nad zemou chananejskou, na čo poukazujú tieto slová: »Choď do zeme, ktorú ti ukážem a urobím z teba národ veľký«. Druhá, omnoho vznešenejšia, že nie podľa telesného, ale podľa duchovného semena bude nielen otcom izraelského národa, ale všetkých národov, kráčajúcich v šľapajách jeho viery, ako sa mu sľúbilo v týchto slovách: »V tebe budú požehnané všetky pokolenia zeme«. O tomto prisľúbení sa Eusebius domnieva, že bolo dané Abrahámovi v sedemdesiatom piatom roku jeho veku, takže hneď po ňom sa vystaľhoval z Charra, lebo nemožno odporovať Písmu, kde sa číta: »Abrahám mal 75 rokov, keď vyšiel z Charra« (Gen. 12, 4). Ako sa to prisľúbenie stalo v tom roku, Abrahám býval už so svojím otcom v Charra, lebo by nemohli odtiaľ vyjsť, keby tam neboli bývali. Či toto odporuje sv. Štefanovi, keď hovorí: »Boh slávy ukázal sa nášmu otcovi Abrahámovi, keď bol v Mezopotamii, prv, než býval v Charra« (Skut. 7, 2)? Toto treba tak chápať, že v tom istom roku sa stalo aj božie prisľúbenie, predtým, ako býval v Charra, aj jeho bývanie v Charra aj jeho odchod odtiaľ. To nielen preto, že Eusebius vo svojich letopisoch začína počítať prisľúbenie od toho roku a dôvodí, že od toho času až do východu z Egypta, keď bol daný Iudu zákon, ubehlo 430 rokov, ale aj preto, že sám apoštol Pavol to spomína (Gal. 3, 17).

HLAVA SEDEMNÁSTA

Tri najvýznamnejšie ríše, z ktorých asýrska vynikala už za čias Abrahámových.

V tom čase prekvitaly niektoré kráľovstvá, v ktorých pozemský štát, t. j. spoločnosť ľudí, žijúcich podľa človeka, pod vládou odbojných anjelov znamenite vynikal. Boly to tri kráľovstvá: Sycionské, Egyptské a Asýrske. Asýrske bolo najmocnejšie a najslávnejšie, lebo jeho kráľ Ninus, syn Belov, podmanil si okrem Indie všetky ázijské národy. Pod Áziou nemienim len tú krajinu, ktorá

je provinciou veľkej Ázie, ale všetky zeme, ktoré voláme veľkou Áziou a ktorú niektorí za druhý a iní za tretí diel celej zeme pokladajú, pokladajúc Europu, Áziu a Afriku za diely našej zeme, hoci nie rovnako podelené. Diel, ktorý sa volá Áziou, rozprestiera sa od juhu cez východ až na sever, Europa od severu až na západ a odtiaľ Afrika od západu až na juh. Podľa toho jednu polovicu zeme zaberá Europa s Afrikou a druhú Ázia. Prvá polovica sa delí na dve, lebo medzi nimi preteká veľké more. Preto ak zem rozdelíme na dve čiastky, na východ a západ, Ázia pripadne na jednu a Europa a Afrika na druhú. Z troch kráľovstiev, ktoré sa vtedy vyznačovali, sionské nepodliehalo Asýrom, lebo bolo v Europe, egyptské im nebolo podrobené, lebo ovládali celú Áziu, okrem Indie, ako sme povedali. V Asýrii prevládala moc bezbožného štátu a jej hlavným mestom bol Babylon, ktorého meno sa najlepšie hodí pre pozemský štát, lebo znamená zmätok. Tam kráľoval Ninus po smrti svojho otca Bela, ktorý ako prvý panovník mal 65 rokov. Jeho syn a nástupca Ninus panoval 52 rokov a v štyridsiatom treťom roku jeho vlády sa narodil Abrahám, čo sa stalo asi tisíc dvesto rokov pred založením Ríma, tohto ako by druhého Babylona na západe.

HLAVA OSEMŇASTA.

Opätovné prisľúbenie Abrahámovi, v ktorom sa jemu a jeho pokoleniu sľubuje krajina Chanaan.

(Obsah.)

Keď Abrahám vyšiel v sedemdesiatom piatom roku svojho života a sto štyridsiatom piatom roku svojho otca z Charra s Lotom, bratovým synom, a so svojou manželkou Sárrou, sťahoval sa do krajiny Chanaan a prišiel až do Sichemu, kde dostal nové prisľúbenie od Boha. Písmo o tom píše: »A Pán sa zjavil opäť Abrahámovi a povedal mu: Tvojmu semenu dám túto zem« (Gen. 12, 7). Toto prisľúbenie sa v ničom nevzťahuje na potomstvo, v ktorom sa stal otcom všetkých národov, ale iba na to, ktoré ho činí otcom izraelského národa, lebo toto potomstvo obývalo krajinu Chanaan.

HLAVA DEVÄTNÁSTA.

Abrahám v Egypte označuje Sárrou za svoju sestru.

(Obsah.)

Na ceste do krajiny Chanaan hlad prinútil Abraháma pokračovať na ceste do Egypta. Keď označil svoju manželku za svoju ses-

tru, neklamal, lebo bola aj jeho sestrou z blízkeho pokrvstva. O tom, že je jeho manželkou, to len zamlčal, nezaprel ju a jej čistotu odporúčal Bohu do opatery. Stalo sa však, že keď si vzal faraón Sáru za manželku, postihly ho ťažké rany, a preto ju vrátil Abrahámovi.

HLAVA DVADSIATA

Abrahám sa rozišiel s Lotom v láske a pokoji.

(Obsah.)

Keď sa Abrahám vrátil z Egypta na miesto, odkiaľ vyšiel, oddelil sa od neho bratov syn Lot a po dobrom sa dal na cestu do sodomskej krajiny. Obaja zbohatli a mali mnoho pastierov, ktorí sa často škriepili a hádali. Rozdelením chceli zamedziť škriepky, aby sa azda nedostaly aj do rodín. Aby zabránil také zlo, prehovoril Abrahám Lotovi: »Nech niet rozbroja medzi mnou a tebou, medzi mojimi a tvojimi pastiermi, lebo sme ľudia a bratia. Či nemáš pred sebou celú krajinu? Odíď odo mňa. Ak ty pôjdeš naľavo, ja pôjdem napravo, ak ty pôjdeš napravo, je pôjdem naľavo« (Gen. 13, 8—9). Podľa toho možno skrsla obyčaj medzi pokojamilovnými ľuďmi, že pri delení pozemských statkov starší delia a mladší si vyberajú podiely.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ

Tretie božie prislúbenie, v ktorom Boh sľubuje Abrahámovi a jeho potomstvu krajinu Chanaan naveky.

(Obsah.)

Keď žili Abrahám a Lot oddelene, Abrahám v krajine Chanaan a Lot v sodomskej krajine, Boh prehovoril tretí raz Abrahámovi: »Pozdvihni svoje oči s miesta, na ktorom teraz stojíš, podívaj sa na sever a na juh, na východ a k moru, lebo všetku zem, ktorú vidíš, dám tebe a tvojmu semenu až naveky. A tvoje semeno rozmnožím ako piesok zeme. Ak spočíta niekto piesok zeme, spočíta aj tvoje potomstvo. Povstaň a prejdi sa po zemi, po dĺžke a po šírke, lebo ju dám tebe« (Gen. 13, 14—17).

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

Víťazstvo Abrahámo nad Sodomitmi a vyslobodenie Lota zo zajatia.

(Obsah.)

Po treťom prislúbení krajiny Chanaan sa Abrahám osadil pri dube Mambre v Hebrone. Vo vojne Sodomcov s cudzími kráľmi

zajali Lota. Abrahám ho vyslobodil so svojím vojskom a sodomskému kráľovi zaistil víťazstvo. Vtedy ho požehnal kňaz najvyššieho Boha, Melchizedech. V tom požehnaní sa prvý raz zjavila obeta, akú prinášajú kresťania po celej zemi a v nej sa splňuje výrok o Kristovi, ktorý sa mal ešte len vteliť, povedaný ústami proroka: »Ty si kňaz podľa poriadku Melchizedechovho« (Žalm 109, 4).

HLAVA DVADSIATA TRETIA

*Boh sľubuje Abrahámovi toľko potomkov ako hviezd na nebi.
(Obsah.)*

Keď Boh sľuboval Abrahámovi svoju ochranu a hojnú odmenu v potomstve, Abrahám odpovedal, že jeho dedičom bude sluha Eliezer. Boh mu však sľúbil dediča nie v sluhovi, ale v synovi, ktorý sa mu mal narodiť a jeho potomstvo sa malo rozmnožiť ako hviezdy na nebi. Abrahám tomu uveril. Aby sa niekto nevychvaloval obriezku a neobrezaným národom nebránil prístup ku kresťanskej viere, apoštol, pripomínajúc božiu milosť, hovorí: »Abrahám uveril Bohu, a počítalo sa mu to za spravodlivosť« (Rim. 4, 3). Abrahám nebol ešte obrezaný, keď sa mu viera počítala za spravodlivosť.

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Význam obety, ktorú priniesol Abrahám z božieho rozkazu, keď žiadal poučenie vo veciach viery.

Vo videní, v ktorom hovorí Boh Abrahámovi, toto mu povedal: »Ja som Boh, ktorý ťa vyviedol z krajiny chaldejskej, aby som ti dal túto zem, aby si bol v nej dedičom« (Gen, 15, 17). Keď sa Abrahám opýtal, podľa čoho bude vedieť, že bude dedičom, Boh mu odpovedal: »Vezmi pre mňa trojročnú kravu, trojročnú kozu a trojročného barana, hrdličku a aj holubicu. On vzal všetky tieto veci a rozdelil ich na polovice a oba diely položil proti sebe, vtákov však nerozdelil. A vtáky sostupovali, ako je napísané, na rozdeľené telá a Abrahám si k nim prisadol. A keď zapadlo slnko, Abraháma pojal strach a zachvátila ho temná a veľká hrôza a bolo mu povedané: Vedz, že tvoje potomstvo bude prebývať v cudzej zemi a bude slúžiť, ja budem súdiť. Potom príde sem s veľkým bohatstvom. Ty pôjdeš ku svojim otcom v pokoji, pochovaný v dobrej starobe. V štvrtom pokolení sa ešte nevráti sem, lebo sa ešte neuplnili nepravosti Amorejcov až do prítomného času. Keď však za-

padlo slnko, chytil sa plameň a zjavila sa pec dymiac a ohnivé svetlá idúce uprostred rozdelených dielov. Toho dňa urobil Boh s Abrahámom smluvu, hovoriac: Tvojmu semenu dám túto zem od rieky egyptskej až po veľkú rieku Eufrat, Ceneov, Cenezeov, Cedmoneov, Chetov, Fereseov, Rafaimov, Amoreov, Chananeov, Eveov, Gergeseov, a Jebuseov« (Gen. 15, 9—21).

Toto všetko sa dialo a o tomto všetkom hovoril Boh vo videní. Ďaleko by nás viedlo, ak by sme sa chceli zaoberať podrobne a osobitne jednotlivosťami, čo nie je cieľom tohto diela. Stačí nám vedieť, že keď Abrahám uveril Bohu, ako sme povedali, a keď sa mu to pripočítalo k spravodlivosti, neochabol vo viere, keď sa pýtal: »Pane, Bože, podľa čoho budem vedieť, že budem jej dedičom?« (Gen. 15, 8.) Tá zem mu bola sľúbená do dedičstva. Nehovorí, odkiaľ môžem vedieť, ako by nedôveroval, ale hovorí, podľa čoho budem vedieť, aby k veci, v ktorú uveril, pristúpilo aj nejaké znamenie a oznámil sa mu aj spôsob takého dedičstva. Podobne aj u Panny Márie nie je neverou, keď hovorí: »Ako sa to stane, keď ja muža nepoznám?« (Luk. 1, 34.) Bola si istá, čo sa stane, a pýtala sa len na spôsob, akým sa to stane. Odpoveď znela: »Duch Svätý sostúpi na teba a moc Najvyššieho ťa zatieni« (Luk. 1, 35). Podobnosť sa mu dala vo zvieratoch, v jalovici, koze, baranovi a v hrdličke a holubici, aby podľa toho predvídal budúcnosť, hoci už nepochyboval o tom, čo bude. Či má jalovica predobrazovať ľud pod jarmom zákona, koza ten istý ľud, ktorý mal upadnúť do hriechov, baran ten istý ľud, určený vládnuť — uvedené zvieratá majú byť preto trojročné, aby predobrazovali tri významné doby, a to od Adama po Noema, odtiaľ po Abraháma a on toho až po Dávida, ktorý po zavrnutí Saula bol Bohom ustanovený prvý za kráľa izraelského ľudu. V tretej dobe od Abraháma po Dávida uvedený národ dosiahol dospelosť, ako by šiel do tretieho veku. — Či tie zvieratá predobrazujú niečo iné, vhodnejšie, nijako nepochybujem, že v pripojení hrdličky a holubice sa predobrazujú ľudia duchovní. Preto sa tam hovorí: »Vtáky však nerozdelil«, lebo telesní ľudia sa medzi sebou delia, duchovní však nie. Buď sa vzdávajú od ľudských vecí a ľudskej spoločnosti ako hrdlička, buď žijú medzi ľuďmi ako holubica. Každý z tých vtákov je neškodný a prostučký a predobrazuje, že aj z izraelského národa, ktorému bola tá zem prisľúbená, budúci jednotliví synovia prisľúbenia a dediči kráľovstva zostanú naveky vo večnom šťastí: Vtáky, ktoré slietly na rozpoltené mäso, neznamenajú nič dobrého, ale poukazujú na duchov

tohto vzduchu, hľadajúcich svoju stravu v rozdelení telesných vecí. Že Abrahám s nimi sedel, to znamená, že aj uprostred podelených telesných vecí pravoverní vytrvávajú až do konca vekov. Strach, ktorý zachvátil Abraháma pri západe slnka, a veľká a temná hrôza, znamenajú veľký strach a súženie veriacich na konci sveta, ktoré predpovedá Pán v evanjeliu, keď hovorí: »Bude potom súženie veľké, aké nebolo od začiatku« (Mat. 24, 21).

Čo sa povedalo Abrahámovi: »Vedz, že tvoje potomstvo bude cudzie v nevlastnej zemi a bude slúžiť a trápiť sa za štyristo rokov«, z toho vidieť, že to bolo prorokované o izraelskom národe, ktorý mal otročiť v Egypte. Ale nebolo predpovedané, ako by v porobe u Egyptčanov mali trpieť za štyristo rokov, ale že sa tak stane v čase štyristo rokov, ako bolo napísané o Tareovi, Abrahámovom otcovi: »A dni Tareových bolo 205 rokov« (Gen. 11, 32), nie že by tam bol celý tento čas prežil, ale že ich tam doplnil, rovnako aj tu sa preto hovorí: Budú slúžiť a trápiť sa štyristo rokov«, nakoľko tento počet rokov v súžení doplnil, nie však strávil. Štyristo rokov sa spomína zaiste len na zaokrúhlenie počtu, hoci rokov bolo o niečo viac, nech sa už počítajú od času prisľúbenia, urobeného Abrahámovi, buď odvtedy, ako sa mu narodil Izák, o ktorom ako o Abrahámovom semene sa predpovedajú tieto veci. Počítajú sa, ako bolo vyššie povedané, od sedemdesiateho piateho roku života Abrahámovho, keď dostal prvé prisľúbenie až do východu Izraela z Egypta 430 rokov, o ktorých hovorí apoštol: »Tvrším však: Zákon, ktorý bol daný 430 rokov neskoršie, nemôže zrušiť túto od Boha právoplatne ustanovenú smluvu a zmariť prisľúbenie« (Gal. 3, 17). Už týchto 430 rokov mohlo Písmo menovať 400 rokmi, lebo niet takého veľkého rozdielu, a to tým skôr, keď z uvedeného počtu niekoľko rokov už uplynulo, keď sa na tieto veci poukazovalo a keď sa Abrahámovi o nich hovorilo vo videní. Alebo počítame roky od Izáka, ktorý sa narodil otcovi, keď mal sto rokov a v 25. roku po prvom prisľúbení, takže zo 430 rokov zostáva už len 405 rokov, ktoré Boh vyjadril počtom 400 rokov, ako aj o tom nikto nemôže pochybovať, že ostatné veci, Bohom tu zvestované, vzťahujú sa na izraelský národ.

Čo sa pridáva: »Keď slnko zapadlo, vznikol plameň a zjavila sa dymiacca pec a ohnivé svetlá, idúce uprostred rozdelených polovic«, znamená, že na konci sveta telesní ľudia budú súdení ohňom. Podobne ako súženie božieho štátu, ktoré má prísť za Antikrista a aké predtým ešte nebolo, vypodobňuje sa tu veľkou hrôzou, zachvátiv-

Šou Abraháma pri západe slnka, rovnako pri západe slnka, t. j. na konci sveta, oheň znamená deň súdu, deň oddelenia ľudí telesných, jedných, ktorí majú byť ohňom spasení, druhých zas, ktorí majú byť ohňom zatratení. Konečne smluva, učinená s Abrahámom, znamená zem Kanaan a spomína sa v nej jedenásť národov od rieky egyptskej až po veľkú rieku Eufrat. Veľká egyptská rieka nie je Níl, ale iná menšia, rozdeľujúca Egypt od Palestíny, kde je mesto Rinokorura.

HLAVA DVADSIATA PIATA.

Sárriňa slúžka, ktorú si Abrahám vzal za manželku.
(Obsah.)

To, že Abrahám obcovoľ so slúžkou Agar, nemá sa mu počítať za vinu, lebo neobcovoľ s ňou pre ukojenie telesnej žiadostivosti, ani nie preto, aby pokoril svoju manželku, ale urobil tak na žiadosť svojej manželky, aby získal potomka, nakoľko Sárra bola neplodná. Čo nemohla dosiahnuť zo svojho života, aspoň vôľou urobila svojím, používajúc pritom práva, o ktorom hovorí apoštol: »Podobne ani muž nemá plnej moci nad svojím telom, ale jeho žena« (I. Kor. 7, 4). Chcela, aby sa narodilo z inej, čo sa nemohlo narodiť z nej samej.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

Boh sľubuje Abrahámovi vo vysokom veku syna z neplodnej Sárri.
(Obsah.)

Keď porodila Agar Izmaela, aby sa Abrahám nedomnieval, že ten bude dedičom, Boh ho oslovil a povedal mu, že sa mu narodí syn Izák. Súčasne nariadil, aby každého potomka mužského pohlavia obrezali na znak zachovávanía smluvy medzi Bohom a Abrahámom a medzi Bohom a Abrahámovým potomstvom (Gen. 17, 1—21).

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

Duša neobrezaného chlapca sa vyhladi, lebo porušil boží zákon.

Aj to by mohlo robiť ťažkosť, ako treba rozumieť výroku: »Duša chlapca, ktorého telo by nebolo za osem dní obrezané, bude vyhladená zo svojho ľudu, lebo porušil môj zákon« (Gen. 17, 14).

Nakoľko však chlapec, o ktorom sa hovorí, že jeho duša bude vyhladená, neporušil boží zákon, ale jeho rodičia, ktorí sa nepostarali o jeho obriezku. Tak by bolo, keby nie to, že aj nemluvňatá, aj keď nie svojim vlastným životom, ale podľa počiatku celého ľudského pokolenia, ako aj všetci ľudia porušili boží zákon v tom prvom človekovi, v ktorom sme všetci zhrešili. Okrem dvoch veľkých, Starého a Nového zákona, o ktorých každý čitateľ vie, je ešte mnoho iných božích zákonov a tiež sa tak menujú. Najstarší zákon, daný človekovi, je iste tento: »Keď budete z neho jesť, zomriete« (Gen. 2, 17). Preto sa píše v knihe Ekleziastikus: »Každé telo ako šaty, zostarne; zákon zas od vekov: smrťou zomrieš« (14, 18). Nakoľko neskoršie bol daný jasnejší zákon, apoštol hovorí: »Kde niet zákona, niet ani prestúpenia« (Rim 4, 15), podľa ktorého zákona by bolo pravdivé, čo sa číta v žalmoch: »Všetkých hriešnikov zeme pokladám za priestupníkov (Žalm 118, 119), okrem ak by všetci neboli vinní ako pristupníci nejakého zákona, ktorí sú v osidlach niektorého hriechu. Preto, ak aj nemluvňatá, hoci nie pre vlastnú vinu, ale pre svoj pôvod sú hriešnikmi, vyznávame, že potrebujú milosť odpustenia hriechov, zaiste tým istým spôsobom, ktorým sa stávajú hriešnikmi, uznávajú sa aj priestupníkmi zákona daného v raji. Tak oboje, čo je napísané, je pravdivé: »A všetkých hriešnikov zeme pokladám za priestupníkov« a tiež »Kde niet zákona, niet priestupku«. Nakoľko teda obriezka bola znakom znovuzrodenia a nemluvňa skrze prvotný hriech, ktorým bol porušený prvý zákon s Bohom, by zahynulo, zrodením, ak by sa neoslobodilo znovuzrodením. Týmto božím slovám sa má tak rozumieť, ako by sa hovorilo, kto by sa znovu nenarodil, jeho duša zahynie vo vlastnom pokolení, lebo porušil boží zákon, nakoľko spolu s Adamom aj on zhrešil so všetkými ľuďmi. Ak by Boh bol povedal, lebo porušil tento môj zákon, nemohli by sme to rozumieť o ničom inom, okrem obriezky. Nakoľko sa však nehovorí, ktorý zákon porušilo nemluvňa, môžeme sa voľne domnievať, že to bolo povedané o zákone, ktorého porušenie sa môže vzťahovať aj na nemluvňa. Ak by však predsa niekto tvrdil, že v tomto výroku sa mieni jedine obriezka, lebo neobrezané nemluvňa porušilo boží zákon, ten nám povie, ako sa máme vyjadrovať, aby sa podľa neho nezdalo nerozumným hovoriť, že nemluvňa preto porušilo zákon, lebo, keď aj nie od neho, ale v ňom bol porušený. Aj tu treba vedieť, že duša nemluvňaťa by nespravodlivo zahynula pre vinu neobrezania, ak by sme nehľadali príčinu v dedičnom hriechu.

HLAVA DVADSIATA ÔSMA

Boh mení meno Abrahámovi aj Sáre.

(Obsah.)

Pri prisľúbení syna Abrahámovi a Sáre nemenuje ich Abram a Sára, ale Abrahám a Sárra. Príčina zmeny mena Abrahámovi je v tom, že Boh mu sľúbil, že ho ustanoví za otca mnohých národov, čo znamená slovo Abrahám. Abram znamená vznešený otec. Príčinu zmeny mena Sáre Písmo neuvádza. Vykladači hebrejského textu hovoria, že Sára značí »moc« a Sárra »moja kňažná«.

HLAVA DVADSIATA DEVIATA

Traja mužovia alebo anjeli, ktorí sa ukázali Abrahámovi pri dube Mambre.

(Obsah.)

Boh sa ukázal Abrahámovi pri dube Mambre v podobe troch mužov, ktorí boli asi anjeli. Jeden zostal u neho a druhí dvaja odišli zahubiť Sodomu a zachrániť Lota s rodinou. V spomenutých mužoch videl Lot anjelov, ale aj Boha, ako by v prorokoch, preto raz ich oslovoval v jednotnm, raz v množnom počte.

HLAVA TRIDSIATA

Záchrana Lota pri spálení Sodomy a prípad Abimelechov.

Po prijatí prisľúbenia a vyslobodení Lota z mesta Sodomy prišiel z neba ohnivý dážď na celé okolie bezbožného mesta, kde sa pohlavné obcovanie medzi mužmi natoľko vžilo, ako hociktorý iný skutok, dovolený zákonom, a obrátil celé mesto na popol. Tento trest na bezbožníkov bol príkladom budúceho božieho súdu. Čo iného znamená skutočnosť, že tým, ktorých vyslobodzovali anjeli, bolo zakázané pozerat' sa nazpät, než že naša myseľ sa nemá vracat' do predošlého zlého života, ktorý odložila a milosťou sa znovu narodila, ak sa chceme ochrániť pred posledným súdom? Lotova žena, na tom mieste, kde sa obzrela, zostala stáť a obrátila sa na soľný stĺp, slúžiac takto veriacim ako korenie, aby vychutnali, pred čím ich tento príklad zachráni. Potom Abrahám v Geraris u Abimelecha, kráľa toho mesta, urobil so svojou manželkou to isté ako v Egypte a rovnako sa mu vrátila neporušená. Keď dohovárať kráľ Abrahámovi, prečo zaprel svoju manželku a vydával ju za svoju

sestru, priznal sa, že to urobil zo strachu a dodal: »Ináč je aj mojou sestrou po otcovi, ale nie po matke« (Gen. 20, 12), lebo podľa svojho otca bola Abrahámovou sestrou, a preto jeho príbuznou. Musela byť veľmi krásna, že aj v takom vysokom veku vedela k sebe vzbudiť lásku.

HLAVA TRIDSIATA PRVÁ

Izák, syn prislúbenia, a jeho meno.

(Obsah.)

Keď Sárra porodila syna, dali mu meno Izák, čo značí smiech, lebo sa zasmial aj otec, keď mu ho Boh sľúbil, zasmiala sa aj matka, keď pochybovala v radosti, či sa to naozaj stane. Smiech neznamenal potupu, ale slávne jasanie, ako svedčia slová Sárry po Izákovom narodení: »Boh mi spôsobil smiech, kto to počuje, bude sa radovať so mnou« (Gen. 21, 6).

HLAVA TRIDSIATA DRUHÁ

Abraháмова ochota obetovať syna a smrť Sárry.

Medzi týmito vecami, ktorých vypočítavanie by bolo veľmi zdĺhavé, Abrahám bol skúšaný, či by obetoval svojho najmilšieho syna Izáka, na dôkaz svojej zbožnej poslušnosti k Bohu, ktorá sa mala hlásať pred budúciimi pokoleniami, nie ako by Boh žiadal takú obeť. Nemožno totiž zavrhnúť všetko skúšanie, ale treba sa z neho aj tešiť, ak v ňom niekto obstojí.⁵⁾ Často sa nemôže ani ľudská myseľ so sebou ináč soznámiť, ak svoje sily neuvedie nejakým skúšaním nie v slovách, ale v skutkoch. Keď v tom pozná človek boží dar, stáva sa nábožným a upevňuje sa v milosti a nevypína sa v márnom chvastaní. Zaiste Abrahám nikdy neveril, že Boh má záľubu v obetiach ľudskej krvi, hoci boží rozkaz treba splniť, a nie o ňom mudrovať. Možno pripustiť, že Abrahám veril, že jeho syna, ktorého mal obetovať, vzkriesi Boh opäť k životu. Vtedy, keď nechcel splniť vôľu svojej manželky, vyhnať slúžku s jej synom z domu, Boh mu povedal: »Po Izákovi sa bude zvať tvoje potomstvo« (Gen. 21, 12) a hneď nato nasleduje: »Ale aj zo syna tejto slúžky urobím veľký národ, lebo je tvojím potomstvom« (Gen. 21). Ako treba chápať výrok: »Po Izákovi sa bude zvať tvoje potomstvo«, keď aj Izmaela nazval Boh jeho potomstvom. Na otázku odpovedá apoštol, keď hovorí: »Po Izákovi sa bude zvať tvoje po-

tomstvo. To znamená, že nie deti podľa tela sú dietkami božími, ale iba dietky podľa prisľúbenia počítajú sa za také potomstvo« (Rím. 9, 8). Aby sa synovia prisľúbenia stali potomstvom Abrahámovým, v Izákovi sa menujú, t. j. shromažďujú sa v Kristu skrze milosť povolania. Bohabojný otec, držiac sa verne tohto prisľúbenia, ktoré sa malo splniť v tom, ktorého kázal obetovať seba, ne pochyboval, že aj obetovaný syn sa mu môže navrátiť, keď ho mohol neočakávane dostať. Tohto smyslu sa drží aj apoštol v liste k Židom a takto vykladá: »Vierou Abrahám obetoval Izáka, keď ho Boh skúšal. Svojho jednorodeného chcel obetovať, hoci dostal prisľub a bolo mu povedané: Z Izáka sa ti narodí potomstvo! Uvážil totiž, že Boh môže aj mŕtvych kriesiť«, a preto dodal »a dostal syna nazpäť, aby bol na predobraz« (Žid. 11, 17). Za čí predobraz, ak nie toho, o ktorom hovorí apoštol: »Ktorý ani vlastného syna neušetril, ale za nás za všetkých ho vydal (Rím. 8, 32). Podobne ako Pán svoj kríž, aj Izák niesol sám drevo na obetné miesto, na ktoré mal byť položený. Konečne, nakoľko Izák nemal byť zabitý, lebo otcovi bolo zabránené zabiť syna, čo znamenal baran, ktorého obetovaním bola obraznou krvou splnené obeta. Keď ho Abrahám zbadal, bol rohami zamotaný v tŕní. Koho zobrazoval, ak nie Ježiša, tŕním korunovaného od Židov, prv. ako sa obetoval?

Počujeme radšej anjelove slová: Písmo hovorí: »Abrahám vystrel ruku a uchopil nôž, aby obetoval svojho syna. A hľa, anjel Pána z neba volal a hovoril: Abrahám! A on odpovedal: Tu som! A povedal mu: Nevzťahuj svoju ruku na chlapca a neubližuj mu, teraz som poznal, že sa bojíš Boha a neušetril si svojho milého syna pre mňa (Gen. 22, 10—12). »Teraz som poznal«, znamená toľko, ako teraz som urobil, lebo Boh to už prv vedel. Potom obetoval Abrahám barana miesto svojho syna Izáka a ako sa ďalej číta, tomu miestu dal meno »Pán videl«, ako sa aj podnes menuje: Na hore sa Pán ukázal. Ako slová »teraz som poznal« znamenajú teraz som urobil, rovnako aj slová »Pán videl« majú ten význam, ako »Pán sa ukázal«, totiž urobil, aby ho videli. Anjel z neba prehovoril k Abrahámovi druhý raz, hovoriac: »Na seba samého som prisahal, hovorí Pán, že si urobil tú vec a neušetril si pre mňa svojho milého syna; žehnaním ťa požehnám a rozmnožením rozmnožím tvoje potomstvo ako nebeské hviezdy a ako piesok, ktorý je na morskom brehu. A tvoje dedičstvo bude vládnuť nad miestami tvojích nepriateľov a v tvojom potomstve budú požehnané všetky národy zeme, pretože si počúvol môj hlas« (Gen. 22, 15). Takto sa po-

tvrdilo prisľúbenie o povolání národov v Abrahámovom potomstve aj božou prisľahou po vykonaní obety, ktorá znamená Krista. Boh robil často prisľúbenia, ale nikdy ich nepotvrďoval prisľahou. Lež čo je prisľaha pravého a pravdomluvného Boha, než potvrdením sľubu a súčasne aj dohovaraním neveriacemu.

Sárra potom zomrela v 127. roku svojho života, keď jej muž mal 137 rokov, lebo bol o desať rokov starší, ako sám hovorí, keď mu bol syn prisľúbený: »Či ešte mne storočnému sa narodí syn a Sárra deväťdesiatročná porodí?« (Gen. 17, 17). Potom kúpil Abrahám pole, na ktorom pochoval svoju manželku. Vtedy sa vlastne podľa rozprávania sv. Štefana osadil v tejto zemi, lebo začal byť vlastníkom zeme, a to po smrti svojho otca, ktorý zomrel pravdepodobne dva roky predtým.

HLAVA TRIDSIATA TRETIA

*Izák si vzal za manželku Rebeku, Nachorovu vnučku.
(Obsah.)*

Keď mal Izák štyridsať rokov, vzal si za manželku Rebeku, vnúčku svojho strýca Nachora. Bolo to vtedy, keď mal otec 140 rokov a tri roky po smrti matkinej. Keď posielal Abrahám svojho sluhu do Mezopotámie, aby zasnúbil syna s budúcou manželkou, povedal mu: »Polož ruku pod moje bedrá, aby som ťa zaviazal prisľahou na Pána Boha neba i zeme, aby si nevybral môjmu synovi Izákovi manželku z dcier chananejských« (Gen. 24, 2). Na čo iné sa poukazuje týmito slovami, než že Pán Boh neba a zeme mal prísť v tele, pochádzajúcom z týchto bedier.

HLAVA TRIDSIATA ŠTVRTÁ

*Po Sárrinej smrti si vzal Abrahám za manželku Ceturu.
(Obsah.)*

Pokiaľ ide o druhé manželstvo Abraháma s Ceturou, nemožno ho podozrievať z telesnosti, najmä pri tak vysokom veku a pri toľkej svätosti jeho viery. Ak Agar s Izmaelom znamenali telesného človeka Starého zákona, Cetura a jej synovia môžu znamenať telesných ľudí Nového zákona. Agar a Cetura sa raz menujú manželkami, raz zas konkubínami. Sárra sa menuje vždy len manželkou. Abrahám ešte za svojho života prepustil synov konkubín, odovzdal im dary, celý majetok však dal Izákovi. Ako deti konkubín

dostali niektoré synovské dary, ale nie prisľúbené kráľovstvo, nedostanú ho ani kacíri ani Židia, lebo okrem Izáka niet dediča, a nie všetci, ktorí sú synmi podľa tela, sú aj synmi božími. Cetura sa menuje konkubínou asi len pre to tajomstvo. Kto vie, či nechcel Boh dokázať budúcim kacírom, zavrhujúcim manželstvo,⁶⁾ že uzavrieť manželstvo po smrti manželky nie je hriešne. Abrahám zomrel, keď mal 175 rokov.

HLAVA TRIDSIATA PIATA

*Čo povedal Boh o dvojčatách, keď boli ešte v matkinom živote?
(Obsah.)*

Rebeka, manželka Izákova, počala dvojčatá, ktoré sa už v matkinom živote hýbali proti sebe. Rebeke to trápilo, a preto sa dozvedala, čo to má znamenať. Boh jej vysvetlil vec slovami: »V tvojom živote sú dva národy a z tvojho života sa zrodí dvojaký ľud a starší bude slúžiť mladšiemu« (Gen. 25, 23). To sa tak vykladá, že starší národ židovský bude slúžiť mladšiemu národu kresťanskému, pravda, nie prácou, ale v duchovnom smysle.

HLAVA TRIDSIATA ŠIESTA

Izák dostáva od Boha to isté požehnanie ako jeho otec Abrahám.

Aj Izák dostal také prisľúbenie, ako dostal jeho otec mnoho ráz. O prisľúbení hovorí Písmo takto: »A na zemi nastal hlad po neúrode, ktorá bola v dňoch Abrahámových. Izák odišiel k filistínskemu kráľovi Abimelichovi do Gerar. A zjavil sa mu Pán a hovoril: Nechod' do Egypta, ale osad' sa v zemi, v ktorej ti poviem. Prebývaj tam a budem s tebou a požehnám ťa. Tebe a tvojmu potomstvu dám túto celú zem a splním prisahu, ktorú som sľúbil Abrahámovi, tvojmu otcovi, a rozmnožím tvoje potomstvo ako nebeské hviezdy a tvojím potomkom dám všetky tieto krajiny a v tvojom potomstve budú požehnané všetky národy zeme, pretože tvoj otec Abrahám poslúchol môj hlas a zachovával moje prikázania a plnil moje rozkazy a zachovával moje posvätné obyčaje a ustanovenia« (Gen. 26, 1—5). Tento patriarcha nemal druhú manželku, ani konkubínu, ale uspokojil sa s potomstvom dvoch synov, súčasne narodených. Aj on sa obával nehôd pre krásu svojej ženy, keď býval v cudzej zemi a urobil podobne ako jeho otec, vydával ju za svoju sestru a zamlčal, že je jeho manželkou, lebo bola sku-

točne tak po otcovej ako aj matkinej strane jeho príbuzná. Ale aj ju prepustili cudzinci neporušenú, keď sa dozvedeli, že je jeho manželkou. Preto, že Izák okrem svojej manželky nepoznal inú ženu, netreba mu dávať prednosť pred jeho otcom. Lebo zásluhy viery a poslušnosti otcovej boli nepochybne omnoho vznešenejšie, lebo sám Boh hovorí, že kvôli nemu udeľuje Izákovi tieto dorodenia. Boh takto vraví: »V potomstve tvojom budú požehnané všetky národy zeme, pretože Abrahám, tvoj otec, poslušol môj hlas a zachovával moje prikázania a splnil moje rozkazy a posvätné obyčaje a ustanovenia.« A zase v inom výroku vraví Boh: »Ja som Boh Abraháma, tvojho otca, neboj sa, som s tebou a požehnal som ťa a rozmnožím tvoje potomstvo pre otca tvojho Abraháma« (Gen. 26, 24). Bárz by sme pochopili, ako počestne konal Abrahám, hoci nehanební ľudia sa usilujú z Písma ospravedlniť svoju nešľachetnosť a pripisovali mu ten skutok, ako by to bol urobil z rozkoše. Uvedomme si aj to, že sa nehodí porovnávať ľudí navzájom podľa jednotlivých dobrých skutkov, ale u každého treba vážiť všetky skutky ako celok. Môže sa ľahko stať, že jeden vyniká životom alebo mravmi nad druhého a že taká vlastnosť je azda aj vznešenejšia nad tú, ktorou sa nám zdá byť prevyšovaná od iného. Hoci podľa zdravého a pravého úsudku sa zdržanlivosti dáva prednosť pred manželstvom, predsa je lepší ženatý kresťan, ako pohan, krotiaci svoje telo, lebo pohan je nielen hodný menšej chvály, ale je aj ošklivejší. Dajme tomu, že by dvaja ľudia mali rovnakú dobrotu, zaiste aj vtedy by bol lepší ženatý, prechovávajúcí pevnú vieru a poslušnosť Bohu, ako druhý, hoci aj zdržanlivejší, avšak menšej viery a poslušnosti. Kto by pochyboval, ak sa ináč vyrovnávajú, že zdržanlivému treba dať prednosť pred ženatým?

HLAVA TRIDSIATA SIEDMA

Tajomstvá, znázorňované v Ezauovi a Jakubovi.

Izák mal dvoch synov, Ezaua a Jakuba, ktorí rástli spolu. Právo prvorodenstva prešlo so staršieho na mladšieho podľa dohody a pokonávky medzi nimi, lebo starší brat zatúžil po šošovici, ktorú si pripravil mladší brat a predal mu za ňu právo prvorodenstva a potvrdil to aj prísahou. Z toho sa učíme, že človek sa neprehrešuje jedlom toho alebo iného pokrmu, ale len nemiernym lakomstvom. Keď Izák zostarel, oslepol a keď chcel požehnať staršieho syna, požehnal nevedomky mladšieho, ktorý sa vkradol pod otcove

ruky miesto staršieho, ktorý bol zarastený, a preto si ovínil ruky kozlačímí kožkami, ako by niesol cudzie viny. Aby však tento úskok nebol Jakubovi pokladaný za I'stívý podvod a aby nikto nepochyboval, že tu je skryté veľké tajomstvo, Písmo už prv o tom hovorilo: »Ezau bol muž zbehlý lovec, Jakub však človek tichý a udomácnený« (Gen. 25, 27). Namiesto tichý niektorí prekladali bez lesti. Nech už to znamená tichý alebo bez lesti, alebo bez pretvárinky, čo je po grécky aplostos, akú lešť spáchal neI'stívý človek pri tom požehnaní? Aká lešť prostého, aká pretvárinka neklamného, ak by v tom nebolo tajomstvo hlbokkej pravdy? A aké je to požehnanie? Izák vraví: »Hľa, vôňa syna môjho, ako vôňa poľa plného, ktoré požehnal Pán. Nech ti dá pán z nebeskej rosy a z úrodnosti pozemskej hojnosť obilia a vína. Nech ti slúžia národy a nech sa ti klaňajú kniežatá a buď pánom brata svojho a synovia otca tvojho nech sa pred tebou klaňajú. Kto by ťa preklíňal, nech je prekliaty a kto by blahorečil, nech je blahorečený« (Gen. 27, 27—29). Žehnanie Jakubovi je predpoveďou Krista vo všetkých národoch. Toto sa deje a spĺňa, lebo Izák je predobrazom zákona a proctiev, ktoré aj ústami Židov dobrorečia Kristovi ako by v nevedomosti, lebo samotní Židia im nerozumejú. Vôňou Kristovho mena sa naplnia svet ako pole, lebo jeho je požehnanie z nebeskej rosy, t. j. z dažďa jeho božských slov a z úrodnosti zeme, t. j. zo shromaždenia národov, a množstvo jeho obilia a vína znamená množstvo ľudí, ktoré shromažďuje obilie a víno vo sviatosti Tela a jeho Krvi. Jemu budú slúžiť národy, jemu sa budú klaňať kniežatá. On je Pánom svojho brata, lebo jeho národ bude panovať nad židovským národom. Jemu sa budú klaňať synovia jeho otca, t. j. synovia Abrahámovi podľa viery, lebo aj on je synom Abrahámovým podľa tela. Kto by ho preklíňal, bude prekliaty a kto mu bude blahorečiť, bude blahorečený. Povedal som, že nášmu Kristovi aj Židia, hoci ako bludári, avšak čítajúci v Zákone a prorokoch, svojimi ústami dobrorečia, t. j. správne ho menujú, lebo sa domnievajú, že týmto uctieujú iného, ktorého vo svojom blude len očakávajú. Hľa, keď starší syn žiadal sľúbené požehnanie, Izák sa veľmi zľakol a keď zistil, že miesto neho požehnal iného, začudoval sa a opýtal sa, kto to bol. Neponosuje sa, že ho oklamali, ale keď vo vnútri svojho srdca spoznal veľké tajomstvo, nepohoršuje sa, ale požehnanie potvrdzuje a hovorí: »Kto je to, ktorý mi doniesol ulovenú zver a jedol so mnou zo všetkých vecí prv, ako si ty prišiel a ja som ho požehnal, nech je požehnaný« (Gen. 27, 33).

Kto by tu neočakával skôr zlorečenie rozhnevaného otca, ak by sa tieto veci dialy po ľudsky, a nie podľa božieho vnuknutia. Ó, čudné deje, prorocké deje! Staly sa na zemi, ale sú z neba! Uskutočnili ich ľudia, ale z božieho riadenia. Ak by sme chceli podrobne rozoberať všetky tieto veci s toľkými tajomstvami, mnoho kníh by sa dalo o tom napísať, ale vymedzený rozsah tohto diela nás núti prejsť k iným veciam.

HLAVA TRIDSIATA ÔSMA

Jakub ide do Mezopotamie hľadať si ženu.

Rodičia vyslali Jakuba do Mezopotamie, aby šiel hľadať ženu. Otec mu prikázal, aby si vybral ženu z dcér Labanových a požehnal ho aj jeho potomstvo a určil ho dedičom v krajine, ktorú Boh dal Abrahámovi. Keď Jakub zaspal na ceste, vo sne videl rebrík, siahajúci od zeme až po nebo, a anjeli po ňom vystupovali a zostupovali. Počul, ako mu Boh prisľúbil zem, na ktorej spal, jemu a jeho potomstvu, ktoré sa rozšíri po celej zemi a požehnal v ňom všetky pokolenia zeme. Keď sa Jakub prebudil, pomazal olejom kameň, ktorý mal pod hlavou, a miesto, kde spal, pomenoval domom božím. Pomazanie kameňa je akiste predobrazom niečoho, čo poukazuje na veľké tajomstvo, lebo aj Kristus odvodzuje svoje meno od krizmy, t. j. pomazania. Zdá sa, že aj Spasiteľ nás upamätáva na rebrík, keď hovorí: »Veru, veru, hovorím vám, uvidíte nebesá otvorené a anjelov božích zostupovať a vystupovať nad Synom človeka« (Ján 1. 52).

Jakub mal štyri ženy, s ktorými splodil dvanásť synov a jednu dcéru, hoci ani s jednou neobcoval nedovoleným spôsobom. Písmo to vysvetľuje takto: Išiel, aby si vybral len jednu, ale keď mu miesto jednej podstrčili druhú, nechcel ju odohnať, lebo nevedomky s ňou v noci obcoval. Aby sa však nezдалo, že ju pohanil a keďže v tom čase nijaký zákon nezakazoval viac manželiek, vzal si aj ju za manželku. Ona však, keďže bola neplodná, dala mu svoju slúžku, aby dostala z nej deti, čo urobila po nej aj staršia sestra. Jakub si nežiadal viac žien, okrem jednej, a neobcoval s nimi, len na získanie potomstva. Neporušil tým manželskú vernosť, lebo robil tak na prosby a naliehanie svojich manželiek, ktoré mali moc nad telom svojho manžela. Jakub so štyrmi ženami splodil dvanásť synov a jednu dcéru. Potom vošiel do Egypta vo svojom synovi Jozefovi, ktorého predali závistliví bratia.

HLAVA TRIDSIATA DEVIATA

Prečo sa Jakub menuje aj Izraelom?

Jakub sa menoval, ako som vyššie spomenul, aj Izraelom, ktoré meno dostal neskôr celý národ, pochádzajúci od neho. Toto meno mu dal anjel, s ktorým zápasil na zpiatočnej ceste z Mezopotámie, slúžiac takto zjavne za predobraz Krista. Keď Jakub premohol anjela, stalo sa z vôle anjelovej, aby sa predobrazilo utrpenie Kristovo, ako by aj nad ním boli zvíťazili Židia zo svojej moci. A predsa si od toho anjela, ktorého premohol, vyžiadal požehnanie a ten ho požehnal tým, že mu udelil meno Izrael. Toto meno sa vykladá ako vidiaci Boha a na konci sveta bude všetkým svätým odmenou. Potom sa anjel, ktorého premohol, dotkol po šírke jeho stehna a urobil ho kulhavým. Ten istý Jakub bol aj požehnaným aj kulhavým, požehnaným totiž v tých zo svojho národa, ktorí uverili v Krista, kulhavým však v neveriacich. Šírka stehna značí hojné pokolenie. A je mnoho ľudí z toho kmeňa, o ktorom bolo prorockým duchom predpovedané: »A kulhali so svojich ciest« (Žalm 17, 46).

HLAVA ŠTYRIDSIATA

Ako sa má chápať Jakubov vchod do Egypta so sedemdesiatimi piatimi osobami?

(Obsah.)

Písmo Jakubovým vchodom do Egypta, udávajúc počet 75 osôb, nemieni čas jedného dňa ani jedného roku, ale iste myslí na celý čas Jozefovho života, ktorý bol príčinou presťahovania. Preto okrem Jakubovho potomstva uvádza aj potomstvo Jozefovo, ktoré sa len neskôr narodilo.

HLAVA ŠTYRIDSIATA PRVÁ

Jakub požehnáva svojho syna Judu.

Ak pre kresťanský národ, v ktorom putuje boží štát na zemi, hľadáme vtelenie Kristovo v Abrahámovom potomstve, pričom si nevšímame synov konkubín, prichádzame k Izákovi; ak hľadáme v potomstve Izákovom okrem Ezaua, ktorý sa menuje aj Edom, prideme na Jakuba, ktorý sa volá aj Izrael; a vynechaním ostatných bratov prideme na Judu, z ktorého pokolenia vyšiel Kristus.

Počujme, ako Izrael dával požehnanie svojim deťom pred smrťou v Egypte, prorockým duchom žehnal Judovi a hovoril: »Juda, teba budú chváliť tvoji bratia. Ruky tvoje na šiji tvojich nepriateľov; klaňať sa ti budú synovia otca tvojho. Levíča Juda. Z puku si, syn môj, vystúpil, odpočívajúc si usnul ako lev a ako levíča, kto ho zobudí? Nebude odňaté kniežatstvo od Judu ani vojvodcovstvo od jeho bedier, kým sa nesplní, čo je prichystané pre neho. On bude očakávaním národov, viažuc svoje osliatka k vinnému kmeňu a k vinnej ratolesti mladé oslice. Vo víne bude prať svoje rúcho a v krvi hrozien svoj odev. Oči sa mu začerveňaly od vína a ruky má belšie ako mlieko« (Gen. 49, 8—12). Toto miesto som vyložil v hádke s manichejcom Faustom a myslím, že dostatočne, nakoľko, pravda, vyžaduje proroctvo, v ktorom bola predpovedaná aj smrť Kristova; usnutím, pomenovaním leva sa ukazuje, že tu bola moc nad smrťou, a nie nevyhnutnosť zomrieť. Na túto moc sa sám Kristus odvoláva v evanjeliu, hovoriac: »Mám moc dať život, a mám moc vziať si ho späť. Nikto mi ho nemôže vziať, ja ho kladiem dobrovoľne« (Ján 10, 18). Tak zareval Iev, tak sa aj vyplnilo, ako bol povedal. K tejto moci akiste náleží, čo bolo povedané o jeho zmŕtvychvstaní »Kto ho zobudí?«, lebo nemohol to nijaký človek, okrem neho, ktorý povedal aj o chráme svojho tela: »Zborte tento chrám a do troch dní ho znova postavím« (Ján 2, 19). Spôsob takej smrti, totiž povýšenie kríža, vyrozumieva sa tu z jedného slova, kde sa vraví »vystúpil si«. Čo bolo pridané k tomu: »Odpočívajúc si usnul«, vysvetľuje sám evanjelista, keď hovorí: »Potom naklonil hlavu a vypustil ducha« (Ján 19, 30). Alebo aj hrob sa tu rozumie, v ktorom v spánku odpočíval a z ktorého ho nikto nezobudil, ako niektorých zobudili proroci, alebo sám Kristus niekoľkých vzkriesil, ale sám ako by zo spánku precitol. Rúcho jeho, ktoré perie vo víne, t. j. očisťuje vo svojej krvi od hriechov, tajomstvo krvi, ktoré poznajú dobre zrodení v krste. Preto, keď sa hovorí a »v krvi hrozien svoj odev«, čo je iného, než Cirkev? A jeho oči červené, od vína, sú ľudia duchovní, opojení jeho kalichom, o ktorom spieva žalm: »A kalich tvoj opojný, aký je výborný« (Žalm 22, 5). »A zuby jeho belšie ako mlieko«, ktorým sa podľa apoštolových slov napájajú malučkí, lebo ešte nevedia užívať tvrdší pokrm, totiž obživujúce slová. On je to, v ktorom boli složené prisľúbenia, účinné Judovi, a pred ich splnením neboly kniežatá, t. j. králi izraelskí iní, okrem z tohto kmeňa. A sám je očakávaním národov, o čom sa sami presviedčame zjavnejšie, než sa dá povedať.

HLAVA ŠTYRIDSIA TA DRUHÁ

Jakub požehnáva Jozefových synov.

Ako dvaja synovia Izákovi, Ezau a Jakub, predobrazovali dva národy, židovský a kresťanský (pokiaľ ide totiž o telesné plodenie ani Židia nepochádzajú z Ezauovho potomstva, ale Idumejci, a ani kresťanské národy z Jakuba, ale skôr Židia, lebo predobraz slúžil iba na potvrdenie výroku: »Starší bude slúžiť mladšiemu«), rovnako sa stalo aj s dvoma synmi Jozefovými, lebo starší predobrazoval Židov a mladší kresťanov. A keď ich Jakub požehnával, položil pravicu na mladšieho, stojaceho na ľavej strane a ľavicu na staršieho, ktorý stál napravo. Jozef, ich otec, to ťažko znášal a napomenul svojho otca, ako by chcel napraviť omyl, ukázal, ktorý je starší. On však nezmenil polohu rúk a povedal: »Viem, synu, viem, aj tento sa stane národom a bude povýšený, ale jeho mladší brat bude nad neho väčší a jeho potomstvo vrzastie v množstvo národov« (Gen. 48, 19). Aj tu sa ukazuje dvojaké prisľúbenie, lebo jeden bude národom a druhý množstvom národov. Čo je jasnejšie, ako že v tomto dvojom prisľúbení je aj národ izraelský aj všetky národy zeme, prvý, pochádzajúci telesne od Abraháma, oné však, majúce od neho pôvod podľa viery.

HLAVA ŠTYRIDSIA TA TRETIA

Časy Mojžišove, Jozuove, sudcov a kráľov, z ktorých Saul bol prvý a Dávid najvznešenejší.

Po Jakubovej a Jozefovej smrti cez ostatných 144 rokov, kým nevyšli z Egypta, národ neuveriteľne vzrástol, hoci ho stíhaly také prenasledovania, že v istom čase vraždili Egypťania všetkých chlapcov po narodení v údive a obave nad náramným rozmnožovaním sa toho národa. Vtedy Mojžiš unikol lešťou vrahom chlapcov a dostal sa do kráľovského domu, lebo Boh pripravil skrze neho veľké veci. Vychovala ho a osvojila si ho faraónova dcéra (tak sa menovali všetci egypťskí králi), vyrástol v tak znamenitého muža, že ten podivne rozmnožený národ sám vyslobodil z najtvrdšieho jarma, ktoré znášal, alebo skôr skrze neho Boh, ako bol prisľúbil Abrahámovi. Najprv utiekol z Egypta, pretože zabil Egypťana, keď bránil Izraelitu, a zhrozil sa nad tým skutkom. Potom bol vyslaný od Boha a premohol z moci Božieho Ducha faraónových čarodejníkov, ktorí mu odporovali. Vtedy Egypt zastihlo desať známych

rán, lebo nechceli prepustiť Pánov národ. Tie rany boli: voda sa obrátila na krv, žaby a ploštice, muchy, mor dobytka, vredy, krupobitie, kobyľky, tma a smrť prvorodených. Napokon Egyptčania pokorení toľkými ranami, prepustili izraelský národ, ale keď ho zasa prenasledovali na ceste, zahynuli v Červenom mori. Keď totiž prechádzali Izraeliti, more sa rozdelilo a urobila sa cesta, a keď sa Egyptčania pustili za nimi po tej ceste, voda sa spojila a zatopila ich. Potom sa boží národ zdržoval za štyridsať rokov pod Mojžišovým vodcovstvom na púšti, kde zhotovili archu úmluvy a stánok, v ktorom sa vzdávala Bohu úcta obetami, znamenajúcimi budúce veci. To sa stalo už potom, keď bol daný za veľkej hrôzy zákon na hore, keď sa božia prítomnosť dokazovala zázračnými zjavmi a ohlasmí. Zákon bol daný skoro po východe z Egypta, keď začal národ prebývať na púšti, päťdesiateho dňa po veľkonočnej slávnosti a po obetovaní baránka, v čom je predobraz Krista, ktorý mal prejsť obetou umučenia z tohto sveta k Otcovi (hebrejské slovo pascha sa prekladá príchod), aby po zvestovaní nového zákona a po obetovaní nášho baránka, Krista, sostúpil s neba päťdesiateho dňa Duch Svätý, ktorý sa v evanjeliu menuje aj prstom božím, aby sme si uvedomili význam predchádzajúcich dejov, lebo aj Písmo nám oznamuje, že aj dosky zákona boli písané prstom božím.

Po Mojžišovej smrti viedol ľud Jesus Nave a voviedol ho do zaslúbenej zeme a túto rozdelil medzi ľud. Títo dvaja podivní vodcovia viedli aj podivne šťastné vojny, pričom Boh ráčil dať najavo, že víťazstvo nebolo pre zásluhy židovského národa, ale skôr pre hriech toho národa, ktorý urobil vojenský výpad na Izraelitov. Po týchto vojvodcoch boli sudcovia, a to už po osadení sa židovského národa v zaslúbenej zemi, aby sa naplnilo prvé prisľúbenie, dané Abrahámovi, kým sa týka jedného národa a jednej zeme Chanaan, nie však ešte všetkých národov a celého zemského okruhu, čo sa malo stať až po vtelení Krista a skrze vieru v evanjelium, a nie prostredníctvom obradov Starého zákona. Predobrazom je aj to, že Mojžiš nevoviedol národ do zaslúbenej zeme, hoci pre neho prijal zákon na hore Sinaj, ale Josue, ktorému sa aj meno zmenilo na boží rozkaz, takže neskôr sa menoval Jesus. Za čias sudcov v rozmanitých premenách sa viedly vojny buď šťastne, buď nešťastne, podľa miery hriechov ľudu a božieho milosrdenstva.

Potom prišli časy kráľov, z ktorých Saul bol prvý. Po jeho zavrnutí a zabití vo vojne a po odstránení jeho rodu s trónu, aby z neho viac nevyšiel nijaký kráľ, na trón nastúpil Dávid, ktorého

synom sa Kristus výslovne menuje. V poradí rodov sa robí v tomto akási prestávka a u tohto nadobúda Pánov národ začiatok dospelosti, lebo od Abraháma až po Dávida ako by bol prebehol vek nedospelosti. Evanjelista Matúš nie nadarmo uvádza poriadok rodov týmto spôsobom, že v prvom oddiele od Abraháma až po Dávida, zahrnul štrnásť rodov. Po nadobudnutí dospelosti človek získava možnosť plodenia, a preto sa poradie rodičov začína od Abraháma, ktorý sa po zmene mena stal otcom národov. Pred ním, od Noema až po Abraháma, prežíval boží národ ako by chlapčenský vek, a preto aj zjavenie sa pravého jazyka, t. j. hebrejského, pripadá na tento čas, nakoľko človek začína rozprávať v chlapčenskom veku, keď prestal byť nemluvňáčom, čo sa preto tak volá, lebo človek ešte nevie rozprávať. Na tento prvý vek života zabúdame, tak aj prvý vek ľudského pokolenia zahľadila potopa. Koľko ľudí sa pamätá na svoje detské roky? Ako vzhľadom na život božieho štátu sme v predošlej knihe rokovali o prvom veku, tak táto kniha zahrnuje druhý a tretí vek a v tomto treťom veku, znázornenom trojročnou kravou, trojročnou kozou a trojročným baranom, bolo uložené jarmo zákona a ukázala sa hojnosť hriešnikov a upevnil sa základ pozemského kráľovstva, hoci nechýbali ani duchovní ľudia, predobrazení tajomstvom v hrdličke a holubici.

SEDEMNÁSTA KNIHA

PREHLAD SEDEMNÁSTEJ KNIHY

V čase prorokov od Samuela až na koniec babylonského zajatia je toľko predobrazeného, čo sa vzťahuje na Krista, že sa to všetko nemôže spomenúť v tomto diele. Spomeniem len to najdôležitejšie. Božie prisľúbenia, nakoľko sa vzťahovali na telesné potomstvo Abrahámovu a na zaujatie Kanánu židovským národom, v plnom rozsahu sa naplnily za Šalamúna a záležalo len na Židoch, aby si poslušnosťou voči Bohu zachovali Kanán až do konca sveta. Starý zákon má trojaký význam: historický, vzťahujúci sa na pozemský Jeruzalem; alegorický, vzťahujúci sa na nebeský Jeruzalem, a napokon historicko-alegorický. Na začiatku prorockých čias stoja Samuel a jeho matka Anna. Spolu s Dávidom sú predobrazmi nového kňazstva a nového kráľovstva v Izraeli. Jediná prorokynia, Anna, vo svojom chválospeve oslavuje založenie božieho štátu a poukazuje aj na pyšný svetský štát. Významné bolo predpovedanie nového kňazstva a novej obety Samuelom. Toto predpovedanie sa však malo splniť v budúcnosti, vlastne v Kristovi. Rozdelenie izraelského národa na časť, smýšľajúcu pozemsky, a na časť, smýšľajúcu duchovne, predpovedá aj Samuel. Zasľúbenie, dané Dávidovi ohľadom potomka, ktorý vystaví chrám a ktorého panstvo sa rozšíri na celý okruh zeme, vzťahuje sa vlastne na Krista a na Šalamúna len natoľko, nakoľko bol predobrazom Krista. Podobné prisľúbenia sú aj v 88. žalme, z ktorého sa dá uzatvárať, že predpovede sa vzťahujú vlastne na Krista, ktorý zvíťazí nad smrťou a podsvetím. Mnohé predpovede nájdú svoje splnenie v božom štáte. Najmä prisľúbenie pokoja nemožno vzťahovať na Šalamúna, ani na pozemský Jeruzalem, ale len na nebeský. Žalmy sú dielom Dávidovým. Teraz nemožno vykladať všetky žalmy, ktoré hovoria o Kristovi. Preto vyberám aspoň niektoré. Šalamún sám vo svojich knihách, ktoré dostaly kánonickú platnosť, predpovedal tiež niektoré veci o Kristovi, ba aj o Cirkvi. Za Šalamúnovho syna Roboama sa ríša rozdelí na dve časti, judskú a izraelskú. V izrael-

skej ríši čoskoro zaviedli modloslužbu, preto Boh posielal prorokov. Prorokov posielal aj do judskej ríše. Obyvateľstvo oboch štátov odvliekli do asýrskeho zajatia a po svojom návrate muselo prestať vojny, takže sa napokon stalo poplatníkom Rimanov. Poslední proroci sú Malachiáš, Aggeus, Zachariáš a Esdráš.

HLAVA PRVÁ

Čas prorokov.

Videli sme božie prisľúbenia, dané Abrahámovi, z ktorého potomstva — ako Boh sľúbil — mal vyjsť izraelský národ podľa tela a všetky národy podľa viery. Ako sa splnily všetky tieto veci, ukáže nám boží štát v ďalšom trvaní tejto časnosti. Nakoľko predošlú knihu sme zakončili pri kráľovaní Dávidovom, teraz — pokiaľ to vyžaduje účel tohto diela, — začneme od toho kráľovstva a dotkneme sa dejov, po ňom nasledujúcich. Ten čas, v ktorom začal prorokovať svätý Samuel, ako aj nasledujúce časy, keď sa izraelský národ dostal do babylonského zajatia a podľa proroctva svätého Jeremiáša (25, 1) po sedemdesiatich rokoch sa vrátil domov, a až do znovuvystavania chrámu Pánovho, celý ten čas je časom prorokov. Hoci aj patriarchu Noema, za ktorého čias potopa zničila celú zem, ako aj mnohých pred ním a po ňom až do toho času, keď v božom národe povstali králi, ktorými sa zobrazovali mnohé budúce veci, patriace k božiemu štátu a nebeskému kráľovstvu, možno nazvať prorokmi, najmä keď Písmo niektorých výrazne takto menuje, ako napríklad Abraháma (Gen. 20, 7), Mojžiša (Deut. 34, 10), predsa dni prorokov sa osobitne a výhradne počítajú odvtedy, keď začal Samuel prorokovať. On podľa božieho príkazu pomazal za kráľa najprv Saula, a po jeho odmietnutí Dávida, aby z jeho pokolenia vychádzali ostatní králi až do tých čias, kým to bude zapotreby. Naširoko by som sa rozhovoril, ak by som chcel uviesť všetko, čo predpovedali proroci o Kristovi, keď boží štát putoval za tých čias vo svojich zomierajúcich a rodiacich sa údoch. Najmä, ak si s pomocou Ducha Svätého starostlivo všimame sväté Písmo, ktoré uvádza do poriadku kráľov, ich činy a skutky, na prvý pohľad sa zdá, ako by rozprávalo len o historických udalostiach, čoskoro však zbadáme, že omnoho viac, alebo aspoň nie menej má za cieľ predpovedať budúce veci, než rozprávať len o minulých. Kto

nevidí, ak len trochu o tom rozmýšľa, aká ťažka a obširna práca by to bola a koľko kníh by bolo treba, ak by sme chceli prebrať všetky také miesta a širšie hovoriť o nich v našom diele? A koľko je toho, o čom nikto nepochybuje, že patrí k proroctvám o Kristovi a nebeskom kráľovstve, t. j. božom štáte, takže na rozvinutie všetkého by sa vyžadoval omnoho širí výklad, než vyžaduje toto dielo. Preto, nakoľko budem stačiť, tak budem riadiť svoje pero, aby som v tomto diele, ktoré, ak je to božia vôľa, sa má dokončiť, vynechal nedôležité a uviedol potrebné veci.

HLAVA DRUHÁ

*Kedy sa splnilo božie prisľúbenie o zemi Chanaan?
(Obsah.)*

Prisľúbenie o zemi Chanaan, ktorá sa rozprestierala od Egyptskej rieky až po rieku Eufrat, splnilo sa až za kráľov Dávida a Šalamúna, ktorí podmanili všetky národy. Tak sa upevnilo v prisľúbenej krajine Abrahámovu potomstvo podľa tela, takže k splneniu božieho prisľúbenia nechýbalo už nič, len aby hebrejský národ v tej krajine panoval stále. To by sa bolo aj stalo, ak by bol zachoval božie zákony. Nakoľko však Boh predvídal, že hebrejský národ nebude zachovávať jeho zákony, použil časné tresty na výchovu niekoľkých verných sebe a napomenul aj tých, ktorí mali povstať zo všetkých národov. Po zjavení Nového zákona splnil prisľúbenie, ktoré sa týkalo požehnania všetkých pokolení zeme, skrze vtelenie Ježiša Krista.

HLAVA TRETIA

*Trojaký význam prorociev, ktoré sa vzťahujú raz na pozemský,
raz na nebeský a raz na oba Jeruzalemy.*

Ako božie výroky, dané Abrahámovi, Izákovi a Jakubovi, aj všetky iné znamenia alebo prorocvá, ktoré obsahujú poprednejšie knihy svätého Písma, tak isto aj ostatné prorocvá, pochádzajúce z čias kráľov, týkajú sa jednak telesného Abrahámovho potomstva,

jednak toho jeho potomstva, v ktorom malo prísť požehnanie všetkým národom skrze Nový zákon, ako spoludedičom Kristovým na dosiahnutie večného života a nebeského kráľovstva. Týkajú sa aj potomstva, pochádzajúceho zo slúžky, ktorá rodí iba sluhov a otrokov, t. j. pozemského Jeruzalema, ktorý slúži aj so svojimi synmi, a slobodného božieho štátu, t. j. pravého Jeruzalema a večného v nebesách, ktorého synovia žijú podľa Boha a putujú na tejto zemi. Niektoré proroctvá sa však týkajú ako slúžky, a to vo vlastnom smysle, tak aj slobodnej, a to obrazne.

Výroky prorokov sú teda trojaké: jedny sa týkajú pozemského Jeruzalema, iné nebeského a niektoré obojeho. Osvetlím to na príkladoch. Prorok Nátan bol poslaný ku kráľovi Dávidovi, aby ho pokarhal za ťažký hriech a predpovedal mu budúce nešťastie (II. Kráľ. 12, 1). Kto pochybuje, že tieto a podobné výroky netýkajú sa pozemského štátu, nech boly vyslovené verejne, t. j. na osoh a úžitok celého národa, alebo súkromne, nakoľko niekto sa uznal za hodného božích výrokov, týkajúcich sa jeho osoby, z ktorých mohol poznať niečo v budúcnosti pre svoj časný život. Tam, kde čítame: »Hľa, nastanú dni, hovorí Pán, a urobím s domom Izraela a s domom Judu novú smluvu, nie takú, akú som urobil s ich otcami v deň, keď som ich vzal za ruky, aby som ich vyviedol z krajiny egyptskej, lebo nezachovávali smluvu so mnou, i ja som ich opustil, hovorí Pán. Toto je smluva, ktorú urobím s domom Izraela, hovorí Pán, potom dám svoje zákony do ich mysli a vpíšem ich do ich srdca a shliadnem na nich a budem im Bohom a oni budú mojim ľudom« (Jer. 31, 31—33; Žid. 8, 8), zjavne sa prorokuje o nebeskom Jeruzaleme, v ktorom je sám Boh odplatou a kde sa pokladá za najvyššie a najdokonalejšie dobro: Jeho mať a Jemu patriť. Oboch štátov sa týka proroctvo, v ktorom sa Jeruzalem menuje božím štátom a kde sa prorokuje, že tam bude vystavaný boží chrám a toto proroctvo sa zdá splniť, keď kráľ Šalamún postavil skvostný chrám. To sa stalo podľa dejepiscov v pozemskom Jeruzaleme a bolo predobrazom nebeského Jeruzalema. Taký spôsob proroctiev, ako by slúčený a smiešaný z oboch druhov, v kánonických knihách Starého zákona, ktoré uvádzajú udalosti, je veľmi dôležitý a oddávna zaujímal a zaujíma smysle skúmateľov svätého Písma, ktorí sa usilovali vyskúmať, čo by mali obrazne, v duchovnom budúcom Abrahámovom potomstve znamenať tie veci, v určitom historickom čase predpovedané a ktoré už sa splnily v telesnom potomstve Abrahámovom. Niektorí zašli

v skúmaní až tak ďaleko, že sa domnievali, že všetky udalosti, predpovedané v tých knihách a už aj splnené. ba aj nepredpovedané, ale splnené, majú v sebe čosi takého, čo nás núti vidieť tam prorocký obraz nebeského božieho štátu a jeho detí, putujúce v tomto dočasnom živote. Ak by to bolo tak, výroky prorokov, alebo radšej všetkých Písem, ktoré sa volajú starozákonnými, nemaly by už trojaký, ale len dvojaký význam. Neobsahovaly by nič, čo by sa vzťahovalo jedine a výhradne na pozemský Jeruzalem, ale všetko, čo sa o ňom alebo preň povedalo a vyplnilo, naznačovalo by niečo, čo sa obrazne vzťahuje aj na nebeský Jeruzalem. Boly by len dva druhy proroctiev: jedny sa vzťahujú na slobodný Jeruzalem a druhé na oba. Podľa môjho náhľadu sa veľmi mýlia tí, ktorí sa domnievajú, že udalosti, uvádzané v svätom Písme, sa majú chápať v tom istom smysle, ako sa byly prihodily. Rovnako aj tí sa mnoho opovažujú, ktorí tvrdia, že všetky tam obsiahnuté udalosti majú len obrazný smysel. Preto som povedal, že sú trojaké, a nie dvojaké proroctvá. Tak sa domnievam a nepohoršujem sa nad tými, ktorí sa usilovali z každej udalosti vyniesť nejaký duchovný význam, kým len neodmietli historickú pravdu. Konečne, ak sa v Písme povedalo niečo, čo by sa neshodovalo s udalosťami, vykonanými alebo majúčimi sa vykonať z božskej alebo ľudskej moci, kto z veriacich by pochyboval, že sa to nebolo nadarmo povedalo. Každý nakoľko môže, hľadá v tých slovách prenesený význam, a ak to sám nemôže, je to dôvod, že sa to dá vysvetliť len v prenesenom význame, avšak len od tých, ktorí to môžu.

HLAVA ŠTVRTÁ

Predobraz zmeny izraelského kňazstva a kráľovstva, a proroctvá Anny o Cirkvi.

Keď došiel boží štát do čias kráľov, po zavrnutí Saula nastúpil na trón Dávid a jeho potomci v dlhom rade panovali v pozemskom Jeruzaleme; predobrazoval a predpovedal budúcu zmenu vecí, hlavne zmenu Starého zákona na Nový, keď kráľovský aj kňazský úrad prešiel na nového a večného kňaza a súčasne aj kráľa, ktorým je Ježiš Kristus. Po zavrnutí kňaza Heliho, do služby Pánovej nastúpil Samuel, ktorý zastával súčasne úrad kňaza aj

sudcu a podobne ako kráľ Dávid, ktorý nastúpil na trón po svrhnutí Saula, bol predobrazom toho, o čom je teraz reč. Aj Samuelova matka Anna, najprv neplodná, neskôr potešená plodnosťou, o čom inom prorokovala, keď v plesaní blahorečila Pánovi a odkojené dieťa obetovala s tou istou nábožnosťou Bohu, s akou mu ho bola zasľúbila. Hovorila: »Zosilnelo moje srdce v Pánovi a roh môj sa povýšil v Bohu mojom. Moje ústa sa rozšírili nad mojimi nepriateľmi, zaradovala som sa v spasení tvojom. Niet svätého, ako je Pán, a niet spravodlivého, ako náš Boh, niet svätého, okrem teba. Nechváľte sa pyšno a nehovorte vysoké veci a chváloreč nech nevychádza z vašich úst, lebo Boh je Pánom vedomostí a Boh pripravuje svoje úmysly. On oslabil luk mocných, a bezmocní sa opásali silou. Oplývajúci chlebom boli zmenšení, a lační prešli zemou. Neplodná porodila sedmoro, a hojná v synoch zoslabla. Pán usmrcuje aj obživuje, vovádza do pekiel a opäť vyvádza. Pán ochudzuje a obohacuje, ponizuje i povyšuje. Chudobného povznáša zo zeme a núdzneho vyzdvihuje zo smetia, aby ich usadil s mocnými v národe, dávajúc im stolec slávy do dedičstva. Sľub dáva sľubujúcemu a požehnáva roky spravodlivého, nakoľko muž sa nezmôže vo vlastnej sile. Pán oslabí svojho protivníka, Pán svätý! Múdry nech sa nepýši svojou múdrosťou, ani mocný svojou mocou, ani boháč svojim bohatstvom, ale kto sa pýši, nech sa pýši tým, že poznáva Pána a činí súd a spravodlivosť uprostred zeme. Pán vstúpil na nebesá a zahrnel, on bude súdiť končiny zeme, lebo je spravodlivý a dá silu našim kráľom a vyvýši roh Krista svojho.« (I. Kráľ. 2, 1—10.)

Či sa tieto slová majú pokladať len za plesanie prostej ženy, radujúcej sa z narodeného syna? Či sa ľudská myseľ natoľko odvrátila od svetla pravdy, aby nevidela, že tieto výroky presahujú mieru ženského smyslu? Ak niekto starostlivo uvažuje o veciach, ktoré sa už v tomto pozemskom putovaní začaly spíňať, ako nenájde, nevyšetří a nespozná, že táto žena, ktorej meno Anna sa vykladá ako milosť, v prorockom nadšení predpovedala samotnú kresťanskú vieru a boží štát, ktorého zakladateľom a kráľom je Kristus, a konečne tiež božiu milosť, od ktorej sa pyšní vzdávajú, aby padli, a pokorní sa ňou napíňajú, aby povstali, o čom ten spev najmä spieval. Okrem toho, ak by chcel niekto tvrdiť, že táto žena nič neporokovala, ale v plesaní nad narodením vyproseného syna vzdávala v úchvate Bohu chvály, čo to má znamenať, keď vraví: »Oslabil luk silných, a slabí sa opásali silou. Oplývajúci

chlebom boli zmenšení, a lační prešli zemou. Neplodná porodila sedmoro, a hojná v synoch zoslabla? Či táto žena porodila sedmoro detí, hoci bola neplodná? Keď povedala tieto slová, mala iba jedináčka, ale ani potom neprodila sedmoro detí, alebo šestoro s pripočítaním Samuela, ale narodili sa jej traja chlapi a dvojce dievčat. A napokon, hoci v tom národe nebolo dovtedy kráľov, čo znamenali slová, uvedené na konci: »Dá silu kráľom našim, vyvýši roh Krista svojho«, ak neboly prorocké?

Keď teda Kristova Cirkev, štát veľkého kráľa, milosti plná a na potomstvo plodná, opakuje po tejto bohabojnej materi, ktorej ústami sa o nej dávno prorokovalo slovami: »Posilnilo sa moje srdce v Pánovi a roh môj bol povýšený v mojom Bohu«. Skutočne sa posilnilo jej srdce a povýšil jej roh, nie však v sebe, ale v Pánovi svojom. »Ústa moje sa rozšírily nad mojimi nepriateľmi.« lebo ani v súzení, ani vo väzení nemožno spútať božie slovo, ani väzením jeho hlásateľov. Ďalej hovorí: »Rozveselila som sa v spasení tvojom«. Kristus je tým Ježišom, ktorého stavec Simeon, ako sa číta v evanjeliu, vzal malého na ruky a poznajúc jeho veľkosť, takto zvolal: »Teraz prepustiš, Pane, svojho sluhu podľa svojho slova v pokojí, lebo moje oči videly tvoju spásu« (Luk. 2, 29). Aj Cirkev nech povie: Rozveselila som sa v tvojom spasení lebo niet svätého ako Pán a niet spravodlivého, ako náš Boh, lebo je svätým a posväcujúcim, spravodlivým a ospravedlňujúcim. »Niet svätého, okrem teba«, lebo nikto sa nestáva svätým, len skrze teba. Konečne pokračuje: »Nechváľte sa pyšno a nehovorte vysoké veci a chváloreč nech nevychádza z vašich úst, lebo Boh je Pánom vedomostí. On vie o vás, hoci aj nikto nič nevie, lebo ak si niekto o sebe myslí, že je niečím, vskutku však nie je ničím, sám seba klame.« (Gal. 6, 3.) Toto sa hovorí proti odporcom božieho štátu, patriacim do Babylona, ktorí dôverujú v svoju silu a v sebe, nie v Pánovi sa vychvaľujú. Do ich počtu sú zahrnutí aj telesní Izraeliti, pozemskí občania pozemského Jeruzalema, ktorí — ako hovorí apoštol — »pretože nepoznajú, v čom spočíva božia spravodlivosť«, totiž, akú udeľuje človekovi jedine spravodlivý a ospravedlňujúci Boh, svoju vlastnú sa usilujú vychvaľovať, t. j. ako by od seba získanú, nie od neho nadobudnutú, »spravodlivosť božej nie sú poddaní«, veru nie, lebo vo svojej pýche si namýšľajú, že svojimi zásluhami, a nie z božieho daru sa môžu ľubiť Bohu, ktorý je Bohom všetkých vedomostí, a preto aj sudcom každého svedomia, vidiac tam ľudské smýšľanie, že je daromné, ak pochá-

dza od ľudí, a nie od neho. »A Boh pripravuje svoje úmysly.« Aké sú to úmysly, ak nie, aby pyšní padli, a pokorní sa povýšili? Takéto úmysly sa uskutočňujú, keď oslabuje luky mocných, a slabí sa opásajú silou. Oslabil sa luk, t. j. snaha tých, ktorí sa pokladali za dostatočne silných na plnenie božích prikázaní bez daru a božej pomoci, iba z ľudskej moci. Lež tí sa opásali silou, ktorým sa v srdci ozýva takýto hlas: »Zmiluj sa nado mnou, Pane, lebo som nemocný« (Žalm 6, 3).

»Oplývajúci chlebom boli umenšení, a lační prešli zemou.« Koho treba pokladať za oplývajúci chlebom, ak nie tých mocných, t. j. Izraelitov, ktorým sa sverily božie výroky? A v tomto národe synovia slúžky boli umenšení, čím sa dobre vyjadruje poníženie tých, ktorí boli veľkými, lebo aj tento chlieb, t. j. božie výroky, ktoré zpomedzi všetkých národov prijímali len Izraeliti, chutnal im pozemským spôsobom. Národy však, ktoré nedostali ten zákon, keď potom skrze Nový zákon došli k poznaniu božích výrokov, veľmi lačné prešli zemou, lebo nie pozemské, ale nebeské veci v nich vychutnávaly. Ako by sa udávala príčina toho, ďalej sa vraví: »Lebo sedmoro porodila neplodná, a hojná v synoch zoslabla.« Tu pochopuje jasno smysel celého prorocstva, kto pozná význam čísla sedem, ktorý obsahuje v sebe dokonalosť celej Cirkvi. Aj apoštol Ján píše siedmim cirkvám, dávajúc tým najavo, že jednej píše v jej úplnosti, o ktorej už predtým dávno bol povedal Šalamún vo svojich podobenstvách: »Múdrost' si vystavala dom a podoprela siedmimi stĺpmi (Prísl. 9, 1). Boží štát bol neplodný vo všetkých národoch pred narodením plodu, ktorý teraz poznáme a aj to vidíme, ako zoslabla hojná matka v synoch, totiž pozemský Jeruzalem. Lebo všetci synovia slobodnej, ktorí boli v ňom, boli jeho silou, teraz však, nakoľko je literou a duch z neho vymizol, aj on zoslabol, stratiac silu.

»Pán usmrcuje aj oživuje«, usmrtil tú, ktorá bola hojná v synoch, a oživil túto neplodnú, ktorá porodila sedmoro. Primeranejšie toto možno aj tak chápať, že Boh oživuje tých, ktorých usmrtil, lebo v tom smysle hovorí a len ako by opakoval: »Vovádza do pekla a vyvádza.« A apoštol hovorí tým: »Keďže ste zomreli s Kristom, hľadajte to, čo je hore, kde sedí Kristus na pravici Božej«, (Kolos. 3, 1), ktorých Pán usmrcuje k ich spaseniu, a dodáva: »Myslíte na to, čo je hore, a nie na to, čo je na zemi«, tak aby sa stali lačnými, ktorí prešli zemou.« Zomreli ste,« hovorí, — hľa, ako spasiteľne Boh usmrcuje — a pokračuje: »A váš život je skry-

tý s Kristom v Bohu. Hľa, ako tých istých oživuje Boh. A či tých istých voviedol do pekiel a zase vyviedol? Nepričítame sa tomu, ale oboje splnenie, veriaci, vidíme v najvyššom Pánovi a našej hlave, s ktorým sa — podľa slov apoštolových — náš život skryl v Bohu. Lebo keď ani vlastnému synovi neodpustil, ale za nás všetkých ho vydal (Rim. 8, 32), tak ho usmrtil a zase oživil, keď ho vzkriesil zmŕtvych. A nakoľko sa v proroctve poznáva jeho hlas, kde sa hovorí: »Nezanecháš dušu moju v pekle« (Žalm 15, 10), voviedol ho do pekiel a vyviedol. Jeho chudoba nás obohatila, lebo Pán obohacuje aj ochudobňuje. Aby sme to vššak lepšie porozumeli, počujme nasledovné slová: »Ponižuje a povyšuje,« totiž ponižuje pyšných, a povyšuje pokorných. To sa dočítame aj inde, že sa totiž Boh pyšným protiví, ale pokorným dáva milosť (Jak. 4, 6). O tom svedčí celá reč nábožnej ženy, ktorej meno znamená milosť.

Slová: »Povznáša z prachu úbohého«, myslím, o nikom nemožno lepšie rozumieť, ako o tom, ktorý bol pre nás učinенý chudobným, súc bohatým, aby sme jeho chudobou zbohatli (II. Kor. 8, 9), ako sme v krátkosti povedali. Lebo jeho tak rýchle pozdvihol z prachu, že jeho telo nezakúsilo porušenie. Ani to, čo nasleduje, nemienim od neho odlučovať: »A zo smetia vyzdvihuje núdzneho.« Núdzny a chudobný je ten istý. Smetím, z ktorého ho vyzdvihol, celkom oprávnene sa myslia Židia, jeho protivníci, ku ktorým sa počíta aj apoštol, kým bol odporcom Cirkvi, hovoriac: »Čo mi bolo ziskom, pokladal som pre Krista za stratu a nielen za stratu, ale pokladal som to za smeti, len aby som Krista získal« (Filip. 3, 7). Tento chudáčik bol pozdvihnutý zo zeme nad všetkých boháčov a zo smetia bol vyzdvihnutý nad všetkých, oplývajúcich hojnosťou, ten núdzny, aby sedel s mocnými národa, ktorým vraví: »Budete sedieť na dvanástich stoličkách (Mat. 19, 28) a stolicu slávy im dal do dedičstva. Mocní však vyhlásili, hovoriac: »Hľa, my sme všetko opustili, a šli sme za Tebou«, a tým sľubom sa veľmi zaviazali.

A od koho sa im to dostalo, ak nie od toho, o ktorom sa ďalej vraví: »Sľub dáva sľubujúcemu?« Ináč by patrili do počtu mocných, ktorých luk je oslabený. Hovorí, sľub dáva sľubujúcemu Nikto by nemohol nič dobrého sľubovať Pánovi, keby sám neprijal od neho dar sľubovania. A pokračujúc ďalej, vraví: »A poženáva roky spravodlivého«, aby totiž ustavične žil s tým, ktorému bolo povedané: »A roky tvoje nezahynú« (Žalm 111, 28). Tam roky stoja, tu však prechádzajú, ba dokonca hynú, lebo nie sú, kým neprídu, a keď prišli, viac nebudú, lebo prišli aj so svojim koncom.

Z týchto dvoch, sľub dáva sľubujúcemu a požehnáva roky spravodlivého, jedno činíme a druhé prijímame. Ale toto druhé nám božia štedrosť neudeľuje, ak s božou pomocou nekonáme prvé, lebo muž nie je mocný v sile. Pán zoslabí jeho odporcu najmä toho, kto sľubujúcemu človekovi závidí a prekáža, aby nemohol splniť svoj sľub. Z dvojznačného gréckeho výrazu možno chápať »odporcu svojho«. Ak začíname byť božím majetkom, ten istý dávny náš protivník sa stáva aj jeho protivníkom a my ho premáhame, ale nie vlastnou silou, lebo muž nemá moc vo svojej sile. Pán zoslabuje svojho protivníka, Pán svätý, aby ho svätí premošli, ktorých svätými učinil Pán, Svätý nad svätými.

Preto »múdry nech sa nechváli svojou múdrosťou a mocný svojou mocou, ani boháč svojim bohatstvom, ale kto sa chváli, nech sa tým chváli, že pozná Pána a čini súd a spravodlivosť uprostred zeme«. A zaiste ten pozná dobre Pána, kto vie a si je vedomý, že aj to od Boha pochádza, aby ho poznával. »Čo máš,« volá apoštol, »čo si neprijal? Ak si prijal, čo sa chváliš, ako by si nebol prijal?« (I. Kor. 4, 7), t. j. prečo sa vychvaľuješ, ako by si mal od seba samého? Súd a spravodlivosť čini ten, kto statočne žije. Statočne žije, kto poslúcha božie prikázania, lebo cieľ prikázania je láska z čistého srdca, z dobrého svedomia a z nepredstieranej viery (I. Tim. 1, 5). A táto láska, ako hovorí sv. Ján, je z Boha. Súdiť a vykonávať spravodlivosť je teda z Boha. Čo však znamená »uprostred zeme«? Či tí, ktorí bývajú v najvzdialenejších končinách zeme, už nemajú nárok súdiť a vykonávať spravodlivosť? Kto by to tvrdil? Načo sa teda hovorí »uprostred zeme«? Ak by sa to nepridávalo a povedalo len, konať súdy a spravodlivosť, potom by sa toto prikázanie mohlo vzťahovať aj na ľudí stredoziemných, aj pod morom bývajúcich. Aby si však niekto nemyslel, že po skončení života v tomto tele bude dost' času na konanie spravodlivosti a súdu, čo sa zaživa neurobilo a že tak sa bude môcť ujsť božiemu súdu, zdá sa mi, že preto sa pridáva »uprostred zeme«, totiž, kým každý žije v tele. V tomto živote každý svoju zem (t. j. telo) prenáša sem i tam. Po smrti ju prijme spoločná zem a navráti ju pri zmŕtvychvstání. Preto »uprostred zeme«, t. j. pokiaľ našu dušu uzatvára pozemské telo, treba konať súd a spravodlivosť, čo nám bude neskôr osožiť, keď »každý prijme za to, čo konal telom, buď v dobrom, buď v zlom« (II. Kor. 5, 10). Telom rozumie tu apoštol čas, za aký kto žil v tele. Ak sa niekto v zlom srdci a bezbožnej mysli rúha Bohu, hoci sa to nedeje nijakým

údom tela, nebude vinný, že to konal telesným údom, ale že to konal v čase, keď žil v tele. Takto možno náležite pochopiť, čo sa číta v žalme (73, 12): »Boh náš, kráľ pred vekmi, zapríčinil spásu uprostred zeme«, že Pán Ježiš je naším Bohom, ktorý bol pred vekmi, lebo skrze neho byly stvorené veky, zapríčinil naše spasenie uprostred zeme, keď sa Slovo stalo telom a prebývalo v pozemskom tele.

Po týchto prorockých slovách Anna pokračuje, ako sa má chváliť, kto sa chváli nie v sebe, ale v Pánovi, vzhľadom na odplatu v súdny deň, takto sa reč končí: »Pán vstúpil na nebesá a hrmel, on bude súdiť končiny zeme, lebo je spravodlivý«. Opäť sa držala poriadku, aký máme vo vyznaní viery. Kristus Pán vstúpil na nebesá, odkiaľ príde súdiť živých i mŕtvych. Podľa slov apoštola totiž: »Kto vstúpil, či aj nesostúpil do najnižších končín zeme? Ten, čo sostúpil, je ten istý, čo aj vystúpil nad všetky nebesá, aby naplnil všetko« (Efes. 4, 9). Svojimi oblakmi hrmel, ktoré po svojom nanebavstúpení naplnil Duchom Svätým. A z týchto oblakov hrozil slúžke — Jeruzalemu — nevďačnej vinici, podľa proroka Izaiáša (5, 6), aby nevydaly na ňu dažďa. Slová: »On bude súdiť končiny zeme«, znamenajú toľko, ako by bolo povedané »aj končiny zeme«. Zo svojho súdu nevyľúči nijakú časť zeme, ktorý určite bude súdiť všetkých ľudí. Vhodnejšie možno rozumieť končinami zeme koniec ľudského života, lebo človek nebude súdený podľa skutkov, ako sa menily v čase na horšie a lepšie, ale podľa toho toho, aký bude na konci svojho života. Preto sa povedalo: »Kto vytrvá až do konca, ten bude spasený« (Mat. 10, 22). Kto teda ustavične súdi a vykonáva spravodlivosť uprostred zeme, nebude zavrhnutý, keď sa budú súdiť končiny zeme. »A dá silu našim kráľom«, aby ich nezatratil na svojom súde. Dá im silu, aby panovali nad svojím telom ako králi a premáhali svet v tom, ktorý vylial svoju krv za nich. »A vyvýši roh Krista svojho.« Ako vyvýši Kristus roh Krista svojho? O tom istom, o ktorom sa vyššie povedalo: »Pán vstúpil na nebesá,« a Pána sme rozumeli Krista, tu sa o ňom hovorí, »že vyvýšil roh Krista svojho«. Kto je teda Kristus Krista svojho? Či vyvýši roh každého zo svojich veriacich, ako na začiatku piesne naznačila o sebe Anna: »Vyvýšený je roh môj v Bohu mojom?« Totiž všetkých krízmou pomazaných možno oprávnené pomenovať kristami, lebo všetci tvoria jedno telo so svojou hlavou Kristom. Toto prokovala Anna, matka Samuelova, svätého a veľmi slávneho muža. V ňom sa vtedy predobrazovala zmena starozákonného kňaz-

stva, ktorá sa splnila už teraz, keď zoslabla hojná v synoch, aby neplodná, ktorá porodila sedmoro, mala nové kňazstvo v Kristovi.

HLAVA PIATA.

Proroctvo božieho muža k Helimu.

Zreteľnejšie sa o tom vyjadruje boží muž, poslaný k Helimu. Jeho meno sa síce zamlčuje, ale podľa úradu a služby možno usudzovať, že je to prorok. Písmo hovorí toto: »Prišiel boží muž k Helimu a povedal: Toto vraví Pán: V zjaveniach som sa zjavil domu otca tvojho, keď boli v Egypte sluhami vo faraonovom dome. Dom tvojho otca som vyvolil zo všetkých pokolení izraelských, aby mi slúžil v kňazstve, aby pristupovali k môjmu oltáru, zapalovali zápalnú obetu a nosili efod. Domu tvojho otca som dal za pokrm zo všetkých zápalných obiet synov izraelských. Prečo si sa začal dívať na moju obetu a na môj zápal nehanebným okom a svojich synov si povýšil nado mňa, pripúšťajúc, aby si brali prvotiny z každej obety v Izraeli pred mojou tvárou? Preto hovorí Pán Boh izraelský: »Povedal som, dom tvoj a dom tvojho otca pôjdu pred mojou tvárou naveky.« Teraz hovorí Pán: Nie! Oslávim tých, ktorí mňa oslavujú a kto mňa tupí, bude potupený. Hľa, prichádzajú dni a vyhladím tvoje potomstvo a potomstvo tvojho otca, a nebude staršieho v mojom dome a pred mojím oltárom, vyhladím muža z tvojho rodu, aby ustaly jeho oči a odplávala jeho duša a kto z tvojho domu zostane, padne pod mečom mužov. A toto nech ti je znamením, čo príde na tvojich dvoch synov Ofniho a Finesa. Obaja zomrú v jeden deň. A vzbudím si kňaza verného, ktorý bude robiť všetko podľa môjho srdca a podľa mojej duše; a postavím mu verný dom a po všetky dni bude chodiť pred mojím Kristom. Potom sa stane, že kto zostane z tvojho domu, príde sa mu klaňať so strieborným peniazom a hovoriť: Prihod' ma k jednej čiastke svojho kňazstva ješ' chlieb.« (I. Kráľ. 2, 27—36.)

Toto proroctvo sa nevzťahuje len na Starý zákon, na kňazov z pokolenia Áronovho, ale aj na Nový zákon a celkom sa splnilo v Kristovi. Teraz už Židia nemajú nijaký chrám, nijaký altár, nijakú obetu, nijakého kňaza, ktorý by bol z pokolenia Áronovho. Obetuje sa len obeta najvyššieho kňaza Ježiša Krista, ktorého kňazstvo zostane naveky. Obetuje sa medzi jeho ľudom, t. j. medzi kresťanmi katolíkmi.

Židovské kňazstvo a kráľovstvo, hoci bolo prisľúbené, ako večné, predsa sa nezachovalo, lebo bolo len obrazom iného večného kňazstva a kráľovstva.

Nad týmito vecami, vtedy tak hlboko a tajomne predpovedanými a teraz už celkom jasnými, mohol by sa niekto pozastaviť a spýtať, ako možno dúfať, že sa všetko vyplní, čo sa v tých knihách predpovedalo o budúcnosti, keď ani božie slová: »Dom tvoj a dom otca tvojho pôjde pred mojou tvárou naveky« sa nevyplnily? Vidíme totiž, že kňazstvo, ktoré bolo prisľúbené tomu domu, sa zmenilo, a niet nádeje, že sa mu niekedy navráti, lebo skôr sa sľubuje večné trvanie tomu kňazstvu, ktoré nasledovalo po zavrhnutom a zmenenom. Kto toto namieta, ešte nechápe a nemyslí, že aj kňazstvo podľa poriadku Áronovho malo byť len tieňom budúceho a včeneného kňazstva, a preto jemu sľúbené večné trvanie sa nevzťahovalo na tieň a predobraz, ale na to, čoho tieňom a obrazom bolo. Aby sa nemyslelo, že tieň je trvalý, aj jeho premena sa musela prorocky predpovedať.

Aj Saulovo kráľovstvo, ktorý bol zavrhnutý a vyhnaný, bolo tieňom budúceho kráľovstva, ktoré bude trvať naveky. Olej, ktorým bol pomazaný, a krizma, podľa ktorej sa menuje Kristom, ukazujú na veľké tajomstvo, pre ktoré aj sám Dávid mal k nemu toľkú úctu, že od strachu sa uderil v prsia, keď sa skrýval v tmavej jaskyni, kam Saul vstúpil na prirodzenú potrebu a od chrbta mu odrezal kúsok z plátna, aby mal dôkaz, že aj keď ho mohol zabiť, daroval mu život. Tým vytrhol zo Saulovho srdca nedôveru, pre ktorú ho Saul veľmi prenasledoval, lebo ho mal za svojho úhlavného nepriateľa. Keď sa dotkol Saulovho odevu, zachvel sa od strachu, aby sa azda neprevinil proti tomu tajomstvu a nezneúčtil ho v Saulovi. Takto sa o tom píše: »A uderilo srdce Dávidovi, lebo odrezal kraj z jeho plášte« (I. Kráľ. 24, 6). Mužom, ktorí boli s ním a radili mu, aby zabil Saula, ktorý mu padol do rúk, odpovedal: »Uchovaj ma, Pane, aby som tú vec urobil svojmu pánovi, pomazanému Pánovmu, aby som vztiahol svoju ruku na neho, lebo pomazaný Pánov je tento.« Tomuto tieňu budúceho Pomazaného, nie pre neho, ale pre toho, ktorého predbrazoval, vzdávala sa taká úcta. Tak aj to, čo hovorí Samuel Saulovi: »Nakoľko si nezachoval moje príkázania, ktoré ti prikázal Pán, hoci Pán pripravil

tvoje kráľovstvo ako večné nad Izraelom, teraz nezostane pri tebe a Pán si vyhľadá muža podľa svojho srdca a prikáže mu, aby bol vodcom jeho ľudu, lebo si nezachoval, čo ti prikázal Pán« (I. Kráľ. 13, 13), nemá sa tak vykladať, ako by Boh bol pripravil Saulovi večné kráľovanie, a potom zmenil svoj úmysel pre jeho hriech, lebo Boh vedel, že zhreší, ale pripravil jeho kráľovstvo ako predobraz večného kráľovstva. Preto pridal »a teraz kráľovstvo tvoje nezostane pri tebe«. Zostalo a zostane len to kráľovstvo, ktoré toto predobrazovalo, ale nie jeho, lebo Saul ani jeho potomstvo nemali naveky kráľovať, aby sa aspoň v potomkoch po sebe nasledujúcich nevyplnilo, čo bolo povedané »naveky«. »A Pán si vyhľadá človeka« — tieto slová znamenajú buď Dávida, alebo samotného Prostredníka Nového zákona, predobrazovaného krizmou, ktorou boli pomazaní Dávid a jeho potomci. Toto hľadanie človeka Bohom neznamená toľko, ako by Boh nevedel, kde je človek, ale po ľudsky tu hovorí skrze človeka, nakoľko takou rečou aj nás vyhľadáva. A nielen Boh Otec, ale aj jeho Prvorodený, ktorý prišiel, aby hľadal, čo zahynulo, tak nás poznal, že nás už pred stvorením sveta vyvolil v sebe. »Vyhľadá si« — znamená toľko, ako prijme za svojho. Preto v latinčine slovo quaeret (hľadá) prijíma predponu a hovorí sa acquirere (získava) a každý vie, čo znamená. Hoci quaerere aj bez predpony môže znamenať získavať, a preto aj zisky (lucra) sa volajú quaestus.

HLAVA SIEDMA.

Rozštiepenie izraelského kráľovstva, ktoré predobrazuje trvalé rozdelenie duchovného a telesného Izraela.

Saul opäť zhrešil neposlušnosťou a Samuel mu hrozí v slove Pánovom: »Keďže si zavrhol slovo Pánovo, Pán zavrhol teba, aby si nebol kráľom nad Izraelom« (I. Kráľ. 15, 23). A keď sa Saul vyznáva z toho hriechu a žiada odpustenie a prosí Samuela, aby sa s ním vrátil a usmieril Boha, prorok mu hovorí: »Nevrátim sa s Tebou, lebo si zavrhol reč Pánovu a Pán zavrhne teba, aby si nebol kráľom nad Izraelom.« Samuel odvrátil svoju tvár na odchode, Saul však chytil okraj jeho pláštá a odtrhol ho a Samuel mu povedal: »Pán vytrhol dnes kráľovstvo od Izraela z tvojej ru-

ky a dá ho bližnému tvojmu, dobrému nad teba a Izrael sa rozdelí na dvoje. Pán toto nezmení a nepohne sa ľútosťou, lebo nie je ako človek, aby mohol ľutovať, ktorý hrozí a vyhrážky neplní« (I. Kráľ. 26—29). Tento kráľ, ktorému bolo povedané: »Pán ťa zavrhne, aby si nebol kráľom nad ľudom izraelským« a »Pán dnes vytrhol kráľovstvo od Izraela z tvojej ruky«, panoval štyridsať rokov nad Izraelom, práve tak dlho ako Dávid. Slová počul na začiatku svojho kráľovania, aby sme vedeli, že táto reč sa mu preto povedala, aby nikto z jeho potomstva už nemal panovať a aby sme sa obrátili na Dávidovo pokolenie, z ktorého podľa tela vzišiel Prostredník medzi Bohom a ľuďmi, človek Ježiš Kristus.

Písmo však nemá, čo sa číta v mnohých latinských rukopisoch: »Pán vytrhol kráľovstvo izraelské z tvojej ruky«, ale tak, ako sme uviedli podľa gréckych kníh »Pán vytrhol kráľovstvo od Izraela z tvojej ruky«, pričom »z tvojej ruky« a »od Izraela« znamená to isté. Ten človek predobrazoval izraelský národ, ktorý mal stratiť svoje kráľovstvo skrze Nový Zákon v Ježišovi Kristovi, Pánovi našom, ktorého kráľovstvo malo byť nie podľa tela, ale podľa ducha. Keď sa o ňom hovorí: »A dá ho bližnému tvojmu«, vzťahuje sa to na telesné príbuzenstvo, lebo z Izraela pochádza aj Kristus podľa tela ako aj Saul. Slová »dobrému nad teba« možno chápať ako lepšiemu od teba, čo mnohí tak aj vykladali. »Dobrému nad teba« sa rozumie lepšie, totiž nakoľko je dobrý, je postavený aj nad teba, ako aj iné proroctvo hovorí: »Kým nepoložím všetkých твоjich nepriateľov pod tvoje nohy« (Žalm 109, 1). A medzi týmito je aj Izrael, ktorému, ako svojmu nepriateľovi, Kristus odňal kráľovstvo. Hoci aj tam bol Izrael, v ktorom nebolo lesti (Ján 1, 47), ako by zrno medzi plevami, a z toho národa vyšli aj apoštoli odtiaľ bolo toľko mučeníkov, prvý medzi nimi Štefan, odtiaľ toľko cirkví, ktoré spomína svätý Pavol a ktoré pri jeho obrátení vebily Boha. (Gal. 1, 24.)

Nepochybujem, že na túto vec poukazujú slová: »A Izrael sa rozdvíja na dvoje«, totiž na ľud izraelský, nepriateľský Kristovi, a na ľud izraelský, pridŕžajúci sa Krista, na Izraela, patriaceho slúžke, a Izraela, patriaceho slobodnej. Tieto dve pokolenia boli zpočiatku spolu, ako keď sa ešte Abrahám pridŕžal slúžky, kým neplodná, Kristovou milosťou učená plodnou, nezvolala: »Vyžeň slúžku a jej syna«. Vieme, že pre Šalamúnov hriech, za panovania jeho syna Roboama, Izrael sa rozdelil na dvoje, a tak aj zostal, majúc na oboch stranách vlastných kráľov, dokiaľ

Chaldejci nevyplienili celý národ, nevyvrátili a neodviedli ho do zajatia. Ak mala čosi podobného tá hrozba, netýkala sa Saula, alebo bolo ju treba vzťahovať na Dávida, ktorého synom bol Šalamún. Konečne v hebrejskom národe už niet rozdelenia, ale bez rozdielu spojený spoločným bludom, rozpráchol sa po celej zemi. Toto rozdelenie, ktorým hrozil Boh izraelskému kráľovstvu a národu v osobe Saulovej, zobrazujúcej národ a jeho kráľovstvo, malo byť večné a nezmenené, ako vyplýva z týchto slov: »A Pán to nezmení a nezmiluje sa, lebo nie je ako človek, aby sa zľutoval, aby hrozil a vyhrážky nesplnil«, t. j. človek hrozí, ale jeho hnev prechádza, Boh však neľutuje ako človek. Ak sa číta, že sa zľutoval, znamená to iba premenu vecí bez premeny v božej predvídavosti. A naopak, kde Písmo hovorí, že Boh neľutoval nič, znamená to nezmeniteľnosť.

Z týchto slov teda vidieť, že boží výrok o rozdelení izraelského ľudu je nezmeniteľný a večný. Ktoríkoľvek odtiaľ prešli ku Kristovi, alebo prechádzajú alebo prejdú, neboli z toho národa podľa božej predvídavosti, ani podľa jednej a tej istej ľudskej prirodzenosti. Ktorí z Izraelitov, pridŕžajúci sa Krista, zotrávajú pri ňom, zaiste nepôjdu spoločne s týmito Izraelitmi, ktorí zostávajú úporne jeho nepriateľmi až do konca tohto života, ale naveky zostanú v predpovedanom rozdelení. Nič neosoží Starý zákon z hory Sinaj, plodiaci k otroctvu, len že vydáva svedectvo Novému zákonu. Kým čítame Mojžiša, zrak nášho srdca je zahalený, keď však prestupujeme ku Kristovi, záclona padá. (II. Kor. 8, 15.) Lebo aj úmysel prestupujúcich sa mení zo starého na nový, takže sa už potom nikto neusiluje o telesnú blaženosť, ale o duchovnú. Veľký prorok Samuel pred pomazaním Saula za kráľa volal k Pánovi za ľud izraelský, a Boh ho vyslyšal. Keď prinášal zápalnú obeť, Pán zahrmel nad cudzozemcami, čo šli do boja s božím ľudom, takže prestrašení ustúpili pred Izraelom, a utrpeli porážku. Vtedy vzal prorok veľký kameň a položil ho medzi Massefat nový a starý a pomenoval ho Abenezet, čo znamená kameň spomôžiteľa, a povedal: »Až potiaľto nám Pán pomáhal« (I. Kráľ. 7, 12). Massefat znamená toľko ako túžba. Kameň spomôžiteľa je prostredníctvom nášho Spasiteľa, ktorým musíme prejsť zo Starého Massefatu do nového, t. j. od klamnej túžby po dočasnej blaženosti v telesnom kráľovstve k túžbe najopravdivejšej blaženosti duchovnej v nebeskom kráľovstve skrze Nový zákon. A pretože od tejto blaženosti už niet ničoho lepšieho, Boh až potiaľ pomáha.

HLAVA ÔSMA.

Prislúbenia, dané Dávidovi, sa celkom splnily v Kristovi, a nie v Šalamúnovi.

Už sa mi vidí potrebným poukázať na prislúbenia, ktoré dal Boh Dávidovi, Saulovmu nástupcovi v panovaní, v ktorého premenie sa predobrazovala konečná zmena, ku ktorej smerovali všetky božie výroky a všetko zapísané. Keď sa kráľovi Dávidovi mnoho vecí šťastlivo podarilo, rozhodol sa Pánovi vystavať chrám, ten skvostný a povestný, ktorý vystaval neskoršie Šalamún. Keď o tomto premýšľal, stalo sa slovo Pánovo k prorokovi Nátanovi, aby ho oznámil kráľovi. Keď Boh vyhlásil, že nechce, aby mu Dávid staval chrám a že za celý čas nikomu neprikázal stavať cédrový chrám, ďalej hovorí: »Toto povedz môjmu služobníkovi Dávidovi: Vzal som ťa od stáda ovčieho, aby si bol vodcom nad mojím národom v Izraeli a bol som s tebou všade, kade si chodil a zahubil som všetkých tvojich nepriateľov zpred tvojej tváre, učinil som ťa slávnym podľa mena veľkých mužov, ktorí sú na zemi. A položím miesto svojmu ľudu izraelskému a zasadím ho a bude prebývať osobitne a nebude sa viac zarmucovať. A syn neprávosti sa nepriblíži, aby ho ponížil ako na začiatku, v tých dňoch, keď som ustanovil sudcov nad ľudom mojím izraelským. Dožičím ti pokoja od všetkých tvojich nepriateľov a Pán ti oznámi, že mu vystavíš chrám. A keď sa naplnia tvoje dni a spočinieš so svojimi otcami, vzbudím potomka po tebe, ktorý vyjde z tvojho života a pripravím jeho kráľovstvo. Ten vystaví môjmu menu chrám a naveky budem riadiť jeho trón. Ja mu budem otcom a on mi bude synom. A keď príde jeho nepravosť, budem ho trestať metlou mužov a ranami synov ľudských. Milosrdenstvo svoje neodnímam od neho, ako som odňal od tých, od ktorých som odvrátil svoju tvár; jeho dom i jeho kráľovstvo bude predo mnou verné naveky a trón jeho bude vyvýšený naveky.« (II. Kráľ. 7, 8—16.)

Veľmi sa mýli, kto si myslí, že toto veľké prislúbenie sa splnilo v Šalamúnovi. Ten si všima iba slová: »Tento mi vystaví chrám«, lebo Šalamún vystaval slávny chrám, ale neuvažuje, že sa tam hovorí aj toto: »Jeho dom bude verný a jeho kráľovstvo bude naveky predo mnou«. Nech sa len pozrie a podíva na Šalamúnov dom, plný cudzích žien, uctievajúcich nepravých bohov, a nech vidí, ako tohto niekedy múdreho kráľa zviedly a strhly do podobného mod-

lárstva, a nech si nedomýšľa, ako by Boh bol tieto veci falošne prisľúbil, alebo ako by nebol predvídal, že Šalamún a jeho dom budú takí. Takto by sme nesmeli pochybovať, aj keby sme nevideli tieto veci už splnené v Kristovi Pánovi našom, ktorý podľa tela pochádza z potomstva Dávidovho, aby sme podaromne a zbytočne nehľadali niekoho iného, okrem telesných Židov. Lebo aj oni nerozumejú to tak, ako by Šalamún bol ten prisľúbený syn v tom proroctve kráľovi Dávidovi, ale zotrvávajú v čudnej zaslepenosti, a iného očakávajú, hoci tento prisľúbený sa už veľmi jasno zjavil. Aj Šalamún predobrazoval niektoré budúce veci v tom, že vystaval chrám a žil v pokoji, ako to značí aj jeho meno (Šalamún je toľko ako pokojný). Na začiatku svojho kráľovania bol podivne hodný chvály, ale svojou osobou do budúcnosti Krista Pána iba naznačoval, ale nepredstavoval. Preto niektoré veci o Kristovi sú tak napísané, ako by boli napísané o Šalamúnovi, lebo sväté Písmo, prorokujúc o udalostiach, akosi aj jeho kladie za predobraz budúcich vecí. Lebo okrem dejepisných kníh, kde sa hovorí o jeho panovaní, aj 71. žalm sa pripisuje menu Šalamúnovmu. V ňom je mnoho vecí, ktoré neplatia o Šalamúnovi, avšak dobre a zreteľne sa shodujú s Kristom Pánom, takže jasne vysvitá, že v Šalamúnovi je načrtnutý len akýsi obraz, v Kristovi však uskutočnená samotná Pravda. Známe sú hranice Šalamúnovho kráľovstva, a predsa, keď o ostatnom aj pomlčím, v žalme 71. čítame: »Budem panovať od mora k moru a od rieky až do končín zeme«, a toto sa vyplnilo v Kristovi. Jeho kráľovstvo sa začalo pri rieke, kde ho Ján pokrstil, a keď im ho ukázal, jeho učeníci ho začali poznávať a menovali ho nielen svojím majstrom, ale aj Pánom.

Nie pre inú príčinu nastúpil Šalamún vládu ešte za života svojho otca Dávida, čo sa nestalo nijakému kráľovi, len aby sa tým dostatočne ozrejmiло, že prorok nemienil jeho, keď hovoril k jeho otcovi: »A keď sa naplnia tvoje dni a spočinieš so svojimi otcami, vzbudím potomka po tebe a on vyjde z tvojho života a prichystám jeho kráľovstvo«. Ako sa možno domnievať, že slovami »tento mi vystaví chrám«, sa prorokovalo o Šalamúnovi, a nevidieť, že predchádzajúcej reči, »keď sa naplnia tvoje dni a spočinieš so svojimi otcami, vzbudím potomka po tebe«, toto proroctvo sa vzťahuje na iného Pokojamilovného, ktorý nemal byť vzbudený pred smrťou Dávidovou, ako Šalamún, ale až po jeho smrti? Hoci Ježiš Kristus prišiel až po dlhom čase, nepochybne po smrti kráľa Dávida, kto-

rému sa prisľúbilo, že po ňom príde ten, ktorý vystaví chrám Pánovi, nie z dreva a kameňa, ale z ľudí, z ktorej stavby sa my teraz radujeme. K tomuto chrámu totiž, k veriacim v Kristu, hovorí apoštol: »Chrám boží je svätý, a vy ste takí« (I. Kor. 8, 17).

HLAVA DEVIATA

Proroctvo v 88. žalme o Kristovi sa podobá proroctvu Nátanovmu.

(Obsah.)

V 88. žalme, ktorý má nadpis »Poučenie Etanovi izraelskému«, spomínajú sa aj božie prisľúbenia, dané Dávidovi, a podobajú sa proroctvám Nátanovým. Čo sa tu hovorí o Dávidovi, rozumie sa o Ježišovi Kristovi, ktorý prišiel ako Prostredník v podobe sluhu, narodený z Panny, z rodu Dávidovho.

HLAVA DESIATA.

V kráľovstve pozemského Jeruzalema sa prihodily veci rozdielne od božieho prisľúbenia, aby sa videlo, že pravdivosť prisľúbenia sa týka iného Kráľa a kráľovstva.

(Obsah.)

Aby sa nemyslelo, že slávne božie prisľúbenia sa splnily v Šalamúnovi, prorok povedal: »Ty však si zavrhol a navnívoč uviedol, Pane« (Žalm 88, 39). Toto sa stalo so Šalamúnovým kráľovstvom v jeho potomkoch, najmä zborením chrámu, ktorý vystaval. Ako dôvody pohromy uvádza prorok: »Odchýlil si sa od svojho pomazaného«, t. j. od Krista, ktorého predobrazovala prorocká krizma. Čo sa stalo s kráľovstvom pozemského Jeruzalema počas čakania na Kristov príchod, to opisujú dejepisné knihy.

HLAVA JEDENÁSTA

Podstata božieho ľudu, ktorá je aj v Kristovi pre jeho vtelenie.

Po tých predpovediach sa prorok modlil k Bohu, ale jeho modlitba bola proroctvom. »Dokedy, Pane, odvraciaš až do konca?«, totiž svoju tvár, ako sa na inom mieste uvádza: »Až dokedy budeš odvracať svoju tvár odo mňa?« (Žalm 12, 1.) Preto niektoré rukopi-

sy tu nemajú »odvraciaš«, ale »odvrátiš«, hoci aj takto sa to dá rozumieť »odvraciaš svoje milosrdenstvo, ktoré si slúbil Dávidovi«. Slová »do konca« značia »až do konca«. Nimi treba rozumieť poslednú dobu, keď v Krista Ježiša uverí aj ten národ a pred tým koncom musely prísť všetky biedy a strasti, ktoré prorok vyššie bolestne oplakával. Preto sa tu ďalej hovorí: »Tvoj hnev sa rozpáli ako oheň. Rozpomeň sa, aká je moja podstata«. Nič iného sa tu lepšie nedá rozumieť podstatou toho národa, ako Ježiš Kristus, ktorý prijal z neho svoju telesnú prirodzenosť. »Nestvoril si nadarmo všetkých synov ľudských«, hovorí ďalej žalm. Ak by nebol jeden syn človeka podstatou Izraela, skrze ktorého sa mnohí ľudskí synovia vyslobodili, nadarmo by boli bývali stvorení všetci ľudskí synovia. Teraz všetka ľudská prirodzenosť pre hriech prvého človeka upadla z pravdy do márnosti, ako čítame v inom žalme: »Človek sa stal podobný márnosti, jeho dni prejdú ako tieň« (Žalm 143, 4). Lenže Boh nestvoril nadarmo všetkých synov ľudských, lebo mnohých vyslobodzuje z márnosti skrze Prostredníka Ježiša. A tých, o ktorých predvídal, že nebudú vyslobodení, a na porovnanie dvoch protichodných štátov, nie nadarmo ustanovených, ale v najkrajšom a najspravodlivejšom poriadku tvorov. Potom pokračuje: »Ktorý je to človek, ktorý bude žiť, a neuvidí smrť, ktorý vytrhne svoju dušu z ruky pekelnej?« Kto je to, ak nie ten, ktorý je podstatou Izraela z potomstva Dávidovho, Ježiš Kristus? O ňom aj apoštol hovorí: »Ako vstal zmŕtvych, viac už neumiera, že smrť nad ním viac už nepanuje« (Rím. 6, 9). Takto bude žiť, a neuvidí smrť, hoci aj zomrie, ale svoju dušu vytrhne z ruky pekiel, kam sostúpil, aby vyslobodil niektorých z pekelných pút. Svoju dušu vytrhne tou mocou, o ktorej hovorí sám vo svojom evanjeliu: »Mám moc dať svoju dušu, a mám moc vziať si ju späť« (Ján 10, 18).

HLAVA DVANÁSTA

Koho mieni prorok v žalme: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá?«

(Obsah.)

Právom sa možno pýtať, či časť žalmu: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá, ktoré si prisahal Dávidovi vo svojej spravodlivosti? Rozpomeň sa, Pane, na pohanu svojich služobní-

kov, ktorých som zdržal vo svojom lone z mnohých národov, ktoré hanili tvoji nepriatelia, Pane, ktorí hanobili premenu Pomazaného tvojho» (88, 49—52), bola povedaná ako by ústami Izraelitov, ktorí túžili po splnení prisľúbenia, daného Dávidovi, alebo či bola vyslovená ako by kresťanmi, ktorí sú Izraelitmi, ale len podľa ducha, a nie podľa tela. Žalm bol napísaný za čias Etana, ktorý žil za Dávida, a preto nebolo treba hovoriť: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá, ktoré si prisahal Dávidovi vo svojej pravdivosti«, ale prorok tu predobrazuje osoby, ktoré mali prísť po ňom o mnoho rokov, pre ktoré čas Dávidov bude už starodávny. Premenu možno chápať aj utrpenie Kristovo, ktorý sa smrťou stal nesmrteľným. Lež možno tým chápať aj potupenie Židov, lebo sa stal Vykupiteľom pohanov, hoci jediní Židia dúfali v neho ako svojho Vykupiteľa.

HLAVA TRINÁSTA

Prisľúbený pokoj platil azda len pre dobu Šalamúnovu?

(Obsah.)

Nemúdro smýšľa, kto očakáva úplný a opravdivý pokoj už na tejto zemi. Ani za čias Šalamúnových nebolo opravdivého pokoja, hoci sa Písmo o tom čase veľmi priaznivo vyslovuje, ale len preto, že bol predobrazom budúceho, omnoho vznešenejšieho pokoja. Nijaké pozemské kráľovstvo nebolo nikdy tak silné, aby sa nemuselo obávať nepriateľov. Prisľúbené, pokojné a bezpečné bývanie bude večné len v slobodnom Jeruzaleme, kde bude prebývať opravdivý Izrael, t. j. vidiaci Boha. Preto sa v tomto pozemskom putovaní vyplatí viesť zbožný život vo viere a nádeji na večnú odplatu.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Dávidova horlivosť v skladaní žalmov.

Keď ide boží štát cez časy vpred, prvým, kto panoval v tieni budúcnosti, t. j. v pozemskom Jeruzaleme, bol Dávid. Bol veľmi zbehlým spevákom, miloval ľudozvučnú hudbu nie pre rozkoš, ale s pevným úmyslom, aby ňou slúžil svojmu Bohu, ktorý je pravým Bohom, a vo svojich spevoch predobrazoval veľké tajomstvá. V usporiadanom súzvuку rozmanitých tónov sa ukazuje obraz jednoty a svornosti dobre usporiadaného štátu. Skoro všetko jeho

proroctvo je v žalmoch, ktorých je 150 a ktoré spolu voláme knihou žalmov. Niektorí tvrdia, že len tie žalmy složil Dávid, v ktorých nadpise sa vyskytuje jeho meno. Iní sa domnievajú, že okrem tých žalmov, ktoré sú nadpísané, »Dávidov žalm«, iné vraj nesložil. Kde je však nadpísané »Žalm Dávidovi«, že spísaly iné osoby a jemu ich len pripísaly. Túto mienku vyvracia hlas samotného Spasiteľa v evanjeliu, kde hovorí, že Dávid nazval v duchu Krista svojím Pánom (Mat. 22, 43), lebo žalm 109, sa takto začína: »Povedal Pán Pánovi môjmu, seď na pravici mojej, kým nepoložím nepriateľov tvojich za podnožku nôh tvojich.« Tento žalm nemá nadpis »Dávidov žalm«, ale »Dávidovi«, ako aj mnoho iných. Podľa mojej mienky usudzujú správnejšie tí, ktorí všetkých 150 žalmov pripisujú Dávidovi v predpoklade, že on sám niektoré nadpísal menami osôb, ktoré majú prorocký význam a že ostatné nechal bez udania cudzieho mena. V tom usporiadaní, nám nesrozumiteľnom, sa riadil vnuknutím Pánovým. Ani tá okolnosť nech neuberá na hodnovernosti, že v nadpisoch niektorých žalmov sú mená prorokov, ktorí žili až neskoršie po Dávidovi, takže sa zdá, ako by sami hovorili, čo sa tam vraví. Je pravdepodobné, že prorocký duch mohol prorokujúcemu Dávidovi zjaviť aj mená budúcich prorokov a vnuknúť prorocké spevy, shodujúce sa s povahou tých mužov. Tak napríklad kráľ Joziáš viac ako tristo rokov pred svojím narodením ukázal sa aj so svojím menom istému prorokovi, ktorý podpovedal jeho budúce skutky (III. Kráľ. 13).

HLAVA PÄTNÁSTA

Azda treba uviesť všetko, čo žalmy prorokujú o Kristovi a Cirkvi?

Viem, že sa už v tejto knihe čaká, aby som začal hovoriť, čo prorokoval Dávid v žalmoch o Kristovi a Cirkvi. Že tak nerobím, ako sa očakáva (hoci v jednom prípade som už tak urobil), prekáža mi väčšmi rozsiahlosť než nedostatok predmetu. Ak by som chcel všetko uviesť, bojím sa priveľkej rozvláčnosti, a keby som chcel vybrať len niektoré miesta, treba sa obávať, že mnohým, ktorí poznajú vec, by sa mohlo zdať, že som vynechal najdôležitejšie veci. Okrem toho sa žiada, aby svedectvo podporoval celý obsah žalmu, aby nebolo ničoho, čo by odporovalo dôkazu a celý obsah by ho nepodporoval. Mohlo by sa zdať, že vyberám veršičky bez ladu a skladu podľa svojho úmyslu a dávam im nie ten smysel, aký ma-

ly pri písaní, ale aký sa nám práve hodí na našu vec. Aby sa tak mohlo v každom žalme dokázať, musel by som uviesť celý žalm. Koľká by to však bola práca, je zjavné z iných kníh, ba aj z našich, v ktorých sme už podobne urobili. Kto chce a môže, nech si to tam prečíta, ako a koľko prorokoval Dávid o Kristovi a jeho Cirkvi, totiž o Kráľovi a štáte, ktorý Kráľ založil.

HLAVA ŠESTNÁSTA

Čo sa hovorí v 44. žalme o Kristovi a Cirkvi otvorene a obrazne?
(Obsah.)

Sú miesta v Písme, ktoré sú na prvý pohľad jasné, sú zas aj také, ktoré potrebujú výklad, aby sa im mohlo porozumieť. Tak napríklad žalm: »Vydalo srdce moje slovo dobré, rozprávam svoje skutky kráľovi. Jazyk môj pero pisára, rýchlo píšeuceho. Krajší tvarom nad synov ľudských, milosť sa rozliala na твоjich perách, preto ťa požehnal Boh naveky. Najsilnejší, pripáš meč na svoje bedrá. Povstaň v pôvabe a svojej krásе, šťastne kráčaj a panuj. Pre pravdu, ticho a spravodlivosť a zázračne ťa odprevadí tvoja pravica. Strely tvoje ostré, mocné národy budú padať pred tebou; vniknú do srdca kráľových nepriateľov. Trón tvoj, Bože, potrvá naveky, berla vedenia tvojho, berla kráľovská. Miluješ spravodlivosť a nenávidíš bezbožnosť; preto ťa pomazal Boh, Boh tvoj, olejom radosti pred tvojimi spoločníkmi. Myrta, kadídlo a kasia vanú z твоjich rúch a z palácov, vykladaných slonovinou, obveselujú ťa dcéry kráľovské v tvojej počestnosti.« (Žalm 44, 2—10.) Kto by nevidel, že v žalme je zjavne reč o Kristovi, pomazanom Pánovi?

Ďalšie slová, ktoré nasledujú, hovoria o Cirkvi, ktorej najúhlavnejším nepriateľom je Babylon, štát diablov. Znovuzrozením sa vyslobodí, prejde od najhoršieho kráľa, diabla, k najlepšiemu, Kristovi, s ktorým sa zasnúbi. Text znie: »Stala si kráľovná po pravici tvoje v pozlátenom rúchu, ozdobená zovšadiaľ pestrotou. Počuj, dcéra, viď, nakloň svoje ucho, a zabudni na svoj ľud a svoj otcovský domov. Kráľ túži pi tvojej krásе, on je твоjím Pánom Bohom. Dcéry tyrské sa mu budú klaňať v daroch a boháči ľudu sa budú koriť pred tvojou tvárou. Všetka sláva dcéry kráľovskej vnútri, ozdobená je zlatými strapcami a oblečená do pestroty. Za ňou privedú ku kráľovi panny, jej príbuzné. Privedú ich do kráľovho domu v jasote a plesaní. Namiesto otcov sa ti narodili synovia,

ktorých ustanoviš kniežatmi nad celou zemou. Oni preslávia tvoje meno vo všetkých budúcich pokoleniach, a preto ťa budú oslavovať národy na veky vekov.« (Žalm 44, 10—18.)

HLAVA SEDEMŇASTA

Žalm 109. hovorí o Kristovom kňazstve a žalm 21. o jeho utrpení.
(Obsah.)

Žalm 109. vyhlasuje Krista za kráľa. »Povedal Pán svojmu Pánovi, sed' na pravici mojej, kým nepoložím tvojich nepriateľov za podnož tvojich nôh.« (Žalm 109, 1.) Hoci nevidíme, predsa veríme, že Kristus sedí na pravici svojho Otca. Ba dodnes ani to nevidíme, aby jeho nepriatelia slúžili za podnož jeho nôh. To všetko, čo teraz veríme, ale nevidíme, to sa stane len na konci časov. Slovami: »Prisahal Pán, a nebude ľutovať« sa oznamuje, že sa vyplní, čo sa hovorí ďalej: »Ty si kňaz naveky podľa poriadku Melchizedechovho«, lebo už niet kňazstva podľa poriadku Áronovho, ale všade sa obetuje obeta Kristovi. Žalm, v ktorom Kristus ústami proroka predpovedá svoje poníženie a utrpenie: »Prebodli moje ruky a nohy a spočítali všetky moje kosti. Pozorovali ma a dívali sa na mňa« (Žalm 21, 17), netreba vysvetľovať, lebo v ňom objasnil, že jeho telo vystrú na kríži, že nohy a ruky mu prebodnú klincami a že ho pribijú a postavia na divadlo všetkým, ktorí sa budú na neho dívať. Z evanjelia vieme, že sa to proctvo naozaj splnilo.

HLAVA OSEMŇASTA

Prorockvá o smrti a zmŕtvychvstani Pána v žalmoch 3, 40, 15 a 67.
(Obsah.)

Prorockvá žalmov nemlčaly ani o zmŕtvychvstani Pána. Čo iného značia slová v treťom žalme o jeho osobe: »Líham a spávam a prebúdzam sa, lebo ma chráni Pán« (Žalm 3, 6)? V žalme 40. sa to ukazuje omnoho jasnejšie. Hovorí sa tam: »Moji nepriatelia hovoria o mne zle. Kedy zomrie a kedy zahynie jeho meno? Ak vstúpil, aby videl, márnosti, hovorilo jeho srdce, shromaždilo si neprávosť. Vyšiel na ulicu a rozpráva pospolu. Proti mne si pošuškávajú všetci moji nepriatelia, zle mysleli proti mne. Slovo nespra-

vodlivé zostavili proti mne: Či ten, ktorý spí, nedodá, aby vstal?« (Žalm 40, 6—9.) Tieto slová značia, že oživne ten, kto zomrel. Jeho nepriatelia pomýšľali na jeho smrť a strojili mu úklady, čo sa stalo skrze toho, ktorý vošiel, aby videl a vyšiel, aby zradil. Židia veria, že Kristus, ktorého oni čakajú, že ten nezomrie. Preto nechcú uznať nášho Krista za toho, ktorého predpovedal Zákon a proroci. Avšak žalm pätnásty jasno hovorí: »Preto sa radovalo moje srdce a plesal môj jazyk, aj moje telo bude odpočívať v nádeji, lebo nezanecháš moju dušu v pekle a nedopustíš, aby tvoj Svätý skúsil porušenie.« (Žal m15, 9—10.) Kto nevidí, že sa to vzťahuje na Krista, ktorý tretieho dňa vstal zmŕtvych? Ba aj v 67. žalme počuť hlas: »Boh náš je nám Bohom spasenia, aj Pán má cesty, ktorými možno ujsť smrti.« (Žalm 67, 21.) Či možno povedať niečo zjavnejšieho?

HLAVA DEVÄTNÁSTA.

V 68. žalme sa predpovedá vytrvalá nevera Židov.

(Obsah.)

Aj keď Židia neuznávajú jasné dôkazy prorociev, hoci je zjavné, že sa už vyplnily, splnilo sa aj proroctvo 68. žalmu. V ňom sa spomína to, o čom hovorí evanjelium: »Za pokrm mi dali žĺč a v mojom smäde ma napájali octom.« (Žalm 68, 22; Mat. 27, 34.) Tam sa hovorí aj toto: »Ich stôl nech sa stane pred nimi osídлом, odplatou a pohoršením: Ich oči nech sa zatemnia, aby nevideli, a ich chrbát stále nachyľuj« (34—4). Tie slová sú prorocky povedané. Čo je na tom čudného, že nevidia jasné veci, keď sa im zatemnily oči, aby nevideli? Čo je na tom divného, že sa nepozerajú za nebeskými vecami, keď sa im ohýba chrbát, aby sa klonili k pozemským veciam? Myslím však, že sme už dosť hovorili o prorockých žalmoch kráľa Dávida.

HLAVA DVADSIATA.

Dávidové zásluhy a Šalamúnove proroctvá o Kristovi.

Dávid, syn nebeského Jeruzalema, panoval v pozemskom Jeruzaleme a Písmo ho veľmi chváli, lebo jeho previnenia zmazala taká zbožnosť a pokora spasiteľnej kajúcnosti, že skutočne patrí do počtu tých, o ktorých sám hovorí: »Blahoslavení, ktorým sú od-

pustené nepravosti a hriechy ktorých sú prikryté« (Žalm 31, 1). Po ňom panoval nad tým istým národom jeho syn Šalamún, ktorý, ako sme vyššie spomenuli, ešte za života svojho otca nastúpil na trón. Dobre začal, ale zle skončil. Veľké šťastie a úspechy, ktoré aj múdrym sú vlastne na ťarchu, mu škodily väčšmi, ako osožila všetká jeho múdrosť, ktorá sa teraz spomína a v budúcnosti bude spomínať a najmä vtedy sa široko-ďaleko vychvaľovala. Aj on prorokoval, ako vysvitá z jeho kníh, z ktorých sa tri uznaly za kánonické, a to: Kniha prísloví, Kazateľ, Pieseň piesní. Iné dve knihy, totiž Kniha múdrosti a Kniha syna Sirachovho pre podobnosť slohu sa obyčajne pripisujú Šalamúnovi, hoci učenci o tom pochybujú, že by pochádzaly od neho. Cirkev, najmä západná, im oddávna pripisuje autoritu a v jednej z nich, ktorá sa volá Múdrost' Šalamúnova, zjavne sa predpovedá utrpenie Kristovo. Uvádza sa tam rozhovor bezbožných vrahov: »Obkľúčme spravodlivého. lebo nám je nemilý, je opačný ako naše skutky, vyčíta nám hriechy Zákona a poukazuje na hriechy nášho konania. Tvrdí o sebe, že má božiu múdrosť a volá sa Synom Božím. Stal sa nám obžalovateľom našich myšlienok. Ťažko ho zbadáme, lebo jeho život sa nepodobá životu iných a jeho cesty sú zmenené. Pokladá nás za nemúdrych a vyhýba sa našim cestám ako nečistote. predkladá posledné veci spravodlivých a vychvaľuje sa, že má Boha za otca. Podívajme sa, či sú jeho reči pravé a skúmajme, čo sa mu príhodi, a dozvieme sa, aký bude jeho koniec. Ak je pravý Syn Boží, prijme ho a vyslobodí z rúk protivníkov. Potupou a trápením sa ho opýtajme, aby sme videli jeho počestnosť a skúsili jeho trpezlivosť. Odsuďme ho na najpotupnejšiu smrť a z jeho reči si urobme o ňom úsudok. Takto smýšľali a blúznili, lebo ich oslepila vlastná zlosť.« (Kniha Múdrosti 2, 12—21.) V Sirachovej knihe sa predpovedá budúca viera pohanov takto: »Zmiluj sa nad nami, Bože, vládca všetkých, a sošli svoj strach na všetky národy. Vyzdvihni svoju ruku nad cudzie národy, aby videly tvoju moc. Ako pred nimi si posvätený v nás, tak budeš pred našou tvárou zvelebený v nich. aby ťa poznali, ako sme ťa poznali aj my, že niet Boha okrem teba, Pane.« (Sir. 36, 1—5.) Toto proroctvo vo forme žiadosti a prosby vidíme splnené v Kristovi. Nakoľko však Židia tieto knihy nepokladajú za kánonické, ani ich výroky nemajú dostatočnej sily proti našim odporcom.

Ak by sme chceli na všetko poukázať, čo sa v troch knihách, napísaných Šalamúnom a Židmi uznaných za kánonické, vzťahuje

na Krista a jeho Cirkev, bolo by treba mnoho tvrdej práce, čo by urobilo toto dielo veľmi rozsiahlym. Aj to, čo sa číta v Prísloviach o bezbožníkoch, ktorí hovorili: »Skryme v zemi muža spravodlivého nespravodlivo, zhltnime ho ako peklo a zničme jeho pamiatku na zemi a oberme ho o jeho vzácny majetok« (Prísl. 1, 11—13), nie je natoľko nejasné, aby sa nedalo rozumieť o Kristovi a Cirkvi, jeho majetku. Aj v evanjeliiovom podobenstve náš Pán a Spasiteľ ukazuje, že podobne zle hovorili hospodári, vraviac: »Tento je dedič, poďte, zabime ho, a dedičstvo bude naše« (Mat. 21, 38). Podobne v tej istej knihe aj miesto, ako sme už uviedli, hovoriace o neplodnej, ktorá porodila sedem, každý musí rozumieť o Kristovi a Cirkvi, ak vie, že Kristus je božia Múdrost': »Múdrost' si postavila dom a oprela ho o sedem stĺpov; obetovala svoje obety, v čaši pomiešala svoje víno a prichystala svoj stôl. Vyslala svojich služobníkov, pozývajúc v slávnostnom pozvaní na čašu, hovoriac: Poďte a jedzte z môjho chleba a pite víno, ktoré som vám namiešala.« (Prísl. 9, 1—5.) Tu zaiste poznávame, že božia múdrost', t. j. večné Slovo Otcovo, si vystavala v panenskom lone dom, ľudské telo, ku ktorému ako údy ku hlave pripojila Cirkev, obetovala obetu mučeníkov, stôl s vínom a chlebom prichystala, pričom sa ukazuje aj kňazstvo podľa poriadku Melchizedechovho a že povolala nemúdrych a chudobných duchom, lebo podľa slov apoštolových: »Boh si vyvolil práve to, čo je svetu bláznivé, aby zahanbil múdrych« (I. Kor. 1, 27). K týmto slabým sa však hovorí: »Zanechajte pochabosť, aby ste žili« (Prísl. 9, 6). Byť účastníkom toho stola znamená toľko, ako začať mať život. Lebo aj v inej knihe, pomenovanej Kazateľ, sa hovorí: »Nie je dobre pre človeka, len že je a pije« (8, 15). Či tieto slová možno pravdepodobnejšie vykladať, ako že znamenajú, čo patrí k účasti na stole, pripravenom z Tela a vlastnej Krvi Prostredníka Nového zákona a kňaza podľa poriadku Melchizedechovho. Táto obeta nasledovala po všetkých obetách Starého zákona, ktoré sa prinášaly ako predobraz budúcej obety, a preto aj v 39. žalme poznávame hlas toho istého Prostredníka, hovoriaceho ústami proroka takto: »Obety a dary si nechcel, ale telo si mi zdokonalil (Žalm 39, 7.) Lebo miesto všetkých obetí a obetných darov jeho Telo sa teraz obetuje a účastníkom podáva. Že však Kazateľ vo svojej reči o jedle a pití, dosť časti opakovanom a veľmi vychvaľovanom, nerozumie nejaké telesné hody a rozkoše, vysvítá jasno z inej reči, keď hovorí: »Lepšie je ísť do domu plaču, než do domu pitia« a hneď nato »Srdce múdrych v dome zármutku,

a srdce bláznov v dome jedenia a pitia« (Kaz. 7, 3, 5, 5). Z tejto knihy pokladám za najdôležitejšie to, čo sa týka dvoch štátov, diablovho a Kristovho, a ich kráľov, diabla a Krista. »Beda ti, zem, ktorá máš kráľa mladíka a ktorej kniežatá ráno jedia. Blahoslavená si ty, ktorej kráľ tvoj, syn šľachetných a ktorej kniežatá v príhodnom čase požívajú pokrmy v sile, a nie v zahanbení« (kaz. 10, 16—17). Diabla menuje mladíkom pre jeho hlúposť, pýchu, opovážlivosť, svojvôľu a iné vady, ktoré v tomto veku obyčajne nechybujú. Krista volá synom šľachetných, totiž svätých patriarchov, patriaciach k slobodnému štátu, z ktorých pochádza Kristus podľa tela. O kniežatách druhého štátu sa hovorí, že jedia ráno, totiž pred ustanovenou hodinou, nevyčkajú príhodný čas, čiže pravú nebeskú blaženosť, ale čím skôr sa chcú potešiť slávou a rozkošou sveta. Avšak kniežatá Kristovho štátu trpezlivo očakávajú príchod neklamnej blaženosti. To vyjadrujú slová »v sile, a nie v zahanbení«, lebo ich neklame nádej, o ktorej vraví apoštol: »Nádej nezahanbuje« (Rim. 5, 5). Podobne čítame aj v žalme: »Ktorí teba očakávajú, nebudú zahanbení« (Žalm 24, 3). Napokon aj Pieseň piesní je akosi duchovnou rozkošou svätých myslí, pochádzajúcou z manželstva kráľa a kráľovnej tohto štátu, totiž Krista a Cirkvi. Táto rozkoš sa zahaľuje obrazným závojom, aby vzbudzovala tým vrúcnejšiu túžbu a aby sa s tým väčšou radosťou odhalila, a ukázal sa ženích, ku ktorému sa v tej istej Piesni hovorí: »Slušnosť si ťa zamilovala«, a neveste, ktorá tam počúva: »Láska je v твоjich rozkošiach« (Pieseň 1, 4, 7, 6). Veľa vecí sme tu vynechali, lebo chceme dielo dokončiť.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ.

Judskí a izraelskí králi po Šalamúnovi.

U ostatných hebrejských kráľov po Šalamúnovi sotva nájdeme nejaké proroctvo v ich výrokoch alebo činoch, ktoré by sa vzťahovalo na Krista alebo Cirkev, a to ani u kráľov judských, alebo izraelských. Tak sa totiž menujú časti toho národa, ktorý za pokutu pre Šalamúnovu nepravosť za čias syna Roboama, ktorý nastúpil na trón po otcovi, sa rozdelil na dve časti. Preto desať pokolení, ktoré dostal Jeroboam, sluha Šalamúnov, ustanovený nad nimi kráľom v Samarii, volalo sa vlastne Izraelom, hoci prv sa tak volal celý národ. Dve pokolenia, Judove a Benjamínove, aby

celkom nevyhynulo kráľovstvo z pokolenia Dávidovho, zostali stále v poddanosti mesta Jeruzalema a dostali meno Judu, lebo z toho pokolenia pochádzal Dávid. Z pokolenia Benjaminovho, patriaceho k tomu istému kráľovstvu, pochádzal Saul, ktorý panoval bezprostredne pred Dávidom. Tieto obe pokolenia sa menovali pokolením Judovým a takto sa líšili od pokolenia Izraela, ktoré tvorilo desať pokolení a malo svojho kráľa. Pokolenie Leviho sa počítalo za trinásť, lebo z neho sa vyberali kňazi, ktorí nepreukazovali nijaké služby kráľom, jedine Bohu. Jozef, jeden z dvadsiatich synov Izraelových, neuvstúpil, ako jeho bratia, jedno pokolenie ale dve: Efraim a Manasses. Aj pokolenie Leviho patrilo skôr k jeruzalemskému kráľovstvu, lebo tam bol chrám Pánov, v ktorom slúžilo. Po rozdelení tohto ľudu v Jeruzaleme prvý panoval Roboam, syn Šalamúnov ako judský kráľ, v Samarii však Jeroboam, Šalamúnov sluha, ako kráľ izraelský. Keď chcel proti nemu vojensky povstať Roboam, ako proti uchvatiteľovi rozdelenej ríše, ľudu bolo zakázané bojovať so svojimi bratmi, lebo sám Boh ústami proroka vyhlásil, že on sám to urobil (III. Kráľ. 12, 24). Tak sa dalo najavo, že príčinou tejto veci nebol hriech izraelského ľudu, ani jeho kráľa, ale to bol trest, uložený a splnený z božej vôle. Keď túto vôľu spoznaly, obe strany sa upokojily, najmä keď sa rozdelenie netýkalo náboženstva, ale len kráľovstva.

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ.

Jeroboam sa oddal bezbožnému modlárstvu.

(Obsah.)

Izraelský kráľ Jeroboam vo svojej prevrátenosti neveril v Boha, hoci mohol byť dostatočne presvedčený o pravdivosti Pána, ktorý mu sľúbil a daroval kráľovstvo. Obával sa, aby sa ľud, chodievajúci obetovať do jeruzalemského chrámu, nevrátil do Dávidovho kmeňa. Preto ustanovil vo svojom kráľovstve modloslužby a seba a boží ľud uvrhol do modlárstva. Lež Boh neustal napomínať ústami prorokov tohto kráľa, jeho nástupcov aj všetok ľud. V tom národe boli dvaja veľkí proroci, Eliáš a Elizeus, ktorí robili veľké divy. Keď sa Eliáš žaloval: »Pane, tvojich prorokov povraždili, tvoje oltáre porúcali, a ja som zostal sám a hľadal som svoju dušu« (III. Kráľ. 19.10), dostal odpoveď, že ešte sedem tisíc mužov zostalo, ktorí nezohli svoje koleno pred Bálom.¹⁾

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Osudy oboch kráľovstiev až do babylonského zajatia a potom do podmanenia Rimanmi.

(Obsah.)

Židovský národ žil rozdelený na dve kráľovstvá, na judské a izraelské. Izraelské kráľovstvo tvorilo desať pokolení a judské pokolenie Judovo. Rozdelenie kráľovstiev bolo až do babylonského zajatia, ktoré trvalo 70 rokov. Po návrate zo zajatia sa kráľovstvá už nedelili, ale mali jedného panovníka v Jeruzaleme, kam sa občas schádzali do chrámu všetci príslušníci národa. Ale ani potom nebol židovský národ bez nepriateľov, ktorí ho vojnami ničili a podmaňovali a za čias Kristových bol už rímskym poplatníkom.²⁾

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Poslední židovskí proroci a tí, ktorí žili za čias Kristových.

Za celý čas, po návrate Židov z babylonského zajatia, totiž od čias proroka Malachiáša, Aggea a Zachariáša, ktorí vtedy prorokovali, až do príchodu Spasiteľa nebolo nijakého proroka, okrem druhého Zachariáša, otca Jánovho a Alžbety, jeho manželky, ktorí boli najbližší času narodenia Kristovho. Po jeho narodení mali prorockého ducha stavec Simeon a vdova Anna, tiež starena a napokon Ján, posledný z prorokov. Ten mladík Krista ako mladíka nepredpovedal, ale na neho, neznámeho, poukázal svojím prorockým poznaním, preto aj Pán hovorí: »Zákon a proroci až po Jána« (Mat. 11, 13). Proroctvá týchto piatich poznáme z evanjelia, odkiaľ vieme aj to, že sama Panna, matka Pánova, pred Jánom prorokovala. Židia sa nechcú hlásiť k proroctvám týchto prorokov, ale za pravdivých ich prijali tí, ktorí z ich stredy, v nespočetnom množstve, uverili evanjeliu. Vtedy bol Izrael skutočne rozdelený na dve časti tým rozdelením, ktoré predpovedal prorok Samuel kráľovi Saulovi ako vec istú a nemeniteľnú. Malachiáša, Aggea, Zachariáša a Ezdráša, ako posledných prorokov, prijali aj zavrnutí Židia do počtu svojich kánonických kníh. Ich spisy, podobne ako aj iných, ktorí z veľkého množstva prorokov veľmi nepatrní napísali knihy, dostali kánonickú platnosť. Z ich predpovedí, týkajúcich sa Krista a Cirkvi, niektoré treba uviesť v tomto spise. Lenže to s božou pomocou vhodnejšie urobím v nasledujúcej knihe, aby sa táto, aj tak dosť rozsiahla, nerozširovala ešte väčšími.

KNIHA OSEMŇASTA

PREHLAD OSEMNASTEJ KNIHY.

Treba vyložiť vývin pozemského štátu od Abraháma až po Kristove časy. Pozemský štát musíme hľadať v svetských ríšach, a to v Asýrii na východe, s hlavným mestom Babylon, a rímskej ríši na západe, s hlavným mestom Rímom. Keďže o dejinách Asýrie vieme pomerne málo, musíme sa obrátiť k dejinám Grékov a od nich k dejinám Rimanov. Porovnáme dejiny Asýrčanov a Sicyončanov, pôvodný to národ Rimanov, v čase Abrahámovom, Izákovom a Jakubovom, potom vznik argivského štátu a zbožnenie niektorých kráľov, Jozefov život v Egypte. Ďalej hovoríme o kráľoch v čase smrti Jakubovej, Jozefovej a narodenia Mojžišovho. V čase, keď Mojžiš vyvádza židovský národ z Egypta, Kekrops zakladá Atény, sídlo svetskej múdrosti. Meno Aeropag pripomína nedôstojné zavedenie modiel. Nie dlho po založení Atén prišla potopa Deukaliona. Králi štyroch krajín: Asýrie, Sicyonie, Argosu a Atén pri smrti Jezusa Nave. Vtedy zaviedli v Grécku slávnosti bohov, pri ktorých ustanovili aj hanebné hry. V čase sudcov v Grécku vzniklo mnoho bezbožných bájok o bohoch. Náboženské hry sa zvrhly časom v bachanálie, ktoré neskôr senát zakázal pre ich nemravnosť. Prichádza do módy zbožňovanie ľudí. Čo ospevujú básnici, to nie sú bohovia, ale len vynikajúci ľudia, živly alebo obrovské sily. Pravá bohoslužba a úcta pravého Boha nie je rozšírená, aj keď je niekoľko náznakov takej úcty. Keď zanikla ríša Argivov a vznikla ríša Laurentov, prvého kráľa Laurentov, Picusa, a jeho syna, Fauna, urobili bohmi. Aj v čase po trójskej vojne zaviedli niekoľko ľudských bohov a nových bájok, ktoré spomína aj Varro. Nasledujú dejiny Latia od príchodu Aeneása do Itálie až po kráľa Silvia, kým v Aténach Kodrus podstúpil dobrovoľnú smrť a v židovskom národe bol Samson sudcom. Dejiny Latia a Atén za čias Saula až po Roboama, a po založenie Ríma, ktoré spadá so zánikom asýrskej ríše. Romulova vláda spadá do čias kráľa Ezechiáša. Asi v tom čase erytrejská Sybilla vypovedala svoje pozoruhodné pro-

roctvo o Kristovi, a tak sa ukázala občiankou božieho štátu. Za Numu, nástupcu Romulovho, sa počet bohov ešte väčšmi rozmnožil. Začiatky svetovej gréckej múdrosti spadajú do čias Tarquinia Prisca a babylonského zajatia. Oslobodenie Ríma od kráľov spadá časovo s návratom z babylonského zajatia. Proroci, ktorí otvárajú prorockú literatúru, stoja pri klíske svetovej rímskej ríše, ako aj Abrahám bol pri kolíske svetovej asýrskej ríše. Jednotliví proroci predpovedali mnoho o Kristovi, o povolání pohanov do Kristovho kráľovstva a zavrnutí Židov. Časovo je prorocká múdrosť o mnoho staršia ako egyptská alebo grécka, lebo už Abrahám, Noe Set boli prorokmi, hoci sa ich spisy nevzaly do kánonických kníh Písma. Svetská múdrosť priniesla mnoho náhľadov o blaženom ľudskom živote, celé bludisko mienok a náhľadov, a svetský štát všetky trpel beztoho, aby sa pre niektorý celkom rozhodol. Izraelský štát sa však držal na božskom základe, na božom zjavení. Písmo, v ktorom je uložené božie učenie a zjavenie, sedemdesiat dva prekladateľov preložilo do gréckej reči. Ich práca má prorocký charakter, vedená je Duchom Svätým. Aj z ľudského stanoviska môže mať prednosť práca toľkých odborníkov pred jediným prekladateľom, ako bol Hieroným. Dejiny židovského národa od znovupostavenia chrámu až po narodenie Ježišovo sú reťazou utrpenia a potupy. Židia boli roztrúsení po celom svete so svojím Písmom, a preto mohli veľmi dobre slúžiť Cirkvi a kresťanstvu ako svedkovia prisľúbeného Krista. Aj v iných národoch boli osvietení ľudia s prorockým duchom, ale ich predpovede o Kristovi nie sú dosť jasné a isté, ale nie sú ani potrebné popri prorockých Starého zákona. Proroctvo o kráse nového chrámu, ktorý má byť krajší ako starý, platí o Cirkvi, ale splní sa celkom len v deň posvätenia, t. j. v deň súdu, lebo v Cirkvi sú pomiešaní dobrí so zlými. Kristus položil základ svojej Cirkvi, ktorá sa rozšírila zázračne pri najväčších prekážkach a ťažkostiach. Aj keď sa skončilo tvrdé vonkajšie prenasledovanie, boží štát vedie svojich pútnikov ďalej medzi prenasledovaniami so strany heretikov a zlých kresťanov a medzi povzbudzujúcimi potechami so strany božej. Tak bolo už od čias dobrého Ábela, že svet prenasleduje dobrých, a Boh ich potešuje. Nemožno porovnávať desať egyptských rán s desiatimi krutými prenasledovaniami kresťanov. Bolo takých prenasledovaní viac a nevieme, koľko ich ešte bude. Čas posledného prenasledovania, vyvolaného Antichristom, nie je zjavený, a preto sú márne všetky pokusy, ktoré chcú určiť trvanie sveta, a tým aj posledné

prenasledovanie. Aj pohania raz veštili, že kresťanstvo zmizne po 365. rokoch, čo by podľa počítania bolo malo byť r. 395 po Kristu. Keď sa to nesplnilo, mnoho pohanov sa obrátilo ku kresťanstvu.

HLAVA PRVÁ

Prehľad dosiaľ podanej látky.

(Obsah.)

Vzal som si za cieľ písať o vzniku, vývine a zaslúženom konci oboch štátov. Najprv som v prvých desiatich knihách zavrátil nepriateľov božieho štátu. V nasledujúcich dvoch knihách som rozviedol vznik oboch štátov. Potom vývin prvého človeka až do potopy v jednej knihe. Ďalej od Abraháma až do čias izraelských kráľov v šestnástej knihe. V sedemnástej knihe som sa väčšmi zaoberal božím štátom, hoci oba boli pomiešané. To sa stalo preto, aby sa tým jasnejšie ukázal boží štát, hoci až do zjavenia sa Nového zákona bol len ako by v tieni, a nie na svetle. Teraz treba opísať beh zemskeho štátu od čias Abraháma, aby sme mohli porovnať oba štáty.

HLAVA DRUHÁ.

Králi pozemského štátu od narodenia Abrahámovho.

Ľudské pokolenie, rozídené po zemiach a po najrozmanitejších miestach, bolo predsa len spútané akousi pospolitosťou tej istej prirodzenosti, hoci každý hľadal svoj osov a sledoval vlastne túžby. A keď to, čo chceli, nemohol nikto alebo aspoň nie všetci dosiahnuť, lebo to nie je toho istého druhu, často sa obrátili proti samým sebe a mocnejšia časť utláčala druhú. Premožený podlieha víťazovi a dáva prednosť pokoju pred vládnutím alebo akoukoľvek slobodou. Preto získali veľký obdiv tí, ktorí volili radšej zhnúť, ako byť poddaní. Skoro v každom národe prevládal akosi hlas prírody, že sa premožení radšej chceli dať podrobiť víťazovi, než sa dať vo vojne celkom zničiť. Z toho vyplýva, že sa nestalo bez božej prozreteľnosti, ktorá má moc dať niekoho podrobiť alebo dať moc, aby niekto niekoho podrobil, že niektoré národy mali svoje krá-

ľovstvá, iné zas byly len podrobené. Medzi mnohými kráľovstvami na zemi, na ktoré sa delila spoločnosť podľa užitočnosti alebo túžby (spoločnosťou sa tu rozumie svetský štát), vidíme vynikať najmä dve ríše. Prvá asýrska a druhá rímska. Odlišné byly medzi sebou ako časom tak aj polohou. O koľko bola jedna prv, o toľko bola druhá neskôr. Jedna na východe, druhá na západe. Napokon po páde jednej začala hneď druhá. Ostatné štáty a ostatných kráľov by som pomenoval len ich príveskami.

Ninus bol druhým asýrskym kráľom. Nastúpil na trón po svojom otcovi Belovi, ktorý bol prvým kráľom ríše, keď sa v Chaldejsku narodil Abrahám. V tom čase bolo kráľovstvo Sicyonov veľmi nepatrné. Ním začal Marcus Varro, veľmi učený, dejepis rímskeho národa. Od sicyonských kráľov prešiel k Aténčanom, od tých k Latínom a potom k Rimanom. Pred založením Ríma sa ony spomínajú ako pramálo významné, v porovnaní s asýrskym kráľovstvom. Hoci boli Aténčania v Grécku veľmi preslávení, aj podľa rímskeho dejepisca Sallustia bola to viac len povesť, ako ozajstná skutočnosť. Sallustius hovorí: »Podľa mojej mienky dejiny Aténčanov byly dosť rozsiahle a skvelé. Avšak o niečo menšie, ako hovorí povesť. Pretože však odtiaľ pochádzali veľmi nadaní spisovatelia, skutky Aténčanov sa po svete oslavujú ako najväčšie. Tak sa čnosti dejateľov pokladajú za toľké, ako ich opísali slávni spisovatelia.« (Bellí, Catil. 8.) Sláva aténskeho štátu stúpa so spisovateľmi a filozofmi, lebo najviac tam kvitly také náuky. Vzhľadom na štát v predošlých časoch nebol ani jeden väčší ako asýrsky, ani tak rozsiahly a dlho trvajúci. Kráľ Ninus, syn Belov, podrobil si vraj celú Áziu, ktorá je v počte častí sveta tretia, ale veľkosťou tvorí jeho polovicu až po libyjské hranice. Len nad Indami na východe nevládol. Jeho manželka Semiramis začala s nimi viesť vojny, po jeho smrti. A tak všetky národy v tých zemiach a ich králi poslúchali vládu Asýrčanov a plnili ich rozkazy. V tom kráľovstve za časov Nína v Chaldejsku sa narodil Abrahám. Dejiny grécke sú nám omnoho známejšie ako asýrske a dozvedeli sa o nich od Grékov Latini a potom Rimaní, ktorí sú vlastne Latini, preto spisovatelia počiatkov rímskeho národa zostavili letopočty. Preto máme spomínať aj asýrskych kráľov, kde to treba, aby sa ukázalo, ako sa Babylon, prvý Rím, rozvíjal na tomto svete s putujúcim božím štátom. Veci, ktoré treba vložiť do tohto diela na porovnanie oboch štátov, pozemského a nebeského, musíme väčšmi brať z dejín gréckych a latinských, kde vystupuje Rím ako druhý Babylon.

Keď sa narodil Abrahám, vládli ako druhí v Asýrsku Ninus a v Sicyonii Europa. Prvým kráľom asýrskym bol Bel a sicyonským Egialcus. Keď prisľúbil Boh Abrahámovi, odchádzajúcemu z Babylonu, že z neho povstane veľký národ a že v jeho semene budú požehnané všetky národy, mali Asýrčania štvrtého a Sicyoni piateho kráľa. Asýrčanom vládol syn Ninov po smrti Semiramis¹), ktorú vraj zavraždil, keď sa ako matka opovážila prísť k nemu, aby s ním súložila. O nej niektorí myslia, že založila Babylon. Mohla ho však znova postaviť. Kedy a ako bol založený Babylon, spomenul som v šestnástej knihe (hl. 4). Syna Ninovho a Semiramisinho, ktorý nastúpil na trón po matke, niektorí dejepisci menujú Ninom, iní zas odvodeným menom Ninyom. V sicyonskom kráľovstve vládol vtedy Telxion. Za jeho vlády prišli také pokojné a radosné časy, že po jeho smrti ho uctievali ako boha hrami a obetami, ktoré sa vraj vtedy zaviedly prvý raz.

HLAVA TRETIA.

Asýrski a sicyonski králi v čase, keď sa storočnému Abrahámovi narodil syn Izák.

(Obsah.)

Za vlády Telxiona, keď v Asýrii vládol piaty kráľ Arius, storočnému Abrahámovi a neplodnej Sáře sa narodil syn prisľúbenia, Izák. Izákovi sa narodily dvojčatá, Ezau a Jakub, z Rebeky, keď ešte žil Abrahám a mal 160 rokov. Zomrel, keď mal 170 rokov, za vlády asýrskeho kráľa Xerxa, ktorého menujú aj Baleus, a za vlády sicyonského kráľa Turiacusa, ktorého menujú aj Turymachus. Argívske kráľovstvo vzniklo pri narodení Abrahámových vnukov a založil ho Inachus. Za vlády ôsmeho asýrskeho kráľa Armamitra a sicyonského Leucippa prisľúbil Boh Izákovi zem Chanaan a v jeho potomstve požehnanie celému svetu. To isté prisľúbenie dostal aj Jakub. V tom čase sa preslávil aténsky kráľ Fegous tým, že zaviedol slávnosti na počesť bohov. Neskôršie ľudia svojich kráľov pokladali za bohov.

HLAVA ŠTVRTÁ.

Doba Jakubova a Jozefova.

(Obsah.)

Za vlády desiateho asýrskeho kráľa Balea a deviateho sicyonského Massapa, nazvaného aj Cefisos, a tretieho argívskeho kráľa

Apisa zomrel Izák v 180. roku svojho života a zanechal 120-ročných synov, Ezaua a Jakuba, z ktorých Jakub mal dvanásť synov. Jozefa predali jeho bratia ešte za otcovho života do Egypta. Tam Jozef ako tridsaťročný na faraónovom dvore dosiahol význačné postavenie. V druhom roku neúrody došiel do Egypta Jakub so synmi. Jakub mal vtedy 130 rokov a Jozef 39 rokov.

HLAVA PIATA.

Argívsky kráľ Apis, ktorému Egyptania preukazovali božskú úctu.
(Obsah.)

Argívsky kráľ Apis sa preplavil (z Peloponézu) do Egypta a tam aj zomrel. Po smrti sa stal najvyšším bohom Egyptanov pod menom Serapis. Varro vysvetľuje, ako mohlo dôjsť k zmene jeho mena. Sarkofág, náhrobná truhla, sa po grécky volá sorós, ku tomu meno Apis, Sorapis, málo zmenené na Serapis. Uctievali ho spolu s Isidou, ktorá bola dcérou Inachusa a volala sa Io. Keď už bol Serapis mŕtvy a pochovaný, uctievali ho ako by živého v býkovi Apisovi. Keď býk zahynul, hľadali nového podobného, s bielymi škvrnami, lebo verili, že do neho sa boh Serapis prevtelil.

HLAVA ŠIESTA.

Argívski a asýrski králi v čase Jakubovej smrti.
(Obsah.)

Po Apisovej smrti argívskym kráľom bol Argus, po ktorom aj národ dostal meno. Za neho a za vlády sicyonského kráľa Erata, asýrskeho Balea zomrel v Egypte Jakub, keď mal 147 rokov. Pri svojej smrti prorokoval o Kristovi. Za vlády Argovej sa začalo v Grécku roľníctvo. Jeho a ešte nejakého človeka, ktorého zabil hrom a ktorý prvý zapriahol voly do pluhu, menom Homogyrus, vyhlásili za bohov.

HLAVA SIEDMA.

Králi v čase Jozefovej smrti v Egypte.
(Obsah.)

V Asýrii vládol dvanásť kráľ Mamitus, v Sicyonsku jedenásť kráľ Plemnaeus, v Grécku dosiať ešte Argus, keď zomrel Jozef v Egypte ako stodesaťročný. Po jeho smrti zostal židovský národ

v Egypte na pokoji za 145 rokov, kým sa celkom nezabudlo na Jozefa. Potom začali Egypťania nenávidieť Židov pre ich veľký a rýchly vzrast a dávali im najťažšie práce, aby v nich čím väčší hynuli.

HLAVA ÔSMA.

Králi v čase Mojžišovho narodenia.

(Obsah.)

Keď vládol v Asýrii štrnásty kráľ Saphrus a v Sicýonsku dvanásty kráľ Orthopolis, v Argívsku piaty Criasus, v Egypte sa narodil Mojžiš, ktorý vyslobodil boží národ z egyptského otroctva, v ktorom sa mal vycvičiť v túžbe po pomoci svojho Stvoriteľa. Za vlády spomenutých kráľov žil vraj Prometheus,²⁾ o ktorom sa hovíri, že stvoril z blata človeka, lebo bol vraj veľmi učeným a múdрым. Lenže sa nespomína, ktorí múdrci žili v jeho dobe. Jeho brat Atlas bol vraj veľkým astrologom, hviezdoslovcom, z čoho vznikla povesť, že drží nebeskú klenbu, hoci jeho menom sa volá pohorie, ktorého výška skôr dala vznik domnienke o nesení neba. Ešte mnoho iných rozprávkových vecí v tom čase vymysleli v Grécku. Až po Cecropa, aténskeho kráľa, za ktorého vlády dostalo mesto svoje meno, keď Boh pod vedením Mojžiša vyviedol svoj ľud z Egypta, niekoľkých smrteľníkov vyhlásili za bohov, zo slepej a márnivej obyčaje a povery Grékov. Medzi inými aj manželku Criasovu, Melantomice, a ich syna Phorbas, ktorý bol šiestym kráľom, a syna siedmeho kráľa Tripa Iasus, i deviateho kráľa Sthenelasa, či Stheneleusa alebo Sthenelusa, rozdielne u rozličných autorov. V tejto dobe žil vraj Mercurius,³⁾ vnuk Atlasov z jeho dcéry Maie, o čom svedčia hojne rozšírené spisy. Preslávil sa ako znalec mnohých vecí, ktorým naučil aj iných ľudí. Za tú zásluhu ho chceli mať za boha, ba niektorí v to aj verili. Po ňom nasledoval Hercules, jeho život spadá do tohto času, hoci niektorí ho kladú pred Mercuria. Podľa mojej mienky sa mýlia. Nech sa už kedykoľvek narodili, medzi vážnymi dejepiscami, ktorí o týchto dávných veciach písali, je známe, že obaja boli ľuďmi a keďže priniesli ľudom mnoho dobrodenia na uľahčenie života, zaslúžili si u ľudí božské pocty. Minerva⁴⁾ je omnoho staršia ako títo. Ukázala sa vraj v panenskom veku v dobe Ogygia pri jazere Tritonovom, preto sa menuje aj Tritonia. Bola vynálezkyňou mnohých diel. Tým

ochtnejšie sa verilo v jej božstvo, čím menej sa vedelo o jej pôvode. V dejinách a v skutočnosti sa nedá použiť to, čo básnici a bájky hovoria o jej pôvode z hlavy Jupiterovej. Medzi dejepiscami niet jednoty ani v tom, kedy žil Ogygius, za ktorého čias bola veľká potopa. Nie tá najväčšia, v ktorej sa nezachránil nik, okrem tých, čo boli v arche, o ktorej z pohanov ani grécka, ani rímska história nevie, ale predsa väčšia ako za Deucaliona. Ako som už spomenul, Varro začal touto dobou knihu a nespomína nič staršieho ako potopu Ogygiovu, z čoho prešiel na rímske dejiny. Z našich dejepiscov, ktorí písali letopisy, najprv Eusebius, potom Hieronym, ktorí v tejto veci nasledovali niektorých predchádzajúcich dejepiscov, spomínajú, že Ogygiova potopa bola viac ako tristo rokov neskôr, za vlády druhého argívskeho kráľa Phoronea. Nech už potopa bola kedykoľvek, Minervu uctievali v Aténach ako bohyňu za vlády Cecropovej, za ktorého bolo vraj mesto buď obnovené alebo založené.

HLAVA DEVIATA

Založenie Atén a pôvod ich mena.

Varro udáva nasledovný dôvod, prečo sa mesto volá Atény, ktoré meno má iste od Minervy, ktorá sa po grécky volá Athéne. Keď sa v kraji ukázal olivový strom a na inom mieste vyvrela voda, tieto zázraky pohly kráľa a poslal sa opýtať delfského Apollona, čo treba tým rozumieť a čo robiť. On odpovedal, že oliva značí Pallas Athénu a voda Neptuna⁶⁾ a že je v moci občanov, po kom z oboch bohov, ktorých znamenania videli, chcú pomenovať mesto. Keď dostal Cecrops takúto vešteckú odpoveď, svolal všetkých občanov obojeho pohlavia na hlasovanie. (Vtedy bolo ešte zvykom, že aj ženy sa zúčastňovali na verejných poradách.) Na shromaždení muži hlasovali za Neptúna a ženy za Athénu. Pretože žien bolo o jednu viac, zvíťazila Athéna. Nato rozhnevaný Neptun ničivými vlnami zalial aténsky kraj, lebo démonom nerobí nijaké ťažkosti rozliať naširoko akékoľvek vody. Podľa Varrona Aténčania potom potrestali trojnásobne ženy, aby zmiernili hnev Neptunov. Nesmú viac hlasovať, nijaké dieťa nedostane meno po matke a nikto nesmie ženy volať Aténčankami. Tak dostalo po žene meno mesto, matka, pestovateľka slobodných umení, toľkých a takých slávnych filozofov, mesto, nad ktoré nebolo v Grécku nič slávnejšieho a vznešenejšieho, hrou démonov v spore svojich bo-

hov, muža a ženy, a víťazstvom žien. Prenasledované rozhnevaným bohom, bolo donútené potrestať víťazstvo víťaznej bohyně, lebo sa bálo väčšmi vôd Neptunových ako zbraní Minerviných. V ženách totiž, ktoré zastihol taký trest, bola potrestaná vlastne aj víťazná Minerva. Nepomohla svojim voličkám, aby po strate hlasovacieho práva a práva dať svoje meno svojim deťom aspoň sa mohly volať Aténčankami, a tak si zaslúžily meno tej, ktorú pri hlasovaní urobily, víťazkou nad mužským bohom. Čo všeličo by sa tu dalo ešte povedať, keby nebolo treba hovoriť o inom.

HLAVA DESIATA

Varrov náhľad o Aeropagu a Deucalionovej potope.

(Obsah.)

Marcus Varro neverí vymysleným bájkam o bohoch, aby nemusel o nich myslieť nič nedôstojného. Neuznáva ani výklad slova Aeropag, kde dīšputoval sv. Pavol s Aténčanmi, od slova Arés, meno boha vojny, ktorý bol vraj na tomto mieste rovnakým počtom hlasov oslobodený od zločinu vraždy. Tak isto zavrhuje aj rozprávanie o spore troch bohýň, Junony, Venuše a Minervy, ktorej patrí zlaté jablko. Paris mal vtedy z vôle Jupiterovej rozhodnúť, ktorá z nich je najkrajšia. Hoci tieto udalosti zavrhuje ako nedôstojné, predsa hovorí o spore Neptuna a Minervy, keď vykladá historický pôvod mena Atén. V tom čase, podľa Varra za vlády Cranaa, podľa Eusebia a Hieronýma ešte za Cecropa, prišla na svet potopa, nazvaná Deukalionova, lebo najväčšmi zasiahla krajinu, v ktorej vládol, ale Egypt nezasiahla.

HLAVA JEDENÁSTA

Deje od vysťahovania sa Židov z Egypta až po smrť Jesusa Nave.

(Obsah.)

Mojžiš vyviedol židovský národ z Egypta v posledných rokoch Cecropových, keď v Asýrii vládol Ascatades, v Sicyonsku Marathus a nad Argívmi Triopas. Vyvedenému národu dal Mojžiš Štary zákon, prijatý od Boha na hore Sinaj. Starým zákonom sa menuje preto, lebo má pozemské prisľúbenia. Ježišom Kristom sa začal Nový zákon, lebo má nebeské prisľúbenia. Tento postup treba zachovať aj u človeka, ktorý kráča k Bohu, podľa slov Pavlových: »Prvý človek zo zeme — zemský; druhý človek z nebies —

nebeský« (I. Kor. 15, 46). Mojžiš viedol židovský národ za štyridsať rokov na púšti. Zomrel stodvadsaťročný a prorokoval o Kristovi. Po ňom bol vodcom národa Jesus Nave, ktorý doviedol národ do zaslúbenej zeme. Národ viedol ešte za 27 rokov po Mojžišovej smrti, keď v Asýrsku vládol osemnásty kráľ Amintas, v Sicyonsku šestnásty KoraX, nad Argívmi Danaos a nad Aténčanmi štvrtý Erichtonios.

HLAVA DVANÁSTA

Kult falošných bohov, ktorý zaviedli grécki králi v čase vysťahovania sa Židov z Egypta až po smrť Jesusa Nave.

V čase od odchodu Izraela z Egypta až po smrť Jesusa Nave, za ktorého izraelský národ zaujal zaslúbenú zem, grécki králi ustanovili slávnosti falošným bohom, ktoré s veľkou oslavou pripomínaly spmienku na potopu a oslobodenie od nej, na ťažký život utečencov hneď na vrchy a potom zas na roviny. Taktó vysvetľujú vystupovanie a sostupovanie Luperkov⁶⁾ po via sacra, že sa tým naznačujú ľudia, ktorí utekali pred povodňou na vrchy a potom zas, keď voda upadla, vrátili sa na roviny. V tejto dobe vraj Dionysius,⁷⁾ ktorý sa volá aj Liberom, a po smrti ho pokladali za boha, ten vraj ukázal svojmu hostiteľovi v Attike vinič. Vtedy zaviedli múzické hry Apollonovi Delfskému, aby sa zmiernil jeho hnev, pre ktorý mali grécke kraje zostať neplodné, lebo nechránily jeho chrám, ktorý zapálil kráľ Danaos, keď vtrhol s vojskom do toho kraja. Veštbou boli napomenutí, aby ustanovili také hry. V Attike prvé hry zriadil kráľ Erichthonius, avšak nielen jemu, ale aj Minerve, pričom sa víťazovi dával za odmenu olej, lebo vraj objaviteľom toho výrobku bola Minerva, tak ako vína Liber. V tých rokoch vraj krétsky kráľ Xanthus, ktorého meno sa rozlične udáva, uniesol Európou,⁸⁾ ktorej sa narodil Radamanthus,⁹⁾ Sarpedon a Minos.¹⁰⁾ O týchto sa rozchýrilo, že sú synmi Jupitera a Europy. Ctiteľia týchto bohov hovoria súhlasne s historikmi o krétskom kráľovi ako otcovi. Čo spievajú básnici o otcovstve Jupiterovom, čo predvádzajú divadlá a ospevujú národy, pokladá sa za výmysel bájok, aby bol podklad pre hry na smierenie božstiev aj z ich vymyslených zločinov. V tých časoch bol v Týrsku slávny Hercules. Je to však iný, nie ten, o ktorom sme už hovorili. Podľa tajomnej histórie bolo vraj viac otrokov Liberov a aj Herculov. O tomto Herculovi, ktorého dvanásť obrovských prác vypočítavajú, medzi ktorými

však nespomínajú zavraždenie Afričana Antea, lebo to je vraj dielom iného Hercula, v knihách zaznamenávajú, že sa sám spálil na hore, pomenovanej Oeta, lebo nevedel s takou mužnosťou znášať chorobu, ktorá ho trápila, s akou premáhal obludy. V tom čase kráľ, alebo skôr tyran Busiris obetoval svojich hosťov svojím bohom. Bol vraj synom Neptuna a Libye, dcéry Epaphovej. Netreba veriť, že Neptun spáchal tento zlý skutok, aby sa o bohoch nesúdilo zle. Treba to pripísať básnikom a divadlu, aby si tým získali priazeň bohov. Za rodičov Erichthonia, aténskeho kráľa, (na konci jeho vlády zomrel Jesus Nave) pokladali Vulcana a Minervu. Pretože však chceli mať Minervu pannou, tvrdili, že pre spor s Minervou nahnevaný Vulcan vypustil semeno do zeme a človekovi, narodenému z toho, dali také meno. Po grécky totiž éris značí spor a chthón zem. A z tých slov je složené meno Erichthon. Pravdou je, treba to priznať, učenejší nepripúšťajú a odmietajú také veci od svojich bohov a vysvetľujú vec tak, že v spoločnom chráme Vulcanovom¹¹⁾ a Minervinom v Aténach našli chlapca, ovinutého hadom, čo bolo znakom budúcej veľkosti, a keďže rodičov nepoznali, pre spoločný chrám sa povedalo, že je to syn Vulcana a Minervy. Avšak prvá bájka vykladá lepšie pôvod mena. Táto posledná nech učí v pravdivých knihách zbožných ľudí, tá predošlá nech poteší v klamných hrách nečistých duchov, ktorých však tí prví uctievali ako bohov. Aj keď popierajú o nich tieto veci, jednako ich nemôžu očistiť od všetkej viny, lebo im usporadujú slávnosti, kde sa hanebne predvádzajú veci, ktoré sa naoko múdro popierajú. Takými nepravdami a hanebnosťami sa usmierujú bohovia. Hoci bájky ospevujú neskutočný zločin božstva, jednako aj záľuba v neskutočnom zločine je skutočným zločinom.

HLAVA TRINÁSTA

Bájoslovie v čase sudcov.

Po smrti Jesusa Nave mal boží ľud sudcov. Za ich čias sa striedal u Židov útlak a utrpenie ako trest za hriechy a šťastné chvíle útech božieho milosrdenstva. V tých časoch vymysleli bájku o Triptolemovi, že na rozkaz Cererin, nesený okridlenými hadmi, zanesol obilie do zemí trpiacich núdzu. O Minotaurovi, ktorá obluda bola zatvorená v labyrinte. Keď ta ľudia vošli, nemohli odíť vyjsť, lebo stále blúdili. O Centauroch, ktorí boli vraj zpolovi-

ce človek a zpolovice kôň. O Cerberovi, trojhlavom psovi v podsvetí. O Fryxovi¹²⁾ a jeho sestre Hele, ktorí vraj lietali vo vzduchu na baranovi. O Gorgone,¹³⁾ ktorá mala miesto vlasov hadov a na kamene obracala tých, čo sa na ňu pozreli. O Bellerophonovi,¹⁴⁾ ktorý sa nosil na okridlenom koni Pegasovi. O Amphionovi,¹⁵⁾ ktorý sladkým zvukom svojej citary dojal a pohol aj kamene. O vynálezcovi Daidalovi a jeho synovi Ikarovi, že leteli s pripevnenými krídlami. O Oidipovi,¹⁶⁾ že donútil k samovražde Sfingu,¹⁷⁾ lebo rozriešil hádanku, ktorú ona dávala ako neriešiteľnú. Bola to akási štvornohá obluda s ľudskou tvárou. O Anteovi, ktorého zabil Hercules, že bol synom zeme a keď padol na zem, vstal vždy silnejší. Nevieam, či som nezabudol ešte niektorú z vtedajších bájok. Tieto všetky bájky až po trójsku vojnu, pri ktorej Marcus Varro zakončil svoju druhú knihu o počiatkoch rímskeho národa, boly vpletené do skutočných udalostí a tak zručne vymyslené, že neurážajú božstvá. Neskoršie však vymysleli aj zlé, že Jupiter uniesol krásneho chlapca Ganymeda, aby ho sprzil, čo vlastne urobil kráľ Tantalus,¹⁸⁾ ale bájka to pripisuje Jupiterovi. Alebo že chcel súložiť s Danaou¹⁹⁾ v podobe zlatého dažďa, čo poukazuje na to, že zlato kúpilo panenskosť ženy. Všetci, čo spomínali tie veci, ktoré sa mali vtedy stať, radšej však boly vymyslené a Jupiterovi pripísané, nedá sa vypovedať, ako zle smýšľali o ľuďoch, že tí budú môcť trpezlivo znášať také klamstvá. Predsa sa však tomu verilo, a to ešte aj ochotne. A predsa, čím zbožnejšie uctievali Jupitera, tým prísnejšie by mali potrestať tých, čo sa opovážili hovoriť o ňom také veci. Nielen že sa nenahnevali na tých, ktorí to vymysleli, ale skôr z obavy pred hnevom bohov predvádzali tie výmysly v divadle. V tom čase Latona porodila Apollona, nie toho, o ktorom sme hovorili, že sa ho pýtali o radu, ale toho, čo slúžil s Herculom u kráľa Admeta. Ale aj o ňom verili, že je bohom a väčšina, ba skoro všetci ho stotožňovali s Apollonom. Vtedy aj otec Liber bojoval v Indii s početným vojskom, složeným so žien, ktoré sa menovaly bakchantky a nevynikaly natoľko udatnosťou ako viac zúrivosťou. Iní zas píšú, že Libera premošli a uväznili. Niektorí napokon, že bol zabitý vo vojne s Perzeom a opisujú aj miesto, kde bol pochovaný. A predsa ho uctievali ako boha a na jeho počesť ustanovili nečistí démoni posvätné, alebo skôr svätokrádežné hry, bakchanálie. Pre ich surovú nehanebnosť sám rímsky senát sa po mnohých rokoch tak zahanbil, že ich zakázal v Ríme odbavovať.²⁰⁾ V tom čase, keď Perzeus a jeho žena An-

dromeda zomreli, verilo sa o nich, že boli vzatí do neba, ba aj ich obraz naznačili v súhvezdí a nehanbili sa a nebáli dať aj hviezdám ich meno.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Teologizujúci básnici.

(Obsah.)

V tom časovom úseku žili básnici, ktorých menovali teológmi, lebo písali básne o bohoch. O bohoch, ktorí boli vlastne vynikajúcimi ľuďmi alebo zosobnenými živlami tohto sveta. Hoci tu a tam spievali aj o jednom a pravom Bohu, predsa mu zle slúžili, lebo božskú poctu vzdávali nebožským tvorom. Takými pevcami boli Orfeus,²¹⁾ Musaeus, Linus. Z nich jedinému Orfeovi sa dostalo tej pocty, že ho ustanovili za patróna podsvetných slávností. Ino a jej syn Melicertes spáchali samovraždu a neskôr ich pokladali za bohov. Ino uctievali Gréci pod menom Leucothea, Latini pod menom Matuta. Podobne sa vtedy stali bohmi Castor a Pollux.²²⁾

HLAVA PÄTNÁSTA

Zánik argívskej ríše.

(Obsah.)

V tom čase zaniklo kráľovstvo argívske a prenieslo sa do Mykén, odkiaľ bol Agamemnon. Vzniklo aj kráľovstvo laurentské, kde prvým kráľom bol Picus, syn Saturnov. V židovskom národe vtedy účinkovala prorokynja Debora. Hoci v Itálii už vládli Laurentovia, z ktorých sa odvodzuje pôvod Rimanov, predsa ešte trvá asýrske kráľovstvo, kde vládol dvadsiaty tretí kráľ Lampares. Aj Vergilius v Aeneide svedčí o tom, že Saturnus vládol v Laurente. (Aen. 8, 321—325.) Okrem básnického výkladu je aj iný, že vraj Picovým otcom bol Stercen, ktorý ako dobrý roľník prišiel na to, že výkalmi zvierat sa dajú povážať polia, preto vraj aj stercus znamená hnoj a svoj názov dostal od neho. Nech ho už pre čokoľvek volajú Saturnom, Stercenom alebo Stercutiom, urobili ho bohom pre zásluhy o zveľadenie roľníctva. Aj z Pica spravili boha, lebo bol vraj slávnym augurom a vojvodcom. Synom Picovým bol Faunus, ktorého tiež zbožňovali.

HLAVA ŠESTNÁSTA

Dioméda po zničení Tróje prijali medzi bohov.

(Obsah.)

Tróju zastihlo zničenie a o jej záhube sa všade spievalo. Každý chlapec ju dobre poznal, lebo to bola veľká udalosť. Slávni básnici zvečnili a rozniesli znalosť tej udalosti. Vtedy vládol Latinus, syn Faunov, podľa ktorého sa začalo menovať kráľovstvo. Víťazných Grékov pri návrate stíhali a prenasledovali rozličné nehody. A predsa aj zpomedi nich sa niektorí stali bohmi. Z Diomeda²³⁾ spravili boha, hoci sa nevrátil k svojim a jeho spoločníci sa vraj premenili na vtáky.²⁴⁾ To sa podáva ako dejinná skutočnosť. Hoci bol teda bohom, predsa svojim spoločníkom nevrátil ľudskú podobu. Vtáky sa vraj zdržujú pri chráme Diomedovom na ostrove Diomedea. Ak ta príde nejaký cudzinec, vtáky ho napadnú, ale Gréka vraj privítajú.

HLAVA SEDEMŇASTA

Neuveriteľné premeny ľudí, ako ich spomína Varro.

Aby to Varro potvrdil, spomína nie menej neuveriteľné veci o čarodejnici Circe, ktorá premenila druhov Odyseových na divé zvieratá. Hovorí aj o Arkád'ancoch, ktorí, vedení osudom, prepriávali akýsi močiar a tam sa premenili na vlky a s podobnými zvermi žili v pustom kraji. Ak však nejedli ľudské mäso, po deviatich rokoch opäť preplávali močiar a premenili sa na ľudí. Napokon spomína podľa mena akéhosi Demeneta, ktorý okúsil z obetného mäsa, a bolo to dieťa, ktoré Arkád'anci obetúvali svojmu bohu Lyceovi, premenil sa na vlka a v desiatom roku získal opäť svoju podobu. Potom sa vraj cvičil v päsťarstve a zvíťazil v olympských hrách. Tvrdí aj to, že v Arkádii pre iné nedali také meno Panovi Lyceovi a Jupiterovi Lyceovi, len pre tú premenu na vlky. Vlk sa po grécky volá lykos, z čoho je odvodené meno Lyceus. Vraj aj rímski Luperkovia majú svoj pôvod v tých mystériách.

HLAVA OSEMŇASTA

Čo povedať o premenách, ktoré sa staly na zákrok démonov?

(Obsah.)

Čaká sa, čo poviem o hre démonov. Nič iného, len toľko, že treba utekať z Babylona, a bežať k Bohu. Ak by sme povedali, že ta-

kým veciam sa nemá veriť, našli by sa, ktorí by tvrdili, že boli svedkami takých vecí. Aj sám som počul, že v Itálii v istom kraji ženy dávajú pútnikom čosi do syra a menia ich na dobytok, s ktorým si urobia potrebnú prácu a potom ich opäť premenia na ľudí. Také zjavy sú alebo nepravdivé, alebo sú tak neobyčajné, že im netreba veriť. Lež pevne treba veriť jedine to, že všemohúci Boh môže všetko urobiť, a démoni len toľko, koľko im Boh dovolí. Neverím však, že by démoni mohli premeniť ľudské telo na zvieracie. Niekomu sa azda vo sne niečo prihodilo, a to potom pokladal za skutočnosť. Akýsi Praestantius vraj rozprával, že jeho otcovi sa stalo, že zjedol jed v syre, a potom ležal na posteli v tvrdom spánku a nebolo ho možno zobudiť. Po niekoľkých dňoch sa prebral a rozprával ako sen, čo zažil. Bol vraj koňom a nosil vojakom zásoby spolu s iným dobytkom. Potom sa vraj zistilo, že to skutočne bolo tak. Zdá sa mi však, že to predsa bol len sen. Prípád s Diomedovými vtákmi sa dá tak vysvetliť, že sa nepremenili ľudia, ale sa len kamsi stratili, a miesto nich dali vtáky, ako jelenicu miesto Ifigenie,²⁵⁾ dcéry kráľa Agamemnona, ktorú vlastne uniesli.

HLAVA DEVÄTNÁSTA

Aeneas prišiel do Itálie, keď bol Labdon sudcom.

Po dobytí a zničení Tróje priplával Aeneas na dvadsiatich lodiach, na ktorých sa viezli poslední Trójanania, do Itálie, keď tam vládol Latinius, Aténčanom Menestheus, Sicyončanom Polyphides, Asýrčanom Tautan a sudcom u Židov bol Labdon. Po smrti Latina panoval Aeneas za tri roky, kým ostatní králi zostali, len u Siciončanov bol Pelagus a sudcom u Hebrejcov bol už Samson. Toho pokladali za Hercula, lebo bol neobyčajne silný. Keď Aeneas zomrel a nebolo ho už, urobili z neho boha. Aj Sabinovia prvého svojho kráľa Sanca, alebo ako ho niektorí menujú Sancta, prijali do počtu bohov. V tom čase sa aténsky kráľ Codrus ako neznámy vydal na smrť Poloponézanom a tak vraj oslobodil vlasť. Peloponézania dostali totiž predpoveď, že len tak zvíťazia, ak nezabijú aténskeho kráľa. Oklamal ich, preoblečený za žobráka a v hádke ich popudil k tomu, že ho zabili. Preto spomína Vergílius: »Aj hádka Codrova« (Buc. 5, 11). Aténčania aj toho uctievali obetami ako boha. Za štvrtého latinského kráľa Silvia, Aeneovho syna, nie však z Creusy, z ktorej bol Ascanius tretí kráľ, ale z Lavinie, Latinovej dcéry, ktorý sa vraj narodil už po Aeneovej smrti, za dvadsiateho

ôsmeho kráľa asýrskeho Onea, šestnásteho aténskeho Melantha, za sudcovstva Heliho u Židov zaniklo sicýonské kráľovstvo, ktoré vraj trvalo deväťsto päťdesiatdeväť rokov.

HLAVA DVADSIATA

U Izraelitov nasledovalo kráľovstvo po sudcoch.

(Obsah.)

Po sudcoch sa začalo kráľovstvo v Izraeli, a to Saulom. Po ňom o štyridsať rokov nastúpil Dávid. Predtým vládli v Latii silvovia, pomenovaní po Aeneovom synovi Silviovi, ako po Cezarovi sa volali cézarmi. Aténčania po Codrovi nemali kráľov, ale zriadili úrady pre správu štátu. Po Dávidovi bol kráľom Šalamún, ktorý vystaval veľkolepý chrám v Jeruzaleme. V Latii založili Albu a podľa nej menovali kráľov albánskymi. Po Šalamúnovi nastúpil na trón jeho syn Roboam a vtedy sa židovské kráľovstvo rozdelilo na judské a izraelské.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ

Z latinských kráľov Aeneasa a Aventina zaradili medzi bohov.

(Obsah.)

Latinovia zaradili prvého svojho kráľa Aeneasa do počtu bohov. Po ňom až dvadsiateho kráľa Aventina pokladali za boha, ktorý padol v boji a pochovali ho na kopci, neskôršie nazvanom jeho menom. Iní vykladali jeho meno od priletu vtákov — *ex adventu avium*. Z iných kráľov prijali za boha až Romula, zakladateľa Ríma. Medzi Aventinom a Romulom boli dvaja králi, Prokas, za ktorého sa Rím vlastne začal rodiť, a po ňom Amulius, za ktorého začalo upadať asýrske kráľovstvo. Takmer po tisíc tristopiatich rokoch sa ho zmocnili Médovia. Amulius dal dcéru svojho brata Numitora, Rheu, ináč Iliu, za vestálku. Jej sa vraj narodili od Marta, boha vojny, dvojčatá Romulus a Remus. Tým by chceli zakryť jej hriech s Martom, a preto aj tvrdia, že dvojčatá vychovala vlčica. Vlk zas je vraj zvieratom Martovým. Iní zas chcú pod menom lupa — vlčica rozumieť prostitútku, lebo verejné domy prostitútiok sa volaly lupanaria. Neskôr sa vraj dvojčatá dostaly k pastierovi

Faustulovi a došla ich potom jeho žena Acca. Po Amuliovi nastúpil jeho brat Numitor a v prvom roku jeho vlády vnuk Romulus založil Rím.

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

Zánik asýrskej ríše spadá časovo so založením Ríma a s vládou Ezechiáša v Júdsku.

Nechcem sa dlho zdržovať, preto poviem krátko, že mesto Rím bolo založené ako druhý Babylon, ako dcéra prvého Babylona, ktorým chcel Boh prevládať svet, priviesť ho do jednotného sväzku štátu a zákonov a zabezpečiť nadhlo pokoj. Boly už silné a mocné národy, kmene vycvičené v boji, ktoré ľahko neustupovali a ktorých premoženie znamenalo podobrať sa na nesmierne nebezpečenstvá, hrozné vypätie síl a obojstranné pustošenie. Keď si asýrske kráľovstvo podmanilo skoro celú Áziu, hoci to dosiahlo vojnami, predsa to neboly také surové a ťažké vojny, lebo národy boly ešte nie dosť vyspelé, aby mohly odporovať a neboly ani mohutné počtom. Veď od všeobecnej potopy, keď sa v Noemovej arche zachránilo len osem ľudí, neprešlo viac ako tisíc rokov, keď si Ninus podrobil celú Áziu, okrem Indie. A také množstvo národov na Západe a na Východe, ktoré vidíme pod rímskou nadvládou, Rím nezískal tak chytro a ľahko. Rástol len pomaly a všade sa stretal so silnými a bojovnými národmi. V tom čase žil národ izraelský už sedemsto osemnásť rokov v zaslúbenej zemi. Z toho dvadsaťsedem za Jesusa Nave a tristo dvadsaťdeväť za sudcov. Od začiatku kráľov uplynulo tristo šesťdesiatdva rokov. V Júdsku vtedy kráľoval Achaz, podľa iných jeho nástupca Ezechiáš, o ktorom je známe, že bol najlepším a najzbožnejším kráľom v Romulovej dobe. V odtrhnutom izraelskom kráľovstve vládol vtedy Osee.

(Poznámka podľa Larchera. Údaje Augustínove nesúhlasia s chronológiou. Jozue bol na čele národa 14 rokov. Sudcovia 410 rokov. Saula zvolili za kráľa r. 1068 pred Kristom. Rím založili 753. pr. Kr. Vtedy ešte nebol kráľom v Júdsku Achaz, ani Ezechiáš, ale vládol Joathan, syn Oziov.)

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Nápadné proroctvo erytrejskej Sibylly o Kristovi.

V tom čase vraj prorokovala erytrejská Sibylla. Varro spomína, že Sibyll bolo viac, nielen jedna. Táto erytrejská napísala

celkom jasno niektoré veci o Kristovi, čo som aj sám čítal najprv v slabých latinských veršoch od neznámeho, neskúseného prekladateľa. Slávny Flaccianus, bývalý prokonzul, človek veľmi výrečný a učený, priniesol nám raz grécku knihu, vraj verše erytrejskej Sibylly, keď sme rozprávali o Kristovi. Na jednom mieste v knihe nám ukázal začiatkové písmená veršov, ktoré vo svojom poradí dávajú slová Chreistos Theou Hios Soter, čo po latinsky značí Jesus Christus Dei Filius Salvator, Ježiš Kristus, Syn Boží, Spasiteľ. Verše, ktorých prvé písmená v gréckom texte dávajú spomenutý význam, majú nasledovný obsah:

Súdu znak a zem potom zvlhne.

Z neba príde kráľ, ktorý bude naveky.

Prítomný v tele, aby súdil svet.

Potom uvidia Boha veriaci aj neveriaci.

Nebeského spolu so svätými už na samom konci veku.

Tak prídu duše s telom, ktoré on bude súdiť.

Keď neobrobený svet ľahne v hustom kroví.

Mužovia zavrhnú modly a tak isto každý poklad.

Oheň vypáli krajiny; more a priestranstvá,

penikne, vyláme brány strašného pekla.

Všetkému telu jasnosť svätých slobodne

sa oddá; previnilcov bude spaľovať večný oheň.

Skryté skutky odhaľujúc každý vtedy bude hovoriť

tajomstvá, a Boh otvorí srdcia svetlu.

Vtedy bude plač a všetci budú škripať zubami.

Uchváti sa žiara slnku a chór hviezd zahynie.

Nebesá sa zvalia a zájde svetlo mesiaca.

Pováľa pahorky a vyvýši doliny odo dna.

V ľudských veciach nebude nič nízkeho ani vysokého.

Vrchy sa srovnajú s rovinou a morské blankyty

všetky zaničnú a zahynie zničená zem.

Tak isto vyschnú pramene a rieky od ohňa.

A trúba vydá smutný hlas šora,

oplakávajúc biedny zločin a rozličné námahy,

pekelný zmätok ukáže roztvorená zem.

A tu pred Pánom sa postavia králi do jedného.

Rieka ohňa a síry opäť vypadne z neba.

V latinských veršoch, hoci ako preložených, nemohly vyjsť dokonale tie slová, ktoré vychodia v gréckom texte zo začiatkových

litier každého verša, najmä tam nie, kde sa grécky text začína písmenom ypsilon, lebo nebolo možno nájsť také latinské slová, ktoré by sa začínaly tou písmenou a pritom vystihovali smysel. Také verše sú tri: piaty, osemnásty a devätnásty. Ak teda prvé písmená tých veršov (latinských) postavíme do radu vedľa seba a vynecháme tri verše s vedomím, že na mieste vynechaných veršov je písmeno ypsilon, potom vyjde výrok z piatich slov: Ježíš Kristus Boha Syn Spasiteľ, pravda, keď sa to hovorí grécky, nie latinsky. Všetkých veršov je dvadsať sedem. Tento počet je vlastne trojka strojnásobnená, čiže tri nad tretiu. Tri, násobené tromi, dáva deväť. Deväť ešte raz násobené tromi, dáva už dvadsať sedem. Ak spojíme prvých päť písmen piatich gréckych slov Iesous Chreistos Thou Hios Soter, čo je po latinsky Jesus Christus Dei Filius Salvator — Ježíš Kristus Syn Boží Spasiteľ — vyjde nám slovo Ichthys, čo značí ryba. Tým slovom mysticky rozumieme Krista, lebo v priepasti tejto smrteľnosti ako by v hĺbinách vôd mohol prebývať, t. j. bez hriechu.

Táto Sibylla, či už erytrejská alebo kumejská, ako chcú niektorí, v celej svojej básni, ktorej časťou sú uvedené verše, nemá nič, čo by slúžilo k pocte falošných alebo vymyslených bohov. Ba hovorí proti nim a proti ich ctiteľom, takže sa zdá, že ju treba pripočítvať do počtu členov božieho štátu. Aj Lactantius vo svojom diele uvádza niektoré veštby Sibylline o Kristovi, ale neudáva, o ktorú Sibyllu ide. Čo on uviedol roztratene, ja chcem uložiť do súvislého textu. Hovorí sa tam: »Potom príde do nešťachetných rúk neveriacich. Nečistými rukami mu dajú pohlavky a špinavými ústami budú plávať jedovaté sliny. Pokorne vydá svätý chrbát na bičovanie. Zauškovaný bude mlčať, aby sa nikto nedozvedel, aké slovo a odkiaľ prišlo, aby nepovedal peklú — a trnovým vencom bude ovenčený. Za pokrm mu dali žlč a na uhasenie smädu ocot, ukážu tento stôl nehostinnosti. Sama nechápavá, neporozumela si Bohu svojmu, hrajúcemu sa v mysliach ľudí, ale trním si ho ovenčila a namiešala horkej žlči. Opona chrámová sa roztrhne a uprostred dňa bude tmavá noc za tri hodiny. Zomrie smrťou a bude v spánku za tri dni. Potom sa vráti z pekiel, prvý príde do svetla a ukáže povolaným začiatok zmŕtvychvstania«.

Tieto svedectvá podal Lactantius len úryvkovito, ako to požadovalo dokazovanie. My sme ich dali vedľa seba do radu a označili len podľa odsekov. Niektorí píšu, nie bez dôvodu, že erytrejská Sibylla nežila za časov Romulusa, ale za trójskej vojny.

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Za panovania Romulovho žilo sedem mudrcov a Izraelci sa dostali do chaldejského zajatia.

(Obsah.)

Za vlády Romulovej žil Thales Miletský, jeden zo siedmich, ktorých menovali sofoi, sapientes, mudrci. V tom čase desať kmeňov izraelského kráľovstva sa dostalo po vojne s Chaldejcami do zajatia. Juďské kráľovstvo zostalo. Keď nevedeli, kde sa podiel Romulus, urobili ho bohom a tak ho aj uctievali. Po ňom vládol Numa, ktorý usporiadal kult bohov. V jeho dobe, za vlády židovského kráľa Manassesu,²⁶⁾ ktorý vraj dal zabiť proroka Izaiáša, žila samijamská Sibylla.

HLAVA DVADSIATA PIATA

Slávnejší filozofi za Tarquinia Prisca a juďského kráľa Sedechiáša.

Za vlády židovského kráľa Sedechiáša a rímskeho kráľa Tarquinia Prisca, ktorý nastúpil po Martiovi Ancovi, odvieďli židovský národ do babylonského zajatia, zručali Jeruzalem s chrámom, ktorý vystaval ešte Šalamún. Proroci vyčítali Židom neprávosti a bezbožnosti a predpovedali, čo príde, najmä Jeremiáš, ktorý určil aj počet rokov (Jer. 25, 11). V tom čase vraj žil Pittacus Mytilénsky, iný zo siedmich mudrcov. Podľa tvrdenia Eusebiovoho vraj aj ostatní piati mudrci, okrem Thalesa Miletského, žili v tom čase, keď boli Židia v babylonskom zajatí. Je to Solon Aténsky, Chilon Lacedemonský, Periander Korintský, Cleobolus Linský a Bias Prienský. Všetci títo mudrci sa preslávili po básnikoch teologoch, nad ostatných ľudí, vynikali chválitebným spôsobom života a v akýchsi krátkych porekadlách shrnuli niektoré mravné ponaučenia. Potomkom nezanechali nijaké písomné pamiatky, len Solon vraj dal Aténčanom zákony. Thales bol fyzik a zanechal knihy o svojich náukách. V čase židovského zajatia boli slávni fyzici Anaximander a Anaximenes i Xenofanes. Vtedy žil aj Pythagoras, od ktorého čias sa menovali filozofmi.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

Po oslobodení Židov z babylonského zajatia aj Rimania sa vyslobodili zpod vlády kráľov.

(Obsah.)

V tom čase perský kráľ Cyrus, ktorý vládol aj nad Chaldejcami a Asýrčanmi, uvoľnil trocha zajatie Židov a poslal z nich

päťdesiat tisíc domov, aby obnovili chrám. Oni položili základy a postavili oltár. Pre ustavičné napadanie od nepriateľov nemohli pokračovať v stavbe, ale odložili to až do vlády Dáriovej. V tom čase sa stalo aj to, čo je napísané v knihe Judit, o ktorej sa hovorí, že ju Židia neprijali do kánonických kníh. Za perského kráľa Daria, po zrušení zajatia Židia opäť dostali slobodu. V Ríme vtedy vládol siedmy kráľ Tarquinius. Rimania ho vyhнали, a tak sa oslobodili zpod vlády kráľov. Až do toho času boli u Židov proroci. Hoci ich bolo mnoho, predsa zanechali len málo spisov.

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

Čas prorokov spadá do začiatku rímskej a do zániku asýrskej ríše.

Pozrime sa na predchádzajúcu dobu, aby sme si mohli ľahšie všimnúť dobu prorokov. V nadpise knihy proroka Ozeáša, ktorý je prvý medzi dvanástimi, je napísané: »Slovo Pánovo, ktoré sa stalo Ozeášovi, v dňoch Oziáša a Jonathana, Achaza a Ezechiáša, kráľov judských« (Ozeáš 1, 1). Aj Amos píše, že prorokoval v čase kráľa Oziáša. Spomína aj Jeroboma, izraelského kráľa, ktorý vtedy žil (Amos 1, 1). Aj Izaiáš, Amosov syn, či už syn spomenutého proroka alebo iného neproroka, spomína tých štyroch kráľov, ako aj Ozeáš, v nadpise svojej knihy, že v ich čase prorokoval. Aj Micheáš spomína tie isté časy svojho prorokovania, po dňoch Oziášových, lebo uvádza troch kráľov, ako Ozeáš, t. j. Jonathana, Achaza a Ezechiáša (Mich. 1, 1). Títo prorokovali spolu v tom istom čase, ako vidno z ich spisov. K týmto sa pripája Jonáš, tiež za vlády kráľa Oziáša, a Joel, už za Jonathanovej vlády, ktorý nastúpil po Oziášovi. Čas prorokovania tých dvoch prorokov sme našli v Kronike, a nie v ich spisoch, lebo sami nič nehovoria o dňoch svojho prorokovania. Tie časy sa tiahnu od latinského kráľa Prokasa alebo pred ním Aventina až po Romula, rímskeho kráľa, alebo po začiatok vlády Numa Pompilia. Až do čias toho kráľa vládol judský kráľ Ezechiáš. Títo práve vtedy vypramenili ako prorocké žriedla, keď zaniklo kráľovstvo asýrske a začalo rímske. Ako na začiatku asýrskeho kráľovstva bol Abrahám, ktorý dostal zjavné prislúbenia o požehnaní všetkých národov v svojom semene, tak na začiatku západného Babylonu boli proroci. Za jeho vlády mal prísť Kristus, na ktorom sa mali splniť prorocké predpovede prorokov, ktorí nielen hovorili, ale aj písali na svedectvo takej vážnej veci. Keďže aj za vlády kráľov skoro nikdy nechýbali

proroci v izraelskom národe, boli na osov len Židov, a nie pohanov. Keď však začaly byť prorocktva spísané v knihách a tým sa staly prístupnejšie všetkým, ba niekedy priniesly úžitok aj pohanom, bolo potrebné, aby sa to vtedy začalo, keď sa zakladal štát, ktorý mal vládnuť nad pohanmi.

HLAVA DVADSIATA ÔSMA

Prorocktvo Ozeášovo a Amosovo.

(Obsah.)

Čím väčšia je hĺbka prorocktva Ozeášovho, tým ťažšie ho rozumieme. O povolani pohanov sa tu hovorí: »A bude na mieste, kde sa im povie: Nie vy ste mojím národom, aj títo sa budú volať synmi Boha živého« (Ozeáš 1, 10). Toto prorocktvo pochopili aj apoštoli tak, že medzi Izraelitov duchovne patria aj pohani, ktorí uveria v Krista. Telesní Izraeliti, ktorí nechcu veriť v Krista, raz predsa uveria. »Dlho budú synovia Izraela bez kráľov, bez vládcu, bez obety, bez oltára, bez kňazstva, bez slávností«. Tak je to so Židmi v skutočnosti. Prorok však pripája: »A neskôr sa vrátia synovia izraelskí a vyhľadajú Pána Boha svojho a Dávida, kráľa svojho, a začudujú sa v Pánovi a v jeho dobrách v posledných dňoch« (Ozeáš 3, 4—5). V tom prorocktve treba zameniť meno Dávid s menom Kristus, ktorý bol potomkom Dávidovým podľa tela (Rim. 1, 3). Ten istý prorok prorokoval aj o Kristovom zmŕtvychvstaní. »Po dvoch dňoch nás uzdraví, v tretí deň vstaneme« (Ozeáš 6, 3). Podobne prorokoval aj Amos. (Amos 4, 12 n.; 9, 11 n.)

HLAVA DVADSIATA DEVIATA

Izaiášovo prorocktvo o Kristovi a Cirkvi.

Prorok Izaiáš nie je v knihe dvanástich prorokov, pomenovaných menšími, lebo ich reči sú krátke v porovnaní s obšírnejšími spismi takzvaných veľkých prorokov. Ku väčším prorokom patrí aj Izaiáš, ktorého pripájam k dvom vyššie spomenutým prorokom pre súčasnosť ich prorokovania. Izaiáš okrem toho, že vyčítuje nepravosti a prikazuje spravodlivosť a hriešnemu národu predpovedá budúce zlá, prorokoval aj o Kristovi a Cirkvi, t. j. o Kráľovi a štáte, ktorý založil. Preto ho niektorí menujú skôr evanjelistom ako prorokom. Keďže chcem dokončiť toto dielo, zpomedzi mno-

hých prorociev spomeniem tu len jedno. Hovoriac v osobe Boha Otca, tak prorokuje: »Hľa, chlapec môj pochopí, bude vyvýšený a oslávený veľmi. Ako mnohí v počudovaní ustrnú nad tebou, tak bude odňatá sláva od ľudí, krása tvoja a sláva tvoja od ľudí. Tak sa budú čudovať mnohé národy nad ním a králi zadržia svoje ústa, lebo uvidia, ktorým nie je zvestované o ňom, a ktorí nepočuli, pochopia. Pane, kto uveril nášmu sluchu a Pánovo rameno komu je odkryté? Zvestovali sme pred ním ako dieťa, ako koreň v zemi žíznivej; nemá krásy ani slávy. Videli sme ho, a nemal krásy ani ozdoby; krása jeho je bez cti, ponížený nad všetkých ľudí. Človek vystavený ranám, ktorý vie znášať nemoc, lebo odvrátená je jeho tvár, bol zneuctený a za málo počítaný. Ten nesie naše hriechy a za nás trpí. A my sme mysleli, že on je v bolesti, v ranách a utrpení. On je ranený pre naše neprávosti a slabým sa stal pre naše hriechy. Utvorenie nášho pokoja v ňom a jeho sinkami sme sa uzdravili. Všetci sme blúdili ako ovce, človek zablúdil so svojej cesty. Pán ho vydal za naše hriechy a za čo bol postihnutý, neotvoril svojich úst. Ako ovca vedený je na zabitie, ako baránok pred tým, čo ho strihá, bez hlasu, tak neotvoril svojich úst. V pokore je vyzdvihnutý jeho súd. Kto vyzopráva jeho pokolenie? Lebo jeho život sa odstráni so zeme. Nepravosťami môjho ľudu bol vedený na smrť. Dám zlých za jeho pohreb a bohatých za jeho smrť. Lebo neučinil nepravosť, ani lesti niet v jeho ústach a Pán ho chce očistiť od rany. Ak by ste dali za hriech vaše duše, budete vidieť večné semeno. Pán chce odstrániť jeho dušu od bolesti, ukázať mu svetlo, utvoriť myseľ, ospravedlniť spravodlivého, ktorý dobre slúži mnohým. A hriechy ich sám poniesie. Preto sám zdedí mnohých a podelí korisť silných. Preto je jeho duša vydaná na smrť. Pripočítaný je medzi hriešnikov a sám niesol hriechy mnohých a pre ich hriechy bol vydaný.« (Iz. 52, 13—15; 53—12.) Toľko o Kristovi. Teraz však čujme, čo hovorí prorok ďalej o Cirkvi: »Raduj sa, neplodná, ktorá nerodíš, vybuchni a výskaj, ktorá nevydávaš plod, lebo viac synov opustenej než tej, ktorá má muža. Rozšír miesto stánku svojho a príbytok svojich; pripevni, nešetri, predĺž svoje povrazy a upevni svoje kolíky, rozšír napravo i naľavo. Tvoje semeno zdedí národy a opustené miesta zaľudníš. Neboj sa, že si zahanbená, ani sa nehanbi, že ťa potupujú. Lebo zabudneš na večné zahanbenie a nerozpamätáš sa na potupu svojho vdovstva. Pán, ktorý ťa učinil, Pán zástupov je meno jeho, ktorý ťa vytrhol, bude nazvaný Bohom Izraela na celej zemi.« (Iz. 45,

1—5.) Toľkoto stačí. Niektoré miesta citovaného textu by bolo treba azda vyložiť. Myslím však, že stačí to takto, lebo slová sú také jasné, že aj nepriatelia ich musia voľky nevoľky rozumieť.

HLAVA TRIDSIATA

Proroctvo Micheáša, Jonáša a Joela.

(Obsah.)

Prorok Micheáš hovorí o Kristovi: »V posledných dňoch sa zjaví vrch Pánov, pripravený nad vrcholkami vrchov. A vyvýšený bude nad pahorky. Budú sa k nemu ponáhľať ľudia a prídu mnohé národy.« (Mich. 4, 1 n.) Predpovedá aj miesto Kristovho narodenia: »Ty Betlehem, dom Efrata, najmenší si, aby si bol v tisícoch Judska. Z teba mi vyjde, aby bol vládcom v Izraeli.« (Mich. 5, 2.) Prorok Jonáš prorokuje o Kristovi svojím životom. Ako Jonáš bol za tri dni v útrobach veľryby, tak aj Kristus bol tri dni v zemi a po nich vstal zmŕtvych. Joel prorokuje obsérne o Kristovi a Cirkvi. Spomeniem len jeho proroctvo o Svätom Duchu, na ktoré sa odvolávajú aj apoštoli (Sk. 2, 17 n.) »A bude potom, vylejem z Ducha svojho na všetko telo. Prorokovať budú synovia vaši a dcéry vaše; a starci vaši budú snívať sny a mladíci vaši budú mať vídenia. Ba aj na svojich sluhov a svoje služobnice vylejem v tie dni zo svojho Ducha.« (Joel 2, 28 n.)

HLAVA TRIDSIATA PRVÁ

Proroctvo Abdiáša, Nauma a Ambakuma.

(Obsah.)

Traja z menších prorokov, Abdiáš, Naum a Ambakum (Habakuk), neudávajú svoju dobu, ani ich nemožno nájsť v Eusebiovej Kronike. Abdiáš je najmenší z prorokov a horlí proti Idumee, ktorou sa označuje pohanstvo. Na konci proroctva hovorí: »A pristúpia vykúpení z hory Sion, aby bránili horu Ezau a Pánovi bude kráľovstvo« (Abd. 17,, 21). Pod vykúpenými sa rozumejú najmä apoštoli, ktorí hlásaním evanjelía zachránia kresťanov a získajú Pánovi kráľovstvo. Proroctvo, kým sa nesplnilo, bolo nejasné, dnes je už jasné.

Prorok Naum prorokuje koniec sochám z kameňa a kovu. O Kristovi prorokuje: »Pristúpil, ktorý dýcha na tvoju tvár, vytrhnúc ťa z utrpenia« (Naum 2, 1). Z evanjelía vieme, kto dýchol na apoštolov, aby im dal Ducha Svätého.

Prorok Ambakum prorokuje okrem iného o príchode Kristovom: »Prichádzajúci príde a neomešká sa« (Hab. 2, 3).

HLAVA TRIDSIATA DRUHÁ

Proroctvo v modlitbe a piesni Ambakumovej.

(Obsah.)

Habakuk vo svojej modlitbe a piesni hovorí mnoho o Kristovi. Slová: »Pane, počul som slyšanie tvoje, a zľakol som sa; Pane, uvažoval som o твоjich dielach, a hrôza ma pochytila«, platia iste o Kristovi. Ďalej sa tu predpovedá príchod Kristov, jeho smrť na kríži, jeho prijatie pohanmi, keď sa dopočujú o jeho divoch, vystúpenia do neba a založenie Cirkvi. Niektoré miesta sú celkom jasné, niektoré potrebujú vysvetlenie. »Vyšiel si na spasenie svojho ľudu, aby si spasil svojich pomazaných; na hlavy bezbožných si poslal smrť.« Prorok predpovedá aj prenasledovanie Cirkvi, vidí zavrhnutý ten národ, ktorý má zabiť Krista, lebo šiel za svojou spravodlivosťou, a nie za božou.

HLAVA TRIDSIATA TRETIA

Proroctvo Jeremiáša a Sofoniáša o Kristovi.

Prorok Jeremiáša patrí medzi väčších prorokov ako aj Izaiáš. Nie medzi menších, z ktorých sme už niektoré úryvky uviedli. Prorokoval za vlády Joziáša v Jeruzaleme, keď u Rimanov vládol Martius Ancus, krátko pred židovským zajatím. Podľa udania svojich spisov, prorokoval až do piateho mesiaca zajatia. K nemu sa pripája Sofoniáš, jeden z menších prorokov. Sám spomína, že prorokoval v dňoch Joziášových (Sofon. 1, 1), ale nehovorí, dokedy. Jeremiáš prorokoval nielen v čase Martia Anca, ale aj za Tarquinia Prisca, piateho rímskeho kráľa, ktorý začal vládnuť, keď sa už začalo zajatie. Jeremiáš prorokuje o Kristovi: »Duch našich úst, Kristus Pán, zajatý je v hriechoch našich« (Plač 4, 20). Tými krátkymi slovami ukazuje, že Kristus je naším Pánom a že za nás trpel. Podobne na inom mieste: »Tento je Boh môj, a iný nebude počítať k nemu; ktorý vynašiel všetky cesty múdrosti a dal ju Jakubovi, svojmu chlapcovi, a svojmu milovanému Izraelovi. Potom bol vídený na zemi a obcovaľ s ľuďmi« (Baruch 3, 36—38). Toto svedectvo pripisujú niektorí nie Jeremiášovi alebo pisárovi Baruchovi, ale všeobecnejšie sa pokladá za Jeremiášovo. Ďalej hovorí ten istý prorok o Kristovi: »Hľa, prichodia dni, hovorí Pán, a vzbú-

dím Dávidovi plod spravodlivý a bude vládnuť kráľ, bude múdry a bude uplatňovať súd a spravodlivosť na zemi. V tie dni bude zachránený Juda, a Izrael bude prebývať bezpečne; a toto je meno, ktorým ho nazvú, spravodlivý náš Pán.« (Jer. 23, 5.) O povolání národov, ktoré malo prísť a ktoré my vidíme už splnené, takto hovorí: »Pane Bože môj a útočisko moje v dňoch zlých, k tebe prídu národy od končín zeme a povedia: Naozaj, otcovia naši uctievali falošné sochy a niet v nich úžitku.« (Jer. 16, 19.) Že ho Židia neuznajú a že ho zabijú, to naznačuje prorok takto: »Ťažké srdce pre všetko, aj človekom je, a kto ho spozná?« (Jer. 17, 9.) Od tohto proroka je aj to, čo som spomenul v sedemnástej knihe (hl. 3) o Novom zákone, ktorého Prostredníkom je Kristus. Tam Jeremiáš hovorí: »Hľa, prichodia dni, hovorí Pán, a dokončím nad Jakubovým domom Nový zákon« (Jer. 31, 31) a tak ďalej ako tam čítame.

Z predpovedí Sofoniášových, ktorý prorokoval v tom čase ako Jeremiáš, uvediem teraz len tieto svedectvá o Kristovi: »Počkaj ma, hovorí Pán, v deň zmŕtvychvstania môjho, v budúcnosti, lebo môj súd, aby som shromaždil národy a posbieral kráľovstvá« (Sof. 3, 8). A opäť: »Strašlivý Pán nad nimi a vyničí všetkých bohov zeme. A klaňať sa mu bude muž so svojho miesta, všetky ostrovy národov.« (Sof. 2, 11.) O niečo ďalej pokračuje: »Vtedy prevrátim jazyk na národy a na rod jeho, aby všetci vzývali meno Pánovo a slúžili mu v jednom jarne; od hraníc etiopských riek mi budú prinášať obety. V ten deň sa nebudeš hanbiť pre všetky svoje previnenia, ktorých si sa dopustil proti mne, lebo vtedy vezmem od teba prevrátenosť tvojej krivdy. A už nedopustiš, aby si sa vynášal nad moju svätú horu. A zanechám v tebe ľud skromný a pokorný a zľaknú sa mena Pánovho, ktorí zostanú z Izraela.« (Sof. 3, 9—13.) Toto sú zvyšky, o ktorých sa aj inde porokuje, čo spomína aj apoštol: »Čo by bolo synov Izraela počtom ako piesku v mori, len malý zvyšok sa zachráni.« (Iz. 10, 22; Rim. 9, 27.) Tieto zvyšky onoho národa uverily totiž v Krista.

HLAVA TRIDSIATA ŠTVRTÁ

Danielovo a Ezechiellovo proroctvo o Kristovi.

V čase babylonského zajatia najprv prorokovali Daniel a Ezechiel, druhí dvaja z väčších prorokov. Z nich Daniel aj počtom

rokov určil čas príchodu a umučenia Kristovho. Bolo by pridlhé to všetko vyratúvať a iní to už urobili pred nami. O moci a sláve jeho takto hovoril: »Videl som vo videní noci, hľa, s oblakmi neba prichádzal ako syn človeka a prišiel až do staroby dní; a v tvári jeho je prenesený. Jemu bola daná vláda, česť a kráľovstvo a všetky národy, pokolenia a jazyky mu budú slúžiť. Moc jeho, moc večná, ktorá nepominie a kráľovstvo jeho sa neporuší.« (Dan. 7, 13.)

Ezechiel podľa prorockého zvyku označuje Krista pod menom Dávidovým, lebo podľa tela bol jeho potomkom. Pretože Kristus prijal na seba spôsob sluhu, keď sa stal človekom, volá sa niekedy sluhom božím ten, ktorý je Synom Božím. O tom prorokuje a predpovedá ho ako by slovami Boha Otca: »A vzbudím nad svojim stádom jedného pastiera, ktorý by ho pásol, sluhu svojho Dávida. On ho bude pásť a sám mu bude pastierom. Ja však Pán budem im Bohom a sluha môj Dávid bude vodcom v ich strede. Ja, Pán, som to povedal.« (Ezech. 34, 23.) A na inom mieste opäť: »A jeden kráľ bude rozkazovať všetkým a nebudú ďalej dva národy a nebudú poškrňovať vo svojich modlách, v hanebnostiach svojich a nepravostiach svojich. A zachránim ich zo všetkých ich miest, na ktorých hrešili, a očistím ich; budú mi ľuďom a ja im budem Bohom. Sluha môj Dávid kráľ nad nimi a pastier jediný ich všetkých.« (Ezech. 37, 22—24.)

HLAVA TRIDSIATA PIATA

Proroctvo Aggeovo, Zachariášovo a Malachiášovo.

(Obsah.)

Na konci zajatia prorokovali ešte traja proroci: Ageus, Zachariáš a Malachiáš. Ageus volá Krista Túženým. »A príde Túžený všetkým národom.« (Agg. 2, 8.) Toto proroctvo sa čiastočne už splnilo a naceľkom sa splní pri druhom príchode Kristovom na konci sveta.

Proroctvo Zachariášovo sa spomína aj v evanjeliu (Mat. 21). »Raduj sa, dcéra sionská, plesaj, dcéra jeruzálemská. Hľa tvoj kráľ ti prichádza k tebe, spravodlivý a Spasiteľ. Je chudobný, kráča na oslici a na osliatku oslice. Jeho moc od mora po more, od riek až po končiny zeme.« (Zach. 9, 9.)

Malachiáš prorokuje o Cirkvi a otvorene vyčíta Židom: »Nemám záľubu vo vás a neprijmem dar z vašej ruky. Od východu

slnka až po západ veľké je moje meno v národoch, a na každom mieste sa bude obetovať a prinášať môjmu menu obeta čistá, lebo veľké je moje meno v národoch, hovorí Pán.« (Malach. 1, 10.) Splnenie toho proroctva je v obete Kristovej, ktorá sa obetuje po celej zemi, lebo obety podľa židovského spôsobu celkom prestaly. Okrem iného Malachiáš opisuje živými farbami aj posledný súd. (Malch. 3, 13—18; 4, 1—3.)

HLAVA TRIDSIATA ŠIESTA

Ezdráš a Machabejské knihy.

(Obsah.)

V čase vyslobodenia Židov z babylonského zajatia písal aj Ezdráš, ktorý sa však pokladá skôr za dejepisca ako za proroka. Mohlo by sa vidieť nejaké proroctvo o Kristovi v tom, keď sa nejakí mladíci dohadovali o tom, čo má najväčšiu moc na svete, či králi, víno alebo ženy, odpovedal jeden, že pravda zvíťazí nad všetkým (Ezdr. 3, 9n). Podľa evanjelia Kristus je pravda, preto by sa to mohlo naňho vzťahovať. Po návrate z babylonskeho zajatia vládli Židom nie králi, ale len kniežatá až po Aristobula. O tom sa píše v iných knihách, medzi ktoré patria aj knihy Machabejské, ktoré Cirkev uznáva za kánonické, nie však Židia.

HLAVA TRIDSIATA SIEDMA

Proroci sú starší ako všetka pohanská múdrosť.

(Obsah.)

Za čias prorokov nejestvovali ešte filozofi, len neskoro po nich prišli tí, čo sa tak začali menovať. Keď sa Židia vracali zo zajatia, vtedy sa začal tak menovať Pytagoras²⁷). Po ňom nasleduje slávny Sokrates²⁸), ktorý časove prichádza po Ezdrášovi. Onedlho sa narodil aj Platón,²⁹) jeden z najslávnejších filozofov všetkých čias. Ani siedmi mudrci nie sú starší ako proroci. Len takzvaní teologovia, Orfeus, Linus a Museus, sú časove starší ako proroci. Ale ani tí nie sú starší ako Mojžiš. Ba ani egyptská filozofia nebola staršia ako proroci, keď vezmeme do úvahy to, že aj Abrahám bol vlastne prorokom. Egyptská múdrosť začala Isidou, dcérou Inachovou, ktorý vládol Argivcom, keď už mal Abrahám vnukov.

HLAVA TRIDSIATA ÔSMA

Niektoré spisy svätých mužov neboly prijaté do počtu kánonických kníh pre ich starobylosť.

(Obsah.)

Napokon aj Noema môžeme pomenovať prorokom, lebo jeho archa bola prorocťvom aj pre naše časy. Podľa svedectva Judu (Jud. 14) prorokoval aj Henoch, siedmy od Adama. Lenže Noemove a Henochove spisy pre ich starobylosť sa neprijaly do kánonických kníh, aby sa azda s pravdou nepomiešala aj nepravda, lebo nie je celkom určité, že knihy pochodia od tých, ktorým sa pripisujú. Aj v kronike izraelských kráľov sú veci, ktoré sa tam bližšie nevysvetľujú, ale sa odvoláva na iné knihy, ktoré sú však nie v kánone, prijatom Židmi. Možno sa tak stalo preto, že Duch Svätý zjavil, čo môžu písať proroci ako ľudia a čo ako proroci z vnuknutia tohože Ducha. Jedny slúžily na zachovanie vedomosti o dejoch, iné zas náboženstvu. Preto, aj keď sa našly niektoré knihy, ktoré sa pripisujú prorokom, nepoživajú náboženskú vážnosť, a preto nie sú ani v kánone svätých kníh.

HLAVA TRIDSIATA DEVIATA

Písmo v hebrejskej reči je najstaršie.

Netreba veriť to, čo niektorí tvrdia, že len hebrejská reč sa zachovala v tom Heberovi, odkiaľ pochodí aj meno Hebrejov, a že od neho prešla ku Abrahámovi, ale hebrejské písmo sa vraj začalo len zákonom, daným Mojžišom. Skôr treba veriť, že reč sa zachovala súčasne s písmom v patriarchoch, idúcich po sebe. Napokon Mojžiš uprostred ľudu božieho ustanovil predstavených nad vyučovaním písma, ešte prv ako by boli poznali akékoľvek knihy božieho zákona. Písmo ich menuje Grammatoeisagogous, čo po latinsky možno povedať litterarum inductores vel introductores — písmo uvádzajúci alebo vovádzajúci —, lebo uvádzajú, a či vovádzajú písmo do mysle žiakov, alebo radšej do písma uvádzajú tých, ktorých učia. Nech sa teda nijaký národ nevychvaľuje starobylosťou svojej múdrosti, ako by siahala pred našich patriarchov a prorokov. Ba ani Egypt, ktorý sa neprávom a bez príčiny vystatuje starodávnosťou svojich vied, nepredstihol svojou múdrosťou dobu patriarchov. Nikto nesmie tvrdiť, že Egypťania boli neobyčajne zbehlí vo vedách prv, ako poznali písmo, t. j. kým neprišla k nim

Isis a nenaučila ich písať. Ba aj ich neobyčajná učenosť, pomenovaná múdrosťou, čím bola, ak nie zväčša astronomiou a podobnou vedou, ktorá slúži viac na cvičenie rozumu ako na osvietenie duše opravdivou múdrosťou? Vo filozofii, ktorá, ako sama tvrdí, učí ľudí, ako majú dosiahnuť blaženosť, toto odvetvie náukové previtalo v tých krajinách za Mercuria, zvaného Trismegistus, dávno síce pred mudrcami a filozofmi gréckymi, ale predsa už len po Abrahámovi, Izákovi, Jakubovi, ba až po Mojžišovi. V čase narodenia Mojžišovho žil veľký astrolog Atlas,³⁰⁾ brat Prometheov, po matke dedo Mercuria staršieho, ktorého vnukom bol tento Mercurius Trismegistus.

HLAVA ŠTYRIDSIATA

Egyptania neprávom pripisujú svojej vede vek stotisíc rokov.

(Obsah.)

Je to namyslenosť a skoro bláznivosť, keď niektorí tvrdia, že egyptská veda je staršia, ako stotisíc rokov. Na akom základe to tvrdia, keď sa naučili písať od Isis len asi pred dvetisíc rokmi? To dokazuje aj taký závažný historik Varro, ktorého vývody súhlasia s Písmom. Keď už od prvého človeka Adama až dosiaľ neuplynulo ešte šesťtisíc rokov, ako možno hovoriť o stotisíc rokoch? Iní historici majú protichodné mienky. Občania bezbožného štátu nevedia, komu dať za pravdu. Lež my nepochybujeme o správnosti údajov v Písme, lebo sú potvrdené božou autoritou.

HLAVA ŠTYRIDSIATA PRVÁ

Nejednotnosť učenia filozofov a jednota Pisma.

Nechajme teraz stranou dejinné poznatky a vráťme sa k filozofom, od ktorých sme prešli k týmto úvahám. Zdá sa, že sa namáhajú vo svojich dielach, aby zistili, ako treba najlepšie žiť, aby človek dosiahol blaženosť. Prečo nesúhlasili žiaci so svojimi učiteľmi a oni medzi sebou? Iste preto, že bádali o tých veciach len ľudskými smyslami a ľudským rozumovaním. Pravda, mohla byť v tom aj túžba po sláve, keď sa každý usiluje byť múdrejší a vtipnejší a neuspokojí sa s cudzou mienkou, ale vynájde si sám svoje vlastné poučky a náhľady. Predsa však pripúšťam, že boli niektorí, ba

aj väčšina, ktorých od svojich učiteľov alebo spolužiakov odtrhla láska k pravde, aby bojovali za to, čo pokladali za pravdu, či to už v skutočnosti bolo pravdou, alebo nie. Veď čo, ako a pokiaľ dôjde ľudská úbohosť, aby dosiahla blaženosť, ak ju nevedie božia autorita? Naopak, zas naši spisovatelia, v ktorých nie nadarmo je ustálený a ukončený kánon svätých kníh medzi sebou sa celkom shodujú.³¹⁾ Preto sa plným právom uverilo, že Boh im hovoril, alebo cez nich, keď písali. K tejto viere sa príznały toľké a veľké národy, mestá a dediny, učení a neučení, a nielen niekoľko tlčhubov v školách a gymnáziách v jalových dišputách. Svätých spisovateľov malo byť málo preto, aby nestratilo cenu pre množstvo to, čo malo byť vzácne pre náboženstvo. Predsa však nie zas tak málo, aby sa nebolo treba čudovať jednote ich náuky. Ani v množstve filozofov, ktorí zanechali písomné pamiatky svojho učenia, nenájde sa tak skoro jednota učenia. Lenže dokazovanie toho by bolo v tomto diele zbytočne dlhým.

Ktorý zakladateľ nejakej školy mal by v tomto štáte démonskej služobnosti také všeobecné uznanie, že by boli odmietnutí ostatní iného smýšľania alebo práve opačného? Či neboli u Aténčanov vedľa epikurejcov, ktorí tvrdili, že bohovia sa nestarajú o ľudské záležitosti, aj stoici, ktorí boli opačnej mienky a tvrdili, že ľudské záležitosti riadia a ustáľujú pomocní a ochranní bohovia? Čudujem sa, prečo obvinili Anaxagora, keď povedal, že slnko je žeravý kameň a popieral tak boha, hoci v tej istej obci si vážili Epikura a žil bezpečne, ktorý nielen neveril, že slnko je bohom a neuznával nijakého boha hviezd, ale ani to, že Jupiter alebo nejaký iný boh bývajú na tomto svete, hoci sa ľudia k nemu modlia a prinášajú obety. Tam shromažďovali žiakov do svojej školy Aristippus, ktorý za najvyššie dobro pokladal telesnú rozkoš, a vedľa neho Antisthenes, ktorý tvrdil, že človeka urobia blaženým skôr čnosť ducha. Dvaja slávni filozofi, obaja žiaci Sokratovi, a predsa cieľ života vidia v takých odlišných, ba protichodných veciach. Aristippus okrem toho zakazoval zúčastniť sa na verejnom živote, kým Antisthenes múdreému odporúčal takú účasť. Celkom verejne, v otvorenom a všeobecne známom stĺporadí, v gymnáziách, v záhradách, na verejných a súkromných miestach úporne bojovali o svoju mienku. Jedni tvrdili, že je len jeden svet, iní, že ich je nespočetne mnoho. Podľa jedných svet mal začiatok, podľa iných bol bez začiatku. Podľa jedných zahynie, podľa druhých bude naveky. Podľa jedných ho riadi božia múdrosť, podľa druhých riadi sa náhodou.

Podľa jedných sú duše nesmrteľné, podľa druhých smrteľné. Niektorí z tých, čo pokladajú duše za nesmrteľné, veria, že sa vteľujú do zvierat, druhí zas že nie. Z tých zas, ktorí pokladajú duše za smrteľné, jedni tvrdia, že duša zahynie hneď po tele, druhí zas, že žije ešte potom kratšie alebo dlhšie, ale nie večne. Jedni vidia cieľ dobra v tele, jedni v duchu, iní v oboch, ešte iní pridávajú vonkajšie dobrá k telu a duchu. Jedni tvrdia, že sa vždy treba spoliehať na smysly, druhí, že nie vždy a iní zas, že nikdy. Ktorý národ, senát, aká vláda alebo verejný úrad bezbožného štátu má rozsúdiť, jednu mienku schváliť, a iné zavrhnúť, keď je toľko a tak rozdielnych filozofických mienok? Napokon bez rozsúdenia a zmätené má vo svojom lone toľko rozdielnych mienok, a to nie o poliach, domoch, alebo akejkoľvek peňažnej záležitosti, ale o takých veciach, na ktorých záleží nešťastný alebo šťastný život. Hoci sa tam hlásaly niektoré pravdivé náhľady, čo z toho, keď sa tou istou slobodou mohla hlásať aj lož? Nie nadarmo dostal taký štát mystické meno Babylon. Babylon značí toľko ako zmätok, na čo sa pamätáme, že sme už o tom hovorili (Kn. 16, hl. 4.) Kráľovi tohto štátu, diablovej, nezáleží, ako sa medzi sebou v protichodných bludoch hádajú tí, ktorí mu aj tak patria pre svoju mnohorakú a rozmanitú bezbožnosť.

Avšak ten národ, ten kmeň, to mesto, ten štát, tí Izraeliti, ktorým boli sverené božie výroky, nijako nepomiesali falošných prorokov s pravými, ani im nedali rovnakú slobodu na účinkovanie. Za opravdivých pôvodcov svätých Písem uznali a pokladali len tých, ktorí medzi sebou súhlasili a v ničom sa navzájom neodchylovali. Títo im boli filozofmi, priateľmi múdrosti, títo mudrcmi, bohovedcami, prorokmi a učiteľmi čnosti a nábožnosti. Kto myslel a žil podľa nich, ten žil a myslel podľa Boha, ktorý hovoril skrze nich. Ak sa tam zabránilo svätokrádeži, to Boh zabránil. Keď sa povedalo: »Cti otca svojho i matku svoju«, to Boh prikázal. Ak sa povedalo: »Nezomilniš, nezabiješ, nepokradneš« a iné podobné veci, to nepovedali ľudské ústa, ale to boli božie výroky. (Exod. 20. 12—15.) Niektorí filozofi, okrem svojich bludných mienok, vedeli niekedy nájsť aj niečo pravdy, a namáhavým dokazovaním vedeli niekedy presvedčiť, že Boh stvoril tento svet, že ho svojou prozreteľnosťou riadi, alebo o vznešenosti čnosti, o láske k vlasti, priateľskej vernosti, o dobrých skutkoch a o všetkých otázkach, týkajúcich sa dobrých mravov, hoci sami nevedeli, aký to má mať cieľ, ako to treba usmerniť. Všetko to sa odporúčalo v onom štáte

(božom) národu prorockými a božími slovami, hoci len ľuďmi danými, a nie vtlačenými do hlavy spleťou dôkazov, aby ten, čo ich poznal, obával sa zneuctenia božieho, nie výplodu ľudskej mysle.

HLAVA ŠTYRIDSÍATA DRUHÁ

Preklad Písma z hebrejskej do gréckej reči sa stal riadením božím.

(Obsah.)

Po smrti Alexandra Macedónskeho, Veľkého, ktorý si podmanil celú Áziu, ba skoro celý, vtedy známy svet, jeho ríša sa rozpadla. V Egypte sa dostali za kráľov Ptolemajovci. Prvý z nich, syn Lagov, priviedol do Egypta mnoho zajatcov z Judska. Jeho nástupca, Philadelphus, všetkých prepustil, poslal aj dary pre chrám a žiadal od najvyššieho kňaza Eleazara, aby mu daroval knihy Písma, o ktorých sa dopyčul, že majú byť božského pôvodu, a preto ich chcel mať vo svojej knižnici.³²⁾ Veľkňaz mu poslal hebrejské Písmo a na ďalšiu žiadosť mu poslal aj sedemdesiatich dvoch prekladateľov, z každého pokolenia po šesť. Ten preklad sa menuje Septuaginta. Čudné a zázračné na preklade bolo to, že každý z prekladateľov prekladal samostatne a oddelene, a predsa sa preklady všetkých tak shodovaly, ako by to bol jeden prekladal. Tak sa riadením božím malo ukázať, že tie knihy majú nie povahu ľudskú, ale božskú a majú slúžiť tým národom, ktoré v budúcnosti mali prijať vieru.

HLAVA ŠTYRIDSÍATA TRETIA

Medzi prekladmi Písma prvé miesto zasluguje Septuaginta.

Hoci boli aj iní prekladatelia Písma z hebrejčiny do gréčtiny, ako Aquila, Symmachus, Theodotion; hoci je aj preklad od neznámeho prekladateľa, ktorý sa menuje Piate vydanie, predsa preklad Septuaginta prijala Cirkev tak, ako by bol jediný a používajú ho grécki kresťania, z ktorých mnohí nevedia, či jestvuje aj nejaký iný preklad. Z tohto prekladu vznikol aj preklad latinský a používajú ho cirkve latinské. Hoci aj za našich čias bol kňaz Hieronym, muž veľkej múdrosti a zbehlý vo všetkých troch rečiach, ktorý nie z gréckeho, ale hebrejského jazyka preložil Písmo do latinskej reči. Hoci Židia jeho preklad, urobený s toľkou znalosťou jazykov,

uznávajú za verný a o Septuaginte hovoria, že je chybná na mnohých miestach, predsa Cirkev Kristová predpokladá, že nikoho nemožno stavať nad vážnosť toľkých ľudí, vybraných výlučne na tú prácu vtedajším veľkňazom Eleazarom. Ba hoci by sa v nich neukázal jeden Duch Boží, ale by sa dohodli, ako obyčajne robievajú ľudia vzhľadom na slová, užité v preklade, aby ustálili taký preklad, na ktorom sa všetci dohodnú, aj vtedy nemožno dať prednosť jednému prekladateľovi. Ale keď sa v nich ukázal znak spoločného účinkovania božieho, je zrejmé, že ktorýkoľvek iný prekladateľ preložil Písmo verne z hebrejčiny do akéhokoľvek iného jazyka, jeho preklad sa alebo musí shodovať so Septuagintou, alebo, ak sa neshoduje, treba predpokladať, že je v Septuaginte tajomný prorocký význam. Ten istý Duch totiž, ktorý bol v prorokoch, keď svoje proroctvá písali, bol aj v sedemdesiatich mužoch, keď tie proroctvá prekladali. Duch Svätý svojou božskou autoritou mohol povedať aj niečo iného, ako by prorok hovoril jedno i druhé, lebo jedno i druhé hovoril ten istý Duch Svätý. Okrem toho mohol Duch Svätý hovoriť to isté, ale ináč, t. j. hoci nie tie isté slová, ale ten istý význam sa ukázal tým, ktorí dobre chápu. Napokon Duch Svätý mohol niečo vynechať a niečo dodať, aby sa tým ukázalo, že v tom diele ľudské otroctvo netvorilo závislosť prekladateľa od každého slova, ale bola to skôr božská moc, ktorá naplňovala a riadila myseľ prekladateľovu. Niektorí myslia, že Septuagintu treba opraviť podľa hebrejskej pôvodiny. Predsa sa však neopovážili vynechať, čo bolo v Septuaginte a hebrejský text nemal, ale len doložili čo bolo v hebrejčine a nebolo v gréckom preklade. Označili to hviezdikami na záhlaví jednotlivých veršov a pomenovali tie znaky asteriscus. Text, ktorý nie je v hebrejčine, ale je v Septuaginte, označili podobne na začiatku veršov ležatou čiarkou, ako sa píšu pri číslach zlomkové čiary. Latinské rukopisy s týmito znakmi sú hojné a všade rozšírené. Tie miesta, kde nie je nič ani pridané ani vynechané, ale ináč povedané, keď alebo menia význam, hoci nie úplne, alebo keď ten istý význam dávajú, ale ináč, tie miesta, hovorím, nemožno nájsť, ak sa len pred očami neporovnajú oba kódexy. Ak teda — a tak to musí byť — nehľadíme na nič vo svätom Písme len čo povedal Duch Svätý skrze ľudí, čokoľvek je v hebrejských spisoch, a nie je v Septuaginte, nechcel to Duch Svätý povedať skrze nich, ale skrze prorokov. Čo je však v Septuaginte a nie je v hebrejských rukopisoch, chcel ten istý Duch Svätý povedať radšej skrze nich ako skrze prorokov a tak ukázať, že oboji

boli prorokmi. Takto hovoril iné veci skrze Izaiáša, iné skrze Jeremiáša, iné skrze iného a iného proroka, alebo ináč to isté skrze jedného a ináč skrze druhého, ako sa mu zachcelo. Čo je zas v oboch, to chcel povedať ten istý Duch skrze oboch. Tak však, že jedni predchádzali proctvom, druhí ich nasledovali výkladom a prekladom. Veď ako proroci, hovoriaci súhlasne pravdu, hovorili v jednom Duchu pokoja, tak aj v prekladateľoch, ktorí sa medzi sebou neradili, a predsa ako by jednými ústami všetko prekladali, zjavil sa jeden a ten istý Duch.

HLAVA ŠTYRIDSIA TA ŠTVRTÁ

Nejednotnosť hebrejského textu a Septuaginty ohľadom Ninive.

(Obsah.)

Jestvuje námietka, že sa nedá slúčiť pôvodný text hebrejský, ktorý hovorí: »Štyridsať dní, a Ninive bude zničené« (Jon. 3, 4) a text Septuaginty, ktorý hovorí: »Tri dni, a...« Táto námietka je oprávnená. Alebo jedno, alebo druhé. Podľa mojej mienky Jonáš povedal to, čo je v hebrejskom texte. Keď nehľadíme na historicnosť, ale symboliku, vtedy obe čísla môžu mať svoj smysel. Trojdňový pobyt Jonáša vo veľrybe značí Krista, ktorý bol tri dni v hrobe. Ninive predstavuje Cirkev. Za štyridsať dní bol Kristus po svojom zmŕtvychvstaní s apoštolmi. Takže obe čísla aj tri aj štyridsať predstavujú vlastne toho istého Krista, a preto oboje môžu obstať. Oboje uvádza Duch Svätý, raz skrze Jonáša, raz skrze sedemdesiatich prekladateľov.

HLAVA ŠTYRIDSIA TA PIATA

Po obnovení chrámu prestali mať Židia prorokov.

(Obsah.)

Keď prestali mať Židia prorokov, nepochybne sa skazili, hoci sa dúfalo, že po návrate zo zajatia a po obnovení chrámu sa národ polepší. Aggeovo proctvo vzťahovali priveľmi doslovne na jeruzalemský chrám. »Veľká bude sláva toho posledného chrámu, väčšia ako prvého.« To sa však vzťahovalo na Nový zákon, v ktorom sa stavia boží dom zo živých kameňov. Preto národ stíhaly ne-

šťastia, aby si nemyslel, že Aggeovo proroctvo sa splnilo obnovením chrámu. Okrátko ich podrobil Alexander. Nebolo vtedy pustošenia, lebo sa neopovážili proti nemu postaviť. Alexander priniesol aj obeť v božom chráme, nie ako obrátenec, ale myslel si, že aj tohto Boha treba uctiť s ostatnými bohmi. Ptolemaius, syn Lagov, odviezol časť Židov do Egypta ako zajatcov a až jeho nástupca Philadelphus ich veľkodušne prepustil. Potom prišli vojny, opísané v knihách Machabejských. Neskôr Židov podrobil kráľ Ptolemeus Epiphanes. Sýrsky kráľ Antiochus ich nútil obetovať modlám a poškrvrnil chrám, až Judas Machabejský vyhnal Sýrčanov a očistil chrám. Onedlho zas akýsi Alcimus podplácaním sa stal najvyšším kňazom, hoci nebol z kňazského pokolenia. Asi o päťdesiat rokov neskôr Aristobulus sa stal veľkňazom a kráľom. Po návrate z babylonského zajatia Židia už nemali kráľov, ale len vojvodcov a kniežata. Po Aristobulovi nastúpil Alexander, ktorý veľmi kruto zaobchádzal so Židmi. Po ňom vládla kráľovná, jeho žena Alexandra. Od toho času stíhalo jedno nešťastie za druhým. Synovia Alexandra, Aristobulus a Hyrcanus, bojovali medzi sebou o moc a Hyrcanus si zavolať na pomoc Rimanov. Pompeius, slávny vojvodca rímsky, dobyl Jeruzalem, otvoril chrám a vkročil do svätyne, kam nebolo dovolené vstúpiť len najvyššiemu kňazovi. Potvrdil Hyrcana za hlavného kňaza, ustanovil za miestodržiteľa Antipatra a Aristobula vzal v putách so sebou do zajatia. Od toho času začali Židia Rimanom platiť daň. Neskôr zas Cassius olúpil chrám. Po niekoľkých rokoch dostali Židia za vládcu Herodesa,³³⁾ cudzinca, za ktorého vlády sa narodil Kristus. Prišla už plnosť časov, o ktorej hovoril Jakub: »Nebude odňaté kniežatstvo od Judu ani vojvodcovstvo od jeho bedier, kým nepríde, komu je uložené. On bude očakávaním národov.« (Gen. 49, 10.) Až po Herodesa nechýbalo knieža zo Židov. A tak prišiel čas, aby sa ukázal ten, komu bolo uložené, aby bol očakávaním národov.

HLAVA ŠTYRIDSIATA ŠIESTA

Príchod Vykupiteľa vtelením Slova.

Za Herodesovej vlády v Judsku, keď u Rimanov už bola zmena vo vedení štátu a vládol Cézar Augustus, ktorý priniesol svetu pokoj, narodil sa Kristus podľa predchádzajúceho proroctva (Mich. 5, 2) v judskom meste Betleheme, viditeľný človek z človeka panny, neviditeľný Boh z Boha Otca. Tak predpovedal prorok: »Hľa,

panna v živote počne a porodí syna, a pomenujú jeho meno Emanuel, čo sa vykladá: Boh s nami« (Iz. 7, 14; Mat. 1, 23; Luk. 1, 31). Aby dokázal svoje božstvo, učinil mnoho zázrakov. Niektoré z nich sú v evanjeliu, nakoľko boli dostatočné na zvestovanie o ňom. Prvým zázrakom je, že sa tak divne narodil, posledným zas, že so svojím telom vstal zmŕtvych a vstúpil do neba. Židia však, ktorí ho zabili nechceli uveriť, že mu bolo treba zomrieť a vstať zmŕtvych, ukrutne zničení od Rimanov a vo svojom kráľovstve, kde už vládli cudzinci, strašne vyplienení a po všetkých krajinách roztrúsení (veď už nikde nechýbajú), svojimi spismi nám vydávajú svedectvo, že sme nevymysleli proroctvá o Kristovi. Veľmi mnohí z nich rozmýšľali o tom už pred jeho utrpením, avšak najmä po jeho zmŕtvychvstaní, a uverili v neho. O nich je písané: »Ak by bol počet synov izraelských ako piesok mora, zvyšok bude spasený« (Iz 10, 22). Ostatní zostali zaslepení a o nich platia slová: »Nech je ich stôl pred nimi osídлом, na odplatu a na pohoršenie. Nech sa zatemnia ich oči a chrbát ich ustavične ohýbaj.« (Žalm 68, 23.) Keď nechcú veriť nášmu Písmu, ich vlastné Písmo, ktoré čítajú slepí, na nich sa vyplňuje. Najskôr by sa mohlo azda povedať o Sibylliných proroctvách o Kristovi, alebo o iných, ak sú nejaké, ktoré nepatria národu židovskému, že ich vymysleli kresťania. Nám však stačia predpovede, vybrané z rukopisov našich nepriateľov, a preto ich vidíme roztrúsených medzi národy, pokiaľ siaha Cirkvev Kristova, aby nám boli všade na svedectvo so svojimi knihami, ktoré majú a uchovávajú. To je isté. Je o tom proroctvo v žalmoch, ktoré čítajú. Tam je napísané: »Boh môj, jeho milosrdenstvo ma predíde. Boh môj mi dokázal v nepriateľoch mojich, nezabíjaj ich, aby nezabudli niekedy na tvoj zákon. Roztrús ich vo svojej sile.« (Žalm 58, 11.) Boh dokázal Cirkvi na jej nepriateľoch, Židoch, milosť svojho milosrdenstva, lebo podľa slov apoštola »ich pád sa stal pohanom príležitosťou spásy« (Rim. 11, 11). Preto ich nevyhladil, t. j. nezničil v nich to, čo ich robí Židmi, hoci ich Rímania premožli a potlačili, aby nezabudli na zákon boží a nestratili tak v sebe silu toho svedectva, o ktorom hovoríme. Preto by nebolo stačilo povedať: »Nezabíjaj ich, aby niekedy nezabudli na tvoj zákon«, keby sa nebolo dodalo: »Roztrús ich.« Keby boli zostali so svedectvom svojich kníh len vo svojej krajine, a nie v roztrúsení po celom svete, nemohli by poskytovať Cirkvi, všade rozšírenej, svedectvá svojich proroctiev o Kristovi medzi všetkými národmi.

HLAVA ŠTYRIDSIATA SIEDMA

Či boli v predkresťanských časoch prislúšníci božieho štátu aj mimo židovského pokolenia?

Keby sme vedeli alebo sa niekedy dozvedeli o nejakom cudzincovi, ktorý nepochádza z izraelského národa, a preto ani nie je prijatý do kánonu svätých Písem, že prorokoval o Kristovi, môže ho spomenúť len v dodatku. Nie zato, že by bol potrebný, keby ho vôbec nebolo, ale že možno odôvodnene veriť, že aj u iných národov boli ľudia, ktorým bolo zjavné toto tajomstvo a ktorí sa cítili byť pohnutí, aby ho ohlasovali, či už boli účastní na jeho milosti alebo nie, ale poučení od zlých anjelov, ktorí, ako vieme, vyznali samého Krista, neuznaného od Židov. Pripúšťam, že sami Židia sa neopovážia tvrdiť, ako by nikto nepatril Bohu okrem Izraelitov, odkedy začalo jestvovať pokolenie Izraela po zavrnutí staršieho brata. Národa, ktorý by sa skutočne menoval božím národom, okrem Židov nebolo. Lež Židia nemôžu poprieť, že aj u iných národov boli ľudia, patriaci k pravým Izraelitom, občanom nebeskej vlasti, nie v spoločnosti pozemskej, ale nebeskej. Keby popierali, ľahko sa usvedčia príkladom svätého a zázračného muža Jóba, ktorý nebol ani Židom ani obrátencom, t. j. prisťahovalcom do židovského národa. Pochádzal z pokolenia Idumejcov, tam sa narodil aj zomrel. Jemu sa z božích úst dostáva toľko chvály, že v zbožnosti a spravodlivosti sa nikto z jeho súčasníkov nemôže merať s ním. Čas jeho života neuvádzajú kroniky, ale z jeho knihy, ktorú izraeliti zaslúžene zaradili do kánona, dá sa odvodiť, že bol o tri pokolenie neskoršie po Izraelovi. Nepochybujem, že je to božie zariadenie, aby sme podľa toho jedného príkladu vedeli, že aj u iných národov mohli byť takí, čo žili podľa prikazov božích a páčili sa Bohu, a patrili k duchovnému Jeruzalemu. Treba veriť, že to bolo dovolené len tomu, komu zjavil Boh jedného Prostredníka medzi Bohom a ľuďmi, človeka Ježiša Krista. Jeho príchod v tele dávny ľudom bol tak isto predpovedaný, ako je nám po jeho príchode ohlasovaný. A to preto, aby jedna viera, ním daná, všetkých vyvolených priviedla do božieho štátu, do domu božieho, do svätyne božej k Bohu. Všetky nežidovské proroctvá o božej milosti skrze Ježiša Krista niekto by mohol pokladať za výmysly kresťanov. Niet ničoho vhodnejšie na umlčanie mimostojacích, keď sa hádajú o týchto veciach, a na privedenie ich na našu stranu, ak sú len

úprimní, ako predniesť čo božské predpovede o Kristovi, ktoré sú zapísané v židovských knihách. Tým, že Židia boli zo svojej zeme vyhnaní a roztrúsení po celom svete pre toto svedectvo, rozkvitla na všetkých stranách Cirkev Kristova.

HLAVA ŠTYRIDSIATA ÔSMA

Aggeovo prorocktvo o sláve božieho domu.

Tento boží dom má väčšiu chválu ako tamten, vystavaný z dreva a kameňa a iných drahocenných hmôt a kovov. Aggeovo prorocktvo sa nesplnilo na znovu vybudovanom chráme. Odkedy bol znovu postavený, nikdy sa neukázalo, že mal takú slávu ako za Šalamúna. Naopak, ukazuje sa, že najprv prestaním prorocktiev sa umenšila sláva toho domu, potom veľkými porážkami samého národa až po posledné ničenie, ktoré dokonali Rimania, ako svedčia vyššie spomenuté udalosti. Lež dom Nového zákona má tým väčšiu slávu, čím cennejšie sú živé kamene, veriace a obnovené, z ktorých sa ten dom buduje. Dom Nového zákona je preto zobrazený znovu-postavením chrámu, lebo obnovenie chrámu v prorockej reči znamená druhý zákon, ktorý sa volá Novým. V tej božej reči spomínaného proroka »A dám pokoj na tom mieste« (Agg. 2, 10) slovom miesto treba rozumieť to, čo sa ním naznačuje. Obnoveným miestom je znázornená Cirkev, ktorú mal vystavať Kristus, preto aj výpoveď: »Dám pokoj na tom mieste« značí: Dám pokoj na tom mieste, ktoré je predznačené týmto miestom. Veď všetko obrazné akosi zastupuje úlohu toho, čo zobrazuje. Tak, ako povedal apoštol: »Skalou bol Kristus« (I. Kor. 10, 4), čím mienil, že skala naznačovala Krista. Väčšia je teda sláva tohto domu Nového zákona, ako predošlého domu Starého zákona. A ešte väčšia bude vtedy, keď bude zasvätený. Vtedy totiž príde Túžený všetkým národom (Agg. 2, 8), ako to čítame v hebrejskom texte. Prvý jeho príchod nebol ešte túžený všetkým národom, lebo ešte nepoznaly toho, po kom mali túžiť, ešte neuverily v neho. Potom podľa Septuaginty (aj ten smysel je prorocký) »Prídu, ktoré sú vybrané Pánove zo všetkých národov.« Potom naozaj prídu len »vybrané«, o ktorých hovorí apoštol: »V ňom si nás ešte pred stvorením sveta vyvolil« (Efez. 1, 4). Sám Staviteľ, ktorý povedal: »Mnoho je povolaných, ale málo vyvolených« (Mat. 22, 14), chcel poukázať na to, že nie z tých, ktorí povolani prišli v takom stave, že ich vyhodili z hosti-

ny, ale z vyvolených sa vystavia dom, ktorý sa nemusí v budúcnosti obávať nijakého zrúcania. A teraz, keď aj tí zaplňujú Cirkev, ktorých On kedysi odlúči ako vietor plevy na humne, neukazuje sa taká sláva toho domu, aká sa ukáže, keď každý, kto bude v ňom, bude v ňom navždy.

HLAVA ŠTYRIDSIAA DEVIATA

Zmohutnenie Cirkvi, pri ktorom sa zavrnutí pomiešali s vyvolenými.

V tomto zlovestnom svete, v týchto zlých dňoch, keď Cirkev súčasným ponížením si pripravuje budúce povýšenie a vychováva sa ostňami ustavičného strachu, mukami útrap, námahami v prácach, nebezpečenstvom pokušení, tešiac sa jedine nádejou, keď teší múdreho, v tom teda živote sa miešajú zlí s dobrými. Jedni i druhí sú shromaždení ako by v sieti evanjeliovej, a tak v tom svete, ako by v mori, dobrí aj zlí, zachytení sieťou, spolu plávajú, kým sa nepripláva k brehu, kde sa zlí odlúčia od dobrých. Vtedy v dobrých, ako vo svojej svätyni, bude Boh všetko vo všetkých. Poznávame, že sa splňuje slovo toho, ktorý hovoril v žalme: »Oznámil som a povedal: rozmnožili sa nad mieru« (Žalm 39, 6). Toto sa stáva teraz, potom, ako prvý raz oznámil ústami svojho predchodcu Jána, neskôr však vlastnými ústami: »Robte pokánie, lebo sa priblížilo kráľovstvo nebeské« (Mat. 3, 2). Vyvolil si učeníkov, ktorých nazval aj apoštolmi (Luk. 6, 15), nízkeho pôvodu, nie zahrnutých počtami, neučených, aby sám v nich bol tým, čokoľvek veľkého v nich bolo, a sám činil to, čokoľvek veľkého činili. Medzi nimi mal jedného zlého, s ktorým dobre zaobchádzal, aby splnil úlohu svojho utrpenia, a aby dal svojej Cirkvi príklad, ako znášať zlo. Keď zasial zrno svätého evanjelia, nakoľko to vyžadovalo jeho telesnú prítomnosť, trpel zomrel a vstal zmŕtvych. Tak utrpením ukázal, čo sme povinní znášať za pravdu, a zmŕtvychvstaním, čo máme očakávať vo večnosti, nehovoriac už o hĺbke tajomstva, zahrnutého v preliatí jeho krvi na odpustenie hriechov. Za štyridsať dní sa stretával so svojimi apoštolmi, pred ich očami vstúpil do neba a po desiatich dňoch soslal sľúbeného Ducha Svätého. Najväčším a najpotrebnejším znakom zostupujúceho Ducha Svätého na tých, ktorí uverili, bolo, že každý z nich rozprával jazykmi všetkých národov, čím Duch Svätý naznačil budúcu jednotu Cirkvi katolíckej vo všetkých národoch, ktorá bude hovoriť všetkými jazykmi.

HLAVA PÄTDESIATA

Utrpením kazateľov získalo evanjelium slávu a moc.

Cirkev sa šírila najprv z Jeruzalema, podľa tohto proroctva: »Zo Siona vyjde zákon a slovo Pánovo z Jeruzalema« (Iz. 2, 3). Aj podľa predpovedí samého Krista Pána, keď po svojom zmŕtvychvstaní svojim zadiveným učeníkom »otvoril myseľ, aby rozumeli Písmam, a povedal im: Tak je napísané a tak bolo treba Mesiášovi trpieť a tretieho dňa vstať zmŕtvych a v jeho mene ohlasovať pokánie a odpustenie hriechov medzi všetkými národmi, počnúc od Jeruzalema« (Luk. 24, 46—47). Aj tam, kde im odpovedá na otázku o svojom poslednom príchode, hovorí: »Nie je vašou vecou znať časy alebo chvíle, ktoré Otec určil svojou vlastnou mocou, ale keď sostúpi na vás Duch Svätý, dostanete silu a budete mi svedkami v Jeruzaleme a v celom Judsku i v Samarij až po kraj sveta« (Skut. 1, 7—8). Keď v Judsku a Samarii veľmi mnohí uverili, išlo sa k iným národom, kde evanjelium hlásali tí, ktorých on sám ako svietniky aj vyzbrojil slovom, aj zapálil Duchom Svätým. Povedal im: »Nebojte sa tých, čo môžu telo, zabiť, ale nie dušu« (Mat. 10, 28). Aby nezmeraveli od strachu, horeli ohňom lásky k bližnému. Potom nielen tí, čo ho videli pred utrpením a po zmŕtvychvstaní, ale po ich smrti aj tí, čo po nich prišli, za hrozných prenasledovaní a najrozličnejších múk a obetí mučeníkov ohlasovali evanjelium po celom svete. Boh dosvedčoval pravdu evanjelia znameniami, zázrakmi a rozmanitými silami a darmi Ducha Svätého. A to, aby národy pohanské, ktoré uverily v toho, ktorý bol ukrižovaný na ich vykúpenie, uctily kresťanskou láskou krv mučeníkov, ktorú vyliali samy v diabolskej zúrivosti. Sami králi, ktorí svojimi zákonmi ničili Cirkev, v spasiteľnej pokore sklonili hlavu pred tým menom, ktoré chceli so všetkou ukrutnosťou vyničiť so zeme a začali prenasledovať nepravých bohov, pre ktorých predtým prenasledovali ctiteľov pravého Boha.

HLAVA PÄTDESIATA PRVÁ

Katolícku vieru posilňujú aj neshody bludárov.

Keď diabol videl, že pustnú chrámy démonov a ľudské pokolenie sa utieka k menu Prostredníka Osloboditeľa, pohol bludárov, aby tí, ktorí nosia kresťanské meno, sa nepriateľsky postavili proti

kresťanstvu, ako by ľahostajne bez akejkoľvek nápravy mohli žiť v božom štáte tak, ako v štáte zmätku žili vedľa seba filozofi rozmanitých a protichodných náhľadov. Kto sa teda v Cirkvi oddáva nezdravým a nesprávnym náhľadom a napomenutý, aby vyznával zdravé a správne učenie, tvrdošijne odporuje a nechce zanechať svoje skazonosné a smrtonosné nauky, ale ide ich ešte brániť, stáva sa bludárom a pokladajú sa za odpadlíkov z lona Cirkvi do radov nepriateľov, bojujúcich s Cirkvou. A tak aj so svojim zlom osožia pravým katolíckym členom Kristovým, kým Boh používa aj zlo na dobro a tým, čo ho milujú, všetko slúži na dobro (Rim. 8, 28.) Všetci nepriatelia Cirkvi, akýmkoľvek bludom sú zaslepení alebo zlobou skazení, keď dosiahnu možnosť zapríčiniť telesné utrpenie, vyskúšajú trpezlivosť Cirkvi. Keď jej odporujú len nepravým smýšľaním, cvičia jej múdrosť. Že treba aj nepriateľov milovať, vyskúšajú jej dobroprajnosť a dobročinnosť, či sa už s nimi zaobchádza presvedčivým poučovaním alebo odstrašujúcou prísnosťou. Ani diabli, kniežatá bezbožného štátu, pohýňajúcemu svoje vlastné výtvary proti putujúcemu božiemu štátu, nie je dovolené v ničom škodiť. Naopak, božiemu štátu sa dostane od božej prozreteľnosti útechy v šťastných chvíľach, aby nepodľahol v nepriaznivých časoch. A zas v nešťastí príležitosť na zosilnenie, aby sa neskazil v dobrých časoch. Tak sa mierni jedno druhým, aby sme poznali, odkiaľ sú slová žalmu: »Podľa množstva bolestí mojich v srdci mojom, tvoje útechy rozveselily moju dušu« (Žalm 93, 19). Odtiaľto pochádza aj apoštolov výrok: »V nádeji sa radujte, v súžení buďte trpezliví« (Rim. 12, 12).

Aj to, čo hovorí ten istý učiteľ: »Ktoríkoľvek chcú zbožne žiť v Kristovi, budú trpieť prenasledovanie« (II. Tim. 3, 12), nemôže nikdy chýbať. Hoci aj vonkajší nepriatelia nezúria proti Cirkvi a vidí sa byť pokoj a aj je a prináša veľmi mnoho útechy, najviac slabým, predsa nechýbajú, ba mnoho je vnútri takých, ktorí svojimi prevrátenými mravmi sužujú srdcia zbožne žijúcich. Pre nich sa špiní meno kresťanské a katolícke. A čím je to meno drahšie pre tých, ktorí chcú zbožne žiť v Kristovi, tým viac ich to bolí, že to robia zlí ľudia vnútri, že Kristus je menej milovaný, ako si to prajú mysle zbožných. Aj samotní bludári, keď sa o nich myslí, že majú meno kresťanské, sviatosti, Písmo a kňazstvo, predsa zapríčínajú veľkú bolesť v dušiach pobožných. Lebo mnohí, ktorí by sa chceli stať kresťanmi, pre ich odlišné učenie váhajú a mnohí so zlými jazykmi nachádzajú v tom látku na hanobenie kresťanské-

ho mena, lebo aj oni (bludári) sú ako tak kresťanmi. Takými to a podobnými nemravmi a bludmi ľudskými trpia tí, ktorí chcú zbožne žiť v Kristovi, hoci nikto ich netrýzni a telesne netrápi. Znášajú to prenasledovanie nie telesne, ale duševne. Preto sa hovorí: »Podľa množstva bolestí mojich v srdci mojom«, a nehovorí sa »v tele mojom«. Pretože sa božie prisľúbenia pokladajú za nemeniteľné, je pravdou aj to, čo hovorí apoštol: »Pán pozná, ktorí sú jeho« (II. Tím. 2, 19) a »ktorých on predpoznal, tých aj predurčil, aby sa stali podobnými obrazu jeho Syna« (Rím. 8, 29) a z nich nikto nemôže zahynúť, preto je ďalej v žalme »Tvoje útechy rozveselily moju dušu«. Sama bolesť, ktorá je v srdciach zbožných, prenasledovaných mravmi zlých a či falošných kresťanov, prináša úžitok tým, čo cítia bolesť, lebo z lásky pochádza tá bolesť, ktorá nechce záhubu zlých, ani iným prekážať v spasení. Napokon veľké útechy plynú aj z napravenia hriešnikov, čo naplňuje duše zbožných takou radosťou, akou bolesťou sa sužovali pre ich skazu. Tak v tomto zlovestnom svete, v týchto zlých dňoch, nielen od času telesnej prítomnosti Krista aj apoštolov, ale už od samého Ábela, ktorý prvý zpomedzi spravodlivých bol zabitý bezbožným bratom, a ďalej až do konca sveta Cirkvev putuje ustavične uprostred prenasledovania so strany sveta a útech so strany Boha.

HLAVA PÄŤDESIATA DRUHÁ

Náhľad, že po desiatich prenasledovaniach bude nasledovať už len jedenáste v dobe Antikristovej.

Myslím, že nemožno tvrdiť alebo veriť, čo sa niektorým tu a tam zdalo alebo zdá, že Cirkvev až po vystúpenie Antikrista nebude trpieť viac prenasledovaní, okrem tých desať,³⁴⁾ ktoré už vytrpela, a jedenáste a súčasne aj posledné rozpúta už Antikrist. Za prvé pokladajú prenasledovanie za Neróna, druhé za Domiciána, tretie za Trajana, štvrté za Antonia, piate za Severa, šieste za Maximina, siedme za Decia, ôsme za Valeriána, deviate za Aureliána, desiate za Diokleciána a Maximiána. Niektorí myslia, že ten počet označovali egyptské rany, lebo ich bolo desať, kým sa boží ľud nevysťahoval z Egypta, takže posledné prenasledovanie za Antikrista sa má podobáť jedenástej rane, v ktorej Egyptania, prenasledujúci Hebrejcov, zahynuli v Červenom mori, zatiaľ čo boží ľud prešiel po suchom dne. Nemyslím však, že by tým, čo sa dialo v Egypte,

maly byť prorocky naznačené prenasledovania, akokoľvek tí, či tak súdia, uvádzajú podrobné a vtipné porovnávania jednotlivých rán s prenasledovaniami, nie však z prorockého ducha, ale z predpokladu ľudskej mysli, ona však niekedy dôjde k pravde, ale niekedy sa aj mylí.

Čo povedia zastanci tej mienky o prenasledovaní, v ktorom ukrižovali samého Pána? Do akého počtu ho zarátajú? Ak však myslia, že to sa nemá vziať do počtu, že treba len tie počítat', ktoré sa týkajú tela, nie tie, ktoré zasiahly samu hlavu a ju zabily, čo povedia na prenasledovanie v Jeruzaleme po Kristovom nanebevstúpení keď sv. Štefana ukameňovali, keď Jakuba, brata Jánovho, sťali mečom, keď apoštola Petra uväznili, aby ho sťali, ale anjel ho vvyšľobil, keď rozohnali bratov z Jeruzalema, kde Šavel, neskorší apoštol Pavol, nivočil Cirkev, keď ten istý Pavol, už ako hlásateľ tej viery, ktorú predtým prenasledoval, sám trpel, či už v Judsku alebo v iných krajinách, kde tak horlivo ohlasoval Krista? Prečo teda začínajú s Nerónom, keď už po Neróna Cirkev vzrastala uprostred najukrutnejších prenasledovaní, ktoré všetky opísať bolo by veľmi zdĺhavé. Ak si myslia, že treba začať prenasledovania od kráľov, kráľom bol aj Herodes, ktorý hneď po nanebevstúpení začal veľmi kruté prenasledovanie. Čo povedia o Juliánovi,³⁵⁾ ktorého nepočítajú medzi desiatich? Či ten neprenasledoval Cirkev, keď zakázal kresťanom vyučovať a vzdelávať sa? A či Valentiniána Staršieho, ktorý bol po ňom tretím cisárom, zato, že sa stal vyznavačom kresťanskej viery, neodstránili z vojska. Nič nevedia povedať o tom, čo si predsavzal Julián robiť v Antiochii a či by bol dokonal, keby sa nebol zhrozil pevnosti a vernosti mládencovej viery, ktorý prvý zpomedzi mnohých, určených na mučenie, cez celý deň ukrutne mučený, uprostred bolestí a múk spieval si sväté žalmy. Julián, obávajúc sa, aby aj tí ostatní mu nezapríčinili hanbu a červenanie (svojou stálosťou), nechal ich. V posledných časoch, už za našej pamäti, či netrápil ťažkým prenasledovaním katolícku Cirkev Valens, brat spomínaného Valentiniána, arián, vo východných krajinách? Ako možno prehliadnuť, že Cirkev, prinášajúca ovocie a rozrastajúca sa po celom svete, môže byť v niektorých národoch prenasledovaná kráľmi, zatiaľ čo ju inde neprenasledujú? Alebo sa nemá pokladať za prenasledovanie, keď gótsky kráľ v samotnom Gótsku prenasleduje kresťanov s neobyčajnou krutosťou, a boli tam sami katolíci, z ktorých veľmi mnohí dosiahli mučenícku korunu? Počuli sme o tom z úst niektorých

bratov, ktorí vtedy bývali v Gótsku ako deti a dobre sa na to pamätali, čo videli na vlastné oči. A v Perzii? Či sa tam nezačalo také prenasledovanie kresťanov (bodáj by už bolo prestalo!), že niektorí ubehlíci došli až do rímskych mestečiek? Keď o tých veciach rozmýšľam, nezdá sa mi, že treba určiť počet prenasledovaní, v ktorých sa má upevňovať Cirkev. Ale nie menej rozvážne je tvrdiť, že budú ešte prenasledovania od kráľov, okrem toho posledného, o ktorom nepochybuje ani jeden kresťan. A tak nechajme otázku nevyriešenú a nezastávajme ani jednu, ani druhú mienku. Varujeme len pred opovážlivou istotou v tvrdení jedného, alebo druhého.

HLAVA PÄŤDESIATA TRETIA

Posledné prenasledovanie je tajomstvom božej prozreteľnosti.

Posledné prenasledovanie, ktoré začne Antikrist, prekazí sám Ježiš Kristus svojou prítomnosťou. Tak je totiž napísané, »že ho zahubí dychom svojich úst a zničí pri svojom slávnom príchode« (II. Sol. 2, 8). Obyčajne sa dáva otázka, kedy sa tak stane. Je to celkom nevhodná otázka. Keby nám to osožilo, kto by nám dal lepšiu odpoveď, ak nie sám božský učiteľ, keď sa ho na to pýtali učeníci? Nemlčali v tejto veci, ale sa ho pýtali: »Pane, či už teraz zriadiš kráľovstvo Izraelitom?« A on na to povedal: »Nie je vašou vecou znať časy alebo chvíle, ktoré určil Otec svojou vlastnou mocou« (Skut. ap. 1, 6n). Keď dostali takú odpoveď, nepýtali sa ho na hodinu, deň alebo rok, ale na čas. Darmo sa teda usilujeme vyrátať a určiť roky, ktoré ešte zostávajú tomuto svetu, keď sme z úst Pravdy počuli, že nie je to našou vecou. Jednako niektorí udávali, že od nanebevstúpenia Pána až po jeho posledný príchod uplynie štyristo, iní päťsto, ba aj tisíc rokov. O čo svoju mienku každý opiera, bolo by dlhé, ale aj zbytočné vysvetľovať. Pomáhajú si len ľudskými odhadmi, neprinášajú nič určitého a závažného z kánonických kníh Písma. Ale ruky všetkých tých počtárov viaže a ústa im umlčuje ten, ktorý povedal: »Nie je vašou vecou znať časy alebo chvíle, ktoré určil Otec svojou vlastnou mocou.«

To je výrok evanjelia, a preto nemožno sa čudovať, že sa ním nedali vyrušiť ctiteľia mnohých falošných bohov, aby si nevybásnili, že podľa výpovedí démonov, ktorých uctievali ako bohov, je určené trvanie kresťanského náboženstva. Keď videli, že ani toľké kruté prenasledovania nezničily kresťanské náboženstvo, ale ešte

väčšmi vzrástlo počtom, vymysleli akési grécke verše, ako by božskú veštbu pre kohosi. V tých veršoch Krista vyhlasujú za nevinného zo svätokrádežného zločinu, ale obviňujú Petra, že čarami dosiahol, aby sa meno Kristovo ctilo za tristo šesťdesiatpäť rokov a po uplynutí toho času uctievanie naraz prestane. O, títo mudrci! Títo vzdelení duchovia! Keď nechcete veriť v Krista, ochotní ste veriť o Kristovi, že jeho učeník Peter sa od neho nenaučil nijaké čary, a predsa bol Kristovým čarodejníkom, i keď ten bol nevinný! A že Peter radšej chcel, aby nie jeho meno, ale Kristovo sa ctilo, a to urobil čarodejstvom, ťažkými námahami a nebezpečenstvami, napokon aj preliatím vlastnej krvi! Keď čarodejník Peter dokázal to, že svet tak veľmi miloval Krista, čo potom urobil nevinný Kristus, že ho Peter tak veľmi miloval? Nech si sami odpovedia a ak môžu, nech pochopia, že sa to stalo milosťou shora, keď svet miluje Krista pre večný život a tá milosť zapríčinila, že aj Peter miloval Krista a podstúpil za neho časnú smrť, aby dostal od neho večný život. Potom akí sú to bohovia, ktorí vedia predpovedať, ale nevedia odvrátiť? Akí sú, že podľahli jednému čarodejníkovi, tajomnému zločinu, v ktorom vraj, ako hovoria, zavraždili ročného chlapca, ktorého rozkúskovali a podľa hrozného obradu pochovali, ³⁶⁾ akí sú, že dovolili, aby stránka, im nepriateľská, za tak dlhý čas prekvitala a premáhala tak ťažké prenasledovania s ich hroznými ukrutnosťami, a to nie odporom, ale trpezlivosťou, a aby došlo k rúcaniu sôch, chrámov, svätýň a veštiarní? Konečne aký je to boh, nie náš, ale ich, ktorého taký zločin donútil alebo pohol toto poskytnúť? Tieto verše totiž vravia, že Peter to určil čarodejníckym spôsobom nie nejakému démonovi ale bohu. Takého boha majú tí, ktorí nemajú Krista.

HLAVA PÄTDESIATA ŠTVRTÁ

Hlúpa lož pohanov, že kresťanstvo nepotrva viac ako tristo šesťdesiatpäť rokov.

(Obsah.)

Keď sa už ukázalo, že predpoveď o tristo šesťdesiatich piatich rokoch je celkom smiešna a hlúpa, nebolo by treba o tom viac hovoriť. Lenže jednako chcem ukázať, od ktorého času by sa mali roky rátať. Nemajú sa rátať od narodenia Kristovho, ale len od je-

ho nanebevstúpenia, vlastne od soslania Ducha Svätého. Po soslani Ducha Svätého totiž mnohí uverili v Krista a oslávili jeho meno. Na päťdesiaty deň po zmŕtvychvstaní Kristovom tritisíc ľudí uverilo hlásaniu apoštolov. Keď teda počítame podľa konzulov, zistíme, že tristo šesťdesiatpäť rokov uplynulo 15. mája za konzulátu Honoria a Eutychiana. Čo sa stalo nasledujúceho roku, za konzulátu Mallia Theodora, keď už podľa predpovede nemalo byť ani stopy po kresťanstve, o tom netreba dlho hovoriť. V africkom meste Kartágu miestodržiteľia Gaudentius a Jovius porúcali chrámy falošných bohov a polámali ich sochy. Kto nevidí, ako od toho času až podnes veľmi vzrástlo kresťanstvo a ako mnohí uverili v Krista, ktorí prv verili tej predpovedi, ale keď sa nesplnila, uverili v Krista? Lež my sme kresťanmi, a neveríme v Petra, ale v toho, v koho uveril aj Peter. Nie sme oklamaní čarodejstvami Petrovými, ale povzbudení a posilnení jeho dobrodeniami. Petrov učiteľ vo viere, Kristus, je aj našim učiteľom.

Avšak treba dokončiť túto knihu. Ukázali sme v nej beh oboch štátov vedľa seba, pozemského štátu a nebeského. Pozemský štát si narobil na zemi množstvo bohov zo všetkého možného, i z ľudí, zatiaľ čo nebeský štát, putujúci na zemi, nerobí si falošných bohov, ale slúži jedine pravému Bohu. Oba štáty sú na zemi pomiešané, vystavené nešťastiam, ale aj dobru, kým nebudú oddeľené na poslednom súde. O tomto zakončení oboch štátov bude reč v nasledujúcej knihe.

KNIHA DEVÄTNÁSTA

PREHLAD DEVÄTNASTEJ KNIHY

Treba hovoriť o celi oboch štátov. Kresťanské učenie sa v tejto veci rovná filozofii, lebo sa zaoberá otázkou najvyššieho dobra, ktorú filozofia vykladala tak rozmanito. Sám Varro napočítal, že je možných 288 mienok. Všetky náhľady sa napokon dajú zredukovať na otázku, či múdry človek má viesť na tejto zemi život rozjímavý, či činný verejne, alebo smiešaný z oboch. Boží štát v otázke najvyššieho dobra hlása, že je dosažiteľné len na druhom svete. Hoci len letmý pohľad na život na zemi poučuje človeka, že tu nemožno nájsť a získať stále šťastie a blaženosť. Kresťanstvo sa neodťahuje od spoločnosti, ale poukazuje, že život v spoločnosti je plný všelijakých nepríjemností a trápení. Aj v sudcovskom zamestnaní, ktoré je potrebné, aby ľudská spoločnosť mohla jestvovať, je sto ťažkostí a trpkých chvíľ. Rozdielnosť reči jednotlivých národov je tiež často príčinou nedorozumenia, z ktorého môžu vzniknúť aj vojny. A priateľstvo, hocako verné a milé, robí nám tiež starosti, lebo sa staráme o dobro a šťastie priateľa. Ani priateľstvo s anjelmi nie je bez nebezpečenstva, lebo filozofia prijala aj démonov za bohov. Najväčším šťastím človeka je pokoj. Lež pokoj nemožno nájsť na tejto zemi, ale dokonalý pokoj bude možný iba na druhom svete, vo večnom živote. Hodnota pokoja sa ukazuje už v ľudských vzťahoch na zemi, lebo každý túži najviac po pokoji. Ba pre pokoj sa vedú vojny a organizujú povstania, aby sa získal nový pokoj. Bez pokoja sa nezaobídu ani najväčší zločinci, ba ani len taký netvor ako Cacus. Boh sľúbil pokoj, a to večný, ako odmenu za správne používanie dobier tohto života. Ak by človek zle užíval dobrá, potom ho Boh potresce odobratím večného pokoja. Užívanie dobier v božom štáte je postavené do služby večného pokoja. Tomu pokoji sa má podriaďovať pokoj tela i duše. Aj vzťah ku spopolitosti sa má riadiť podľa zákonov pokoja. Každý má uskutočniť pokoj najmä vo svojom dome, v rodine, t. j. má zaviesť súlad medzi rozkazom a poslušnosťou, aby sa pokoj odtiaľ širil aj do spoločnosti. To platí aj o otroctve. Otroctvo nie je prirodzený stav, ale je to len trest za hriech. Pokoj v rodine sa má tak chrániť, že

sa poukazuje na nebeskú blaženosť, potresce sa každé rušenie pokoja, celý dom sa vedie podľa zákonov a osohu celku, ktorého časťou je každý jednotlivý člen rodiny. Boží štát sa neuzatvára pred svetským štátom, chce žiť s ním v spoločnosti. Ba je aj za udržanie pokoja v pozemskom štáte, lebo on patrí k blahu pozemského štátu. Jedine protináboženské predpisy pozemského štátu musí zavrhnúť. Boží štát dôveruje v smyslové poznanie, v istotu duchovného poznania a v nadprirodzenej viere má záruku a vodu svojej činnosti. O vonkajšej činnosti nepredpisuje boží štát svojim členom nič zvláštneho. Ba ani v otázke, či má byť život činný a či rozjímavý, nič nepredpisuje, len upozorňuje na nebezpečenstvo jednostrannosti. Vysoké úrady nemá nik brať násilne, ale keď mu ich ponúknu, má ich prijať, a to z lásky k bližnému. Všetok dokonalý a obšťastňujúci pokoj očakáva boží štát len na druhom svete, vo večnosti. Avšak aj na tejto zemi môže byť niekto nazvaný šťastným a múdrom, ak všetku svoju činnosť stavia do vzťahu ku druhému svetu, ako svojmu cieľu. Je otázka, či možno veriť, že Rím utvoril štát. Rímsky štát nebol opravdivým štátom, lebo nebolo v ňom opravdivej, na pravom Bohu založenej spravodlivosti. Ríman nepoznal pravého Boha, vládcu, preto nedával Bohu, čo bolo božie, preto nevedel ani správne ovládať svoje telo a smysly, a tak nevedel utvárať opravdivú spravodlivosť medzi ľuďmi, ktorá je základom každého štátu, ak sa má zaslúžene menovať štátom. Len Boh kresťanov je pravým Bohom. Tohto Boha ako veľkého oslavuje sám Porphyrius, najzarytejší nepriateľ kresťanov. Porphyrius na základe pohanských veštíeb vychvaľuje Krista, ale opovrhne kresťanmi. Krista predstavuje ako dokonalého človeka, ktorého prijali bohovia medzi seba. Hoci pokladá za najvyššieho Boha Boha Hebrejcov, jednako nezakazuje prinášať bohom obety. Keby bol dôsledný, vedel by, že ten Boh Hebrejcov zakázal obetovať komukoľvek, okrem seba. Podľa iného výmeru môžu sa menovať Rímania národom a ich štát štátom. Podľa tejto definície akýkoľvek národ sa môže menovať národom a jeho krajina štátom. Aj od Boha vzdialený národ môže mať načas pokoj, lenže tento pokoj slúži aj spravodlivým, a preto ho Boh dáva. Pokoj a spravodlivosť na zemi nie je dokonalá, a Boží štát len na druhom svete očakáva dokonalý pokoj, ktorý bude večný. Bude súčasne najväčším dobrom, konečným cieľom spravodlivých a dobrých. Cieľom konečným údelom tých, čo nepatria do božieho štátu, bude večné nešťastie a večná bolesť.

HLAVA PRVÁ

Podľa Varra v otázke dobra a zla je možných 288 filozofických náhľadov.

Odteraz sa mi vidí potrebným hovoriť o patričnom konci oboch štátov, totiž pozemského a nebeského. Najprv však musím vyložiť, nakoľko mi to rozsah tohto diela dovolí, dôkazy smrteľníkov, ktorými sa namáhali zabezpečiť si blaženosť v nešťastí tohto života, aby sa od ich márnosti rozlíšila naša nádej, ktorú nám dal Boh a aj sama vec, t. j. blaženosť opravdivá, ktorú nám Boh dá v budúcnosti. Táto nádej a blaženosť sa stane zjavnou nielen z božieho svedectva, ale aj z rozumných dôvodov, ktoré môžeme použiť pre neveriacich. O najvyššom dobre a zle sa filozofi mnoho a rozlične medzi sebou dohadovali.¹⁾ Veľmi podrobným úsilím preberali túto otázku a pokúšali sa prísť na to, čo urobí človeka blaženým. Cieľom nášho dobra je to, prečo si žiadame iné veci, a dobro si žiadame pre dobro samo. Cieľom zla je zas to, prečo sa máme vyhýbať ostatným veciam, a zlu pre zlo samo. Cieľom dobra nie je to, pri čom sa dobro končí a zaniká, aby už ďalej nejestvovalo, ale to, čím sa zdokonaľuje, aby sa naplnilo. Cieľom zla nie je to, pri čom zlo prestane jestvovať, ale to, ku čomu privádza svojou škodlivosťou. Tak cieľom dobra a zla je najvyššie dobro a najvyššie zlo. Na objavení najvyššieho dobra a najvyššieho zla a na tom, ako dosiahnuť dobro a vyhnúť sa zlu, ako som povedal, veľmi pracovali tí, ktorí sa oddali štúdiu múdrosti v tomto klamnom a pomínutelnom svete. Hoci rozlične blúdili, predsa im ľudská prirodzenosť nedovolila odchyliť sa tak ďaleko s cesty pravdy, aby nevideli cieľ dobra a zla jedni v duchu, druhí v tele, iní zas v jednom i druhom. Z tohto ako by trojdielneho rozdelenia Marcus Varro v knihe »Filozofia« s najväčšou dôkladnosťou odvádza takú znalosť náhľadov, s ohľadom na rozdielnosť, že došiel až k číslu dvesto osemdesiatosem náhľadov, nie ako by už jestvovaly, ale mohli jestvovať.

Aby som to nakrátko vyložil, musím začať s tým, čo aj on spozoroval a napísal v spomenutej knihe. Sú vraj štyri veci, po ktorých ľudia ako by od prírody túžia, bez učiteľa, bez akéhokoľvek poučenia, bez úsilia alebo životného umenia, ktoré sa volá čnosťou a dá sa naučiť. Je to alebo rozkoš, ktorá príjemne rozrušuje telesné smysly; alebo pokoj, ktorý zapríčini, že človek netrpí nijakú telesnú nepríjemnosť; alebo oboje, čo menuje Epikuros jedným slovom rozkoš; alebo všeobecne prvé dary prírody, ku ktorým patria aj tie, čo sme spomenuli a ešte iné, ako v tele celistvosť údov, zdravie a neporušiteľnosť, alebo v duchu, ako sú všetky tie veci, ktoré sú v ľudskom duchu vo väčšej alebo menšej miere. Tieto štyri veci teda: rozkoš, pokoj, oboje a prvé dary prírody sú v nás tak, že aj čnosť, ktorú v nás len neskôr zasieva náuka, žiada sa pre tie veci, alebo tie veci sa žiadajú pre čnosť, alebo napokon tie veci aj čnosť môžu sa žiadať každá pre seba. Takto vzniká dvanásť náhľadov, lebo každá vec sa strojnásobňuje. Ak to dokážem v jednej, nebude ťažko nájsť to v ostatných. Keď sa telesná rozkoš stavia nižšie ako čnosť alebo vyššie alebo sa spája, potom sa už rozkoš trojako oceňuje. Rozkoš sa podriaďuje čnosti, keď sa priberá na úžitok čnosti. Je, napríklad, povinnosťou čnosti žiť pre vlast' a pre vlast' aj plodiť deti, a ani jednu z tých vecí nemožno uskutočniť bez telesnej rozkoše. Bez rozkoše nemožno prijať jedlo ani nápoj, potrebné k životu, bez rozkoše nemožno mať telesný styk, aby sa rozmnožovalo ľudské pokolenie. Lež ak rozkoši dávame prednosť pred čnosťou, potom po rozkoši túžime pre ňu samu, a čnosť sa len priberá k rozkoši, čiže čnosť len napomáha, aby sa dosiahla alebo podržala telesná rozkoš. Taký život, kde čnosť slúži rozkoši ako svojej panej, je už znetvorený, a čnosť sa nijako už nemôže menovať čnosťou. A táto strašná hanebnosť mala svojich ochrancov a obrancov v niektorých filozofoch. Rozkoš sa spája s čnosťou, keď sa ani jedna nežiada pre druhú, ale obe pre seba. Tak ako rozkoš alebo čnosti podriadená, alebo uprednostnená, alebo spojená s ňou tvorí troje náhľadov, tak isto aj pokoj a oboje, tak isto aj prvé dobrá prírody tvoria nové trojice náhľadov. Lebo podľa rozmanitosti ľudských mienok aj tie veci niekedy sa podradia čnosti, niekedy ju prevýšia, niekedy sa s ňou spoja, a tak dostaneme dvanásť rozmanitých náhľadov. Tento počet sa zdvojnásobí, ak sa pridá ešte jeden rozdiel, totiž spoločenský život. Každý, kto pôjde za niektorým z tých dvanástich náhľadov, urobí to alebo pre seba, alebo bude mať ohľad aj na spoločníka, ktorému je povinný žičiť

to isté ako sebe. Bude teda dvanásť tých náhľadov, ktorých členovia myslia, že treba ísť za jedným s ohľadom na seba, a dvanásť bude takých, ktorí budú myslieť, že treba tak alebo onak filozofovať s ohľadom na iných, ktorým žičia dobro tak isto ako sebe samým. Tých dvadsať štyri náhľadov sa zdvojnásobí, ak pridáme nový rozdiel, vzatý od akademikov a bude ich štyridsaťosem. Každý z tých dvadsiatich štyroch náhľadov môže niekto prijať a brániť ako istú náuku, ako napríklad stoici bránili svoju náuku, že dobro človeka, ktoré by ho urobilo šťastným, spočíva vlastne v moci ducha. Iný môže pokladať zásady svojho náhľadu za neisté, ako napríklad noví akademici, ktorí zostávali pri svojom náhľade, hoci sa im nezdal istým, ale len pravdepodobným. Dvadsaťštyri náhľadov vznikne teda tým, že ich pokladáme za smerodajné pre ich istotu, a iných dvadsať štyri, že ich pokladáme za smerodajné pre ich pravdepodobnosť. Týchto štyridsaťosem náhľadov sa opäť zdvojnásobí, a bude z toho deväťdesiat šesť pre rozdielny spôsob života. Môžeme sa totiž tomu oddať podľa spôsobu života ostatných filozofov alebo podľa cynikov. A napokon každý z týchto deväťdesiatich šiestich náhľadov možno tak zastupovať a nasledovať, že pokladáme za žiadúci slobodný život, bez úradných prác, ako tí, čo mali chuť a príležitosť len k vedeckým štúdiám, alebo život, venovaný verejnej službe ako tí, čo sa aj pri svojich filozofických štúdiách zaoberali správou štátu a vedením verejných vecí, alebo z oboch spôsobov složený život, ako takí, ktorí podelili svoj život čiastočne medzi vedecké zamestnanie a verejnú činnosť. Vzhľadom na tieto rozdiely možno počet škôl strojnásobiť a zvýšiť na dvesto osemdesiatosem.

To som vybral z Varrovej knihy tak krátko a jasno, ako sa len dalo a jeho myšlienky som podal svojimi vlastnými slovami. Sám sa rozhoduje pre jeden náhľad, kým ostatné odmieta. Ten jeden pokladá za náhľad starých akademikov, školy, založenej Platónom, pomenovanej Akadémiou, ktorá podľa jeho mienky (Varrovej) až po Ptolemona štvrtého predstaveného Akadémie, počítajúc v to aj Platóna, pokladala náhľady za isté. Preto rozlišuje starých akademikov od nových, u ktorých je všetko neisté. Je to druh filozofovania, ktorý sa začal za Arcesila, nástupcu Ptolemonovho. Táto staroakademická škola sa podľa jeho mienky zdržala nielen pochybovania, ale aj všetkého bludu. Viedlo by ďaleko sledovať jeho vývody, ale na druhej strane nesmiem len tak prejsť popri nich. Odstraňuje najprv všetky rozdiely, ktoré rozmnožujú po-

čet náhľadov a myslí si, že ich môže odstrániť preto, lebo sa netýkajú cieľa dobra. Podľa jeho náhľadu k podstate filozofickej školy patrí, že utvorí vlastný náhľad, od iných škôl odlišný, náhľad o ciele dobra a zla. Niet totiž iného dôvodu na filozofovanie, okrem túžby po blaženosti. Len to, čo človeka blaží, je cieľom dobra, a niet iného dôvodu na filozofovanie, len cieľ dobra. A preto taká škola, ktorá nehľadá cieľ dobra, nemôže sa vôbec pomenovať filozofickou školou.²⁾ Keď je otázka o živote v spoločnosti, či sa ho má múdry tak pridržať, že najvyššie dobro, ktoré robí človeka blaženým, tak isto chce a žičí svojmu priateľovi, ako aj sebe, alebo či len pre svoje šťastie má robiť, čokoľvek robí. Nie je tu otázka o najvyššom dobrou vlastnom, ale len o tom, či sa má pribrať, alebo nemá pribrať priateľ do účasti na dobrou, nie pre seba samého, ale pre priateľa, aby sa z priateľovho dobra tešil tak isto ako zo svojho. Podobne je to aj s novoakademikmi, podľa ktorých nič nie je isté. V otázke, či veci filozofického bádania majú sa pokladať za neisté, ako to oni pokladajú, alebo za isté, ako to hlásajú iní filozofi, nejde o to, za akým cieľom dobra sa máme uberať, ale že treba pochybovať o samej pravde dobra, za ktorým sa treba uberať, či jestvuje, alebo nejestvuje. Poviem celkom jasno: či tak treba túžiť po dobrou, že túžiaci tvrdí, že je pravdivé; či tak, že túžiaci po dobrou by hovoril, že sa mu zdá byť pravdivým dobrou, hoci v skutočnosti môže byť ono nepravdivé. Jednako v oboch prípadoch sa usiluje o to isté dobro. Tak isto aj v rozdieli, ktorý sa javí v spôsobe života a obyčajoch cynikov, nejde o to, čo je cieľom dobra, ale či ten, ktorý sa usiluje po pravom dobre, má si zariadiť život podľa toho spôsobu a obyčajov, bez ohľadu na to, ktoré dobro sa mu zdá pravé a žiadúce. Veď boli filozofi, ktorí túžili po rozličných najvyšších dobrách, jedni po čnosti, druhí po rozkoši, a pritom zachovávali rovnaký spôsob života a obyčaje, preto ich volali cynikmi. To, čo odlišuje filozofov-cynikov od ostatných filozofov, nijako nevlýva na výber a podržanie si dobra, od ktorého čakali blaženosť. Keby to malo čokoľvek spoločného s výberom a hľadaním dobra, potom by spoločný spôsob života požadoval úsilie za jediným cieľom a odlišný spôsob života by nepripustil úsilie za jediným cieľom.

HLAVA DRUHÁ

Ako došiel Varro k trom, definíciám najvyššieho dobra, z ktorých si možno vybrať len jednu.

V troch druhoch žitia, v prvom nie nečinnom, ale v rozjímaní a hľadaní pravdy, v druhom, preplnenom starosťami o ľudské záležitosti, v treťom, umiernenom z oboch druhov, keď sa pýtame, ktorý si prv vyvolíť, v otázke niet nijakého sporu o cieľ dobra. V nej ide len o to, ktorý z troch druhov žitia donáša ľahkosť alebo ťažkosť pri dosiahnutí a udržaní najvyššieho dobra. Len čo niekto dosiahne cieľ dobra, ihneď urobí človeka šťastným. V literárnej alebo verejnej činnosti, alebo keď sa obe striedajú, nie je hneď každý blažený. Mnohí môžu žiť v niektorom zo spomenutých troch druhov a súčasne sa mýliť v usilovaní sa o cieľ dobra, ktoré blaží človeka. Iná je teda otázka o cieľi dobra a zla, ktorá je predpokladom rozdielnych filozofických škôl, a iná je otázka o spoločnom živote, o pochybovaní akademikov, o šatení a živobyťi cynikov, o troch druhoch života, o rozjímovom, činnom a umiernenom z oboch. Ani v jednej nie je reč o cieľoch dobra a zla. Marcus Varro použil tieto štyri rozdiely — zo spoločenského života, z novoakademikov, z cynikov, z trojakého spôsobu života a prišiel až na dvesto osemdesiat osem možných názorov, — hoci by sa dalo podobne ešte aj viac nájsť, — potom však všetky odstránil, lebo sa nijako netýkajú otázky najvyššieho dobra, preto nie sú ani filozofickými školami, ani sa tak nemajú volať. Vracia sa potom k dvanástim, v ktorých je otázka, čo je dobrom človeka, ktoré robí človeka blaženým, ak ho dosiahne, aby ukázal, že jeden náhľad je správny a ostatné nesprávne. Po odstránení trojnásobného spôsobu života stratia sa dve čiastky toho čísla a zostane deväťdesiatšesť názorov. Keď sa odstráni rozdiel pribratý zo spôsobu života a náhľadu cynikov, zmenší sa počet na polovicu a bude ich štyridsaťosem. Vezmime ešte rozdiel podľa náhľadu akademikov a bude len polovica a sme pri čísle dvadsaťštyri. Aj čo sa pribralo zo spoločenského života, ak sa odstráni, zostane len dvanásť náhľadov. Týmto dvanástim nemožno nič vyčítať, prečo by sa nemohly pokladať za náhľady filozofických škôl. V nich už nejde o nič iného, len o cieľ dobra a zla. Keď sa nájde cieľ dobra, cieľ zla sa ukáže ako opačný. Aby mohlo vzniknúť dvanásť škôl, strojnásobíme štyri veci: rozkoš, pokoj, oboje spolu, prvé dary prírody, ktoré Varro menuje

pravrodmi. Tieto štyri veci keď sa niekedy jednotlivo podriaďujú čnosti a žiadajú sa nie pre seba, ale pre úkon čnosti; inokedy, keď nie pre ne same, ale pre získanie a udržanie ich sa vidí potrebná čnosť; inokedy sa zas spája vec s čnosťou tak, že sa súdi, že aj čnosť aj tie žiadúce veci sú pre seba. Tak sa počet štyroch strojnosťí a dôjde sa k počtu dvanásť náhľadov. Zo štyroch vecí odstránil Varro ešte: pokoj, rozkoš a oboje. Nie preto, že by ich neschvaľoval, ale pravrody prírody majú v sebe aj rozkoš, aj pokoj. Načo treba robiť z dvoch tri veci, dve totiž brané jednotlivo: rozkoš alebo pokoj a tretia, keď sú obe spolu, keď pravrody prírody obsahujú aj tieto a ešte mnoho iných? Chce teda hovoriť o troch náhľadoch, ktorý z nich treba vybrať. Zdravý rozum nepripustí viac ako jeden správny náhľad, či už je v týchto troch alebo niekde inde, čo neskoršie uvidíme. Zatiaľ povieme čím najkratšie a jasno, ako si Varro vybral jeden z troch náhľadov. Náhľadov je troje preto, lebo buď prvé dary prírody pre čnosť, buď čnosť pre prvé dary prírody, buď oboje, t. j. aj čnosť aj prvé dary prírody treba si žiadať pre ne same.

HLAVA TRETIA

V otázke najvyššieho dobra sleduje Varro mienku starej Akadémie.

Ktorá z troch vecí je pravdivá a ktorú treba nasledovať, pokúša sa nás Varro v nasledovnom presvedčiť. Ponajprv, že najvyššie dobro sa nehľadá vo filozofii stromu, ani dobytky, ani boha, ale človeka, totiž treba sa pýtať, čo je sám človek. Chápe, že v ľudskej prirodzenosti sú dve veci: telo a duša, a nijako nepochybuje, že z týchto dvoch je duša lepšia a omnoho vynikajúcejšia. Či však sama duša tvorí človeka tak, že telo je pre ňu len toľko, ako je kôň pre jazdca? Jazdec nie je totiž človek a kôň, ale len človek. A predsa sa menuje jazdec, lebo má istý vzťah ku koňovi. Či samotné telo je človekom, majúť nejaký vzťah k duši ako pohár k nápoju? Pohárom sa nemenuje kalich a nápoj v ňom spolu, ale len kalich sám sa menuje pohárom. Preto však, lebo nápoju je nejako prispôsobený. (V latinčine je lepšie vyjadrená hra slov — poculum a potio.) Ani sama duša, ani samo telo, ale jedno i druhé razom tvoria človeka, ktorého jednou časťou bude duša alebo telo, ale on sám, aby bol človekom, musí sa skladať z oboch častí. Podobne aj dva spriahnuté kone voláme záprahom a pravý alebo ľavý kôň je

len časťou záprahu. Záprahom nemenujeme pomer jedného k druhému, ale oba spolu. Z troch spomenutých náhľadov vyberá Varro tretie a za človeka pokladá nie samotnú dušu, ani nie samotné telo, ale telo a dušu spolu. Tak potom tvrdí, že najvyššie dobro človeka, ktoré ho robí blaženým, sa skladá z dobier jednej aj druhej časti, totiž tela aj duše. Preto aj prvé dary prírody pokladá za žiadúce pre ne same a samu čnosť, ktorú veda definuje ako umenie žiť, pokladá za najvyššie dobro, ktorá je medzi dobrami duše najlepším dobrom. Tá čnosť alebo umenie, žiť keď dostala dary prírody, ktoré aj bez nej boly, ale boly ešte bez náuky, žiada si všetky pre seba samu a súčasne si žiada aj samu seba. Používa všetko aj seba samu, aby sa tým všetkým potešila a užila, viac alebo menej podľa toho, ako sú tie dary väčšie alebo menšie, aby sa radovala zo všetkých a ak treba, aby niektorými menšími aj pohrúla, žeby miesto nich dosiahla a udržala väčšie. Okrem všetkých dobier tela a duše, čnosť všetko iné nemá za nič. Jedine čnosť dobre užíva seba samu aj všetky dobrá, ktoré robia človeka blaženým. Kde niet čnosti, nech je dobier koľkokoľvek, nie sú dobrom toho, komu patria. Nemožno ich menovať dobrami u toho, komu nemôžu osožiť pre zlé užívanie. Ten život človeka, ktorý užíva čnosti a dobrá ducha a tela, bez ktorých čnosť nemôže jestvovať, volá sa blaženým. Ak užíva aj iné, bez ktorých sa čnosť môže zabísať, život je blaženejší. Ak už užíva všetky dobrá a nijaké už nechýbuje, či telesné, či duševné, vtedy je život najblaženejší. Nie každý život je čnosťou, ale len múdry život je čnosťou. Okrem toho každý život môže byť bez čnosti, avšak čnosť nemôže jestvovať bez života. To isté som povedal o rozume, pamäti a iných schopnostiach v človeku. Jestvujú v človeku aj predtým, ako sa začína učiť, bez nich však nemôže byť nijaká veda, ba ani čnosť, ktorá sa získava vedou. Byť dobrým bežcom, mať krásne telo, vynikať obrovskou silou a podobné veci sú takého druhu, že aj čnosť sa zaobíde bez nich a ony bez čnosti. Predsa sú však dobrami. Aj tie miluje čnosť pre seba samu, používa ich a užíva, ako sa patrí na čnosť.

Tento blažený život menujú aj vospolným, čo dobro priateľov miluje pre dobro samo ako svoje vlastné a žičí im pre nich samých to, čo aj sebe. Nech je to už v dome, ako manželka a deti a ostatní domáci, alebo v mieste, kde je jeho dom, ako je mesto, kde sú občania, či už na celom zemskom okruhu, ako sú národy, s ktorými ho viaže ľudská pospolitosť, alebo na celom svete, čím sa

označuje nebo i zem bohov, ktorých chcú mať za priateľov rozumného človeka a ktorých my dôvernejšie voláme anjelmi. Starí akademici hovoria aj to, že nijako nemožno pochybovať o cieľi dobra, ako aj o jemu opačnom cieľi zla, a v tom vidia rozdiel medzi nimi a novoakademikmi. Podľa ich mienky nezáleží ani na tom, keď niekto filozofuje o cieľoch dobra a zla, pokladaných nimi za pravdivé, či sa oblieka po stoicky a žije, či podľa iného spôsobu. Čo sa týka troch druhov života: pokojného, činného a miešaného z oboch, dávajú prednosť poslednému. Tak učili podľa svedectva Varrovho starí akademici a odvoláva sa na Antiocha, svojho a Cicerónovho učiteľa, ktorého Cicero pokladá skôr za stoika ako za staroakademika. Napokon, nám je to ľahostajné, lebo my máme usudzovať z obsahu náhľadov a nestarať sa o to, čo kto súdil o nositeľoch tých náhľadov.

HLAVA ŠTVRTÁ

Kresťanský náhľad o najvyššom dobre a zle.

Keď sa niekto obráti na nás s otázkou, čo na to všetko povie boží štát, aká je jeho mienka o cieľoch dobra a zla, odpoveď znie: Večný život je najvyšším dobrom a večná smrť najväčším zlom. Musíme správne žiť, aby sme jedno dosiahli, a druhému unikli. Preto sa hovorí: »Spravodlivý žije z viery« (Habakuk 2, 4; Gal. 3, 11). Vo viere musíme túžiť po svojom konečnom dobre, lebo tu ho ešte nevidíme. Sám čnostný život nie je dielom našich síl, ak nás, o to prosiacich a veriacich, neposilní ten, ktorý nám dal vieru, ktorou veríme, že dostaneme od neho pomoc. Tí zas, čo si mysleli, že cieľ dobra a zla je v tomto živote, a najvyššie dobro videli v tele alebo v duši alebo v oboch, aby som to jasnejšie povedal, buď v rozkoši, buď v čnosti, buď v oboch; alebo v pokoji, buď v čnosti alebo v oboch; alebo v rozkoši, spojenej s pokojom, buď v čnosti, buď v jednom i druhom; alebo v prvých daroch prírody, buď v čnosti, buď v jednom i druhom; — všetci tí sa chceli stať blaženými už tu a v čudnom nerozume chceli oblažiť seba samých. Pravda sa im vysmieva ústami proroka: »Pozná Pán myšlienky ľudské«, alebo ako Pavol uviedol to svedectvo: »Pán poznal myšlienky múdrych, že sú márne« (Žalm 93, 11; I. Kor. 3, 20).

Naozaj, či jazyk by mohol a mal taký prúd výrečnosti, aby mohol vypovedať biedu tohto života? Veľmi dojímavú žalobu po-

dáva Cicero vo svojej »Úteche« nad smrťou dcéry, a predsa koľko je toho, čo povedal? Aj tie veci, ktoré menujeme prvými dobrami, kedy, kde a ako môžu byť v tomto živote tak trvalé, aby nimi neotriasol nejaký nečakaný prípad? Ktorá bolesť, opak rozkoše, ktorý nepokoj, opak pokoja, nemôže zasiahnuť telesný život múdreho? Určite každé poškodenie a ochromenie údov kazí celistvosť človeka, každé znetvorenie ničí krásu, každá nevoľnosť zdravie, každá únava silu, každý druh ohlušenia alebo meravosti pohyblivosť. A čo z toho všetkého nemôže postihnúť telesné jestvovanie múdreho? Aj držanie a pohyb tela, keď sú ladné a primerané, počítame ich k prvým darom prírody. Čo potom, keď sa od choroby začnú údy triasť? Keď sa skriví chrbtová kosť, že sa ruky dotýkajú zeme a človek sa stáva ako by štvornožcom? Nie je tu zničená všetka krása a všetok pôvab v držaní tela? Potom prvovrody ducha, ako ich voláme, medzi ktoré počítame predovšetkým päť smyslov a rozum, lebo pomáhajú pochopiť a poznať pravdu. Aké nepatrné a bezvýznamné je to, čo zostane zo smyslov, keď niekto ohluchne alebo oslepe, aby sme len toto spomenuli. Kam sa utiahne rozum a poznanie, kde spia, keď niekto v nemoci stratí rozum? Človek by plakal a slzy ronil, keď si pomyslí alebo aj vidí, ako bláznivá často tárajú nesmyselné reči alebo aj robia veci, ktoré nesúhlasia s tým, čo pokladali za dobro, a nesúhlasia s ich zvyčajným správaním sa a so všeobecnou mravnosťou. Čo mám povedať o tých, ktorí trpia záchvatmi zlého ducha? Nevedno, kde je schované a zahrabané ich poznanie, keď zlý duch používa ich telo a dušu podľa svojej vôle. Kto sa môže s určitosťou spoľahnúť, že také nešťastie sa nemôže prihodiť aj múdremu? Napokon aké a koľké je chápanie pravdy v tomto tele, kde, ako čítame v pravdivej knihe Múdrosti: »Porušiteľné telo obťažuje dušu a zemské prebývanie potláča smysel mnoho mysliaceho« (Múdr. 9, 15)? Nápor alebo snaha po činnosti, ak správne po latinsky označujeme to, čo Gréci označujú slovom *ormé*, patrí tiež k prvým darom prírody a či nie je to isté, čo riadi poľutovaniahodné pohyby bláznov a skutky, ktorých sa hrozíme, keď sa poruší činnosť smyslov a rozum za temní?

A teraz čnosť, ktorá nepatrí medzi prvé dobrá prírody, lebo len po nich býva uvedená náukou, keď si nárokuje vrchol medzi ľudskými dobrami, čo iného robí, ak nie ustavičný boj s nerestami nie vonkajšími, ale vnútornými, a nie s cudzími, ale so svojimi vlastnými? Najmä tá čnosť, ktorá sa po grécky menuje *sofosiné*,

po latinsky temperantia, miernosť,³⁾ ktorá uzdí nízke žiadosti, aby nezviedly ducha na privolenie a nestrhly ho k nejakej hanebnosti. Je to skutočne nerest', keď, ako hovorí apoštol: »Telo žiada proti duchu«, a tej neresti opačná je čnosť, keď »Duch žiada, čo je proti telu. Navzájom si odporujú, takže nemôžete robiť, čo by ste chceli« (Gal. 5, 17). Čo chceme urobiť, keď chceme dosiahnuť cieľ najvyššieho dobra, ak len nie to, aby telo nežiadalo proti duchu, aby v nás nebolo vôbec tej neresti, proti ktorej duch požiada? Tu na zemi to pri najlepšej vôli nedosiahneme, preto sa uspokojíme s tým, aby sme s božou pomocou aspoň toľko dosiahli, aby sme nepovolili telu, túžiacemu proti duchu, poddaním sa ducha a dobrovoľným privolením sa nedali strhnúť na hriech. Božechráň, aby sme mali istotu o blaženosti, kým sme v tomto vnútornom boji, o blaženosti, ktorú chceme dosiahnuť víťazstvom. Lenže kto je až natoľko pevný duchom, aby bol prostý akéhokoľvek boja proti telu?

Aká je to čnosť, ktorú menujú opatrnosťou? Či nerozlišuje svojou bdelosťou dobro od zla, aby do túžby po dobrou a do úsilia vynúť sa zlu nevkľzol nejaký omyl? Tým aj vydáva svedectvo, že sme uprostred zla, alebo že zlo je v nás. Učí nás, že zlom je súhlasíť s hriechom a dobrom je nesúhlasíť s hriechom žiadostivosti. Avšak to zlo, s ktorým nesúhlasíť nás učí opatrnosť, a miernosť zapríčini, že nesúhlasíme, predať ani opatrnosť, ani miernosť nevyničia zlo zo života. A či spravodlivosť,⁴⁾ ktorej úlohou je dať každému, čo mu patrí, čím vzniká v človeku akýsi spravodlivý poriadok, že duša sa podrobí Bohu a telo duši, a teda Bohu telo aj duša, či tá čnosť nedokazuje, že ešte dosiaľ pracuje na diele, a nie, že odpočíva po vykonanom diele? O toľko menej sa duša podriaďuje Bohu, o čo menej vo svojej mysli chápe Boha. O toľko menej sa podrobuje telo duši, čím viac túži proti duchu. Kým je v nás táto choroba, tento mor, táto nemoc, ako môžeme byť zdraví? A ak sme nie zdraví, ako sa opovážime nazvať blaženými, a to konečnou blaženosťou? Tá čnosť, ktorá sa volá zmužilosť, je svedkom toho, že pri akejkoľvek veľkej múdrosti zlo prebýva medzi ľuďmi a povinnosťou zmužilosti je zlo trpezlivo znášať. Čudujem sa, s akou bezočivosťou môžu stoickej filozofii udržovať, že to zlo nie je zlom a keby vraj bolo toľké, aby ho múdry nemohol alebo nemal znášať, povinný je vziať si život a vystať sa z tohto sveta. Taká hlúpa je pýcha týchto ľudí, ktorí si myslia, že tu je cieľ dobra a že sami od seba budú blažení, že ich mudrc, ako ho opisujú vo svojej po-

divnej namyslenosti, hoci bude oslepnutý, ohluchnutý, hoci onemie a ochromie na tele, hoci ho budú bolesti trápiť a postihne ho zlo, aké si len možno vymyslieť, takže je prinútený si až život vziať, tí stoici sa nehanbia ešte aj takýto život pomenovať blaženým. Pekný blažený život, ktorý musí hľadať pomoc smrti, aby sa mohol zakončiť! Ak je blažený, treba v ňom zostať! Lež ak pre zlo uteká zo života, ako ho možno nazvať blaženým? Alebo ako tie bolesti a nešťastia nie sú zlom, keď premáhajú zmužilosť, ktorá je dobrom? Okrem toho nútia zmužilosť, že nielen pred nimi ustupuje, ale aj šialene tvrdí, že život je blažený, ale treba sa mu vyhnúť. Kto je taký slepý, aby nevidel, že niet príčiny vyhýbať sa životu, keď je blažený? Ale ak priznávajú, že pre ťažké bremená, tlačiace život, treba sa mu vyhnúť, prečo neohnú tvrdý krk pýchy a nepriznajú sa, že život je nešťastný? Prosím, či sa Kato zabíj z trpezlivosti alebo z netrzeplivosti? Nebol by to spravil, keby nebol netrzeplivosťou znášal Cézarovo víťazstvo. Kde je tu zmužilosť? Veru ustúpila, veru podľahla, veru bola tak premožená, že sa pozbavila blaženého života, opustila ho a hanebne utiekla od neho. Či už nebol vtedy život blažený? Bol nešťastný! Ako teda niet na svete zla, keď život urobilo nešťastným a hodným toho, aby bolo treba utekať od neho?

Tí zas, ktorí priznávajú, že zlo na svete jestvuje, peripatetici a staroakademici, ktorých náhľad bráni aj Varro, hoci hovoria o tých veciach prijateľnejšie, ale udržujú ten blud, že aj pri zlu, ktoré keby bolo aj toľké, že by sa ho ten, kto ho trpí, musel pozbaviť svojou dobrovoľnou smrťou, že predsa je len život blažený. Varro hovorí: »Zlé sú utrpenia a telesné muky a o toľko horšie, o koľko môžu byť väčšie; aby si sa ich pozbavil, treba sa pozbaviť života«. Akého to života, prosím? »Toho, ktorý zaťažujú toľké zlá«. Či naozaj je blažený život medzi toľkými zlami, pre ktoré treba ujsť zo života? Či preto je blažený, že ti je dovolené smrťou sa vyhnúť zlám? A čo ak z nejakého rozhodnutia božieho budeš v nich držaný a nebudeš môcť zomrieť, ale ani sa ich pozbaviť? Až potom by si povedal, že toto je nešťastný život. Nie, preto nie je biedny, že sa ho môže človek rýchlo zbaviť, lebo ak je večný, aj ty sám ho pomenuješ biednym. Nie preto, že je krátky, nemá sa vidieť nijaká bieda. Alebo čo je ešte nesmyselnejšie, preto, že je to život krátky, pomenovať ho blaženosťou. Veľká je sila toho zla, ktoré zdolá človeka, podľa nich aj múdreho, aby sa pozbavil ľudského jestvovania, a to pravdive, že je to nejakो hlas prírody, najprvší a najsil-

nejší, aby sa človek smieril so sebou, a preto prirodzene vyhýbal smrti, a tak si bol priateľom, aby chcel a úporne túžil byť živou bytosťou a chcel žiť v spojení tela a duše. Veľká je sila toho zla, ak ono prekonáva prirodzenú túžbu po živote, ktorá zapríčiňuje, že všetkými spôsobmi, všetkou silou a úsilím vyhýbame smrti. A to tak prekonáva, že sa žiada to, čomu sa predtým hľadelo uniknúť. A ak sa nemôžu odinakiaľ získať, sám si ju spôsobí (smrť). Veľká sila je v zlách, ktoré robia zmužilosť vrahom, ak ju ešte možno zmužilosťou nazvať, keď je tak premožená zlom, že človeka, ktorého zmužilosť, ako čnosť, vzala pod ochranu, nielen že nevie zachovať trpezlivosťou, ale sama je prinútená zabíjať. Je pravda, múdry má trpezlivo znášať aj smrť, ale takú, ktorá príde odinakiaľ; podľa týchto filozofov, keď je niekto donútený sám seba usmrtiť, to musia aj oni sami priznať, že jestvujú nielen zlá, ale aj neznesiteľné zlá, ktoré človeka doženú do takého zločinu. Život, na ktorý dolieha ťarcha toľkých a takých nešťastí, lebo je vystavený náhodám, nebolo by možno nazvať blaženým, keby ľudia ktorí tak tvrdia, keď sú premožení valiacimi sa nešťastiami, ustupujú pred zlom tým, že si zapríčia smrť, keby tí istí ľudia premožení istými dôvodmi v hľadaní blaženého života, ráčili ustúpiť pravde a nenazdávali sa, že v tejto smrteľnosti sa treba radowať z dosiahnutého cieľa najvyššieho dobra. Tu aj samotné čnosti, nad ktoré v človekovi niet nič lepšieho a užitočnejšieho, čím väčšiu pomoc poskytujú proti sile nebezpečenstiev, námah a bolestí, tým určitejšie svedectvo vydávajú o jestvovate biedy. Ak sú to pravdivé čnosti, ktoré môžu byť len v ľuďoch opravdivej zbožnosti, nech sa pochvália tým, že majú v moci, aby ľudia, majúci tie čnosti, netrpeli nijakú biedu, lebo pravdivá čnosť neklame, aby mohla tak povedať. Miesto toho povedia, že môžu urobiť, aby sa ľudský život, ktorý pre množstvo dočasných ťažkých utrpení musí byť smutný, stal blaženým nádejou v budúci život, a aj ako by spaseným. Ako môže byť blažený život, ktorý ešte nie je spasený? Preto aj apoštol Pavol hovorí nie o nerozumných, netrpezlivých, nezdržanlivých a nespravodlivých, ale o tých, ktorí žijú podľa opravdivej zbožnosti, a preto aj čnosti, ktoré majú, majú ich opravdivé: »Lebo v nádeji sme boli spasení! A nádej, ktorú by sme videli (splnenú), nebola by nádejou. Veď čo niekto vidí, načo by sa tomu nádejol? Ale ak sa nádejíme tomu, čo nevidíme, to musíme trpezlivo očakávať.« (Rim. 8, 24—25.) Ako sme teda nádejou spasení, tak isto sme nádejou blažení. Spasenie a blaženosť tu ešte nemáme uskutočnené

v rukách, ale len ich očakávame v budúcnosti. A to »trpezlivo«, lebo sme zahrnutí všelijakým zlom, ktoré musíme trpezlivo znášať, kým nedôjdeme do toho dobra, kde budeme mať všetko, čo nám bude poskytovať nevýslovnú radosť, a tam už nebude ničoho, čo by sme museli znášať. Táto spása, ktorá bude v budúcom veku, bude súčasne aj konečnou blaženosťou. Keďže filozofi, ktorí nevidia tú blaženosť, nechcú v ňu veriť, namáhajú sa čím pyšnejšou, tým klamlivejšou čnosťou zadovážiť si tu falošnú blaženosť.

HLAVA PIATA

Spoločný život, aj keď je chváľitebný, predsa trpí rozličnými údermi.

Ak filozofi požadujú od múdreho vospolný život, to my ešte rozhodnejšie schvaľujeme. Veď ako by vznikol tento boží štát, o ktorom píšeme už devätnástu knihu, ako by sa vyvíjal a prišiel ku koncu, keby život svätých občanov nebol životom pospolitosti? Kto by mohol vypočítať, v koľkých a akých zlách sa zmieta ľudská pospolitosť v tejto biednej dočasnosti? Kto by to mohol oceňovať? Nech teda počujú hovoriť jedného človeka zo svojich komikov, ktorý súhlasne so všetkými ľuďmi hovorí:

»Vzal som si ženu. Aké nešťastie som uvidel! Narodili sa synovia, nová starosť.« (Terent. Adelph. V, 4, 13.) Alebo aj to, čo spomína ten istý Terentius o biedach lásky: »Krivdy, podozrenia, nepriateľstvá, bitka a opäť pokoj« (Eunuch. I, 1, 14). Či toto všetko nevošlo do ľudských vzťahov? Či sa to neprihodí aj tam, kde je čestný pomer priateľskej lásky? Či nie sú tými vecami ako by nasiaknuté na každom kroku skoro všetky ľudské záležitosti, kde vidíme ako nepochybné zlo: krivdy, upodozrievania, nepriateľstvá, vojnu? Pokoj zas ako neisté dobro, lebo nepoznáme ľudské srdcia, s ktorými ho chceme mať. A keby sme ich aj dnes poznali, nemôžeme vedieť, aké budú zajtrá. Ktorí ľudia bývajú prijateľnejší, alebo aspoň majú takými byť, ak nie tí, ktorí bývajú pod jednou strechou? A predsa, kto môže byť v tejto veci istý, keď práve zo skrytých nástrah takýchto blízkych vznikly často veľké zlá, a to tým trpkejšie, čím sladší bol pokoj, ktorý sa len pokladal za ozajstný, a v skutočnosti bol len záľudne predstieraný? Preto sa hlboko dotkne každého srdca a je skoro do plaču, keď počuje slová Tulliove: »Niet skrytejších úkladov nad tie, ktoré skrývajú za predstieranú ohotu a za priateľstvo. Pred otvoreným nepriateľom sa

môžeš ľahko ochrániť. Avšak skryté, vnútorné, domáce zlo nielen jestvuje, ale ťa zovšadiaľ omotáva, prv ako by si ho mohol postriechnuť a spoznať.« (Cic. in Verr. 2, 1, 15.) Preto aj s bolestným srdcom počúvame výrok boží: »Nepriatelia človeka, jeho domáci« (Mat. 10, 36). Aj keď môže byť niekto dosť silný, aby vyrovnané zniesol údery predstieraného priateľstva, a aj dosť opatrný, aby sa mal pred nimi napozore, predsa každý, kto je sám dobrý, musí sa veľmi neprijemne zaraziť nad zlobou zákerných ľudí, keď ich spozná ako veľmi zlých, nezáleží na tom, či už boli voči nemu od začiatku nepriateľskí a ochotu len predstierali, alebo či sa zmenili z dobrých na zlých. Ak teda už dom, spoločná ochrana proti zlám ľudského pokolenia, nie je dosť istý, čo potom obec, ktorá, čím je väčšia, jej náместie sa tým väčšími ozýva občianskymi a trestnými spormi? Hoci by aj utíchly spory nielen búrlivé, ale často aj krvavé povstania a občianske vojny, mestá môžu byť od nich načas voľné, ale celkom bezpečné nikdy.⁵⁾

HLAVA ŠIESTA

Ľudské súdy sú mylné, ak pravda nie je dosť jasná.

Zostaňme pri súdoch, ktorých sa mestá nemôžu zbaviť ani v čase najhlbšieho pokoja. Sú to súdy ľudí nad ľuďmi. A aké sú biedne a smutné! Veď súdia ľudia, ktorí nemôžu nazrieť do vnútra tých, ktorých súdia. Preto často musia hľadať pravdu mučením svedkov, o ktorých vec vôbec nejde. Čo povedať o tom, keď niekto, trápený vo vlastnej záležitosti, a pri otázke, či je nevinný, opäť je mučený a pritom aj nevinný trpí pre pochybný zločin celkom nepochybné muky? Nie preto, ako by sa dosvedčilo, že to robil, ale preto, že sa nevie, že to neurobil. Tak nevedomosť sudcu je často nešťastím nevinného. Zatiaľ čo sudca dáva mučiť obžalovaného, aby azda nevedomky nezavraždil nevinného, stane sa niekedy následkom neblahej nevedomosti, že po mučení nevinného zavraždí ešte aj toho, koho dal mučiť, aby nezabil azda nevinného. Toto je ešte bolestnejšie a žalostnejšie a bolo by to treba oplakať prúdom slz. Ak mučený podľa učenia svetskej múdrosti dal prednosť úniku z tohto života pred ďalším znášaním utrpenia, radšej sa prizná k zločinu, ktorý nikdy nespáchal. Keď takého človeka odsúdia a popravia, sudca vie ešte menej, či v tom, ktorého dal mučiť, odsúdil na smrť vinného alebo nevinného, aby azda nevedomky nevydal

na smrť nevinného. Najprv dal nevinného mučiť, aby dosiahol istotu, a potom ho vydá na smrť bez toho, aby mal istotu. Či pri týchto tieňoch pospolitého života zasadne múdry ako sudca, a či nezasadne? Isteže zasadne! Zaväzuje ho a núti k takej službe pomer k ľudskej pospolitosti, ktorú opustiť pokladá za nedovolené. Jednako pokladá za dovolené, aby mučili svedkov vo veciach, ktoré sú im celkom cudzie; alebo, aby obžalovaný, ktorý, donútený ťarchou bolesti, priznal sa aj k tomu, čo neurobil, bol nevinne potrestaný, keď už predtým nevinne znášal mučenie; alebo, aby tí, ktorí nie sú na smrť odsúdení, zomierali väčšinou v mukách a pre muky; alebo, že neraz aj tí, ktorí podávajú žalobu s úmyslom osožiť ľudskej pospolitosti a zabrániť, aby zločin nezostal bez trestu, majú pravdu a nemôžu ju dokázať, lebo svedkovia falošne svedčia a obžalovaný s nadľudskou silou vytrpí muky a neprizná sa, a tak tých, ktorí podali žalobu, sudca, nepresvedčený o ozajstnej pravde, odsúdi na trest. Tieto a mnohé hrozné zlá nepokladá múdry za hriechy, lebo ich sudca nekoná s úmyslom škodiť, ale je donútený nevedomosťou a nevyhnutnosťou súdiť, lebo ho k tomu núti pomer k ľudskej pospolitosti. Toto je iste nešťastie človeka, hoci nie zlá vôľa múdreho. Či donútený nevedomosťou a nevyhnutnosťou súdiť trestá nevinných a trápi nevinných, či mu je málo, že niet vinného, ale chce, aby nebolo ani blaženého? O koľko rozumnejšie a dôstojnejšie človeka by bolo uznať v tej nevyhnutnosti ľudskú biedu a v sebe ju nenávidieť, a ak je zbožný, volať k Bohu: »Vytrhni ma z mojich nevyhnutností« (Žalm 24, 17).

HLAVA SIEDMA

Reč rozdeľuje ľudskú spoločnosť a aj spravodlivé vojny sú príčinou nešťastia.

Po štáte alebo meste nasleduje zemský okruh, v ktorom vidia tretí stupeň ľudskej spoločnosti tí, ktorí začínajú od domu do mesta, potom stupňovito k zemskému okruhu. Ten je tým plnší nebezpečenstvom, čím je väčší, podobne ako množstvo vôd. V ňom najprv rozdielnosť jazyka odcudzuje človeka od človeka. Ak sa vo svete stretnú dvaja a pre niečo musia spolu žiť, lebo sa nemôžu obísť, a ani jeden nevie reč druhého, to sa skôr spolčia nemé zvieratá, hoci rozličného druhu, než tí dvaja, hoci sú ľuďmi. Keď si nemôžu oznámiť to, čo cítia, jedine pre rozdielnosť reči, spolčenie

im nenapomôže ani veľká prirodzená podobnosť, a to tak veľmi, že človek bude radšej spolu so svojím psom, ako s cudzím človekom. A predsa sa vynaložilo mnoho úsilia, aby víťazný štát dal podrobeným národom nielen svoje jarmo, ale aj svoju reč. Preto nechybovali, ba bolo veľmi mnoho tlmočníkov. To je pravda! Ale koľkými a akými hroznými vojnami a akým preliatím krvi a vraždením sa to dosiahlo? A keď sa aj tie ukrutnosti skončia, neskončia sa ich smutné následky. A hoci by už ani tých nebolo, predsa nikdy nebudú chýbať susedné nepriateľské národy, s ktorými ustavične boly a sú vojny. Ba aj rozsiahlosť ríše splodila vojny ešte horšieho druhu, t. j. triedne a občianske. Ony ešte väčšmi nivočia ľudský rod, či už sa bojuje preto, aby sa utišily, alebo preto, aby azda nevznikly. Mnohé a mnohonásobné rany týchto nešťastí, tvrdé a ukrutné dopustenia, chcel by som vyličiť, ako sa patrí, hoci ani zďaleka nemôžem tak, ako by si to vec vyžadovala, lebo až pokiaľ má siahať táto rozprava? Povie sa, že múdry bude viesť len spravodlivú vojnu. Hoci by aj tak bolo, predsa ho nebude bolieť, že pre neho vznikla nevyhnutnosť hoci aj spravodlivej vojny, keď si spomenie, že je len človekom. Veď keby nebola spravodlivá, nemusel by ju viesť, a len vtedy by pre múdreho nejestvovaly vojny. Nespravodlivosť oprotivnej strany núti múdreho viesť spravodlivé vojny. A nad touto nespravodlivosťou musí želiť človek, lebo je to ľudská nespravodlivosť, hoci by z nej nevznikla nijaká nevyhnutnosť vojny. Keď o týchto veľkých zlách, tak strašných, tak krutých niekto uvažuje s bolesťou, prizná, že bieda predsa len jestvuje. Ktokoľvek by ich však znášal alebo o nich uvažoval bez bolesti srdca, je tým hodnejší poľutovania, ak sa aj tak ešte pokladá za blaženého, lebo taký už stratil všetok ľudský cit.

HLAVA ÔSMA

Ani priateľstvo dobrých ľudí nie je bezpečné.

(Obsah.)

V tomto živote, kde priateľa často pokladáme za nepriateľa a nepriateľa za priateľa, čo nás môže potešiť väčšmi, ako pevná dôvera a vzájomná láska dobrých priateľov? Čím viac ich máme, tým väčšie obavy máme, aby sa im neprihodilo niečo zlého. Nestaráme sa len o ich dobro, ale trníeme, aby sa azda nezmenili na falošných, zlých a ničomných. Keď sa niekedy naše obavy splnia,

len ten, kto to prežil, vie, koľkou bolesťou sa naplní srdce. Chceli by sme ich radšej vidieť mŕtvych, hoci aj to by nás bolelo. Aj keď nás smrť dobrých priateľov zarmucuje, jednako si len pri ich smrti blahoželáme, že zostali dobrými, a nedali sa zlákať zlom falošnosti a zrady.

HLAVA DEVIATA

Priateľstvo anjelov k ľuďom sa na tomto svete nemôže ukázať celkom zreteľne.

(Obsah.)

Filozofi, ktorí chcú mať bohov za našich priateľov, spoločnosť anjelov kladú na štvrté miesto. My sa nebojíme, že anjeli nás zarmútia svojou smrťou alebo mravnou skazou. Anjelské priateľstvo nie je také ako ľudské. Často sa aj satan ukazuje ako anjel, aby nás zvedol a pokúšal. Je znakom božieho milosrdenstva, keď Boh nedovolí, aby diabol nás oklamal ako iných filozofov, ktorí chceli mať bohov za priateľov. Tak potom padol do osídel diablových celý ich štát a s diablom bude aj súdený. Obety, ktorými uctievali bohov, nečisté hry, ktorými oslavujú ich zločiny, aby ich vraj usmierili, sú dostatočným dôkazom, koho vlastne filozofi ctíli.

HLAVA DESIATA

Aká odmena čaká svätých za premáhanie pokušení.

(Obsah.)

Ani svätí a vyznávači jedného a pravého Boha nie sú bezpeční pred zvädzaním a mnohorakým pokúšaním diablovým. Pokúšanie je užitočné nato, aby sme tým horlivejšie hľadali bezpečnosť, kde je istý a plný pokoj. Tam budú všetky dary prírody, ducha aj tela, a budú večné. Tam budú čnosti s odmenou za víťazstvo, bez strachu a ohrožovania nepriateľom. Čnosť je tam vlastne konečnou blaženosťou. Aj tu sa voláme blažení a šťastní, keď máme pokoj. Ale táto blaženosť je veľmi úbohá v porovnaní s večnou blaženosťou. Pravá čnosť používa pokoj na dobro, ale aj zlo používa na dobro, lebo jeho znášaním sa čnosť zdokonaľuje. Čnosť je vtedy pravdivá, keď všetko jej úsilie smeruje do toho pokoja, kde už nemôže byť pokoja väčšieho a lepšieho.

HLAVA JEDENÁSTA

Blaženost večného pokoja.

(Obsah.)

Môže sa povedať, že cieľom všetkého nášho dobra je pokoj. To sa môže tak isto, ako sme povedali, že cieľom je večný život. V žalme sa hovorí: »Chváľ Jeruzalem, Pána, chváľ Boha svojho, Sion. Lebo upevnil závary tvojich brán, požehnal synov tvojich v tebe, ktorý položil tvoje hranice pokoj.« (Žalm 147, 12—13.) Keď sú upevnené závary brán, už nik do nich nevojde, ani nimi nevyjde. Preto sa hranicami rozumie pokoj, a to večný. Aj samo slovo Jeruzalem značí vlastne videnie pokoja. Keďže slovo pokoj používajú často aj na tomto smrteľnom svete, kde niet večného života, preto cieľ božieho štátu, kde pokoj bude najvyšším dobrom, nazveme radšej večným životom než pokojom. O tom hovorí aj apoštol: »Teraz však, oslobodení od hriechu a slúžiac Bohu, máte ovocie posvätenia a ako jeho zakončenie život večný«. (Rím. 6, 22.) Keďže však večný život budú mať aj zlí vo večnom treste, bolo by lepšie hovoriť, že cieľom božieho štátu je alebo pokoj vo večnom živote, alebo večný život v pokoji. Pokoj si už aj na tejto zemi ceníme a vážime tak veľmi, že o ničom nechceme počuť s väčšou radosťou, ako o pokoji, po ničom netúžime väčšími, ani nemôžeme nájsť nič lepšieho.

HLAVA DVANÁSTA

Všetky vojny a nepokoje smerujú vlastne k pokoju.

Každý, kto nahliadne do ľudského života a do celej prírody, uzná, že ako niet bytosti, ktorá by sa nechcela radovať, tak isto niet nikoho, kto by netúžil po pokoji. Ba aj tí, čo chcú vojny, nechcú vlastne nič iné, ako zvíťaziť, a tak dôjsť k slávnemu pokoji. Čím iným je totiž víťazstvo, ak nie podmanením protivníka? Keď sa to dosiahne, bude aj pokoj. Z úsilia po pokoji vedú vojny aj tí, ktorí chcú uskutočňovať vojenské čnosti rozkazovaním a bojom. Uznáva sa teda, že pokoj je žiadaným koncom vojny. Každý aj v boji hľadá pokoj, a nikto v uzavieraní pokoja nehľadá vojnu. Veď aj tí, čo chcú porušiť daný pokoj, nie že by nenávideli pokoj, ale ho chcú zmeniť podľa svojho náhľadu. Nechcú, aby

vôbec nebolo pokoja, ale chcú ho mať takým, aký oni chcú. Napokon, hoci sa povstaním oddelili od iných, ak by nemali v úmysle nejaký druh pokoja, neuskutočnili by svoj zámer. Preto aj lúpežníci, aby smeľšie a istejšie ničili pokoj iných, chcú mať pokoj medzi sebou. Hoci by niektorý z nich, vynikajúci silou tak sa vyhýbal spoločníkom, že by si nikoho nepríbral a sám by prepadával a lúpil a ničil tých, ktorých by mohol, predsa aby aspoň tieň pokoja zachovával s tými, ktorých nemohol zabiť, alebo pred ktorými chce zostať skrytý. Vo svojom dome, so ženou a deťmi chce iste zostať v pokoji. Iste má radosť, keď ho počúvajú na slovo. Keď sa tak nestane, rozhnevá sa, vyčítuje a trestá. Ak treba, v svojom dome spraví poriadok aj násilím. Vie, že v dome nemôže byť pokoj, ak sa všetko nepodrobí jednej hlave, ktorou je on sám. Keby taký dostal moc nad štátom alebo národom, a to tak, aby mu poddaní slúžili tak, ako chcel, aby mu doma všetci slúžili, už by sa neskrýval ako zbojník po jaskyniach, ale povýšil by sa na kráľa, hoci by v ňom zostala tá istá žiadostivosť a zlosť. Každý chce mať pokoj so svojimi, ktorý chce žiť podľa svojej vôle. Ba aj tých, s ktorými bojujú, chcú ľudia urobiť svojimi, ak len môžu, a podrobeným chcú dať zákony svojho pokoja.

Lež predstavme si nejakého človeka, o akom spievajú básnici a spisovatelia, ktorého by pre jeho spoločenskú hrubosť chceli nazvať skôr poločlovekom ako človekom. Hoci jeho kráľovstvom by bola drsná samota jaskyne a akési bezpríkladné zlo, že by sa podľa toho aj menoval zlým, keď sa po grécky zlý volá kakos; hoci ten Kakos nikdy nepočul láskavý hlas manželky, ani sám nikdy tak neprehovoril; hoci nikdy nepoznal radostnú hru so svojimi malými deťmi, ani väčším nikdy nerozkazoval; nikdy nemal potešenia z priateľských rozhovorov, ani z rozhovorov so svojim otcom Vulcanom, od ktorého bol len tým šťastnejší, že sám nesploдил takú obludu; hoci nikdy a nič nikomu nedal, ale sám, od koho mohol a čo chcel, kedy mohol a koľko chcel, sobral, predsa v tej svojej opustenej jaskyni, kde, ako opisuje básnik, zem bola ustavične teplá od novej krvi (Verg. Aen. 8, 195), cieľom jeho túžob nebolo nič iného, jedine pokoj nikým nerušený, aby mu pokoj neporušilo nijaké násilie alebo hrozba. Napokon chcel mať pokoj aj so svojim vlastným telom a len natoľko bol spokojný, nakoľko ho mal. Rozkazoval aj svojim údom, ktoré ho poslúchaly. Aby zas utišil búriace sa túžby nedostatočnej, smrteľnej ľudskej prirodzenosti a utišil hlad, podpichujúci dušu. aby pretrhla spoločen-

stvo s telom a opustila ho, lúpil, čo mohol, zabíjal, požíral a hoci bol ukrutný a divý, predsa sa staral, aby mal pokoj pre svoj život a zdravie, pokoj, zabezpečený násilným a zverským spôsobom. Keby ten istý pokoj, ktorý vedel zachovať vo svojej jaskyni sám so sebou, chcel zachovávať aj s ľuďmi, nemenoval by sa zlým, obludou a poločlovekom. Keby jeho telesná podoba a chrlenie ohňa neodstrašovali ľudskú spoločnosť, možno by sa ukázalo, že tie ukrutnosti robil nie z túžby niekomu škodiť, ale z nevyhnutností, aby si udržal život. Našťastie, on vôbec nejestvoval, alebo aspoň, čo je pravdepodobnejšie, nebol takým, ako ho predstavila obrazotvornosť básnikova. Keby Kakus nebol taký zlý, potom ani Hercules by nebol taký slávny. Múdrejšie je veriť, ako som už povedal, že taký človek alebo poločlovek vôbec nežil, ako aj iným básnickým výmyslom netreba veriť. Najdivšie zvieratá, ktorým sa Kakus blížil svojou divosťou (pomenovali ho aj polozverom), chránia zachovanie svojho rodu istým pokojom, pohlavným stykom, plodením a rodením, opatrovaním a kŕmením mláďat, hoci niektoré z nich nie sú stádovité, ale samotárske. Nie tak ako ovce, jelene, holubice a včely, ale ako levy, líšky, orly a sovy. Či aj tigrica nemručí spokojne nad svojimi mláďatmi a nehrá sa s nimi, krotiac svoju divosť? Alebo sup, hoci samotársky vyhľadáva svoju korisť, či sa nepári, či nerobí hniezdo, nevysedí mláďatá, nekŕmi ich a či sa so svojou ako by manželkou nedelí v domácom živote v najprikladnejšej shode a pokoji? O čo viac nesie zákon ľudskej prirodzenosti ľudí tvoriť spoločnosť a uzavierať pokoj s ľuďmi, a nakoľko to od nich závisí, spoločnosť všetkých ľudí, lebo aj zlí bojujú za pokoj svojich a všetkých chcu spraviť svojimi, ak by to mohli, aby všetci a všetko slúžilo jednému, aby všetci súhlasili s jeho pokojom, či už v láske alebo strachu. Takto ľudská pýcha prevrátena nasleduje Boha. Nenávidí rovnosť so spoločníkmi pod Bohom, ale chce spoločníkom nanútiť svoju vládu miesto Boha. Nenávidí spravodlivý boží pokoj, a miluje svoj vlastný, nespravodlivý pokoj. Nijaký pokoj nemilovať, to nedokáže, lebo niet takého hriechu proti prírode, ktorý by zničil aj posledné stopy prírody.

Taký človek, ktorý vie, že dobrým veciam treba dať prednosť pred zlými a usporiadaným pred prevrátenými, zbadá, že pokoj zlých ľudí v porovnaní s pokojom dobrých sa ani najmenej nemôže nazvať pokojom. Čo je prevrátené, to sa musí shodovať v niektorej, s niektorej alebo s niektorou čiastkou vecí, z ktorých

je alebo sa skladá. Ináč by nebolo ničoho. Napríklad, keby niekto visel hlavou dolu, prevrátená je tu poloha tela a usporiadanie údov, lebo to, čo má byť podľa prirodzenosti nad inými údmi, je pod nimi, a čo má byť pod nimi, je nad nimi. Prevrátenosť porušila telesný pokoj, a preto je bolestná. Súčasne aj duša zostáva v pokojnej shode so svojim telom a stará sa o zdravie tela, a preto vlastne ona cíti bolesť. Keď duša, bolesťami odlúčaná od tela, odchádza, kým zostáva spojenie údov, nie je bez istého druhu pokojnej shody v častiach svojich to, čo zostáva (telo), a preto ono ešte visí. Keď zemské telo smeruje k zemi a udržuje sa len na povraze, na ktorom je zavesené, tým spôsobom smeruje ku svojmu pokoji a svojou váhou sa domáha miesta, kde by spočinulo a hoci je už bezdušné a bezcitné, neustupuje od prirodzeného poriadku svojho pokoja, či to už vtedy, keď ho už má, alebo vtedy, keď po ňom túži. Ak sa použijú lieky a ak sa zodpovedne zasiahne, aby sa nedovolil rozklad a uvoľnenie mŕtvoly, zatiaľ ešte určitý pokoj spája rozličné časti tela so sebou a celú váhu tela púta k zemi, miestu najvhodnejšiemu a pokojnému. Ak sa však nevenuje nijaká starosť, aby sa telo zachovalo od rozkladu, ale ponechá sa prirodzenému behu, tak dlho sa zmieta v najrozmanitejších výjavoch, našim smyslom neprijemných (je to neprijemný zápach, ktorý zapríčini našim smyslom hniloba), kým sa nespojí s prvkami sveta a pomaly a po čiastkach nevstúpi do ich pokoja. Nijako sa tým neruší zákon najvyššieho Stvoriteľa a Riaditeľa, ktorý riadi pokoj vesmíru. Hoci sa z mŕtvol väčších stvorení rodia malé živočíchy, predsa podľa toho istého Stvoriteľovho zákona všetky drobné ústrojenstvá slúžia svojim malým dušiam v pokoji. Hoci telá mŕtvych požerú iné živočíchy, všade nájdú zákony na zachovanie rodu všetkých smrteľníkov, upokojujúc vhodné vhodnými, kamkoľvek by sa dostaly, s akýmikoľvek vecami by sa spojily a na akékoľvek veci by sa obrátili a premenili.⁶⁾

HLAVA TRINÁSTA

Všeobecný pokoj, ktorý nemôže zničiť nijaká vzbuera.

(Obsah.)

Pokoj v hmotnom svete je vlastne v usporiadanom súlade častí. Pokoj nerozumných duší v usporiadanom pokoji pudov, pokoj rozumnej duše v usporiadaní poznania a činnosti, pokoj tela

a duše v usporiadanom živote, pokoj medzi ľuďmi a Bohom v usporiadanej poslušnosti večného zákona, pokoj medzi ľuďmi v usporiadanej svornosti, pokoj rodiny v usporiadanej svornosti jednotlivých členov rodiny, pokoj v štáte v usporiadanej svornosti občanov pri rozkazovaní a poslušaní, pokoj nebeského štátu v celkom sporiadanom a svornom spoločenstve užívania Boha a v Bohu. Konečne pokoj všetkých vecí je pokoj poriadku. Poriadok je zas rozloženie rovných a nerovných vecí, ktoré dáva každej veci svoje miesto. Aj zatratení nie sú v pokoji, lebo nie sú účastní na pokoji poriadku, v ktorom už niet porušenia. Nešťastní sú preto, že musia byť tam, kde trpia. A ešte nešťastnejší sú preto, že sú nespokojní so zákonom poriadku. Ako môže byť život bez utrpenia, ale nemôže byť utrpenie bez života, tak môže byť pokoj bez vojny, ale nemôže byť vojny bez nejakého pokoja. Môže byť taká bytosť, v ktorej niet nijakého zla, a môže byť taká, v ktorej nemôže byť nijakého zla. Lenže nemôže jestvovať bytosť, v ktorej by nebolo nijakého dobra. Preto aj prirodzenosť diabla, nakoľko je prirodzenosťou, nie je zlou, ale len prevrátenou. Pri treste, ktorým postihuje Boh diabla, neobracia sa proti dobru, ktoré je v diablovej, ale proti hriechu, ktorý spáchal. Keď vo večnom treste hriešnici a bezbožníci oplakávajú v mukách stratu prirodzených dohier, je to správne. Až teraz uznávajú Boha, ktorým predtým opovrhovali. Boh dal ľuďom časné dobrá, potrebné na dosiahnutie pokoja pod podmienkou, že ich budú správne užívať, a tak dosiahnu väčšie dobrá: nepominuteľný pokoj a tomu zodpovednú krásu a slávu vo večnom živote. Kto ich zneužije, nedostane večné, a dočasné stratí.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Poriadok a zákon, či už božský alebo ľudský, slúži spoločnosti.

Všetko užívanie časných vecí smeruje k užívaniu pozemského pokoja v pozemskom štáte. V nebeskom štáte smeruje zas k užívaniu večného pokoja. Keby sme boli nerozumnými stvoreniami, nežiadali by sme si nič, okrem usporiadanej, patričnej pomernosti jednotlivých častí tela a upokojenie žiadostí. Nič iného teda, okrem telesného pokoja a hojnosti rozkoše, aby pokoj tela osožil pokoj duše. Keď prestane pokoj tela, poruší sa aj pokoj nerozumnej duše, lebo nemôže dosiahnuť upokojenie žiadostí. Oboje teda

spoločne slúži tomu pokoju, ktorý majú medzi sebou duša a telo, t. j. pokoj života a zdravia. Ako živé bytosti ukazujú, že milujú pokoj tela, keď utekajú pred bolesťou, aj pokoj duše, keď nasledujú rozkoš pre ukojenie žiadostí, tak útekem pred smrťou dostatočne naznačujú, ako milujú pokoj, ktorý udržuje shodu duše s telom. Avšak človek, majúci rozumnú dušu, všetko to, čo má spoločné so zvieratmi, podriadi pokoju rozumnej duše, aby mysľou niečo uvážil a podľa toho konal, a tak aby bola shoda medzi mysľou a skutkom, čo sme vlastne pomenovali pokojom rozumnej duše. Pre ten cieľ musí chcieť, aby ho bolesť netrápila a smrť neničila, lebo vtedy môže niečo užitočného poznať a podľa toho poznania zariadiť život a obyčaje. Lenže aby v snahe o poznanie neupadol do nejakého bludu pre slabosť ľudského ducha, potrebuje pozie poučenie, ktoré by poslúchol, a božiu pomoc, aby slobodne poslúchol. Kým je v tomto smrteľnom tele, putuje ďaleko od Pána, kráča vierou, nie videním (II. Kor. 5, 6). Lež tým všetok pokoj, či tela, či duše, či súčasne tela aj duše, podriaďuje tomu pokoju, ktorý má smrteľný človek s nesmrteľným Bohom, aby jemu bola podriadená poslušnosť vo viere pod večným zákonom. Keď Boh Učiteľ učí dvojce hlavných prikázaní: lásky k Bohu a bližnému, v ktorých človek nachodí trojaký predmet svojej lásky: Boha, seba samého a bližného, a ten neblúdi v láske k sebe, kto miluje Boha, z toho vyplýva, že sa má starať, aby aj bližný miloval Boha, ten bližný, ktorého je povinný milovať ako seba samého. Takto sa má starať o ženu, deti, o domácich a z ostatných ľudí, o koho len môže. Aj sám bude vymáhať tú starosť od bližného pre seba, nakoľko bude potrebné. Tak bude v pokoji, nakoľko to od neho závisí, so všetkými ľuďmi. Bude to ľudský pokoj, čiže usporiadaná svornosť. Jej poriadok je ten, ponajprv, aby nikomu neškodila, a potom, aby osožila, komu len môže. Najprv sa má teda starať o svojich. Ku nim má totiž ľahší a vhodnejší prístup, aby sa mohol o nich starať, či už podľa prirodzeného a či podľa spoločenského poriadku. Preto aj apoštol hovorí: »Veď ak sa niekto nestará o svojich, najmä o najbližšiu rodinu, ako keby bol vieru zaprel: taký je horší ako neveriaci« (I. Tim. 5, 8). Tak vzniká aj domáci pokoj, usporiadaná svornosť spolubývajúcich v rozkazovaní a poslúchaní. Rozkazujú tí, ktorí sa starajú, muž žene, rodičia deťom, páni sluhom. Poslúchajú tí, o ktorých sa iní starajú, ženy mužov, synovia rodičov, sluhovia pánov. Ale v dome spravodlivého, žijúceho z viery a dosiaľ ešte putujúceho mimo nebeského štátu, aj rozka-

zujúci slúžia tým, ktorým len naoko rozkazujú. Nerozkazujú z túžby po ovládaní, ale z povinnosti pomáhať. Ani nie z pýchy byť prvým, ale z milosrdenstva starať sa o iných.

HLAVA PÄTNÁSTA

Sloboda má príčinu v prirodzenom zákone a otroctvo v hriechu.

(Obsah.)

Prírodný poriadok vyžaduje slobodu človeka. V písme sa hovorí: »Nech vládne nad rybami mora a nad vtákmi nebeskými a nad všetkými plazmi, plaziacimi sa po zemi« (Gen. 1, 26). Boh chcel, aby človek, obdarený rozumom, vládol najmä nad nerozumnými bytosťami, a nie človek nad človekom. Preto na počiatku boli spravodliví len pastiermi, teda vládcami nad zvieratmi, a nie nad ľuďmi, lebo neboli kráľmi. Otroctvo je trestom za hriech. Preto aj v Písme sa to slovo používa len od vtedy, ako Noe vyslovil kľatbu nad svojím synom, (Gen. 9, 25). Nie je to teda chyba prírody. V latinčine sa dá pôvod slova servus odvolať od slovesa servari, čo značí toľko ako zachovávať, alebo zachovať tých, ktorých podľa vojnového práva mohli zabiť. Otroctvo národa môže byť trestom za hriech alebo aj príležitosťou k náprave, ako o tom hovorí Daniel, ktorý hriechy národa označuje za príčinu zajatia (Dan. 9, 5). Otroctvo teda má svoju poslednú príčinu v hriechu. K nemu môže dôjsť len z božieho dopustenia a u Boha niet nespravodlivosti, lebo prideluje jednotlivé tresty podľa previnenia vinníkov. Vo svätom Písme sa hovorí: »Každý kto hreší, je otrokom hriechu« (Ján 8, 34). Čestnejšie je byť otrokom človeka, ako otrokom žiadostivosti, ktorá sa stáva človekovi najhorším tyranom. Nikto nie je podľa prirodzenosti otrokom človeka alebo otrokom hriechu, lebo otroctvo má ráz trestu. Otroctvo však a všetko, čo súvisí s vládou jedného človeka nad druhým, pomínie vtedy, keď Boh bude všetkým vo všetkých.

HLAVA ŠESTNÁSTA

Spravodlivé právo na vládu.

Hoci naši spravodliví otcovia mali sluhov, predsa tak riadili domáci poriadok, že vzhľadom na časné dobrá bolo iné položenie detí, a iné sluhov, ale vzhľadom na chválu božiu, z ktorej vyplýva

nádej na večné dobrá, rovnakou láskou sa starali o všetkých členov celého domu. Prírodný poriadok to tak požaduje, že meno otec rodiny (pater familias) sa tak rozšírilo a zovšeobecnelo, že aj nespravodlivo vládnuci vo svojom dome sa menujú otcom. Opravdiví otcovia rodiny sa starajú o všetkých v rodine ako o svojich synov, najmä vo veci uctievania Boha a získania zásluh. Sami túžia a usilujú sa kedysi dôjsť do nebeského domu, kde sa už nebude treba starať o blažených v krajine nesmrteľnosti. Kým to však príde, otcovia musia s väčšou trpezlivosťou rozkazovať, ako sluhovia slúžiť. Ak sa niekto prehreší proti domácemu pokoji neposlušnosťou, pokarhá sa buď slovom alebo bitkou, alebo akýmkoľvek spravodlivým a dovoleným trestom, nakoľko to ľudská spoločnosť dovoľuje pre dobro karhaného, aby sa pridružil k pokoji, od ktorého sa odtrhol. Ako nie je znakom dobročinnosti napomáhať, aby niekto stratil väčšie dobrá, tak isto nie je znakom bezúhonnosti dovoliť a dopustiť, aby upadol do väčšieho zla. Patrí teda k povinnosti bezúhonného, aby nielen nezapríčinil zlo, ale aby aj prekazil hriech, alebo potrestal. To preto, aby sa potrestaný napravil, poučený skúsenosťou, a iní aby sa odstrašili, poučení príkladom. Keďže dom jedného človeka musí byť začiatkom a časťou štátu, a každý začiatok zodpovedá určitému cieľu svojho druhu, a každá časť zas celku, ktorého je časťou, z toho vyplýva, že domáci pokoj má zodpovedať štátnemu pokoji, t. j. usporiadaná svornosť spolubývajúcich v rozkazovaní a poslúchaní má zodpovedať usporiadanej svornosti spoluobčanov v rozkazovaní a poslúchaní. Tak sa stáva, že otec rodiny si musí zo štátneho zákona brať predpisy na riadenie svojho domu, aby ho tak prispôbil štátnemu pokoji.

HLAVA SEDEMNÁSTA

Odkiaľ je pokoj a nesvornosť zemskej a nebeskej spoločnosti?

(Obsah.)

Rodina, ktorá nežije z viery, hľadá si získať pokoj z dobra a príjemných stránok tohto života. Avšak rodina, ktorá žije z viery, stavia všetku svoju nádej na večných dobrách, prisľúbených v budúcnosti, a časné veci používa len ako pútnik na tejto zemi. Časnými dobrami sa nedá odtiahnuť od svojho úsilia dostať sa k Bohu. Používa ich len ako podporu a pomoc, aby mohla ľahšie

niešť »tarchu pomínuteľného tela, ktoré zaťažuje dušu« (Múdr. 9, 15). Obe rodiny používajú dobrá, potrebné k životu, ale rozdiel je v účeli a cieli používania. Aj pozemský štát sa usiluje o pokoj na zemi, chce, aby občania zachovávali rozkazy o veciach potrebných k životu. Putujúca časť nebeského štátu používa pokoj pozemského štátu a poslúcha jeho rozkazy vo veciach, potrebných pre spoločný smrteľný život na zemi. V pozemskom štáte boli múdri, ktorí podľa svojich predstáv alebo podľa vnuknutia a pokynov démonov boli presvedčení, že si treba nakloniť množstvo všelijakých bohov pre priazeň a šťastie v ľudských záležitostiach. Nebeský štát však pozná úctu len jediného a pravého Boha, a pevne verí, že len jemu treba preukazovať úctu, pomenovanú latreia, ktorá patrí jedine Bohu. Preto nemohol nikdy mať spoločné náboženské zákony s pozemským štátom. Musel sa od neho odchyliť, čím pritiahol na seba hnev, nenávisť, útoky a prenasledovania. Nebeský štát za svojho putovania na zemi uzatvára v sebe všetky národy a reči, bez ohľadu na rozdiel v životných zvyklostiach, zákonoch a zariadeniach, ktorými sa udržuje pozemský pokoj. Tieto rozličné zariadenia neníči a nestavia sa proti nim, ale udržuje ich a usiluje sa s nimi súhlasiť, kým len neurážajú zbožnosť a náboženské presvedčenie veriacích. Pozemský pokoj dáva do súladu s nebeským pokojom, ktorý jedine môže byť označený tým menom, totiž ako dokonale usporiadaná a najsvornejšia pospolitosť, ktorá užíva Boha a seba v Bohu. Takýto pokoj má nebeský štát, kým putuje na zemi, len vo viere a z tejto viery vedie spravodlivý život, keď všetko, čo dobrého robí voči Bohu a bližnému, použije na dosiahnutie toho pokoja.

HLAVA OSEMŇASTA

Istota kresťanskej viery a pochybovačnosť novej Akadémie.

(Obsah.)

Boží štát odmieta nesmyselné pochybovanie, ktoré je základom filozofie akademikov. O veciach, ktoré chápe rozumom a duchom, má celkom istú vedomosť, aj keď obmedzenú pre pomínuteľnú telesnosť, ktorá zaťažuje dušu. Verí svojim smyslom, ktorými vníma vonkajší svet. Väčšiemu bludu podliehame, keď si myslíme, že im nikdy netreba veriť. Verí aj svätému Písmu, kni-

hám Starého aj Nového zákona, ktoré menujeme kánonickými. Z nich sa čerpá viera, z ktorej žije spravodlivý. Okrem tej viery sú veci, ktoré ani rozumom, ani smyslami nechápeme, ktoré nám kánonické knihy nevysvetlili, ani sme sa o nich nedozvedeli od svedkov hodných viery. O takých veciach spravodlivo pochybujeme.

HLAVA DEVÄTNÁSTA

Kresťanské zvyky a mravy.

Státu nezáleží na tom, akým zvykom alebo spôsobom života niekto uskutočňuje vieru, ktorou prichádzame k Bohu, len nech je to nie proti božím prikázaniam. Preto aj filozofov, keď sa stali kresťanmi, nenúti zmeniť ich zvyky alebo obyčaje výživy, čo sa netýka náboženstva, ale núti ich zmeniť bludné náhľady. Ba nestará sa ani o ten rozdiel, ktorý uviedol Varro u cyníkov, ak sa len niečo nekoná mrzkého, hanebného. Z troch spôsobov života: rozjímavého, činného a z oboch spoločného, hoci každým z nich môže človek žiť a zachovať si vieru a tak dôjsť k večnej odmene, záleží predsa na tom, čo robí z lásky k pravde a čo z povinnosti k láske. Nik nemá byť natoľko rozjímavý, aby vo svojom pokoji nemyslel na úžitok bližného. Ani nik nemá byť zas natoľko činný, aby sa nestaral o rozjímanie o Bohu. V rozjímaní nás nemá tešiť vonkajšia nečinnosť, ale hľadanie alebo nájdanie pravdy, aby v nej každý postupoval, a čo nájde, aby podržal a druhému nezávidel. V činnom živote sa netreba sháňať za slávou a mocou, lebo všetko je márne pod slnkom, ale treba sa usilovať o dielo samo, ktoré sa tou slávou a mocou deje, ak sa správne a užitočne koná, totiž ak smeruje k tomu blahu občanov, ktoré je podľa Boha. Lež o tom sme už hovorili. (Hl. 6.) Preto apoštol hovorí: »Kto si žiada biskupstvo, dobré dielo si žiada« (I. Tim. 3, 1). Chcel tým vysvetliť, čo je biskupstvo, že je to »dielo«, a nie »sláva«. Slovo je grécke a pochádza odtiaľ, že ten, ktorý je predstavený, prizerať na tých, ktorým je predstavený, čiže stará sa o nich. V gréčtine epí značí nad a skopos značí hľadanie, pozeranie, a teda po latinsky superintendere, čiže dozerať, prizerať. Tým chcel apoštol ďalej povedať, že nie je biskupom ten, kto chce byť len predstaveným, a nechcel by osožiť. Nikomu sa teda nebráni v hľadaní pravdy, čo patrí k rozjímaniu hodnému chvály. Mrzko je to, keď sa niekto

sháňa za vyšším miestom, bez ktorého nemožno spravovať národ, aj keby ho niekto tak mal a spravoval, ako sa patrí. Tak teda láska k pravde hľadá svätý pokoj a spravodlivú činnosť prijíma povinnosť lásky k bližnému. Ak nám nik neukladá toto ťažké bremeno, treba sa venovať uvažovaniu a chápaniu pravdy. Ak ho na nás kladú, treba ho prijať z povinnosti lásky k bližnému. Ale ani vtedy sa netreba celkom zrieknuť potešenia z pravdy, aby sme sa celkom nepozbavili potechy z rozjímania o pravde, aby nás v práci nezničila povinnosť lásky k bližnému.

HLAVA DVADSIATA

Spoluobčania svätých sú v tejto časnosti blažení nádejou.

(Obsah.)

Najvyšším dobrom božieho štátu je večný a dokonalý pokoj, ničím neohraničený, nie taký, aký je v živote, ohraničenom narodením a smrťou. Preto je posmrtný život dokonale šťastný, a pozemský život so všetkými dobrami tela aj ducha sa mu vôbec nemôže vyrovnáť. Keď však život na tejto zemi má zameranie k večnému cieľu, už aj tento život v istom smysle možno nazvať šťastným. Kto žije bez viery a nádeje v posmrtný život, toho šťastie, aj keby bolo aké, je falošné. Jeho dobrá sú nie opravdivé a jeho múdrosť nesmeruje k tomu cieľu, kde Boh bude všetkým vo všetkom, v nepominuteľnej večnosti a dokonalom pokoji.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ

Či možno podľa Scipiovej definície Rím nazvať štátom?

Tu je miesto, aby som krátko a jasno vyložil, čo som sľúbil dokázať v druhej knihe tohto diela (hl. 21), že podľa definícií, použitých Scipiom v Cicerónovej knihe »De republica«, rímsky štát nikdy nejestvoval. Krátko totiž definuje štát ako záležitosť národa. Ak je táto definícia správna, vtedy nikdy nebolo rímskeho štátu, lebo nikdy nebol záležitosťou národa. Národ definoval ako združenie množstva, spojeného súhlasným právom a spoločným úžitkom. Čo rozumie pod súhlasným právom, vysvetľuje v rozprave, kde ukazuje, že nemožno riadiť štát bez spravodlivosti.

Kde niet opravdivej spravodlivosti, tam niet ani práva. Čo sa deje podľa práva, to sa deje iste spravodlivo. Čo sa nedeje spravodlivo, to sa nemôže diať podľa práva. Nemožno nazvať právom alebo za právo pokladať nespravodlivé nariadenia ľudí, hoci oni pokladajú za právo to, čo vyviera zo žriedla spravodlivosti, a za falošné, čo niektorí prevrátení pokladajú za právo, totiž to, čo osoží mocnejšiemu. Kde niet ozajstnej spravodlivosti, tam nemôže byť ani spoločnosti ľudí, spojených súhlasným právom. Preto niet ani národa podľa Scipiovej, či Cicerónovej definície, a ak niet národa, potom niet ani záležitosti národa, ale akéhokoľvek davu, ktorý nezaslúži meno národa. Ak je teda štát záležitosť národa, ani národ nie je to, čo nie je spojené súhlasným právom; práva zas niet, kým niet spravodlivosti. Z toho je teda jasné, že tam, kde niet spravodlivosti, niet ani štátu. Spravodlivosť je čnosť, ktorá dáva každému to, čo mu patrí. Aká je to však spravodlivosť človeka, ktorá samého človeka odoberá od pravého Boha a podriaďuje nečistým duchom? Či to je dávanie každému, čo mu patrí? Či ten, kto odníme pozemok právoplatnému majiteľovi, a odovzdá ho takému, ktorý nemá naň práva, je nespravodlivý, a ten, kto sám odoberie Bohu, svojmu Pánovi, ktorý ho stvoril, a oddá sa službe nečistým duchom, ten je spravodlivý?

V tom spise De republica sa veľmi prudko a dôrazne vystupuje proti nespravodlivosti a za spravodlivosť. Keď sa na začiatku bránila nespravodlivosť proti spravodlivosti a povedalo sa, že štát môže ostať a zveľadiť sa jedine nespravodlivosťou, ako najsilnejší dôkaz toho sa uviedlo, že je nespravodlivé, aby ľudia slúžili ľuďom, a ak vraj mocný štát, akým je veľký štát, nepoužije nespravodlivosť, nemôže vládnuť nad provinciami. Spravodlivosť na to odpovedá, že také poddanstvo jedných ľudí druhým je vlastne spravodlivé, lebo je tým ľuďom užitočné a deje sa len na ich úžitok, keď sa deje dobre, t. j. keď sa ničomným ľuďom odníme možnosť krívdieť iným. A tak podrobení sa budú mať lepšie, ako sa mali nepodrobení. Na posilnenie toho dôvodu udáva sa vhodný príklad, vzatý ako by z prírody v slovách: »Prečo teda Boh človekovi, duch telu rozkazuje, rozum zas vášňam a ostatným hriешným častiam duše?« Týmto príkladom sa dostatočne ukazuje, že aj otroctvo je časom užitočné, a čo sa týka služby Bohu, je iste vždy užitočné, lebo duch, slúžiaci Bohu, dobre spravuje telo a v samom duchu rozum, poddaný Bohu, dobre vládne nad vášňami a nad inými chybami. Ak človek neslúži Bohu, čo môže byť v ňom sprava-

vodlivého? Keď teda duch neslúži Bohu, ani nad telom nemôže spravodlivo vládnuť, ani ľudský rozum nad ľudskými chybami. A ak niet v človeku spravodlivosti, potom celkom určite nebude ani v spoločnosti ľudskej, složenej z takých ľudí. Niet tam súhlasného práva, ktorým robí množstvo ľudí národom, ktorého záležitosť sa volá štátom. Čo mám povedať o úžitku, lebo, ako chce definícia, národom sa menuje spoločnosť ľudí, spojená spoločným úžitkom. Tak teda, ak si dôkladnejšie všimneš, nemôžu mať nijakého úžitku ľudia bezbožne žijúci, ako žije každý, kto neslúži Bohu, ale démonom, tým bezbožnejším, že si vymáhajú obety, ako by boli bohom, hoci sú len nečistými duchmi. To, čo sme povedali o súhlasnom práve, myslím že stačí, aby bolo zjavné, že táto definícia nezahrnuje národ, ktorého záležitosťou je štát, ak niet v ňom spravodlivosti. Lež ak povedia, že nie nečistým duchom, ale dobrým a svätým bohom slúžili Rimania vo svojom štáte, či by sme opäť museli dokazovať to, čo sme už toľko ráz, až veľa ráz hovorili? Kto prečítal všetky predchádzajúce knihy až potiaľto, ako by mohol pochybovať, že Rimania slúžili zlým a nečistým duchom? Iba ak je naozaj hlúpy alebo bezočivo škriepny! Radšej nejdem hovoriť, akí to boli bohovia, ktorých uctievali obetami. V zákone pravého Boha je napísané: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynoznený, ak len nie samému Pánovi« (Exod. 22, 20). Ten, ktorý to s toľkou hrozbou nariadil, nechcel, aby sa obetovalo dobrým, ani zlým bohom.

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

Je kresťanský Boh opravdivým Bohom?

(Obsah.)

Na otázku, kto je ten Boh, ktorého majú Rimania poslúchať a ktorému jedinému majú obetovať, nevie len slepý odpovedať. Je to ten Boh, ktorého predpovedali proroci. Je to ten Boh, ktorý sľúbil Abrahámovi požehnanie v jeho semene, čo sa naplnilo, v Kristovi. Jeho božský Duch hovoril v proctvách, ktoré sa splnily. Je to ten Boh, ktorého Varro volá Jupiterom, lebo nevie, čo hovorí. Je to ten, ktorého zarytý nepriateľ kresťanstva, Porphyrius, pokladá za veľkého Boha podľa výroku tých, ktorých on pokladá za bohov.

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Proroctvá bohov o Kristovi, podľa Porphyria.

Porphyrius v knihe *En logion filosofias*, v ktorej podáva a opíše ako by božské odpovede o veciach, patriacich do filozofie, hovorí (uvediem tu jeho vlastné slová, ako boli preložené z gréčtiny do latinčiny): »Pýtajúcemu sa, ktorého boha má usmieriť, aby mohol odvieť svoju ženu od kresťanstva, odpovedá Apollo v týchto veršoch«. Potom nasleduje odpoveď Apollonova: »Skôr budeš môcť písať písmená na vode, alebo pripnúť ľahké krídla a lietať vo vzduchu ako vták, než odvrátiť myseľ bezbožnej a poškrvnenej ženy. Nech len pokračuje, ako chce, v hlúpych klamstvách a nech ospevuje v najklamnejších lamentáciách mŕtveho Boha, ktorého odsúdili spravodliví sudcovia a bol zabitý najhanebnejšou smrťou, spojenou s ukrutnosťou«. Po týchto Apollových veršoch, v preklade podaných prózou, takto dodáva: »V tých veršoch ukázal ich nevyliciteľné zvrátené náuky, hovoriac, že Židia väčšmi ctia Boha, ako oni«. Hľa, tak zneučtuje Krista a dáva prednosť Židom pred kresťanmi, lebo priznáva Židom, že ctia Boha. Tak vysvetlil verše Apollove, kde sa hovorí, že spravodliví sudcovia zabili Krista, ako by spravodlivo súdili a Kristus bol podľa zásluhy potrestaný. Nech len pozrie Porphyrius, čo povedal o Kristovi živý veštec Apollov,⁷⁾ a on to uveril, alebo možno si len sám vymyslel, že veštec povedal, čo vôbec nepovedal. Neskôr uvidíme, či si neprotirečí a ako sa usiluje priviesť do súladu veštby medzi sebou. Tu však správne hovorí o Židoch, ako ctiteľoch Boha, že odsúdili Krista, lebo ho pokladali za hodného najpotupnejšej smrti na križi. Ale mal počuť Boha, o ktorom vydáva svedectvo, ako hovorí: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynoznený, ak len nie samému Pánovi« (Exod. 22, 20). Poďme ešte ďalej a vidme, aký veľký je Boh Židov podľa tvrdenia Porphyriovho. Vráťme sa teda k veciam, na ktoré sa spytoval Apolla, čo je lepšie, či slovo, rozum alebo zákon a tvrdí, že »odpovedal, vo verši hovoriac«. Potom uvádza verše Apollove, medzi ktorými sú aj tie, z ktorých vyberám, koľko treba. »V Boha, sploditeľa a kráľa nad všetkými vecami, pred ktorým sa trasie nebo, zem, more a priepasti pekelné, ba aj samé božstvá. Ich zákonom je Otec, ktorého veľmi uctievaajú svätí Hebrejci«. ⁸⁾ V tejto Apollovej veštbe menuje Porphyrius židovského Boha tak veľkým, že sa ho boja

aj božstvá. Keď teda tento Boh povedal: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynozžený«, čudujem sa, že sa nebál Porphyrius a prinášal bohom obety bez obavy, že bude vykynozžený.

Tento filozof hovorí aj dobre o Kristovi, ako by bol zabudol na urážky, ktoré sme práve spomínali. Alebo ako by jeho bohovia v spánku zlorečili Kristovi a keď sa zbudili, pokladali ho za dobrehého, ba ho aj chválili. Napokon, ako by chcel povedať niečo nezvyčajného a neuveriteľného, tak hovorí: »Nečakaným sa môže nejednému zdať to, čo teraz povieme. Bohovia vyhlásili Krista za najzbožnejšieho a nesmrteľným učeného a po dobrom ho spomínajú. Kresťanov však pokladajú za poškvrnených, skazených a zamotaných do bludov. A mnoho takých urážok proti nim používajú«. Potom pripojuje ako by veštby bohov, urážajúcich kresťanov. Pokračuje: »Tým, ktorí sa pýtali, či je Kristus Bohom, odpovedala Hekate: »Poznal si, že duša je nesmrteľná, keď odchádza od tela; od zdravého rozumu odtrhnutá zas blúdi; tá duša je dušou muža, vynikajúceho zbožnosťou; túto ctia sebe cudzou pravdou«. Po tých slovách, ako by veštby, pripája svoje vlastné: »Pomenovala ho teda najzbožnejším mužom, a jeho dušu, ako aj duše iných zbožných, po smrti obdarenú nesmrteľnosťou, a túto že nevedomky ctia kresťania.« Keď sa spytovali bohyne, prečo odsúdili Krista, veštbou odpovedala: »Telo sa vždy stavia na odpor zoslabujúcim ho mukám, duša pobožných zasadne na nebeský trón. Tá duša dostala od osudu, že uviedla do bludu iné duše, ktorým osud nedoprial dosiahnuť dary bohov, ani dar poznania nesmrteľného Jupitera. Preto ony nenávidia bohov, lebo im osud nedoprial poznať Boha, ani prijať dary od bohov, tento (Kristus) zas osudom urobil, že sa zamotaly do bludov. Sám však zbožný, ako aj iní zbožní, dostal sa do neba. Tomuto nemáš čo nadávať, ale poľutuj ľudské šialenstvo. Z toho je teda v nich ľahké a náhle nebezpečenstvo.«

Kto by bol taký hlúpy, aby nevedel, že tie veštby vymyslel prefikáný človek a kresťanom veľmi nepriateľský, alebo s jedným úmyslom nečistí démoni, aby sa im preto, že chvália Krista, uverilo, že právom hanobia kresťanov. Takto chcú, ak by sa im dalo, uzavrieť cestu večnej spásy, na ktorej sa každý stáva kresťanom. Myslia si, že to nemôže škodiť ich tisícásobnej prefikčnosti, ak sa im verí, keď chvália Krista, len aby sa im verilo, aj keď hanobia kresťanov. Z človeka, ktorý by uveril jedno i druhé, chcú urobiť takého velebitela Krista, že nechce byť proti kresťan-

nom. Hoci teda Krista chváli, ten ho nevyslobodí zpod vlády démonov. Najmä však, že Krista tak chvália, že ktokoľvek by uveril v takého Krista, akého oni hlásajú, nebol by opravdivým kresťanom, ale fotinianom, bludárom, ktorý uznáva Krista za človeka, ale nie za Boha. Preto nemôže byť od neho ani spasený, ani nemôže uniknúť z osídel falošných démonov, alebo pretrhať osídla. My zas nemôžeme uznať ani Apolla, hanobiaceho Krista, ani Hekatu, chváliacu Krista. Apollo chce, aby Kristus bol uznaný za vinného, ktorého podľa neho zabili spravodliví sudcovia, Hekate zas za najzbožnejšieho, ale len človeka. Cieľom oboch je tá istá vec, totiž, aby ľudia nechceli byť kresťanmi, lebo kým nebudú kresťanmi, nebudú sa môcť vymaniť zpod ich moci. Tento filozof, alebo skôr tí, ktorí veria takým ako by veštábam proti kresťanom, ak môžu, nech najprv to dokážu, aby Apollo a Hekate súhlasili so sebou v náhľade o Kristovi, nech ho obaja alebo hanobia, alebo vyčvaľujú. A keby to aj dokázali urobiť, aj tak sa budeme vyhýbať tým božstvám, či už hania alebo chvália, ako by podvodným démonom. Kým však ich boh a bohyňa nesúhlasia v náhľade o Kristovi kým ho jeden haní, a druhý chváli, zatiaľ im ľudia neuveria, keď hanobia kresťanov, ak len trochu zdravo rozmýšľajú.

Keď Krista chváli, či už Porphyrius alebo Hekate, a tvrdí o ňom, že Kristus osudom uviedol kresťanov do bludu, predsa len poukazuje na príčiny toho, ako si on myslí, bludu. Prvý, ako by som vyložil príčiny podľa jeho vlastných slov, najprv sa spýtam: Ak Kristus zamotal kresťanov do bludu, urobil to dobrovoľne, alebo nedobrovoľne? Ak dobrovoľne, ako môže byť spravodlivý? Ak nedobrovoľne, ako môže byť blažený? Ale čujme už o príčinách bludu: »Sú pozemskí duchovia, veľmi nepatrní na určitom mieste a podrobení moci zlých démonov. Pre nich mudrci hebrejskí, z ktorých jedným bol aj Ježiš, ako si počul božské slová Apollove, vyššie uvedené, pre zlých démonov teda a pre menších duchov Hebrejci nedovoľovali uctievať zbožných a zakazovali im také očakávať. Odporúčali ctiť nebeských bohov, najväčšmi Boha Otca. To isté nakazujú aj bohovia a už sme prv poukázali, ako napomínajú obracať ducha k Bohu a všade ho kážu uctievať. Ale neučení a bezbožní, ktorým osud nedoprial prijať dary od bohov, ani poznať nesmrteľného Jupitera, nepočúvajúci bohov ani božích mužov zavrhli všetkých bohov, zakázaných zas démonov nie nenávidieť, ale uctievať (chceli). Tvária sa, ako by Boha uctievali, ale nerobia to, čím sa Boh uctieva. Veď Boh,

ako Otec všetkých, nepotrebuje nikoho, ale nám je dobre, keď ho ctíme spravodlivosťou, čistotou a inými čnosťami, a sám život meníme ako by na modlitbu k nemu, nasledovaním ho a rozmyšľaním o ňom. Rozmyšľanie očisťuje a nasledovanie zbožňuje cit k nemu v činnosti. Dobre teda kázal o Bohu Otcu a poukázal na spôsoby, ako ho treba ctíť. Takých prikázaní sú plné prorocké knihy Hebrejcov, kde sa život svätých alebo chváli, alebo haní. O kresťanoch podáva toľko klamstva, koľko len chcú démoni, ktorých pokladá za bohov, ako by bolo veľmi ťažko pripomenúť si, aké hanebnosti a nečestnosti, nehodné dôstojnosti božstiev, sa ukazovali v divadlách a chrámoch, a porovnať s tým, čo číta, hovorí a počuje v kostoloch, alebo čo sa obetuje pravému Bohu, a z toho pochopiť, kto pozdvihuje a kto kazí mravy. Kto mu povedal alebo vnukol takú nehoráznu lož, ak nie diabolský duch, že kresťania radšej uctievali démonov, ktorých úctu Židia zakazovali, ako by ich nenávideli? Boh, ktorého uctievali židovskí mudrci, zakazuje obetovať aj nebeským anjelom a mocnostiam božím, ktoré si ctíme a milujeme v tomto našom smrteľnom putovaní ako najblazenejších občanov, zakazuje to vo svojom zákone, ktorý dal svojmu židovskému ľudu a výhražne hovorí: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynoznený«. Aby si niekto nemyslel, že len zlým démonom a zemským duchom, ktorých Porphyrius volá malými alebo menšími, je zakázané obetovať, keď sa aj oni vo svätých knihách menujú bohmi, nie však bohmi Hebrejcov ale pohanov, čo jasne vyslovili v žalme sedemdesiaty prekladateľa, hovoriac: »Všetci bohovia pohanov démoni« (Žalm 95, 5), aby si nikto nemyslel, že len tým démonom neslobodno obetovať, preto ihneď Boh dodal: »Ak len nie samému Pánovi«, to značí, že len Pánovi. Dodajme, aby časom niekto v tých slovách »Nisi Domino soli« (ak len nie samému Pánovi) nerozumel, že tu ide o Pana — Slnko (Soli), a že takému Pánovi možno obety prinášať. Z gréckeho textu sa ľahko pochopí, že tomu tak nemožno rozumieť.

Boh Hebrejcov, ktorému tak slávny filozof vydáva také závažné svedectvo, dal svojmu židovskému ľudu zákon, písaný po hebrejsky, nie temný a neznámy, ale známy už medzi všetkými národmi. V tom zákone sa píše: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynoznený, ak len nie samému Pánovi.« Či v jeho zákone a v jeho prorokoch treba ešte viac hľadať? Hľadať veru niet čo, lebo nie sú to skryté veci, ani zriedkavé, treba len tie jasné a početné svedectvá posbierať a použiť v tomto mojom výklade a

ukáže sa nad slnko jasnejším, že opravdivý a najvyšší Boh chcel, aby sa nikomu inému neobetovalo, jedine jemu. Tento jediný výrok, povedaný krátko, hoci slávnostne a hrozne, ale predsa len pravdivo vypovedaný tým Bohom, ktorého ich učenci tak premúdro vychvaľujú, ten jediný výrok nech dôjde k sluchu, nech rozseje strach a nech dôjde splnenia, aby neposlušných nezastihlo vykynoženie: »Kto bude obetovať bohom, bude vykynožený, ak len nie samému Pánovi«, nie preto, ako by on potreboval nejakej veci, ale nám je potrebné, aby sme boli jeho vecami. Preto sa spieva vo svätom Písme Hebrejcov: »Povedal som Pánovi: Si mojím Bohom, lebo nepotrebuješ moje dobrá« (Žalm 15, 2). Najkrajšou a najväčšou jeho obetou sme my sami, t. j. jeho štát a tajomstvo tej veci slávime vo svojich obetách, ktoré veriaci poznajú, ako sme o tom hovorili v predošlých knihách (Kn. 10, hl. 6). O zápalných obetách, ktoré mali prestať, ktoré prinášali Židia ako tieň budúcnosti, o tom, že národy od východu slnka po západ budú prinášať jednu obetu, čo vidíme, že sa už spĺňa, o tom hovorily božské veštby hebrejských prorokov. Už sme z nich veľa povyberali, koľko sme uznali za potrebné a uviedli sme v tomto diele. Kde niet zatiaľ tej spravodlivosti, aby jediný a najvyšší Boh rozkazoval podľa svojej láskavosti poslušnému štátu; aby sa nikomu neprinášali obety, jedine jemu; a vo všetkých ľuďoch patriacich do štátu, poslušného Bohu, aby duch v pravom poriadku vládol nad telom, a rozum nad vášňami; aby tak isto ako spravodlivý jednotlivец, aj pospolitosť a národ spravodlivých žily z viery, ktorá účinkuje láskou, ktorou človek miluje Boha tak, ako ho treba milovať, a bližného ako seba samého; kde teda niet tejto spravodlivosti, tam celkom určite niet ani pospolitosti ľudí, spolčených súhlasným právom a spoločným úžitkom. A keď tohto niet, niet ani národa, ak je správna definícia národa. A tak potom niet ani štátu, lebo niet záležitosti národa tam, kde niet nijakého národa.

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Meno národa a štátu možno dať aj iným národom okrem Rimanov.

(Obsah.)

Ak by sme vypovedali inú definíciu národa, nie tú, ktorú sme spomínali, napríklad túto: Národ je spolčenie rozumného množstva, spojené svornou účasťou na veciach, ktoré miluje, bolo by

sa vždy treba pýtať, čo miluje, aby sme sa dozvedeli, aký je národ. Národ je tým lepší, čím je jednomyseľnejší v dobrých veciach, a tým horší, čím je jednomyseľnejší v zlých veciach. Podľa tejto definície je rímsky národ naozaj národom a jeho štát štátom. Čo tento národ miloval v počiatkoch svojho jestvovania a čo v neskorších časoch, o tom sme už aj my dosť hovorili a hovoria o tom dejiny tohto národa. Nepovedal by som, že ten národ nie je národom, alebo jeho štát nie je štátom, kým jestvuje len akékoľvek spoločenie rozumného množstva, spojeného svornou účasťou na milovaných veciach. To isté, čo som povedal o rímskom národe a štáte, to tvrdím aj o štáte a národe Grékov, Egypťanov, Asýrčanov alebo o ktoromkoľvek národe. Všeobecne v štáte bezbožných, ktorý neplní rozkazy Boha, aby sa neobetovalo nikomu inému, okrem neho, a preto v ňom nerozkazuje duch telu a rozum vášňam, v takom štáte niet ozajstnej spravodlivosti.

HLAVA DVADSIATA PIATA

Niet pravých čností tam, kde niet pravého náboženstva

Akokoľvek je chváľitebné, že duch rozkazuje telu a rozum vášňam, predsa ak duch a rozum neslúžia Bohu, ako sám Boh rozkazuje, aby sa mu slúžilo, potom nemôžu dobre rozkazovať telu a vášňam. Veď akým pánom tela a vášní môže byť taký rozum, ktorý nepozná pravého Boha a nepoddáva sa jeho moci, ale vydáva sa napospas nerestným démonom. Preto ani čnosti, ktoré sa zdá mať, ktorými rozkazuje telu a vášňam, aby niečo dosiahol alebo udržal, ak ich nevzťahuje na Boha, sú skôr nerestami ako čnosťami. Hoci niektorí myslia, že čnosti sú vtedy pravé a počestné, keď sa uskutočňujú len pre ne same a keď sa nepožadujú pre nič iného, aj vtedy sú len nadutými a pyšnými, a aj vtedy sú skôr nerestami ako čnosťami. Tak ako nie je z tela, ale nad telom, čo dáva telu život, tak isto nie je z človeka, ale nad človekom, čo dáva človekovi blažený život. A nielen človekovi, ale aj ktorýmkoľvek nebeským mocnostiam a silám.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

Pokoj bezbožníkov slúži aj božiemu štátu.

Ako je životom tela duša, tak je blaženým životom človeka Boh, o čom sväté knihy Hebrejcov hovoria takto: »Blahosladený

národ, ktorého Pánom Boh jeho« (Žalm 143, 15). Nešťastný je ten národ, ktorý je ďaleko od Boha. Aj taký národ miluje svoj pokoj nie hanebný, ktorý však nebude mať na konci, lebo ho nepoužíval dobre pred koncom. Ale aj nám na tom záleží, aby ho užíval aspoň na čas v tomto živote, lebo kým sú pomiešané oba štáty, aj my užívame pokoj Babylonu. Národ boží sa vyslobodzuje z Babylonu, ale načas musí s ním putovať. Preto napomínal apoštol Cirkev, aby sa modlila za kráľov Babylonu a mocných jeho, a dodal: »aby sme žili tichým a pokojným životom, vo všetkej zbožnosti a počestnosti« (I. Tim. 2, 2). Aj prorok Jeremiáš, keď predpovedal starému národu božiemu budúce zajatie, a v mene božom rozkazoval, aby Židia išli poslušne do Babylonie, že aj tou trpezlivosťou budú slúžiť svojmu Bohu, tiež napomínal, aby sa modlili za Babylon, a hovoril: »Lebo v jeho pokoji je pokoj váš« (Jer, 29, 7). Zjavne len časný pokoj, ktorý je spoločný dobrým i zlým.

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

Pokoj sluhov božích a jeho nedokonalosť na tejto zemi.

(Obsah.)

Náš vlastný pokoj na tejto zemi je s Bohom vo viere a vo večnosti vo videní Boha. Pokoj na zemi je skôr útechou v nešťastí, ako radosťou v blaženosti. Aj naša spravodlivosť je skôr odpúšťaním hriechov, ako dokonalosťou čnosti.⁹⁾ Svedčí o tom modlitba celého božieho štátu, putujúceho na zemi. »Odpusť nám naše viny, ako i my odpúšťame svojim vinníkom«. Táto modlitba je neúčinná pre tých, ktorých viera bez skutkov je mŕtva (Jak. 2, 26), a účinná pre tých, ktorých viera je činná láskou. Modlitba je potrebná, lebo rozum nemá dokonalú vládu nad vášňami. Ovláda ich len po boji. Aj dobrému bojovníkovi sa však stane, že spácha hriech, aj keď nie skutkom, ale azda slovom alebo myšlienkou. Nieto dokonalého pokoja dovtedy, kým neovládame vášne. Kým ich neprevládžeme, treba s nimi zápasiť a keď ich prevládžeme, treba ich držať na uzde. V takých pokušeniach, o ktorých hovorí súhrnne Písmo: »Či nie je pokušením život človeka na zemi?« (Jób 7, 1), mohol by len pyšný a nadutý človek tak žiť, aby nepotreboval volať k Bohu: »Odpusť nám naše viny«. A potom: »Pyšným sa Boh protiví, a pokorným dáva milosť« (Jak. 4, 6; Peter

5, 5). Spravodlivosť na tejto zemi je v tom, že Boh vládne nad poslušným človekom, duch nad telom, rozum nad vášňami, podrobí si ich alebo proti nim bojuje, a že prosíme Boha o milosť zásluh a odpustenie viny a ďakujeme za prijaté dobrá. Vo večnom pokoji rozum nebude musieť viac ovládať vášne. Nebudú. Ale Boh bude vládnuť nad človekom a duch nad telom. Prijemnosť a ľahkosť poslušnosti bude práve taká, aké bude šťastie života a kráľovania. A ten pokoj bude večný pre všetkých a pre každého osobitne a bude trvať naveky. Tak pokoj toho šťastia a šťastie toho pokoja bude naveky najvyšším dobrom.

HLAVA DVADSIATA ÔSMA.

Koniec bezbožných.

Pre tých zas, čo nepatria do božieho štátu, bude naopak: večné nešťastie, ktoré sa menuje aj druhou smrťou. Nemožno totiž hovoriť, že duša tam žije, keď je odlúčená od života božieho, ani že telo žije, keď je vystavené večným mukám. Táto druhá smrť bude ukrutnejšia preto, že sa nemôže skončiť smrťou (Zjav. 2, 11; 20, 6; 21, 8). Ako je nešťastie oprotivné šťastiu a smrť životu, podobne aj vojna sa zdá oprotivná pokoji, preto sa právom pýtame: keď sa hovorí s pochvalou o pokoji v krajine dobrých, opačne potom, aká to vojna bude v krajine zlých? Kto sa tak pýta, nech uváži, čo je vo vojne škodlivého a nebezpečného, a zbadá, že je to nepriateľstvo a srážka vecí medzi sebou. Aká ťažšia a príkrejšia vojna sa môže pomyslieť nad tú, v ktorej vôľa je nepriateľom utrpenia a utrpenie nepriateľom vôle tak, že nepriateľstvo oboch sa nekončí víťazstvom ani jednej, a kde sila bolesti tak naráža na samu prirodzenosť, že ani jedna nechce ustúpiť druhej? V tomto živote, keď sa príhodi taká srážka, to alebo bolesť zvíťazí, a smrť odníme človekovi cit, alebo prirodzenosť víťazí, a zdravie premôže bolesť. Lež zostane aj bolesť, aby trápila, aj prirodzenosť, aby cítila. Oboje neprestáva preto, aby neprestal ani trest. Do týchto cieľov, dobrých i zlých, jedných žiadaných, druhých obchádzaných, dôjdu ľudia súdom, dobrí do prvých, zlí do druhých. O tom súde, nakoľko Boh pomôže, budem rozprávať v nasledujúcej knihe.

KNIHA DVADSIATA

PREHLAD DVADSIATEJ KNIHY

Posledný súd, ktorý je vstupnou bránou do večnej radosti, alebo do večného zatratenia, je predmetom dvadsiatej knihy. Tento súd sa volá posledný preto, že sa s konečnou platnosťou a na všetky veky rozhodne o dobrých a zlých. Dôkazy o poslednom súde sú uvedené najprv z Nového zákona a potom aj zo Starého. Podľa svedectva sv. Matúša posledný súd vykoná sám Ježiš Kristus, a to tým, že rozdelí dobrých od zlých. Zmŕtvychvstanie, ktoré bude na konci sveta, sa volá druhým zmŕtvychvstaním, lebo prvé zmŕtvychvstanie je na tejto zemi, keď človek vstáva z hrobu hriechov, t. j. keď zanecháva hriechy a dušu si očistí spasiteľným pokáním. Druhé zmŕtvychvstanie bude k životu len pre tých, ktorí za života na zemi prešli a prechádzali prvým zmŕtvychvstaním, t. j. zmŕtvychvstaním duše. V Zjavení Jánovom je reč o tisícročnej ríši Kristovej. Nebude to tisícročná ríša po zmŕtvychvstaní, ako chceli chiliasti, ale vzťahuje sa to na neviditeľnú božiu cirkev od príchodu Krista až po koniec sveta, zatiaľ, čo je diabol priviazaný. Myslí sa na pospolitosť vyvolených na zemi, v ktorých vládne Kristus, zatiaľ čo je diabol proti nim bezmocný, lebo je sviazaný. Sviazanie a priviazanie diabla neznamená úplné zrušenie diabolskej moci, ale značí len silné obmedzenie. Bezprostredne pred súdom bude diabol odviazaný, pustený, aby s celou svojou silou a zúrivosťou útočil na všetkých ľuďoch, ale Cirkev bude vtedy už vnútorne posilnená, takže len málo od nej odpadne, ba bude ešte rásť v čase veľkého odpadu od Boha. Počas tisícročného kráľovstva vládnu svätí a vyvolení s Kristom. Písmo spomína pozemské nebeské kráľovstvo Cirkev, v ktorej účasť na vláde s Kristom majú len takí členovia, ktorí patria k Cirkvi nielen navonok, ale aj vnútorne. Na konci tisícročia bude posledné veľké prenasledovanie Antikristovo, ktorý bude zúriť proti Cirkvi vo všetkých národoch. Všetkých tých, ktorí budú zúriť proti Cirkvi, zožerie oheň, pravda, ešte nie ten pekelný, ale oheň hnevu a nenávisť nad stá-

losťou príslušníkov Cirkvi. Toto prenasledovanie bude trvať tri a pol roka. Potom príde súd a odmena pre dobrých a trest pre zlých, ktorí nebudú zapísaní v knihe života. Pre spravodlivých dá Boh nové nebo a novú zem, zatiaľ čo stará zem bude zničená ohňom aj so svetom. Tí spravodliví, ktorí na zemi tvoria boží štát, budú po súde tvoriť nový Jeruzalem, s novým životom, prispôbe-
ným novým podmienkam. O poslednom súde a všetkom, čo s tým súvisí, hovorí sv. Peter vo svojom liste, sv. Pavol v druhom a prvom liste Solúnčanom zo Starého Zákona Izaiáš, Daniel, Malachiáš, Zachariáš, Dávid v žalmoch a ešte iní, ktorých všetkých nemožno spomínať pre obmedzenosť diela. V Starom zákone nie je tak presne a zjavne povedané, že Kristus príde súdiť, ale predsa z niektorých miest sa dá celkom dobre dokázať, že aj v Starom zákone sa vlastne mienil Kristus ako sudca posledného súdu. Pred posledným súdom sa ukáže aj Eliáš a svojimi kázňami obráti mnohých Židov ku Kristovi.

HLAVA PRVÁ

Hoci Boh stále súdi, predsa v tejto knihe chce byť reč o poslednom súde.

Keď sa chystám hovoriť o dni posledného súdu, čo Boh láska-vo dovolí, a brániť tento deň proti bezbožníkom a neveriacim, najprv ako základ budovy musím uviesť božie svedectvá. Tí, čo nechcú veriť svedectvám, usilujú sa proti nim vystupovať ľudskými falošnými a klamlivými dôvodmi, aby dali iný smysel svedectvu svätých kníh, alebo popreli ich božský pôvod. Myslím si, že niet nikoho medzi smrteľníkmi, kto by tým slovám porozumel tak, ako boly povedané a veril by, že ich vypovedal najvyšší Boh prostredníctvom svätých duší, a predsa by sa im nepodvolil a nesúhlasil s nimi. Nezáleží na tom, či by to vyznal ústami, a či by sa pre nejakú chybu hanbil vyznať, alebo bál vyznať; alebo by sa s úpornosťou, podobnou šialenstvu, usiloval zo všetkých síl brániť to, o čom by bol presvedčený, že je falošné, proti tomu, o čom by dobre vedel a veril, že je pravdivé.

Kristov príchod na súd nad živými a mŕtvymi, ako to vyznáva a hlása celá Cirkev pravého Boha, voláme posledným dňom božieho súdu, t. j. posledným časom. Nie je známo, za koľko dní potrvá súd. Každý, kto čítal sväté Písmo, hoci aj povrchné, vie o tom, že Písmo má vo zvyku hovoriť deň miesto času. Keď hovoríme o dni božieho súdu, preto dodávame o poslednom, konečnom, lebo Boh aj teraz súdi a súdil od začiatku ľudského pokolenia, keď vyhnal z raja prvých ľudí a odstránil ich od stromu života, páchatelov veľkého hriechu. Ba nepochybne ešte prv súdil Boh, keď neodpustil hriešnym anjelom, ktorých knieža, sám od seba padnutý, zo závesti priviedol aj ľudí k pádu. Nie je to bez jeho spravodlivého a vznešeného súdu, že život démonov, vo vzdušnom priestore a život človeka na zemi je taký

ťažký, plný omylov a námah. Ba aj keby nikto nebol zhrešil, to by dobrým a spravodlivým výrokom svojho súdu udržal vo večnej blaženosti všetky rozumné stvorenia, ktoré by mu zostaly verné, ako svojmu Pánovi. Boh nesúdi len všeobecne celé pokolenie zlých duchov a celé ľudské pokolenie, aby ľudia trpeli pre viny prvých hriešnikov, ale súdi aj každého jednotlivca pre jeho vlastné skutky, ktoré vykonal slobodnou vôľou. Veď aj démoni prosia, by ich netrápili (Mat. 8, 29) a iste je to spravodlivé, keď sa im muky alebo zmierňujú, alebo každý musí trpieť podľa stupňa svojej bezbožnosti. Ba aj ľudia často zjavne, vždy však skryte trpia za svoje hriechy alebo v tomto živote alebo po smrti. A tak isto, ako nikto nerobí správne, ak mu len nepomáha Boh, tak nik z démonov alebo ľudí nerobí nespravodlivo, ak to len nedovolí Boh vo svojom najspravodlivejšom súde. Tak isto hovorí apoštol: »Niet nepravosti u Boha« (Rím. 9, 14) a inde: »Nevyspytateľné sú jeho súdy a nepochopiteľné jeho cesty« (Rím. 11, 33). V tejto knihe sa nebude rozprávať o prvých, ani o tých stredných, ale, nakoľko Boh dopraje, o poslednom súde, keď Kristus z neba príde súdiť živých aj mŕtvych. Ten deň sa volá dňom súdu, lebo nebude už miesta k žalobám, prečo je nespravodlivý šťastný a spravodlivý nešťastný. Vtedy sa ukáže jedine pre dobrých opravdivé a úplné šťastie a jedine pre zlých zaslúžené a najväčšie nešťastie.

HLAVA DRUHÁ

Rozdielnosť ľudských osudov má príčinu v božom súde.

(Obsah.)

V tomto dočasnom živote sa učíme znášať zlo, ktoré si vytrpia aj dobrí a nekladíme veľkú váhu na dobrá, na ktorých majú účasť aj zlí. Nevieme, aké úmysly má Boh, keď dobrý je chudobný, a zlý bohatý; keď zlý a nemravný si žije v radosť, kým dobrý a bezúhonný žije v starostiach a trápení; keď nevinného nespravodlivo odsúdiť hoci aj na smrť, a darebáka a zločinca oslobodia, ba tento sa ešte aj vysmieva; keď je bezbožník zdravý a zbožný sa svija v chorobe; keď dospelí zdraví idú lúpiť, a nevinné deti trpia nedostatkom a chorobami; keď ľudia, osožní ľudskej spoločnosti, zavčasu zomierajú, a ničomníci dlho žijú. Keby aspoň to bolo pravidlom, že zlí dostanú odplatu už tu na zemi, keď ju nebudú

mať po smrti, a dobrí si zas tu musia vytrpieť časné zlá aj za najmenšie previnenia, aby nemuseli potom trpieť! Ale ani to sa nedeje. Zlým sa vodí niekedy dobre, a dobrým zas zle. Preto nepochopujeme v tom Boha, lebo jeho súdy nepoznáme a cesty jeho spravodlivosti sú nám neznáme. Vieme však, že všetko robí v svojej najvyššej múdrosti. Na poslednom súde sa dozvieme a porozumieme, že všetky božie súdy sú spravodlivé, aj keď niektoré jednotlivosti a príčiny božej spravodlivosti zostanú na zemi skryté a nepochopiteľné.

HLAVA TRETIA

Šalamúnova mienka o dobrých a zlých z knihy Kazateľ.

(Obsah.)

Najmúdrejší izraelský kráľ Šalamún, začal svoju knihu slovami: »Márnosť nad márnosť a všetko je márnosť« (Kaz. 1, 2). K tomu pripája ďalšie myšlienky o ľudskom živote, v ktorom nie je nič stáleho a trvácneho. Múdry s bláznom majú často rovnaký osud na zemi. Ba dobrým sa často na zemi vodí zle, ako by boli zlými, a zlým sa často vodí dobre, ako by boli dobrými. Všetko je teda márnosť. Uprostred márnosti sa stráca aj človek, ktorý sa stal podobný ničomu. Záleží vždy na tom, či sa človek protiví pravde, alebo ju poslúchne, či je opravdivo zbožný, alebo nie. To nie pre pomínuteľné dobro, alebo zlo, ale pre budúci súd, ktorým sa stane účastným na večnom dobri alebo zlu. Múdry končí svoju knihu takto: »Boj sa Boha a zachovávaj jeho prikázania, lebo to je celý človek; lebo všetko, čo sa deje, privedie Boh na súd« (Kaz. 12, 13—14). To je najkratšie, najpravdivejšie a najlepšie, čo možno povedať.

HLAVA ŠTVRTÁ

Svedectvo Starého i Nového zákona o poslednom súde.

Svedectvá o poslednom súde zo svätého Písma, ktoré som si zaumienil uviesť, treba vybrať najprv z Nového a potom zo Starého zákona. Hoci knihy Starého zákona sú časové prvšie, predsa treba dať prednosť knihám Nového zákona s ohľadu na ich hodnotu, lebo staré sú hlásateľom nových. Najprv uvedieme nové,

a aby sme im dodali väčšiu silu, uvedieme potom staré. V starých knihách sú Zákon a Proroci, v nových evanjeliá a listy apoštolské. Apoštol hovorí: »Zo zákona je len poznanie hriechov. Teraz sa však zjavila spravodlivosť božia, nezávisle na zákone. Svedčia o nej Zákon i Proroci. Táto spravodlivosť božia je z viery v Ježiša Krista (určená) pre všetkých bez rozdielu« (Rim. 3, 20—22). Táto božia spravodlivosť patrí do Nového zákona a má svedectvo kníh Starého zákona, t. j. Zákona a Prorokov. Najprv treba určiť vec, a potom uviesť svedkov. Sám Ježiš Kristus ukázal, že treba zachovať takýto poriadok a povedal: »Každý učiteľ (zákona), zbehlý v náuke kráľovstva nebeského, podobá sa hospodárovi, ktorý zo svojej komory vynáša nové i staré (veci)« (Mat. 13, 52). Nepovedal »staré i nové«, čo by bol iste povedal, keby nebol chcel zachovať poriadok skôr podľa hodnoty ako podľa času.

HLAVA PIATA

Spasiteľove výroky o poslednom súde.

Sám Spasiteľ, keď vyčítal mestám, v ktorých robil veľké di-
vy a ony predsa neverily, a pred ktorými dal prednosť cudzincom,
hovorí: »No hovorím vám, že Tyru a Sidonu ľahšie bude v súd-
ny deň ako vám«. A trochu ďalej inému mestu hovorí: »Ale vra-
vím vám, krajine sodomskej bude v súdny deň ľahšie, ako tebe«
(Mat. 11, 24). Tu celkom zreteľne predpovedá, že súdny deň príde.
Na inom mieste hovorí: »Mužovia z Ninive povstanú proti tomuto
pokoleniu pri súde a odsúdia ho; lebo konali pokánie na Jonášove
kázanie, a tu je predsa niečo väčšie ako Jonáš. Kráľovná juhu
povstane proti tomuto pokoleniu pri súde, a odsúdi ho; lebo ona
od kraja sveta prišla vypočuť Šalamúnovu múdrosť, a hľa, tu je
niečo väčšie ako Šalamún!« (Mat. 12, 41—42.) Dve veci sa učíme
na tomto mieste: že súd príde a že príde so vzkriesením mŕtvych.
Keď hovoril o Ninivčanoch a kráľovnej juhu, iste hovoril
o mŕtvych, o ktorých predpovedá, že v deň súdu vstanú
zmŕtvych. Nepovedal preto »odsúdia«, že by oni sami mali súdiť,
ale v porovnaní s nimi budú tamtí zaslúžene odsúdení.

Na inom mieste zas, keď hovoril o pomiešaní dobrých a zlých
ľudí a o neskoršom rozdelení, ktoré príde na súdny deň, použil po-
dobenstvo o zasiatej pšenici a kúkole, zasiatom do nej, a keď to
podobenstvo vysvetľoval apoštolom, tak hovoril: »Syn človeka je

ten, ktorý rozsieva dobré semeno. Roľou je svet. Dobrým semenom sú synovia kráľovstva, kým kúkoľ sú synovia zlého. Nepriateľ však, ktorý ten (kúkoľ) zasial, je diabol. Žatvou je koniec sveta a žencami sú anjeli. Ako teda sbierajú kúkoľ a pália ho na ohni, tak bude i na konci sveta. Syn človeka vyšle svojich anjelov, aby vysbierali z jeho kráľovstva všetkých zvodcov a zločincov a hodili ich do ohnivej pece. Tam bude plač a škripanie zubami. Vtedy sa zaskvejú spravodliví ako slnko v kráľovstve ich Otca. Kto má uši (na počúvanie), nech počúva!« (Mat. 13, 37—43.) Kristus tu nespomenul »súd« alebo »deň súdu«, ale okolnosťami omnoho výraznejšie naznačili a predpovedal, že bude na konci sveta.

To isté povedal aj svojim učeníkom: »Veru, vravím vám, pri obnovení (sveta), keď Syn človeka zasadne na trón velebnosti svojej, vtedy i vy, čo ste ma nasledovali, zasadnete na dvanásť trónov a budete súdiť dvanásť kmeňov izraelských« (Mat. 19, 28). Tu sa učíme, že Ježiš bude súdiť spoločne so svojimi učeníkmi. Preto na inom mieste povedal Židom: »Lebo ak ja vyhánam diabla pomocou Belzebuba, pomocou koho potom vyhánajú ho vaši synovia? Preto oni budú vašimi sudcami.« (Mat. 12, 27.) Keď povedal, že budú súdiť na dvanástich stoliciach, z toho si nemáme myslieť, že len dvanásť ľudí bude s ním súdiť. Číslom dvanásť sa naznačuje akési celé množstvo súdiacich, a to preto, že dvanásťka je složená z dvoch častí sedmičky, ktorou sa obyčajne naznačuje všeobecnosť. Tie dve časti zas, trojka a štvorka, spolu znásobené dajú dvanásťku. Možno sa však nájde aj iný vhodný dôvod na číslo dvanásť. Ináč totiž, ako čítame, že miesto zradcu Judáša vyvolili za apoštola Mateja, Pavol apoštol, ktorý pracoval viac, než všetci, nemal by kde zasahnúť na súd. A on predsa celkom jasno dokazuje, že súčasne s inými svätými patrí do počtu sudcov, keď hovorí: »Či neviete, že budeme súdiť anjelov?« (Sk. 6, 3.) Podobný prípad s počtom dvanásť je aj v počte súdených. Keď sa hovorí o dvanástich kmeňoch izraelských, to ešte neznamená, že kmeň Levi, ktorý je trinásť, že nebude súdený, alebo že len židovský národ bude súdený, a ostatné národy nie. Keď hovorí o »obnovení«, iste tým mienil vzkriesenie mŕtvych. Naše telo sa tak obnoví neporušiteľnosťou, ako je obnovená naša duša vierou.

Vynechávam mnoho vecí z Písma, ktoré sa zdajú tak vypovedané o poslednom súde, že pozornejšie uvážené, ukázaly by sa dvojsmyšelné, alebo týkajúce sa niečoho iného. A to alebo toho príchodu Spasiteľovho, ktorý sa teraz uskutočňuje stále v jeho

Cirkvi, t. j. v jeho údoch, čiastočne a pomaly, lebo celá Cirkev je jeho telom; alebo pádu zemského Jeruzalema, lebo aj o ňom hovorí tak, ako by hovoril o konci sveta a o poslednom a veľkom dni súdu, takže by sa celkom nedalo rozpoznať, o čom je reč, keby sa neporovnaly texty, ktoré u troch evanjelistov, Matúša, Marka a Lukáša, podobne hovoria o tej istej veci. Niektoré z tých textov niektorý evanjelista uvádza temnejšie, iný zas jasnejšie, takže sa ukazujú veci, ktoré patria k tomu istému, a prečo ta patria. O to som sa postaral už aj v liste blahej pamäti mužovi Hesychiovi, salonitskému biskupovi, ktorý list má nadpis »O konci sveta«.

Tu poviem to, čo sa číta v Matúšovom evanjeliu o rozdelení dobrých a zlých na poslednom a najvýznačnejšom Kristovom súde. »Keď príde Syn človeka vo svojej velebnosti a všetci anjeli s ním, vtedy zasadne na trón velebnosti svojej. I shromaždia sa pred ním všetky národy. A oddelí ovce od kozlov. A tak ovce si postaví zprava, kým kozlov zľava. Vtedy povie Kráľ tým, ktorí budú zprava: »Poďte, požehnaní od môjho Otca, zaujmíte kráľovstvo, ktoré vám bolo pripravené od ustanovenia sveta. Lebo hladný som bol, a dali ste mi jesť; smädný som bol, a dali ste mi piť; ako hosť som prišiel, a pritúlili ste ma; nahý som bol a priodeli ste ma; chorý som bol, a navštívili ste ma; v žalári som bol, a prišli ste ku mne.« Vtedy mu povedia spravodliví: »Pane, kedy sme ťa videli hladného, a nasýtili sme ťa, a pritúlili sme ťa, alebo nahého, a priodeli sme ťa, alebo kedy sme ťa videli chorého, alebo v žalári, a prišli sme k tebe?« Kráľ im odpovie: »Veru, vravím vám, čo ste jednému z týchto mojích najmenších bratov urobili, mne ste urobili.« Potom povie i tým, čo mu budú zľava: »Vzdialte sa odo mňa, zlorečení, do večného ohňa, ktorý je pripravený diablovej a jeho anjelom« (Mat. 25. 31—41). Potom vypočíta podobne aj týmto, čo nespravili, ako tým zprava, čo urobili. A keď sa ho budú podobne spytovať, kedy ho videli v núdzi, odpovie im, že čo jeho najmenším neučinili, to jemu samému neučinili. A tak dokončí svoju reč: »A pôjdu títo do večného trápenia, spravodliví však do večného života« (Mat. 25, 46). Evanjelista Ján zas celkom otvorene hovorí, že Kristus predpovedal posledný súd pri zmŕtvychvstaní zomretých. Keď najprv povedal: »Ba Otec (sám) nikoho ani nesúdi, ale všetok súd odovzdal Synovi, aby si všetci ctíli Syna tak, ako si ctia Otca. Kto si nectí Syna, nectí si ani Otca, ktorý ho poslal«, hneď dodáva: »Veru, veru, hovorím vám, kto počúva moje slovo a verí to-

mu, ktorý ma poslal, má večný život a nebude súdený, lebo už prišiel zo smrti do života» (Ján 5, 22—24). Hľa, tu hovorí, že jeho verní neprídu pred súd. Akože ináč môžu byť však súdom oddelení od zlých a postavení na jeho pravicu, ak len na tomto mieste nepoužil slovo súd miesto slova odsúdenie? A na taký súd predsa neprídu tí, ktorí počúvajú jeho slová a veria tomu, ktorý ho poslal.

HLAVA ŠIESTA

Prvé a druhé zmŕtvychvstanie.

(Obsah.)

Slová Kristove: »Veru, veru, hovorím vám, blíži sa hodina, a už je tu, keď mŕtvi počujú hlas Syna Božieho, a tí, čo ho počujú budú žiť. Lebo ako Otec má v sebe život, tak dal aj Synovi, aby mal v sebe život« (Ján 5, 25—26) sa nevzťahujú na druhé zmŕtvychvstanie, t. j. tiel, ktoré bude na konci sveta, ale na zmŕtvychvstanie duší, ktoré je už teraz. Lebo aj duše majú svoju smrť, ktorá je v hriechoch. Tou smrťou zomreli tí, o ktorých hovorí Pán: »Nechaj mŕtvym pochovávať mŕtvych« (Mat. 8, 22), aby mŕtvi na duši pochovávali mŕtvych na tele. Pre takýchto mŕtvych platia slová »blíži sa hodina, a už je tu, keď mŕtvi počujú hlas Syna Božieho, a tí, čo ho počujú budú žiť.« Povedal, že »tí, čo počujú«, to znamená, že tí, ktorí uveria a vytrvajú až do konca. Za všetkých mŕtvych v hriechu zomrel jediný živý, t. j. ktorý nemal nijakého hriechu, a to Kristus. Ten preto zomrel, aby ostatní žili, t. j. aby umreli hriechom a žili jedine tomu, ktorý zomrel za všetkých.

O druhom zmŕtvychvstaní hovorí: »Nedivte sa teda, že sa blíži hodina, keď všetci v hrobách počujú jeho hlas; a tí, čo dobre robili, budú vzkriesení k životu, tí však, čo zlo páchali, budú vzkriesení k odsúdeniu« (Ján 5, 38, 29). Tieto slová vlastne značia, že každý, kto prvým zmŕtvychvstaním ožil, t. j. zmŕtvychvstaním z hriechu, len ten môže čakať, že aj druhé zmŕtvychvstanie ho privedie k životu a vyslobodí ho od zatratenia, druhej smrti. Takto sú teda dve zmŕtvychvstania: jedno zmŕtvychvstanie tela, ktoré sa uskutoční na konci sveta a po ňom bude nasledovať večný život pre tých, ktorí dobre robili, a večný trest pre tých, ktorí robili zle.

HLAVA SIEDMA

Čo hovorí Zjavenie Jánovo o dvoch zmŕtvychvstaniach a o tisíc rokoch?

O týchto dvoch zmŕtvychvstaniach hovorí apoštol Ján v knihe Zjavenia (Apokalypsis) tak, že niektorí z našich prvé zmŕtvychvstanie nepochopili, ale premenili ho na akési smiešne bájky. V spomenutej knihe hovorí apoštol Ján: »A videl som zostupovať s nebies anjela, ktorý mal kľúč podsvetia a veľkú reťaz v ruke. Uchopil draka, toho starého hada, to je čert a satan, sputnal ho na tisíc rokov a hodil do podsvetia, ktoré zatvoril a zapečatil nad ním, aby viac nezvádzal ľudí, kým sa nedovŕši tisíc rokov. Potom má byť na krátky čas vypustený. Uzrel som aj prestoly, na ktoré sadli tí, čo dostali právo súdiť. (Videl som) aj duše tých, čo boli sčatí pre svedectvo Ježišovo a pre slovo Božie; aj tých, čo sa neklaňali šelme, ani jej obrazu a neprijali jej znak na čelá alebo na ruky. Tí ožili a kráľovali s Kristom tisíc rokov. Ostatní mŕtvi neožili, kým sa nedovŕšilo tisíc rokov. To je prvé vzkriesenie. Blahoslavený je a svätý, kto má podiel na prvom vzkriesení! Nad tými druhá smrť nemá moci, lež budú kňazmi Boha a (jeho) Pomazaného a budú s ním kráľovať tisíc rokov.« (Zjav. 20, 1—6.)

Pre tieto slová knihy niektorí pripúšťali, že prvé zmŕtvychvstanie bude telesné a z ostatného ich zaujal najmä počet tisíc rokov, ako by bol potrebný tak dlhý sobotný odpočinok, totiž sväté prerušenie práce po námahách šesť tisíc rokov, odkedy bol stvorený človek a pre veľký hriech vyhnatý z raja rozkoše do bied smrteľného života, a keďže je napísané: »Jeden deň u Pána ako tisíc rokov a tisíc rokov, ako jeden deň« (II. Petr. 3, 8), po uplynutí šesť tisíc rokov, ako by šesť dní, má prísť siedmy deň odpočinku za posledných tisíc rokov, v ktorých majú vstať zmŕtvych svätí, aby slávili ten odpočinok. Táto mienka by bola napokon prijateľná, keby sa verilo, že svätí za tohto odpočinku budú požívať nejaké duchovné potešenia, plynúce z prítomnosti božej. Aj my sme kedysi zastávali túto mienku. Ak však povedia, že tí, čo vtedy vstanú zmŕtvych, budú sa oddávať nemiernym hostinám, na ktorých bude toľko jedenia a pitia, že účastníci nielen nezachovávajú nijakú mieru, ale ešte prekročia všetku uveriteľnú mieru, takým veciam môžu veriť len telesní ľudia. Tí zas, čo sú duchovní, tamtých telesných volajú gréckym slovom chiliastai, čo

my doslovne preložené by sme povedali tisícnici (milliarii). Bolo by veľmi zdĺhavé vyvracať ich v podrobnostiach. Miesto toho treba ukázať, ako sa má slovám Pisma rozumieť.

Sám Pán Ježiš Kristus hovorí: »Nik nemôže vkročiť do domu silného a ozbijať ho o všetko, čo má, ak len prv nesviaže toho silného, a až potom mu vykradne dom« (Mar. 3, 27). Tým silným chcel tu rozumieť diabla, lebo ten mohol držať v zajatí ľudské pokolenie. A všetkým, čo má, majú sa rozumieť veriaci, nad ktorými, pohrúženými v hriechoch a bezbožnostiach, vládol. Aby silný bol sviazaný, preto videl apoštol Ján v Zjavení »sostupovať s nebies anjela, ktorý mal kľúč podsvetia a veľkú reťaz v ruke. Uchopil draka, toho starého hada, to je čert a satan, sputnal ho na tisíc rokov«, to znamená, že skrotil a prekazil jeho moc nad pokúšaním a vládou nad tými, čo mali byť oslobodení. Tisíc rokov, ako sa mi zdá, možno dvojako vysvetliť. Buď tak, že sa to bude diať v posledných tisíc rokoch, t. j. v šiestom tisícročí, ako by v šiestom dni, ktorého posledné chvíle teraz ubiehajú, po čom má prísť odpočinok (sabat), ktorý nemá večera, čiže odpočinok svätých, ktorý nemá konca. Takže to tisícročie, ako by poslednú časť dňa, ktorá zostala do konca sveta, pomenoval tisíc rokami a použil ten spôsob reči, ktorým sa označuje časť menom celku. Buďto aj tak, že tisíc rokami označil všetky roky tejto dočasnosti, aby najvyšším číslom označil plnosť času. Číslo tisíc je číslo desaťnásobené trikrát sebou samým. Desaťkrát desať dáva sto, čo je číslo štvorcové, ale rovinné. Aby smerovalo aj do výšky a nebolo len na šírku v rovine, ale aj plné, treba ho násobiť ešte desiatimi, a dostaneme tisíc. Niekedy sa číslo sto používa na označenie všetkého, ako vtedy, keď Pán sľuboval tomu, ktorý všetko opustí a bude ho nasledovať: »Dostane stonásobne v tomto živote« (Mat. 19, 29; Mar. 10, 30). To vykladajúc, nejako apoštol hovorí: »Ako by nič nemali, a predsa všetko mali« (II. Kor. 6, 10), lebo už prv sa povedalo: »Vernému človekovi patrí celý svet bohatstva« (Prísl. 17, 6). Tým skôr sa môže použiť číslo tisíc na označenie všetkého, keďže je zdokonalené násobením desiatich. Preto aj slová žalmu: »Večne pamätal na svoj odkaz, na slovo, ktoré dal tisíc pokoleniam« (Žalm 104, 8), nemožno lepšie chápať, ako že dal všetkým národom.

Hovorí »vhodil ho do podsvetia«, a rozumie, že diabla vhodil. Slovo »podsvetie« značí nespočetné množstvo bezbožných, ktorých srdcia sú bezodné v nenávisti proti božej Cirkvi. Nie preto, ako by predtým tam diabla nebolo, ale preto sa hovorí, že vyhodený zo

srdc veriacich, ešte väčšmi zavládol nad bezbožnými. Ešte väčšmi diabol vládne nad takým, ktorý nielen Boha zanechal, ale ešte bez príčiny nenávidí božích sluhov. »I zatvoril a zapečatil nad ním, aby viac nezávzdal ľudí, kým sa nedovŕší tisíc rokov.« Zatvoril nad ním, t. j. zakázal mu vyjsť, zakázal mu prestúpiť zákaz. Zapečatil nad ním, značí, ako sa mi zdá, chcel, aby zostalo skryté, kto patrí na diabolskú stranu, a kto nepatrí. V tomto živote zostáva naceľkom skryté, lebo aj ten, čo sa zdá stáť, nevedno, či neupadne, a zas ten, čo sa zdá upadať, nevedno, či nevstane. Diablove sa putom zákazu a zátvoru zabráňuje zväzdať tie národy, ktoré zväzdať predtým, keď patrily Kristovi, alebo ktoré mal vo svojej moci. Tých si vyvolil Boh pred založením sveta, aby ich vytrhol z moci tmy a preniesol, ako hovorí apoštol, do kráľovstva Syna svojej lásky. Že diabol aj dnes zväzda národy a strhuje do večného trestu, avšak nie národy predurčené do večného života, o tom vie každý veriaci. To nech nikoho nemýli, že diabol často zväzda aj tých, ktorí sa už znovuzrodili v Kristovi a nastupujú na cestu Pánovu. »Pozná Pán, ktorí sú jeho« (II. Tim. 2, 19), z týchto diabol nezvedie nikoho do večného zatratenia. Tak i poznal Pán Boh, ktorému nie je nič neznáme z budúcich vecí. Nie tak, ako človek, ktorý vidí človeka v prítomnosti (ak ho vidí, ale srdce jeho nevidí), ale aký bude v budúcnosti, to nevidí ani len sám seba. Preto je diabol sputnaný a zatvorený v podsvetí, aby už nezávzdal národy, z ktorých sa Cirkev skladá, a ktoré mal v moci predtým, než bola Cirkev. Nehovorí sa, aby nezávzdal nikoho, ale aby nezávzdal národy, ktorými chcel rozumieť Cirkev. Kým sa nedovŕší tisíc rokov, teda to, čo zostane zo šiesteho dňa, ktorý sa skladá z tisíc rokov, alebo všetky roky, za ktoré má svet v budúcnosti ešte potrváť.

Slová »Aby nezávzdal národy, kým sa nedovŕší tisíc rokov« netreba tak rozumieť, ako by mal zväzdať len tie národy, z ktorých sa skladá Cirkev predurčená a ktoré zväzdať mu bolo zabránené spútnaním a zátvorom. Je to alebo taký spôsob vyjadrovania, aký nájdeme tu i tam v Písme, ako napríklad v žalme: »Tak oči naše k Pánovi Bohu nášmu, kým sa nezmluje nad nami« (Žalm 122, 2). Predsa aj vtedy, keď sa už zmluje, neprestanú byť oči jeho sluhov k Pánovi. Alebo aspoň poriadok slov je taký: »A zatvoril a zapečatil nad ním, kým sa nedovŕší tisíc rokov.« A vsuvka »aby už nezávzdal národy« tak sa má k celku, ako by bola celkom samostatná a mala sa osobitne rozumieť, takže celá

veta by potom takto vyzerala: »A zatvoril a zapečatil nad ním, kým sa nedovŕší tisíc rokov, aby už nezvádzal národy«, t. j. preto zatvoril, kým sa nedovŕší tisíc rokov, aby už nezvádzal národy.

HLAVA ÔSMA

Priviazanie a odviazanie diabla.

»Potom má byť na krátky čas odviazaný« (Zjav. 20, 3). Či je diabol preto priviazaný a zatvorený, aby nemohol škodiť Cirkvi, a odviazaný preto, aby mohol? Božechráň! Nikdy nezvedie Cirkev, predurčenú a vyvolenú pred ustanovením sveta, o ktorej platia slová: »Pozná Pán, ktorí sú jeho.« A predsa Cirkev tu bude aj do toho času, keď bude diabol odviazaný, ako bola tu od svojho založenia a bude po všetky časy, avšak v novonarodených členoch, ktorí prichádzajú po zomretých. Preto o niečo ďalej hovorí, že odviazaný diabol strhne národy zvedené sebou, na celom okruhu zeme do boja proti Cirkvi a počet jej nepriateľov bude ako morského piesku. »Vyšli na širu zem a obkľúčili tábor svätých a milované mesto, lenže od Boha sostúpil oheň s neba a pohltil ich. Tu čert, ich zvodca, bol svrhnutý do jazera ohnivej síry, kde bola aj šelma a falošný prorok. Tam budú mučení dňom i nocou, na veky vekov.« (Zjav. 20, 9—10.) Tie slová sa už týkajú posledného súdu, ale preto ich teraz spomínam, aby si niekto nemyslel, že v tej krátkej dobe, keď bude diabol odviazaný, nebude na tejto zemi Cirkvi, že on už alebo nenájde tu Cirkev, keď bude odviazaný, alebo ju zničí, keď ju bude všetkými možnými spôsobmi prenasledovať. A nie za celý ten čas, ktorým sa zaoberá táto kniha, totiž od prvého príchodu Kristovho až do konca sveta, keď príde jeho druhý príchod, je diabol priviazaný na taký spôsob, aký sa rozumie priviazanie za úsek času, ktorý sa tu volá tisíc rokov, aby nezvádzal Cirkev, keď ju nezvedie ani ako odviazaný. Lež ak jeho priviazanie znamená, že nemôže zvädzať alebo sa mu to nedovoľuje, teda oslobodenie neznamená nič inšie, ako že môže, alebo sa mu to dovoľuje. Toto však neobstojí. Priviazanie diabla značí nedovoliť mu vykonávať celé pokušenie, ktoré môže konať násilne alebo úskokom, aby zvedol ľudí, keď ich núti násilím alebo klamstvom. Keby mu to bolo dovolené za taký dlhý čas a pri toľkej ľudskej slabosti, to by veľmi mnohých, ktorých Boh chce od toho uchrániť, Satan alebo odvrátil od viery, alebo by im pre-

kázal pristúpiť ku viere. Aby však také niečo nemohol urobiť, preto bol priviazaný.

Odviazaný bude potom, keď bude krátky čas (lebo čítame, že za tri roky a šesť mesiacov bude diabol zúriť celou svojou silou a silou svojich prívržencov) a ľudia, s ktorými bude bojovať, budú takí, že ich nebude môcť premôcť ani tak veľkým náporom a úkladmi. Keby však nikdy nebol odviazaný, menej by sa ukázala jeho zločinná moc, menej by sa osvedčila silná trpezlivosť božieho štátu. A neukázalo by sa dosť jasne, ako Všemohúci využil dobre veľkú zlosť diablovu, že ho celkom neodstránil od pokúšania svätých, aby sa utvrdili v čnosti, keď premáhajú diabla, udierajúceho na nich zvonku. A v tých, nad ktorými má väčšiu moc, ho sviazal, lebo hoci zlo všade rozsieva a robí toľko zla, koľko len môže, predsa len mnoho slabých ľudí, rozmnožujúcich a zaplňujúcich Cirkev, nevedel ani odstrašiť od prijatia viery, keď si ju zaumienili prijať, ani ju zničiť, keď ju už prijali. Na konci ho odviaže Boh, aby boží štát na veľkú chválu svojho Vykupiteľa, Osloboditeľa a Pomocníka uvidel, nad akým mocným nepriateľom zvíťazil. Čím sme v porovnaní s tými budúcimi svätými a veriacimi? Na ich skúšanie bude odviazaný tak silný nepriateľ, s ktorým my, hoci teraz je priviazaný, zápasíme uprostred toľkých nebezpečenstiev. Avšak aj v tomto časovom úseku, v ktorom my žijeme, boli a nepochybne sú takí rozumní a udatní bojovníci Kristoví, že hoci by žili aj vtedy, keď bude diabol odviazaný, s veľkou múdrosťou by sa uchránili pred všetkými jeho útokmi a nástrahami a vytrvali by s veľkou trpezlivosťou.

To odviazanie diabla sa uskutočnilo nielen vtedy, keď Cirkev prekročila hranice Judey a začala sa šíriť medzi národmi, ale deje sa aj teraz a bude trvať až do konca sveta, keď bude diabol celkom odviazaný. Veď aj teraz sa vracajú ľudia z nevery, v ktorej ich držal diabol, a nepochybne až do konca sveta sa budú vracieť. A ten silák je pre jedného každého vtedy priviazaný, keď mu je človek, ako by nejaký predmet, vychytený. A podsvetie, v ktorom je zatvorený, sa nevzťahuje len na tých zomretých, čo žili vtedy, keď diabol začal byť zatvorený. Po nich totiž prišli iní novonarodení a aj teraz prichádzajú až do konca sveta, t. j. všetci tí, ktorí nenávidia kresťanov. To v ich zaslepených a priepastných srdciach, ako by v podsvetí (priepasti), nech bude zatvorený na každý deň (diabol). Či za tie tri roky a šesť mesiacov, za ktoré odviazaný diabol bude zúriť zo všetkých síl, či za ten čas pristúpi niekto ku vie-

re, kto predtým v nej nebol, to je veľmi otázne. Ako by sa potom udržaly slová: »Kto vkročí do domu silného, aby mu odňal majetok, či nesviaže najprv silného?«, keby sa aj odviazanému mohol odňať majetok? A tak spomenuté slová, zdá sa, napomáhajú mienku, že v tom krátkom čase nikto nepristúpi ku kresťanskému národu, ale diabol bude bojovať s tými, ktorí už boli kresťanmi. A niektorí z nich premožení, budú ho nasledovať, lebo nepatrili k predurčenému počtu božích synov. Nie nadarmo píše ten istý apoštol Ján, ktorý aj Zjavenie napísal, v svojom liste o niektorých: »Z nás vyšli, ale neboli z nás; lebo keby boli bývali z nás, boli by s nami vytrvali« (I. Ján 2, 19). Ale čo bude s maľučkými? Je neuveriteľné predpokladať, že v tom čase nebudú narodené, alebo aspoň ešte nepokrstené deti kresťanov, alebo, že sa v tých dňoch nijaké nenarodia. Alebo ak aj budú, že ich rodičia nedonesú na krst. Keď však budú pokrstené, ako budú odňaté odviazanému diablu ako jeho majetok, keď nikto nevstúpi do jeho domu, aby mu vzal majetok, ak ho len prv nesviaže? Radšej treba veriť, že hoci v tom čase budú takí, ktorí odpadnú od cirkvi, predsa sa aj takí nájdu, ktorí do nej pristúpia. V tom čase budú silní aj rodičia, ktorí dajú svoje deti pokrstiť, aj tí, čo budú v tom čase chcieť pristúpiť do viery, aby premohli silného a odviazaného siláka, to značí, aby sa usilovali poznať všetky jeho dovtedy nepoužité úklady a násillia, aby ich trpezlivo znášali a nedali sa ním vychytiť, najmä nie ním odviazaným. Či nebude potom nesprávny výrok Písma: »Kto vkročí do domu silného, aby mu odňal majetok, či nesviaže najprv silného?« Podľa pravdy tohto výroku je zachovaný poriadok, aby najprv bol sviazaný silák, a keď sa mu odnime majetok, naširoko a ďaleko tak sa rozmnoží Cirkev vo všetkých národoch zo silných a slabých, že zo samej mohutnej viery vo veci božské predpovedané a splnené aj odviazanému môže odobrať jeho majetok.

Treba priznať, že láska chladne, keď nepravosť vystupuje zo svojich brehov, že mnohí odpadnú pre neobyčajné a veľmi ťažké prenasledovania a klamstvá už odviazaného diabla, takí, ktorí nie sú zapísaní v knihe života. Treba si preto myslieť, že budú silnejší vo viere v to, čo neverili, a že budú silnejší, aby premohli diabla aj nesviazaného, nielen dobrí veriaci, ktorých ten čas zachytí, ale aj takí, čo budú zatiaľ vonku a s pomocou božej milosti z Písma, v ktorom sa podobné veci aj sám koniec predpovedá, ktorý už cítia prichádzať, nadobudnú vieru. Keď to bude tak, tre-

ba povedať, že sviazanie muselo predchádzať, aby len po ňom nasledovalo olúpenie sviazaného, ale aj odviazaného, lebo o tej veci je povedané: »Kto vkročí do domu silného, aby mu odňal majetok, či nesviaže najprv silného?«

HLAVA DEVIATA

Tisícročná víša svätých s Kristom.

Kým je diabol priviazaný za tisíc rokov, svätí vládnu s Kristom za tisíc rokov, lebo nepochybne tak to treba rozumieť, že to kráľovstvo trvá v čase jeho prvého príchodu. Netýka sa to toho kráľovstva, o ktorom hovorí na konci: »Poďte požehnaní môjho Otca a vládňte kráľovstvom vám pripraveným« (Mat. 25, 34), ale už teraz vládnu s ním jeho svätí, ktorým hovorí: »Ja som s vami až do skončenia sveta« (Mat. 28, 20), ináč by sa totiž nemenovala už teraz Cirkev jeho kráľovstvom a kráľovstvom nebeským. Teraz totiž, v tom čase sa vzdeláva pisár, ktorý vyberá zo svojho pokladu nové i staré veci, ako sme vyššie hovorili. Aj z Cirkvi budú ženci vyberať kúkoľ, ktorému dovoľí rásť spolu so pšenickou až do žatvy. Toto vysvetľujúc, takto hovorí Pán: »Žatva je koniec sveta, a ženci sú anjeli. Ako teda sbierajú kúkoľ a pália ho na ohni, tak bude i na konci sveta. Syn človeka vyšle svojich anjelov, aby vysbierali z jeho kráľovstva všetko pohoršenie.« (Mat. 13, 39—41.) Či by to z toho kráľovstva, kde niet nijakého pohoršenia? Avšak z toho jeho kráľovstva, ktorým je tu Cirkev, z toho posbierajú pohoršenia. Okrem toho Spasiteľ hovorí aj to: »Kto by teda zrušil jediné najmenšie prikázanie, a tak by vyučoval ľudí, ten bude najmenší v kráľovstve nebeskom. Ale kto ich zachová a tak bude aj vyučovať, ten bude najväčší v kráľovstve nebeskom« (Mat. 5, 19). Hovorí, že jeden i druhý bude v nebeskom kráľovstve: aj ten, ktorý nezachová prikázania, ktorým vyučuje (lebo rozviazať značí nezachovať, nečiniť), aj ten, ktorý vyučuje aj zachováva, lenže ten bude najmenší, a tento najväčší. A v ďalšom hneď dodáva: »Hovorím vám, ak nebude vaša spravodlivosť väčšia ako zákonníkov a farizejov«, teda väčšia ako spravodlivosť tých, ktorí učia, ale nekonajú. O zákonníkoch a farizejoch na inom mieste hovorí: »Lebo hovoria, a nečinia« (Mat. 23, 3). Ak teda vaša spravodlivosť nebude väčšia, t. j. aby ste neprestupovali, ale radšej činili, čo učíte, nevojdete do kráľovstva nebeského. Ináč teda

treba chápať to kráľovstvo, nebeské, kde sú oboji pospolu, aj tí, čo nezachovávajú, čo učia, aj tí, čo zachovávajú, čo učia. Lenže jeden najmenší, druhí najväčší. A ináč zas to kráľovstvo nebeské, kam nevkróčí len ten, kto zachováva. Kráľovstvo, v ktorom sú oba druhy ľudí, je Cirkev taká, aká je teraz. A kde bude len jeden druh ľudí, to je Cirkev taká, aká bude, keď nebude v nej ani jedného zlého človeka. Aj teraz je Cirkev kráľovstvom Kristovým aj kráľovstvom nebeským. Kráľujú s ním aj teraz svätí, ale ináč, ako budú potom vládnuť. Nevládne však s ním kúkoľ, hoci v Cirkvi rastie spolu s pšenitou. Vládnu s ním tí, ktorí činia to, čo hovorí apoštol: »Ak ste povstali s Kristom, usilujte sa za tým, čo je hore, kde je Kristus, sediaci na božej pravici: hľadajte, čo je hore, nie čo je na zemi« (Kol. 3, 1—2). O takých hovorí, že ich obcovanie je v nebi. Napokon s ním vládnu tí, ktorí sú tak v jeho kráľovstve, že sú aj oni jeho kráľovstvom. Ako však sú Kristovým kráľovstvom tí, čo — iné nespomeniem — hoci sú tam, kým nebudú z jeho kráľovstva na konci sveta posbierané všetky pohoršenia, hľadajú svoje záujmy, a nie to, čo je Kristovo?

O tom teda bojovnom kráľovstve, kde sa dosiaľ bojuje s nepriateľom a časom sa bojuje s odporujúcimi nerestami a časom sa nad nimi vládne, kým sa nedôjde do kráľovstva úplného pokoja, kde sa bude vládnuť bez nepriateľa; o tom teda bojovnom kráľovstve a o tom prvom zmŕtvychvstaní, ktoré je teraz, tá kniha tak hovorí: Keď povedala o poviazaní diabla za tisíc rokov a potom hovorí o jeho uvoľnení na krátky čas, zopakuje, čo bude robiť Cirkev za tých tisíc rokov, alebo čo sa v nej bude robiť: »Uzrel som aj prestoly, na ktoré si sadli tí, čo dostali právo súdiť.« Netreba si myslieť, že je tu reč o spoločnom súde, ale o prestoloch predstavených, a za predstavených treba pokladať tých, ktorí teraz spravujú Cirkev. Tento súd nemožno lepšie vysvetliť, ako to čo sa hovorí: »Čo sviažete na zemi, bude sviazané aj na nebi; a čokoľvek rozviazete na zemi, bude rozviazané aj na nebi« (Mat. 18, 18). Preto hovorí apoštol: »Čože má súdiť tých, čo sú mimo nás? Nesúдите predovšetkým tých, čo sú medzi vami?« (I. Kor. 5, 12.) »Aj duše tých, ktorí boli sŕatí pre svedectvo Ježišovo a pre slovo božie« — a už tu cítiť, že povie: »Vládly s Kristom tisíc rokov« (Zjav. 20, 4). Totiž duše mučeníkov, ktorým sa dosiaľ nevrátili telá. Veď aj duše zbožných zomretých nie sú oddelené od Cirkvi, ktorá je aj teraz kráľovstvom Kristovým. Ináč by sa o nich nediala zmienka pri božom oltári pri vysluhovaní Tela

Kristovho (sv. omši). Ani by nič neosožilo, v nebezpečenstvách sa utiekať k jej krstu, aby sa bez neho nedokončil život. Ani by neosožilo nič smierenie, ak sa niekto či už za pokutu alebo pre zlé svedomie odlúčil od toho istého tela Kristovho. Prečo sa toto deje, ak len nie preto, že aj zomretí veriaci sú jej údmi? Hoci dosiaľ ešte nie s telami, ale ich duše predsa vládnu s Kristom za tých tisíc rokov. V tej istej knihe na inom mieste čítame: »Blahoslavení sú už teraz tí, ktorí zomreli v Pánovi. A Duch Svätý hovorí, nech si odpočinú od námah, lebo ich skutky sú s nimi. (Zjav. 14, 13.) Cirkve prvý raz vládne s Kristom v živých a mŕtvych, preto, lebo, ako hovorí apoštol: »Kristus zomrel, aby vládol nad živými i mŕtvymi« (Rim. 14, 19). Preto však spomenul len duše mučeníkov, lebo títo zvlášť mŕtvi vládnu, pretože až do smrti bojovali za pravdu. Ale časť rozumie aj o celku a tak, že aj ostatní mŕtvi patria do Cirkvi, ktorá je kráľovstvom Kristovým.

Čo nasleduje ďalej, to máme rozumieť o živých aj mŕtvych. »Ktorí sa neklaňali šelme, ani jej obrazu a neprijali jej znak na čelá alebo na ruky.« Hoci by bolo treba podrobnejšie vyšetriť, aká je to šelma, predsa sa neprieči pravej viere, keď sa ňou rozumie bezbožný štát a národ neveriacich, stojací proti národu veriacich a božiemu štátu. Jeho obraz vidím v tých ľuďoch, ktorí naoko vyznávajú vieru, ale žijú ako neverci. Ukazujú sa čímsi, čím nie sú, a nemenujú sa pravým menom, ale falošným menom kresťana. K tejto šelme patria nielen otvorení nepriatelia mena Kristovho a jeho presláveného štátu, ale aj kúkoľ z Kristovho kráľovstva, z Cirkvi, bude posbieraný na konci sveta. A tí, čo sa neklaňajú šelme, ani jej obrazu, sú zas tí, ktorí sa riadia výstrahou apoštola: »Neľahajte cudzie jarmo s neveriacimi« (II. Kor. 6, 14). Neklaňajú sa, t. j. nesúhlasia, nepoddávajú sa. Ani sa nedajú označiť nápisom na čele, znakom to zločinu, pre svoje presvedčenie, ani na rukách pre svoje skutky. Keďže sú prostí zla, čo už žijú v tomto smrteľnom tele alebo už zomreli, už teraz vládnu s Kristom, spôsobom zodpovedným tomuto času, za celý ten čas, označený počtom tisíc rokov.

Ostatní z nich nežili. Je teraz hodina, keď mŕtvi uslyšia hlas Syna Božieho, a ktorí uslyšia, tí ožijú; ostatní však neožijú (Ján 5, 25). Dodanými slovami, »kým sa nedovŕší tisíc rokov«, treba rozumieť, že v tom čase, keď mali žiť (životom milosti), nežili, prechádzaním totiž zo smrti do života. Preto aj keď príde deň zmŕtvychvstania tiel, nepôjdu z hrobov do života, ale na súd, t.

j. na odsúdenie, ktoré sa menuje druhou smrťou. Kým neuplynie tisíc rokov, ktokoľvek nežil, najmä v celom tom čase, v ktorom prechádza prvé zmŕtvychvstanie, kto neposlúchal hlas Syna Božieho, a prešiel zo života do smrti, ten celkom určite aj pri druhom zmŕtvychvstaní, t. j. pri zmŕtvychvstaní tela, prejde aj so svojím telom do druhej smrti. Lebo ďalej sa takto hovorí: »Toto je prvé zmŕtvychvstanie. Blahoslavený a svätý, kto má podiel na prvom zmŕtvychvstaní« (Zjav. 20, 5), to znamená, kto je jeho účastníkom. A ten je jeho účastníkom, kto sa nielen vracia do života zo smrti, ktorú zapríčinia hriechy, ale kto vytrvá v tom návrate do života: »Nad tými nemá druhá smrť moci«. Má však nad inými, o ktorých sa vyššie povedalo: »Ostatní z nich nežili, kým neuplynie tisíc rokov«, lebo za celú tú dobu, pomenovanú tisíc rokmi, každý z nich, akokoľvek dlho žil v tele, nevrátil sa do života zo smrti, v ktorej ho držala bezbožnosť. Nevrátil sa, aby sa znovoživením stal účastníkom na prvom zmŕtvychvstaní, a aby druhá smrť nemala nad ním moci.

HLAVA DESIATA

Zmŕtvychvstanie sa vraj týka len tela, a nie duše.

(Obsah.)

Mnohí si myslia, že možno hovoriť len o zmŕtvychvstaní tela. Preto tvrdia, že aj pri prvom zmŕtvychvstaní ide vlastne len o vzkriesenie tela. Každé povstanie predpokladá pád. Pri smrti padne telo, ktoré sa ako mŕtvola volá »cadaver«, od slova cadere, padnúť. Takáto mienka sa celkom protiví slovám apoštolovým, ktorý hovorí o zmŕtvychvstaní duševnom. »Keď ste povstali s Kristom, myslite na to, čo je hore.« Podobne tvrdí ešte na mnohých iných miestach, napríklad: »Kto stojí, nech dá pozor, aby nepadol« (I. Kor. 10, 12). Tu apoštol celkom iste nemyslí na telesný pád, ale na duševný. A keď je duševný pád, musí byť aj dušené zmŕtvychvstanie. Slová Zjavenia: »Nad tými druhá smrť nemá moci, lež budú kňazmi Boha a jeho Pomazaného a budú s ním kráľovať tisíc rokov« (Zjav. 20, 6), nevzťahujú sa len na biskupov a kňazov, ale na všetkých veriacich, lebo sú údmi jedného Kňaza, Krista, ako to naznačuje aj apoštol Peter: »Svätý národ a kráľovské kňazstvo« (I. Petr. 2, 9).

HLAVA JEDENÁSTA

Gog a Magog sa pričinením diabla ukázu na konci sveta, aby prenasledovali Cirkev.

»Keď sa dovŕši tisíc rokov, Satana vypustia z väzenia; vyjde zväzdať národy na štyroch stranách zeme, národy Gog a Magog, aby ich shromaždil do boja. A počtom ich bude ani piesku v mori.« (Zjav. 20, 8.) Nato ich teda zvedie, a zatahne ich do vojny. Veď aj predtým ich zvädzal, ako len mohol, najrozmanitejšími zlami. Hovorí sa, že »vyjde«, totiž vytiahne sa zo skrýš nenávisť do otvoreného prenasledovania. To bude posledné prenasledovanie pred posledným súdom, prenasledovanie, ktoré zasiahne svätú Cirkev po celom svete. Celý Kristov štát ho bude znášať od celého diabolského štátu, pokiaľ len budú siahať hranice oboch štátov na zemi. Národy, pomenované tu Gog a Magog, netreba tak vysvetľovať, ako by to boli nejakí barbari, zostávajúci v niektorom kúte sveta, alebo ako niektorí myslia Geti a Masageti pre prvé písmená ich mena, alebo nejaké iné, nepodliehajúce rímskemu právu. Povedané je o nich, že sú na celom svete, lebo sa hovorí: »Národy na štyroch stranách zeme« a dodáva, že sú to Gog a Magog. Výkladom mien sa dozvedáme, že Gog značí »strechu« a Magog »zo strechy«, tak ako dom a ten, čo vychádza z domu.¹⁾ Sú to národy, v ktorých, ako sme to vyššie spomenuli, diabol bol zavretý ako by v priepasti, a teda sám diabol sa z nich akosi vydvíhuje a vystupuje; tak oné národy sú strecha a on je zo strechy. A ak oba názvy vzťahujeme na národy, t. j. nie tak, aby Gog bol národ a Magog diabol, vtedy aj strecha sú národy, lebo v nich sa zatvára a nejako skrýva starý nepriateľ; a aj zo strechy budú, keď vybuchnú zo skrytej nenávisť do otvorenej. »Vyšli na širu zem a obkľúčili tábor svätých a milované mesto« (Zjav. 20, 9). Nepraví sa, že prišli na jedno miesto, alebo prídu, ako by tábor svätých a milované miesto bolo na určitom mieste. Veď je to Cirkev Kristova, rozšírená po celom svete. Preto kdekoľvek vtedy bude, keďže je u všetkých národov, čo sa naznačuje celou šírkou zeme, tam bude tábor svätých, tam bude mesto, Bohom milované, tam bude obkolesené všetkými svojimi nepriateľmi, lebo aj oni budú súčasne s božím štátom uprostred všetkých národov. Boží štát bude obkolesený najzúrivejšími prenasledovaniami, t. j. bude sa zmietať v úzkostiach utrpení, bude potlačovaný a zatváraný. Neopustí však svoje vojsko, ktoré sa tu menuje táborom.

HLAVA DVANÁSTA

Podľa Zjavenia oheň sostúpi s neba, aby zničil bezbožných.

(Obsah.)

Keď je napísané »Lenže od Boha sostúpil oheň s neba a pohltil ich« (Zjav. 20, 9), nemá sa tým rozumieť posledný trest, vyslovený Pánom: »Odídte odo mňa zlorečení, do ohňa večného.« Ohňom treba chápať oheň, ktorým sa rozpália Kristovi nepriatelia pre stálosť svätých, ktorí sa nepoddajú zúreniu a neustúpia od viery. Svätí sú od Boha, jeho milosťou premenení na nepremožiteľných, a to pripravuje ich nepriateľom muky. Aj keď ohňom s neba rozumieme navštívenie nepriateľov Cirkvi, nebude to ich posledný trest. Posledným bude trest, ktorý si vytrpí po vzkriesení tela.

HLAVA TRINÁSTA

Nevedno, či Antikristovo prenasledovanie treba pripočítat' k tisíc rokom.

To prenasledovanie, ktoré rozpúta Antikrist (ako sme povedali, že je o tom aj v tejto knihe, totiž Zjavenie 10 a 11, aj u proroka Daniela 12), bude trvať tri roky a šesť mesiacov. A či tento čas, hoci veľmi krátky, má sa pripočítat' k tisíc rokom, zakaiaľ je diabol sviazaný a svätí vládnu s Kristom, alebo sa tento krátky čas pridá k nim tak, že je po nich, je naozaj neisté. Keby sme povedali, že ten krátky čas sa počíta v tisíc rokoch, z toho by nasledovalo, že vláda svätých s Kristom nepotrva tak dlho, ako sviazanie diabla, ale dlhšie. A naozaj, svätí budú so svojím kráľom vládnuť najmä v dobe prenasledovania, premáhajúc zlá, keď diabol už nebude priviazaný, takže ich môže prenasledovať zo všetkých svojich síl. Ako teda sväté Písmo označuje tisíc rokami jedno i druhé, totiž spútanie diabla aj vládu svätých, keď sviazanie diabla prestane o tri roky a šesť mesiacov prv ako vláda svätých s Kristom za tisíc rokov? Lež keď povieme, že tento krátky čas sa nemá započítat' do tisíc rokov, ale len k nim pridať, potom by sa to mohlo tak rozumieť, ako by sa povedalo: Kňazi boží a Kristovi budú vládnuť s ním za tisíc rokov, a potom by nasledovalo: A keď sa dovŕši tisíc rokov, pustený bude Satan z väzenia. Takto

by sa naznačilo, že aj vláda svätých, aj sputnanie diabla by naraz prestalo a doba prenasledovania nepatrí ani k vláde svätých, ani k sputnaniu diabla, ktoré trvajú súčasne za tisíc rokov, ale že je pridaná a treba ju osve počítať. Boli by sme teda nútení vyznať, že svätí za prenasledovania nebudú vládnuť s Kristom. Kto sa však opováži povedať, že jeho údy nebudú s ním vládnuť vtedy, keď sa k nemu najväčšími a najsilnejšie túlia, v čase, keď je čím prudší útok, tým väčšia sláva nepadnutia a tým hustejší veniec mučeníctva? Ak sa má povedať, že nebudú vládnuť pre súzenia, ktoré vytrpia, nasledovalo by, že ktokoľvek zo svätých bol za tisíc rokov trápený, v čase svojho trápenia nevládol s Kristom. Podľa toho ani tí, ktorých duše videl pôvodca tej knihy (Zjavenia) zabité pre svedectvo o Kristovi a pre božie slovo, nevládli s Kristom, keď trpeli prenasledovania, ani tí neboli Kristovým kráľovstvom, hoci ich Kristus mocnejšie ovládal. Je to najväčší nesmysel, proti ktorému sa treba postaviť! Víťazné duše preslávných mučeníkov, keď prestály a pretrpely všetky bolesti a námahy, keď uložili svoje smrteľné údy, vládli s Kristom a budú vládnuť, kým neprejde tisíc rokov, aby potom už vládli v nesmrteľných telách. Teda aj za tie tri a pol roka duše zabitých pre jeho svedectvo, aj tie, ktoré predtým opustili telá, aj ktoré zahynú v poslednom prenasledovaní, budú s ním vládnuť, kým nepominie smrteľný svet a neprejde sa do toho kráľovstva, kde už nebude smrti. Rokov vlády svätých s Kristom bude viac, ako rokov sputnania a väzenia diabľo. Veď oni budú vládnuť so svojim kráľom, Synom Božím, aj za tie tri a pol roka. Zostáva teda, keď počujeme: Kňazi boží a Kristoví budú vládnuť s ním za tisíc rokov a keď sa skončí tisíc rokov, vypustený bude Satan zo svojho žalára, máme rozumieť, buď že trvanie kráľovstva svätých sa neskončí tisíc rokmi, ale len sputnanie a väznenie diabla, takže každá časť by mala tisíc rokov, t. j. všetky svoje roky do konca v rozličnom a sebe vlastnom trvaní. Dlhšie trvanie kráľovstva svätých a kratšie väznenie diabla; buď, nakoľko čas troch rokov a šiestich mesiacov je veľmi krátky, Písmo sväté nechcelo počítať, či oľko kratšie bude trvať sviazanie diabla, oľko dlhšie kráľovstvo svätých, ako som už o tom rozprával, keď som hovoril o štyristo rokoch v šestnástej knihe (hl. 24) tohto diela. Tých štyristo rokov trvalo niečo dlhšie, a predsa ich menuje štyristo rokmi. Podobných vecí sa nájde vo sv. Písme aj viac, ak si toho niekto všimne.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Odsúdenie diabla a telesné zmŕtvychvstanie všetkých zomretých.

(Obsah.)

Po zmienke o prenasledovaní Zjavenie nakrátko podáva všetky muky, ktoré podstúpi diabol a s ním aj jeho štát. »Tu čert, ich zvodca, bol svrhnutý do jazera ohnivej síry, kde bola i šelma a falošný prorok. Tam budú mučení dňom i nocou, na veky vekov« (Zjav. 20, 10). Šelmou sa rozumie bezbožný svetský štát a falošným prorokom alebo Antikrist, alebo pokrytectvo. Nato hovorí o poslednom súde: »A videl som veľký, biely prestol a toho, ktorý na ňom sedel. Pred jeho tvárou unikla zem i nebesá a nebolo viac pre ne postate.« (Zjav. 20, 11.) Zmena neba a zeme sa nestala pred súdom, ale len po ňom. Svet zanikne zmenou vecí. »Pretože terajšia tvárnosť sveta sa už pomíňa; chcel by som, aby ste boli bez starosti« (I. Kor. 7, 31). Potom opisuje otvorenie istých kníh a knihy života. Knihy sú asi knihy Písma s božími prikázania-
mi. Nejde tu iste o skutočné hmotné knihy, lebo kniha života by musela byť veľmi obrovská, keby v nej mal byť zapísaný život každého človeka. Má sa tu iste rozumieť božia sila, ktorá pripomenie ľudskej pamäti všetky dobré aj zlé skutky. Pri pomíňa ďalej, že aj mŕtvi budú súdení. »More vydalo mŕtvych, ktorí boli v ňom, a tak isto aj smrť a podsvetie vydaly svojich mŕtvych, ktorí boli v nich« (Zjav. 20, 13). Potom príde súd jedného každého osobitne. »A každý bude súdený podľa svojich skutkov« (Zjav. 20, 13).

HLAVA PÄTNÁSTA

Kto sú mŕtvi, ktorých vydá more, smrť a podsvetie?

(Obsah.)

Kto sú mŕtvi, ktorých vydá more? Nemožno chápať reč o mori a podsvetí tak, ako by v mori boli dobrí, a v podsvetí zlí. Niektorí však dosť presvedčivo vykladajú slovom more svet. Ľudia, ktorých nájde príchod Kristov pri živote, volajú sa mŕtvymi, či sú už dobrí alebo zlí. Preto ich možno nazvať mŕtvymi, lebo budú v smrteľných telách. Keď vydá more svojich mŕtvych, to značí, že

svet vydá svojich ľudí, ktorí sú v ňom, lebo v čase súdu ešte nezomreli. More vydá mŕtvych, lebo sa dostavia tak, ako budú zastihnutí. Smrť a podsvetie vydá, lebo už zomreli, a teraz sa vracia k životu. Smrť možno značí dobrých a podsvetie zlých. Aj starozákonní svätí boli v podsvetí, v predpekli, ale na inom mieste ako bezbožní. Kristovou obetou a krvou a jeho vlastným príchodom boli odtiaľ vyslobodení. Odvdedy vykúpené duše nevstupujú do podsvetia. »A každý bude súdený podľa svojich skutkov. Smrť a podsvetie boli potom svrhnuté do ohnivého jazera.« (Zjav. 20, 14.) Výrazy označujú diabla, ktorý je pôvodcom smrti a pekelných trestov. Ďalej označujú aj celú jeho spoločnosť zlých, ktorí sa spolu s ním dostanú do ohnivého jazera. Ďalej je to jasnejšie povedané: »Ak niekto nebol zapísaný v knihe života, bol svrhnutý do ohnivého jazera« (Zjav. 20, 15). Kniha života nemá ten účel pripomínať skutky ľudí, aby sa azda nepozabudol a nepomýlil, ale kniha naznačuje vševědúcnosť božiu, v ktorej sú zaznačené mená, tých, ktorí budú mať účasť na večnom živote.

HLAVA ŠESTNÁSTA

Nové nebo a nová zem.

Keď skončil o súde, ktorým predpovedal odsúdenie zlých, zostáva ešte, aby prorok povedal niečo aj o dobrých. Už vyložil, čo krátko povedal Pán: »A pôjdu títo do večného trápenia.« Treba teda vysvetliť aj to druhé: »Spravodliví však do večného života« (Mat. 25, 46). »Uzrel som nové nebesá a novú zem, lebo prvé nebesá a prvá zem sa pominuly a ani mora už nebolo« (Zjav. 21, 1). Stane sa to podľa toho poriadku, čo už predtým povedal, že videl sediaceho na tróne a pred jeho tvárou zmizlo nebo i zem. Po odsúdení tých, ktorí nie sú zapísaní v knihe života a uvrhnutí do večného ohňa (aký je to oheň, alebo kde na svete bude, myslím, že nikto z ľudí nevie, iba ak by niekomu ukázal Duch Svätý), zanikne podoba tohto sveta, spálená ohňom zeme, ako potopa sa stala záplavou zemských vôd. Tým svetovým ohňom, ako som povedal, nacelkom zaniknú vlastnosti porušiteľných prvkov, vhodných pre naše smrteľné telá. Lenže sama podstata zázračnou zmenou nadobudne také vlastnosti, ktoré budú vyhovovať nesmrteľným telám. Svet, obrátený na lepší, sa prispôsobí ľuďom, telesne obnoveným na lepších. A čo sa hovorí: »A ani mora už nebolo«,

ťažko o tom povedať, či sa more vysuší od veľkej horúčavy, alebo sa tiež premení na lepšie. Čítame, že bude nové nebo a nová zem, nepamätám sa však, že by som niekde bol čítal o novom mori. Len to, čo je v samom Zjavení: »A pred prestolom bolo ako by sklené more, podobné kryštalu« (4, 6; 15, 2). Avšak tam sa nehovorí o konci sveta. Ani sa nehovorí o mori, ale len ako by mori. Hoci aj teraz, ako sa to robieva v prorockých rečiach, možno miešať vlastný význam s preneseným a tak akosi kryť ozajstný smysel, aj teraz by mohla byť reč o tom mori: »A ani mora už nebolo«, o ktorom prv povedal: »Vydalo more mŕtvych, ktorí boli v ňom«. Potom už nebude pre život smrteľníkov tohto búrlivého a zmäteneho sveta, ktorý označil slovom more.

HLAVA SEDEMNÁSTA

Večné oslávenie Cirkvi po konci sveta.

»Videl som sostupovať s nebies od Boha aj sväté mesto, nový Jeruzalem, vystrojené ako nevestu, ktorá sa vyzdobila pre ženícha. A počul som mohutný hlas od prestola hovoriť: »Hľa, stánok boží je medzi ľuďmi! Boh bude medzi nimi prebývať. Oni budú jeho ľuďom a Boh sám bude s nimi. Sotrie im s očí každú slzu, a nebude viac ani smrti ani zármutku, ani bolesti viac nebude, lebo prvé stvorenie sa pominulo! A ten, ktorý sedel na prestole, povedal: »Hľa, všetko robím nové! (Zjav. 21, 2—5.) Hovorí sa, že mesto sostupuje s neba, lebo je nebeská milosť, ktorou ho Boh stvoril. Aj u Izaiáša sa hovorí: »Ja som Pán, ktorý som ťa stvoril« (Iz. 45, 8). S neba sostupuje od svojho počiatku, odkedy v čase trvania tohto sveta milosťou božou, prichádzajúcou shora krstom znovuzrodenia v Duchu Svätom, poslanom s neba, jeho občania sa stále rozmnožujú. Na poslednom súde, konanom Synom Božím, Ježišom Kristom, zjaví sa v takej veľkej a novej sláve z božej milosti, že nezostane najmenej stopy po starom bytí. Veď aj telá, prv porušiteľné a smrteľné, prejdú do nového stavu neporušiteľnosti a nesmrteľnosti. Videlo by sa mi byť bezočivým tvrdenie, že to platí o čase tisíc rokov, keď vládne so svojím kráľom, lebo sa jasno hovorí: »Sotrie im s očí každú slzu, a nebude viac ani smrti ani zármutku a ani náreku ani bolesti viac nebude.« Kto by bol natoľko hlúpy a úporne zaťatý, aby sa opovážil tvrdiť, že v trápeniach tohto dočasného života, nehovorím všeobecne

o božom národe, ale že jeden každý z členov toho národa, ktorý žije, bude žiť alebo žil, nepoznal nijaké slzy a bolesti, keď vlastne, čím je niekto svätejší a plnší svätých túžob, tým hojnejšie sú v modlitbe jeho slzy. Či to nie je hlas horného Jeruzalema? »Slzy moje sa mi staly chlebom vo dne i v noci« (Žalm 41, 4). »Po 1.0-ciach obmývam svoju posteľ a slzami máčam svoje lôžko« (Žalm 6, 7). »Moje vzdychy nie sú skryté pred tebou« (Žalm 37, 10). »Moja bolesť sa obnovila« (Žalm 38, 3). Či to nie sú jeho deti, ktoré »vzdycháme ako pod ťažkým bremenom, lebo nechceme si ho vyzliecť, ale naň si obliecť iný, aby život pohltil to, čo je smrteľné« (II. Kor. 5, 4)? Či nie sú to tí, »ktorí máme prvotiny Duchu, aj my sami v sebe steneme a očakávame synovstvo božie i vykúpenie svojho tela« (Rim. 8, 23)? Či nebol občanom horného Jeruzalema sám apoštol Pavol, ba ešte vo väčšom stupni bol, keď mal v srdci veľký žiaľ a neprestajnú bolesť« (Rim. 9, 2) nad svojimi rodnými bratmi, Izraelitmi? Smrti nebude v tom meste jedine potom, keď sa povie: »Smrť bola víťazne zničená! Kdeže je, smrť, tvoje víťazstvo? Kdeže je, smrť, tvoj osteň? Osteň smrti, to je hriech.« I. Kor. 15, 55—56.) Hriechu potom celkom určite nebude, keď sa povie: »Kde je?« — Ale teraz nie nejaký slabý občan toho mesta, ale sám Ján volá vo svojom liste: »Ak tvrdíme, že nemáme hriechu, sami seba klameme, a nieto v nás pravdy« (1. Ján 1, 8). V knihe Zjavenia sa mnoho hovorí zahaleno, aby sa cvičila myseľ čítajúceho a málo je takého jasného, z čoho by sa dalo ostatné s námahou vyskúmať. Najviac preto, že tie isté veci mnoho ráz opakuje, takže sa zdá, ako by vždy o inom a inom hovoril, zatiaľ čo hovorí o tom istom, ale len ináč. V slovách: »Boh im sotrie s očí každú slzu, a nebude viac ani smrti ani zármutku a ani náreku ani bolesti viac nebude«, sa tak jasno hovorí o budúcom svete, o nesmrteľnosti a večnosti svätých (len vtedy a jedine tam nebude tých vypočítaných vecí), že vo svätom Písme by sme nesmeli hľadať čítať nijaké jasné miesta, ak by sme ešte toto pokladali za nejasné.

HLAVA OSEMŇÁSTA

Slová apoštola Petra o poslednom súde.

Všimnime si, čo napísal apoštol Peter o tom súde: »Predovšetkým vedzte, že v posledných dňoch prídu posmievači, žijúci podľa vlastných žiadostí, a budú posmešne hovoriť: »Čože je s jeho

prislúbeným príchodom? Veď otcovia už pomreli, a všetko trvá, ako bolo od počiatku stvorenia!« Zabúdajú, — a sami to chcú! — že slovom božím dávno povstaly nebesá aj zem, ktorá sa vynorila z vody a nad vody, a tak isto niekdajší svet zahynul v potope vôd. To isté slovo božie zachováva aj teraz nebesá a zem a udržuje ich, aby zblkli v deň súdu a skazy bezbožných ľudí. Na to jedno však nezabúdajte, milovaní, že jeden deň je Pánovi ako tisíc rokov, a tisíc rokov ako jeden deň! Nemešká Pán so splnením svojho prislubu, ako sa poniektorí nazdávajú, že mešká, lebo to je len zhovievavý kvôli vám. Nechce totiž, aby niektorí zahynuli, ale aby sa všetci kajali. Ako zlodej príde deň Pánov! A nebesá sa s rachotom pominú, živly sa páľou rozplynú a zem so všetkým činom zblkne. Keďže sa všetko takto rozplynie, ako sväto a bohobojne musíte žiť vy, ktorí nedočkavo očakávate príchod božieho dňa, keď sa nebesá v ohni roztopia a živly páľou rozplynú? Podľa jeho prislubu očakávame totiž nové nebesá a novú zem, na ktorých spravodlivosť prebýva.« (II. Petr. 3, 3—13.) Ani slova nepovedal o vzkriesení mŕtvych, ale dosť o skaze sveta. Keď spomína skutočnosti pred potopou, zdá sa, že nás chce napomenúť, aby sme verili v budúcu záhubu sveta na konci časov. Veď aj vtedy zahynul svet, ten, ktorý bol vtedy. A to nielen okruh zemský, ale aj nebesá, ktorými rozumieme nebesá vzdušné, ktorých priestor vtedy zaplavila voda. Vtedy celé alebo skoro celé vzdušné priestranstvo (ktoré volá nebom alebo nebesami, pravda, najnižšími nebesami, nie tie, kde je umiestené slnko, mesiac a hviezdy) sa premenilo na akúsi vlhkosť a tak naraz aj so zemou zahynulo, lebo predošlú podobu zeme zničila potopa. »To isté slovo božie zachováva aj teraz nebesá a zem a udržuje ich, aby zblkli v deň súdu a skazy bezbožných ľudí.« Preto nebesá i zem, čiže ten svet, ktorý na miesto toho, ktorý zahynul v potope, z tej istej vody bol vyložený a zachováva sa poslednému ohňu na deň súdu a skazy bezbožných ľudí. Neváha hovoriť ani o budúcej skaze ľudí, zapríčinenej akousi veľkou zmenou, hoci aj vo večných trestoch im zostane ľudská prirodzenosť. Nieкто sa azda opýta, či bude po súde horieť tento svet prv, ako sa na jeho miesto položí nové nebo a nová zem, kde budú včase požiaru svätí, keď musia byť nevyhnutne niekde v hmotnom priestore pre svoje hmotné telo? Môžeme odpovedať, že budú vo vyšších priestoroch, kam nevystúpia plamene požiaru, ako nevystúpily vlny potopy. Vtedy budú mať svätí také telá, že budú môcť tam byť, kde budú chcieť byť. Ale ani to-

ho požiaru sa nezľaknú tí, ktorí sa stanú nesmrteľnými a neporušiteľnými, keď už smrteľné a porušiteľné telá troch mládencov mohli žiť v ohnivej peci (Dan. 3, 24).

HLAVA DEVÄTNÁSTA

Pavol apoštol hovorí o Antikristovi.

Vidím, že budem musieť vynechať mnoho slov apoštolov a evanjelistov o božom súde, aby som priveľmi nešíril rozsah tejto knihy. Nijako však nemôžem vynechať Pavla apoštola, ktorý v liste Solúnčanom takto hovorí: »Žiadame vás, bratia, aby ste sa vo veci príchodu Pána nášho Ježiša Krista, keď sa my všetci vôkol neho shromaždíme, nedali tak ľahko vo svojom presvedčení sklátiť a zastrašiť, ani nijakým duchom, ani nijakou náukou ani nijakým listom údajne naším, ako by deň Pánov už nastával. Nedajte sa nijako nikomu oklamať! Prv totiž musí prísť odpadnutie od viery a zjaviť sa človek nepravosti, syn zatratenia, ktorý sa bude protivíť Bohu a povyšovať sa nad všetko, čo nazývajú Bohom a čo uctievajú. Ba posadí sa aj do chrámu božieho a bude sa vyhlasovať za Boha. Vari sa už nepamätáte, že som vám o tom hovoril, keď som bol u vás? A teraz hádam viete, čo ho zadržuje, aby sa hneď zjavil. Tajomstvo nepravosti už účinkuje, ale prv ešte musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke. Len potom sa zjaví ten bezbožník, ktorého Pán Ježiš zahubí dychom svojich úst a zničí pri svojom slávnom príchode. Tamten so Satanovou pomocou príde so všetkými prejavmi moci, znameniami, lživými zázrakmi a so všetkými nešťachetnými klamstvami k tým, čo majú zahynúť, lebo nemali lásky k pravde, ktorá ich mala spasiť. Preto Boh na nich dopúšťa zvodnú moc, aby uverili lži a boli odsúdení všetci tí, čo neverili pravde, ale obľúbili si nepravosť.« (II. Tes. 2, 1—12.)

Niet pochyby, že apoštol hovorí o Antikristovi a že deň súdu (volá ho dňom Pánovým) nepríde dotiaľ, kým sa nezjaví Antikrist, ktorého volá odpadlíkom, pravda, od Pána Boha. Ak tak možno pomenovať všetkých bezbožných, tým skôr jeho. Ale v ktorom božom chráme bude sedieť, to sa nevie. Či azda v zrúcanom Šalamúnovom chráme alebo v Cirkvi? Chrám nejakej modly alebo démona by apoštol nenazval chrámom božím. Preto niektorí chcú pokladať za Antikrista nielen samé knieža, ale celé jeho telo, t. j. množstvo ľudí, patriacich k nemu, aj so svojím vodcom. Myslia

si, že aj po latinsky sa lepšie povie, ako je v gréčtine, a to nie »v chráme božom«, ale »za chrám boží si sadne«, ako by on sám bol chrámom božím, ktorým je Cirkev. To je tak isto, ako keď sa povie »sedí za priateľa«, t. j. je ako priateľ, alebo keď sa niečo iného hovorí na tento spôsob reči. Slová apoštolove: »A teraz hádam viete, čo ho zadržuje«, značia, že viete, čo je príčina odkladania jeho, aby sa zjavil vo svojom čase. Keď povedal, že oni o tom vedia, nechcel to otvorene povedať. My však, keď nevieme o tom, o čom oni vedeli, s námahou sa usilujeme prísť na to, čo má apoštol na mysli, ale jednako to nedokážeme. Najmä preto, že aj to, čo dodal, ešte väčšmi zatemňuje smysel. Lebo čo majú značiť slová: »Tajomstvo neprávosti už účinkuje, ale prv ešte musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke. Len potom sa zjaví ten bezbožník«? Priznávam sa, že celkom nič nerozumiem, o čom tu apoštol hovorí. Avšak nezamlčím mienky ľudí, o ktorých som počul alebo čítal.

Niektorí myslia, že sa tu hovorí o rímskej ríši, a preto vraj apoštol Pavol nechcel písať otvorene, aby neupadol do podozrenia, že nežičí rímskemu štátu, keď skoro očakáva večný štát, takže slovami »tajomstvo neprávosti už účinkuje« chcel naznačiť Neróna, ktorého skutky vyzeraly ako Antikristove. Niektorí aj to myslia, že Nero vstane zmŕtvych a bude Antikristom. Iní zas mienia, že nebol zabitý, ale skôr niekam odstránený, aby sa myslelo, že je zabitý. Živý sa vraj skrýva v tej životnej sile, akú mal, keď sa myslelo, že zomrel, až sa raz po určitom čase zjaví a chopí sa vlády. Mne sa však pozdáva veľmi čudným taký predpoklad. Výrok apoštolov: »ale prv musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke«, nezdá sa byť nerozumne povedaný o rímskom štáte, ako by bolo povedané, že bude odstránený. »Len potom sa zjaví ten bezbožník«, že oné slová značia Antikrista, o tom nik nepochybuje.

Iní však tie slová »viete, čo ho zadržuje« a »tajomstvo neprávosti už účinkuje« pokladajú, že sú povedané o zlých a len naoko verných, ktorí sú v Cirkvi, kým ich nebude toľko, že utvoria veľký národ, poddaný Antikristovi. A to že je tajomstvo neprávosti, lebo je skryté. A apoštol napomína veriacich, aby vytrvali vo viere, ktorú majú: »Ale prv ešte musí byť odstránený ten, čo je tomu na prekážke«, t. j. kým nebude z Cirkvi odstránené tajomstvo neprávosti, ktoré je teraz skryté. Tvrdia, že toho istého tajomstva sa týka, čo hovorí evanjelista Ján v liste: »Dietky, tu je posledná

hodina! A ako ste počuly, že príde Kristov protivník, teraz sa skutočne vyskytlo veľa Kristových protivníkov. Tak poznávame, že je tu posledná hodina. Títo zpomedzi nás vyšli, ale neboli z nás. Keby boli bývali z nás, boli by ostali s nami.« (I. Ján 2, 18—19.) Ako vtedy pred koncom, v tej hodine, ktorú Ján menuje poslednou, vyšlo veľa bludárov z Cirkvi, ktorých menuje mnohými Antikristami, tak aj potom vyjdú z Cirkvi všetci, čo budú patriť nie Kristovi, ale Antikristovi, a potom sa aj on zjaví.

Jeden tak, druhý ináč vykladá nejasné slová apoštolove. Čo je však bez akejkolvek pochybnosti, je to, že apoštol povedal, že Kristus prv nepríde súdiť živých i mŕtvych, kým prv nepríde jeho protivník Antikrist zvädzať duševne mŕtvych. A to už patrí ku skrytým božím súdom, že ich zvedie. Povedané je aj to, že »príde so Satanovou pomocou, so všetkými prejavmi moci, znameniami, lživými zázrakmi a so všetkými nešťachetnými klamstvami k tým, čo majú zahynúť«. To značí, že potom bude odviazaný Satan a v Antikristovi bude účinkovať celou svojou silou podivne, ale predsa len podvodne. Mienky sa o tom rozchádzajú, či znamenia a zázraky sa preto menujú lživé, lebo vidinami zvedie smrteľné smysly tak, aby sa zdalo, že robí, čo vôbec nerobí; alebo tak, že hoci zázraky budú skutočné, predsa do bludu privedú tých, čo budú veriť, že také zázraky len Boh môže robiť, lebo nepoznajú diabolskú moc, najmä vtedy, keď Satan dostane toľkú moc, akej nikdy predtým nemal. Predsa to neboly nijaké vidiny, keď spadol oheň s neba, jednou ranou zničil hojný majetok svätého Jôba s početnými stádami a víchor zúril a vyvrátil dom a pritom zabil jeho synov. A bola to práca Satanova, ktorému vtedy Boh dal toľkú moc. Pre ktorý z povedaných dôvodov znamenia a zázraky sa menujú lživými, to sa potom ukáže. Či to bude pre ten alebo onen dôvod, je isté, že znameniami a zázrakmi budú zvedení tí, čo si zvedenie zaslúžia, lebo »nemali lásky k pravde, ktorá ich mala spasiť.« Apoštol neváhal dodať aj to: »Preto Boh na nich dopúšťa zvodnú moc, aby uverili lži.«²⁾ Boh na nich dopúšťa, lebo dovolil diablove, aby to urobil, Boh podľa spravodlivého súdu, hoci diabol to vykoná so zlým zámerom.« »Aby boli odsúdení všetci tí, čo neverili pravde, ale obľúbili si nepravosť.« Preto odsúdení budú zvedení a zvedení odsúdení. Odsúdení budú zvedení podľa súdu Božieho skryte spravodlivého a spravodlivo skrytého, podľa ktorého Boh nikdy neprestal súdiť, od začiatku hriechu rozumnej bytosti. Zvedení budú však odsúdení pri poslednom všeobecnom súde

Ježišom Kristom, najspravodlivejšie odsúdeným, ktorý bude súdiť najspravodlivejšie.

HLAVA DVADSIATA

Apoštol Pavol hovorí o zmŕtvychvstaní.

V druhom liste Solúnčanom apoštol nič nehovorí o zmŕtvychvstaní. Avšak v prvom liste Solúnčanom takto hovorí: »Nechceme, bratia, aby ste nevedeli, ako je to so zosnulými, žeby ste sa nemútili, ako tí, čo nemajú nijakej nádeje. Ak veríme, že Ježiš zomrel a vstal zmŕtvych, tak veríme, že Boh tých, čo zosnuli v Ježišovi, privedie s ním. A hovoríme vám slovami samého Pána: My, čo zostaneme nažive až do príchodu Pánovho, nepredídeme tých, čo už zosnuli. Keď totiž sám Pán sostúpi s nebies, len čo zaznie povel a hlas archanjela a hlahol božej trúby, najprv vstanú zmŕtvych tí, čo zosnuli v Kristovi, a my, čo budeme uchvátení do vzduchu v ústrety Pánovi. Potom budeme navždy s Pánom.« (I. Tes. 4, 13—17.) Tieto slová apoštolove celkom jasno ukazujú na budúce zmŕtvychvstanie, keď príde Kristus súdiť živých i mŕtvych.

Je zvyčajná otázka, či tí, ktorých Kristus nájde ešte živých, ktorých apoštol predstavil vo svojej osobe a v osobe tých, čo spoločne s ním žili, či tí celkom a nikdy neumrú, a či len vtej chvíli, keď spolu so vzkriesenými »budú uchvátení do vzduchu v ústrety Pánovi« a nesmiernou rýchlosťou prejdú smrťou k nesmrteľnosti? Nemožno povedať, ako by to bolo nemožné, aby v čase, keď budú nesení priestorom, nezomreli, a ihneď aj zmŕtvychvstali. Slová: »Potom už budeme navždy s Pánom«, netreba tak chápať, že zostaneme na výšinách, v priestore, lebo on sám tam nezostane, ale len prejde pri príchode. Ide sa v ústrety prichádzajúcemu, nie zostávajúcemu. Potom už budeme navždy s Pánom, to značí, že budeme s večnými telami, kdekoľvek s ním budeme. Na tú mienku, ako by tí, ktorých Pán nájde živých, mali v krátkej chvíli aj zomrieť aj nadobudnúť nesmrteľnosť, zdá sa, núti nás aj sám apoštol, keď hovorí: »V Kristovi všetci ožijú« (I. Kor. 15, 22) a na inom mieste výslovne hovorí o vzkriesení tela: »Čo ty seješ, neožije, ak nezomrie.« Ako teda v ňom ožijú nesmrteľnosťou tí, ktorých nájde Kristus živých, keď nezomrú? Vidíme, že preto povedal: »Čo ty seješ, neožije, ak nezomrie.« Ak správne hovoríme len o tých telách, že sú zasiate, ktoré sa po smrti akýmkoľvek spôsobom vracajú do zeme (taký bol aj výrok boží, vypovedaný nad

priestupníkom, praotcom ľudského pokolenia: »Zem si a do zeme pôjdeš« (Gen. 3, 19), potom treba priznať, že tí, ktorých nájde Kristus ešte v ich telách, sú nie zahrnutí ani v slovách apoštolových, ani v slovách knihy Genezis. Predsa keď sú vychytení hore do oblakov, nie sú zasiati, lebo nejdú do zeme a nevracajú sa z nej, buď že nezakúsia nijakú smrť, alebo ak hej, na chvíľu umrú v povetří.

Je tu však aj iné, čo hovorí ten istý apoštol, keď vysvetľuje Korinťanom vzkriesenie tiel: »Všetci vstaneme zmŕtvych«, alebo ako majú iné rukopisy »Všetci usneme« (I. Kor. 15, 51). Keďže sa nemôže hovoriť o zmŕtvychvstaní, ak nepredchádzala smrť, ani usnutie na tom mieste, nemožno rozumieť ináč, ako smrť, ako potom všetci zomrú alebo vstanú zmŕtvych, keď mnohí z tých, ktorých nájde Kristus nažive, ani nezomrú, ani nevstanú zmŕtvych? Ak sa teda budeme držať toho, že svätí, ktorí pri príchode Kristovom budú ešte nažive a budú v oblakoch uchvátení do vzduchu v ústrety Pánovi, a počas toho uchvátenia opustia svoje smrteľné telá a ihneď sa vrátia do tých istých tiel, ale už nesmrteľných, potom v slovách apoštolových nebude nič nesrozumiteľného, či to už hovorí »Čo ty seješ, neožije, ak nezomrie«, alebo »všetci vstaneme zmŕtvych«, alebo »všetci usneme«. Lebo ani tí nebudú oživení nesmrteľnosťou, ktorí čo len nakrátko nezomrú, a nebude im cudzie zmŕtvychvstanie, ktoré bude predchádzať usnutie, hoci krátke, ale predsa len usnutie. Prečo by sme nemali veriť, že množstvo tiel bude rozsiate vo vzduchu a naraz ožije nesmrteľnosťou a neporušiteľnosťou, ak veríme, čo ten istý apoštol najjasnejšie hovorí, že vzkriesenie bude v okamihu (I. Kor. 15, 52) a že prach najdávnejších mŕtvych navráti sa do údov, ktoré majú žiť bez konca, s takou ľahkosťou a takou rýchlosťou? Nemyslíme, že vtedajší svätí budú zachránení od výroku, ktorým sa človekovi povedalo »Zem si a pôjdeš do zeme«, preto, že po ich smrti ich telá nepôjdu do zeme, ale v uchytení zomrú, takže vstanú zmŕtvych za vznášania sa v povetří. Lebo »pôjdeš do zeme« značí: po strate života pôjdeš do toho, čím si bol prv, než si prijal život, čiže: budeš tým istým bezdušným, akým si bol, kým si nebol oživený (veď do tvári zeme vdýchol Boh dych života, keď bol človek učinенý dušou živou); ako by hovoril Boh: si zem, oživená dušou, čím si nebol; budeš zemou bezdušnou, akou si bol. Tým sú aj všetky telá zomretých prv, ako sa rozpadnú. Tým sú aj budú, keď zomrú, a kdekoľvek zomrú, vo chvíli, keď budú pozbavené života, ktorý majú ihneď prijať na-

zpät. Teda do zeme pôjdu, lebo sa stanú zo živých ľudí zemou, tak isto, ako ide do popola, čo sa stáva popolom; ako ide do staroby, čo sa stáva starým; ako ide do hlinenej nádoby, čo sa stáva z hlíny nádobou. Tak hovoríme pri tisícich veciach. Ako to všetko bude, o čom teraz podľa síl svojho slabučkého rozumčeka robíme len predpoklady, až potom sa dozvieme celkom, keď to príde. Že zmŕtvychvstanie zomretých bude v telách, keď príde Kristus súdiť živých i mŕtvych, to musíme veriť, ak chceme byť kresťanmi. Keď však nemôžeme celkom pochopiť, ako sa zmŕtvychvstanie uskutoční, preto ani najmenej nie je naša viera nerozumná. Avšak treba poukázať aj na to, čo staré prorocké knihy predpovedaly o poslednom súde — ako sme to boli sľúbili —, nakoľko je to potrebné. To myslím, nebude treba tak obširne vykladať, ak si čitateľ len nechce vziať na pomoc to, o čom sme dosiaľ hovorili.

KNIHA DVADSIATA PRVÁ

Izaiáš hovorí o súde a zmŕtvychvstani.

Prorok Izaiáš hovorí: »Vstanú zmŕtvych mŕtvi a vstanú tí, ktorí boli v hrobch: a tešiť sa budú všetci, ktorí sú na zemi; rosa, ktorá je od teba, je ich zdravím, zem bezbožných padne« (Iz. 26, 19). Všetko, čo je tu povedané, týka sa zmŕtvychvstania blažených. A slová »zem bezbožných padne« sa majú rozumieť, ako by bolo povedané, telá bezbožných nasleduje pohroma odsúdenia. Ak chceme starostlivejšie a podrobnejšie preskúmať, čo bolo povedané o zmŕtvychvstani dobrých, to musíme na prvé zmŕtvychvstanie vzťahovať slová »mŕtvi vstanú« a na druhé »vstanú, ktorí boli v hrobch«. A ak chceme nájsť v tom prorockve aj tých svätých, ktorých Pán nájde živých, na nich sa správne bude vzťahovať, čo doložil: »Tešiť sa budú všetci, ktorí sú na zemi, lebo rosa, ktorá je od teba, je pre nich zdravím.« Za zdravie na tom mieste najvhodnejšie pokladáme nesmrteľnosť. To je najplnšie zdravie, ktoré sa nenасыuje potravou ako každodenným liekom. Aj o dni súdu ten istý prorok najprv dáva nádej dobrým a potom hrozí zlým, tak hovorí: Toto hovorí Pán: Hľa, ja obraciam na nich ako riekou pokoja a ako prúd, zalievajúci slávu národov. Ich synovia budú nosení na ramenách a na kolenách sa budú tešiť. Tak, ako keď niekoho matka teší, tak vás budem tešiť. V Jeruzaleme sa budete tešiť a uvidíte a zaraduje sa vaše srdce a vaše kosti vyrastú ako

tráva. A poznajú ruku Pánovu tí, čo ho ctia a hroziť bude zá-
tvrdlivým. Hľa, Pán príde ako oheň a jeho vozy ako búrka; od-
dávať v hneve pomstu a spustošenie v plameni ohňa. V ohni
Pánovom bude súdená celá zem, a v jeho meči všetko telo. Mnohí
budú ranení od Pána.« (Iz. 66, 12—16.) V prísľúbení, danom dob-
rým, v »prúde pokoja« máme chápať bohatstvo toho pokoja, nad
ktorý niet väčšieho. Týmto pokojom budeme zaplavení na konci.
Hovorili sme o ňom až dosť v predošlej knihe (XIX, 9). Rieka sa
obrátí na nich — hovorí prorok. A sľubuje im tak veľké šťastie, že
z toho máme rozumieť, že v onom kraji šťastia, ktorý je v nebi,
všetko sa tou riekou zasýti. Ale pretože odtiaľ stečie aj na zem-
ské telá pokoj neporušiteľnosti a nesmrteľnosti, preto povedal pro-
rok, že sa rieka obracia, aby tečúc s výšin, aj nížiny nejako zalila,
aj ľudia urobila rovných anjelom. Jeruzalemom máme rozumieť
nie ten, ktorí slúži so svojimi synmi, ale slobodnú našu matku,
večnú v nebesách, ako hovorí apoštol (Gal. 4, 26). Tam po namá-
havých prácach a dočasných trápeniach sa budeme tešiť ako deti,
nosené na ramenách a kolenách. Prijme nás nových a nezručných,
prijme nás do seba oná blaženosť, nám neznáma, najláskavejšou
pomocou. Tam to uzrieme, a naše srdce sa poteší. Prorok nepove-
dal jasne, čo uzrieme, ale čo by sme, ak nie Boha? Aby sa splnil
na nás prísľub evanjelia: »Blahoslavení čistého srdca, lebo oni
uvidia Boha« (Mat. 5, 8), aj to všetko, čo teraz nevidíme, ale vie-
rou si predstavujeme podľa slabých síl ľudského chápania, isteže
v menšom stupni, ako sú tie veci vo svojej bytosti. »A uzriete,
a poteší sa vaše srdce.« Tu veríte, tam uzriete. Keďže povedal
»rozveselí sa srdce vaše«, aby sme azda nemysleli, že tie dobrá Je-
ruzalema sa vzťahujú len na dušu, dodáva: »A vaše kosti vyrastú
ako tráva«, v čom nakrátko naznačil zmŕtvychvstanie tiel, dodá-
vajúc, čo nedopovedal; lebo ono nenastúpi, keď už uzrieme, ale po
jeho uskutočnení uzrieme. O novom nebi a novej zemi už prv bol
povedal, hovoriac neraz a rozlične o tých veciach, ktoré sú sľúbe-
né na konci svätým: »Bude nové nebo a nová zem a nebudú pa-
mätať na prvé veci a nevstúpi do ich srdca, ale radosť a plesanie
nájdu v ňom. Hľa, ja urobím Jeruzalem plesaním a národ môj ra-
dosťou a plesať budem v Jeruzaleme a radosť sa budem v ňom
mojom; a viac sa v ňom nebude počuť hlas plaču« (65, 17—19).
Ešte aj iné slová, ktoré sa niektorí usilujú pripočítať do tisíc ro-
kov telesných.³⁾ Prenesené významy slov sa miešajú s vlastnými,
ako aj v proroctvách, aby triezva myšlienka došla duchovnému

pochopeniu s užitočnou a spasiteľnou námahou. Telesná lenivosť alebo pomalosť nevycibrenej mysle uspokojí sa s povrchným vzhľadom písmeny a nehľadá hlbšie. Toto som dosť povedal o prorockých slovách, ktoré sú napísané pred týmto miestom. Na tomto mieste, odkiaľ sme došli k tomu, kde povedal »a vaše kosti vyrastú ako tráva«, aby tak poukázal na vzkriesenie tela, ale len dobrých, dodal: »A poznajú ruku Pánovu ti, čo ho ctia.« Čo je to, ak nie ruka, rozlišujúca ctiteľov od opovrhovateľov? O tých dodáva: »A hroziť bude závrtdlivým«, alebo ako hovorí iný prekladateľ »neveriacim«. A nielen bude hroziť, ale to, čo sa teraz hovorí výhražne, vtedy sa aj účinne splní. »Hľa Pán príde ako oheň a jeho vozy, ako búrka; oddávať v hneve pomstu a spustošenie v plameni ohňa. V ohni Pánovom bude súdená celá zem, a v jeho meči všetko telo. Mnohí budú ranení od Pána.« Ohňom, búrkou a mečom naznačuje prorok trest súdu. Keď hovorí, že sám Pán má prísť ako oheň, to sa rozumie: pre tých, pre ktorých jeho príchod bude trestným príchodom. A vozy jeho (lebo v množnom počte je tu povedané) nie bez dôvodu pokladáme za anjelskú družinu. V tom výroku, že celá zem a všetko telo v jeho ohni a meči je súdené, nebudeme rozumieť ľudí ducha a svätých, ale zemských a telesných, o ktorých je povedané: »Ktorí myslia len na to, čo je zemské« (Filip. 3, 19) a inde: »Telesné smýšľanie vedie k smrti« (Rim. 8, 6) a ktorých Pán všeobecne volá telom: »Nezostane môj duch v tých ľuďoch, lebo sú telo« (Gen. 6, 3). Slovaní: »Mnohí budú ranení od Pána« sa naznačuje, že touto ranou bude druhá smrť. Pravda, môžu sa aj oheň a meč aj rana rozumieť v dobrom smysle. Veď Pán povedal, že chce poslať na svet oheň (Luk. 12, 49), a keď zostúpil Duch Svätý, ukázaly sa rozdelené jazyky ako by ohňa (Skut. 2, 3), a ten istý Pán hovoril: »Neprišiel som na zem doniesť pokoj, ale meč« (Mat. 10, 34), a reč Pánovu menuje Písmo dvojsečným mečom (Žid. 4, 12) pre dvojaké ostrie dvoch Zákonov, a v Piesni piesní hovorí o sebe Cirkev, že je zranená láskou, ako by zasiahnutá strelou od útočiacej lásky (Pies. 2, 5). Na tom mieste, kde čítame, že Pán príde ako pomstiteľ, je jasné, ako tomu treba rozumieť.

Potom Izaiáš krátko spomína tých, ktorí budú súdom zničení, označujúc dobrých a hriešnikov pod menom pokrmov, zakázaných v Starom zákone, od ktorých sa nezdržovali, zopakuje od začiatku milosť Nového zákona od prvého príchodu Spasiteľovho až po posledný súd, o ktorom teraz hovoríme. Hovorí preto, ako Pán

ohlasuje svoj príchod, aby shromáždil všetky národy a ako ony prídu a uzrú jeho slávu: »Lebo všetci zhręšili a nemajú slávy božej« (Rim. 3, 23). A že zanechá na nich znamenia, ktoré budú obdivovať a uveria v neho. A že pošle z nich zachránených ku rozličným národom a na ďaleké ostrovy, ktoré nepočuly jeho meno, ani nevidely jeho slávu. A budú zvestovať jeho slávu medzi pohanmi a privedú bratov tých, ku ktorým hovoril, t. j. bratov vybraných Izraelitov vo viere pod Bohom Otcom. Privezú zo všetkých národov dar Pánovi na mladých zvieratách a vozoch (čím sa rozumie božia pomoc, prejavená akoukoľvek službou božou a či anjelskou alebo ľudskou) do svätého mesta Jeruzalema, ktoré je teraz roztratené vo svojich veriacich po rozličných krajinách. Kde majú ľudia od Boha pomoc, tam veria, a kde veria, tam prichádzajú. A porovnal ich Pán ako by podobnosťou so synmi izraelskými, obetujúcimi mu obety uprostred žalmov v jeho dome, čo Cirkev už všade robí. Prisľúbil, že vezme od nich kňazov a levitov, čo vidíme, že sa teraz uskutočňuje. Nie podľa tela a krvi, ako to bolo podľa poriadku Áronovho, ale ako bolo treba v Novom zákone, kde najvyšším kňazom podľa poriadku Melchizedechovho je Kristus. Vidíme, že aj teraz sú vyberaní kňazi a leviti podľa osobitnej hodnoty každého, hodnoty, ktorú naň vliala milosť božia; a tí majú byť hodnotení nié podľa samého titulu, ktorý často dosahujú aj nehodní, ale podľa tej svätosti, ktorá nie je spoločná dobrým aj zlým. Toto keď povedal o božom milosrdenstve, tak zjavnom a tak dobre známom, ktoré býva teraz udeľované Cirkvi, prisľúbil aj hranice, ku ktorým sa dôjde po oddelení dobrých od zlých pri poslednom súde, hovoriac ústami proroka (alebo radšej prorok hovoriac o Pánovi): »Ako totiž nové nebo a nová zem zostanú predou mnou, povedal Pán, tak bude stáť vaše semeno a vaše meno; a bude mesiac z mesiaca a sobota zo soboty. Každé telo príde pred mojou tvárou klaňať sa do Jeruzalema, povedal Pán. Vystúpia avidia údy ľudí, ktorí vystúpili proti mne. Ich červ nezomre a ich oheň nevyhasne a budú na videnie každému telu.« (Iz. 66, 22—24.) S týmto skončil prorok knihu, s tým sa skončí aj svet. Niektorí prekladali nié »údy ľudí«, ale »mrtvolly mužov«, označujúc mrtvolami viditeľný telesný trest. Avšak mrtvolou všeobecne menujeme len bezdušné telo a tie telá budú mať duše, ináč by nemohly cítiť nijaké muky. Iba ak by sa preto mohly menovať mrtvolami, že to budú telá mrtvych, t. j. tých, čo zomrú druhou smrťou. Odtiaľ aj reč toho proroka už vyššie uvede-

ná »a zem bezbožných padne«. Kto zas nevie, že od padania sa menuje mŕtvola. (V latinčine cadaver od cadere.) Že výraz »mužov« použili prekladatelia miesto »ľudí«, to je jasné. Nikto predsa nebude tvrdiť, že ženy, ktoré sa prehrešily, nebudú potrestané, ale tu pod menom dôležitejšieho pohlavia — najmä keď aj žena bola z neho stvorená — rozumejú sa obe pohlavia. Čo však najviac k veci patrí, že aj o dobrých sa hovorí: Príde každé telo, lebo z ľudí každého druhu sa bude skladať národ (hoci mnohí budú v treste, ale predsa všetci tam nebudú), ako som povedal, ak sa hovorí o dobrých: telo, a o zlých: údy a mŕtvoly, tak potom po zmŕtvychvstaní tela, viera v ktoré sa posilňuje týmito menami vecí, vyjasní sa, že to, čím budú dobrí a zlí od seba ohraničení, to bude súd boží.

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

Príchod svätých, aby uvideli potrestanie zlých.

(Obsah.)

Ako si máme predstaviť príchod svätých, aby uvideli potrestanie zlých? Či azda hmotným pohybom opustia blažené sídla? Isteže nie! Bude to len duchovné poznanie. Tí, čo sú potrestaní, nevedia, čo sa robí okrem nich, v blaženosti. Tí zas, čo sú v blaženosti, vedia aj to, čo sa deje mimo nich, v treste. Keď to mohli poznať už proroci, tým viac môžu svätí, ktorým je Boh všetkým vo všetkom. Výklady o nevyhasínajúcom ohni a stále živom červe sú rozdielne. Niektorí to vzťahujú len na telo, iní zas len na dušu, ešte iní oheň vzťahujú na telo a červa na ducha. To je aj pravdepodobnejšie.

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Danielovo proroctvo o Antikristovi a súde.

(Obsah.)

Daniel vo svojom proroctve vidí najprv štyri zvieratá, na smysel ktorých sa pýta kohosi, stojaceho pri ňom, ktorý mu tak odpovedá: »Tých štvoro veľkých zverí je štvoro kráľovstiev, ktoré povstanú na zemi. Ale svätí Boha Najvyššieho prijmú kráľovstvo, a obdržia kráľovstvo až na veky, a na veky vekov. Potom som sa

chcel usilovne učiť o štvртеj zveri, ktorá bola veľmi nepodobná všetkým a veľmi hrozná: mala zuby a pazúry železné, žrala a dryila a čo zostalo, pošliapala svojimi nohami. A o desiatich rohoch, ktoré mala na hlave, a o inom rohu, ktorý bol vyrástol, pred ktorým spadly tri rohy; a o tom rohu, ktorý mal oči a ústa, hovoriace veľké veci, a bol väčší nad iné. Videl som, a hľa, ten roh viedol vojnu proti svätým a premáhal ich, kým neprišiel starý vekom a nedal súd svätým Najvyššieho, a nenastal čas, a svätí neobdržali kráľovstvo. A riekol takto: Štvrtá zver bude štvrté kráľovstvo na zemi, ktoré bude väčšie nad všetky kráľovstvá, a zožerie všetku zem, a pošliape a pomrví ju. Desať rohov toho kráľovstva je desať kráľov; po nich povstane iný, a ten bude mocnejší nad prvých, a troch kráľov pokorí. On bude viesť reči proti Najvyššiemu a zahubí svätých Najvyššieho. A domnievať sa bude, že môže premeniť časy a práva a vydaní budú do jeho ruky až do času a časov a polovice času. A zasadne súd, aby mu bola odobratá moc a potretá a vyhladená až do konca. Ale kráľovstvo a moc a sláva kráľovstva pod celým nebom bude daná ľudu svätých Najvyššieho, ktorého kráľovstvo je kráľovstvo večné, a všetci králi mu budú slúžiť a jeho poslúchať. To bol koniec reči. Ja, Daniel, trápil som sa mnohými myšlienkami a moja tvár sa mi premenila; ale tú reč som zachoval vo svojom srdci.« (Dan. 7, 17—28.) Štvoro kráľovstiev vysvetľujú niektorí tak, ako by to malo byť kráľovstvo asýrske, macedónske, perské a grécke. Tak to vykladá aj kňaz Hieronym. Je isté, že proti Cirkvi bude najväčšmi zúriť Antikrist. O desiatich kráľoch ťažko povedať, či je reč o skutočných desiatich, alebo sa nimi označuje len množstvo. Na inom mieste hovorí: »A mnohí z tých, ktorí spia v prachu zeme, prebudia sa; jedni k životu večnému, a iní k potupe, aby večne na ňu hľadeli« (Dan. 12, 2). Toto miesto veľmi pripomína slová Jánove o zmŕtvychvstaní (Ján 5, 28).

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Proroctvo Dávidových žalmov o konci sveta a súde.

(Obsah.)

V žalmoch je veľa povedané o poslednom súde, pravda, nie nejakو výnimočne, ale len tak mimochodom. Nechcem však vynechať to, čo je povedané o konci sveta: »Na počiatku si, Pane, za-

ložil zem a dielo tvojich rúk sú nebesá. Ony pominú, ale ty zostaneš. Ony všetky zostarnú ako rúcho a ako odev ich premeníš a budú premenené. Ale ty si ten istý a tvoje roky neprestanú.» (Žalm 101, 26—28.) Je teda nesmyselné, keď ten istý Porphyrius, ktorý chváli Hebrejcov, že uctievať pravého Boha, ako to, že ten istý sa vysmieva kresťanom, že veria v zahynutie sveta? Nechže si teda prečíta aj toto svedectvo. Veď v knižkách svätých, ktoré sú výlučne naše, a nie spoločné s Hebrejcami, môžeme mnoho podobného čítať. Napríklad aspoň toto: »Nebo a zem pominú« (Mat. 24, 35). O božom súde sa zas hovorí v žalme štyridsiatom deviatom: »Boh zjavne príde a nebude mlčať. Oheň sa zapáli pred jeho tvárou a okolo neho prudký víchor. Zavolá nebesá hore a zem a bude súdiť svoj ľud. Shromaždíte mu jeho svätých, ktorí kladú zákon nad obety.« (Žalm 3, 5.) Tieto slová celkom rozumieme o príchode Ježiša Krista, ktorý príde súdiť svet, živých i mŕtvych. Kristus, ktorý mlčal, keď ho viedli pred sudcu, keď ho viedli na smrť, ten nebude mlčať v deň posledného súdu, ale bude oddeľovať dobrých od zlých, aby každému dal podľa zásluhy. Svätých na konci majú shromaždiť anjeli. Takých svätých, ktorí kladli zákon nad obety, to značí, ktorí dávali prednosť zachovávaniu božieho zákona pred obetami. A tí potom odídu s Kristom do kráľovstva, pripraveného im od ustanovenia sveta, do večnej blaženosti.

HLAVA DVADSIATA PIATA

Proroctvo Malachiášovo o poslednom súde.

(Obsah.)

Aj prorok Malachiáš, alebo Malachiel, Malachi, menovaný aj anjelom, asi Ezdrášov kňaz, predpovedal posledný súd: »Hľa, príde, hovorí Pán zástupov. Ale kto môže pochopiť deň jeho príchodu, a kto obstojí, keď sa ukáže? On je ako oheň rozpúšťajúci a ako bylina umývajúcich. A sadnúc bude rozpúšťať a prečisťovať striebro a prečistí synov Ľeviho, a precedí ich ako zlato a ako striebro, a budú obetovať obety Pánovi v spravodlivosti. A ľubiť sa bude Pánovi obeta Judova a Jeruzalema, ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych. A prístúpim k vám v súde, a budem rýchlym svedkom zločincom a cudzoložníkom a krivoprísahníkom a proti tým, ktorí útláča-

jú vdovy a siroty a cudzincov, a neboja sa ma, hovorí Pán zástupcov. Lebo ja som Pán a nemením sa.« (Mal. 3, 1—6.) To čistenie a cedenie by sa mohlo azda tak rozumieť, že na poslednom súde budú dobrí oddelení od zlých tak, že už nikdy s nimi nebudú pomešani a teda akosi znečistení. Oddelením sa teda očisťujú. A očistení spravodliví sa budú potom už celkom podobat' Pánovi, lebo kým žili v svojej nespravodlivosti, nepodobali sa mu. Pod menami Leviho, Judu a Jeruzalema netreba rozumieť len Hebrejcov, ale celú Cirkev Kristovu, ktorá bude na poslednom súde očistená tak, ako keď sa na holohumnici zbožie veje, aby sa od delilo zrno od plevy.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

Obety, ktoré prinesú svätí.

Boh chcel ukázať, že jeho štát v deň súdu nebude mať ten istý zvyk, ako teraz, preto povedal, že synovia Leviho budú prinášať obety v spravodlivosti, teda nie v hriechu, a preto ani nie za hriech. Podľa toho možno rozumieť v slovách, ktoré dodal: »A ľúbiť sa bude Pánovi obeta Judova a Jeruzalema ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych«, že Židia si márne sľubujú návrat dávnych čias svojich obiet podľa práva Starého zákona. Vtedy neprinášali obety v spravodlivosti, ale v hriechoch, keď hlavne a predovšetkým obetovali za hriechy až tak, že sám kňaz, o ktorom môžeme predpokladať, že bol spravodlivejší ako iní, podľa božieho príkazu mal najprv obetovať za svoje hriechy a potom za hriechy ľudu (Levit. 16, 6). Preto musíme vyložiť, ako treba rozumieť slová »ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych«. Možno tu prorok hovorí o tom čase, keď prví ľudia bývali v raji. Vtedy totiž čistí a nepoškvrnení nijakou špinou hriechu, sami seba obetovali Bohu ako najčistejšiu obeť. Keď potom pre prestúpenie príkazu boli odtiaľ vyhnatí a ľudská prirodzenosť sa v nich skazila, vtedy okrem jedného Prostredníka a všetkých malých detí, obmytí krstom, »nikto nie je čistý od špiny, ani nemluvňa, ktorého život na zemi je len jeden deň« (Jób 14, 4). Ak by niekto povedal, že aj o tých, ktorí obetujú vo viere, možno povedať, že obetujú v spravodlivosti (veď »spravodlivý žije z viery«, hoci by sám seba klamal, ak by hovoril, že nemá hriechu, preto nech nehovorí, že žije z viery), či predsa povie, že tento čas viery

môže sa porovnať s tým koncom, keď ohňom posledného súdu budú očistení ľudia, aby prinášali obety v spravodlivosti? Z toho pretože treba usudzovať, že po takom očistení spravodliví nebudú mať nijaký hriech, to iste ten čas, ktorý značí nemať hriech, nemôže sa porovnať s nijakým iným časom okrem toho, keď prví ľudia pred pádom žili v raji v najnevinnejšej blaženosti. Správne sa teda verí, že to je myslené v slovách »ako za dní pred vekami a ako za dní starodávnych«. Aj Izaiáš, keď dal prísľub nového neba a novej zeme, medziiným, čo sa tam vykladá o blaženosti svätých obrazne a v hádankách, ktorých príslušný výklad nám zabránila obava pred rozvláčnosťou, tak hovorí: »Podľa dní stromu života budú dni môjho národa« (Iz. 65, 22). Kto už mal dočinenia s Písmom, a nevie, kde zasadil Boh strom života, pritom bola neskôr postavená ohnivá a prísna stráž, keď tí ľudia pre vlastnú nepravosť boli vyhnatí z raja a boli oddialení od požívania ovocia z toho stromu.

Ak niekto chce dni stromu života, ktoré spomína prorok Izaiáš, pokladať za dni, ktoré teraz prežíva Cirkev, a že sám Kristus je prorocky pomenovaný stromom života, lebo je múdrosťou božou, o ktorej hovorí Šalamún: »Je stromom života pre všetkých, ktorí si ju osvoja« (Prísl. 3, 18) a že prví ľudia neboli v raji za niekoľko rokov, lebo odtiaľ ich tak rýchlo vyhnali, že ani len syna nesplodili, a preto sa nemôže ten čas rozumieť v slovách »ako za dní pred vekami a ako za rokov starodávnych«, radšej túto otázku nechávam stranou, aby som nebol nútený všetko roztriasať, žeby niečo z toho jasná pravda potvrdila. Vidím tu iný smysel, aby sme si azda nemysleli, že »dni pred vekami a roky starodávne« telesných obiet nám prisľúbil prorok ako veľkú odmenu. Obety Starého zákona, z akýchkoľvek zvierat boly, musely byť obetované nepoškvrnené a bez akejkoľvek chyby, a označovali svätých ľudí, akým bol nájdený jedine Kristus, ktorý nemal ani najmenší hriech. A pretože po súde, keď budú ohňom očistení tí, ktorí si to očistenie zaslúžia, a nijaký hriech sa nenájde vo všetkých svätých a tak sa budú sami seba obetovať v spravodlivosti, aby tie ich obety boly celkom nepoškvrnené a bez akejkoľvek chyby, potom to určite budú obety ako v dňoch pred vekami a v rokoch starodávnych, keď sa ako tóna tejto budúcej veci obetovaly najčistejšie obety. Vtedy bude táto čistota v nesmrteľnom tele a duchu svätých, ktorá bola obrazne predpovedaná v telách oných obiet.

Tým, ktorí nie sú hodní očistenia, ale odsúdenia, tak hovorí Boh: »A pristúpim k vám v súde a budem rýchlym svedkom zločincom a cudzoložníkom« a tak ďalej, po čom, keď vypočítal neresti, hodné odsúdenia, dodal: »Lebo ja som Pán a nemením sa«, ako by tým povedal: Keď vás vaša vina premenila na horších a moja milosť na lepších, ja sa nemením. Menuje sa budúci svedkom, lebo na svojom súde nepotrebuje svedkov. Rýchlym svedkom preto, lebo náhle príde a jeho súd pre náhly príchod bude veľmi rýchly, hoci sa zdal veľmi ďalekým. Buď aj preto, že bez dlhých rečí dozenie k priznaniu ľudskej svedomie. Napísané je: »V myšlienkach bezbožného bude otázka« (Múdr. 1, 9) a apoštol Pavol hovorí: »Myšlienkami, ktoré ich obviňujú aj obraňujú v ten deň, keď Boh skrze Ježiša Krista bude súdiť skryté činy ľudí, a to podľa môjho evanjelia« (Rim. 2, 16). Aj tak možno chápať Pána ako budúceho rýchleho svedka, keď razom a náhle každému pripomenie to, čo dopomôže k priznaniu a potrestaniu svedomia.

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

Oddelenie dobrých od zlých pri poslednom súde.

(Obsah.)

Aj nasledovné slová, ktoré uvediem z proroka Malachiáša, treba rozumieť o poslednom súde a o rozdelení dobrých a zlých podľa zásluh. Slová sú tieto: »A tí budú, hovorí Pán zástupov, v deň, ktorý ja učiním, mojím zvláštnym ľuďom; a budem ich šetriť tak, ako muž šetrí svojho syna, ktorý mu slúži. A obrátite sa a uvidíte, aký je rozdiel medzi spravodlivým a bezbožným; a medzi tým, ktorý slúži Bohu, a tým, ktorý mu neslúži. Lebo hľa, príde deň, horiaci ako pec; a budú všetci pyšní a tí, ktorí páchajú neprávosť, ako strnisko; a zapáli ich deň, ktorý má prísť, vraví Pán zástupov, ktorý im nenechá ani koreňa ani ratolesti. Vám však, ktorí sa bojíte môjho mena, vyjde slnko spravodlivosti a zdravie bude na jeho krídlach; a vyjdete a budete mu v ústrety poskakovat' ako vykrmené telce. A pošliapete bezbožných ako popol pod päťou svojich nôh v deň, ktorý ja učiním, hovorí Pán zástupov.« (Mal. 3, 17—18; 4, 1—3.)

HLAVA DVADSIATA ÔSMA

Mojžišov zákon treba chápať duchovne.

(Obsah.)

Keď prorok dodáva: »Pamätajte na zákon Mojžiša, môjho sluhu, ktorý som mu dal na Horebe pre všetkého Izraela, ustanovenia a súdy« (Mal. 4, 4), je to poukaz, aby zákon chápali duchovne a aby porozumeli, že Kristus príde rozdeliť dobrých a zlých. Nie nadarmo vyčítuje Kristus Židom: »Keby ste Mojžišovi verili, aj mne by ste uverili, lebo on o mne písal« (Ján 5, 46). Židia chápali Zákon telesne, a len to ich mohlo priviesť ku takým uzávierom, ako hovorí Písmo: »Márny je, kto slúži Bohu; aký úžitok máme z toho, že sme zachovávali prikázania a že sme chodili v smútku pred Pánom zástupov? (Mal. 3, 14.) Preto musí prorok predpovedať posledný súd a všetko, čo s ním súvisí, totiž odplatu dobrých a zlých, aby sa nezдалo, že naozaj sa lepšie vodí tým, ktorí Bohom pohrdajú. Po poslednom súde sa ukáže na viditeľnej biede zlých a na viditeľnom šťastí dobrých, kto mal pravdu, kto robil múdrejšie, či ten, kto Bohu slúžil, alebo ten, kto si Boha nevšímal.

HLAVA DVADSIATA DEVIATA

Eliášov príchod pred súdom a obrátenie Židov.

Keď napomenul Boh Židov, aby pamätali na zákon Mojžišov, lebo predvídal, že ešte dlho ho neprijmú duchovne, ako to bolo potrebné, ihneď dodal: »Hľa, ja vám pošlem Eliáša tesbitského prv, ako príde deň Pánov, veľký a hrozný. A obráti srdce otcov k synom a srdce ľudské k svojmu bližnému, aby som pri príchode nezničil zem úplne« (Mal. 4, 6). Je rozhlásené v rečiach a myšliach veriacich, že skrze Eliáša, proroka veľkého a podivuhodného, keď vyloží Židom Zákon krátko pred súdom, že Židia uveria v pravdivého Krista, t. j. v nášho Krista. Nie bez dôvodu myslíme, že prorok príde pred príchodom sudcu Spasiteľa, ako aj nie bez dôvodu myslíme, že prorok ešte teraz žije. Predsa bol vzatý zpočiatku medzi ľudí na ohnivom voze, o čom jasno svedčí sväté Písmo (IV. Král. 2, 11). Keď teda príde a duchovne vyloží zákon, ktorý chápu Židia telesne, »obráti srdce otca k synovi«, čiže srdce otcov k sy-

nom. Septuaginta totiž miesto mnohých používa jednotné číslo. Smysel slov je ten, aby aj synovia, t. j. Židia, tak chápali Mojžišov zákon, ako ho aj otcovia chápali, t. j. proroci, medzi ktorými bol sám Mojžiš. Vtedy sa totiž srdce otcov obráti k synom, keď spôsob pochopenia otcov prejde na spôsob pochopenia synov. A srdce synov ku ich otcom, keď s tým, čo tamti rozumeli, aj títo súhlasia. Septuaginta má: »A srdce človeka ku svojmu bližnému.« Veď otcovia a synovia sú si veľmi blízki. V slovách Septuaginty možno nájsť aj iný a lepší smysel, keď ich budeme tak chápať, že Eliáš obráti srdce Boha Otca k Synovi, nie však pôsobením, aby Otec miloval Syna, ale poučením, že Otec miluje Syna, aby si aj Židia zamilovali toho, ktorého predtým nenávideli, ktorý je naším Kristom. Lebo u Židov (podľa ich terajšej mienky) má Boh odvrátené srdce od nášho Krista, keď oni tak myslia. U nich vtedy bude srdce Otca navrátené k Synovi, keď sami obrátia svoje srdcia a poznajú lásku Otca k Synovi. Nasledovné slová: »A srdce človeka ku svojmu bližnému«, čiže Eliáš navráti aj srdce človeka k bližnému, či možno lepšie rozumieť, ak nie tak, že srdce ľudí navráti ku človekovi Kristovi? Keď bol Boh náš v podobe Boha a prijal aj podobu sluhu, ráčil sa stať naším bližným. To teda urobí Eliáš. »Aby som pri príchode nezničil zem úplne.« Zemou sú tí, čo zemsky chápajú, ako telesní Židia až podnes. A z tej neresti skrsly aj spomenuté reptania proti Bohu, ako: »Zlí sa mu páčia« a »Márny, kto Bohu slúži«.

HLAVA TRIDSIATA

V Starom zákone nie je celkom zreteľne povedané, že súdiť bude Kristus, ale z niektorých výpovedí sa dá celkom určite uzatvárať na Krista.

Je ešte mnoho svedectiev Písma o poslednom súde, ale bolo by veľmi zdĺhavé uviesť všetky. Nech stačí to, čo sme dokázali, že súd predpovedaly knihy Nového aj Starého zákona. V Starom zákone nie je tak zjavne vypovedané ako v Novom, že súdiť bude Kristus, t. j. že sudca Kristus príde z neba; to preto, lebo keď tam Pán Boh hovorí, že sám príde, alebo keď sa hovorí, že Pán Boh má prísť, z toho ešte nevyplýva, že to musí byť Kristus. Pánom Bohom je totiž aj Otec, aj Syn, aj Duch Svätý. Avšak nemôžeme to nechať bez dôkazu. Najprv musíme dokázať, ako v prorockých

knihách hovorí Ježiš Kristus, ako by hovoril Pán Boh, a predsa sa jasne ukazuje, že je to Kristus. Ba aj keď sa to tak jasne neukazuje, a keď je reč, že na posledný súd má prísť Pán Boh, aby bolo možno rozumieť Ježiša Krista. Je isté miesto u proroka Izaiáša, ktoré jasne potvrdzuje to, čo hovorím. Hovorí tam Pán Boh skrze proroka: »Počuj ma, Jakub a Izrael, ktorého volám. Ja som prvý a naveky, moja ruka založila zem a pravica moja upevnila nebo. Zavolám ich, a postavia sa spolu a shromaždia sa všetci a budú počúvať. Kto im to zvestoval? Milujúc ťa, urobil som tvoju vôľu nad Babylonom, aby som zničil semeno Chaldecov. Povedal som a ja som zavolať. Priviedol som ho, a užitočnou som urobil jeho cestu. Pristúpte ku mne a počujte to: nie od počiatku som hovoril v skrytosti. Keď sa stávaly bol som tam. A teraz ma poslal Pán a jeho Duch.« (Iz. 48, 12—16.) Tu ten, ktorý hovorí, hovorí ako Pán Boh. Avšak nebolo by možno rozumieť Krista, keby nebol dodal: A teraz ma poslal Pán a jeho Duch. To povedal podľa podoby sluhu, používajúc o budúcej veci slovo v minulom čase, ako u toho istého proroka čítame: »Ako ovca na zabitie bol vedený« (Iz. 53, 7). Nepovedal »bude vedený«, ale miesto toho, čo malo byť v budúcnosti, použil slovo minulého času. V proctve sa tak obyčajne hovorí.

Je aj iné miesto u Zachariáša proroka, ktoré hovorí, že Všemohúci poslal Všemohúceho. Kto koho, ak nie Boh Otec Boha Syna? Tak je totiž napísané: »Toto hovorí Pán Všemohúci: Po sláve ma poslal nad národy, ktoré vás olúpily. Lebo kto sa vás dotkol, ako by sa dotkol zrenice jeho oka. Hľa, ja vystriem svoju ruku nad nich a budú korisťou tým, ktorí im slúžili. A poznáte, že ma poslal Pán Všemohúci.« (Zach. 2, 8—9.) Hľa, hovorí Všemohúci Pán, že je poslaný od Všemohúceho Pána. Kto by sa tu opovážil rozumieť niekoho iného, ak nie Krista, hovoriaceho ovciam, ktoré zahynuly z domu Izraelovho? V evanjeliu totiž hovorí: »Bol som poslaný len k ovciam, ktoré zahynuly z domu Izraelovho« (Mat. 15, 24), prirovnáva ich tu ku zrenici božieho oka pre výnimočnosť lásky. Z toho druhu oviec boli aj samí apoštolí. Ale po sláve zmŕtvychvstania, pred ktorým, podľa slova evanjelistu: »Ježiš ešte nebol oslávený« (Ján 7, 39), bol vo svojich apoštoloch poslaný aj k pohanom, aby sa tak vyplnilo, čo čítame v žalme: »Vytrhneš ma z protirečenia národa a postavíš ma na čelo národov« (Žalm 17, 44), aby tí, ktorí Izraelitov olúpili, a tí, ktorým Izraeliti slúžili, keď boli pohanom poddaní, neboli tak isto olúpení,

ale aby sa predsa stali korisťou Izraelitov (sľúbil to apoštolom, hovoriac: »Učiním vás rybármí ľudí« a jednému z nich povedal: »Odteraz už budeš ryby loviť«), aby sa tak stali korisťou, ale na svoje dobro, podobne ako majetok vychytený silákovi, ale mocne sviazanému. (Porovnaj hl. 8.)

Podobne hovorí Pán ústami tohože proroka: »A bude v tom dni, budem hľadiet' zničiť' všetky národy, ktoré idú proti Jeruzalemu, a vylejem nad' dom Dávida a nad obyvateľov Jeruzalema Ducha milosti a milosrdenstva. A vzhliadnu ku mne, pretože sa posmievali a budú plakať nad ním plačom ako by nad najmilejším a žiaľom budú žialiť ako by nad prvorodeným.« (Zach. 12, 9—10.) Či niekto iný, okrem Boha, môže zničiť' všetky národy, nepriateľské svätému mestu Jeruzalemu, ktoré idú proti nemu, t. j. sú proti nemu, alebo, ako iní vykladajú, prichádzajú naň, aby si ho podrobili. A jedine Boh môže vyliat' nad dom Dávida a nad obyvateľov mesta Ducha milostí a milosrdenstva. Toto patrí Bohu a skrze proroka hovorí z božej osoby. A predsa tým Bohom, ktorý robí také veľké a božské veci, ukazuje sa Kristus, ako vidno z dodania nasledovných slov: »A vzhliadnu ku mne, pretože sa posmievali a budú plakať nad ním plačom ako by nad najmilejším a žiaľom budú žialiť ako by nad prvorodeným.« Budú ľutovať v ten deň Židia, aj tí, čo majú prijať Ducha milosti a milosrdenstva, že za Kristovho umučenia sa mu vysmievali, budú ľutovať, keď budú hľadiet' na neho, prichádzajúceho v svojej sláve a keď poznajú, že je to ten, ktorého kedysi vysmievali vo svojich rodičoch (ich rodičia ho vysmievali). Ba aj ich rodičia, pôvodcovia takej bezbožnosti, budú po svojom zmŕtvychvstaní naň hľadiet', avšak už určení na potrestanie, a nie na polepšenie. Nie na nich sa vzťahujú slová: »A vylejem nad dom Dávida a nad obyvateľov Jeruzalema Ducha milosti a milosrdenstva«, ale o pochádzajúcich z ich rodu, ktorí v tom čase uveria pre Eliáša. Ako hovoríme Židom »vy ste zabili Krista«, hoci to ich predkovia urobili, tak aj tí budú ľutovať, že učinili to, čo vlastne urobili tí, od ktorých oni pochádzajú. Hoci po prijatí Ducha milosti a milosrdenstva už ako veriaci nebudú odsúdení so svojimi bezbožnými predkami, predsa budú ľutovať, ako by sami urobili, čo vlastne urobili tamtí. Nebudú ľutovať, ako by boli vinní zo zločinu, ale z vedomia zbožnosti. To, čo je podľa Septuaginty napísané »A vzhliadnu ku mne, pretože sa posmievali«, je podľa hebrejského textu preložené tak: »A hľadiet' budú na mňa, ktorého prebodli.« V týchto slovách sa

ešte zjavnejšie ukazuje ukrižovaný Kristus. To vysmievanie, ktoré spomína Septuaginta, nechýbalo za celého jeho umučenia. Lebo naozaj, vysmievali sa mu aj vtedy, keď ho zajali a poviažali, keď ho súdili a obliekli do potupného rúcha, keď ho trním korunovali a trstinou bili po hlave, keď si pred ním posmešne kľakali, aj vtedy, keď niesol kríž a keď už visel na kríži. Preto keď nenasledujeme len jeden preklad, ale spájame jeden i druhý, keď čítame, že sa mu posmievali aj ho prebodli, lepšie poznávame pravdu Pánovho umučenia.

Keď teda v prorockých knihách čítame, že Boh príde na posledný súd, hoci sa tu presne nerozlišuje, predsa len s ohľadu na samotný súd treba rozumieť, že to bude konať Kristus. Bo hoci aj Otec bude súdiť, bude súdiť v príchode Syna človeka. Lebo svojou zjavnou prítomnosťou »nesúdi nikoho, ale všetok súd odovzdal Synovi« (Ján 5, 22), ktorý sa ukáže človekom, majúcim súdiť, ako bol predtým človekom odsúdeným. Lebo ktože je ten, o ktorom Boh hovorí skrze Izaiáša pod menom Jakuba a Izraela, z ktorého semena prijal Syn telo? Je totiž tak napísané: »Jakub, môj sluha, prijmem ho. Izrael, vyvolený môj, prijala ho duša moja. Dal som Duchu môjho naňho, vynesie súd národom. Nebude kričať, neprestane, ani nebude navonok počuť jeho hlas. Nalomenú trstinu nezlomí a tlejúci knôt nezahasi, ale v pravde vydá súd. Bude sa blyšťať, a nezláme sa, kým nevykoná súd na zemi. A v jeho mene budú dúfať národy. (Iz. 42, 1—4.) V hebrejskom texte niet výrazov »Jakub« a »Izrael«; miesto toho čítame tam »sluha môj«. Septuaginta, chcúc ukázať, ako treba chápať tie výrazy, že sa tak hovorí najmä s ohľadu na »podobu sluhu«, pre ktorú sa Najvyšší stal najnižším, uviedla aj meno, označujúce toho človeka, z ktorého rodu prijal »podobu sluhu«. Daný bol Duch Svätý, čoho dôkazom je holúbica, ako svedčí evanjelium (Mat. 3, 16). Vyniesol národom súd, lebo predpovedal budúci súd, ktorý bol národom skrytý. Vo svojej miernosti nekričal, ale neprestal hlásať pravdu. Jeho hlas nebolo počuť navonok, ani ho nepočuť, lebo tí, čo sú vonku, odrezaní od jeho tela, neposlúchajú ho. A samých svojich prenasledovateľov, Židov, ktorí po strate svojej celistvosti sú porovnaní s trstinou nalomenou a knôtom tlejúcim, nedolomil a neuhasil, ale im odpustil, lebo neprišiel, aby ich súdil, ale aby oni súdili jeho. V pravde vyniesol súd, lebo im predpovedal, kedy budú potrestaní, ak by zotrvali vo svojej zlosti. Zažiarila na hore jeho tvár (Mat. 17, 1) a vo svete jeho povesť. Nezlomil sa, čiže nezničili

ho, keď ani v sebe, ani v svojej Cirkvi neustúpil prenasledovateľom, aby prestal jestvovať. Preto sa ani nestalo, ani sa nestane, čo hovorili, alebo hovoria jeho nepriatelia: »Kedy zomre a zahynie jeho meno?« (Žalm 40, 6.) Kým nevykoná súd na zemi. Hľa, tu je zjavné, čo sme ako skryté hľadali. Je to vlastne posledný súd, ktorý vykoná na zemi, keď sám príde z neba. A to, čo je na konci jeho proroctva: »A v jeho mene budú dúfať národy«, vidíme, že sa to už splnilo. Keďže toto nemožno poprieť, preto by sa malo aj to za pravdu pokladať, čo sa tak bezočivo popiera. Kto by sa bol nazdal, že aj tí, ktorí nechcú veriť v Krista, už s nami vidia a keďže nemôžu popierať, škripajú zubami a schnú od zlosti? Kto by sa nazdal, že národy budú dúfať v mene Kristovom vtedy, keď Krista chytili, poviazali, bili, vysmievali a križovali? Keď už aj sami jeho učeníci stratili nádej, ktorú už v ňom začali mať? Vtedy sotva jeden lotor na kríži v neho dúfal, a teraz dúfajú národy po všetkých krajinách rozídené, a aby azda naveky nezomreli, žehnajú sa znakom toho kríža, na ktorom on zomrel. Nech teda nik nepopiera, ani nech nepochybuje, že Ježiš Kristus tak vykoná posledný súd, ako to predpovedajú sväté knihy. Iba ak by niekto neviem z akej nenávisťi alebo zaslepenia neveril svätým knihám, ktoré už celému svetu dokázaly svoju pravdorečnosť. Na tom súde, alebo krátko pred ním, alebo po ňom, stanú sa tie veci: príchod Eliáša tesbitského, príchod Kristov na súd, zmŕtvychvstanie zomretých, oddelenie dobrých od zlých, spálenie sveta a jeho obnovenie. Musíme veriť, že to všetko naozaj príde. Ale ako a v akom poriadku tie veci prídu, to nás potom lepšie naučí skúsenosť, ako to, čo teraz nevie preklenúť ľudská myseľ. Predsa však myslím, že prídu v takom poriadku, ako som uviedol.

Zostávajú nám ešte dve knihy z tohoto diela, aby sme s božou pomocou dokonali to, čo sme sľúbili. Prvá z nich bude o treste zlých, druhá o blaženosti spravodlivých. V nich, ak Boh dá, vyvrátia sa tie ľudské námietky, ktoré nešťastníci, mŕdrujú proti predpovediam a božím sľubom, ako by žuvali, a pohŕdajú pokrmom spasiteľnej viery, ako by falošným a smiešnym. Tí zas, ktorí smýšľajú podľa Boha, za najväčší dôkaz všetkého toho, čo sa ľuďom zdá neuveriteľným, — ale jednako je to v Písme svätom, ktorého pravdivosť bola už rozlične dokázaná — pokladajú pravdomluvnú všemohúcnosť Boha, o ktorom sú presvedčení, že nijako v tých veciach nemohol klamať a že má moc urobiť to, čo sa neveriacemu zdá nemožným.

KNIHA DVADSIATA PRVÁ

PREHLAD DVADSIATEJ PRVEJ KNIHY

Posledné dve knihy chcú hovoriť jedna o treste zatratených a druhá o odmene svätých. Táto hovorí o treste zatratených a vysvetľuje možnosť večného trestu. Neverci sa nad tým pozastávajú, ako môže ľudské telo v ohni večne horieť a pritom nikdy nezhorieť, alebo ako môže telo večne trpieť, a tiež nezomrieť. Skúsenosť učí, že telo, poddané bolesti, je smrteľné, že raz musí zomrieť. To však neznamená, že aj po zmŕtvychvstaní budú mať telá také isté vlastnosti, ako majú terajšie telá. Ba je isté, že telá budú mať potom celkom iné vlastnosti. Napokon aj v ríši prírody sú mnohé úkazy a zjavy, ktorým by človek neveril, keby sa o nich neprevedčil na vlastné oči, alebo mnoho je vecí veľmi zázračných, ktoré nás však nijako neprekvapujú, lebo sú už všedné, zvykli sme si na ne. Ba niekedy aj ľudský duch vie previesť veci, ktoré nie sú pochopiteľné na prvý pohľad, a tým skôr vie také veci urobiť démon. Avšak všetky sily vložil do prírody a vecí sám Boh, a len niektorý človek ich objavil, zakiaľ druhý o nich nevie, a preto sú mu nevysvetliteľné niektoré úkazy. Boh tým, že oznámil niektoré veci, už tým vlastne vyhlásil dôvod ich jestvovania. Tak isto je to aj s večnými trestami. Tie Boh vyhlásil, a preto ich jestvovanie je skutočné a pravdivé. Akého druhu budú večné tresty, to je známe jedine svätým. Lež tí svoju vedomosť nenadobudli zo skúsenosti, ako by sami na sebe boli skúsili tie tresty, ale Boh im zjavil. Isté je, že aj telo bude trpieť ohňom. Nemožno hovoriť, že je nespravodlivé, aby človek za krátky hriech musel trpieť dlhý, veľmi dlhý trest. Je v tom vraj nepomernosť. Môžeme povedať, že aj svetské zákony sú také isté. Pre krátky priestupok, totiž, ktorý trvá len chvíľku, dáva sa dlhý trest, trvajúci niekoľko rokov, a nikomu nepríde ani na um obviňovať zákon z nespravodlivosti. Totiž pri priestupkoch a zločinoch sa nemeria dĺžka, ale akosť priestupku a zločinu. A kto môže vedieť, ako hľadá Boh na hriech? Za aký

priestupok ho pokladá? Isteže za veľký, keď ho tak veľmi trestá! Život na zemi musí znášať veľa utrpenia. Aj tí, ktorí hovoria, že boli cez celý život šťastní, aj tí vlastne trpia, keď nie iným, aspoň smrťou. Preto všetka kresťanova nádej je namierená na druhý život, večný život. Kým žije človek, musí bojovať so všelijakými strasťami a aj svojimi vlastnými vášňami. Boj s vášňami môže človek víťazne skončiť len v tom veku, keď už nadobudol užívanie rozumu. Niektorí ľudia, a sú medzi nimi aj kresťania, ktorí z akejsi pomýlenej sústrasti alebo milosrdenstva myslia, že tresty pekla nebudú večné, ale že po istom čase sa všetci ľudia vyslobodia zo zatratenia. Podľa veľkosti svojich hriechov tam budú vraj dlhšie alebo kratšie. Ba Origenes šiel v tomto náhľade tak ďaleko, že učil, že vraj aj démoni sa raz vyslobodia. Iní zas tvrdili, že na príhovor svätých sa všetci ľudia po poslednom súde vyslobodia. Iní ešte, že vraj tí, ktorí boli v Cirkvi katolíckej pokrstení, tí sa vraj všetci zachránia. Ešte iní, že vraj len tí sa zachránia, ktorí v Cirkvi požívali Telo Pánovo. Napokon aj takí boli, čo silu vyslobodenia pripisovali modlitbe Otčenáša a skutkom milosrdenstva, almužnám. Priznať vyslobodenie démonov, bolo by celkom zjavne sa postaviť proti slovám Písma. A tak isto sa nevyslobodia ani zlí zatratení. Veď Cirkev sa nikde nemodlí za diablov alebo zatratencov, ale modlí sa len za zomretých. Miesta Písma, ktoré by chceli niektorí vysvetlovať o milosrdenstve, platnom aj pre zatratených, hovoria vlastne o božom milosrdenstve, ktoré trvá a je vlastne nekonečné, ale len kým človek žije. Po smrti si nik nemôže získavať zásluhy. Tak isto sviatosti, alebo prijímanie Tela Pánovo samo v sebe nikoho nezachráni, ale musí aj svoj život zariadiť podľa príkazov božích, ak sa chce zachrániť. Napokon ani skutky milosrdenstva samy osebe nikoho nezachránia, lebo potom by sa mohol aj najväčší zločinec celkom ľahko vykúpiť majetkom. Potrebné je tiež žiť podľa Krista, mať Krista za základ, t. j. cieľ a príčinu života. Človek musí najprv sebe preukázať milosrdenstvo, totiž svojej duši, musí zanechať hriechy, a potom mu môžu osožiť almužny a skutky milosrdenstva, ktoré preukázal voči blížnym. Modlitba Otčenáša má pripomenúť, že sme všetci hriešni. A odpustenie hriechov na základe modlitby Otčenáša môžu čakať len spravodliví, totiž tí, ktorí nemajú veľké hriechy, ale len všedné. Modlitba a dobré skutky môžu človeka zachrániť, avšak len pred súdom, po ňom už prestane čas zásluh a nápravy.

HLAVA PRVÁ

O čom bude reč v tejto knihe?

(Obsah.)

V tejto knihe bude reč o treste zatratených, ktorý musia podstúpiť po súde Ježiša Krista. Hovorím najprv o treste zatratených preto, aby potom lepšie vynikla a skôr sa uverila blaženosť dobrých, o ktorej budem hovoriť v poslednej knihe.

HLAVA DRUHÁ

Ako môžu telá v ohni večne žiť?

Na čo poukážem, čím by som presvedčil nevercov, že oživené a žijúce ľudské telá nielen že smrťou nezaniknú, ale môžu aj trvať v mukách večného ohňa? Nechcú, aby sme sa v tom odvolávali na moc Všemohúceho, ale žiadajú, aby sme ich presvedčili nejakým príkladom. Keby sme im odpovedali, že jestvujú bytosti porušiteľné, lebo sú smrteľné, ktoré jednako v ohni žijú; že istý druh chrobákov žije v prameňoch horúcej vody, ktorej horúčavu človek neznesie; a tie chrobáky nielenže tam žijú, ale mimo tej horúčavy ani nemôžu žiť, to nám alebo neuveria, ak im to nemôžeme ukázať, alebo, ak by sme im to mohli aj ukázať, alebo hodnovernými svedkami dokázať, budú tvrdiť, že je to nedostatočný dôkaz, lebo spomenuté živočíchy nežijú ustavične a v takej horúčave žijú bez bolesti, lebo žijú v podmienkach, vhodných ich prirodzenosti. Ako keby nebolo neuveriteľnejšie žiť v takých podmienkach, ako v nich trpieť. Iste je čudné trpieť v ohni, a predsa žiť; ale čudnejšie je žiť v ohni, a netrpieť. Ak sa verí jednému, prečo by sa nemalo veriť aj druhému?

HLAVA TRETIA

Či po telesných bolestiach nasleduje vždy telesná smrť?

(Obsah.)

Hovoria niektorí, že niet takého tela, ktoré by mohlo trpieť, ale nemohlo by zomrieť. Táto námietka nehovorí nič iného, len to, že ľudia takúto skúsenosť nadobudli na zemi, teda o zemských telách. Ináč je to námietka, že nejestvuje to, o čom sa nemôžem presvedčiť. A keďže nepoznajú telá, aké budú po vzkriesení, nemôžu vlastne o nich vynášať nijaké sudy. Bolesť je znakom života, lebo všetko, čo trpí, nevyhnutne žije. Príčina, že bolesť zabíja telo, je v tom, že duša je s telom tak spätá, že pred veľkou bolesťou ustupuje a odchádza. Duša môže trpieť bolesť, ale zomrieť nemôže.¹⁾ Rovnako bude s telami zatratených. S telom bude trpieť aj duša, hoci príčina bolesti je v tele. Samotné telo bez duše netrpí. Ak by sa príčina smrti odvodzovala od bolesti, smrť by sa týkala viac duše, lebo duša viac trpí. Keď teda duša, ktorá viac trpí, nemôže zomrieť, prečo by malo zomrieť telo, ktoré bude trpieť? Prečo by bolo neuveriteľné, že večný oheň môže pôsobiť telu bolesť, a nie smrť, ak telo zapríčiňuje duši bolesť, a nenúti ju zomrieť? Bolesť teda nie je nevyhnutnou príčinou smrti.

HLAVA ŠTVRTÁ

Priklady z prírody, že aj v mukách môže telo žiť.

Ak podľa prírodovedných bádateľov salamandra žije v ohni, a niektoré vrchy na Sicílii od nepamäti až dodnes neustále horia plameňom, a predsa sa nezmenšujú, to sú dostatočné dôkazy, že nie všetko zhorí, čo horí; a ak aj duša dokazuje, že nie všetko musí zomrieť, čo trpí, prečo sa od nás žiadajú ešte dôkazy, že telá odsúdených na večný trest ani v ohni nestrácajú svoju dušu a horia bez zhorenia a cítia bolesť beztoho, aby musely zaniknúť? Takú vlastnosť bude mať potom podstata tela, danú jej od toho, ktorý tak podivne a rozmanito dal toľkým veciam vlastnosti, na ktoré sa dívame, ale pretože sú početné, nevzbudzujú v nás obdiv. Lebo kto, ak nie Boh, dal telu mŕtveho páva vlastnosť, že nehynie? Keďže sa nám to videlo neuveriteľným a naskytila sa príležitosť, že nám raz v Kartágu predložili na stôl pripraveného toho

vtáka, kázali sme odseknúť časť z jeho prŕs a odložiť. Po uplynutí toľko dní, keď sa každé mäso začína kaziť, toto mäso sa vôbec nekazilo, ba ani nezapáchalo. A nepokazilo sa ani za tridsať dní a ani po roku sa neskazilo, len sa vysušilo a scvrklo. Kto dal plevám toľko chladu, že sneh nimi posypaný sa zachová, alebo toľko tepla, že v nich dozreje nezrelé ovocie?

Kto vypočíta divy ohňa? V ňom všetko spálené čierne, hoci oheň je jasný. Hoci je najkrajšej farby, predsa pozbavuje všetky veci farby a zo žeravého uhlíka robí čierny uhoľ. Ale ani to nie je vždy tak, lebo napríklad rozpálené kamene obeľujú a čím je oheň červenejší, tým sú ony belšie, a biele sa podobá viac svetlu a čierne zas viac tme. Keď oheň v horiacom dreve rozpaľuje kamene, nemá opačný účinok v sebe opačných veciach. Hoci kameň a drevo sú rozličné veci, predsa nie sú si opačné, ako napríklad biele a čierne, z ktorých oheň dáva jedno kameňom a druhé drevu. Sám jasný dáva jasnosť kameňom a zatemňuje drevo, keď ho opustí, hoci ho zjasňoval, keď v ňom žil. Či aj pri uhlí nie je podivná krehkosť, že sa pri najslabšom údere láme a pri najmenšom tlaku rozmrví, ale má zas aj takú trvácnosť, že mu nijaká vlhkosť neuškodí, ani neviem aké veky ho nezničia. Preto dávajú uhlie aj pod hraničné kamene (medzníky) na poliach, aby sa predišlo sporom, ktoré by mohli po čase vzniknúť, v ktorých by sa tvrdilo, že zasadený hraničný kameň neoznačuje správne medzu. Kto to urobil, aby uhlie tak dlho vydržalo vo vlhkej zemi, kde drevo hnieje? Urobil to ničiteľ všetkých vecí, oheň.

Pozrime sa aj na podivné vlastnosti vápna. Okrem toho, čo sme už spomenuli, že od ohňa obelie, od čoho iné veci očervenejú, okrem toho berie do seba aj oheň a uchováva ho aj vtedy, keď pre iných, čo sa ho dotýkajú, je už len chladnou hrudou, a nijaký telesný smysel vtedy už nepocíti skrytý oheň. Keď ho skusmo zistíme, hoci ho aj nevidíme, predsa jestvuje vo vápennom kuse akosi uspaný. Preto hovoríme, že vápno je živé, ako keby skrytý oheň bol neviditeľnou dušou viditeľného tela. To je však pri ňom čudné, že keď ho hasíme, vtedy horí. Ak chcem vápno pozbaviť skrytého ohňa, ponoríme ho do vody alebo vodou zalejeme, a hoci bolo dosiaľ studené, začína vriieť teraz od toho, od čoho všetky iné veci chladnú. Tak teda keď kus vápna zomiera, ukazuje sa v ňom skrytý, ustupujúci oheň a potom ako by po smrti, tak ochladne, že už aj pri dotyku s vodou nebude horieť a keď sme ho predtým volali živým, teraz ho už voláme zahaseným. Azda

sa už nič iného nedá povedať o divných vlastnostiach vápna? Dá sa, aj povieme. Ak miesto vody použiješ olej, ktorý je predsa veľkým napomáhateľom ohňa, vápno sa nezapáli, hoci by si ho neviem ako hrúžil alebo polieval. Keby sme taký div počuli alebo čítali o nejakom indickom kameni a nemohli by sme sa o tom presvedčiť, iste by sme to pokladali za klamstvo, alebo by sme sa aspoň veľmi čudovali. Keď máme dôkazy takých vecí každodenne pred očami, zovšednejú nám, nie preto, že by byly menej divné, ale svojou ustavičnou prítomnosťou zovšednejú. Tak sme sa prestali čudovať niektorým veciam, dovezeným k nám z ďalekej Indie, veciam tiež veľmi čudným.

Diamantový kameň majú u nás mnohí, najmä zlatníci a znalci perál. Tento kameň nemôžu ničím obrobiť, ani železom ani ohňom ani ničím iným, ale len krvou capa. Tí, ktorí ho majú a poznajú jeho vlastnosti, či sa mu tak čudujú ako tí, ktorí prvý raz poznali jeho silu? Ktorí ju nepoznajú, azda ani neveria, alebo ak aj veria, predsa sa čudujú, že je to neobyčajná vec. Ba aj keď sa im prihodilo, že to sami skúsili, jednako sa ešte čudujú nad neobyčajnosťou, ale každodennosť skúsenosti pomaly stiera príčinu obdivu. O magnete vieme, že priťahuje železo. Keď som to videl prvý raz, zhrozil som sa. Videl som, ako magnetový kameň priťahal k sebe železný prsteň, ktorý na ňom zostal visieť. Potom ako by železu, sebou prichytenému, dal zo svojej sily, to prichytilo zas druhý prsteň, ako magnet prichytil prvý prsteň. Potom sa tak isto pripojil tretí prsteň, potom štvrtý a viac a byly pospájané nie vnútorne, ale zvonku, len ako by prilepené a tvorily reťaz prsteňov. Kto by neobdivoval moc magnetu, ktorá nebola len v ňom, ale prechádzala aj do toľkých ďalších telies a spájala ich neviditeľným sväzkom? Ale ešte čudnejšie je to, čo som sa dozvedel o magnete od svojho spolubrata a spolubikupa Severa Mílevitana. Hovoril, že keď bol u Batanriusa, niekdajšieho správcu Afriky, že videl, ako vytiahol magnet, držal ho pod striebrom a na striebro položil železo. Potom keď pohyboval pod striebrom rukou, v ktorej mal magnet, tak isto sa pohybovalo železo, položené na striebre, a striebro uprostred zostalo nepohnuté. Povedal som, že to on vedel, že som to od neho počul a ja som uveril, ako by som to bol sám videl. Uvediem aj to, čo som čítal o magnete. Keď sa položí vedľa neho diamant, už nepriťahuje železo a ak má železo pritiažené a priblíži sa diamant, ihneď železo pustí. Magnet rozposiela India. Keď už my, keď sme ho poznali, prestali sme

sa čudovať, o čo viac tí, od ktorých ho máme, ak ho môžu ľahko získať, tak isto ako my vápno, ktoré hoci vrije od studenej vody, slúžiacej obyčajne na zahasenie ohňa, a nevrie od oleja, oheň obyčajne roznečujúceho.

HLAVA PIATA

Pričinu mnohých úkazov nemožno spoznať, a predsa ich skutočnosť je nepochybná.

Neverci, ktorí žiadajú od nás vysvetlenie božích zázrakov, či už minulých alebo budúcich, ktoré im ohlasujeme, ale skúsenosťou nemôžeme dokázať, nakoľko presahujú silu ľudského umu, naše tvrdenie pokladajú za falošné. Nech nám teda oni sami vysvetlia toľko rozmanitých úkazov, ktoré môžeme vidieť alebo vidíme. Ak zistia, že to človek nemôže vysvetliť, musia priznať, že ak niečo nemožno pochopiť a vysvetliť, to ešte nie je dôvod, aby to nemohlo jestvovať v minulosti alebo v budúcnosti, najmä keď aj v prítomnosti sú veci, ktoré tiež nemožno pochopiť a vysvetliť. Nehovorím o množstve tých vecí, ktoré sú v rozličných knihách opísané, alebo ktoré sa staly a minuly, ale o tých, ktoré ešte aj dnes sú na niektorých miestach. Ak by ta niekto chcel a mohol ísť, môže sa na vlastné oči presvedčiť o ich pravdivosti. Spomeniem len niektoré. Hovorí sa, že soľ z Agrigentu na Sicílii sa v ohni topí sa vo vode praští ako v ohni. V krajine Garamantov je vraj prameň, vo dne tak studený, že sa nedá z neho piť, a v noci tak horúci, že ho nemožno dotknúť. Iný prameň v Epíre je taký, v ktorom zapálené sviece zhasínajú ako aj v iných prameňoch, ale čo je zas nie ako v iných, zhasnuté sa zapalujú. Asbest, arkádsky kameň, má od toho meno, že raz zapálený sa už nedá zhasiť. (Asbestos — neuhasiteľný.) V Egypte drevo z určitej figy nepláva na vode ako iné drevá, ale sa ponára, a čo je ešte čudnejšie, keď za istý čas bolo na dne, vypláva na povrch, hoci by sa zdalo, že premočené bude ešte ťažšie, pre vlhkosť, ktorú uzatvára v sebe. V sodomskej krajine sa rodia jablká a celkom sa podobajú zreлым, ale keď sa do nich zahryzne alebo ak ich niekto stisne a koža praskne, rozprášia sa na dym a popol. Pyrit, perský kameň, ak ho v dlani mocne tlačíme, páli ruku, podľa čoho je vlastne aj jeho meno. (To pyr — oheň.) V Perzii sa vyskytuje kameň selenit, ktorého lesk rastie alebo sa umenšuje súčasne s mesiacom. (É seléne —

mesiac.) V Kapadocii sa vraj kobyly oplodňujú vetrom, ale ich zriebätá žijú len tri roky. Tylon, indický ostrov, má tú prednosť pred všetkými krajinami, že tamajšie stromy nikdy nestrácajú svoje listie. (Asi Ceylon.)

Tí neverci, čo nechcú veriť svätému Písmu, nech mi vysvetlia, ak môžu, tie divy a nespočetné iné, ktoré nie už ako dávne a minulé činy sú opísané v dejinách, ale ktoré trvajú stále na mieste, a ktoré ja, inou vecou zaujatý, nemôžem všetky vypočítať. Písmu neveria, lebo ho nepokladajú za božské, nakoľko spomína veci ťažko uveriteľné, ako sú aj tieto, o ktorých teraz hovoríme. Hovorí, že to nik nepochopí, aby telo horelo, a nezhorelo, — trpelo, a nezomrelo. Veľkí sú to mudrci, ktorí vedia vysvetliť všetko, o čom sa všeobecne vie, že je nepochopiteľné a čudné, nech nám teda vysvetlia tých niekoľko vecí, ktoré sme uviedli. Keby o tých veciach nevedeli a my by sme im povedali, že sa kedysi stanú, ešte menej by tomu určite verili, ako tomu, o čom im teraz hovoríme, že bude. Ktorý z nich by nám uveril, keby sme mu, ako teraz, hovorili o telách, že budú žiť a stále horieť a trpieť, a nikdy nezomrú, keby sme povedali, že v budúcom živote bude taká soľ, ktorá sa bude v ohni topiť ako vo vode a vo vode prašťať, ako v ohni; alebo že bude taký prameň, ktorý je za nočného chladu taký horúci, že sa ho nemožno dotknúť, a za dennej horúčavy taký chladný, že nemožno z neho piť; alebo že bude taký kameň, ktorý bude páliť ruku toho, kto ho bude v ruke držať, alebo iný taký, ktorý zapálený nezhorí; alebo iné také divy, ktoré som uviedol, zakiaľ som mnoho iných vynechal; keby sme nevercom povedali, že také veci budú v budúcnosti a oni by nám nato odpovedali: »Ak chcete, aby sme tomu verili, vysvetlite nám všetky tie veci« -- museli by sme sa priznať, že to nedokážeme, lebo slabý ľudský rozum nevie vysvetliť tieto a podobné božie divy. Prečsa však pevne veríme, že Všemohúci nestvoril tie veci bez príčiny. hoci ich ľudský rozum nevie vysvetliť a nie sme istí, čo chcel. V tom sme si však celkom istí, že Bohu nie je nič nemožné, čo by chcel, a my mu veríme všetko, čo nám hlása, a nemôžeme veriť že je nemožný a klamlivý. A tí ohovárači viery a vymáhajúci, aby sme im všetko vysvetlili, čo povedia na tie veci, ktoré ľudský rozum nevie vysvetliť, a ktoré predsa jestvujú a zdajú sa odporovať prirodzenosti? Keby sme povedali, že tie veci ešte len budú, aj vtedy by tí neverci od nás vymáhali vysvetlenie, ako aj teraz vymáhajú vysvetlenie toho, o čom im hovoríme, že bude. A keďže

aj vo veciach jestvujúcich rozum náš a reč naša sú nedokonalé, aby ich obsiahly a vysvetlili, a predsa jestvujú, tak isto aj tie budúce veci nebudú nejestvovať preto, že ich rozum náš tak isto ako tie prvé, nechápe.

HLAVA ŠIESTA

Nie všetky divy sú prirodzené: niektoré sú dielom ľudského ducha, niektoré zas diabla.

(Obsah.)

Mnohí nám budú namietat', že neveria v divy, ktoré im predkladáme na verenie a povedia: »Ak máme my veriť vašim divom, verte aj vy našim.« A potom nám predložia naozaj niektoré svoje. Je kdesi chrám Venušin, pri ňom svietnik, na ktorom horí svetlo. Hoci je svietnik pod holým nebom, predsa nijaký vietor ani dážď ani búrka ho nezhasí. Preto sa aj lampa volá »nezhasínajúca lampa«, po grécky lychnos asbestos, podobne ako ten kameň.²⁾ Na to len toľko povieme, že ak skutočne taký chrám niekde jestvuje a ak skutočne je tam ten svietnik so svetlom, môže to byť buď nejakým tajomným zariadením, buď aj použitím nami spomínaného asbestu, alebo azda aj pomocou démona sa môže niečo takého diať. Podobne sa spomínalo, že v nejakom chráme akési božstvo sa vznášalo v priestore pod klenbou chrámu, vraj svojou mocou. Ale v skutočnosti to bolo urobené pomocou dvoch magnetov,³⁾ jedného v podlahe a druhého v klenbe a socha božstva bola železná. Tak možno teda mnoho pohanských divov vysvetľovať pomocou rozličných, ľudom neznámych zariadení, alebo aj pomocou diablov, ktorí chcú čím viac ľudí zviest' od úcty pravého Boha.

HLAVA SIEDMA

Božia všemohúcnosť je dostatočnou príčinou viery v neobyčajné veci.

Prečo by nemohol Boh urobiť, aby aj telá mŕtvych ožily a večný oheň trápil telá zatratených, keď ten Boh učinil svet, plný nespočetných divov na nebi, na zemi, v povetrí a vo vode, keď už aj svet je nepochybne väčším a významnejším zázrakom ako všetko to, čoho je plný. Naši protivníci, hoci veria, že je Boh, ktorý stvo-

ril svet a že sú bohovia, ktorých Boh učinil a pomocou ktorých vraj riadi svet, hoci nepopierajú, ba ešte tvrdia, že jestvujú mocnosti, schopné robiť divy, či už z vlastnej vôle alebo pomocou kultu alebo obradov, alebo že jestvujú pozemské mocnosti, schopné robiť magické divy, predsa keď im pripomenieme divné úkazy uprostred iných vecí, ktoré nie sú ani rozumnými bytosťami, ani duchami, obdarenými rozumom, ako napríklad niektoré vyššie spomínané, odpovedajú: »To je celkom prirodzená vec, prirodzenosť tých vecí je už taká, tie úkazy sú vlastnosťou tých prirodzeností.« Dôvod, že soľ z Agrigentu sa v ohni topí a vo vode praší, je v tom, že je to prirodzenosť tej soli. A predsa sa to zdá proti prirodzenosti, ktorá nie ohňu, ale vode dala moc roztápania, a nie vode, ale ohňu moc sušenia. Ďalej tvrdia, že prirodzenosť tej soli je práve v protivách. Tak vysvetľujú aj čudné úkazy gramantického prameňa, v ktorom tá istá žila tak chladí vo dne a tak páli v noci, že to nemožno vydržať. Tak isto hovoria aj o inom, ktorý hoci je chladný na dotyk a hoci ako aj iné pramene hasí doň vloženú sviečku a zapálenú, ale rozdielny od iných v tom, že zapaľuje zhasenú sviecu. To isté vravia o kameni asbestu, ktorý nemá vlastný oheň v sebe, ale raz zapálený tak horí, že ho nemožno zhasiť. To samé napokon hovoria o iných veciach, ktoré sa už neoddá vypočítavať a ktoré, hoci majú v sebe neobyčajnú moc, a ako sa zdá, opačnú prirodzenosť, to už nevedia ináč vysvetliť, len výpovedou, že taká je už prirodzenosť tých vecí. Priznám sa, že je to krátke vysvetlenie, ale stačí. Keďže je však Boh pôvodcom všetkých prirodzeností, prečo nechcú pristať na našu odpoveď, keď chcú, aby sme im vysvetlili to, čo sa im vidí neuveriteľné, a my odpovedáme, že aká je vôľa všemohúceho Boha. Boh sa predsa pre nič iného nemenuje všemohúcim, len preto, že môže spraviť všetko, čokoľvek chce. On mohol stvoriť toľko vecí a takých, ktoré keby sa zjavne neukazovali, alebo by o nich nehovorili, hodnoverní a žijúci svedkovia, iste by sa pokladali za nemožné. Nehovoríme len o tých, čo sú nám celkom neznáme, ale aj o tých, ktoré ako dobre známe, som spomenul. Tie veci medzi nami nemajú iného svedka, okrem tých svedkov, ktorých knihy, o tých veciach napísané, čítame; a písali o tých veciach tí, čo neboli poučení od Boha a ako ľudia mohli prípadne aj poblúdiť. Každý teda môže v tie veci neveriť a nikoho nemožno zato haniť.

Ani ja nemienim veriť opovážlivo všetkým divom, ktoré som uviedol. Ani neverím v ne natoľko, aby som nemal o nich nijakú

pochybnosť, okrem tých, o ktorých som sa na vlastné oči presvedčil a ktoré môže každý potvrdiť. Medzi také veci, napríklad, patria: o vápne, ktoré vrie vo vode a v oleji zostane chladné; o magnete, ktorý akousi neznámou a smyslami nepostihnuteľnou príťažlivou silou nepohne slámkou, ale priťahuje železo; o mäse páva, ktoré sa neskazí, hoci aj Platónovo telo podľahlo skaze; o plevách, ktoré chladia tak, že sa sneh pod nimi netopí, ale aj hrejú tak, že ovocie v nich dozrieva; o jasnom a svietiacom ohni, ktorý súhlasne so svojou jasnosťou vybieli vypálené kamene, a oproti svojej jasnosti zas veľa iných vecí začadí a očierni. Podobná je vlastnosť oleja, ktorý je jasný a robí čierne škvrny, alebo bieleho striebra, ktoré robí čierne čiary. Alebo aj uhlie: oheň mení pekné biele drevo na mrzké a čierne uhlie, avšak tvrdé drevo, ktoré podlieha hnilobe, mení na krehké uhlie, ktoré však nikdy nehnie. Niektoré z tých vecí sú známe mne, ale aj iným ľuďom, niektoré zas všetkým ľuďom sú známe. Podobných vecí je ešte ďaleko viac, ale bolo by zdĺhavé uvádzať ich všetky v tej knihe. Čo sa týka tých divov, ktoré som sám nevidel, ale som ich uviedol, lebo som o nich čítal, nemohol som nájsť vážnych svedkov, od ktorých by som sa bol dozvedel, či sú tie divné úkazy pravdivé. Okrem tých dvoch: jeden o prameni, v ktorom horiace sviece hasnú a zhasené sa zapalujú, druhý o sodomských jablkách, navonok dozretých a vnútri majúcich dym a popol. Čo sa týka prameňa v Epire, nestretol som v skutočnosti takých, ktorí by ho videli, ale taký sám prameň poznali v Galii, neďaleko mesta Gratianopolis (Grenoble). O sodomskom ovocí nielen celkom hodnoverné knihy hovoria, ale aj veľmi mnohí ľudia svedčia, že ho videli, preto nemôžem mať o tom nijakú pochybnosť. Čo sa iných vecí týka, taký pomer mám k nim, že ich nemôžem ani popierať, ale ani nemôžem potvrdiť ich pravdivosť. Uviedol som ich predsa preto, lebo som o nich čítal u spisovateľov toho odboru, s ktorými vlastne zápasím. Chcel som tým ukázať, ako mnoho z našich protivníkov verí tomu, čo je v ich knihách napísané, bez toho, aby to dokázali. Keď však my hovoríme, že všemohúci Boh má urobiť také veci, ktoré prevyšujú ich skúsenosť a rozum, nechcú veriť, ani keď sa im tie veci vysvetlia a dokážu. Lebo aký lepší a presvedčivejší dôvod možno udať nad ten, že Všemohúci môže také veci urobiť a že ich urobí, lebo tak predpovedal v tých istých knihách, kde sa rovnako predpovedaly iné veci, a tie sa už splnily, čo možno celkom hmatateľne dokázať. Splní, čo predpovedal, hoci sa

to zdá nepochopiteľné a nemožné, tak isto, ako napríklad, splnil to, čo bol predpovedal, že neveriaci pohani uveria v neuveriteľné veci.

HLAVA ÔSMA

Nie je protiprirodzené, ak v nejakej veci, ktorej prirodzenosť je známa, začne byť niečo odlišné od toho, čo je známe.

(Obsah.)

Naši nepriatelia nechcú uznať, aby mohli telá v treste stále horieť a nezhorieť a trpieť a nezomrieť, lebo vraj nemožno zmeniť prirodzenosť akejkoľvek veci, ktorá musí byť len taká, aká je. Keby uznali naše sväté knihy a to, čo je v nich, našli by tam, že napríklad ľudská prirodzenosť bola iná pred hriechom a iná po ňom a celkom iná bude po zmŕtvychvstaní. Musíme preto z ich kníh dokázať, že nejaká vec môže mať v sebe niečo iného, čo predtým nemala. Nejdem spomínať všetko, ale aspoň niečo. V knihe Marca Varra, nadpísanej »De gente populi Romani« — O pôvode rímskeho národa — sa tvrdí, že raz sa ukázal na hviezde Večernici zvláštny znak, akého nebolo nikdy predtým ani potom, totiž zmenila svoju farbu, beh, rozmery, vlastnosti. Teda môžeme povedať podľa toho, že zmenila svoju prirodzenosť, lebo nadobudla vlastnosti, ktorých predtým nemala. A tak by sme mohli pokračovať. Nám však stačí vedomie, že nič nemôže byť protiprirodzené, čo sa stalo podľa božej vôle. A Boh môže zmeniť aj prirodzenosť vecí, totiž dať im také vlastnosti, ktorých predtým nemaly, lebo ak vedel a mohol stvoriť prirodzenosť vecí, iste tým skôr je v jeho moci, aby zmenil prirodzenosť vecí. A tak aj telám vo večnosti môže dať nové vlastnosti, ktoré predtým nemaly a ktoré sú nám podľa nášho náhľadu pozemského čudnými, ba zdajú sa nám aj nemožnými.

HLAVA DEVIATA

Peklo a večné tresty.

To, čo povedal Pán skrze svojho proroka o večnom treste, že »Červ ich nezomrie a oheň ich nevyhasne« (Iz. 66, 24), to sa splní, celkom isto sa splní. Aby nám to ešte dôraznejšie pripomenul, sám Pán Ježiš, hovoriac o údoch, ktoré nás pohoršujú — vlastne o ľu-

ďoch, ktorí sú nám natoľko milí, ako naše najbližšie údy —, rozkazuje ich odňať a hovorí: »Lepšie ti bude zmrzačenému vojsť do života, ako mať obe ruky, a ísť do pekla, do neuhasiteľného ohňa, kde ich červ neumiera ani oheň nehasne.« Rovnako hovorí o nohe: »Lepšie ti bude kuľhavému vojsť do večného života, ako by si mal obe nohy, a tak ťa hodili do pekla s neuhasiteľným ohňom, kde ich červ neumiera ani oheň nehasne.« A nie ináč hovorí o oku: »Lepšie ti bude jednookému vojsť do kráľovstva božieho, ako by si mal obe oči, a tak ťa hodili do ohnivého pekla, kde ich červ neumiera ani oheň nehasne« (Mar. 9, 42—48). Nemrzelo ho trikrát opakovať tie isté slová na jednom mieste. Koho nepostraší opakovanie a pohrozenie trestom, tak dôrazné ústami samého Boha?

Tí, ktorí chcú oba tresty, t. j. oheň aj červa, rozumieť len o treste duše, a nie tela, hovoria, že vytvorení z božieho kráľovstva neskoro a bezvýsledne ľutujú vnútornou bolesťou, ktorú možno priliehavo pomenovať horiacim ohňom, odtiaľ aj výrok apoštolov: »Kto trpí pohoršenie, aby to aj mňa nepálilo?« (II. Kor. 11, 29.) Tá istá bolesť duše sa má rozumieť červom. Lebo aj tak — hovoria — je napísané: »Ako moľ šaty a červík drevo, tak sožiera zármutoč srdce muža« (Prísl. 25, 20). Tí však, ktorí nepochybujú, že v tom treste bude trest duše aj tela, veria, že telo sa bude páliť a dušu bude trýzniť červ smútku. Akokoľvek je tento náhľad pravdepodobnejší, lebo je nerozumné hovoriť, že buď telo alebo duša nebude tam trpieť, ja by som predsa len skôr tvrdil, že oba tresty zasiahnu telo, ako že by ani jeden telo nezasiahol. Preto sa v tých slovách nič nehovorí o utrpení duše, lebo to vyplýva samo od seba, bez hovorenia, že ak telo bude trpieť, vtedy aj duša bude trpieť, hoci pohrúžená v ľútosti, ale jalovej. Aj v Starom zákone čítame: »Pomsta tela, bezbožného, oheň a červ« (Sir. 7, 19). Spisovateľ mohol kratšie povedať »pomsta bezbožného«. Prečo však povedal »pomsta tela bezbožného«, ak nie preto, že jedno aj druhé, t. j. oheň a červ, budú trestami tela? Možno aj preto povedal »pomsta tela«, lebo v človekovi bude to potrestané, čo žilo podľa tela (preto človek dôjde do druhej smrti, o ktorej hovorí apoštol: »Ak budete žiť podľa tela, zomriete« (Rím. 8, 13). Nech si každý vyberie, čo chce. Alebo vzťahuje oheň na telo a červa na dušu, prvé vo vlastnom význame, druhé v prenesenom; alebo jedno i druhé na telo, vo vlastnom význame. Vyššie som dostatočne poukázal, že živočíchymôžu aj v ohni žiť, horieť, a nezhorieť, trpieť, a nezomrieť, a to zo zázračnej moci všemohúceho Stvori-

teľa. Kto by to Stvoriteľovi popieral, ten nevie, od koho pochádza všetko, čo sa v prírode obdivuje. Boh stvoril na tomto svete všetky malé i veľké divy, ktoré sme uviedli, a omnoho viac tých, ktoré sme neuviedli, a všetko umiestil na svete, ktorý je sám najväčším zázrakom. Nech si teda každý vyberie, čo chce: či sa červ vzťahuje vo vlastnom smysle na telo, či v prenesenom smysle na dušu. Ktorá z tých mienok je pravdivejšia, to sa jedine potom dokonale ukáže, keď bude vedomosť svätých taká dokonalá, že nebudú potrebovať skúsiť tie tresty, aby ich náležite poznali, ale pochopia ich potom pomocou dokonalej, plnej múdrosti (teraz poznávame len zčiasťky, kým nepríde, čo je dokonalé). Nijako si však nemôžeme myslieť, že budúce telá budú také, že nebudú cítiť nijaké bolesti, zapríčinené ohňom.

HLAVA DESIATA

Či pekelný oheň páli aj zlých duchov, ktorí nemajú tela?

Tu sa naskytá otázka: Ak to nebude netelesný oheň, ako je napríklad bolesť duše, ale oheň telesný (fyzický), ktorý pri dotyku páli, aby mohol trápiť telá, ako potom môže byť trestom pre zlých duchov? Veď ľudom a diablom má byť určený za trest ten istý oheň, o ktorom hovorí Kristus: »Odídte odo mňa, zlorečení, do ohňa večného, ktorý je pripravený diablovej a jeho anjelom« (Mat. 25, 41). Možno, že diabli majú nejaké svoje telá, ako pripúšťalo mnoho učencov, telá utvorené z hustého a vlhkého vzduchu, ktorého náraz cítime pri zadutí vetru. Keby ten živel (vlhký vzduch) ohňom nepálil, potom by nepálil, ako páli napríklad v kúpeli (parnom). Aby mohol vzduch páliť najprv sa sám musí zohriať, aby dal to, čo sám prijíma. Ak však niekto tvrdí, že diabli nemajú telá, netreba si s tým hlavu lámať a viesť úporné škriepky. Prečo by sme nemohli povedať, že aj netelesní duchovia môžu akýmsi zvláštnym, ale určitým spôsobom trpieť tresty večného ohňa, keď ľudské duše, ktoré sú určite netelesné, mohly byť aj teraz uzavreté do telesných údov, aj potom budú môcť byť nerozlučne spojené so svojimi telami? Aj duch diablov, alebo radšej duchovia diabli, hoci by nijaké telá nemali, teda netelesní, spoja sa s ohňom, aby ich mučil, nie pravda, tak, ako by plamene, ktoré ich obchvátia mali spojením s nimi oživiť a stať sa bytosťami z tela a duše, ale, ako som už povedal, diabli sa divným a neopísateľným spôsobom

spoja s ohňom, a prijmú od neho trest beztoho, aby mu oni dali život. Aj ten druhý spôsob spojenia, podľa ktorého sa spoja duchovia s telom a stanú sa živými bytosťami, složenými z tela a duše, je tiež divný a nepochopiteľný človekovi, hoci sám človek je tiež takou bytosťou.

Povedal by som, že duchovia bez tela tak budú horieť, ako horel v pekle ten boháč, ktorý hovorí: »Hrozne sa trápim v tomto plameni« (Luk. 16, 24), keby som nepredvídal hneď odpoveď, že plameň bol taký, aké boli aj oči, ktoré pozdvihol, aby videl Lazára; aký bol aj jazyk, pre ktorý chcel aspoň kvapku vody; aký aj prst Lazárov, ktorý mu to mal dať. A to boli predsa len duše bez tela. Preto takým istým netelesným bol aj plameň, ktorý ho páli, aj kvapka vody, po ktorej túžil. Také sú videnia spiacich ľudí, alebo aj tých, ktorí v úchvate vidia netelesné veci, ktoré majú podobu tiel. Ba aj sám človek, hoci je vo videniach v duchu, a nie v tele, vidí samého seba tak podobného vlastnému telu, že celkom nemôže rozoznať (skutočné telo od zjavu). Lež peklo, ktoré sa menuje jazerom ohňa a síry, bude telesným ohňom a bude trápiť telá zatratencov. Buď ľudské telá aj diabolské, ľudské pevné a diabolské vzdušné. Buď ľudské telá spolu s dušami, diablov len ako duchov bez tiel, ale tak, že sa budú stýkať s ohňom, budú z neho brať trest, ale neodovzdajú mu svoj život. Jeden oheň bude spoločný pre jedných i druhých, ako povedala Pravda (Mat. 25, 41).

HLAVA JEDENÁSTA

Či spravodlivosť žiada, aby dĺžka trestov bola toľká ako dĺžka hriechov?

Niektorí, proti ktorým bránime boží štát, pokladajú za nespravodlivé, aby za hriechy hocako veľké, ale vykonané v trvaní krátkeho času, mal byť každý potrestaný večným trestom. Ako keby kdekoľvek a akékoľvek právo vymáhalo, aby len za taký čas bol každý potrestaný, za aký sa dopustil viny, ktorou si trest zaslúžil. V zákonoch, podľa Tullia, je osem druhov trestov: peňazný trest, väzenie, bičovanie, odvetá, verejné zahanbenie, vyhnanstvo, smrť a otroctvo. Ktorý z týchto trestov môže byť vykonaný v takom istom čase, v akom trvalo previnenie, aby čas znášania trestu zodpovedal dĺžke času, v ktorom sa hriech spáchal, okrem odvety? Lebo trest odvety spočíva v tom, že vinník

musí znášať to isté, čo sám urobil.⁴⁾ Podľa toho bol aj zákon: »Oko za oko, zub za zub« (II. Mojž. 21, 24). Je možné, aby vinník v takom istom krátkom čase stratil oko, podľa výroku spravodlivosti, ako on bezbožnosťou a hriechne vybil oko druhému? Ak pobozkanie cudzej ženy sa podľa spravodlivosti má trestať bičovaním, ten, kto dal bozk v okamihu, netrestá sa aj hodinovým bičovaním a sladkosť nepatrnej rozkoše sa netrestá dlhou bolesťou? A väzenie? Či sa vinník posielal do väzenia alebo do pút len na tak dlho, ako dlho trvala jeho vina? Či podľa spravodlivosti musí znášať otrok mnohoročné tresty v putách za to, že slovom alebo jediným úderom, čo pomínie v krátkej chvíli, potupil alebo uderil svojho pána? A čo peňažitý trest, zahanbenie, vyhnanstvo, otroctvo, ktoré sa pravidelne tak ukladajú, že sa pri nich nedáva milosť, nepodobajú sa primerane s týmto životom večným trestom? Nemôžu byť večnými, lebo ani život nie je večný, a predsa hriechy, trestané tak dlhými trestami, môžu sa spáchať vo chvíli. Nebolo človeka, ktorý by tvrdil, že tresty vinníkov sa majú tak chytro skončiť, ako chytro sa spáchalo vraždenie, cudzoložstvá, zneuctenia alebo hocktorý iný zločin, ktorý sa nemá merať podľa dĺžky času, ale podľa rozmerov neprávosti a bezbožnosti. Ak niekoho trescú smrťou za niektorý veľký zločin, či čas smrti, ktorý je nepatrne krátky, pokladajú zákony za trest, a či nie radšej to, že vinníka odstraňujú natrvalo z ľudskej spoločnosti? Ako sa trestom prvej smrti vylučujú ľudia z tohto smrteľného štátu, tak isto sa trestom druhej smrti vylučujú ľudia zo štátu nesmrteľného. Ako zákony smrteľného štátu nedopúšťajú, aby si mohol niekto zabitý doň navrátiť, tak isto zákony druhého štátu nedopúšťajú, aby niekto odsúdený na druhú smrť, mohol sa vrátiť do večného života. Naši protivníci ďalej hovoria: Ako môže byť pravda, čo povedal váš Kristus: »Akou mierou totiž vy budete merať, takou aj vám namerajú« (Luk. 6, 38), keď za dočasný hriech sa trestá večným trestom? Nechápu, že čo sa tam hovorí o rovnakej miere, netýka sa dĺžky času, ale rovnakej miery zlého, totiž, kto zlo urobil, aj trpieť musí zlo. Hoci sa to vlastne týka tej veci, o ktorej vtedy Pán hovoril, totiž o posudzovaní a odsudzovaní bližných. Kto súdi a odsudzuje nespravodlivo, bude spravodlivo súdený a odsúdený. t. j. hoci nie to isté, čo dal, ale v tej istej miere dostane nazpät. Súdom sa prehrešil, súdom aj trpí, hoci to urobil odsúdením, ktoré je nespravodlivé, musí teraz trpieť odsúdením, ktoré je spravodlivé.

HLAVA DVANÁSTA

Pre veľkosť prvého hriechu všetci zasluhujú večný trest.

(Obsah.)

Večný trest sa zdá ľudskému smýšľaniu preto nespravodlivý a čudný, lebo v tomto živote nemáme múdrosť, ktorou by sme pochopili, aké zlo je v hriechu, najmä aké zlo bolo v prvom ľudskom hriechu. Čím väčší prvý človek užíval Boha, tým väčšia bola jeho bezbožnosť, keď dobrovoľne odpadol od Boha. Tým si zaslúžil zlo a zničil dobro, ktoré mohol mať naveky. Tak sa celé ľudské pokolenie stalo odsúdenou masou, ľudské pokolenie zostalo potrestané v prvom človekovi, ako by vo svojom koreni. Každý mal byť potrestaný tým trestom, ak by ho len neoslobodila nezaslúžená milosť a božie milosrdenstvo. Tak sa rozdelilo ľudské pokolenie, aby sa na niektorých ukázalo, čo zmôže milosť a milosrdenstvo, a na niektorých, čo znamená spravodlivý trest. Na všetkých sa nemôže ukázať oboje, aj trest aj milosť, lebo ak by všetci podľahli trestu, nemala by sa na kom ukázať milosť, a naopak, ak by všetci obsiahli milosť, nemal by sa na kom ukázať trest.

HLAVA TRINÁSTA

Niektorí myslia, že vinníci trpia po smrti len preto, aby sa očistili.

(Obsah.)

Hoci platónici učia, že nijaký hriech nezostane bez trestu, myslia, že trest je len nato, aby polepšil vinníka. Teda vlastne by chceli utvrdiť názor, že tresty aj v druhom živote majú len smysel očisťujúci. My hovoríme, že aj na tomto svete sú tresty, ktoré očisťujú ľudí, ale len tých, ktorí sa trestami naozaj polepšia. Všetky časné tresty posielal Boh, buď za minulé hriechy, alebo za hriechy súčasného života, alebo tiež aj preto, aby sa človek cvičil v čnosti. Dočasné tresty trpia niektorí v tomto živote, niektorí po smrti, niektorí aj teraz aj po smrti, ale všetci len do času posledného súdu. A je isté aj to, že nie všetci tí, ktorí si zaslúžili v tomto živote trest a ktorí si ho aj odpykali, že všetci tí budú zas aj vo večnom treste. Ráz očisťujúceho trestu majú teda len časné tresty, či už v tomto živote alebo po smrti, avšak večný trest už nikoho neočisťuje.

HLAVA ŠTRNÁSTA.

Časné tresty tohto života.

(Obsah.)

Hoci každý človek vlastne túži po tom, aby zakúsil čím menej bolesti a trápenia na tejto zemi, predsa je len veľmi málo ľudí, ktorým sa podarí viesť na zemi celý svoj život bez väčších bolestí a utrpenia. Veď už aj Písmo upozorňuje, že ťažký je život človeka na zemi. »Či nie je pokušením ľudský život na zemi?«, hovorí Jób (7, 1). A naozaj. Mnoho vecí v živote pociťuje človek ako trest. Aj nevedomosť a neskúsenosť je trestom. Mladým ľuďom aj učenie a chodenie do školy je trestom, a často radšej znášajú telesné tresty, ako by sa mali učiť. Ba sám začiatok ľudského života je v plači, ako by sa už tým chcelo poukázať na ťarchy života. Krátko je to povedané v knihe Písma: »Ku veľkému trápeniu je stvorený každý človek, a bremeno ťažké leží na synoch Adamových odo dňa, v ktorom vyšli zo života matky až do dňa, v ktorom budú pochovaní do zeme, matky všetkých« (Sir. 40, 1).

HLAVA PÄTNÁSTA

Milosť božia, ktorá nás vytrhuje zo starého zla, súvisí s novým životom.

(Obsah.)

Máme si uvedomiť, že ťažkosť tohto života je len následok hriechu, spáchaného v raji. Na zemi sa máme usilovať, aby sme žili duchom a umŕtvovali žiadosti tela, aby sme boli synmi božími, nie podľa prirodzenosti, ale len podľa milosti. Synom Božím podľa prirodzenosti bol jediný, a to Ježiš Kristus. Vzal na seba ľudskú prirodzenosť, aby sme my pomocou neho sa pozbavili toho, čo nás robí hriešnikmi a smrteľníkmi, a súčasne, aby sme zachovali to, čo dobrého máme v sebe. Ako sme skrze jedného človeka došli do najhoršieho zla, tak zas skrze jedného človeka, Boha Ježiša Krista, dosiahneme najvyššie dobro, večnú blaženosť. Kým žijeme na zemi, nemôžeme byť nikdy istí so svojim dobrom a svojou dokonalosťou, len potom, keď dôjdeme ta, kde už niet nijakého pokušenia.

HLAVA ŠESTNÁSTA

Zákony milosti pre jednotlivé vekové stupne znovuzrodených.

Tak veľké je milosrdenstvo božie »na nádobách milosrdenstva, ktoré predurčil na slávu« (Rim. 9, 23), že už prvé roky ľudského života, t. j. detstvo, ktoré podlieha telu bez odporu, a ďalšie, ktoré voláme chlapčenským vekom, keď sa ešte rozum nepodobral na boj a poddáva sa skoro všetkým hriešnym prijemnostiam, hoci už vie aj rozprávať, a preto ako by už stratil detstvo, alebo slabá myseľ nie je ešte schopná chápať zákon, predsa ak prijal Prostredníktvom sviatosti, aj keby skončil dočasný život v tých rokoch, prenesený z moci mrákav do kráľovstva Kristovho, nielen že nebude určený na večný trest, ale nevytrpí po smrti nijaký očistcový trest. Jedine duchovné znovuzrodenie stačí, aby neškodilo to, čo pritiahlo telesné zrodenie so smrťou. Keď sa už dôjde do toho veku, keď už možno chápať prikázania a možno podliehať rozkazu zákona, potom treba nastúpiť boj s nerestami a treba ho viesť úporne, aby neprivedol do hriechov hodných odsúdenia. Ony ak sa neposilnily zvykom svojich víťazstiev, ľahšie sa dajú premôcť a ustupujú. Keď si však navyknú na víťazenie a rozkazovanie, len veľmi ťažko sa dajú premôcť. A to sa nedeje opravdivejšie a úprimnejšie, ak len nie zamilovaním si pravej spravodlivosti, ktoré je jedine vo viere Kristovej. Ak jestvuje rozkazujúci zákon a chýba pomáhajúci duch, nakoľko samým zákazom vzrastá a vzmáha sa túžba po hriechu, pristupuje aj vina z prestúpenia. Aj to sa niekedy stáva, že zjavné neresti sa premôžu inými skrytými nerestami, ktoré majú zdanie čností, medzi ktorými prevláda pýcha a istá hriešna vysokomyseľnosť páčiť sa sebe samému. Len vtedy treba pokladať neresti za premožené, keď sú premožené láskou Boha, ktorú jedine Boh udeľuje, a nie ináč, len skrze Prostredníka Boha a ľudí, človeka Ježiša Krista, ktorý sa stal účastným na našej smrteľnosti, aby nás urobil účastnými na svojom božstve. Veľmi málo je takých šťastných, ktorí by od svojej mladosti nespáchali nijaký smrteľný hriech, či už nejakou hanebnosťou, či zločinmi alebo nejakou bezbožnosťou, ale že by akousi veľkou štedrosťou ducha potlačili všetko, čím by ich telesná záľuba mohla ovládať. Omnoho viac je takých, ktorí keď dostali príkaz zákona, ak keď predtým podľahli nerestiam a stali sa priestupníkmi zákona, teraz sa utiekajú k pomáhajúcej milosti a s jej

pomocou aj vrúcnejšie lutujú aj hrdinskejšie bojujú, keď myseľ svoju podriadili Bohu a telo pod vládu mysli, a tak sa stali víťazmi. Kto chce vyhnúť večným trestom, musí sa nielen pokrstiť, ale aj v Kristu ospravedlniť a tak prejsť skutočne od diabla ku Kristovi. Očistcové tresty nebudú v budúcnosti nijaké iné, okrem tých, ktoré budú pred posledným a strašným súdom. Nemožno ani to poprieť, že aj večný oheň bude podľa zásluh, hoci aj zlých, pre jedného ľahší, pre druhého ťažší, či už sila a páľčivosť ohňa bude rozdielna podľa toho, ako si kto zaslúžil; či už bude oheň jednako páliť, ale všetci nebudú jednako cítiť bolesť.

HLAVA SEDEMNÁSTA

Niektorí si myslia, že nikto nebude naveky zatratený.

(Obsah.)

Boli a sú niektorí veľmi milosrdní ľudia, ktorí hovoria, že tresty v pekle nebudú večné, alebo aspoň nie večné pre všetkých, ktorí tam budú, ale po uplynutí nejakého času sa odtiaľ vyslobodia. Najmilosrdnejší zo všetkých sa ukázal Origenes, ktorý učil, že po istom čase sa aj diabli dostanú z trestu a prejdú do spoločenstva božích anjelov. Cirkev zavrhla túto jeho mienku ako aj mnoho iných.⁵⁾ Niektorí aj to tvrdili, že po poslednom súde budú potrestaní len dočasne a po odpykaní si istého času v treste všetci prejdu do blaženosti. Lež takéto náhľady sa priečia jasným výrokom božím, ktoré sme už tu spomínali.

HLAVA OSEMŇASTA

Mienka niektorých, že na poslednom súde nebude nikto odsúdený pre prihovor svätých.

(Obsah.)

Niektorí zas tvrdia a pripúšťajú, že zlí zaslúžia trest za svoje zlo, ale vraj pri poslednom súde zvíťazí božie milosrdenstvo a na prihovor svätých všetci dosiahnu odpustenie. Lebo ak sa vraj svätí modlili a prosili za nich, keď im boli nepriateľmi, keď ich mučili a trápili, či by nemohli prosieť za nich, keď ich uvidia pokorených? A zas tí, čo hovoria, že aj zlí dôjdu milosrdenstva a po vytrpení trestu za určitý čas, aj keď veľmi dlhý, radi sa odvo-

lávajú na slová žalmu: »Či sa Boh zabudne zmilovať, alebo vo svojom hneve zadrží svoje milosrdenstvo?« (Žalm 76, 10.) Všetci však, ktorí takto vravia, nevzťahujú už širokosť božieho milosrdenstva aj na diablov, ale len na ľudí. V podstate ide v takých mienkach vlastne o to, aby upokojili svoje svedomie, aby si mohli nejako vzbudiť nádej a ospravedlnenie svojho zlého života. Chcú si nahovoriť, že Boh odpustí všetkým, a teda aj im samým.

HLAVA DEVÄTNÁSTA

Niektorí aj bludárom pripisujú beztrestnosť všetkých hriechov.

(Obsah.)

Niektorí tvrdia, že nie všetci ľudia budú z trestu vyslobodení, ale len tí, čo boli pokrstení a účastnia sa na prijímaní Tela Kristovho, nech už vraj akokoľvek žili, alebo v akejkolvek heréze. Pritom sa odvolávajú na Kristove slová: »Ale je chlieb, ktorý soštuje s neba a kto bude z neho jesť, neumrie. Ja som ten živý chlieb, ktorý som sostúpil s neba. Ak niekto je z tohto chleba, bude žiť naveky.« (Ján 6, 50—52.)

HLAVA DVADSIATA

Niektorí sľubujú odpustenie len tým, ktorí boli po katolícky pokrstení.

Opäť niektorí sľubujú odpustenie večného trestu nie všetkým tým, ktorí majú krst Kristov a sviatosť jeho Tela, ale len samým katolíkom, hoci, by aj zle žili, lebo nielen vo sviatosti, ale skutočne požívali Telo Kristovo, umiestení v jeho tele, o ktorom hovorí apoštol: »Jeden chlieb, jedno telo sme mnohí« (I. Kor. 10, 17). Takí, hoci by neskôr upadli do bludu alebo do nejakej pohanскеj modloslužby, keď len v tele Kristovom, čiže v katolíckej Cirkvi prijali krst Kristov a požívali Telo Kristovo, nezomrú naveky, ale prv alebo neskôr dosiahnu večný život. A všetká tá bezbožnosť, nech už bude koľkakoľvek, nezapríčiní im večnosť trestu, ale len jeho dĺžku a veľkosť.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ

Mienka, že spasení budú len tí, ktorí vytrvali v katolíckej viere.

(Obsah.)

Sú aj takí, ktorí zo slov: »Kto vytrvá, bude spasený«, chcú dokázať, že každý, kto vytrvá v katolíckej viere, bude spasený, bez ohľadu na to, či bol zlý, alebo dobrý. Túto svoju nesprávnu mienku odvodzujú zo slov Písma: »Lebo nikto nemôže položiť iný základ, ako ten, čo je položený, a to je Ježiš Kristus. Či na tomto základe stavia niekto zo zlata, striebra, drahokamov, dreva, sena, slamy, každého dielo vyjde najavo. Ukáže sa to v ten deň, ktorý sa zjaví v ohni, a v tom ohni bude preskúšané dielo každého, aké je. Ak niekoho dielo, ktoré postavil, zostane, dostane odmenu; ak niekoho dielo zhorí, utrpí škodu. On sám sa zaiste zachráni, ale iba ako z ohňa.« (I. Kor. 3, 11—15.)

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

Náhľad, že zlé skutky, konané súčasne so skutkami milosrdenstva, nebudú predmetom súdu.

(Obsah.)

Počul som aj o takých, ktorí hovorili, že len tí budú trpieť vo večnom ohni, ktorí zanedbali robiť skutky milosrdenstva za svoje hriechy, podľa slov apoštola: »Súd zas bez milosrdenstva tomu, kto nečinil milosrdenstvo« (Jak. 2, 13). Podľa toho vraj každý, nech už viedol akýkoľvek život, len nech konal skutky milosrdenstva, nech dával almužny, bude pozbavený večného trestu, buď tak, že mu bude celkom odpustený, alebo mu bude skrátенý. Preto vraj aj sudca na poslednom súde pripomína najmä skutky milosrdenstva, a ony sú tam príčinou spasenia, alebo zatratenia. Na všetky dosiaľ spomenuté námietky chcem odpovedať a tým s pomocou božou zakončiť túto knihu.

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Vyvrátenie mienky, že trest nebude večným ani pre diablov, ani pre ľudí.

Najprv treba hľadať a dozvedieť sa, prečo sa Cirkev ani len do reči nemôže dávať s takými ľuďmi, ktorí by chceli diabli, a

hoci aj po neviem akých dlhých a ťažkých trestoch očistných, sľubovať odpustenie. Predsa toľkí svätí a oboznámení dokonale so svätými knihami Starého a Nového zákona nezávideli anjelom, akýmkoľvek a koľkýmkoľvek, očistenie a nebeskú blaženosť po odpykaní najťažších a najdlhších trestov. Videli, že sa nemôže zrušiť ani zmeniť výrok, o ktorom sám Boh povedal, že ho ohlási a vypovie: »Odíďte odo mňa, zlorečení, do ohňa večného, ktorý je pripravený diablovej a jeho anjelom« (Mat. 25, 41). Celkom jasno tu ukázal, že vo večnom ohni bude horieť diabol a jeho anjeli. Alebo videli aj to, čo je napísané v Zjavení: »Tu čert, ich zvodca, bol svrhnutý do jazera ohnivej síry, kde bola i šelma, i falošný prorok. Tam budú mučení dňom i nocou, naveky vekov.« (Zjav. 20, 10.) Čo sa u Matúša hovorí »večný«, to je u Jána povedané slovom »naveky vekov«. Tými slovami Písmo vyjadruje to, čo nemá konca časov. Preto nemožno nájsť spravodlivejšiu a zrejmejšiu príčinu, pre ktorú sa pokladá za pevné a nemienné, že diabol a jeho anjeli nikdy nebudú mať prístup do spravodlivosti a života svätých, ak len nie to, že Písmo, ktoré nikdy neklame, hovorí, že Boh im neodpustil (II. Petr. 2, 4) a že už teraz ich odsúdil na temné väzenie pekla a tam ich vhodil, a na poslednom súde majú byť potrestaní, keď ich prijme večný oheň, v ktorom sa budú trápiť na večné veky. Keď je to tak, keby sa ľudia, či už všetci a či len niektorí, keby sa po istom čase mali nejako vyslobodiť z večného trestu, tým by sa ihneď zoslabila viera vo večnosť trestu, prichyteného pre diabla. Lebo ak by tí, ktorým sa povie: »Vzdialte sa odo mňa, zlorečení, do večného ohňa, ktorý je pripravený diablovej a jeho anjelom«, či už všetci, či len niektorí, mali tam nie navždy zostať, prečo by potom nebolo možno rovnako veriť, že aj diabol a jeho anjeli nebudú tam navždy? Či výrok boží, vyslovený rovnako na zlých anjelov ako aj na ľudí, mal by byť pravdivým len vzhľadom na anjelov, a falošným vzhľadom na ľudí? Tak by to bolo, keby viac platily ľudské domnienky, ako božie slová. Keďže je to nemožná vec, preto tí, čo sa chcú vyhnúť večnému trestu, nemajú hľadať dôvodu proti božím výrokom, ale skôr, kým je čas, majú poslúchať božie príkázania a plniť ich. Ďalej, ako možno večný trest pokladať len za dlhotrvajúci a večný život za život bez konca, keď Kristus na tom istom mieste jednako hovorí o jednom i druhom: »Tak pôjdu tí do večného trestu a spravodliví do večného života« (Mat. 25, 46)? Ak je jedno i druhé pomenované večným, potom je zjavné, že alebo

bude jedno i druhé len dlhotrvajúce, ale s koncom, alebo jedno i druhé bude trvať ustavične, bez konca. Ako rovný s rovným sa uvádzajú: na jednej strane večný trest, na druhej večný život. Lenže toto vysvetľovať tak, že večný život bude bez konca, ale večný trest bude mať koniec, je naozaj nesmysel. A keďže večný život svätých bude bez konca, tak isto aj večný trest, pre tých, ktorých zastihne, rovnako nepochybne bude bez konca.

HLAVA DVADSIATA ŠTVRTÁ

Vyvrátenie mienky, že pri poslednom súde budú všetci oslobodení na prihovor svätých.

(Obsah.)

Ako sme už spomenuli, niektorí chceli, že vraj na poslednom súde sa budú svätí prihovárať za všetkých odsúdených a prihovor svätých bude mať ten účinok, že Boh odsúdeným odpustí. Prečo sa však svätí teda neprihovárajú aj za anjelov, o ktorých iste vedia, že sú zatratení? Či sa azda nájde niekto, kto povie, že sa na poslednom súde budú aj za tých prihovárať? Toto predsa nikdy nikto netvrdil. Prečo by sa potom Cirkev nemodlila aj za diablov, veď sa podľa rozkazu svojho Majstra modlí aj za svojich nepriateľov? Tak isto sa nebude modliť ani pri poslednom súde za odsúdených, ktorí budú jej nepriateľmi. Teraz sa preto modlí za svojich nepriateľov, ľudí, aby sa ešte obrátili k Bohu, kým je čas na pokánie. Napokon, ak by mala na tomto svete istotu o niekom, že je určený na zatratenie s diablom, iste by sa zaň nemodlila tak isto, ako sa nemodlí za diabla. Pre tú istú príčinu sa Cirkev nemodlí ani za zomrelých nevercov a bezbožníkov. Modlitba za zomrelých býva vyslyšaná vtedy, keď nežili tak zle, aby neboli hodní milosrdenstva, ale ani tak dobre, aby milosrdenstvo nepotrebovali. Avšak po jasných slovách sudcových »vzdialte sa zlourečení« a po slovách »títo pôjdu do večného zatratenia, spravodliví však do večného života«, bolo by opovážlivosťou tvrdiť, že predsa niektorí budú takí, čo nebudú potrestaní večným trestom. Aj žalm 76, 10 treba vysvetľovať tak, že hnevom božím sa rozumie tento život a len v tomto živote preukazuje Boh milosrdenstvo. Žalm totiž hovorí: »Či sa Boh zabudne zmlávať, alebo vo svojom hneve zadrží svoje milosrdenstvo?« Tento výrok sa teda nevzťahuje na tých, ktorí nie sú príslušníkmi božieho štátu. Aj mienku tých, kto-

rí sa domnievajú, že slová »Vzdialte sa odo mňa, zlorečení, do večného ohňa« ako aj iné podobné slová sú v Písme povedané len na výstrahu a nemajú sa brať doslovne, mienku tých celkom dokonale vyvracia samo Písmo. Darmo sa odvolávajú, že v Písme je reč o Ninive, kde Boh sľubuje, že vyvráti toto mesto, a predsa ho vraj nevyvrátil, lebo jeho múry a domy zostaly stáť. Tie slová treba chápať tak, že Boh vyvrátil Ninive hriechne, totiž že to Ninive, ktoré hrešilo, prestalo jestvovať a zostalo len to Ninive, ktoré sa obrátilo k Bohu v pokání. Tak isto aj slová Písma, ktoré nasledujú, treba správne chápať. »Lebo Boh všetkých zavrel pod neposlušnosť, aby sa nad všetkými zmiloval« (Rim. 11, 32). Tieto slová neznamenujú, že sa Boh raz nad všetkými ľuďmi zmiluje a všetkým odpustí, teda aj zatrateným. Smysel slov pochopíme z predchádzajúceho textu. »Ako ste totiž vy kedysi neposlúchali Boha, a teraz ste dosiahli jeho milosrdenstvo — a to ich neposlušnosťou — tak ani oni teraz neposlúchli — a to pre milosrdenstvo, ktorého vám (Boh dožičil) — aby takto aj oni dosiahli milosrdenstvo. Lebo Boh všetkých zavrel pod neposlušnosť, aby sa nad všetkými zmiloval.« (Rim. 11, 30—31.) Teda tu všetkými rozumie tých, o ktorých vyššie hovoril, totiž Židov a pohanov.

HLAVA DVADSIATA PIATA

Vyvrátenie námietky, ako by sviatosti samy vsebe mohli zachrániť človeka pred zatratením.

Odpovieme teraz tým, ktorí nielen diablovej a jeho anjelom, ako tamtí, ale ani všetkým ľuďom nesľubujú vyslobodenie z večného ohňa, iba tým, ktorí, umytí krstom Kristovým, stali sa účastnými na Tele a Krvi Kristovej akokoľvek už žili, alebo v akejkolvek heréze alebo bezbožnosti boli. Avšak apoštol im protirečí, keď hovorí: »Telo sa prejavuje skutkami, ako sú cudzoložstvo, smilstvo, nečistota, nehanebnosť, modloslužobníctvo, čary, nepriateľstvá, sváry, nenávisť, hnevy, zvady, rozbroje, rozkoly, závisť, vraždy, opilstvá, obžerstvá a iné im podobné. A vopred vám hovorím, ako som už aj povedal, že tí, čo pášu takéto veci, nestanú sa dedičmi kráľovstva božieho.« (Gal. 5, 19—21.) Keby takí, hoci neviem po akom čase vyslobodení z múk, dosiahli božie kráľovstvo, falošným by sa ukázal výrok apoštolov. Ale nakoľko nie je falošný, takí nedosiahnu božie kráľovstvo. A ak nikdy nebudú

mať božie kráľovstvo, budú vo večnom treste, lebo niet stredného miesta, kde by mohol beztrestne prebývať ten, čo nebude prebývať v božom kráľovstve.

Právom sa aj to pýtame, ako treba rozumieť to, čo povedal Pán Ježiš: »Toto je chlieb, ktorý sostupuje s neba a kto bude z neho jesť, neumrie. Ja som ten živý chlieb, ktorý som sostúpil s neba! Ak niekto je z tohto chleba, bude žiť naveky.« (Ján 6, 50—52.) Porozumenie tohto miesta tými, ktorým teraz treba odpovedať, zničia tí, ktorým máme neskoršie odpovedať. Teraz máme dočinenia s tými, ktorí vyslobodenie z večného trestu nesľubujú všetkým, čo prijímajú krst a sviatosť Tela Pánovho, ale len katolíkom, hoci aj zlým. Hovorí, že katolíci nielen sviatosť, ale skutočne požívali telo Kristove, lebo boli doň vlúčení, o ktorom tele hovorí apoštol: »Jeden chlieb, jedno telo sme mnohí.« Kto je teda v jednote jeho tela, t. j. údom kresťanského spoločenstva, ktorého sviatosť Tela spoločne prijímajú veriaci s oltára, o tom možno právom povedať, že je Telo Kristovo a pije jeho Krv. Preto bludári a rozkolníci, odlúčení od jednoty toho tela, môžu túto sviatosť prijímať, ale bez úžitku pre seba, ba ešte na svoju škodu, lebo budú skôr prísnejšie súdení, ako by mali byť po čase z trestu vyslobodení. Nie sú totiž vo sväzku pokoja, ktorý vyjadruje tá sviatosť.

Lež tí, ktorí správne chápú, že o takom, ktorí nie je v tele Kristovom, nemožno povedať, že je (jesť) Telo Kristovo, nesprávne sľubuje kedysi vyslobodenie z trestu večného ohňa tým, ktorí z jednoty tela Kristovho vypadli, či už prešli do bludárstva, alebo do pohanských povier. Najprv sa musia zamyslieť nad tým, ako veľmi je neznesiteľné a prieči sa zdravej náuke, že tí mnohí a skoro všetci, ktorí pozakladali bezbožné herézy a odpadli od katolíckej Cirkvi a stali sa hereziarchami (hlavami bludu), že by mali lepšie podmienky ako tí, ktorí nikdy nepatrili do katolíckej Cirkvi, keď padli do osídel zakladateľov bludu. A tak by to bolo, keby tá okolnosť uvoľnila hereziarchov od pekla, že boli v katolíckej Cirkvi pokrstení a niekedy prijali v Kristovom tele sviatosť Tela Kristovho. Predsa je horší ten, ktorý odpadol od viery a stal sa zjavným nepriateľom tej viery, než ten, ktorý vieru nikdy neopustil, lebo nikdy v nej nebol. Okrem toho ani apoštol takých nevynecháva, ale vo vyššie uvedených slovách, keď vypočítal skutky tela, v tej istej pravde hovorí: »Lebo ktorí také robia, neobsiahnu nebeské kráľovstvo«.

Preto ani zlí a neporiadni ľudia nemôžu byť istí, hoci až do konca vytrvali v jednote a spoločenstve s katolíckou Cirkvou, keď sa odvolávajú na slová: »Kto vytrvá až do konca, ten bude spasený«, a bezbožnosťou svojho života zavrhlí samu spravodlivosť života, ktorou je Kristus. Zavrhlí ju smilstvom, alebo inými nečistými skutkami, ktoré apoštol nechce ani spomínať, alebo spustlou náruživosťou, alebo niečím takým, o čom hovorí apoštol: »Ktorí také robia, neobsiahnu božie kráľovstvo.« A keďže tí, čo robia také veci, nemôžu byť v božom kráľovstve, teda kde inde budú, ak nie vo večnom treste? Keď zotrávajú v takých veciach až do konca tohto života, nemožno o nich tvrdiť, že vytrvali v Kristovi až do konca, lebo vytrvať v Kristovi značí vytrvať v jeho viere. A tá viera, ako hovorí apoštol, »je činorodá v láske« a láska zas, ako hovorí inde, »nerobí zlé«. Nemožno o nich povedať, že jedia Telo Kristove, lebo sa nepočítajú medzi údy Kristove. Ak iné nespomeniem, predsa nemôžu byť naraz aj údmi Kristovými, aj údmi smilnice (I. Kor. 6, 15). Napokon keď sám Kristus hovorí: »Kto je moje Telo a pije moju Krv, zostáva vo mne a ja v ňom« (Ján, 6, 57), ukazuje, čo znamená nielen sviatostne, ale skutočne jesť Telo Kristovo a piť jeho Krv, t. j. zostať v Kristovi, aby aj Kristus zostal v ňom. To je tak, ako by povedal: Kto nezostáva vo mne a v kom ja nezostávam, nech nehovorí alebo sa nedomnieva, že je moje Telo alebo pije moju Krv. Tak nezostávajú v Kristovi, ktorí nie sú jeho údmi. Avšak nie sú údmi Krista, ktorí robia zo seba údy smilnice, ak len ľútosťou nezanechajú to zlo a smierením sa nevrátia k dobru.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

Čo znamená mať Krista za základ?

Hovoria však, že kresťania-katolíci majú za základ Krista, od ktorého jednoty neodstúpili, aj keď na tom základe nadstavili hoci najhorší život ako by drevo, seno, slamu. Pravá viera totiž, pre ktorú je Kristus vlastne ich základom, hoci aj so škodou, lebo nadstavba zhorí, tá viera ich predsa bude môcť raz vyslobodiť od večného trvania ohňa. Nech im odpovie krátko apoštol Jakub: »Keď niekto tvrdí, že má vieru, ale nekoná podľa toho, môže ho viera spasiť?« (2, 14.) A kto je ten, pýtajú sa, o ktorom hovorí apoštol Pavol: »On sám sa zaiste zachráni, ale iba ako z ohňa?«

(I. Kor. 3, 15.) Hľadajme teda naraz, kto je taký! Iste to nebude ten, koho myslia, lebo by sme uviedli do protikladu výroky dvoch apoštolov, z ktorých by jeden hovoril, že hoci má niekto aj zlé skutky, zachráni ho viera skrze oheň, a druhý by povedal, ak nemá niekto skutkov, či ho môže viera zachrániť? Kto sa môže zachrániť skrze oheň, zistíme, ak sa najprv dozvieme, čo znamená mať Krista za základ. To si všimneme zo samého podobenstva: Na stavbe niet ničoho dôležitejšieho ako základy. Ktokoľvek má teda Krista vo svojom srdci tak, že nedáva pred ním prednosť nijakým pozemským alebo časným veciam, hoci aj prístupným a dovoleným, ten má Krista za základ. Lež im dáva prednosť, hoci by sa aj vydával za takého, že má Kristovu vieru, niet v ňom základu Krista, keď takým veciam dáva prednosť. Tým väčšmi nemá taký základ v sebe, ak pohŕda spasiteľnými prikázaniami a dopúšťa sa nedovolených vecí, lebo tým ukazuje, že nielen nie nad ne, ale pod ne stavia Krista, ktorého rozkazy a dovolenia má za nič, keď proti jeho rozkazom a či dovoleniam volí si radšej ukojenie svojej vlastnej rozkoše. Keď teda kresťan miluje smilnicu a spája sa s ňou v jedno telo, už nemá za základ Krista. Ak však niekto miluje svoju manželku, pravda, ak len podľa Krista, nikto nepochybuje, že taký má za základ Krista. Ak však podľa tohto sveta miluje manželku, telesne a v chorobe žiadostivosti, ak aj pohaní, ktorí nepoznajú Boha, aj to len ako dopustenie dovoľuje apoštol a skrze apoštola aj Kristus. Teda aj taký môže mať Krista za základ. Ak totiž tie city a rozkoše nestavia nad Krista, hoci nadstavuje len drevo, seno a slamu, predsa má za základ Krista a bude zachránený skrze oheň. Sladkosti a pozemské lásky, ktoré v manželskom sväzku nie sú hriešne, spáli oheň utrpenia. Takým ohňom sú aj rozlúčenia a rozmanité nešťastia, ktoré nivočia príjemnosti. A tak tomu, kto takú budovu staval, bude ona na škodu, lebo nebude mať to, čo nadstavoval, a žiaľl' bude nad stratou toho, z čoho sa tešil, keď mal. Skrz oheň bude zachránený pre zásluhy základu, lebo ak by sa ho prenasledovateľ pýtal, čo si volí: či tie veci, alebo Krista, nedal by prednosť tým veciam pred Kristom. Viď v slovách apoštola človeka, ktorý stavia na základe zlato, striebro a drahé kamene: »Kto nie je ženatý, môže sa starať o veci Pánove, ako by sa páčil Pánovi« (I. Kor. 7, 32). Viď teraz iného, ktorý stavia drevo, seno a slamu: »Ale ženatý sa stará o veci tohto sveta, aby sa páčil žene«. »Každého dielo vyjde najavo, deň ukáže« (istež deň súzenia), »lebo sa zjaví v ohni«. (To samo súzenie volá

ohňom, ako to inde čítame: »Nádoby hrnčiarove vyskúša pec a spravodlivých ľudí skúšky súženia« (Sir. 27, 6)); »Bude preskúšané dielo každého, aké je. Ak niekoho dielo zostane (zostane vtedy, ak niekto rozmýšľa o veciach božích, ako sa páčiť Bohu), »ktoré postavil, dostane odmenu« (to značí, že vezme to, o čom rozmýšľal); »Ak niekoho dielo zhorí, utrpí škodu« (keď nebude mať to, čo miloval), »ale sám bude zachránený« (lebo ho nijaké súženie neodlúčilo od vytrvania pri základe), »ale len ako by skrze oheň« (lebo čo mal z nedovolenej lásky, to musí stratiť v páľčivej bolesti). Tu sa mi zdá, že sme našli ten oheň, čo nikoho nezatraca, jedného obohatí, druhému škodu prinesie, ale oboch skúša.

Ak by sme chceli oheň pokladať za ten istý oheň, o ktorom povie Pán tým na ľavici: »Odíďte odo mňa, zlorečení, do ohňa večného«, tak že by ku ľavým patrili aj tí, čo na základe stavajú drevo, seno a slamu, a že po istom čase, určenom na trest za ich zlé skutky, budú vyslobodení z ohňa pre dobré zásluhy svojho základu; to za stojacích po pravici a počúvajúcich slová: »Poďte, požehnaní Otca môjho, zaujmite kráľovstvo, ktoré vám bolo pripravené«, musíme pokladať tých, ktorí stavali na základe zlato, striebro a drahé kamene. Ale do ohňa, o ktorom je povedané: »ale tak, ako by skrze oheň«, — ak ho máme tak rozumieť, — majú byť vohodení jedni i druhí, aj tí po pravici, aj tí po ľavici. Oboch má totiž vyskúšať oheň, o ktorom bolo povedané: »Deň ukáže, lebo sa zjaví v ohni a každého dielo, aké je, oheň preskúša«. (I. Kor. 3, 13.) Ak teda oheň má oboch tak vyskúšať, že ak čie dielo zostane a oheň nespáli, čo kto nadstaval, ten dostane odmenu; a čie dielo zhorí, ten bude mať škodu, ale to celkom určite nie je oheň večný. Po poslednom súde budú uvrhnutí do večného ohňa totiž len sami tí, čo budú po ľavici, a ten druhý oheň aj pravícových vyskúša. Jedných z nich tak vyskúša, že budovu, ktorú nájde nadstavenú na Kristovi ako základ, nezničí a nespáli; iných však ináč, totiž to, čo nadstavili na základ, spáli a oni utrpia škodu, ale sa zachránia, lebo sa láskou držali Krista, ktorého mali za pevný základ. Ak budú zachránení, iste budú na pravici a počujú slová: »Poďte, požehnaní Otca môjho, zaujmite kráľovstvo, ktoré vám bolo pripravené«, nie na ľavici, kde budú tí čo sa nezachránia a preto počujú: »Vzdialte sa, zlorečení, do ohňa večného.« Nikto z týchto sa nevyslobodí z ohňa, lebo všetci pôjdu do večného trestu, kde ich červ nezomrie a oheň nezhasne, ktorý ich bude trápiť vo dne i v noci a naveky vekov.

Po smrti tela, kým nadíde posledný deň trestu a odmeny po zmŕtvychvstaní tiel, či za ten čas duše zomretých podliehajú tomu ohňu, ktorý nepocítia tí, čo v tomto živote nemali také mravy a lásky, ktoré by strávil oheň ako drevo, seno a slamu, avšak pocítia tí, ktorí niesli so sebou takú stavbu, a či tú dočasnú stavbu, nezasluhujúcu odsúdenia, nájde spaľujúci oheň prechodného súzenia len tam, či tu aj tam, alebo tu preto, aby nie tam, — o tom nehovorím nič, lebo aj tak, aj tak môže byť. K tomu súženiu sa môže počítať aj smrť tela, ktorá sa začala pri prvotnom hriechu, aby každý podľa toho, čo vystaval, pocítil čas, ktorý po nej nasleduje. Tak isto prenasledovania, ktoré korunovali mučeníkov, aj tie, ktoré skusujú všetci kresťania skúšajú obe stavby ako oheň. Jednu budovu ničia aj so staviteľmi, ak nemá základ Krista; druhú bez staviteľov, ak má za základ Krista, lebo títo sa zachránia, hoci aj škodu utrpia; iné budovy nezničia, lebo ich také nájdu, ktoré majú trvať naveky. Na konci sveta, za Antichrista bude také súzenie, akého nikdy predtým nebolo. Koľko vtedy bude budov, buď zlatých, buď slamených, vystavaných na najlepšom základe, ktorým je Ježiš Kristus! Oheň bude skúšať budovy obojeho druhu, z jedných urobí radosť, z druhých škodu, ale nezatrúfi nikoho, v kom nájde niektorú zo spomenutých budov, a to pre pevný základ. Ktokoľvek by telesne miloval, nehovorím už manželku, ktorú užíva pri telesnom spojení na ukojenie telesnej rozkoše, ale iné osoby, nemajúce nič spoločného s rozkošou, ale milé a drahé každému človekovi a dával by im prednosť pred Kristom, potom taký nemá Krista za základ, a preto nebude ani ohňom zachránený, keď nemôže byť s tým Spasiteľom, ktorý povedal: »Kto viac miluje otca alebo matku ako mňa, nie je ma hoden. A kto viac miluje syna alebo dcéru ako mňa, nie je ma hoden.« (Mat. 10, 37.) Kto miluje svojich najbližších tak telesne, že ich nedáva nad Krista a radšej by ich chcel opustiť ako Krista, keby na to prišlo, taký bude zachránený skrze oheň, lebo pre stratu tých drahých osôb ho musí taký bôľ páliť, aká veľká bola jeho láska. Kto miluje otca, matku, synov alebo dcéry podľa Krista, aby ich mohol doviesť k dosiahnutiu kráľovstva Kristovho, alebo ich preto miluje, že sú údmi Kristovými, o takej láske nemožno predpokladať, že zhorí ako drevo, seno a slama, ale skôr sa ocení ako budova zo zlata, striebra a drahokamov. Ako môže milovať viac ako Krista tých, ktorých miluje pre Krista?

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

Vyvrátenie náhľadu, že odpustenia hriechov možno dosiahnuť len skutkami milosrdenstva, bez nápravy vlastného života.

Zostáva odpovedať ešte tým, ktorí hovoria, že vo večnom ohni budú horieť len tí, ktorí zanedbávali udeľovať patričné almužny za svoje hriechy, preto vraj, lebo apoštol Jakub hovorí: »Súd bez milosrdenstva tomu, kto nečinil milosrdenstvo« (2, 13). Kto však činil, tvrdia, hoci ani nepolepšil svoje zlé mravy, ale hanebne a bezbožne žil pri svojich skutkoch milosrdenstva, nad tým bude súd milosrdný, takže buď nebude vôbec zatratený, buď po istom čase bude vyslobodený zo zatratenia. Preto veria, že Kristus pri poslednom súde rozdelí ľudí len podľa konania alebo zanedbávania skutkov milosrdenstva, jedných napravo, druhých naľavo, jedných pošle do večného kráľovstva, druhých do večného zatratenia. Aby zas každodenné hriechy, ustavične páchané, hoci by boli akékoľvek a koľkokoľvek by ich bolo, mohli byť odpustené almužnami, k tomu, pomáha, ako hovoria, modlitba, ktorú naučil sám Pán a ktorá je svedkom toho. Ako niet dňa, hovoria, v ktorom by sa kresťania nemodlili tú modlitbu, tak niet ani každodenného akéhokoľvek hriechu, ktorý by sa nedopustil, keď hovoríme »Odpusť nám naše viny«, ak sa len usilujeme splniť, čo nasleduje »ako i my odpúšťame svojim vinníkom« (Mat. 6, 12). Tvrdia, že Pán nehovorí: Ak odpustíte ľuďom hriechy, aj vám odpustí Otec každodenné malé hriechy, ale hovorí: »Odpustí vám vaše hriechy.« A akékoľvek by vraj boli, hoci aj najväčšie a denne páchané, a hoci by sa nik nestaral napraviť sa, môžu sa vraj odpustiť almužnou, ktorá je v ochotnom odpustení bližnému.

Dobre, že napomínajú, aby sa za hriechy dávaly vhodné almužny, lebo ak by povedali, že akékoľvek almužny dosiahnu u Boha milosrdenstvo za každodenné hriechy, aj ťažké a za všetky zlé skutky a že za akúkoľvek almužnu sa dostáva každodenné odpustenie, zbadali by sa sami, že hovoria nesmyselne a smiešne. Takto by museli priznať, že nie je vylúčené, aby sa boháč nevykúpil dennou almužnou niekoľkých halierov hoci aj z vraždy, cudzoložstva a hocakých zločinov. Niečo také tvrdiť by bolo iste veľmi nesmyselné a nadmieru hlúpe. Na otázku, ktoré almužny sú vhodné na odpustenie hriechov, o ktorých už predchodca Kristov hovoril: »Prinášajte teda vhodné ovocie pokánia« (Mat. 3, 8), to iste nie tí

robia, ktorí celý svoj život až do smrti poškrvňujú každodennými hriechami. Alebo zaberajú cudzí majetok a väčšiu časť si z neho ponechajú pre seba a sotva len čiastočku udelia z neho chudobným a myslia si, že si takto získali Krista a zdá sa im, že si takto od neho kúpili povolenie na konanie svojho zla; alebo skôr, že ho (povolenie) denne kupujú a spokojne a bezpečne páchajú zlé skutky. Ak by za jeden taký skutok rozдали hoci všetok svoj majetok núdnym údom Kristovým, nič by im to neosožilo, ak by len súčasne neprestali zle konať a nemali by lásky, ktorá »nesprávne nekoná«. Kto teda dáva vhodné almužny za svoje hriechy, nech ich začne od seba dávať. Je iste nehodné, aby sa dávalo bližnému, čo sa nedáva sebe, lebo Pán hovorí: »Milovať budeš bližného svojho ako seba samého« (Mat. 22, 39) a ďalej: »Zmiluj sa nad vlastnou dušou, keď sa páčiš Bohu« (Sir. 30, 24). Kto nedáva tú almužnu, totiž aby sa Bohu páčil, svojej duši, ako možno o ňom myslieť, že dáva vhodné almužny? O takom je vlastne napísané: »Kto je sebe zlým, komu môže byť dobrým?« (Sir. 14, 5). Almužna podporuje modlitbu a treba prihliadnuť aj na to, čo čítame: »Synu, zhrešil si, nerob to viac a za predošlé odprosuj, aby ti bolo odpustené« (Sir. 21, 1). Preto máme dávať almužny, aby sme boli vyslyšaní, keď odprosujeme za spáchané hriechy, a nie zotrvať v hriechoch a myslieť si, že udeľovaním almužny dosiahneme povolenie na konanie zla.

Preto Pán predpovedal, že tým, čo budú zprava, pripočíta almužny, udelené nimi, a tým, čo budú zľava, pripočíta zanedbané, aby ukázal, ako veľmi osožia almužny na zahľadanie predošlých hriechov, ale nie na beztrestné a ustavičné páchanie hriechov. Nemožno hovoriť, že také almužny dávajú tí, ktorí nechcú zanechať svoje zlé skutky a nechcú sa napraviť. Lebo v tých slovách: »Čokoľvek ste neurobili jednému z týchto najmenších, ani mne ste neurobili« (Mat. 25, 45), Pán chce dať najavo, že takí ani vtedy, keď si myslia, že dávajú, vlastne nedávajú. Ak by totiž hladnému kresťanovi dali chlieb ako kresťanovi, neodpreli by sami sebe chlieb spravodlivosti, ktorým je Kristus, lebo Boh nehľadá na to, komu sa dáva, ale skôr, v akom duchu sa dáva. Kto miluje v kresťanovi Krista, v takom duchu mu dáva almužnu, aby sa priblížil ku Kristovi, nie aby sa od neho beztrestne vzdialil. Tým väčšmi niekto zanecháva Krista, čím väčšmi miluje to, čo je protivné Kristovi. Čo komu môže osožiť krst, ak nie je ospravedlnený? Či ten istý, ktorý povedal: »Ak sa niekto nenarodí z vody

a Ducha Svätého, nemôže sa dostať do božieho kráľovstva«, či nepovedal aj to: »Ak len vaša spravodlivosť nebude väčšia ako spravodlivosť farizejov a zákonníkov, nevojdete do kráľovstva nebeského« (Mat. 5, 20). Prečo sa toľkí boja prvého, a ponáhľajú sa dať pokrstiť, a neboja sa druhého, a nestarajú sa, aby sa ospravedlnili? Ako nehovorí svojmu bratovi »blázon« ten, kto aj keď to vypovie, nie je zaujatý proti bratstvu, ale proti bratovmu hriechu (ináč by si totiž zaslúžil pekelný oheň). Tak isto ten, kto dáva almužnu kresťanovi, a nemiluje v ňom Krista, ten nedáva kresťanovi. A nemiluje Krista ten, kto sa nechce ospravedlniť v Kristovi. Keby niekto mal hriech, že by svojmu bratovi bol povedal »blázon«, nie aby brata napravil, ale ho nespravodlivo urazil, vtedy by nestačilo dávať zato len almužny, ale musel by ešte použiť iný prostriedok, aby zlo napravil, najmä ten, o ktorom hovorí Písmo v ďalšom. Tam je totiž toto: »Keď teda prinášaš svoj dar na oltár a tam ti príde na um, že tvoj brat má niečo proti tebe, nechaj dar pred oltárom, odíď sa najprv smieriť so svojim bratom a potom sa vráť a obetuj svoj dar« (Mat. 5, 23—24). Teda nijako nestačí udeľovať hocktoré almužny, a pritom zotrvať v hriechoch.

Každodenná modlitba, ktorú nás naučil sám Pán, preto sa aj menuje modlitbou Pána, zahladzuje každodenné všedné hriechy, keď sa každodenne modlíme »odpusť nám naše viny«, ale keď aj plníme, čo nasleduje »ako aj my odpúšťame svojim vinníkom«. Pretože sa páchajú hriechy, preto sa tak hovorí, a nie aby sa preto páchali, že sa tak hovorí. Touto modlitbou nám chcel Spasiteľ ukázať, že akokoľvek spravodlivo žijeme v tóni a slabosti tohto života, nebudeme bez hriechov, za ktorých odpustenie sa musíme modliť, a tým, ktorí sa proti nám prehrešili, máme odpúšťať, aby aj nám bolo odpustené. Nie preto povedal Pán: »Ak odpustíte ľuďom ich hriechy, aj váš otec vám odpustí vaše hriechy« (Mat. 6, 14), aby sme posmelení touto modlitbou páchali každodenné hriechy, buď sme natoľko mocní a nebojíme sa ľudských zákonov, buď sme natoľko prefikani, aby sme ľudí klamali, ale preto, aby sme sa tou modlitbou naučili, že sme nie bez hriechu, hoci by sme boli veľmi vzdialení od veľkých zločinov. Podobne Boh napomenul kňazov Starého zákona o obetách, aby najprv obetovali obety za svoje a len potom za hriechy ľudu (Lev. 16, 6). Ba aj slová nášho Učiteľa a Pána treba starostlivo skúmať. Nehovorí totiž: Ak odpustíte hriechy ľuďom, aj váš otec vám odpustí akékoľvek hriechy, ale hovorí: »Vaše hriechy.« Učil totiž každodennú modlitbu a hovoril

svojim ospravedlneným učeníkom. A slová »vaše hriechy« čo iného znamenajú, ak nie hriechy, bez ktorých ani vy nebudete, hoci ste ospravedlnení a posvätení? Tam, kde tí, ktorí v tej modlitbe hľadajú príležitosť ospravedlnenia svojich každodenných zlých skutkov, a hovoria. že Pán chcel označiť aj veľké hriechy, lebo vraj nepovedal »odpustí vám malé«, ale len »odpustí vám hriechy«, tam my uvažujeme, komu Pán hovoril a keď počujeme povedať »hriechy vaše«, nemôžeme rozumieť iné hriechy, okrem malých. lebo hriechy takých poslucháčov iste neboly veľké. Ale ani veľké hriechy, po zanechaní ktorých sa treba vrátiť k lepšiemu životu, nemôžu sa odpustiť modliacim sa, ak len neuskutočnia, čo sa hovorí ďalej »ako aj my odpúšťame svojim vinníkom«. Ak to, tiež ani najmenšie hriechy, bez ktorých nemôže byť ani život spravodlivých, nemôžu byť ináč odpustené. tým skôr ľudia, omotaní mnohými a ťažkými zlými skutkami, aj keby ich prestali páchať, nedosiahnu odpustenia, ak by sa ukázali neúprosnými a neodpustili svojim bližným, ktorí sa prehrešili proti nim. Veď Pán hovorí: »Ak však neodpustíte ľuďom, ani Otec váš vám neodpustí« (Mat. 6, 15). Na to sa vzťahuje aj to, čo hovorí apoštol Jakub, že súd bez milosrdenstva tomu, kto neuskutočňoval milosrdenstvo (Jak. 32, 13) Na myseľ prichádza aj ten sluha, ktorému ako dlžníkovi jeho Pán odpustil desaťtisíc talentov a neskôr ich od neho žiadal nazpät, lebo sa nezľutoval nad svojím spolusluhom, ktorý mu dlhoval len sto denárov (Mat. 18, 23). O tých, ktorí sú synovia prisľúbenia a nádoby milosrdenstva, platí to, čo hovorí ten istý apoštol: »Milosrdenstvo prevyšuje súd« (Jak. 2, 13). Alebo aj tí spravodliví takého svätého života, že mohli prijať aj iných do večných stánkov, ktorým sa stali priateľmi z nespravodlivej mamony (Luk. 16 9), takými sa stali preto, že ich vyslobodilo milosrdenstvo toho, ktorý ospravedľňuje bezbožného a dáva plácu podľa milosti, a nie podľa musenej patričnosti. V počte týchto je aj apoštol, ktorý hovorí: »Dosiahol som milosrdenstvo, aby som bol verný« (I. Kor. 7, 25).

Tí však, ktorých takí prijali do večných stánkov. treba priznať, že nie sú tak dobrých mravov, že by im na vyslobodenie stačil ich sám život bez príhovoru svätých, a tým samým milosrdenstvo v nich veľmi prevyšuje súd. Ale nemožno myslieť, že každý, aj najzločinnejší ani trocha nemeniaci svoj život na lepší, alebo len trocha, bude prijatý do večných stánkov už preto, že slúžil svätým mamonou nespravodlivosťou, čiže peniazmi alebo bo-

hatstvami, ktoré neboly spravodlivo nadobudnuté, alebo ak aj spravodlivo nadobudnuté, predsa také bohatstvá nie sú pravými bohatstvami. Nepravosť to pokladá za bohatstvo, lebo nepozná, čo je opravdivé bohatstvo, ktorým oplývali tí, čo aj iných prijímajú do večných stánkov. Je aj taký spôsob života, ktorý nie je natoľko zlý, aby tým ktorí ho žijú, na dosiahnutie nebeského kráľovstva nič neosožila štedrosť almužien, ktorými sa podporuje chudoba spravodlivých a stávajú sa priateľmi, ktorí prijímajú do večných stánkov; ani nie natoľko dobrý, aby sám stačil na dosiahnutie takej blaženosti, ak by len pre zásluhy tých, ktorých si spravili priateľmi nedosiahli milosrdenstva. (Neraz sa zamyslím nad tým, že aj u Vergília je tá istá myšlienka, kde Pán hovorí: »Robte si priateľov z nespravodlivej mamony, aby vás prijali do večných stánkov« (Luk. 16, 9). Tejto je podobná, kde hovorí: »Kto prijíma proroka v mene proroka, dostane odmenu proroka a kto prijíma spravodlivého v mene spravodlivého, dostane odmenu spravodlivého« (Mat. 10, 41). Keď básnik opisoval Elyzejské polia, na ktorých vraj bývajú duše blažených umiestil na ne nielen tých, ktorí sa tam dostali pre svoje vlastné zásluhy, ale dodáva, že tam sú aj tí, ktorí »pamätali na seba a o iných sa zaslúžili«, t. j. ktorí sa o iných zaslúžili a pre svoje zásluhy si ich zaviazali, aby na nich pamätali. Celkom ako by im povedali, ako často hovoria kresťania, keď niektorý z nich sa obracia s pokornou prosbou na niektorého svätého a hovorí: »Pamätaj na mňa!« Aby sa to mohlo stať, zásluhou si to uskutočnil). Aký je to spôsob života a ktoré sú to hriechy, ktoré tak hatia prechod do božieho kráľovstva, že by predsa na základe zásluh božích priateľov dosiahli odpustenie, ťažko dať na to odpoveď a veľmi nebezpečné to definovať. Ja až doteraz, kým sa s vecou zaoberám, nemohol som ju vyslediť. Možno je aj preto pred nami skrytá, aby sme neochabli v úsilí ustavične sa vyhýbať hriechom. Keby sa vedelo, ktoré a aké sú to hriechy, čo by aj ustavične trvaly v človekovi a napravením života by sa neodstránily, ale bolo by možno dúfať na ich odstránenie na príhovor spravodlivých, len potom by sa ľudská lenivosť bezpečne oddala hriechom, nedbajúc na nijakú čnosť aby sa z nich dostala. Hľadala by oslobodenie na základe cudzích zásluh, t. j. zásluh tých ľudí, ktorých si urobila priateľmi pomocou almužien z mamony nespravodlivosti. Keď je teraz tak, že nepozná spôsob odpustiteľnej nepravosti aj keby zostávala, hoci sa starostlivejšie používa snaha na postup v lepšom nástojení na modlitbu, predsa

sa nezanedbáva starosť robiť si priateľov z nespravodlivej ma-
mony.

To vyslobodenie, ktoré sa dosahuje na základe modlitieb ale-
bo na príhovor svätých, má ten výsledok, že nik sa nepošle do
večného ohňa, a nie, že keď už bol poslaný, neskoršie sa odtiaľ
vyslobodí po istom čase. Lebo aj tí, ktorí si myslia, že tak treba
rozumieť to, čo je napísané, že dobrá zem dá hojné ovocie, jedna
tridsaťnásobné, druhá šesťdesiatnásobné a tretia stonásobné, chcú
to tak rozumieť, že svätí podľa svojich rozdielnych zásluh, jední
tridsať ľudí vyslobodia, iní šesťdesiat, iní zas sto, tí pripúšťajú,
že sa tak stane v deň súdu, a nie po súde.

Podľa toho náhľadu si niektorí ľudia sľubovali úplnú bez-
trestnosť, lebo sa im zezdalo, že tak by sa mohol každý pripočítať
k vyslobodeným (od nejakého spravodlivého). Ktosi, kto si to roz-
myslel, veľmi jemne odpovedal vraj takým ľuďom, že skôr treba
žiť dobre, aby sa každý radšej našiel medzi tými, ktorí sa zastá-
vajú za vyslobodenie iných, lebo ak tých spravodlivých nebude
veľa a chytro dôjdu do svojho počtu tridsať, šesťdesiat, sto, ešte
aj tak dosť zostane takých, ktorí už nebudú môcť byť vyslobodení
zásluhami dobrých a medzi tými zostávajúcimi sa nájde každý
z tých, ktorý s ľahkomyseľnou opovážlivosťou počítal s tým, že sa
zachráni na cudzí účet. Nechže stačí táto moja odpoveď tým, ktorí
nepohrdajú vážnosťou svätých kníh, ktoré máme spoločné, ale ich
zle porozumeli a myslia, že bude nie to, čo predpovedajú knihy,
ale to, čo by oni chceli, aby bolo. Touto odpoveďou končíme knihu
ako sme to vyššie boli sľúbili. (22).

KNIHA DVADSIATA DRUHÁ

PREHLAD DVADSIATEJ DRUHEJ KNIHY

Nebeskú blaženosť božieho štátu zachová všemohúci Boh, ktorý už veľa dobrého sľúbil aj splnil. Vôľa božia je večná a nemeňteľná. Niektorí, ktorí sa pokladajú za múdrych na tejto zemi, hovoria, že nie je možné, aby telo mohlo niekedy vojsť do neba, lebo vraj svojou váhou by sa tam neudržalo. Spojenie tela a duše je preda omnoho zázračnejšie a je možné. Prečo by Boh nemohol teda aj telo pozdvihnúť do neba? Keby to bolo naozaj neuveriteľné, potom by bol veľký zázrak to, že svet uveril v nanebevstúpenie Kristovo, a to len na zvestovanie niekoľkých málo vzdelaných rybárov. A oni svoje ohlasovanie potvrdzovali zázrakmi, čo bol ešte väčší zázrak. Svet uveril, pravda, aj v božstvo Romulovo, ale je veľký rozdiel medzi okolnosťami, v ktorých sa šírila viera v Krista a viera v božstvo Romulovo. Na oslabenie správ o zázrakoch nepriatelja Krista poukazujú na to, že v súčasnom svete sa už nedejú zázraky. Vraj zázraky sa dialy len v minulosti, čo sa dnes nedá dobre dokázať, ale v novšom čase sa už nič takého nedeje. A preda zázraky sa dejú stále. čo môžeme dokázať mnohými prípadmi, napríklad len, koľko zázrakov sa stalo pri relikviách sv. Štefana! Chyba je len v tom, že nie sú natoľko známe všetkým ľuďom. A všetky zázraky sú dôkazom a potvrdením viery v zmŕtvychvstanie Kristovo a v jeho nanebevstúpenie. Zázraky bohov, ktoré sa spomínajú, sa nedajú ani len porovnať so zázrakmi mučeníkov. Najmä preto nie, že my mučeníkom preto nepreukazujeme božskú úctu. ale spolu s nimi jedine pravému Bohu, ktorý je pôvodcom všetkých zázrakov. Proti vystúpeniu a vzatiu ľudského tela do neba uvádza Platón váhu telies a poriadok živlov vo svete, ktoré vraj musia nevyhnutne zachovávať svoj poriadok a nemôžu ho obrátiť alebo meniť. Aj toto tvrdenie sa patrične vyvráti. Podobne nepriatelja viery vysmieľajú všelijako a napádajú vieru v zmŕtvychvstanie tiel. Hovoria o tom, ako vraj vstanú všelijaké netvory, ako deti, v akom tele, v akom pohlaví, v akej veľkosti

tela, či aj s telesnými chybami a mnoho iných vecí namietajú. Na všetky tie námietky môžeme s istotou len toľko povedať, že Bohu je nič nemožné, Bohu, ktorý vedel stvoriť celý svet z ničoho, nebude ťažkým, aby vzkriesil telá, a to tak, aby mohly byť veľmi dokonalé a večne blažené, kdekoľvek ich len pri vzkriesení nájde. Aké bude ľudské telo po vzkriesení? Opäť nemožno presne určiť všetky jeho vlastnosti. Isté je, že telo bude duchovné a bude veľmi dokonalé. Keď božia dobrota už na tejto zemi vedela ľudstvo zahrnúť toľkými darmi a najmä ľudské telo vedela urobiť tak krásnym a dokonalým, iste duchovné telo vo večnej blaženosti bude omnoho dokonalejšie. A keď aj máme mnoho dobrodenia na tejto zemi, predsa si musíme uvedomiť, že žijeme tu v stave zavrnutia po Adamovom hriechu. Svedčia o tom všelijaké nepríjemnosti životné, ktoré človeka postihujú od mladosti až do neskorej staroby. Od tých nepríjemností nás neoslobodí nijaká filozofia. Dobrí ľudia pritom musia ešte stále bojovať proti svojim náklonnostiam v úsilí za dokonalosťou. Jednako je v tomto živote mnoho dokonalosti, mnoho krásy, mnoho poriadku a účelnosti, kamkoľvek sa len obrátíme. Keby sme dali do istého súladu učenie Platónovo, Porphyriovo a Varrovo o zmŕtvychvstaní, došli by sme ku kresťanskému náhľadu o tejto veci. Čo budú robiť blažení v nebi? Iste sa budú niečím zamestnávať, aj keď to nebude telesná práca ako na zemi. Ich prácou bude stále videnie Boha a z toho plynúca blaženosť. Je otázka, či budú Boha vidieť aj očami svojho duchovného tela. V Písme na to nenájdeme odpoveď. Videnie Boha bude spojené s neprestajnou oslavou a chválou Boha. Telo bude celkom poddané duchu, nebude viazané na miesto. Blažení budú požívať úctu a slávu, hoci aj nie jednakú, predsa si nebudú závidieť, lebo každý bude spokojný s tým, čo dostane od Boha. Ba aj to dostane, aby bol spokojný s tým, čo dostane. Vôľa bude celkom slobodná, lebo bude oslobodená aj od možnosti hrešiť. Na zlo minulého života sa bude možno rozpomínať, ale len tak, aby sa ešte väčšmi oslavovalo božie milosrdenstvo. Napokon všetko spočinie v Bohu, začne sa siedmy deň všeobecného sviatočného odpočinku, začne sa večný sabbat, ktorý nebude mať nikdy večera, v ktorom všetci vyvolení budú žiť večne blaženým životom.

HLAVA PRVÁ

Položenie anjelov a ľudí.

Ako sme sľúbili v predchádzajúcej knihe, táto posledná kniha bude obsahovať rozpravu o večnej blaženosti božieho štátu. Blaženosť to sa nemenuje preto večnou, ako by po mnoho a mnoho vekoch mala predsa len niekedy skončiť, lež preto, že je v evanjeliu napísané: »A jeho kráľovstvu nebude konca« (Luk. 1, 33). Ani tak sa to nemá rozumieť, že kým jedni zomierajú, druhí nastupujú rodením a tak vzniká zdanie večnosti, ako napríklad pri strome, ktorý sa neustále zaodieva novým lístím, zdanlivo zostáva tá istá zeleň, kým jedny listy opadávajú a druhé znovu rastú a zachovávajú tú istú tiennosť; ale v tom štáte všetci obyvatelia budú nesmrteľní a dosiahnu tam to, čo svätí anjeli nikdy nestratili. Urobí to všemohúci Boh, zakladateľ toho štátu. Sľúbil to a nemôže klamať a dosvedčil to aj tým, že už uskutočnil mnoho sľúbeného aj nesľúbeného.

On je to, ktorý na počiatku stvoril svet, plný všetkých dobrých vecí viditeľných a chápatelných, v ktorom nestvoril nič lepšieho nad duchov, obdarených rozumom, schopných rozjímať o Bohu a vládnucich nad sebou, spojených do jediného spoločenstva, ktoré menujeme svätým a najvyšším štátom, v ktorom to čím sa udržujú a stávajú blaženými, je im sám Boh, ako by spoločný ich život a pokrm. On je to, ktorý dal rozumnej bytosti takú slobodnú vôľu, že ak chce, môže zanechať aj Boha, svoju blaženosť, po čom hneď nasleduje bieda. On je to, ktorý keď predvídal, že niektorí anjeli z povýšenosti opustia tak veľké dobro, lebo si budú chcieť byť sami sebe dostatočnými ku blaženosti, nepozbavil ich tej moci (t. j. slobodnej vôle), usudzujúc, že je mocnejšie a lepšie, keď sa aj zo zla urobí dobro, ako by sa nemalo dopustiť jestvovanie zla. (Zla by vôbec nebolo, keby meniteľná prirodzenosť, hoci dobrá a najvyšším Bohom, nemeniteľným dobrom, ktorý je pôvodcom

všetkých dobier, stvorená, si ho nebola hriechami sama zapríčini-
la. Lež tento hriech ju usvedčuje a presvedčuje, že bola stvorená
dobrá. Keby sama nebola veľkým dobrom, hoci nie rovným svoj-
mu Stvoriteľovi, potom útek od Boha, svojho svetla, nemohol by
byť pre ňu ničím zlým. Slepota je vadou oka a už sama vada
ukazuje, že oko je stvorené na videnie svetla a už tou samou va-
dou sa ukazuje, že úd, schopný vidieť svetlo, je vznešenejší nad
ostatné údy a niet vlastne inej príčiny pre vadu, len neschopnosť
prikať svetlo. Tak isto aj prirodzenosť, ktorá požívala Boha, uka-
zuje, že bola stvorená ako najlepšia, ukazuje to vlastne tou vadou,
pre ktorú je preto nešťastná, lebo nepožíva Boha.) On je to, ktorý
dobrovoľný pád anjelov zasiahol najspravodlivejším trestom več-
ného zatratenia a tým zas, ktorí vytrvali pri najvyššom dobrou,
aby v budúcnosti mali istotu vo svoje trvanie bez konca dal za
odmenu večné trvanie. On je to, ktorý stvoril aj človeka rovnako
dobrého, tou istou slobodnou vôľou obdareného, zemskú bytosť,
oživenú dušou (animal), ale hodnú neba, ak by vytrvala pri svo-
jom Stvoriteľovi; ak by ho však opustila, mala ju postihnúť bieda,
patričná a vhodná len pre ňu. (Podobne aj tu predvídal Boh, že
človek prestúpením zákona vzdiali sa od Boha a zhreší, a jednako
ho nepozbavil slobodnej vôle, lebo súčasne predvídal aj to, kolko
dobrého urobí z ľudského zla.) On je to, ktorý zo smrteľného po-
kolenia, právom a spravodlivo odsúdeného, svojou milosťou shro-
mažďuje taký početný národ, aby ním doplnil a nahradil časť pad-
nutých anjelov, aby tak milovaný a horejší štát nebol pripravený
o počet svojich občanov, ale aby sa ešte mohol tešiť z ich hojnejš-
šieho počtu.

HLAVA DRUHÁ

Večnosť a nemeniteľnosť božej vôle.

(Obsah.)

Všelijako sa usilujú zlí útočiť na božiu vôľu. Lež božia múd-
rosť a moc je taká veľká, že všetko, aj to, čo sa deje proti jeho
vôli, smeruje k tomu cieľu a koncu, ktorý on uzná za dobrý
a spravodlivý, ktorý on už vopred poznal. Keď sa predsa o Bohu
tvrdí, že mení svoju vôľu, napríklad, že sa hnevá, tak možno
povedať, že skôr sa oni menia, ako on. Slnko sa nemení, a predsa
zdravému oku je príjemné, a chorému neprijemné. Božou vôľou
rozumieme aj vôľu, ktorou Boh vzbudí poslušnosť v srdciach svo-

jích verných, o čom hovorí apoštol: »Boh je to, ktorý spôsobuje vo vás chcenie« (Filip. 2, 13). Mnoho chcú svätí boží vôľou. Bohom v nich vzbudenou, a predsa sa to vždy neuskutoční. Modlia sa, napríklad, za mnohých, a Boh predsa nesplní to, o čo prosia, hoci sám v nich vzbudil vôľu, aby sa modlili. Keď sa teda svätí modlia, aby každý bol spasený, a predsa nie každý bude spasený, po ľudsky by sme mohli povedať, že to Boh chce, ale neurobí. Tak je to podľa nášho pochopu. Podľa božej vôle, v ktorej je spojená predvedomosť a predvídavosť a je večná, Boh vlastne už všetko vykonal na nebi i na zemi, nielen minulé a prítomné, ale aj budúce. My hovoríme: »Stane sa, ako Boh chce«, ak ešte nenadišiel čas, aby sa niečo stalo, čo Boh už predtým dávno vedel. Ak nepoznáme nielen čas nastúpenia veci, ale aj skutočnosť, hovoríme: »Stane sa, ako sa bude Bohu ľúbiť«. Nehovoríme to preto, ako by Boh mal mať v budúcnosti novú vôľu, ale že v určitom čase sa ukáže, čo Boh pripravil od večnosti vo svojej nemeniteľnej vôli.

HLAVA TRETIA

Prislúbenie večnej blaženosti svätým a zatratenia bezbožným.

Ponechajúc ostatné stranou, ako teraz vidíme splňovať sa na Kristovi, čo Boh sľúbil Abrahámovi: »V tvojom semene budú požehnané všetky národy« (Gen. 22, 18), tak sa splní aj to, čo sľúbil tomu semenu, najmä to, čo hovorí skrze proroka: »Zmŕtvych vstanú, ktorí boli v hrobách« (Iz. 26, 19), a »Bude nové nebo a nová zem a nebudú pamätať na predošlé veci, ani nevstúpia do ich srdca. ale radosť a veselosť nájdú v nej. Hľa, ja urobím Jeruzalem veselosť a ľud môj radosť, a budem sa tešiť v Jeruzaleme a radowať v mojom ľude, a nebude v ňom viac počuť hlas plaču« (Iz. 65, 17), aj to čo skrze iného proroka predpovedal, keď hovoril prorokovi: »V tom čase bude spasený všetok tvoj národ, ktorý bude nájdený zapísaný v knihe. A mnohí z tých, ktorí spia v prachu zeme (alebo ako niektorí vykladajú v násype), vstanú zmŕtvych. Jedni k životu večnému, druhí do zatratenia a večnej svojej hanby« (Dan. 12, 1—2), a na inom mieste tohože proroka: »Ale svätí Boha najvyššieho prijmú kráľovstvo a obdržia kráľovstvo až na veky, a na veky vekov« (Dan. 7, 18), a o niečo nižšie: »Jeho kráľovstvo je kráľovstvo večné« (Dan. 7, 27). Sú ešte aj iné veci, sem patriace, ktoré som uviedol v dvadsiatej knihe (Hl. 21), alebo aj

ktoré som neuviedol, ale sú napísané v Písme, prídu, ako prišli aj tie, o ktorých si neveriaci mysleli, že neprídu. Ten istý Boh prisľúbil oboje, predpovedal, že oboje príde, Boh, pred ktorým sa trasú pohanskí bohovia, ako svedčí aj Porphyrius, najvznešenejší z pohanských filozofov.

HLAVA ŠTVRTÁ

Vyvrátenie námietky, že sa ľudské telo nemôže preniesť do neba.

Učení a múdri ľudia proti váhe toľkej autority, ktorá obrátila všetky druhy ľudí do viery a nádeje v tie veci, podľa svojej predpovede, veľmi vtipne, ako sa im zdá, napádajú zmŕtvychvstanie tiel a odvolávajú sa na Cicera, ktorý vo svojej knihe *De republica* spomenul čosi o tej veci. Lebo keď spomenul, že Hercules a Romulus sa stali bohmi z ľudí, dodal: »Ich telá neboly prenesené do neba, lebo prirodzenosť by nedovolila, aby to, čo je zo zeme, nezostalo v zemi.« Toto je veľký dôvod mudrcov, ktorých myšlienky poznal Pán, že sú márne (Žalm 93, 11). Keby sme boli len dušami, t. j. len duchami bez tela a prebývajúc v nebi, by sme nepoznali pozemské bytosti a povedalo by sa nám, že sa raz akýmsi čudným sväzkom spojíme so zemskými telami, ktoré majú byť oživené dušou, či by sme, nechtiac tomu veriť, ešte väčšmi nedokazovali, že to prirodzenosť nedovolí, aby netelesná vec mohla byť spojená telesným sväzkom? A predsa zem je plná duší, oživujúcich pozemské údy a spojených s nimi podivným spôsobom a spletených. Prečo by teda vôľou ten istý Boh, ktorý stvoril bytosť, obdarenú dušou, nemohol pozemské telo povýšiť na nebeské telo, keď duch, vyšší nad všetky, a teda aj nad nebeské telá, mohol sa spojiť s pozemským telom? A či pozemská čiastočka, taká nepatrná, mohla mať v sebe niečo lepšieho ako nebeské telo, aby mala smysly a život, a ju, cítiacu a žijúcu, nebo by nepokladalo za dôstojné prijať, alebo už prijatú udržať, keď cíti a žije pôsobením lepšej veci, ako je akékoľvek nebeské telo? Preto sa to teraz nedeje, lebo ešte nadišiel čas, v ktorom Boh chce, aby sa to dialo, Boh, ktorý urobil omnoho čudnejšie veci ako tie, ktorým oni neveria, ktoré nám zovšednely preto, že ich často vidíme. Prečo sa väčšmi nečudujeme, že netelesní duchovia, vyšší aj nad nebeské telá, sa viažu so zemskými telami, ako tomu, že pozemské telá majú byť prenesené do príbytkov, hoci nebeských, ale telesných? Len preto, že to vi-

díme každý deň a toto už sme, ale tamto sme ešte nie a dosiaľ sme to nikdy nevideli. Triezvy rozum nám možno povie, že je omnoho podivnejším božím dielom telesné veci votkať do netelesných, ako hoci odlišné telá, jedny nebeské a druhé pozemské, ale predsa len telá s telami spojiť.

HLAVA PIATA

Niektorí neveria v zmŕtvychvstanie tiel, hoci skoro celý svet v to veri.

Taká neuveriteľná vec sa už kedysi stala: hľa, svet uveril, že pozemské telo Kristovo bolo vzaté do neba; že v zmŕtvychvstanie tela a vstúpenie do horných príbytkov, okrem veľmi málo ostávajúcích a čudujúcich sa, či už učených alebo neučených, aj učení aj neučení už uverili. Ak uverili vec uveriteľnú, nech vidia tí, čo neuverili, akí sú hlúpi. Ak však uverili vec neuveriteľnú, už aj to je neuveriteľné, že uverili vec neuveriteľnú. Tie dve neuveriteľné veci, zmŕtvychvstanie nášho tela na večnosť a to, že v tak neuveriteľnú vec svet jednako uveril, predpovedal ten istý Boh, že obe veci sa stanú, keď sa ešte ani jedna z nich nebola stala (Mat. 26, 13). Jedna z tých neuveriteľných vecí sa už stala, ako vidíme, totiž že svet už uveril v to, čo bolo neuveriteľné. Prečo by sme mali pochybovať, že sa uskutoční aj to druhé, v čo, hoci je neuveriteľné, svet uveril, keď sa už stalo to, čo bolo tiež neuveriteľné, že v tak neuveriteľnú vec svet už uveril? Veď obe tie veci neuveriteľné, z ktorých jednu už vidíme a v druhú veríme, sú predpovedané v tých istých Písmach, skrze ktoré uveril svet. Ak by sme ešte uvážili aj spôsoby, akým svet uveril, bude to ešte neuveriteľnejšie. Kristus posielal na more tohto veku niekoľkých rybárov, so sieťami viery, nevzdelaných vo vedách, čo sa učenosti týka nevycvičených, neskúsených v gramatike, nevyzbrojených dialektikou, nenadutých výrečnosťou, a tak chytá mnoho rýb každého druhu, tým podivnejších, čím zriedkavejších, ba aj samých filozofov. Ku tým dvom neuveriteľným veciam, pridajme túto tretiu, ak sa niekomu páči, ale musí sa páčiť. Sú už teda tri neuveriteľné veci, ktoré sa staly. Neuveriteľné je, že Kristus vstal zmŕtvych v tele a s telom vstúpil do neba. Neuveriteľné je, že svet uveril v takú neuveriteľnú vec. Neuveriteľné je, že obyčajní ľudia, nízkeho pôvodu, malá hľstka, mohli tak účinne presvedčiť svet aj učených

o tak neuveriteľnej veci. Z tých troch neuveriteľných vecí v prvú nechcú veriť tí, ktorým teraz odpovedáme; na druhú musia voľky-nevoľky hľadieť; odkiaľ sa však vzala druhá, nepochopia, ak neveria v tretiu. Kristovo zmŕtvychvstanie a nanebevstúpenie v tom istom tele, v ktorom vstal zmŕtvych, sa rozhlasuje a verí na celom svete. Ak by to bolo neuveriteľné, kde sa vzala viera v to na celom svete? Ak by mnohí vznešení, vzdelaní a učení povedali, že to videli a čo videli, usilovali by sa aj rozšíriť, nebolo by nič čudného, že im svet verí a bolo by veľmi tvrdohlavým ešte neveriť. Ak však — ako bolo v skutočnosti — len niekoľko ľudí neznámych, naoko bezvýznamných, neučených hovorilo a písalo o tom, že to videli, a svet im predsa uveril, prečo potom niekoľkí najtvrdohlavejší, ktorí ešte zostali, samému veriacemu svetu nechcú dosiaľ veriť? Svet preto vlastne uveril nepatrnému počtu nevznesených, slabých a neskúsených ľudí, lebo skrze tých svedkov, naoko hodných opovrhnutia, veľmi zázračne prehovorilo samo božstvo. Reči, ktoré svedkovia hovorili na presvedčenie ľudí, boli vlastne zázračné skutky, a nie slová. Keď tým, čo nevideli Krista vstať v tele zmŕtvych a vstúpiť na nebo, verili tým, ktorí hovorili, že to videli, lebo tí prví nielen že svoje videnie potvrdzovali slovami, ale aj zázračné znaky robili. Poslucháči napríklad, ktorí poznali hovoriacich, že hovoria len jedným, najviac dvoma jazykmi, naraz ich počuli zázračne hovoriacich jazykmi všetkých národov (Skut. ap. 2). Videli, že chromý od narodenia na ich slovo v mene Krista vstal po štyridsiatich rokoch celkom zdravý; že šatky, vzaté z ich tela, uzdravovali trpiacich; že na cestu, ktorou mali ísť, pokládli ľudia nespočetných chorých do radov, aby sa ich dotkol aspoň tieň predchádzajúcich, čo zapríčiňovalo často náhle uzdravenie chorých; že mnoho iných zázračných vecí vykonali v mene Kristovom, ba že aj mŕtvych kriesili (Sk. ap 3, 4). Ak súhlasia, že tie veci sa stali tak, ako je o nich napísané, hľa, koľko neuveriteľných vecí pridávame ku tým trom predošlým! Na to, aby sa uverilo hoci jednej z tých neuveriteľných vecí, najmä zmŕtvychvstaniu a nanebevstúpeniu tela, nakopili sme mnoho svedectiev o početných neuveriteľných veciach, a predsa ešte nemôžeme zložiť hroznú úpornosť neveriacich. Ak však neveria, že sa staly tie zázraky, ktoré apoštoli konali, aby sa im verilo, keď hlásali zmŕtvychvstanie a nanebevstúpenie Kristovo, potom nám stačí ten jediný veľký zázrak, že apoštolom uveril, bez zázrakov, celý okruh zeme.

HLAVA ŠIESTA

Rím vyhlásil Romula, svojho zakladateľa za boha, Cirkev však miluje Krista pre jeho božstvo.

(Obsah.)

O Romulovi hovorí Cicero: »Pri Romulovi, je to tým čudnejšie, že kým sa iní, ako sa hovorí, stali z ľudí bohmi, žili ešte v časoch, keď boli ľudia ešte málo vzdelaní a náklonnejší do uverenia bájok keď sa neskúsení ľahko dajú povzbudiť ku viere, Romulova doba pred menej ako šesťsto rokmi bola už vtedy, keď prekvitalo písomníctvo a veda a keď už vymizol starý blud zo zaostalého života ľudí. Z toho môžeme vyrozumieť, že Homér žil dávno pred Romulom, za ktorého ľudia už boli vzdelaní a doba bola osvietenejšia, takže sa ťažko našlo miesto na nejaké básne. Starovek prijímal všetky bájky, niekedy aj dosť neohrabane složené: lež táto doba, už osvietená, vysmievala všetko, čo sa nemôže stať a odmietala.« (De republica 2, 10) To povedal najučenejší a súčasne najvýrečnejší Riman o Romulovi. Na začiatku len Rím, a to Rím veľmi malý veril v božstvo Romulovo. Potomci sa držali podania predkov a keď sa rozrástlo mesto, rozrástla sa aj povera s vládou toho mesta nad národmi. Iné národy, keď aj neverily v božstvo Romulovo, predsa ho menovali bohom, aby neurazili mesto, ktorému boli poddané. V Krista zas, hoci je zakladateľom nebeského a večného štátu, ten nie preto verí v neho, že je jeho Zakladateľom, ale skôr preto je založený že verí v Krista Rím už založený a vybudovaný uctil svojho zakladateľa ako boha. Jeruzalem však svojho zakladateľa Krista položil za základ svojej viery, aby sa na ňom mohol vystavať. Rím z lásky ku svojmu zakladateľovi uveril, že je bohom, Jeruzalem zas veril, že je Bohom a preto miloval svojho Zakladateľa. Romulovo božstvo je len vecou viery, a nie ozajstnou, dokázanou skutočnosťou. Zvláštnosť pri jeho záchrane vlčicou ešte nie je dôkazom božstva. Ani jeden iný národ by nebol Romula uznal za boha, keby sa nebol strachoval Rimanov. Kto však spočíta zástupy tých, ktorí radšej išli na smrť, ako by boli zapreli božstvo Ježiša Krista? Strach priviedol mnohé národy, aby uverily v božstvo Romulovo, strach však nevedel odvrátiť množstvo mučeníkov, aby sa zriekli viery v božstvo Kristovo. Putujúci boží štát na zemi sa jednako nepodujal na boj za časné blaho proti bezbožným prenasledovate-

Iom, ale pre večnú spásu sa radšej vzdal boja. Vyznavačov Kristových väznili, putnali, pálili, trhali, mučili, vraždili, hromadne stínali, a predsa ich bolo stále viac. Nemysleli na to, aby bojovali o svoj život, ale pohŕdali životom pre Spasiteľa. Cicero vo svojej knihe (De republica 23) hovorí, že štát sa dáva do vojny alebo pre vernosť, alebo pre záchranu. Keď štát padne, zhynie, prestane jestvovať, to ako by sa zrútil celý svet. Teda záchrana štátu je trvanie štátu. Možno preto právom nadhodiť otázku, či Saguntania konali správne, keď radšej vydali svoje mesto skaze, ako by mali porušiť vernosť Rímu. Zato ich chvália národy. Lež neviem, ako mohli zostať verní zásade, že vojna sa vedie alebo pre vernosť, alebo pre záchranu, keď oboje bolo v nebezpečenstve a keď len jedno sa dalo vybrať. Saguntania si zvolili vernosť, ale sa vzdali záchrany. Záchrana božieho štátu je v tom, že len vo viere a s vierou ho možno dosiahnuť a udržať. Stratou viery sa stráca aj boží štát. Len takáto viera mohla zrodiť toľkých mučeníkov.

HLAVA SIEDMA

Viera v Krista je dielom božím.

(Obsah.)

Je až smiešne hovoriť súčasne o falošnom božstve Romulovom a o božstve Kristovom. Romulus žil šesťsto rokov pred Cicerom a jeho doba bola už veľmi pokročilá, odmietala a vysmievala všetko nemožné. Za čias Augustových, Tiberiových bola vzdelanostná úroveň ešte vyššia. Ľudský duch by sa vtedy bol ešte silnejšie postavil proti viere v zmŕtvychvstanie a nanebevstúpenie Kristovo, keby sa pravdivosť tej veci nebola dokázala zázrakmi, ktoré videli ľudia na vlastné oči. Len tak sa mohlo stať, že túto vieru prijalo mnoho ľudí a nevedelo ju vykoreniť nijaké prenasledovania. Viera v zmŕtvychvstanie a v nesmrteľnosť tela v novom svete sa rozšírila po celej zemi. Čítaly sa proroctvá a ich spĺňanie len podporovalo vieru v Krista, až sa veriacim vzdala celá zem, ktorá len nedávno proti nim zúrila prenasledovaním.

Zázraky sa staly preto, aby svet uveril v Krista, ale neprestávajú sa diať aj ďalej.

Vyčítajú nám, prečo sa vraj teraz nedejú zázraky, o ktorých hlásate, že sa staly? Mohol by som povedať, že zatiaľ, kým svet uveril, boli potrebné, aby svet uveril. Kto ešte aj teraz žiada zázraky, aby uveril, už to samo je zázrakom, že niekto neverí, keď svet verí. To len preto hovoria, aby sa nemuselo veriť, že aj vtedy sa dialy zázraky. Odkiaľ je to, že celý svet s toľkou vierou ospevuje nanebevstúpenie Kristovo v tele? Ako to, že v pokrokových časoch, ktoré zavrhovaly všetko nemožné, bez akýchkoľvek zázrakov omnoho zázračnejšie uveril svet neuveriteľné? Či azda preto sa uverilo, že tie pravdy boli uveriteľné? V takom prípade, prečo oni sami neveria? Krátko shrnieme svoje dôvody. Alebo neuveriteľné veci, ktoré sa staly a videly, pripravily vieru neuveriteľnej veci, ktorá sa nevidela; alebo bola vec natoľko uveriteľná, že nepotrebovala nijaké zázraky na presvedčenie ľudí, potom však usvedčuje hanbou neveru tých ľudí. Toto by som mohol povedať na zavrátanie tých najmärnejších. Zázrakov bolo veľmi mnoho a všetky vydávaly svedectvo veľkému zázraku a tak vážnemu, aby nebolo možno poprieť, že Kristus v tom istom tele, v ktorom vstal zmŕtvych, v tom aj do neba vstúpil. V tých istých knihách, ktorých hodnovernosť je nad všetku pochybnosť, napísané je všetko: aj to, čo sa stalo, aj na potvrdenie čoho sa to stalo. Tie zázraky sa staly známymi, aby upevnily vieru a skrze vieru, ktorú upevnily, staly sa ešte známejšími. Čítajú ich národy, aby v ne uverily, a neboly by čítané, keby sa v ne neverilo. Veď aj dnes sa dejú zázraky v mene Kristovom buď sviatosťami, buď modlitbami alebo pamiatkami jeho svätých, ale nebývajú tak rozhlásené, aby požívaly toľkú slávu ako tamtie. Kánon svätých Písem, ktorý musel byť určený, zapríčiňuje, že o tých zázrakoch sa všade nahlas číta a tak vnikajú do pamäti všetkých ľudí na svete. Lenže tieto zázraky (t. j. nové) sú známe iba tam, kde sa stanú, sotva v tom istom meste alebo na blízkom okolí. Lebo aj tam nie mnohí vedia o nich, mnohí o nich nepočujú, najmä keď je to veľké mesto. Okrem toho, ak sa o tom hovorí inde a iným, taká povest' nemá už tej sily, aby sa tomu verilo ľahko a bez pochybovania, hoci by to hneď hovorili právi kresťania pravým kresťanom.

Zázrak, ktorý sa stal v Miláne, keď sme tam bývali, keď slepý nadobudol náhle zrak, mohol sa stať známym veľa ľuďom, lebo aj mesto je dosť veľké a aj cisár vtedy tam bol a svedkom bolo veľké množstvo ľudu, ktorý prišiel uctiť pozostatky mučeníkov Gerváza a Protáza. O tých pozostatkoch nikto predtým nevedel, ani miesto bezpečne nepoznal, len keď sa biskupovi Ambrózovi vo sne oznámilo, pozostatky sa našly. Pri nich sa ten slepý pozbavil dávnych temnôt a uvidel denné svetlo.¹⁾

Kto vie napríklad o uzdravení Inocencia, úradníka zastupiteľskej prefektúry, okrem niekoľkých ľudí, pričom sme aj my boli a na vlastné oči videli? Keď sme sa vracali z námorných ciest, prijal k sebe mňa a brata Alypia,²⁾ lebo bol s celým svojím domom veľmi pobožný, hoci sme ešte neboli v duchovnom povolani, ale sme už Bohu slúžili, a bývali sme vtedy u neho. Liečili ho lekári z vredov, ktorých mal plno na zadnej a spodnej časti tela, už mu ich prerezali a ďalej liečili liekmi svojho umenia. Pri rezaní vytrpel mnoho dlhých a prudkých bolestí. Jeden vred však uprostred mnohých záhybov bol tak skrytý, že sa ho ani nedotkli, hoci ho mali tiež prerezať. Keď sa vyliečily tie ostatné otvorené, zostal len jeden a márne sa ho usilovali vyliečiť. Chorého znepokojovalo dlhé utrpenie, veľmi sa strachoval opätovnej operácie (predpovedal mu ju iný lekár, jeho domáci, ktorého tamti nepripustili, aby len videl prvú operáciu, toho podráždený chorý vyhodil z domu, ale ho čoskoro opäť prijal) a vybuchol a kričal na lekárov: »Opäť ma chcete rezať? Má sa splniť to, čo povedal ten, ktorého ste nechceli pripustiť k mojej prvej operácii?« Lekári sa vysmiali z toho neskúseného lekára a chorého upokojovali chlácholivými slovami a sľubmi. Prešlo zas mnoho dní a neosožil nijaký liek. Lekári vytrvali pri svojom sľube, že vred vyliečia nie nožom, ale liekmi. Pribrali si ešte jedného staršieho a veľmi vychýreného Ammonia, vtedy ešte žijúceho, ktorý sľuboval to isté, ako oni, spoliehajúc na ich starostlivosť a skúsenosť. Jeho vážnosťou ubezpečený, chorý začal, ako by už bol zdravý, veselo žarty strúhal zo svojho domáceho lekára, ktorý bol predpovedal druhú operáciu. Čo ďalej? Uplynulo veľa dní márných námah, až napokon unavení a zahanbení lekári museli priznať, že bez noža nijako nemožno chorého vyliečiť. Chorý sa preľakol, zbledol od strachu a keď prišiel k sebe a mohol prehovoriť, kázal lekárom odísť a neukazovať sa mu viac na oči. Zmučenému plačom nezostávalo iné, keď ho už nevyhnutnosť tlačila, len aby zavolať aké-

hosi lekára z Alexandrie, pokladaného vtedy za zázračného chirurga, aby mu on urobil to, k čomu z hnevu nechcel pripustiť tamtých. Keď ten chirurg prišiel a odborným okom pozrel na prácu lekárov na jazvách, — bol to človek dobrý — prehovoril chorého, aby tí užili výsledok svojich námah, ktorí sa už predtým o chorého tak veľmi starali, že to aj sám obdivoval, keď sa na to pozrel. Dodal aj to, že chorý sa nemôže uzdraviť bez operácie, ale že sa to nijako neshoduje s jeho mravmi, aby pre maličkosť, ktorá zostala ešte na dokončenie, mal odoberať zásluhu ľudom, ktorých odbornú prácu, dôkladnosť a svedomitosť obdivoval, keď prezrel jazvy. Chorý nadobudol opäť dôveru ku svojim lekárom a rozhodol, aby oni v prítomnosti lekára z Alexandrie otvorili nožom to miesto, ktoré podľa náhľadu všetkých sa ináč nedalo už vylicíť. Odložili si to však na nasledujúci deň. Keď lekári odišli, v celom dome zachvátila taká bolesť všetkých pre smútok pána domu, že sme sotva mohli upokojiť plač ako na nejakom pohrebe. Denne ho navštevovali svätí mužovia: vtedajší biskup uzalský, blahej pamäti Saturninus, kňaz Gelosus a diakoni kartaginskej cirkvi. Medzi nimi bol jediný dosiaľ žijúci biskup Aurelius, na ktorého spomíname s patričnou úctou a keď sme s ním spomínali podivuhodné diela božie a hovorili o tejto veci, videl som, že sa veľmi dobre pamätá na to, čo spomínam. Tí, keď ho podľa svojej obyčaje večer navštívili, prosil ich úpenlivým plačom, aby na druhý deň ráno radšej ráčili byť prítomní na jeho pohrebe, ako byť svedkami jeho bolesti. Taký strach sa ho zmocnil pri spomenke na predošlé útrapy, že bol presvedčený, že zomrie v rukách lekárov. Potešovali ho a povzbudzovali, aby dôveroval v Boha a mužne prijal jeho vôľu. Potom sme sa začali modliť. Keď sme si podľa zvyku pokľakli na kolená a padli na tvár, chorý tiež padol na tvár s takou silou, ako by ho niekto povalil na zem a začal sa modliť. Ako sa však modlil, s akou vrúcnosťou, s akým dojatím, s akou záplavou sĺz, s akým vzlykotom a vzdychaním, otriasajúcim všetkými údmi tela a takmer zastavujúcimi dych, kto to môže slovami opísať? Či sa iní modlili a či si všímali jeho modlitbu, to neviem. Ja som sa vôbec nemohol modliť, a len tak krátko som si v mysli povedal: »Pane, aké prosby svojich vypočuješ, ak tieto nevypočuješ?« Nič som už nemohol dodať, len aby zomrel v modlitbe. Vstali sme a rozišli sme sa s biskupským požehnaním. Inocencius prosil, aby ráno zas prišli, aby ho povzbudzovaním uspokojili. Svitol obávaný deň, sluhovia boží prišli, ako

sľúbili. Vošli lekári a začalo sa chystať všetko potrebné, priniesly sa zlovestné železá, strach popadol všetkých v silnom napätí. Vážnejší z prítomných potešovali a na duchu posilňovali chorého. Chorého položili na posteľ tak výhodne, aby sa lekárovi dalo dobre rezať, rozviazali obvazy, obnažili choré miesto. Lekár s nožom v ruke prezerá to miesto, kde má rezať a napnuto skúma. Očami bedlivo skúma, dotýka sa prstami, všetkými možnými spôsobmi skúma a nájde — najlepšie zahojenú ranu. A už sa valí radosť, vzdáva sa chvála a vďaka milosrdnému a všemohúcemu Bohu a všetci plačú od radosti. To všetko sa nedá opísať, dá sa to skôr pomyslieť ako vypovedať.

V tom istom Kartágu mala Inocencia, veľmi zbožná žena, jedna z najpoprednejších v meste, rakovinu na prsníku, nemoc, ktorú podľa náhľadu lekárov nemožno ničím vyliečiť.³⁾ Obyčajne sa taký úd, ktorý napadla choroba, odreže a odlúči od tela, alebo podľa náhľadu, ako hovoria, Hypokratovho, aby človek ešte dlhšie požil, hoci aj tak musí zomrieť, ale trocha neskôršie, lepšie je vraj, keď sa vôbec choroba nelieči. Toto sa dozvedela chorá od skúseného lekára a priateľa svojho domu, a preto sa v modlitbe obrátila jedine na Boha. Keď sa približovala Veľká noc, chorá dostala vo sne napomenutie, aby pri krstiteľnici stála na tej strane, kde ženy dostávajú krst, a aby jej pokrstená, ktorú prvú stretne, prežehнала choré miesto znakom Kristovým.⁴⁾ Urobila tak a hneď sa uzdravila. Lekár, ktorý jej povedal, že ak chce trocha dlhšie žiť, aby sa neliečila, keď ju neskôr prehliadol a videl, že je celkom zdravá, — vedel dobre z predošlých prehliadok, že mala strašnú chorobu — s veľkým záujmom sa vypytoval, aké lieky užívala, lebo chcel poznať liek, ktorý vyvracia mienku Hypokratovu. Keď sa od nej dozvedel, ako sa to stalo, s pohrdlivou tvárou a hlasom začal, takže sa aj ona bála, aby nepovedal niečo urážlivého o Kristovi, predsa však nábožnou slušnosťou odpovedal: »Myslel som, že mi povieš niečo veľkého.« Keď sa však ona už začala obávať, povedal: »Čo veľkého urobil Kristus, ak uzdravil rakovinu, keď predtým vzkriesil mŕtveho, ktorý bol štyri dni v hrobe?« (Ján 11.) Keď som sa o tom dopytal, veľmi ma popudilo, že v tej obci a na osobe nie neznámej sa stal veľký zázrak, a nevie sa o ňom, pomyslel som si, že tá žena si zasluhuje nielen napomenutie, ale aj pokarhanie. Ona odpovedala, že predsa o tom nemlčala. Pýtal som sa potom jej priateľiek, či o tom počuly. Povedaly, že o tom vôbec nevedely. Povedal som jej: »Akože nemlčíš, keď ani tvoje

najbližšie priateľky o tom nevedia?» Keďže som sa jej predtým len krátko opytoval, teraz musela vyrozprávať všetko po poriadku, ako sa to stalo, a jej priateľky, keď to počuly, sa čudovaly a zvelebovaly Boha.

V tom istom meste bol aj istý lekár, majúci podagru (dnu v nohách), ktorý mal byť pokrstený. Deň pred krstom videl vo sne čiernych kučeravých chlapcov — pokladal ich za diablov —, ktorí mu bránili, aby prijal krst v tom istom roku. Keď ich nechcel počúvnuť, dokopali ho do nôh tak bolestne, že nikdy predtým neskúsil takú prudkú bolesť. Ale keď jednako, chcúc ich tým väčšími premôcť, sviatostným kúpeľom znovuzrodenia, neodriekol krst, lež ako bol prisľúbil, ku krstu aj pristúpil, nielen že sa pri krste stratila bolesť, ktorá ho do toho času veľmi trápila, ale aj podagra sa navždy stratila a hoci potom ešte dlho žil, nikdy ho nohy nebolely. O tomto my dobre vieme a niekoľkí bratia, ku ktorým mohla o tom dôjsť zpráva.

Istý Kurubitanec, bývalý herec, pri krste sa uzdravil nielen z paralýzy, ale aj chorobného zväčšenia pohlavných údov. Po zbavení obojeho utrpenia, odišiel od krstu, ako by bol býval zdravý. Okrem mesta Kuruby a niekoľkých ľudí, ktorí sa to mohli niekde dopočuť, nikto viac o tom nevie. Keď sme sa o tom dozvedeli, na rozkaz svätého biskupa Aurelia sme dovedli spomenutého do Kartága, hoci sme predtým o tom počuli z úst takých ľudí, o ktorých hodnovernosti sme nemohli pochybovať.

Je medzi nami bývalý tribún Hesperius, ktorý má svoj majetok, pomenovaný Zubedi, na území fussalskom. Keď sa dozvedel, že sila zlých duchov prenasleduje jeho domáce zvieratá aj sluhov, poprosil našich kňazov za mojej neprítomnosti, aby ta niektorý zašiel a modlitbami zahnal zlých duchov. Jeden z kňazov ta zašiel, obetoval tam obeť Tela Kristovho a modlil sa podľa svojich síl, aby prestalo to súženie. Boh sa ihneď zmiloval a súženie prestalo. Hesperius bol dostal od svojho priateľa posvätnú zem z Jeruzalema, kde pochovaný Kristus vstal tretieho dňa zmŕtvych. Zem si zavesil vo svojej izbe, aby aj sám neutrpel nič zlého. Keď dom očistil od znesvätenia, rozmyšľal, čo má urobiť so zemou. Z úcty ju totiž nechcel dlhšie u seba prechovávať. Náhodou sme boli vtedy blízko, ja a môj kolega Maximinus, biskup sinitskej cirkvi. Prosil nás, aby sme ho navštívili, a my sme prišli. Keď nám všetko vyrozprával, prosil nás, aby sa zem niekde zakopala a postavila sa na tom mieste modlitebňa, kde by sa mohli kresťa-

nia schádzať k bohoslužbám. Neodporovali sme, a tak sa aj stalo. Bol tam vtedy chromý dedinský mládenec. Keď sme sa o tom do počuli, prosili sme jeho rodičov, aby ho na to sväté miesto čím skôr zanesli. Keď ho tam priniesli, modlil sa a ihneď odišiel odtiaľ uzdravený na vlastných nohách.

Nie celých tridsať míľ od Hyppo-Regius leží dedinka Victoriana. Sú tam relikvie mučeníkov milánskych, Gerváza a Protáza. Priniesli ta akéhosi mladíka, ktorý kúpal koňa cez letné poludnie v hĺbke rieky a pritom ho obsadil zlý duch. Keď tam ležal ako by zomierajúci a vyzerajúci skôr na mŕtveho, prišla ta majiteľka pozemku podľa svojho zvyku vykonať večerné spevy a modlitby so svojimi slúžkami a Bohu zasvätenými pannami. Začaly spievať hymny. Ten (totiž zlý duch) v tele obsadeného ako by hlasom pichnutý, celý sa triasol a s hrozným krikom objal oltár, nesmejúc ho alebo nemôžuc ním pohnúť. Držal sa oltára, ako by bol oň priviazaný alebo prilepený a s veľkým vreskom prosil, aby mu odpustili, pričom povedal, kde, kedy a ako obsadil mládencia. Vyhlásil, že vyjde z mládencia a menoval jednotlivé údy tela, o ktorých sa vyhrážal, že ich vytrhne, keď bude z tela odchádzať. Naraz, ako to hovoril, opustil mládencia. Lež oko mládencovo viselo na líci len na tenučkej žilke a jeho zornička, ináč čierna, obelela. Keď to videli prítomní (a sbešlo sa ich niekoľko na jeho krik a všetci sa pobožne modlili), hoci sa tešili, že už prišiel k sebe a vstal, predsa sa zarmucovali pre jeho oko a chceli poslať po lekára. Bol tam jeho švagor, ktorý ho priniesol, ten povedal: »Boh, ktorý na modlitby svätých vyhnal diabla, môže aj zrak navrátiť.« Vtedy, ako mohol, visiace a vytrhnuté oko vmestnal nazad do očnej jamky, obviazal šatkou (orario)⁵) a myslel, že ju treba odviazať len o sedem dní. A keď tak urobil, oko bolo celkom zdravé. Aj iní sa tam uzdravili, ale písať o všetkých by bolo veľmi zdĺhavé.

Poznám hypponské dievča, ktoré sa pozbavilo zlého ducha tak, keď sa pomazalo olejom, do ktorého nakvapkal zo svojich slz kňaz, modliaci sa za ňu. Viem aj o takom prípade, že biskup sa modlil za mládencia, ktorého ani nevidel, a mládenec sa v tej chvíli pozbavil obsadenia zlým duchom.

Tu v Hyppo žil starček Florentius, človek zbožný a chudobný. Živil sa krajčírstvom. Raz akosi stratil svoj plášť a nemal si za čo kúpiť nový. Veľmi nahlas prosil o odev dvadsať mučeníkov, ktorých pozostatky sú v našom meste veľmi slávne. Jeho hlasnú modlitbu počuli tam prítomní mladíci — posmeškári a keď

vyšiel, šli za ním a ťahovali si z neho, že prosil mučeníkov, aby mu dali po päťdesiat medenákov (foles)⁶⁾ na šaty. Starček mlčky šiel ďalej a naraz uvidel na brehu hadzať sa veľkú rybu. S pomocou a ochotou mladíkov ju chytil. Zaniesol ju potom do obchodnej kuchyne nejakému kuchárovi Catosovi, dobrému kresťanovi, ktorému všetko vyrozprával a predal mu rybu za tristo medenákov. Zamýšľal si kúpiť za tie peniaze viny, aby mu žena z nej urobila aké-také šaty. Keď kuchár rozrezal rybu, našiel v jej žalúdku zlatý prsteň; dojatý milosrdenstvom a pohnutý náboženským citom, odovzdal prsteň starcovi so slovami: »Hľaď, ako ťa priodelo dvadsať mučeníkov.«

Do mestečka Aquae Tibillitanae prenášali pozostatky slávneho mučeníka Štefana. Niesol ich biskup Praejectus za prítomnosti veľkého množstva ľudí. Tam prosila istá slepá žena, aby ju priviedli k biskupovi, nesúcemu relikvie. Kvety, ktoré mala so sebou, odovzdala biskupovi a keď ich späť prijala, priložila si ich na oči, a ihneď uvidela. Potom kráčala pred čudujúcimi sa prítomnými, jasala a kráčala cestou sama bez sprievodcu.

Relikvie spomenutého mučeníka, ktoré sú uložené na hrade sinitskom, susediacom s osadou Hyppo, niesol raz tamojší biskup Luallus za účasti ľudu, ktorý kráčal pred ním a za ním. Už dlhší čas ho prenasledoval vred, ktorý mu mal operovať jeho priateľ lekár. Naraz sa však vred vyliečil pri nesení zbožného bremena, a nebolo ho viac.

V Kalame býva kňaz Eucharius, pochádzajúci zo Španielska, ktorý bol už dávnejšie chorý na kamene. Uzdravil sa pri pozostatkoch Štefana mučeníka, ktoré ta priniesol biskup Possidius. Neskôr ten istý kňaz, prevládaný inou chorobou, bol už mŕtvy, aj mu už palce sviazali. Keď potom jeho tuniku, predtým položenú na relikvie svätého mučeníka, položili aj na telo zomretého kňaza, za pomoci svätého mučeníka sa opäť prebral do života.

Tam bol aj muž, vynikajúci vo svojom postavení, menom Martialis, muž vysokého veku, ktorý veľmi nenávidel kresťanov. Mal dcéru kresťanku a zaťa v tom istom roku pokrsteného. Keď ho chorého tí dvaja prosili, aby sa stal kresťanom, odmietol a oboch vyhnal od seba vo veľkom rozhorčení. Vtedy prišlo zaťovi na um ísť k relikviám sv. Štefana a tam sa čím najvrúcnejšie modliť za chorého, aby Bohom osvietený, neodkladal návrat ku Kristovi. Prosil s plačom a vzlykotom úprimnou a hlbokou zbožnosťou. Keď odchádzal, vzal si niekoľko kvetov s oltára, ktoré tam mal

naporúdzi a v noci ich potom položil ku hlave chorého. Všetci odišli spať. Ráno na svitaní volal chorý, aby išli po biskupa. Biskup bol práve vtedy u mňa v Hyppo. Keď sa chorý dozvedel, že biskup nie je doma, žiadal si, aby prišli kňazi. Keď prišli, osvedčil sa, že verí a prijal krst za všeobecnej radosti a čudovania sa všetkých prítomných. Kým žil, mal vo zvyku vzdych: »Kriste, prijmi môjho ducha«, hoci nevedel, že to boli posledné slová svätého Štefana, keď ho Židia kameňovali. Boly to aj jeho posledné slová, lebo krátko nato zomrel.

Tam sa vyliečili aj dvaja chorí na láмку v nohách, jeden domáci a druhý cudzinec. Domáci celkom a cudzinec však dostal poučenie v zjavení, čo má robiť, keď prídu naňho bolesti. Keď to urobil, bolesti prestaly.

Audurus sa volá miesto, kde je kostol sv. Štefana a v ňom relikvie. Akéhosi malého chlapčeka, ktorý sa bavil na nádvorí, prešly voly s vozom, ktoré sa uchýlili s cesty a chlapček ihneď v bolestiach zomrel. Matka ho uchytla a položila vedľa relikvií. Nielen že ožil, ale ukázalo sa, že je celkom zdravý.

V susednej obci Caspaliana ochorela istá mniška. Už sa prestalo dúfať v jej život. Jej odev zanesli ku spomenutým relikviám. Kým sa však vrátili, chorá zomrela. Rodičia však prikryli telo zomretej prineseným odevom, a nebohá ihneď ožila.

Neďaleko Hyppo istý Sýrčan, Bassus, modlil sa pri relikviách toho mučeníka za svoju veľmi nebezpečne chorú dcéru a priniesol so sebou aj jej šaty. Vtom príbehli z domu chlapci, ktorí mu chceli oznámiť, že chorá zomrela. Keďže sa on vtedy modlil, jeho priatelia po vypočutí chlapcov zabránili im hovoriť mu o tom, aby na verejnom mieste nahlas neplakal. Keď sa vrátil domov, kde sa už rozliehal plač domácich, prineseným odevom prikryl telo zomretej, a ona ihneď ožila.

U nás sa stalo, že po ťažkej chorobe zomrel syn istého pokladníka Ireneia. Keď už bezduché telo ležalo a všetci sa chystali na pohreb za veľkého plaču a žiaľu, ktorísi z priateľov domu navrhol, aby telo namastili olejom mučeníkovým. Urobili tak, a mŕtvu ožil.

Aj to sa stalo u nás, že bývalý tribún Eleusinus, položil na hrob mučeníka, ktorý je v predmestí, svoje umreté dieťa. Po vrúcnnej modlitbe, za hojného plaču, odniesol si domov dieťa živé.

Čo mám robiť? Dolieha na mňa sľub ukončiť dielo, takže nemôžem tu pospomínať všetko, čo viem. Nepochybujem, že mnohí

z našich, keď budú toto dielo čítať, budú sa mrziť, že som po-
vynechával toľko vecí, o ktorých vedia tak, ako ja. Už teraz ich
prosím, aby mi odpustili. Nech pomyslia, koľko by bolo treba vy-
naložiť námahy na opísanie všetkého, čo predsa v tomto diele
musím vynechať. Keby som mal, vynechajúc iné, opísať len tie
zázraky, ktoré sa týkajú uzdravení na príhovor sv. Štefana, a to
len na okolí kalamenskom a našom, bolo by na to treba mnoho
kníh napísať. Ba ani všetky zázraky nemohly byť posbierané, len
tie, ktoré boly pospisované, aby sa mohli čítať na shromaždeniach
ľudu. Rozhodli sme sa také dôkazy pospisovať, keď sme videli, že
aj za našich čias sa dejú zázračné znamenia božej sily, podobné
tým, ktoré sa stávaly v starých časoch, a aby tie súčasné zázraky
nezahynuly v úkryte pred ľuďmi. Ešte nie sú ani dva roky od
vtedy, ako sú relikvie v Hyppo Regius a okrem toho, že veľmi
mnohí — ako s určitosťou vieme — nenechali písomné záznamy
o svojich zázrakoch, predsa počet napísaných dochodí do čísla
sedemdesiat vo chvíli, keď o tom píšem. V Calame zas, kde sú
relikvie už dávnejšie, sú aj zápisy hojnejšie, a preto je ich aj
väčšie množstvo.

Vieme tiež o mnohých zázrakoch, ktoré sa staly na príhovor
toho istého mučeníka v Uzale, neďaleko Utiky. Tam omnoho prv
ako u nás zaviedol relikvie toho mučeníka biskup Evodius. Tam
však nemali vo zvyku vydávať zápisy o zázrakoch, ale aspoň prv
nevýdávali, lebo teraz možno už vydávajú. Keď sme tam nedáv-
no boli a keď vtedy istá známa žena Petronia sa uzdravila z dlhej
a ťažkej choroby, na ktorej vyliečenie sa ukázaly márnymi vše-
tky lekárske zásahy, vrúcne sme ju prosili so súhlasom tamojšie-
ho biskupa, aby urobila o tom záznam, ktorý by sa potom čítaval
ľudu. Ona to poslušne aj urobila. V tom písomnom zázname sa
zmienila o skutočnosti, ktorú nemôžem nijako vynechať, hoci sa
náhlím dokončiť dielo. Najmä spomínala, že akýsi Žid jej poradil,
aby na vlasovú retiazku navliekla prsteň a tou retiazkou aby sa
opásala na holom fele pod šatami. Prsteň mal pod očkom kamie-
nok, ktorý sa našiel v ľadvinách vola. Touto retiazkou opásaná,
ako by liekom, došla ku chrámu sv. mučeníka. Vyšla z Kartága
a zastavila sa na svojom majetku pri rieke Bgrade. Keď chcela
pokračovať v ceste, našla pod svojimi nohami spomenutý prsteň.
Hneď prezrela vlasový pás, na ktorom bol prsteň upevnený. Keď
videla, že uzly sú pevné, myslela, že prsteň sa prelomil a tak
vypadol. Avšak aj prsteň bol neporušený. Tento čud pokladala

za záruku svojho uzdravenia, preto chytila pás aj s prsteňom a hodila ich do vody. To neuveria tí, ktorí neveria aj to, že Pán Ježiš prišiel na svet, zachovávajúc pritom neporušené panenstvo svojej matky, aj to, že vkročil ku svojim učeníkom zatvorenými dverami. Ale o tomto povedanom sa sami môžu presvedčiť, a keď sa presvedčia, že je to pravda, nech uveria aj v iné zázraky. Veď je to známa žena, zo vznešenej rodiny, manželka vznešeného muža, býva v Kartágu. Mesto je známe, osoba tiež, a sama odpovie každému, kto sa jej bude pýtať. Mučeník, na ktorého príhovor sa uzdrávil, iste veril v Syna Panny, v toho, ktorý zatvorenými dverami vošiel k svojim učeníkom. Ten veril aj v to, prečo vlastne všetko rozprávame, že Kristus vystúpil do neba v tom tele, v ktorom vstal zmŕtvych. Preto sa aj skrze toho mučenika dejú také veci, ktorý za vieru v to dal svoj život. Aj teraz sa teda dejú zázraky, ktoré koná ten istý Boh. Dejú sa skrze tých ľudí, ktorých on chce a ako on chce. On urobil aj tie zázraky, o ktorých sme čítali, len to je, že tieto sú nie natoľko známe a nevbíjajú sa tak do pamäti častým čítaním, aby sme na ne pamätali stále. Veď aj tam, kde sa tomu venuje pozornosť, ako sa to začalo u nás zavádzať, že sa ľuďu čítajú písomné záznamy tých, ktorí prijali dobrodenia, počujú to raz, keď sú prítomní, a za niekoľko dní im to vyvetrie z hlavy. Mnohí zas nechodia na shromaždenia a z tých, ktorí tam boli, sotva sa nájde niektorý, ktorý by vyrozprával vec takému, ktorý nebol na shromaždení.

Ešte jeden zázrak sa stal u nás, nie väčší ako tie, čo som spomenul, ale taký jasný a rozšírený, že podľa mojej mienky niet Hypponca, ktorý by ho nebol videl, alebo o ňom nebol počul, a nikto nemohol naň zabudnúť. Desať súrodencov, z toho sedmoro chlapcov a troje dievčat, pochádzajúcich z Cezarey Kappadockej, z dosť zámožnej rodiny, následkom kliatby matkinej, opustenej po smrti muža, ktorá ťažko znášala krivdy svojich detí, tak bolo od Boha potrestaných, že všetci dostali akúsi strašnú chorobu trasenia všetkých údov. V takomto stave sa nechceli ukazovať na oči svojim spoluobčanom, a preto sa porozchodili po celom obrovskom rímskom svete. Dvaja z nich prišli aj k nám, a to Pavol a Palladia, veľmi známi so svojim nešťastím na mnohých miestach. Prišli asi pätnásť dní pred Veľkou nocou, každý deň navštevovali kostol a v ňom relikvie sv. Štefana a modlili sa o božie milosrdenstvo a zdravie. Aj tam, aj kdekoľvek sa obrátili, oči celého mesta sa na nich dívaly. Niektorí ľudia, ktorí ich už

niekde inde boli stretli a vedeli o príčine ich triašky, hovorili o tom iným, kde len mohli. Nadišla Veľká noc a v samú veľkonočnú nedeľu, ráno, keď už veľa ľudí bolo v kostole a keď sa chorý mládenec pri modlitbe pred relikviami mučeníka chopil zábradlia svätého miesta, náhle padol na zem a zostal ležať ako by v spánku, ale triaška, ktorá ho predtým ani v spánku neopúšťala, náhle prestala. Na prítomných to veľmi zapôsobilo. Niektorých pochytil akýsi strach, iní zas ľutovali. Jedni ho chceli zdvihnúť, iní v tom zas bránili, aby sa vraj vyčkal nejaký výsledok. Naraz chorý sám vstal a viac sa netriasol, uzdravil sa. Postavil sa ako zdravý človek a hľadel na ľudí na neho zahľadených. Či sa môže niekto zdržať, aby nahlas nechválil Boha? Celý kostol zahučal hlasnými výkrikmi vďaka a blahoželaniam so všetkých strán. Ľudia pribehli ku mne, ešte som sedel, ale som sa už chystal vyjsť. Doslava sa rútili jeden po druhom ku mne a každý mi zvestoval novinu, ktorú som pred chvíľou počul od predchádzajúceho. Radoval som sa a v duši ďakoval Bohu, keď prišiel aj sám uzdravený s veľkým zástupom. Sklonil sa k mojim kolenám a hneď sa narovnal, aby som ho pobozkal. Vydali sme sa do kostola preplneného ľuďmi a burácajúceho výkrikmi: »Bohu vďaka! Bohu chvála!« Nebolo tam takého, kto by nebol chválil Boha svojím hlasom. Keď som pozdravil shromaždený ľud, ozývaly sa ešte hlasnejšie výkriky. Napokon sa všetci utíšili a čítal sa zvyčajný odsek z Písma. Keď nadišlo miesto kázne, povedal som niekoľko slov, vhodných na ten čas a na takú veľkú radosť. Chcel som, aby prítomní skôr hľadeli na to zjavné dielo božie, ako by o ňom len mali počúvať. Uzdravený potom s nami poobedoval a vyrozprával nám obširne smutný prípad aj svojej matky i svoj a svojich súrodencov. Druhý deň po kázni som sľúbil, že na druhý deň prečítam písomný záznam o udalosti. Na tretí deň veľkonočných sviatkov, keď sa čítal zápis, kázal som obom stať si na stupne trónu, odkiaľ som povyššie nich zaujal miesto, a rozprával. Všetok ľud obojeho pohľavia ich mal pred očami. Jeden z nich stál pokojne, bez hroznej triašky tela a druhá sa triasla na celom tele. Takto tí, čo predtým nevideli uzdraveného, mohli posúdiť, čo na ňom vykonal božie milosrdenstvo, keď sa dívali na jeho sestru Videli, prečo mu majú blahoželať a o čo sa majú za ňu modliť. Medzitým som prečítal písomný záznam a tým dvom som kázal odísť. Sám som začal o tej udalosti dosť obširne rozprávať. Naraz za mojej reči sa začaly rozliehať nové výkriky a chválospevy od relikvie mu-

čeníka. Moji poslucháči sa obrátili na tú stranu a začali sa ta hrnúť. Ukázalo sa, že dievča, sestra uzdraveného, keď odišla so stupňov, išla sa modliť ku sv. mučeníkovi. Keď sa dotkla zábradlia, spadla bez seba, podobne ako to bolo s jej bratom, potom vstala ako by zo sna, celkom zdravá. Keď sme sa pýtali, čo sa stalo, odkiaľ ten radostný krik, vošli už s ňou do baziliky, kde sme čakali a celkom zdravú ju priviedli od relikvie sv. mučenika. Ešte len potom vybuchol výkrik počudovania a zdalo sa, že hlasy a radostný plač nebudú mať konca. Priviedli ju na to isté miesto, kde len pred chvíľou stála a triasla sa na celom tele. Prítomní, ktorí len pred chvíľou lutovali brata, že mu sestra zostala ešte chorá, teraz s radosťou videli, že aj ona je zdravá ako jej brat. Videli tak rýchlo vyslyšané svoje modlitby za ňu, ktoré ešte ani nemali kedy vykonať, ale si ich len zaumieňovali. Prítomní tak radostne chválili a zvelebovali Boha, bez srozumiteľných slov, že to až v ušiach zaliehalo. Čo však bolo v srdciach tých ľudí, ak nie viera Kristova, za ktorú vylial sv. Štefan svoju krv?

HLAVA DEVIATA

Zázraky na príhovor mučeníkov sú svedectvom viery v Krista.

(Obsah.)

Všetky zázraky, ktoré sa staly na príhovor mučeníkov, vydávajú svedectvo o viere mučeníkov v Krista, ktorou sa hlása, že Kristus vstal zmŕtvych v oslávenom tele a v takom tele aj vstúpil do neba. Mučeníci sa stali mučeníkmi pre túto vieru, a preto sú svedkami viery. Pre tú vieru brali na seba nenávisť a krutosť sveta a svet preohlil nie vojnou, ale svojou smrťou. Keby nebolo Kristovho zmŕtvychvstania, alebo keby sa nebolo splnilo to, čo o ňom predpovedali proroci, ako by sa mohly také zázračné veci diať na príhovor mŕtvych, ktorí za tú vieru položili život? Je ľahostajné, kto priamo robí tie zázraky, či Boh sám, či anjeli alebo duch mučeníkov. Hlavné je to, že všetky zázraky sú dôkazom viery v zmŕtvychvstanie Kristovo.

HLAVA DESIATA

Zázraky mučeníkov si zaslúžia skôr úctu ako zázraky démonov.

(Obsah.)

Protivníci môžu namietat', že aj bohovia urobili dosť zázrakov. Je to potešiteľné, že svojich bohov porovnávajú s našimi

zomretými ľuďmi. Napokon pripustia, že bohovia sú len zomretí ľudia. Nám sú mučeníci nie bohmi, lebo my poznáme len jediného pravého Boha, ktorého aj mučeníci poznali. Zázraky, ktoré sa staly v chrámoch bohov, sa nijako nemôžu vyrovnáť zázrakom, ktoré sa staly pri hroboch a relikviách mučeníkov. Mučeníci sú tak nad bohmi, ako bol Mojžiš nad magmi (Exod. 8). Démoni konali svoje diela z nečistej pýchy, aby ich ľudia pokladali za bohov. Zázraky na príhovor mučeníkov sú na posilnenie viery v Boha. Napokon pohani postavili svojim bohom chrámy, oltáre, ustanovili kňazov a prinášali obety. My nestavíme mučeníkom chrámy, ale len pomníky (memorias), a oltáre nestavíme preto, aby sme na nich obety prinášali mučeníkom, ale jedinému Bohu, ktorý je spoločným Bohom nás aj mučeníkov. Kňaz obetuje len Bohu, a preto je božím kňazom, a nie mučeníkovým. Obetným darom je Telo Krísto, a preto sa nemôže obetovať mučeníkom, lebo aj oni sú obetou. Komu teda veriť? Či tým, ktorí chcú byť pre zázraky pokladaní za bohov, alebo tým, ktorí všetko podivné konajú len preto, aby sa verilo v Boha, ktorým je aj Kristus? Či takým, ktorí aj svoje hanebnosti chcú mať oslávené, a či takým, ktorí všetko dobré a slávne na sebe vzťahujú na Pána a jedine v ňom sa chvália? Verme teda mučeníkom, ktorí za pravdu položili život, za pravdu, že Kristus vstal zmŕtvych a že telo, ktoré vstane zmŕtvych, je nesmrteľné.

HLAVA JEDENÁSTA

Platónici myslia, že udržanie zemskeho tela v nebi je neslučiteľné s prirodzenou váhou.

(Obsah.)

Podľa Platóna dve najvzdialenejšie veci na svete sú spojené dvoma strednými: vzduchom a vodou. Poriadok živlov ide tak: najprv zem, voda, nad ňou vzduch a potom nebo. Telo nemôže byť v nebi, lebo každý živý musí zaujímať vymedzené miesto, aby bola rovnováha medzi živlami. Je opovážlivé stavať sa proti všemohúcnosti božej, najmä keď sú aj telesá, ktoré by podľa svojej vlastnosti mali byť v jednom živle, a môžu byť predsa aj v druhom. Napríklad olovo sa dá tak spracovať, že pláva na vode. Okrem toho vtáky lietajú vo vzduchu a vznášajú sa, hoci podľa svojej váhy patria na zem. Prečo by teda všemohúci Boh ne-

mohol urobiť to, aby sa ľudské telo mohlo dostať do neba a tam prebývať? Aj duša, napríklad, svojou hodnotou stojí nad celým poriadkom prirodzeným. Aristoteles ju pomenoval piatym živlom a Platón jej priznával nehmotnosť. Keď je nehmotná, čo teda robí v zemskom tele? Či azda práve jej prítomnosť v tele nemá byť zárukou, aby svoje telo pomohla vziať do neba?

Aj ich zázraky, ktorými sa vystatujú, keď ich pozornejšie prezrieme, hovoria vlastne za nás. Podľa Varra k ich najväčším zázrakom patrí prípad, keď obžalovali vestálsku pannu z hriecnu a na dôkaz svojej čistoty musela niesť vodu v site z Tíbera až pred svojich sudcov a vraj ani kvapka vody jej nevytiekla. Kto teda zabránil, aby voda nevytiekla? Boh, alebo démon? Keď Boh, tak len Stvoriteľ sveta. Keď démon, tak len nejaký anjel, ktorý slúži Bohu, Stvoriteľovi sveta. Ak teda nejaký menší boh, alebo anjel, alebo aj démon môže zabrániť, aby voda svojou prirodzenou váhou nevytiekla, ako by nemohol všemohúci Boh urobiť, aby telo nemohlo byť v nebi?

Keď sa potom umiestňuje vzduch do stredu medzi oheň a vodu, prečo je voda často medzi vodou a vodou, alebo medzi vodou a zemou? Kam treba umiestniť dažďové mračná? Medzi nimi a morom je vzduch. Nie je to proti vlastnej váhe, ak zurčiacie potoky a množstvá vôd, prv ako tečú pod vzduchom, visia nad vzduchom, kým sú len mračnami? Vzduch je aj nad suchou zemou, a predsa má byť medzi vzduchom a zemou najprv voda.

Ak má byť podľa Platóna poradie živlov také, že dvoma strednými živlami, vzduchom a vodou, sú spojené dva krajné živly, zem a oheň, pričom oheň je hore v nebi, zem dolu ako podklad sveta, a ak to má byť dôvodom, že pozemské telá nemôžu byť v nebi, ako to, že oheň je na zemi? To by predsa nemalo byť. A oheň je nielen na zemi, ale je aj pod zemou, a toľko ho je tam, že ho až vrchy vyhadzujú. Napokon oheň vlastne vzniká zo zeme, t. j. z dreva a kameňa. Ak niekto namieta, že pozemský oheň je iný ako ten v nebi, ten je vraj pokojný, kým zemský je planúci, pohyblivý, teda zemi prispôsobený, potom prečo by sa nemohli pozemské telá tak isto prispôsobiť životu v nebi, ako sa prispôsobuje oheň svojmu životu na zemi? Teda váha a poradie živlov nie je nijakým nevyhnutným dôvodom, aby naše telá nemohly prebývať v nebi, najmä keď božia všemohúcnosť môže urobiť všetko a môže aj telá prispôsobiť životu v nebi.

Neverci sa vysmievajú z viery v zmŕtvychvstanie.

Puntičkársky sa vyzvedajú a vysmievajú z našej viery v zmŕtvychvstanie a vypyujú sa, či vraj aj predčasne narodené (abort) deti vstanú zmŕtvych? A keďže Pán povedal: »Veru, hovorím vám, ani vlas sa vám nestratí s hlavy« (Luk. 21, 18), či vraj všetci budú mať rovnakú postavu a silu po zmŕtvychvstaní, alebo budú rozdielnej veľkosti? Ak by boli všetky telá rovnaké, kde vezmú to, čo nemaly na zemi, napríklad, predčasne narodené deti, keď aj tie vstanú zmŕtvych? Alebo ak nevstanú zmŕtvych, lebo sa vlastne nenarodily, ale len byly vyvrhnuté, potom obracajú otázku na malé deti, odkiaľ vraj vezmú telesnú veľkosť dospelých ľudí, ktorej nemaly, keď zomieraly ako nemluvňatá? Nemôžeme povedať, že nemluvňatá nevstanú zmŕtvych, veď sa mohly aj narodiť aj znovuzrdiť sa môžu. Ďalej sa vypyujú, ak vraj všetky telá budú rovnaké, aké rozmery budú mať tie telá? Hovoria, ak vraj budú všetci takí veľkí a vysokí, ako boli na zemi najväčší ľudia, potom už nielen malé deti, ale aj väčšina ľudí odkiaľ veme to, čo sa im na zemi do tých veľkých rozmerov nedostáva, a každý má predsa tam mať to, čo mal aj na zemi? Ak zas všetci, ako hovorí apoštol, máme sa stretnúť »v miere plného vzrastu Kristovho«, a ak iný výrok tohože apoštola: »Tých aj predurčil, aby sa stali podobnými obrazu jeho Syna« (Efez. 4, 13; Rím. 8, 29), ak to treba tak rozumieť, že všetky ľudské telá budú mať v božom kráľovstve postavu a podobu tela Kristovho, potom — hovoria naši protivníci — nejednému človekovi treba ubrať z jeho veľkosti a výšky. Ako potom budú mať platnosť slová: »Ani vlas sa vám s hlavy nestratí«, keď sa nejednému tak mnoho stratí z jeho veľkosti? Nakoľko sa vlasov týka, mohlo by sa spýtať, či sa aj tie vlasy vrátia, ktoré pri strihaní odpadly. Keby sa však aj tie vrátili, aký netvor by bol z človeka? To isté by sa muselo povedať aj o nechtoch, aby sa vrátilo to, čo sa pri ošetrovaní tela muselo odstrániť. Kde bude potom krása, ktorá má byť v nesmrteľnosti väčšia, ako v tejto porušiteľnosti? Ak sa tie časti nevrátia, to znamená, že zhnú. Ako potom ani vlas s hlavy nezhyne? Tak isto hovoria o chudých a tučných. Ak majú byť všetci rovnakí, potom nebudú jedni chudí a druhí tuční. Preto jedným bude treba niečo dodať, iným zas odobrať. Tak sa potom nevráti vše-

tko tak, ako bolo, lebo niekde bude treba niečo odobrať a niekde zas pridať. Hovoria aj o skaze a rozklade mŕtvych tiel, z ktorých niektoré sa obráti na prach, iné zas sa vysušú. Niektorých ľudí roztrhajú divé zvery, iných spáli oheň. Mnohí zahynú pri stroskotaní alebo niekde vo vode a ich telá zhnijú a rozplynú sa na tekuté látky. Nechcú veriť, žeby sa všetky čiastočky mohli opäť spojiť a nanovo utvoriť. Pripomínajú aj niektoré špatnosti a vady, či sa už človek s nimi narodil, alebo ich neskôr nadobudol. S hrôzou a posmechom pripomínajú narodené netvory a pýtajú sa, aké bude zmŕtvychvstanie týchto znetvorených bytostí? Ak povieme, že nič takého sa nevráti do ľudského tela, ihneď povedia, že vyvrátia našu odpoveď poukazom na to, čo hlásame o ranách Kristových po zmŕtvychvstani. Zpomedi všetkých tých námietok najťažšia otázka sa kladie tá, v čie telo sa obráti také telo, ktoré sa stalo pokrmom iného, donúteného k tomu hladom?. Premenilo sa totiž na telo toho, ktorý sa z neho živil a svoju chudosť doplnil telom zjedeného. Nad tým si hlavu lámam, či telo bude patriť prvému svojmu majiteľovi, a či len neskoršiemu. To všetko sa vypytujú, aby sa vysmiali z viery v zmŕtvychvstanie. Miesto toho sľubujú ľudskej duši, podobne ako Platón, striedavo raz skutočné nešťastie, potom zas neskutočné šťastie. Alebo tiež podľa Porphyria hovoria, že po mnohých blúdeniach duší v rozličných telách niekedy sa predsa skončí dočasná bieda a duša sa do nej nikdy viac nevráti. Lež duša už nebude mať nesmrteľné telo, ale zahvrhne akékoľvek telo.

HLAVA TRINÁSTA

Či vstanú zmŕtvych aj predčasne narodení?

(Obsah.)

Chceme odpovedať na túto otázku protivníkov. O potratoch, ktoré žily v materskom živote, ale tam aj zomrely, nechceme tvrdiť, ani že vstanú zmŕtvych, ani že nevstanú. Predsa ich však treba zarátať ku vzkrieseniu mŕtvych, keď ich nechceme vynechať zpomedi mŕtvych. Alebo totiž nie všetci smrteľníci vstanú zmŕtvych a niektoré duše zostanú naveky bez tiel, alebo všetky ľudské duše dostanú svoje vzkriesené telá, ktoré predtým mali, bez ohľadu na to, kde ich mali. Nevidím však nijaký dôvod, prečo

všetky duše zomretých, hoci aj v živote matkinom, nemaly mať pri zmŕtvychvstaní svoje telá. O takýchto deťoch treba to isté veriť, čo poviem v ďalšom o narodených deťoch.

HLAVA ŠTRNÁSTA

Aké telo budú mať deti pri zmŕtvychvstaní?

(Obsah.)

Pri deťoch vôbec nepochybujem, že nevstanú zmŕtvych v tom slabučkom a malom tele, v ktorom zomrely. Dostanú zásahom božím naraz také telo, aké by im bolo pomaly narástlo v neskoršom veku. V slovách Pánových: »Ani vlas sa vám s hlavy nestratí« je len potvrdenie toho, že sa nič nestratí z toho, čo bolo. Lenže tými slovami sa nepopiera, že nepribudne nič, čo nebolo. Keď zomrelo nemlúvna, nebolo v ňom ešte dokonalosti telesnej, ktorá sa nadobudne vlastne vtedy, keď telo prestane rásť. Tú dokonalosť v zárodku majú všetci, ale nie všetci v dokonalosti. Len rokami sa uskutoční to, čo bolo dané už v zárodku. Keď máme pred očami tú vrodennú možnosť rastenia, nemusíme sa obávať zmŕtvychvstania, lebo Boh bude vedieť urobiť, aby každý dorástol náhle na patričnú mieru, keď vedel z ničoho stvoriť všetko.

HLAVA PÄTNÁSTA

Či telá vzkriesených budú mať rozmery tela Pánovho?

(Obsah.)

Kristus vstal zmŕtvych v takej telesnej veľkosti, v akej zomrel. Nemožno predpokladať, že telo Kristovo pri všeobecnom zmŕtvychvstaní bude mať inú veľkosť, ako malo. Keby sme povedali, že telá všetkých ľudí musia byť privedené na mieru tela Kristovho, potom niektorí, ktorí boli väčší, ako bol on, museli by niečo zo svojho tela stratiť, a tak by nebolo pravdou, že ani vlas s hlavy sa nestratí. Každý dostane svoje vlastné telo, aké mal v mladosti, aj keď zomrel ako stariec, alebo aké by bol mal v mladosti, ak zomrel prv. Slová o »miere plného vzrastu Kristovho«, ak sa vzťahujú na zmŕtvychvstanie, treba tak rozumieť, že telá vstanú v dospelom veku, v takom, ako bol Kristus, keď zomrel a vstal zmŕtvych.

HLAVA ŠESTNÁSTA

Ako treba rozumieť podobnosť vzkriesených s obrazom Syna Božieho?

(Obsah.)

Slová apoštolove o podobnosti s obrazom Syna Božieho (Rim. 8, 29) sa dajú rozumieť o vnútornom človekovi. To má na mysli, keď na inom mieste hovorí: »Nepripodobňujte sa tomuto svetu, ale premeňte sa a obnovte si myseľ« (Rim. 12, 2). Čím sa teda premeníme, aby sme neboli podobní tomuto svetu, tým sa vlastne stávame podobní Synovi Božiemu. Možno slovám aj tak rozumieť, že ako sa nám Kristus pripodobnil v smrteľnosti, tak sa mu my máme pripodobniť v nesmrteľnosti. Ak však predsa chceme rozumieť slová o zmŕtvychvstaní, týkajú sa nie rozmerov tela, ale veku. Všetci teda vstanú zmŕtvych v takých rozmeroch tela, aké mali v dospelosti, alebo aspoň aké by boli mali v dospelosti. Pravda, ani na tom by nebolo nič zlého, keby všetci mali potom také telá, v akých zomreli, teda aj detské, alebo starecké, lebo veď potom nebude nijakej nedokonalosti ani v týchto telách.

HLAVA SEDEMNÁSTA

Či ženy vstanú vo svojom tele, rozdielnom podľa pohlavia?

(Obsah.)

Slová apoštolove: »Kým všetci nedospejeme k jednote vo viere a v poznaní Syna Božieho, v muža dospelého, k miere plného vzrastu Kristovho« (Efez. 4, 13) niektorí vykladajú tak, že pri zmŕtvychvstaní nevstanú ženy vo svojom pohlaví, ale všetci ľudia vstanú v mužskom pohlaví, lebo Boh stvoril muža zo zeme a ženu len z muža.⁷⁾ Podľa mojej mienky treba dať za pravdu tým, ktorí veria, že oboje pohlavia budú vzkriesené. Veď tam potom už nebude žiadostivosti, a tak sa stratí aj príčina hanby. Pred hriechom boli muž a žena nahí a predsa sa nehanbili. Vzkriesené telo bude bez všetkých slabostí a nedokonalostí. Ženská pohlavnosť nie je nedokonalosťou, ale je celkom prirodzená, pre prvý hriech náklonná však k žiadostivosti. Potom už nebude pohlavného styku s mužom ani rodenia, a všetky telesné údy nebudú príčinou

k žiadostivosti, ale budú ozdobou tela a nebudú vzbudzovať žiadostivosť očí. Stvorenie ženy z boku mužovho naznačuje prorocký Krista a Cirkev. Spánok mužov zobrazoval smrť Kristovu na kríži, z ktorého otvoreného boku vyšla krv a voda. To sme poznali ako tajomstvo, na ktorom sa buduje Cirkev. Tie slová používa aj Písmo, keď hovorí o žene, že ju Boh nie stvárnil (formavit), nie stmelil (finxit), ale vybudoval (aedificavit), preto aj apoštol hovorí o budovaní tela Kristovho, označujúc tým Cirkev (Efez. 4, 12). Obaja sú teda stvorením božím, muž i žena, a preto aj pri zmŕtvychvstaní obe pohlavia ožijú. Odpoveď na to dal aj Kristus Saducejom, ktorí neverili v zmŕtvychvstanie a pýtali sa ho, komu bude patriť žena, ktorú malo za manželku sedem mužov. Povedal: »Blúďte, lebo nechápete ani Písmo, ani moc božiu. Pri vzkriesení nebudú sa totiž ani ženiť, ani vydávať, ale sa budú podobáť anjelom božím v nebi« (Mat. 22, 29—30). Podobáť sa budú anjelom, pravda, len nesmrteľnosťou a blaženosťou, ale nie telom. Povedal teda Kristus, že potom nebude manželských sväzkov, ale nepovedal, že žien vôbec nebude, hoci bola na to príležitosť a iste by bol zdôraznil, že po vzkriesení nebude už žien, ale budú len muži, keby to naozaj tak malo byť.

HLAVA OSEMŇASTA

O dokonalom mužovi Kristovi a o jeho tele, Cirkvi.

Teraz musíme pouvažovať o okolnostiach, v akých to apoštol povedal, že všetci máme »dospieť v muža dospelého«. »A ten, čo sostúpil, je ten istý, čo aj vystúpil nad všetky nebesá, aby všetko naplnil svojou milosťou. On ustanovil jedných za apoštolov, druhých za prorokov, iných za evanjelistov, niektorých zasa za pastierov a učiteľov, aby náležite pripravovali svätých na dielo služby, totiž na budovanie tela Kristovho, kým všetci nedospějeme k jednote vo viere a v poznaní Syna Božieho, v muža dospelého, k miere plného vztaru Kristovho. Potom už nebudeme ako deti, ktoré hocaká náuka ako vietor sem a tam hádže a zmieta ľudskou úskočnosťou a chytráctvom a zvádza na cestu bludu. Budeme vyznávať pravdu a láskou budeme všemožne rásť v tom, ktorý je hlavou (Cirkvi), v Kristovi. On totiž sčleňuje a spája celé telo kĺbmi ústrojenstva a dáva telu rásť, ako si to vyžaduje primeraná činnosť každého jedného údu, aby sa veľadilo v láske.«

(Efez. 4, 10—16.) Hľa, on je teda dospelým mužom, hlavou i telom, ktoré sa skladá zo všetkých údov, ktoré sa majú doplniť vo vhodnom čase. Každodenne pribúdajú do svojho tela, keď sa buduje Cirkev, ktorej sa hovorí: »Vy však ste telom Kristovým a jeho údmi«, a opäť na inom mieste: »Za jeho telo, ktorým je Cirkev«, a ešte na inom: »Jeden chlieb, jedno telo sme mnohí« (I. Kor. 12, 27; Kol. 1, 24; I. Kor. 10, 17). O budovaní toho tela sa aj tu hovorí: »Aby náležite pripravovali svätých na dielo služby, totiž na budovanie tela Kristovho« a potom sa dodáva, prečo teraz konáme: »Kým všetci nedospejeme k jednote vo viere a v poznaní Syna Božieho, v muža dospelého, k miere plného vzrastu Kristovho« Potom nám ukáže, v akom tele máme rozumieť tú mieru, keď hovorí: »Budeme všemožne rásť v tom, ktorý je hlavou (Cirkvi), v Kristovi. On totiž sčleňuje a spája celé telo kĺbmi ústrojenstva a dáva telu rásť, ako si to vyžaduje primeraná činnosť každého jedného údu, aby sa veľadilo v láske.« Ako je teda miera každej časti, tak je aj miera celého tela, ktoré sa skladá zo všetkých častí, je to miera plnosti, o ktorej sa hovorí: »K miere plného vzrastu Kristovho«. O tej plnosti spomína apoštol aj na tom mieste, kde hovorí: »Všetko mu podrobil pod nohy a urobil ho nad všetkým hlavou Cirkvi, ktorá je jeho telom, plnosťou toho, ktorý všetko vo všetkom naplňuje« (Efez. 1, 22). Keby sa to miesto malo rozumieť o postave, akú každý bude mať pri zmŕtvychvstaní, prečo by sme vo výraze »muž« nemohli rozumieť aj ženu, keď môžeme povedať, že výraz »muž« je na tom mieste užitý miesto človek, tak isto, ako napríklad, v slovách: »Blahoslavený muž, ktorý sa bojí Pána« (Žalm 111, 1), je predsa reč aj o ženách, ktoré sa boja Pána.

HLAVA DEVÄTNÁSTA

Pri zmŕtvychvstaní sa stratia všetky telesné vady.

Čo mám povedať o námietke, týkajúcej sa vlasov a nechťov? Keď raz porozumieme, že tak sa nič nestratí z tela, aby nebolo ničoho znetvoreného na tele, ihneď chápeme, že to, čo malo znetvoriť telo, pripadá sa k hmote, ale nie na miesto kde by to znetvorilo údy. Tak isto, ako keď sa z hliny urobí nádoba, tá sa roztlčie a z roztlčenej sa urobí nová nádoba, nie je nevyhnutne potrebné, aby sa hlina z ucha dostala opäť na ucho, alebo hlina zo

dna opäť na dno. Hlavné je, že sa celok opäť premení na celok, teda všetka hlina na cieľú nádobu a pritom sa nič nestratí. Preto aj vlasy a nechty toľko ráz strihané, nevrátia sa na svoje miesto, lebo by ho znetvorily. Nebudú však po zmŕtvychvstaní nikomu chýbať, lebo bez ohľadu na to, aké miesto si v tele nájdú, premenia sa v to isté telo zmenou látky, pri zachovaní pomeru čiasťok. Pravda, slová Pánove: »Ani vlas na vašej hlave sa nestratí« (Luk. 21, 18) by sa mali skôr rozumieť o počte vlasov ako o ich dĺžke, lebo aj na inom mieste hovorí Pán: »Vlasy na vašej hlave sú všetky spočítané« (Luk. 12, 7). Nehovorím to preto, ako by som myslel, že z niektorého tela sa niečo stratí, čo bolo na ňom od prírody. Ale to, čo sa narodilo znetvorené (nie pre iné, len preto, aby sa ukázalo, že dočasný život smrteľníkov je trestom), navráti sa tak, aby úplnosť podstaty zostala a stratila sa len znetvorenosť. Aj umelec môže roztaviť sochu pre nejakú chybu a utvoriť novú krásnu sochu, pritom sa však nič nestratí z hmoty sochy, ale stratí sa chyba. Ak v tej prvej soche niečo neprimerane vystávalo a neharmonizovalo s ostatnými časťami, nepotrebuje také časti odtrhovať a odlučovať, ale pretaviť a pomiešať s celou hmotou tak, aby nezmenšil množstvo hmoty a neobnovil oškľivosť. Keď to môže urobiť človek, čo potom povieme o všemohúcom Umelcovi? Či azda nebude môcť odstrániť a zničiť akékoľvek znetvorenie tela nielen obyčajné, ale aj zriedkavé a obludné, ktoré sa v tomto biednom živote dá ešte pochopiť, ale nijako nepatrí do budúcej blaženosti svätých, či by ich nemohol odstrániť a zničiť tak, aby tie znetvoreniny, ktoré povstanú z mrzkých, hoci aj prirodzených výrastkov, odstránil a pritom nezmenšil telo?

Preto sa nič nemusí báť chudí alebo tuční, že budú tam takí, akí by nechceli byť tu na zemi, keby mohli. Všetka telesná krása sa zakladá na súlade jednotlivých častí ako aj na príjemnosti farby. Kde niet vzájomného súladu častí, tam čosi bije do očí, alebo že je zlé, alebo primálne, alebo priveľké. Nijaký nesúlad častí nebude tam, kde aj to, čo je krivé, bude narovnané, a čo je malé, Stvoriteľ uvidí, z čoho má doplniť. Z toho zas čo je priveľké, sa odoberie časť, ale tak, že z celosti hmoty sa nič vlastne nevezme. Aká príjemnosť farby bude tam, kde spravodliví sa budú skvieť ako slnko v kráľovstve svojho Otca. (Mat. 13. 43.) Jasnosť tela Kristovho po zmŕtvychvstaní bola skrytá pred očami učeníkov — tak treba veriť — a nie, ako by jej vôbec nebolo. Nebol by ju zniesol slabý ľudský zrak, keby sa boli museli poze-

rať na Krista jeho učeníci, aby ho poznali. O to poznanie išlo vlastne aj vtedy, keď dotýkajúcim sa ho ukazoval jazvy svojich rán, alebo keď prijímal pokrm a nápoj, nie, pravda, z nevyhnutnej potreby na udržanie života, ale aby ukázal, že aj to môže. Ak sa nevidia, niektoré veci, hoci sú pred očami, a iné sa zas vidia, ako napríklad jasnosť Kristovu nevideli učeníci, hoci ona bola a hoci iné veci videli, taká vlastnosť sa volá po grécky aorasia. Naši prekladatelia nemohli na to nájsť v latinčine vhodný výraz, v knihe Genesis (19, 11) preložili to slovo caecitas, slepota. Tou slepotou boli zasiahnutí Sodomci, keď hľadali dvere spravodlivého muža, a nemohli ich nájsť. Keby to bola opravdivá slepota, keď sa už celkom nič nevidí, nehľadali by už dvere, ktorými chcú vojsť, ale skôr by hľadali sprievodcov, ktorí by ich odtiaľ odviedli.

Neviem, prečo je to, že takou láskou horíme k svätým mučeníkom, že by sme radi aj v tom druhom kráľovstve videli jazvy rán na ich tele, ktoré dostali pre meno Kristovo. Možno to aj uvidíme. Nebudú nejakou znetvoreninou, ale skôr dôstojnosťou a bude z nich žiariť krásou čnosti, a nie tela, hoci budú aj na tele. Ak sa mučeníkom niektoré údy odľaly alebo odňaly, po zmŕtvychvstaní nebudú im chybovať tie údy, lebo aj o nich je povedané: »Ani vlas sa vám s hlavy nestratí«. Ak však to bude žiaduce v tom novom svete, aby boli viditeľné stopy rán na nesmrteľných telách, potom budú jazvy tam, kde boli údy udreté alebo odrezané. Údy však budú na svojich miestach, nebudú chýbať. Hoci všetky chyby, ktoré telo muselo na zemi vytrpieť, potom nebudú už jestvovať, ale nemožno nazvať chybou to, čo je znamením čnosti.

HLAVA DVADSIATA

Pri zmŕtvychvstaní sa k telu vráti všetko, čo k nemu patrilo.

Preč s takou myšlienkou, že všemohúcnosť Stvoriteľova nemôže na vzkriesenie tiel a ich oživenie shromaždiť všetky čiastky tela, ktoré strávily divé zvery alebo oheň, ktoré sa rozpadly na prach a popol, alebo sa zmenily na tekutinu alebo vyparili do vzduchu. Preč s myšlienkou, že by bol nejaký skrytý záhyb alebo tajomstvo prírody, čo zostalo neprístupné našim smyslom, čo by sa mohlo skryť pred zrakom Stvoriteľa všetkých vecí a vymknúť sa akosi zpod jeho vlády. Cicero, ich veľký spisovateľ, chcel Bo-

na definovať, ako len mohol, tak hovorí: »Jé myseľ akási nespútaná a voľná, vylúčená od všetkého, čo je smrteľné, všetko cítiaca a hýbajúca, sama však vlastní večný pohyb« (D. sp. Tusc. 1, 27). To našiel Cicero v náukách veľkých filozofov. Aby som hovoril teda podľa nich, ako môže byť niečo skryté tomu, ktorý všetko cíti, alebo ako môže niečo neodvratne uniknúť tomu, ktorý všetkému dáva pohyb?

Teraz už môžeme pristúpiť k riešeniu otázky, ťažšej od iných: Ak sa telo zomretého človeka stane telom iného živého človeka, ktorému sa prisúdi v deň zmŕtvychvstania? Stáva sa, že niekto prinútený a donútený hladom, živí sa mŕtvými ľuďskými, čo sa už skutočne stalo, o čom svedčia dejiny a podaly nám dôkazy aj neblahé skúsenosti našich čias.⁸⁾ Či by mohol niekto naozaj myslieť, že nič sa nepremenilo v telo človeka jediaceho, ale všetko len prešlo črevami, keď už sama chudosť je dostatočným dôkazom — ktorá predtým bola, a už jej niet, — že ten pokrm vyplnil nedostatok v tele jediaceho? Už som niečo vyššie spomenul, čo posluží na rozviazanie tohto uzla. To, čo hlad vyčerpá, z tela sa vyparilo niekam do vzduchu a povedali sme, že všemohúci Boh môže posbierať to, čo uletelo. Telo (zjedené) sa odovzdá tomu človekovi, u ktorého začalo mať svoje ľudské bytie. Pre toho druhého bolo ono akosi len požičané, a ako každý dlh musí sa vrátiť, tak, odkiaľ bolo vzaté. Tomu druhému, ktorý hladom vycível, jeho vlastné telo vráti ten, ktorý má v moci aj vyparené veci posbierať a vrátiť. Napokon hoci by akokoľvek to telo zahynulo a nezostala by z neho nijaká čiastočka nikde v prírode, Všemohúci by ho nahradil, odkiaľ by chcel. Ak máme však na mysli výrok Pravdy: »Ani vlas na vašej hlave sa nestratí«, bolo by nesmyselné predpokladať, že keď ani len vlas sa nemôže stratiť, malo by sa stratiť celé ľudské telo, hladom strávené.

Z toho všetkého, čo sme podľa svojich síl uvažovali, vyplýva záver, že pri zmŕtvychvstanií telesná veľkosť bude mať tie rozmery, aké mala, alebo by bola mala v dospelom veku jedného každého pri zachovaní vhodného pomeru všetkých údov. Ak na zachovanie telesnej krásy sa ukáže potreba odobrať niečo z tela alebo z jeho údov, tak tá odobratá čiastka sa potom rovnomerne rozloží po celom tele, tak, aby sa nič nestratilo a súčasne aby sa zachoval súlad medzi časťami. Nie je tiež nesmyselné, že z tej príčiny môže byť aj postava vyššia, keď na zachovanie telesnej krásy treba na všetky jeho časti rozložiť to, čo keby zostalo len

v jednej časti, nezvyčajne veľkej, zapríčinilo by znetvorenie. Ak by niekto chcel zostať pri náhľade, že každý vstane v takom tele, v akom zomrel, netreba tomu húževnate odporovať. Jedine s tým nemožno súhlasiť, aby vo vzkriesenom tele mohla byť nejaká znetrovorenina, nejaká chorobnosť, nejaká chabosť, nejaká skaza, alebo čokoľvek iného, čo nesvedčí kráľovstvu, v ktorom synovia zmŕtvychvstania a prísľúbenia sa budú rovnáť božím anjelom, nie však vekom, ale blaženosťou.

HLAVA DVADSIATA PRVÁ

Nové duchovné telo, na ktoré sa zmení telo svätých.

Čokoľvek ubudne z tela, či už za života, alebo po smrti, všetko to sa vráti a súčasne s tými časťami tela, ktoré zostaly v hrobe, sa premení zo staroby živočíšneho tela na novosť duchovného tela, ktoré vstane odeté do neporušiteľnosti a nesmrteľnosti. Ak by však nejakou náhodou alebo ukrutnosťou nepriateľov celé telo zostalo spopolnené a rozhádzané do vetra alebo do vody, ako sa len dá, aby nikde z neho mnoho nezostalo, aj tak podlieha všemohúcnosti Stvoriteľovej, ani vlas s hlavy sa mu nestratí. Bude teda telo, poddané duchu, zduchovené, ale telo, nie duch, tak isto, ako telu podliehal duch, hoci telesný ale predsa duch nie telo. Skúsenosť tej veci máme v smutnom stave nášho trestu. Telesnými podľa ducha, a nie podľa tela boli tí, ktorým apoštol hovorí: »Nemohol som vám hovoriť ako duchovným, ale ako telesným« (I. Kor. 3, 1). V tomto živote duchovným voláme človeka, ktorý je podľa tela telesný a »vidí iný zákon vo svojich údoch, ktorý odporuje zákonu jeho mysle« (Rím. 7, 23). Ale v tom čase bude človek aj podľa tela duchovným, keď telo vstane zmŕtvych také, o akom je napísané: »Seje sa telo živočíšne (telesné), a vstane telo duchovné« (I. Kor. 15, 44). Akou a akou veľkou milosťou bude obdarené to zduchovené telo, to, nakoľko je to ešte nie preskúšané, sa obávam, aby všetko, čo sa dá o tom povedať, nebolo azda prismelé. Pretože chvála božia si žiada, aby sme neskrývali radosť, ktorú v nás vzbudzuje nádej, a z hĺbky srdca, horiaceho svätou láskou, sú povedané slová: »Pana, zamiloval som si okrasu tvojho domu« (Žalm 25, 8), môžeme už zo samých tých darov, štedro udelených v tomto strastnom živote dobrým aj zlým, uzatvárať podľa svojich síl a s pomocou božou, aké veľ-

ké je to, o čom sme sa ešte osobne nepresvedčili a čo nevieme ani dostatočne vypovedať. Nehovorím už o tom, ako sa ukázala božia dobrota na stvorení prvého spravodlivého človeka, nehovorím o šťastlivom živote manželskej dvojice v rajscom blahobyte, ktorý bol tak krátky, že ho už nepoživali, keď boli rodičmi. Avšak v tomto nám známom živote, ktorý ešte teraz žijeme, ktorého pukušenia, ba radšej jedno veľké pukušenie ktorým je vlastne život, ustavične skusujeme, kým sme tu, hoci by sme neviem ako postupovali v dobrom, v tomto teda živote, kto vypočíta množstvo prejavov božej dobroty voči ľudskému pokoleniu?

HLAVA DVADSIATA DRUHÁ

Bieda a zlo, do ktorého upadlo ľudské pokolenie po hriechu.

Tento život, ak ho možno životom pomenovať, plný toľkými a takými biedami, svedčí o tom, že ľudské pokolenie bolo na začiatku odsúdené na trest. Čo iného naznačuje akási hlboká priepasť nevedomosti, z ktorej pochádza každý blud, ktorý všetkých synov Adamových zahaľuje akýmsi temným závojom, ktorého sa človek nemôže pozbaviť bez námahy, bolesti a strachu? Odkiaľ je láska k veciam márnym a škodlivým a z nej pochádzajúce mučivé starosti, zmätky, smútky, nepokoje, nezdravé radosti, nesvornosti, spory, vojny, úklady, hnevy, nepriateľstvá, kľamstvá, podlizačstvá, podvody, krádeže, lúpeže, vierolomnosť, pýcha, tížiadosť, závišť, vraždy, otcovraždy, krvžižnivosť, krutosť, podlosť, hýrivosť, bezočivosť, nehanebnosť, necudnosť, smilstvo, cudzoložstvo, krviprznenie, nečistoty proti prírode oboch pohlaví, o čom je hanba aj hovoriť, ďalej svätokrádeže, bludy, zlorečenia, krivé prisahy, utláčanie nevinných, ohováranie, klebety, prestupovanie prikázaní, krivé svedectvá, nespravodlivé súdy, násilie, zbojstvo a toľko všetkého zla, ktoré ani nepride na um, a predsa neopustí ľudí v tomto živote? Pravda, tie neresti patria len zlým ľuďom, avšak pochádzajú všetky z toho koreňa bludného a prevrátenej lásky, s ktorým sa rodí každý potomok Adamov. Kto by nevedel, s koľkou nevedomosťou o pravde vstupuje človek do tohto života už od detstva, alebo koľko márných túžob možno vidieť v chlapčenskom veku? Keby sa dovolilo človekovi žiť, ako chce, robiť, čo chce, to by iste upadol ak nie do všetkých nerestí, ktoré som

vypočítal, alebo už nevládal vypočítat', tak isto do veľmi mnohých z nich.

Keďže však riadenie božie neopúšťa celkom odsúdených a keďže Boh vo svojom hneve nezadržuje svoje milosrdenstvo, v samých ľudských smysloch sú na stráží zákaz a výchova proti tým temnotám, s ktorými prichádzame na svet, a odporujú ich útokom, pričom sú (zákaz a výchova) plné námahy a bolesti. Načo sú mnohotvárne strašenia malých detí, aby sa chránili chľúpostí? Načo učitelia, vychovávatelia, palica, remeň, prúty, načo prisnosť, ktorú spomína Písmo, aby sa ňou rozbíjaly boky milovaného syna, žeby nenarástol neskrotený, lebo ak raz stvrdne, sotva ho možno skrotiť, alebo len veľmi ťažko? Načo slúžia všetky tieto tresty, ak nie na to, aby premáhaly neskúsenosť a krotily zlú žiadostivosť, zlá, s ktorými prichádzame na svet? Odkiaľ je to, že len ťažko si niečo zapamätáme, ale veľmi ľahko zabúdame? Ťažko sa niečo naučíme, ale ľahko nič nevieme. V práci sa stávame čulí, bez práce leniví. Či nie je z toho zjavné, kam sa kloní ako by svojou váhou skazená ľudská prirodzenosť a akej pomoci potrebuje, aby sa z toho vymanila? Ochabosť, lajdáctvo, lenivosť a nedbanlivosť sú neresti, ktoré sa vyhýbajú práci, práca však, aj tá užitočná, je trestom.

Okrem detských trestov, bez ktorých sa nedá naučiť, čo žiadajú starší, ktorí to nežiadajú pre seba, koľkými a akými trestami je postihnuté ľudské pokolenie? Nehovoríme o trestoch, ktoré pochádzajú od zlých a nešťachetných ľudí, ale ktoré patria k spoločnému údely a biede ľudskej. Koľký strach, koľká nehoda z osirelosti a žiaľu, zo škody a ukrivdenia, z klamstva a falošnosti, z falošného upodozrievania, zo všetkých násilností a cudzích zločinov! Z nich pochádzajú olúpenia a zajatia, putá a väzenia, vyhnanstvá a trýznenia, pozbavenie údov, pozbavenie smyslov, znásilnenie tela na vyplnenie hanebnej žiadostivosti a ešte mnoho iných hrozných vecí. A čo strach, ktorý hrozí zvonku telu, čo horúčava a mráz, búrky, lejaky, záplavy, blýskavice, hromobitia, ľadovec, blesky, zemetrasenie a pukanie zeme, zasypanie, potknutie sa záprahu alebo preľaknutie, prípadne aj jeho divosť, toľké otravy rastlín, vôd, vzduchu a jedovatých zvierat, uhryzenia od zvierat či už bolestné alebo smrteľné, zbesnenie, pochádzajúce od besného psa, ktorého milého a priateľského zvieraťa sa neraz musí aj jeho vlastný pán báť viac ako nejakého leva alebo hada; ba ak ešte náhodou uhryzie aj človeka, urobí ho v tej strašnej

chorobe tak šialeným, že sa ho musia aj jeho vlastní rodičia, manželka a deti väčšmi báť, ako nejakého divého zvieraťa. Koľkým nebezpečenstvám sú vystavení plavci na mori, koľkým cestujúci na zemi? Ktokoľvek kráča, či nie je na každom kroku vystavený nepredvídaným nehodám? Ktosi sa vracal domov z fóra s celkom zdravými nohami. Naraz spadol, zlomil nohu a na to aj zomrel. Čo sa pokladá za bezpečnejšie ako sedenie? A predsa kňaz Heli spadol so stoličky, a zomrel (I. Kráf. 4, 18). Koľko sa ustrachujú roľníci a všetci ľudia o svoje siatiny a úrodu pred nehodami, pochádzajúcimi či už s neba, zeme, alebo od škodlivých zvierat. Ako tak sa uspokojia, keď už úrodu posväzali a uložili. Predsa vieme o takých, ktorým náhla povodeň aj najkrajšiu úrodu pobrala zo stodôl a odplavila, keď ľudia museli utekať pred povodňou. Proti tisícim všelijakým nápadom a útokom zlých duchov, kto sa môže spoľahnúť na svoju nevinnosť? Veru nemožno sa spoľahnúť, lebo zlí duchovia trápia aj malé deti, od ktorých nie je nič nevinného, aby sa z dopustenia božieho na nich ukázala žiaľna bieda tohto života a túžobné šťastie budúceho života. Ba aj samo telo podlieha toľkým chorobám, že nie sú všetky pospomínané ani v lekárskejších knihách. V nejednej z chorôb, ba vo všetkých samé lekárske spomáhanie a lieky sú vlastne novými mukami, ktorými sa zachraňujú ľudia od záhuby. Či už horúčava nedonútila smädnych k tomu, že pili ľudský, ba aj vlastný moč? A hlad či nedonútil ľudí, že sa nemohli zdržať jedenia ľudského tela, a to nie nájdenej mŕtvol, ale úmyselne zabitých, a to nie cudzích, ale stalo sa aj tak, že matky s neveriteľnou krutosťou, ktorú zapríčinil hlad, pojedly svoje vlastné deti. Ba aj spánok, ktorý predsa voláme odpočinkom, ako často býva znepokojovaný snami, a ako ťažký strach neraz dusí biednu ľudskú dušu a smysly, strach pred vecami neskutočnými, ale tak živo predstavenými vo sne, že ich nemožno rozoznať od skutočných. Tieto neskutočné predstavy prenasledujú aj bdelych ľudí v niektorých chorobách a užívaniach jedov. Lež niekedy aj zlí duchovia mnohorakými klamstvami aj zdravých ľudí šialia v takých predstavách, a keď ich aj nevládku predstavami celkom zviest', jednako chcú ľudské smysly dráždiť túžbou po čomsi falošnom.

Od tohto biedneho, ako by pekelného života nás nik nevyslobodí, len milosť Spasiteľa Krista, Boha a Pána nášho. To totiž značí meno Ježiš, ktoré sa vykladá: Spasiteľ. Najmä. aby nás po tomto živote nezastihla ešte biednejšia a večná smrť, a nie život.

Hoci v tomto živote sa dostávajú veľké útechy v uzdraveniach pomocou svätých vecí a svätých božích, predsa neudeľujú sa tieto dobrodenia vždy ani prosiacim, aby sa náboženstvo nevyhľadávalo len pre ne, ale skôr pre iný život, kde už nebude nijakého zla. Preto aj v spomenutých zlách zas pomáha milosť božia dobrým, aby ich mužnejším srdcom znášali, čím je ono vernejšie. Na ten cieľ, ako hovoria učení toho sveta, slúži aj filozofia, ale opravdivou filozofiou, ako tvrdí Tullius, bohovia obdarili len niekoľkých. Nijaký väčší dar od nej nebol, ani nemohol byť daný ľuďom. Taktó aj naši protivníci boli nútení priznať, že nie ktorákolvek, ale pravá filozofia je z božej milosti daná. Ak len niekoľkí dostali od Boha pravú filozofiu ako pomoc proti utrpeniam tohto života, už z toho dostatočne vyplýva, že ľudské pokolenie je odsúdené na odpykanie trestov. Ako zas oni sami tvrdia, že nemôže byť väčšieho daru Božieho nad ten, tak isto treba veriť, že ho nemohol dať nijaký iný boh ako ten, ktorého aj oni sami, ctitelia mnohých bohov, pokladajú za najvyššieho.

HLAVA DVADSIATA TRETIA

Zvláštne útrapy spravodlivých, okrem tých, ktoré majú dobrí a zlí spoločné.

(Obsah.)

Okrem útrap tohto života, ktoré sú spoločné dobrým aj zlým, dobrí majú ešte zvláštne svoje ťažkosti v boji proti hriechom uprostred pokušení a nebezpečenstiev. Telo sa ustavične búri proti duchu a duch proti telu a toto ustavičné napätie núti mať sa na pozore, aby človek nepodľahol žiadostivosti. A v tomto ustavičnom pokušení k všelijakým väčším-menším nedostatkom a chybám musíme sa mať na pozore, aby sme svoje prípadné víťazstvá neprípisovali svojim silám, ale milosti toho, o ktorom hovorí apoštol: »Vo všetkom tom slávne víťazíme pomocou toho, ktorý nás miloval« (Rim. 8, 37). Aj keď víťazne bojujeme proti chybám a nedokonalostiam, ešte vždy máme príčinu prosiť: »Odpusť nám naše viny.« V budúcom živote nebude nijakých bojov, nijakých chýb a nedokonalostí, ktorých by vôbec nebolo, keby ľudská prirodzenosť bola zostala taká neporušená, aká bola stvorená na začiatku.

Aj tento biedny pozemský život obdaroval Boh mnohými dobrami.

Uvažujme teraz o tom, že biedny život ľudského pokolenia, v ktorom sa ukazuje spravodlivosť trestajúceho Boha, je naplnený mnohými a mnohorakými dobrami, danými nám dobrotou Boha, ktorý riadi všetko svoje stvorenie. Ponajprv nechcel odvolať po hriechu to požehnanie, ktoré vyhlásil ešte pred hriechom, keď povedal: »Rastnite, množte sa a naplňte zem« (Gen. 1, 28). A tak aj v odsúdenom pokolení zostala darovaná plodnosť. Skaza hriechu nemohla v nás zničiť tú prepodivnú silu semien, a ešte podivuhodnejšiu, ktorou sa semená v nás utvárajú, silu vloženú a ako by votkanú do ľudského tela, čím nám je súčasne vtlačená aj nevyhnutnosť smrti. Oboje plynie ako by jedným prúdom a tokom v ľudskom pokolení. Zlo si príberáme od svojho rodiča, dobro zas nám udeľuje Stvoriteľ. V prvotnom zle sú dve veci: hriech a trest. V prvotnom dobre iné dve veci: množenie a stvárňovanie. Treba sa však držať predmetu, o ktorom sme začali hovoriť, keď sme už o zlých veciach, z ktorých jedna pochádza z našej opovážlivosti, t. j. hriech, druhá z božieho výroku, t. j. trest, nadostač hovorili. Veď sme si zaumienili hovoriť o božích dobrodeniach, ktoré udelil Boh aj skazenej a odsúdenej prirodzenosti a ešte aj udeľuje. Keď odsúdil ľudskú prirodzenosť na trest, nevzal jej všetko, čo jej predtým dal, lebo už by jej vôbec nebolo, ale ju ani nevyňal zpod svojej moci, hoci za trest dal aj diablovej istú moc nad ňou, lebo ani samého diabla nevyňal zpod svojej vlády. Totiž aj to, aby sama prirodzenosť diablovej jestvovala, môže len ten urobiť, ktorý má najdokonalejšie bytie a dáva bytie všetkému, čo jestvuje akýmkoľvek spôsobom.

Dvojaké dobro, o ktorom sme vyššie hovorili, vyvíera ako by z prameňa božej dobroty aj na prirodzenosť, skazenú hriechom a odsúdenú na trest. Najprv podaroval množenie, požehnávajúc prvé svoje diela, po učinení ktorých odpočinul siedmeho dňa. Stvárňovanie je zas v tej jeho práci, ktorou až doteraz účinkuje (Ján 6, 17). Keby odňal svoju tvorivú moc veciam, nemohly by vôbec pokročiť a svojimi pohybmi by nemohly utvoriť čas, ba vôbec by nemohly zostať tým, čím boly stvorené. Boh teda tak stvoril človeka, že mu dal plodnosť, ktorou môže plodiť iných ľudí a súčasne vložiť do nich možnosť plodenia, ale nie nevyhnutnosť.

Niektorým ľuďom Boh odňal takú možnosť a urobil ich neplodnými. Avšak celému ľudskému pokoleniu neodňal možnosť plodenia, ktorú raz bol uštedril prvým manželom. Samo množenie, aj keď nebolo hriechom odňaté, predsa nie je také, aké by bolo, keby nik nebol zhrešil. Preto aj človek, v úcte postavený, ak zhrešil, rovná sa dobytku (Žalm 48, 13), rovnako plodí. Predsa však v ňom nezhasne celkom určitá ako by iskierka rozumu, ktorou je stvorený na obraz boží. Keby rozmnožovanie nemalo stvárňovania, nemohlo by sa rozmnoženie rozvíjať do tvaru a spôsobu svojho rodu. Keby ľudia pohlavne nežili spolu, a Boh by predsa chcel naplniť zem ľuďmi, mohol by všetkých stvoriť tak isto, ako stvoril jedného bez spojenia muža a ženy. Tí, čo sa pohlavne spoja, nemôžu byť rodiacimi, ak len Boh nestvorí. Podobne, ako hovorí apoštol o duchovnom stvárnení človeka v zbožnosti a spravodlivosti: »A tak ani ten, čo sadiť, ani ten, čo polieval, neznamená niečo, ale Boh, ktorý dáva vzrast« (I. Kor. 3, 7), tak aj tu možno povedať: »Ani ten, kto telesne žije, ani ten, kto zasieva, je niečo, ale Boh, ktorý utvára. Ani matka, ktorá plod nosí, a po narodení kŕmi, je niečo, ale Boh, ktorý dáva vzrast.« Svojou činnosťou, ktorou až dosiaľ účinkuje, on robí to, že semená rozširujú svoj počet a z akýchsi skrytých a nepostrehnuteľných zárodkov rozvíjajú sa vo viditeľné tvary tej krásy, ktorú vidíme. On, viažuc netelesnú prirodzenosť ako hlavnú a telesnú ako podriadenú, dáva život. To jeho dielo je tak veľké a podivuhodné, že nielen v človekovi, ktorý je živočích rozumný, a preto nad všetky pozemské živočích-y význačnejší a prvší, ale aj v najmensej muške vzbudzuje úžas a zapríčiňuje chválu Stvoriteľa.

Dal teda Boh ľudskej duši myseľ, v ktorej rozum a chápanosť v detskom veku sú akosi uspané, ako by ich vôbec nebolo. Majú sa vzbudiť a prejaviť až v neskoršom veku, schopnom náuky a vedy a súcom na chápanie pravdy a na lásku k dobru. Takou schopnosťou vyzbrojená ľudská myseľ nech načerpá múdrosť a nech sa ozdobí čnosťami, pomocou ktorých rozvážne, mužne, mierne a spravodlivo nech bojuje proti bludom a iným vrozeným chybám a nech ich nepremáha ničím iným, ako túžbou po najvyššom a nemeniteľnom dobre. Keby to človek aj neuskutočnil, už sama schopnosť vykonať také dobré veci, schopnosť, daná rozumovej prirodzenosti od Boha: kto vhodne vypovie alebo uváži, koľkým je dobrodením, alebo akým zázračným dielom Všemohúceho? Okrem umenia dobre žiť a umenia dôjsť do večnej blaženosti, ume-

ní, ktoré sa volajú čnosťami a len z milosti božej, ktorá je v Kri-
stovi, bývajú darované synom prisľúbenia a kráľovstva, či ľudský
um nevynašiel a neuskutočnil toľko a takých umení, z ktorých
niektoré slúžia na potešenie, iné na nevyhnutnú životnú potrebu?
Tá vynikajúca sila ľudskej mysli a rozumu aj vo veciach ne-
potrebných, ba nebezpečných a škodlivých, ľuďmi požadovaných,
či nesvedčí o tom, koľko dobra je v ľudskej prirodzenosti, že
mohla toľko vecí vynájsť, naučiť sa a v toľkých sa vycvičiť? Aké
až zázračné a podivuhodné diela utvoril priemysel tkáčsky a sta-
viteľstvo? Čo dokázal ľudský um v obrábaní pôdy a námorníctve?
Čo vo výrobe všemožných nádob, najmodernejších sôch a malieb?
Čo zázračného sa vynašlo v divadlách pre divákov a neuveriteľ-
ného pre poslucháčov? Koľko rozmanitých spôsobov sa vynašlo
na chytanie, zabíjanie a krotenie divých zvierat? Ba proti samému
človekovi koľko sa vynašlo jedov, zbraní, strojov a na záchranu
smrteľného zdravia koľko sa vynašlo liekov a pomôcok? Na zvý-
šenie chuťových rozkoší koľko sa vynašlo rozmanitých príprav
a korení do jedál? Na oznamovanie a šírenie svojich myšlienok
inému aké množstvo najrozličnejších znakov sa vymyslelo, najmä
však slov a písmen? Na potešenie ducha koľko rečníckych ozdôb
a koľko najrozmanitejších básní sa složilo? Pre pôžitok ucha koľ-
ko hudobných nástrojov sa zostrojilo, koľko preutešených piesní
sa složilo? Koľkú skúsenosť nadobudol ľudský um v meraní a v po-
čítaní? S akou presnosťou vypočítal pohyby a dráhy nebeských
telies? Aký pokrok urobil v poznaní prírody? Kto by to všetko
mohol vypovedať, najmä ak by sme nechceli hovoriť veľmi vše-
obecne, ale zastaviť sa pri jednotlivostiach? Napokon aj pri obra-
ne bludov a neprávď koľko vynikajúcich umov filozofov a here-
tikov sa zaskvelo, kto to môže všetko zhodnotiť? Teraz hovorí-
me o prirodzenosti ľudskej mysli a umu, ktorými je ozdobený ten-
to smrteľný život, a nehovoríme o viere a ceste pravdy, ktorými
sa získava život nesmrteľný. Zakladateľ tejto vynikajúcej priro-
dzenosti, keďže je Boh opravdivý a najvyšší, ktorý všetky stvorené
veci spravuje a vykonáva nad nimi najvyššiu moc a spravodlivosť,
nikdy by nebol dopustil, aby prirodzenosť upadla do tej dočasnej
biedy a z nej mala ísť ešte do večnej, — okrem tých, ktorí sa za-
chránia, — keby nebolo bývalo úžasného hriechu prvého človeka,
z ktorého pochádzajú všetci ľudia.

Už aj v samom ľudskom tele, ktoré v smrteľnosti je rovnaké
s telom zvierat, hoci je od mnohých slabšie, koľká božia добрôta

sa javí a koľká prozreteľnosť Stvoriteľova? Či miesta, kde sú umiestené smysly a ostatné údy tela, či nie sú tak rozložené a sám vzhľad, tvár a postava celého tela či nie sú tak usposobené, aby poukazovali, že sú učené na službu rozumnej duše? Človek nie je stvorený na podobu nerozumných zvierat, ktoré sú nachýlené k zemi, ale dohora vzpriamený telesný tvar napomína, že sa má usilovať za tým, čo je hore. Ďalej obdivuhodná pohyblivosť jazyka a rúk, vhodná a prispôbená na hovorenie a písanie, na uskutočňovanie rozmanitých umeleckých diel a konania rozmanitej činnosti, či nie je dôkazom, aká je to duša, ktorej má také telo slúžiť? Keď už nehovoríme o užitočnosti jednotlivých telesných častí, je toľký súlad medzi jednotlivými časťami a taká krása v úmernosti jednotlivých častí, že nevieš, či pri stvorení tela sa hľadelo väčšmi na účelnosť alebo na krásu. Naozaj, na tele nevidíme nič stvorené pre účelnosť, čo by nebolo súčasne aj krásne. Ešte väčšmi by sa nám to ukázalo, keby sme mohli poznať mieru, podľa ktorej sú všetky údy pospájané a vhodne začlenené. Možno, že niektoré z nich môže vyzozorovať ľudská hlbavosť pri usilovnom bádani vonkajších častí. Čo však je skryté a nedostupné nášmu zraku, ako je napríklad spletitosť žíl, nervov a vnútorností, ako aj tajomstvo života, to nemôže nikto objaviť. Hoci niekedy krutá horlivosť lekárov, ktorých menujeme anatómami, reže telá mŕtvych alebo aj zomierajúcich, v rukách režúcich a skúmajúcich a tak dosť neľudsky všetko prekutajú v ľudskom tele, aby sa naučili, čo, ako a na ktorom mieste treba liečiť. Úmernosť však, o ktorej hovorím, v ktorej vlastne spočíva vhodnosť, alebo ako Gréci hovoria harmónia, vhodnosť všetkých častí vnútorných a vonkajších ako by v jednom stroji, v celku ľudského tela, či možno povedať, že niekto objavil, alebo sa aspoň opovážil objaviť? Keby sme ju mohli poznať aj vo vnútornostiach, ktoré nie sú nijako zvlášť krásne, predsa by nás potešila rozumová krása natoľko, že by sme jej dali prednosť pred každým krásnym tvarom, ktorý potešuje oči. Sú predsa na ľudskom tele niektoré veci, ktoré slúžia len na okrasu a nie na nejaký úžitok. Také sú napríklad mužské prsia, alebo brada na tvári. Že brada nie je na obranu tváre, ale len na ozdobu mužskej tváre, to dokazujú hladké tváre ženské, ktoré, ako slabšie bytosti, by tým skôr mali mať obranu tváre. Keď teda každý viditeľný úd ľudského tela je tak usposobený na účelnosť, — o čom nik nepochybuje, — že popri tom slúži súčasne aj na okrasu človeka, a okrem toho sú aj také

údy, ktoré slúžia výlučne na okrasu a neslúžia účelnosti, potom ľahko možno uzatvárať, že pri stvorení človeka sa väčšmi dbalo na telesnú krásu ako na užitočnosť údov. Užitočnosť predsa pomíne a príde čas, keď sa budeme tešiť len z krásy, bez akéhokoľvek hnutia žiadostivosti. Zato máme chváliť predovšetkým Stvoriteľa, o ktorom sa hovorí v žalme: »Chválu a krásu si si obliekol« (Žalm 103, 1).

Aká ľudská reč vypovie, koľko krásy pre oči a koľko úžitku vo všetkých iných stvoreniach dostal z božej štedrosti človek, hoci odsúdený na dočasné biedy a útrapy? Koľko krásy je v pestrej a rozmanitej farebnosti neba, zeme a mora? V tom množstve svetla a v jeho obdivuhodnom zjave; v slnku, mesiaci a hviezdach; v tienistých hájoch, vo farbe a vôni kvetov, v množstve štebotavých a pestrých vtákov, v množstve najrozmanitejších druhov zvierat, z ktorých najpodivuhodnejšie sú najmenšie (viacej nás totiž udivuje, napríklad, práca mravcov alebo včiel ako obrovské telo veľrýb), v utešenom pohľade na more, ktoré sa oblieka do rozmanitých farieb ako by do šiat, raz do zelených všetkých odtieňov, inokedy do červených a opäť zas do belasých? Aký to čarovný pohľad, keď sa búri a pení, keď poskytuje príjemnosť na seba hľadiacemu, ale nehádza a netrápi plávajúceho? Koľko je všelijakých pokrmov proti hladu? Koľká rozmanitosť v ich chuti, aby sa nám neprejedly, rozmanitosť, pochádzajúca z bohatstva prírody, a nie z umenia a práce kuchárov? Koľko všelijakých prostriedkov používame na záchranu alebo nadobudnutie strateného zdravia? Aké milé striedanie dňa a noci? Aký príjemný je čerstvý vzduch? Koľko látky na zhotovenie šiat poskytujú rastliny a zvieratá? Kto by to mohol všetko pospomínať! Toto všetko, čo som len ako by na hľbu nahádzal, keby som to chcel ako nejaký batožtek rozväzovať a o všetkom po jednom hovoriť, koľko času by som potreboval na každú vec, ktorá každá v sebe mnoho uzaviera? A toto všetko, čo som pospomínal, to všetko je len na potešenie biednych odsúdencov, a nie je to ešte odmena blažených. Aké budú tie budúce dobrá a krásy, keď už týchto je toľko a takých! Čo dá Bôh tým, ktorých predznačil na blažený život, keď už toľko dobra dal aj tým, ktorých predznačil na smrť? Aké dobrá dá požívať v druhom blaženom živote tým, za ktorých v tomto biednom živote chcel, aby jeho jednorodený Syn toľko zla vytrpel až na smrť? Preto aj apoštol takto hovorí o tých predznačených do večného kráľovstva: »Keď on neušetril vlastného Syna, ale vydal ho

v obeť za nás všetkých, akože by nám s ním nebol všetko daroval?« (Rim. 8, 32.) Keď sa splní toto prisľúbenie, akí to budeme? Aké dobrá dostaneme v tom budúcom kráľovstve, keď sme už toľko dostali ako záloh v smrti Kristovej za nás? Aký bude ľudský duch, slobodný od akejkoľvek chyby, ktorej by sa poddal, ktorej by ustúpil, alebo proti ktorej by hoci aj záslužne bojoval, dokonale v trvalej čnosti? Tam poznanie všetkého, aké krásne, aké isté, bez akéhokoľvek bludu alebo námahy, lebo tam bude čerpať ľudský duch zo svojho prameňa, z božej múdrosti, v najvyššom šťastí bez akejkoľvek ťažkosti. Aké to bude telo, ktoré bude celkom poddané duchu a od neho živé a nebude potrebovať nijaký pokrm? Nebude to už telo živočíšne, ale duchovné, bude mať telesnú podstatu, ale bez akejkoľvek telesnej porušiteľnosti.

HLAVA DVADSIATA PIATA

Zanovitost tých, ktorí nechcú uveriť v zmŕtvychvstanie.

(Obsah.)

V tom sa shodujú s nami vynikajúci filozofi, že blaženosť duše v budúcom živote bude spočívať v duchovných dobrách. Avšak veľmi zanovito popierajú zmŕtvychvstanie tiel. Mnoho ľudí vzdelaných aj nevzdelaných, sa obrátilo s veriacim srdcom ku Kristovi, ktorý svojím vlastným zmŕtvychvstaním previedol to, čo tých niekoľko popiera. Svet teda uveril v to, čo Boh predpovedal, ktorý aj to predpovedal, že svet uverí. Nestalo sa to nejakým čarodejníctvom Petrovým. Je to Boh, ktorého sa aj podľa Porphyria boja božstvá a ktorého on menuje Bohom Otcom a kráľom. Či azda Boh nebude môcť vykonať, aby telo vstalo zmŕtvych? Či viera v zmŕtvychvstanie je niečo nedôstojného a zlého a nerozumného? Chceli by azda protivníci nájsť niečo, čo Boh nemôže? Ak chcú niečo také nájsť, pomôžem im a poviem: klamať nemôže. Ak teda neveria, že Boh môže klamať, potom majú uveriť, že Boh splní to, čo sľúbil. Ak by malo byť pravdou, že zmŕtvychvstanie je zlom, to by museli najprv dokázať. Predsa tam nebude nijakej skazy ani porušenia, ktoré sú zlom pre telo. O iných vlastnostiach tela v budúcom živote sme už dosť popísali (kn. 13, hl. 20, 23), preto prosíme, aby si to naši protivníci tam prečítali.

HLAVA DVADSIATA ŠIESTA

*Porphyriov náhľad, že blažení duchovia nemôžu mať telo, vyvracia
Platón.*

(Obsah.)

Radi sa odvolávajú na Porphyria, ktorý tvrdí, že duša ku svojej blaženosti sa musí strániť tela. Nie je teda potrebná nesmrteľnosť tela, ak je duša blažená bez tela. Treba azda opraviť aj diela Platónove, ktorý učil, že najvyšší Boh, ktorý stvoril božstvá a bohov, sľúbil im, že nikdy nestratia svoje telo, t. j. že budú nesmrteľní? Podľa Platóna totiž Boh vraj takto povedal: »Nakoľko ste vznikli, nemôžete byť nesmrteľní a nepominuteľní. Predsa však nepodľahnete skaze, smrť vás neuchváti, nič nebude mocnejšie ako moje rozhodnutie, ktoré je mocnejšou zárukou vašej stálosti ako sväzky medzi vami.« Ak nie sú hlúpi, ale ani hluchí, isteže vidia, že v tých slovách sľúbil Boh to, čo je nemožné. A ten istý Boh, ktorý podľa Platóna sľúbil urobiť to, čo je nemožné, ten istý vzkriesi telo neporušiteľné, nesmrteľné a duchovné. Preto aj duša sa nepotrebuje strániť tela, ale dostane telo neporušiteľné. A v tom neporušiteľnom tele bude omnoho vhodnejšie požívať večné radosti ako v tele porušiteľnom, v ktorom túžia len po večnej radosti.

HLAVA DVADSIATA SIEDMA

*Platón a Porphyrius by boli našli pravdu, keby sa boli shodli v tom,
čo ich rozdeľuje.*

(Obsah.)

Platón a Porphyrius vypovedali také pravdy, ktoré keby si boli vzájomne vymenili, boli by ľahko kresťanmi. Platón učil, že duša nemôže naveky zostať bez tela. Porphyrius zas učil, že dokonale očistená duša, ak sa raz vráti k Otcovi, nikdy sa už nevráti do zemskej biedy. Keby si obaja svoje náhľady doplnili v jeden náhľad, iste by boli prišli na to, že duše sa vrátia do svojich tiel a telá budú také, aby v nich mohli viesť večne blažený život.

HLAVA DVADSIATA ÓSMA

Keby sa náhľady Platóna, Varra a Labea doplnily v jeden náhľad, došlo by sa k viere v zmŕtvychvstanie.

(Obsah.)

Niektorí pripisujú Platónovi pre jeho sloh, že vraj mal taký náhľad o zmŕtvychvstaní ako my. Robí to, napríklad, Cícero v knihe *De republica*, ale pripomína, že Platón spomína len vymyslený prípad, a nie skutočný.⁹⁾ Uvádza totiž človeka, ktorý sa vrátil do života a hovorí reči shodné s náhľadmi Platónovými. Aj Labeo spomína dvoch ľudí, ktorí zomreli v ten istý deň a stretli sa na križovatke. Keď dostali rozkaz vrátiť sa do svojich tiel, rozhodli sa vraj žiť ako priatelia a svoje rozhodnutie aj dodržali až do smrti. Oni teda hovoria o ľuďoch, ktorí sa vrátili do života, ale opäť zomreli. Zaujímavý náhľad podáva Marcus Varro vo svojej knihe *»O pôvode rímskeho národa.«* Hovorí, že jestvuje akési znovuzrodenie, po grécky *paliggenesia*, keď sa to isté telo a tá istá duša stretnú spolu po štyristo štyridsiatich rokoch. Hoci aj nemajú pravdu v takých tvrdeniach, jednako len podporujú našu mienku o zmŕtvychvstaní, lebo predpokladajú, že rozpadnuté telo sa opäť stane tým, čím už bolo. Ak opäť sjednotíme mienky Platóna, Porphyria a Varra, dostaneme kresťanský náhľad. Platón učil, že duše sa vrátia do nejakého tela, Porphyrius zas že duše dostanú také telá, ktoré sa už nikdy neskazia, Varro napokon, že duše sa vrátia do svojich tiel, v ktorých už predtým boli. Keď teda tie náhľady spojíme, dostaneme kresťanský náhľad o zmŕtvychvstaní.

HLAVA DVADSIATA DEVIATA

Spôsob a podstata videnia Boha v blaženom živote.

Pozrime sa teraz, čo budú robiť svätí v nesmrteľných a duchovných telách keď ich telo s pomocou božou začne žiť nie telesne, ale už duchovne. Ak mám pravdu hovoriť o tom, aký odpočinok a pokoj, alebo akú činnosť budú prevádzať v budúcom živote, musím priznať, že neviem. Nikdy som sa o tom nepresvedčil svojimi smyslami. Ak by som povedal, že som to videl mysľou, čiže rozumom, čímže je alebo aký je náš rozum v porovnaní s toľkou vznešenosťou (nebeskou)? Tam je, ako hovorí apoštol: *»Pokoj*

boží, ktorí prevyšuje každú predstavu« (Filip. 4, 7). Čiu predstavu? Isteže našu, alebo možno predstavu anjelov, ale celkom iste nie božiu predstavu! Ak teda svätí majú žiť v božom pokoji, isteže budú žiť v tom pokoji, ktorý prevyšuje každú predstavu. V tom, že prevyšuje našu predstavu, niet naozaj nijakej pochybnosti. Ak však prevyšuje aj predstavu anjelov, takže by slová »každú predstavu« vytváraly aj anjelov, potom by sme to museli tak rozumieť, že boží pokoj, ktorý sám Boh požíva, nemôžeme ani my ani anjeli poznať tak ako ho pozná Boh. »Prevyšuje každú predstavu« nepochybne znamená, že každú, okrem svojej vlastnej. Keďže aj my sme účastní na jeho pokoji, spoznáme najvyšší pokoj v sebe, medzi sebou a s Bohom tak isto, ako ho poznajú boží anjeli, ľudia však omnoho nedokonalejšie ako anjeli, hoci by vynikali nieviem akou bystrosťou umu. Povážme len, aký veľký muž povedal nasledovné slová: »Lebo len zčiasťky poznáme len zčiasťky prorokujeme, ale keď príde, čo je dokonalé, pominie sa, čo je zčiasťky. — Aj my teraz vidíme (Boha) len ako by v zrkadle, ako by v nejasnej hádanke, ale potom z tváre do tváre« (I. Kor. 13, 9, 10, 12). Takto už vidia svätí anjeli, ktorí sú vlastne našimi anjelmi, lebo my, vytrhnutí z moci temnôt a so zálohou Ducha Svätého prenesení do kráľovstva Kristovho, začali sme patriť ku tým anjelom, s ktorými budeme mať spoločný boží štát, o ktorom sme už napísali toľko kníh. Tak isto sú boží anjeli našimi anjelmi, ako je boží Kristus aj našim Kristom. Sú boží lebo neopustili Boha, sú naši, lebo nás začali mať za spoluobčanov. Pán Ježiš povedal: »Hľadte, aby ste neopovrhli ani jedným z týchto maličkých! Lebo vravím vám ich anjeli v nebi ustavične vidia tvár môjho Otca, ktorý je na nebesách«. (Mat. 18, 10.) Ako teda anjeli vidia, tak aj my budeme vidieť, ale teraz ešte nevidíme. Preto hovorí apoštol, čo som pred chvíľou spomenul: »Teraz vidíme (Boha) ako by v zrkadle, ako by v nejasnej hádanke, potom z tváre do tváre«. Ako odnena za vieru sa pre nás uschováva to videnie, o ktorom aj apoštol Ján hovorí: »Vieme keď sa to ukáže, že budeme podobní jemu, lebo ho uvidíme takého, aký je« (I. Ján 3, 2). Slovanmi »božia tvár« treba rozumieť videnie Boha, a nie nejaký telesný úd, ako my máme a tým slovom menujeme.

Keď sa ma teda pýtajú, čo budú robiť svätí v duchovnom tele, nehovorím to, čo už vidím, ale to, v čo verím, a to podľa toho čo čítam v žalme: »Uveril som, preto som hovoril« (115, 10). Hovorím teda: uvidia Boha vo svojom tele. Či však tým telom budú vidieť

tak, ako teraz vidíme napríklad slnko, mesiac, hviezdy, more, zém a všetko, čo je na nej, to nie je malá otázka. Bolo by azda pritrvdé povedať, že svätí budú mať také telo, že nebudú môcť podľa ľubovôle oči zavrieť alebo otvoriť. A ešte tvrdsie by bolo povedať, že tam neuvidí Boha, ktokoľvek tam oči zavrie. Keď už prorok Elizeus, hoci neprítomný telesne, videl, ako jeho sluha Giezi prijíma dary od Naamana Sýrskeho, ktorého prorok predtým očistil od malomocenstva, a ničomný sluha si myslel, že to skryje pred svojím pánom, ktorý sa práve v tej chvíli naňho nedíval (II. Kráľ. 5, 26), tým skôr budú svätí v duchovnom tele vidieť všetko, nielen keď oči zatvoria, ale aj keby neboli pri niečom telesne prítomní. Potom už príde to dokonalé, o čom hovorí apoštol: »Lebo len zčiasťky poznáme, len zčiasťky prorokujeme, ale keď príde to, čo je dokonalé, pominie sa, čo je zčiasťky«. Potom, ako mohol, aby nejakým podobenstvom ukázal, aký je rozdiel medzi budúcim a terajším životom nie hocakých ľudí, ale vynikajúcich sa tu na zemi neobyčajnou svätosťou, povedal: »Keď som bol dieťa, hovoril som ako dieťa, smýšľal som ako dieťa, usudzoval som ako dieťa. Keď som sa stal mužom, zanechal som detské spôsoby. Aj my teraz vidíme (Boha) len ako by v zrkadle, ako by v nejasnej hádanke, ale potom z tvári do tvári. Teraz ho poznávam len zčiasťky, ale potom ho poznám jasne, ako jasne on poznal mňa.« (I. Kor. 13, 11—12) Keď už v tomto živote, ktorý v prorocktve božích mužov v porovnaní s budúcim životom je v takom pomere ako dieťa k mužovi, už Elizeus videl svojho sluhu, ako prijíma dary, hoci sám tam osobne nebol prítomný, či vtedy, keď príde, čo je dokonalé, keď už porušiteľné telo nebude obťažovať dušu, ale neporušiteľne telo nijako nebude prekážať, opakujem, či vtedy svätí boží budú potrebovať oči na videnie, keď ich neprítomný Elizeus nepotreboval. aby uvidel svojho sluhu? Podľa Septuaginty totiž povedal prorok Giezimu: »Či moje srdce nešlo s tebou, keď sa muž obrátil so svojho voza k tebe a ty si prijal peniaze?« (IV. Kráľ. 5, 26.) Z hebrejského textu to preložil kňaz Hieronym takto: »Či moje srdce nebolo prítomné, keď sa obrátil človek so svojho voza ku tebe?« Prorok hovorí, že videl svojím srdcom, samozrejme so zázračnou božou pomocou. Ale o koľko hojnejšie budú oplývať ľudia tým darom, keď bude Boh všetko všetkým! Aj telesné oči budú mať svoju úlohu, budú na svojom mieste a bude ich používať duch v duchovnom tele. Veď ani prorok Elizeus nepotreboval oči, aby videl neprítomného sluhu, hoci používal oči, aby videl prítomné

veci. Pritomné by jednako bol mohol vidieť aj duchom, hoci by bol oči zavrel, ako videl aj neprítomné, pri ktorých osobne nebol. Vôbec je teda nemožné, aby sme hovorili, že svätí v blaženom nebudú vidieť Boha zatvorenými očami, lebo veď duchom ho budú stále vidieť.

Lenže je otázka, či ho uvidia aj telesnými očami, keď ich otvorí. Ak tie isté oči, hoci už duchovné, budú mať len takú moc, akú majú teraz naše telesné oči, to celkom určite nebude môcť nimi vidieť Boha. Budú mať teda celkom inú moc, keďže budú vidieť netelesnú prirodzenosť, ktorá nie je ohraničená miestom, ale je všade ceľá. Zato, keď hovoríme, že Boh je na nebi i na zemi sám totiž hovorí ústami proroka: »Nebo i zem ja naplňujem« (Jer. 23, 24)), netvrdíme tým, že má jednu časť svoju na nebi a druhú na zemi, ale celý je v nebi a celý je na zemi. Ani nie raz tu a raz tam, ale súčasne na nebi i na zemi, čo nemôže nijaká telesná bytosť. Sila očí v budúcom živote bude značne mohutnejšia, pravda, nie v tom smysle, že budú ostrejšie vidieť ako, povedzme, na tejto zemi hady a orly (tie zvieratá hoci by mali aký ostrý zrak, predsa nevidia nič, okrem tela), ale v tom smysle, že budú vidieť aj netelesné veci. Možno takú istú prenikavosť zraku dostal na chvíľu aj svätý muž Jób, keď hovoril Bohu: »V počutí ucha som ťa počul prv, teraz však ťa vidí moje oko; preto som pohľadol sám sebou, rozplynul som sa a pokladal som sa za zem a popol« (Jób 42, 5, 6). Hoci tu nič neprekáža, aby sa okom rozumelo oko srdca, o ktorom hovorí apoštol: »Osvietené oči vášho srdca« (Efez. 1, 18). Že vlastne takými očami budeme vidieť Boha v budúcom videní, o tom nepochybuje nijaký kresťan, ktorý si dobre vykladá to, čo hovorí božský učiteľ: »Blahoslavení čistého srdca, lebo oni uvidia Boha« (Mat. 5, 8). Avšak či aj telesnými očami tam budeme vidieť Boha, to je ešte stále nezodpovedaná otázka.

Slová Písma: »A každé telo uzrie spásu božiu« (Luk. 3, 6) možno bez akejkoľvek ťažkosti rozumieť tak, ako by sa povedalo: »A každý človek uzrie božieho Krista«, ktorý predsa bol v tele aj viditeľný aj bude viditeľný, keď príde súdiť živých i mŕtvych. Mnohé svedectvá Písma zas svedčia o tom, že on je spása božia. Ale najvýraznejšie to potvrdzujú slová ctihodného starca Simeona, ktorý keď vzal dieťa Krista na ruky povedal: »Teraz prepustiš. Pane, svojho sluhu v pokoji, podľa slova svojho, lebo moje oči videly tvoju spásu« (Luk 2, 29, 30). Podobne aj tým, čo hovorí spomínaný Jób a čo v kódexoch, preložených z hebrejčiny, tak

zníe: »A vo svojom tele budem vidieť Boha« (Jób 19, 26), nepochybne predpovedal zmŕtvychvstanie tela. Nepovedal však: Svojím telom, ale vo svojom tele¹⁰⁾ Keby bol tak povedal, bolo by možno rozumieť Boha Krista, ktorý telom bude videný v tele. Aj tak možno rozumieť povedané: »Vo svojom tele budem vidieť Boha«, ako by sa povedalo: »Budem vo svojom tele, keď budem vidieť Boha«. A to, čo hovorí apoštol, »z tváre do tváre«, nemá sa rozumieť tak, že budeme vidieť Boha tou tvárou, na ktorej sú telesné oči, lebo Boha budeme vidieť ustavične duchom. Ak by nebolo aj tváre vnútorného človeka, ten istý apoštol by nepovedal: »A my všetci s nezaclonenou tvárou zrieme ako by v zrkadle slávu Pánovu a mocou Ducha Pánovho premieňame sa v ten istý obraz, zo slávy v slávu« (II. Kor. 3, 18). A nie ináč sa má rozumieť slovom žalmu: »Prístúpte k nemu a osvecujte sa, a vaše tváre sa nezahanbia« (33. 6). K Bohu sa však prístupuje vierou a viera, ako je známe, je vecou srdca, nie tela. Keďže však nevieme, aké »prístupy« k Bohu bude mať duchovné telo (hovoríme totiž o veci, ktorú sme ešte neskúsili), a nenachádzame nijaké také miesto vo svätom Písme, ktoré by nám pomohlo a ktoré by sa ináč dalo rozumieť, musí sa na nás vzťahovať to, čo čítame v knihe Múdrosti: »Myšlienky smrteľníkov bojzlivé a neisté sú naše predpoklady« (Múdr. 9, 14).

Keby mohlo byť pre nás celkom isté rozumovanie filozofov, že chápatelné veci zrakom mysle a smyslové t. j. telesné smyslami tela len tak môžu vidieť, že ani chápatelné telom, ani telesné myseľ nemôže vidieť sama sebou, potom by bolo celkom isté, že očami tela, hoci aj duchovného tela, nijako nemožno Boha vidieť. Ale takému rozumovaniu sa vysmieva nielen zdravý ľudský rozum, ale aj vážnosť prorokov. Kto by bol natoľko vzdialený od pravdy, aby sa opovážil povedať, že Boh nepozná telesné veci? Či však má telo, aby ich mohol poznať telesnými očami? A to, čo sme nedávno hovorili o prorokovi Elizeusovi, či dostatočne nedokazuje, že nielen telom, ale aj duchom možno vidieť telesné veci? Keď sluha prebral dary, to bola telesná činnosť, a predsa to prorok videl duchom, a nie telom. Je teda známe, že telesné veci vidíme duchom. Prečo by teda aj duch nemohol byť videný potom telom, keď duchovné telo bude obdarené veľkou mocou? A duch je Boh. Napokon aj tento život, ktorý žije vo svojom tele a ktorým oživuje dočasne svoje údy a udržuje ich pri živote, každý človek poznáva vnútorným smyslom, a nie telesnými očami. Naopak zas, telom

vidí iných ľudí, hoci aj vzdialených. Akože rozoznávame živé od neživého, ak nie tak, že súčasne vidíme aj telo aj život (tých tiel), a nevidíme to ináč, len telom? Avšak život bez tela telesnými očami nemôžeme vidieť.

Preto je možné a veľmi pravdepodobné, že na druhom svete budeme vidieť všetky telá nového neba a novej zeme tak, že budeme vidieť súčasne všade prítomného Boha. riadiaceho všetky telesné veci, budeme vidieť v tele, ktoré budeme mať, a to s prejasnou prenikavosťou všade, kamkoľvek obrátíme oči. Nie teda tak ako teraz »neviditeľná jeho bytnosť dá sa totiž od počiatku sveta vybadať a spoznať zo stvorených vecí«, alebo »ako by v zrkadle a nejasnej hádanke a zčasti«, kde viac účinkuje viera, ktorou veríme ako tvár vecí, ktorú môžeme telesnými očami vidieť. Keď hľadáme na ľudí živých a konajúcich životné pohyby, na ľudí, medzi ktorými žijeme, to, že žijú, neveríme, ale vidíme. Avšak ich život bez tiel (ich) by sme nemohli vidieť, ale s pomocou tiel nepochybne zbadáme v nich život. Tak isto kamkoľvek obrátíme duchovné svetlá svojich tiel. telom budeme vidieť aj netelesného Boha, ktorý všetko riadi. Buď budú oči tak vidieť Boha, že pre svoju vynikajúcosť sa budú podobať nejako mysli, čím budú môcť vidieť aj netelesnú prirodzenosť — objasniť to nejakými príkladmi, porovnaniami alebo svedectvami z Písma je vec veľmi ťažká a nemožná, — alebo tiež, a to sa dá už ľahšie pochopiť, Boh sa nám dá tak poznať a tak nám bude zjavný, že bude duchom videný od každého z nás a v každom z nás, bude videný od jedného v druhom, videný v sebe samom, videný v novom nebi a na novej zemi, aj v každom stvorení, ktoré bude potom žiť. Bude videný telom v každom tele, kamkoľvek sa len obrátia prenikavé oči duchovného tela. Ba aj myšlienky si budeme navzájom poznať. Vtedy sa splní, čo povedal apoštol: »Nesúďte predčasne«, a hneď dodal: »Kým nepríde Pán, ktorý osvetlí to, čo je skryté vo tme, a zjaví úmysly srdca. A vtedy každý doštane od Boha svoju pochvalu«. (I. Kor. 4, 5.)

HLAVA TRIDSIATA

Večná blaženosť a večný odpočinok božieho štátu.

Koľká to bude blaženosť, kde už nebude nijakého zla a nijaké dobro nebude chybovať, kde sa bude len Boh vychvalovať, Boh,

ktorý bude všetkým vo všetkých! Nevie, čo iného by sa malo robiť tam, kde nebude nijaká nečinnosť, a predsa nebude nijaký dôvod na prácu. Napomína ma k tomu aj svätá pieseň, kde čítam alebo čujem: Blahoslavení, ktorí bývajú v tvojom dome, Pane, na večné veky ťa budú chváliť« (Žalm 83, 5). Všetky údy a vnútornosti neporušiteľného tela, ktoré teraz vidíme podelené podľa rozmanitých potrieb, keďže už nebude nijaká potreba, ale len úplná, istá, bezpečná a večná blaženosť, budú slúžiť len na oslavu Boha. Všetky tie pomery a podmienky telesného súladu, o ktorých som už hovoril, ktoré sú teraz skryté, potom sa nám ukážu. Rozložené po celom tele vnútorne a so všetkými inými vecami, ktoré sa nám tam ukážu ako veľké a zázračné, poslúžia na to, aby vzbudily potešenie rozumných duší z duchovnej krásy na chválu takého Umelca. Aké pohyby budú mať tie telá, to sa neopovážim určiť, ba ani len pomyslieť. Predsa aj postava, aj tvár, aj pohyby budú krásne, nech už budú akékoľvek, lebo tam nebude nič ošklivého. Isté je, že telo bude v tej chvíli tam, kde bude chcieť duch, a duch nebude chcieť nič takého, čo by nepristalo duchu alebo telu. Tam bude pravá chvála, kde sa nebude chváliť ani z omylu, ale ani z lichotenía. Tam bude opravdivá úcta, ktorá sa neodoprie nikomu hodnému, ale ani sa nepreukáže nikomu nehodnému. Ba ta sa ani nedostane nijaký nehodný, kde nemôže byť len hodný. Opravdivý pokoj, kde nikto neutrpí nič protivného ani sám od seba, ale ani od druhého. Odmenou za čnosť bude sám ten, ktorý čnosť dal a sľúbil jej seba samého, nad ktorého nemôže byť nič lepšieho. Čo iného je to, čo hovorí prorok: »Ja im budem Bohom a oni mi budú ľuďom« (Levit. 26, 12), ak len nie to: Ja im budem tým, čím sa nasýtia, ja im budem tým, čokoľvek budú čestne od ľudí požadovať, bude im životom, zdravím, pokrmom, dostatkom, slávou, cťou, pokojom a všetkými dobrami? Tak sa rozumie lepšie aj to, čo hovorí apoštol, »aby bol Boh všetko vo všetkých«. On bude cieľom našich túžob, budeme ho neprestajne vidieť, nespríkrené milovať, neúnavne chváliť. Táto úloha, tento cit, tento úkon bude spoločný všetkým, tak ako aj večný život.

Aké budú stupne cti a slávy podľa zásluh jedného každého, kto to čo len pomyslí, a tým skôr vypovie? Že stupne budú, o tom niet pochybnosti. Ešte aj to veľké dobrodenie uvidí onen blažený štát, že nijaký nižší nebude závidieť vyššiemu v sláve, ako teraz nezávidia anjeli archanjelom. Tak isto nikto sa nebude dožadovať toho, čo nedostal, lebo s tým, ktorý dostal (viacej), bude sviazaný

spojivom dokonalej svornosti. Podobne ani v ľudskom tele nechce byť prst okom, lebo oba údy sú spojené v jednom celku. Tak teda bude mať jeden väčší dar a druhý menší, ale súčasne aj taký dar, aby nechcel väčší.

Nie preto nebudú mať slobodnú vôľu, lebo ich hriechy nebudú môcť zvädzať. Ba vôľa bude ešte slobodnejšia, lebo bude slobodná nielen od záľuby v hriechu, ale bude mať neotrasiteľnú záľubu v nehrešení. Prvá slobodná vôľa, ktorú dostal človek, keď bol stvorený na začiatku spravodlivý, mohla nehrešiť, ale mohla aj hrešiť. Táto nová slobodná vôľa bude od prvej mocnejšia tým, že nebude môcť zhrešiť. Ale to nebude pochádzať z jej prirodzenosti, ale bude to boží dar. Čosi iného je predsa Boh, a čosi iného zas účasť na Bohu. Boh nemôže hrešiť zo svojej vlastnej prirodzenosti, účastník na Bohu nemôže hrešiť preto, lebo od Boha dostal, že nemôže hrešiť. Bolo treba zachovať stupňovité poradie v božích daroch. Najprv dostal človek takú slobodnú vôľu, ktorou mohol nehrešiť. Na konci dostane takú, že nebude môcť hrešiť. Prvá slúžila na získanie zásluhy, druhá na odmenu za zásluhy. Keďže však tá prirodzenosť, ktorá mohla zhrešiť aj zhrešila, býva oslobodená hojnou milosťou, aby dosiahla takú slobodu, v ktorej by nemohla hrešiť. Podobne ako prvá nesmrteľnosť, ktorú stratil Adam hriechom, bola v možnosti nezomrieť, a druhá bude v nemožnosti zomrieť, tak aj prvá slobodná vôľa je v možnosti nehrešiť a druhá v nemožnosti hrešiť. Tak isto vôľa ku zbožnosti a spravodlivosti bude nestratiteľná, ako nestratiteľná bude aj blaženosť. Hriechom sme si neudržali ani zbožnosť ani blaženosť, avšak túžbu po blaženosti sme nestratili ani vtedy, keď sme stratili blaženosť. Či azda zato, že Boh nemôže hrešiť, či mu preto treba odoprieť slobodnú vôľu? Teda v onom štáte bude slobodná vôľa jedna vo všetkých a nerozdelená v jednotlivcoch, oslobodená od každého zla a plná všetkým dobrom, požívajúc neprestajne potešenie z večných radostí, zabudne na svoje viny a tresty, ale nezabudne na svoje vyslobodenie, aby nebola nevďačná oproti svojmu Vysloboditeľovi.

Čo sa týka rozumovej vedomosti, bude pamätať na svoje minulé aj zlé skutky, čo sa však týka skutočného smyslového pociťovania (minulosti), vôbec sa nebude pamätať. Aj najskúsenejší lekár pozná skoro všetky choroby podľa lekárskej vedy, ako ich však telo cíti nepozná len tie, ktoré sám prekonal. Je teda dvojaké poznanie zla. Jedno, ktoré je prístupné len chápaniu mysle, druhé, ktoré sa pociťuje smyslami (ináč sa poznávajú neresti v náuke

o múdrosti, a ináč v pohoršlivom živote nemúdreho). Tak isto aj zabúdanie zla je dvojaké. Ináč zabúda na ne človek vzdelaný a učený a celkom ináč, kto ich skúsil na sebe a vytrpel. Prvý, ak ich zanedbal, druhý ak bolesť pominula. Ak máme na mysli to druhé zabudnutie, svätí nebudú pamätať na minulé zlá. Tak veľmi budú pozbavení tých ziel, že nacelkom vymiznú z ich smyslov. Miesto toho silou vedomosti, ktorá bude vo svätých veľká, poznajú nielen svoje minulé biedy, ale aj večnú biedu zatratencov. Ak by nevedeli, že boli kedysi biedni, ako by, ako hovorí žalm, »Milosrdenstvo Pánovo spievali naveky« (88, 2). Tomu štátu nebude nič slastnejšieho nad pieseň na oslavu milosti Kristovej, ktorého krvou sme boli vykúpení. Tam sa vyplnia slová: »Uspokojte sa a vid'te, lebo ja som Boh« (Žalm 45, 11). To bude naozaj najväčší sabbat (sviatačný odpočinok) bez večera, na ktorý po ukázal Pán pri stvorení sveta, o čom čítame: »A odpočinul Boh v deň siedmy od všetkých svojich diel, ktoré učinil. A požehnal Boh deň siedmy a posvätil ho, lebo v ňom odpočinul od všetkých svojich diel, ktoré Boh začal robiť« (Gen. 2, 2—3). Siedmym dňom budeme aj my sami, keď budeme plní a zasýtení jeho požehnaním a posvätením. Tam prebývajúc. uvidíme, že on je Boh, čím sme chceli byť my sami, keď sme od neho odpadli, počúvajúc na zvoďiteľa, »Budete ako bohovia« (Gen. 3, 5), a vzdaľujúc sa od pravého Boha, ktorého pričinením by sme sa boli stali bohmi, a to pre účasť na pravom Bohu, a nie útekem od Boha. Veď čo sme bez neho dosiahli, ak len nie to, že sme upadli do jeho hnevu (Žalm 89, 9)? Ním utužení a ešte väčšou milosťou privedení k dokonalosti, budeme prebývať naveky a vidieť, že on je Boh, ktorý aj nás naplní, keď bude všetko vo všetkých. Ba aj naše dobré skutky, ktoré budeme pokladať skôr za jeho skutky ako za svoje, pripočítajú sa nám na dosiahnutie toho odpočinku (sabbatu). Keby sme si ich pripočítali, boly by to služobné práce. A predsa o sobotnom odpočinku sa hovorí: »Nekonajte v ňom nijakú služobnú prácu« (Deut. 5, 14). Preto sa hovorí aj u proroka Ezechiela: »Dal som im svoje soboty na znamenie medzi mnou a nimi, aby vedeli, že ja som Pán, ktorý som ich posvätil« (Ezech. 20, 12). Dokonale to potom poznáme, keď budeme dokonale odpočívať a dokonale vidieť že on je Bohom.

Ak počet časových úsekov, ako by dní, nasledujúcich po sebe, vyrátame podľa tých časových ohraničení, ktoré sú vyznačené v Písme, potom sa nám ukáže sabbatizmus (odpočinok sobotný)

ešte zreteľnejšie, lebo sa ukáže ako siedmy. Prvý časový úsek, ako by prvý deň, je od Adama až po potopu, druhý odtiaľ až po Abraháma. Nie sú jednaké v trvaní času, ale jednaké v počte pokolení. Oba úseky majú po desať pokolení. Odtiaľ, ako určuje evanjelista Matúš, až po príchod Krista je troje časových oddelení, z ktorých každé má po štrnásť pokolení, a to: prvé od Abraháma až po Dávida, druhé od Dávida až po zajatie babylonské, tretie až po narodenie Krista. Takto je všetkých päťoro. Šieste oddelenie je to, ktoré teraz žijeme a nedá sa vymedziť nejakým určitým počtom pokolení, lebo je povedané: »Nie je vašou vecou poznať časy, ktoré uložil Otec vo svojej moci« (Skut. ap. 1, 7). Po tomto časovom úseku ako by na siedmy deň odpočinie Boh, keď aj ten istý siedmy deň, ktorým budeme my, dá odpočinúť v sebe samom, v Bohu. Hovoriť podrobne o jednotlivých časových údobíach nateraz by bolo veľmi zdĺhavé. Stačí, že siedmy deň bude naším sabbatom, ktorý nebude mať na konci večera, ale bude deň Pána (nedeľa), ako by ôsmy večný deň, posvätený zmŕtvychvstaním Kristovým, večná nedeľa, ktorá je prorockým obrazom odpočinku nielen ducha, ale aj tela. Tam budeme odpočívať a vidieť, vidieť a milovať, milovať a chváliť. Hľa, čo bude na konci bez konca! Akýže inakší máme cieľ, ak len nie dostať sa do kráľovstva, ktoré sa nikdy neskončí?

Myslím, že som s pomocou božou splnil svoju povinnosť, na ktorú som sa podobral pri začatí tohto rozsiahleho diela. Komu sa bude zdať prISTRučné a komu zas príobšírne, nech mi prepáči. Lež kto ho pokladá za vyčerpávajúce, nech radostne ďakuje nie mne, ale aj so mnou Bohu. Amen.

POZNÁMKY

KNIHA ŠTRNÁSTA

1. Hnutia myslí sa dajú sviest' na tieto: žiadosť, radosť, strach a smútok. Žiadosť je smerovanie vôle za dosiahnutím nejakého predmetu. Radosť je potešenie z dosiahnutého predmetu. Strach je vôľa vyhnúť sa nejakému predmetu. Smútok je nesúhlas s utrpeným zlom. Takto každé duševné hnutie smeruje k tomu, aby nejaké dobro získalo, nejaké dobro podržalo, nejakému zlu sa vyhlo, od nejakého zla sa odvrátilo. Vôľa je slobodný pohyb duše, aby niečo získala, alebo sa niečomu vyhla. (Gs. 225.)
2. Keď nemôžu lekári niektorý úd uzdraviť, tak ho umŕtvia, otupia, aby nič necítil, t. j. aby necítil bolesť. Teda nie aby bol zdravý, len aby otupel. (Mg. 417.)
3. Boh mohol aj ináč stvoriť človeka. Mohol ho stvoriť s takými duševnými vlohami, ktoré by sa postupne rozvíjaly, ako je tomu teraz. Boh však stvoril človeka vo vyššom stave, ako je dnešný. Pred hriechom mal človek neobmedzenú lásku k Bohu, a preto ani nehrešil. Keďže nehrešil, ani netrpel nijakú bolesť, zlo alebo smútok. Bol nemeniteľný a nesmrteľný. Bol veľmi múdry, čo vidieť aj z toho, že Adam dal mená všetkým zvieratám. Terajšia rozumová obmedzenosť je len následok hriechu. (Gs. 225.)
4. Adam sa svojou vôľou rozhodol k pádu. Keď sa pozeráme na jeho priestupok a hriech len ako by zvonku, vidí sa nám malicherný, nepatrný a trest zaň neprímerane veľký. Boh zakázal jesť ovocie z jedného stromu. Tým prikázal človekovi čnosť poslušnosti. Príkaz bol teda zjavne daný len na upevnenie a potvrdenie poslušnosti v človekovi. Predsa nebolo nič ľahšieho v rajskej hojnosti, ako zrieknuť sa jediného ovocia. Treba si aj to uvedomiť, že smysly človeka sa nestavaly vtedy proti vôli, ako je tomu teraz. Príčina hriechu, zla a pádu nie je nejaká neznesiteľná ťarcha prikázania, ani nie neposlušnosť tela, ale je to jedine slobodná ľudská vôľa, totiž pýcha. Pýcha je nerozumné úsilie po nepatričnej a neprímeranej nezávislosti. Vôľa postaviť sa proti božej hodnote, znamenala vlastne ľudskú dôveru v sebe samého. Človek našiel dôveru a záľubu v sebe samom. A tak sa človek vlastne prv odvrátil od Boha, ako ho diabol zvädzal. Zvädzanie bolo len vonkajšou príležitosťou, aby sa dal výraz vnútornej pýche, a tým pádu. Pýcha aj po páde hľadá výhovorky, nechce sa priznať, váľa vinu na

hada, a tým aj zodpovednosť za skutok chce preniesť na iného. Preto sv. Augustín zdôrazňuje, že príčina pádu je jedine v slobodnej vôli človeka. (Gs. 258.) (O tejto veci viď. aj: Hk 154—167.)

5. Calama nie je mesto fenické, ale africké, neďaleko Hyppo. (Mg. 433.)
6. Niektorí v učení Augustínovom o dvoch štátoch vidia zvyšok manicheizmu. Tvrdia, že Augustínov boží štát a svetský štát sú takým protikladom, ako je v manicheizme ríša dobra a zla s ríšou zla a temnosti. Augustín nemohol tak zmyslieť. Prameňom jeho učenia, na ktorý sa odvoláva, je sv. Písmo. Idea božieho štátu mu prichádza priamo zo sv. Písma. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (Žiam 86, 6). Slávne veci sú povedané o tebe, štát boží. Tradičný protiklad Babylonu a Jeruzalema bol dostatočným, aby vzbudil v ňom ideu zlého, Bohu oprotivného štátu. Konečne protiklad dvoch štátov bol už predtým formulovaný u starších spisovateľov, ktorých Augustín poznal (napríklad Ticonius). Tieto skutočnosti dostatočne vyvracajú hypotézu o manichejskom vplyve na Augustína v myšlienke dvoch štátov. Keby sme azda predsa len pripustili, že Augustínova myšlienka mala pôvod v manicheizme, musíme predsa priznať, že jeho učenie o dvoch štátoch nemá v sebe nič manichejského, ba je protimanichejské. Podľa manicheizmu je na svete protiklad dvoch spoločností. Jedna je podľa svojej prirodzenosti zlá a druhá dobrá. Podľa Augustína myšlienka prirodzenosti, ktorá by bola vsebe zlá, taká myšlienka je nemožná, paradoxná, lebo všetko je podľa prirodzenosti dobré, ba aj svetský štát je dobrý, len odvrátením vôle od najvyššieho Dobra sa stáva zlým. Tak učenie jeho, ktoré aj temnosti pokladá v ich bytostnej akosti za dobré, nemôže byť manicheizmom, ale práve popretím a vyvrátením manichejského bludu, dualizmu. (Gs 322.)

KNIHA PÄTNÁSTA

1. Zlý sa myslí každý človek pre dedičný hriech. Hneď pri narodení má zlú prirodzenosť, t. j. náklonnú k hriechu, a obťažnú hriechom. A tak nikto nie je dobrý (hriechu zbavený), kto nebol najprv zlý (s dedičným hriechom).
2. Augustín definuje čnosť ako ordo amoris, poriadok lásky, vlastne poriadok v láske, t. j. podriadenie lásky určitému poriadku. Ktorému poriadku sa má láska podriaďiť, to zistíme z bytostnej stupňovitosti cieľov. Na najnižšom stupni cieľového radu sú vonkajšie, materiálne dobré: potrava, šaty, zlato a striebro. V sebe sú tie veci dobré, lebo sú stvorené a Boh im určil určité miesto vo svete. Nemožno ich pokladať za zlé, lebo by sme upadli do manicheizmu. Zlý nemôže byť ich používa-

nie, ale len ich užívanie. (Používame to, čo pokladáme za prostriedok, nástroj, užívame to, čo pokladáme za cieľ.) Dobré je však tie veci používať vzhľadom na duchovný cieľ a celkom ich podriaďiť Bohu. Nad týmito dobrami stoja naši bližní a iní ľudia. Ako stvorenia, aj oni sú dobrí a môžu byť cieľom našej vôle. Ale aj tu musí byť poriadok. Máme ich milovať ako samých seba. Samého seba však tak, že vonkajšie dobrá používame vzhľadom na telo a telo používame vzhľadom na dušu. A napokon dušu používame vzhľadom na večné užívanie Boha. Duša sama v sebe nie je najvyšším dobrom, a preto nie je ani posledným cieľom. Posledným cieľom je Boh a duša slúži na dosiahnutie posledného cieľa — Boha. A tak aj bližného v poslednom štádiu vlastne milujeme pre Boha a všetko na svete len pre Boha. Láska k Bohu sa tak stáva základom spoločenského a mravného života a základom mravného a čnostného človeka. (Gs 291.)

3. Toto miesto, zle porozumené najmä Lactantiom, Sulpiciom, Severom, dalo podnet k takému výkladu, že anjeli sa spojili s ľudskými ženami, a tým dali pôvod gigantom — obrom. (Mg 469.)

KNIHA ŠESTNÁSTA

1. Sciopodae, nohami si robili pri ležaní tŕňu nad sebou. Cynoccephali mali psovskú hlavu. (Mg. 485.)
2. O jestvovaní protinožcov nebolo jednotnej mienky medzi spisovateľmi. Lactantius vo svojich Institutiones, lib. 3, cap. 24 spomína, že mienka o protinožcoch je neprijateľná, lebo si nemožno predstaviť ľudí, ktorí by po hlave chodili a nohy mali obrátené dohora, ako si nemožno predstaviť, aby stromy rástly hore koreňami. Hovorí, že takú mienku vymysleli filozofi, ktorí tvrdia, že svet je guľatý. Augustín neprijal mienku o protinožcoch, nie však z tých dôvodov ako Lactantius, ale preto, aby nemusel prijať, že všetci ľudia nepochádzajú od Adama, čo by odporovalo Písmu. (Mg 487.)
3. V tejto veci sa neshodujú všetky mienky. Židia vo svojom diele, ktoré menujú Seder-Holam, Poriadok vekov, tvrdia, že rozdelenie vekov sa stalo na konci Falegovho života, t. j. tristo štyridsať rokov po potope, desať rokov pred Noemovou smrťou. Faleg sa narodil v stoprvom roku po potope a žil dvesto deväť rokov. Tvrdia, že Heber bol prorokom, a preto v prorockom duchu videl budúce rozdelenie jazykov, a tak dal meno svojmu synovi. Zdá sa, že aj Hieroným v Traditiones hebraicae prijíma túto mienku, lebo hovorí, že Heber dal svojmu synovi meno z prorocstva, totiž z budúceho rozdelenia jazykov. (Mg 490.)
4. Mienku prináša Hieroným zo židovskej tradície, podľa ktorej Chaldejci hodili Abraháma do ohňa preto, lebo sa mu nechcel klaňať a Boh ho zázračne vyslobodil z ohňa. (Mg 495.)

5. Sv. Ambróz o tom píše: »Ináč pokúša diabol, a ináč Boh. Diabol, aby zničil, Boh, aby odmenil.« (Mg 510.)
6. Cataphrygovia tvrdili, že druhé manželstvo je vlastne cudzoľožstvom. Toto spomína sv. Augustín v knihe »De haeresibus ad Quodvultdeum«. (Mg 513.)

KNIHA SEDEMNÁSTA

1. Bál alebo Bel bol fenickým bohom slnka. Pri jeho bohoslužbe si kňazi rezali do tela a nieekedy zabíjali aj ľudí.
2. Izraelské kráľovstvo padlo za kráľa Ozeáša r. 722, keď Salmanassar VI, asýrsky kráľ, dobyl Samariu a obyvateľstvo odviedol do asýrskeho zajatia. Judské kráľovstvo dobyl už r. 606 Nabukadnezar. Keď judský kráľ Sedeciaš povstal, Jeruzalem nepriatelia zborili, chrám vypálili r. 588 a judské obyvateľstvo odviedli do zajatia r. 586. To bolo babylonské zajatie. Perský kráľ Cyrus povolil Židom návrat do vlasti r. 536. Vtedy sa ich vrátilo pod vodcovstvom Zorobabela asi 50.000. Po návrate zo zajatia vybudovali r. 516. nový chrám, ktorý sa však už nijak^o nemohol vyrovať chrámu Šalamúnovmu. Tento chrám sa menuje Zorobabelov.

KNIHA OSEMŇASTA

1. Semiramis bola asýrska kráľovná, známa svojou krásou a múdrosťou. Najprv bola ženou Menona, ale keď mu ju vzal kráľ Ninus, spáchal samovraždu. Sama viedla výbojnú vojnu a dobyla kraje až po rieku Indus. Jej visuté záhrady sa pokladajú za jeden zo siedmich divov sveta. Historická skutočnosť jej osoby je dokázaná mnohými pamiatkami klinového písma.
2. Prometheus, jeden z titanov, urobil vraj prvého človeka z hliny a dal mu dušu z nebeského ohňa. Ukradol bohom oheň a dal ho ľuďom ako najväčší dar.
3. Merkur, grécky Hermes, boh obchodu.
4. Minerva, grécka Aténa, patrónka vedy, umenia, vynálezov, múdrosti a spravodlivej vojny. Zasvätili jej sovu, ako symbol umenia a vedy.
6. Neptun, grécky Poseidon, syn Crosonov, brat Zeusov a Hadesov, kráľ mora a vládca vôd. V ruke drží trojzub, znak svojej vlády.
6. Luperci, luperkovia, kňazi boha lesov Fauna. Ich meno pochádza od jaskyne luperca, kde podľa povesti vlčica (lupa) krmila Romula a Rema. Za slávností, pomenovaných lupercalia, luperkovia behali nahí po uliciach a remeňom udierali ženy, ktoré stretli, aby vraj boli plodné.

7. Dionysos, rímsky Bacchus, menoval sa aj Liber, zemský boh vína, tancov a telesnej rozkoše. Na jeho počesť sa konaly hostiny, ktoré sa menovali orgie alebo bachanálie.
8. Europa, dcéra Agenora, kráľa Sydonu, ktorú uniesol Zeus, premenený na býka, a uväznil ju na Kréte.
9. Radamantus, zakladateľ vlády v Archipelagu. Mal za manželku Alkmenu, vdovu, matku Herculesovu. Po smrti sa pre svoju spravodlivosť stal sudcom v podzemí.
10. Mínos, kráľ na Kréte, otec Minotaura, pre ktorého dal vybudovať labyrint, bludisko, odkiaľ nemohol nikto vyjsť. Bludisko skutočne jestvovalo, odkryla ho anglická vedecká archeologická výprava pod vedením A. Ewnasa v Knossos r. 1900—1910.
11. Vulcan, grécky Hefaistos, syn Zeusa a Hery, muž Afroditi (Venus), boh ohňa, kováčskeho remesla. Svoje dielne v hĺbkach Etny. Pri práci mu pomáhali cyclopovia.
12. Fricos a Helle, deti beockého kráľa Atamasa. Keď ich prenasledovala zlá macocha Ino, uletely na zlatorohom baranovi do Kolchidy. Na ceste Helle spadla do mora a utopila sa. Odtiaľ meno Hellespont.
13. Gorgony bývaly kdesi nad oceánom. Jednu z nich, Meduzu, zabil Perseus a jej hlavu daroval Aténe.
14. Bellerofont, vnuk Sisifov, korintského kráľa. Aténa mu darovala koňa Pegasa. Zabil potvora Chiméru.
15. Amfion, tébsky kráľ, svojou hudbou priťahoval vraj aj kamene na tébske hradby.
16. Oidíppus, nešťastný tébsky kráľ, syn Lajosa a Jokasty. Nešťastnou náhodou sa stal otcovrahom a manželom vlastnej matky. Týmto privolal na seba trest bohov, hoci bol nevinný. Trest stihol aj jeho krajinu a celý kráľovský rod. Slepý sa túlal svetom so svojimi dcérami, Antigonou a Ismenou, hľadal smrť ďaleko od vlasti. až zomrel v Kolonos neďaleko Atén. Grécky tragik Sofokles vylíčil život tohto nešťastného kráľa vo svojich tragédiách, z ktorých najznámejšia je Antígona. Preklad Antigony vyšiel u nás v Matici slovenskej r. 1940. Strán 92.
17. Sfinx dával známú hádku: Ktoré zviera chodí ráno o štyroch, napoludne o dvoch a večer o troch nohách? Je to človek.
18. Tantalos, mykenský kráľ. Pozval si bohov na hostinu a dal im jesť pečeň vlastného syna Pelopsa, aby sa presvedčil, či bohovia spoznajú, že jedia ľudské mäso. Pre túto ukrutnosť ho vhodili do tartaru a tam musel znášať »Tantalove« muky. Zomieral od hladu a smädu, hoci mal nad hlavou ovocie a stál vo vode. Keď sa chcel napiť vody, alebo si odtrhnúť z ovocia, oboje sa mu stratilo zpod rúk. Nad ním bola okrem toho nachýlená skala, ktorá sa tak hýbala, ako by už mala spadnúť, ale nespadla.
19. Danaa, dcéra Akrisiosa, argoského kráľa, matka Perseusova. So svojim synom vhozená v drevenej skrini do mora, doplávala na ostrov Serifos. Tu ju uväznil kráľ Polidektes, za ktorého sa nechcela vydať. Oslobodil ju syn Perseus.

20. Tieto oplzlosti byly zakázané nielen v Ríme, ale aj po celej Itálii. Hovorí o tom Livius v 39. kn. 18. (Mg 572.)
21. Orfeus, trácky kráľ, spevák čarodej, člen výpravy Argonautov. Po strate svojej milovanej ženy Euridiky veľmi užalostený ju hľadal všade, ba aj v podsvetí. Tam svojou piesňou a spevom skrotil Cerbera a utíšil Erinie. Je symbolom mocného vplyvu piesne a spevu na stvorenia.
22. Kastor a Pollux, dvojčatá deti Zeusa a Ledy, spartskej kráľovnej. Vzor bratskej lásky, nikdy sa nerozišli. Po smrti boli prenesení medzi hviezdy ako blíženci.
23. Diomedes, argolský kráľ, jeden z najslávnejších bohatierov trójskej vojny. Homér mu venuje celú piatu knihu Iliady. Podobne ako Odyseus blúdil po moriach, až sa osadil v Apulii, kde sa stal kráľom, keď si vzal za ženu dcéru kráľa Daunosa.
24. Legenda o Diomedových vtákoch dala podnet Linnému, že vtáky Albatros pomenoval latinsky diomedeeae.
25. Ifigenia, argolská kráľovná, mala byť zabitá na obeť, ale bohyňa Artemis vec zariadila tak, že miesto nej zabili srnča, a Ifigenia sa stala kňažkou v Tauru.
26. Manasses, judský kráľ, začal panovať r. 698 pr. Kr., v 17. roku kráľa Numu Pompilia. Dal popraviť Izaiáša drevenou pílkou.
27. Pytagoras, žil za panovania Zorobabela, keď prorokoval Aggeus, Zachariáš a Malachiáš a v Ríme vládol Servius Tullius. Zomrel asi r. 498 pr. Kr., vo veku 80—90 rokov. (Mg 596)
28. Sokrates sa narodil r. 468 pr. Kr. Žil 70 rokov (Mg 597.)
29. Platón zomrel r. 348 pr. Kr. vo veku 81 rokov. (Mg 597.)
30. Atlas žil r. 1638 pr. Kr. Mojžiš sa narodil r. 1609 pr. Kr. (Mg 599.)
31. Dôvodí takto: Filozofi medzi sebou zápasia o mienku, ktorá je u nich rozmanitá. Svätí spisovatelia si nikdy neprotirečia, lebo ich ústami hovorí Duch Svätý, a preto sa ani nemýlia. (Mg 600.)
32. Múzeum v Alexandrii malo najväčšiu bibliotéku v staroveku. Časom tam bolo až 700.000 diel. Pri nej bolo astronomické observatórium a iné pracovne. Pracoval tu Ptolomeus a aj Euklides.
33. Herodes Veľký alebo Ukrutný, vládol od r. 39 pr. Kr. do 3. po Kr. Bol syn Antipatrov. Dal zabiť Hirkana II., vlastnú ženu a troch svojich synov. Nariadil aj vraždenie betlehenských detí.
34. Prvé prenasledovanie bolo za Neróna r. 64 po Kr., druhé za Domiciána r. 93, tretie za Trajana r. 107, štvrté za Hadriána r. 118, piate za Severa r. 202, šieste za Maximina r. 235, siedme za Decia r. 250, ôsme za Valeriána r. 257, deviate za Aurelia r. 272, desiate za Diokleciána a Maximiana r. 302. (Mg 614.)
35. Julián Apostata nariadil kresťanom, aby odniesli hrob Babyly mučenice. Pri prenášaní spievali žalm 113.. Izrael pri výchoze z Egypta, čo počul Julián. Dal rozkaz pochytať a prenasledovať kresťanov. Prefekt Sallustius chytil akéhosi mladíka Teo-

dora a dal ho mučiť. Keď ten vydržal v mukách od východu slnka až do 11. hodiny, prestali ho mučiť a Sallustius šiel vec oznámiť Juliánovi. Radil mu prítom, aby nemučil a neprenasledoval kresťanov, lebo to neslúži na slávu cisára. Julián potom nechal kresťanov. Tohto mladíka Teodora stretol v Antiochii Eusebius a pýtal sa ho, či pri mučení necítil nijakú bolesť. Mladík odpovedal, že nie, lebo za celého mučenia stál vrah pri ňom mládenec v bielom rúchu a stieral mu pot s čela a chladil ho, keď ho mučili ohňom. (Mg. 615.)

36. Tertulián vo svojej knihe Apologeticus hovorí, že kresťanom často vyčítali zabíjanie detí. On to najrozhodnejšie popiera a vyvracia. Augustín však spomína dve sekty: Cataphryges a Pepuziani. bludári, ktorí telo malého dieťaťa píchali a krv, ktorá vytiekla, pomiešali s múkou a z toho cesta pripravovali chlieb na Eucharistiu. (Mg. 617.)

KNIHA DEVÄTNÁSTA

1. Všelijakých filozofických škôl bolo 288. Líšia sa v metóde a spôsobe, ale shodujú sa v náhľade na cieľ. Totiž v tom sa shodujú, že chcú človekovi zabezpečiť dobro a chrániť ho od zlého. (Gs 194.)
2. Cieľ vedenia, vedomosti a poznania je šťastie, blaženosť. Hľadať poznanie znamená najmä hľadať predmet, ktorý ukojí a zasýti hlad človeka po poznaní, a tým vedie človeka k šťastiu. Poznanie a vedu možno dvojako chápať: poznanie pre poznanie. teda vlastne poznanie bez cieľa, lebo nikdy nepríde chvíľa, aby poznanie pre poznanie dosiahlo konečnú hranicu poznania. Druhá možnosť je poznanie pre šťastie a blaženosť. V tomto prípade má poznanie cieľ, určitú medzu a hranicu, ku ktorej sa treba dostať. Tento náhľad vedie človeka po určitej ceste a k určitému cieľu a nedovolí mu tápať sem i tam. (Gs. 193.)
3. Miernosť udržuje na uzde telesné chůtky a nedovolí premôcť myseľ. Nedovolí, aby sme niečo žiadali proti duchu, a tým pripravuje dosiahnutie múdrosti. Avšak len pripravuje, lebo na zemi nik nie je natoľko múdry, aby vedel vyriešiť víťazne každý spor medzi telom a duchom.
4. Definícia spravodlivosti: Ustavičná a pevná vôľa dať každému, čo je jeho. (Mg 629.)
5. Aké je postavenie kresťana v štáte? Skutočným cieľom občianskej pospolitosti je svornosť a pokoj. Na ochranu týchto zákony zakazujú občanovi pomstu: t. j. zlo odplácať zlým. Je to preto, aby sa posilnila vláda dobra nad zlom, najdôležitejší základ každého poriadku v štáte. Medzi oboma štátmi nemôže prísť k srážke až dotiaľ, kým sa svetský štát dobrovoľne podriaďuje vyšším zákonom spravodlivosti. Štát, ktorý by mohol

mať kresťanských vojakov, kresťanských úradníkov a vôbec občanov, oddaných kresťanskému ideálu, nemohol by si želať nič lepšieho. Čo však vtedy, keď svetský štát porušuje zákony a spravodlivosť? Občania božieho štátu, ktorí sú súčasne aj občanmi svetského štátu, zachovávajú ďalej občianske zákony, ktoré štát porušuje. V tomto neporiadku, pochádzajúcom z neúcty k zákonu, mnoho vytrpia spravodliví. Čo môžu zlepšiť, nech zlepšia, čo nemôžu, nech trpezlivo znášajú a nech vytrvalo zachovávajú zákon, ktorým iní pohrdajú. Teraz je už zásadný rozdiel oboch štátov celkom zjavný. Kým občania svetského štátu zachovávali zákony, zatiaľ sa zdalo, že aj občania božieho štátu, ktorí s nimi žili, zachovávali zákony z toho istého dôvodu. Všetko malo taký ráz, ako by obom záležalo jedine na poriadku a pokoji svetského štátu. Teraz však pohnútky zachovávanía zákonov sú celkom odlišné. Občania svetského štátu videli v zachovávaní zákonov svoj cieľ, kým spravodliví sa usilovali zachovávať zákony ako prostriedok na dosiahnutie a uskutočnenie božieho štátu. Pri páde svetského štátu je už jasné, že spravodliví, ktorí s inými občanmi zachovávali zákony, neslúžili vlastne štátu. Veď zákony zachovávajú aj teraz, keď už svetský štát skoro nejestvuje a nenúti na zachovávanie vlastných zákonov. Teda občania božieho štátu slúžili čomusi inému, vyššiemu, mravnému záväzku voči Bohu. A keď aj ďalej uskutočňujú čnosti ako miernosť, zdržanlivosť, žičlivosť, spravodlivosť, svornosť a všetky iné čnosti, a to v štáte, ktorý ich od toho oslobodil, potom to značí, že čnosti nikdy neuskutočňovali jedine pre štát, hoci aj na jeho úžitok. Kresťan je takto najspoľahlivejším zachovávateľom zákona, lebo ho zachováva z vyšších dôvodov, ako sú svetské ciele štátu. Na čo sa však môžu obmedziť spory Cirkvi a štátu? Boh sám dal normu: Dajte cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo je božie. Keď cisár žiada to, čo mu patrí, kresťan mu to dáva nie z lásky k cisárovi, ale z lásky k Bohu. Dobrí ako aj zlí vládcovia dostali svoju moc a vládu od Boha. Keď si však cisár nárokuje to, čo patrí jedine Bohu, kresťan mu to odoprie nie z nenávisťi voči cisárovi, ale opäť z lásky k Bohu. Svetský štát sa nemá čo obávať kresťana, ktorý, ako poslušný občan, radšej znáša nespravodlivosť, ako by sa mal ozbrojiť násilím, a radšej znáša nezaslúžené tresty, ako by mal zabudnúť na božský zákon lásky. (Gs 314—317.)

6. Každá spoločnosť, najmä pospolitosť ľudí, žije pre nejaký cieľ. Aspoň jediný cieľ je spoločný všetkým spoločnostiam, a to je pokoj. Ba aj vojny, či už medzi národmi alebo občanmi, majú vlastne pokoj za cieľ. Opravdivý pokoj musí tak veľmi upokojiť ľudskú vôľu, že netúži už po nijakom inom pokoji. Keď sa ľudia bijú, nie je to preto, aby pokoja vôbec nebolo, ale aby pokoj bol podľa ich vôle. Aká je podmienka pokoja? Je to poriadok. Ak spoločnosť, složená z mnohých častí a z mnohých všelijakých vôlí, má súhlasiť v jednom

cieli, každý jej člen musí byť na svojom mieste a svoju úlohu musí konať tak, ako sa má konať. To platí o každom živom organizme, o ľudskom tele, duši a ľudskej spoločnosti. Telesný pokoj záleží na rovnováhe telesných orgánov. Pokoj rozumnej duše záleží na súlade rozumu a vôle. Pokoj štátu je súlad svornosti medzi zákonmi a poslušnosťou. Pokoj kresťanského štátu je dokonale usporiadaná spoločnosť ľudí, ktorí požívajú Boha a vzájomne sa v Bohu milujú. Sú dva druhy poriadkov, podľa ktorých sa utvárajú dva druhy štátov. Jeden žije podľa tela, a druhý podľa milosti. V jednom sú bezbožní, ktorí nesú v sebe obraz zemského človeka od začiatku až po skončenie sveta. Tento štát sa usiluje utvoriť svoj vlastný poriadok, jeho cieľom je ovládanie a užívanie zemských dobier. Poriadok tohto štátu je v základe vlastne len nepodareným obrazom poriadku. Aj bezbožní žijú v pokoji, ale ich pokoj sa nedá ani len porovnať s pokojom spravodlivých. Boží štát zas všetko tak usporaduje, aby zaistil svojim občanom kresťanskú slobodu, t. j. používanie všetkých dobier, ktoré vedú k užívaniu Boha. Jeho poriadok a jednotu môžeme chápať ako rozšírenie poriadku a jednoty, ktorá vládne v duši každého spravodlivého. Tento štát, založený na opravdivom poriadku, jediný môže poskytnúť opravdivý pokoj. On jediný zahrnuje v sebe národ, hodný toho mena. On jediný je opravdivým štátom. Takto sa oba štáty líšia a stoja proti sebe len rozdielnosťou a opačnosťou svojich cieľov, ku ktorým sa viažu. Možno by sa zdalo, že len boží štát má svoje oprávnenie, a svetský štát by mal hádam zmiznúť. To však nie je správne. Boží štát dosiahne svoje splnenie vo večnom živote. Tu na zemi obyvatelia oboch štátov žijú vedľa seba, nie vyhraneno, ale pomiešane, preto musia nájsť nejaký spôsob, nejaký modus vivendi, aby mohli spolu žiť. Obyvatelia božieho štátu na zemi sú ľudia, ako aj druhí. Majú účasť na hmotných dobrách, pre ktoré sa organizuje zemský štát. Zúčastňujú sa na jeho pokoji, poriadku, používajú všetky jeho výhody, ale nesú aj všetky jeho bremená. Hoci obyvatelia oboch štátov zdanlivo spolu žijú, predsa sa skutočne nikdy nesmiešajú. Obyvatelia božieho štátu žijú pospolu s druhými, a predsa nežijú ako druhí. Aj keď konajú tie isté úkony, ako tí zo svetského štátu, predsa ich konajú v inom duchu. Tým, ktorí žijú životom pozemského Adama, pozemské dobré sú cieľom. Tým však, ktorí žijú vo svetskom štáte ako noví, z milosti zrodení ľudia, tým sú pozemské dobré len prostriedkami, ktoré ich môžu doviesť k pravému a správneému cieľu — Bohu.

7. Totiž Pythia.
8. Tomuto je podobná iná veštbá, ktorú spomína Justinus. Ktosi na otázku, ktorí boli zbožní mužovia od začiatku, dostal odpoveď: Len Chaldejci a Hebrejci dosiahli múdrosť, lebo zo seba narodeného kráľa sväto uctievali — Boha. (Mg 651.)
9. Tomu netreba tak rozumieť, ako by naša spravodlivosť bola

len v odpustení hriechov. Slovo potius, skôr, nevytvára dokonalosť čnosti, ale predpokladá odpustenie hriechov. Smysel je potom taký, že naše ospravednenie, ktoré je čiastočne v odpustení hriechov a čiastočne v dokonalosti čnosti, väčšmi spočíva v odpustení hriechov ako v dokonalosti čnosti. (Mg 657.)

KNIHA DVADSIATA

1. Podobne vysvetľuje aj sv. Hieronym.
2. Toto miesto o Židoch vykladá sv. Ambróz, sv. Ján Zlatoústý, sv. Hieronym.
3. Sv. Hieronym hovorí: »Hoci si Židia myslia, že bude opäť vystavaný zlatý a drahokamami vyzdobený Jeruzalem, obnovená bohoslužba a obety, manželstvá svätých a kráľovstvo Spasiteľa na zemi, s čím sa my, pravda, nestotožňujeme, ale predsa to nechceme zavrhnúť, lebo mnoho cirkevných mužov a mučeníkov tak hovorilo. Nech každý zostane pri svojej mienke a všetko nech sa ponechá súdu Pánovmu.« (Mg. 691.)

KNIHA DVADSIATA PRVÁ

1. Nie je tak nesmrteľná, ako by predtým žila od večnosti, alebo ako by nemohla byť nijakou silou zničená. Je však tak nesmrteľná, že raz Bohom stvorená, nikdy nezahynie tak, aby prešla do nebytia. Predsa však môže podstúpiť takzvanú prvú smrť, keď pácha hriech, a druhú smrť vo večnom utrpení, kde nezomrie, ale bude stále trvať v utrpení. (Mg. 712.)
2. Sv. otcovia spomínajú, že raz bol otvorený hrob, v ktorom sa našla horiaca lampa, vložená ta — podľa nápisu na hrobe — pred tisíc päťsto rokmi. Keď sa jej však dotkli, rozpadla sa na prach. (Mg 717.)
3. Ru f i n u s v knihe **Historia ecclesiastica**, hovorí, že v chráme Serapis neďaleko Alexandrie bolo takéto klamstvo: Podoba slnka, v ktorej bol umiestený silný magnet, sa pohybovala ponad sochu, v ktorej bolo zas železo. Keď prišlo slnko ponad sochu magnet nadvihol sochu, takže sa zdalo, ako by sa socha od ničoho vznášala vo vzduchu. (Mg. 717.)
4. V zákone **Doudecim tabularum** bolo, že každý, kto druhému násilne odtrhne nejaký úd, sám musí stratiť svoj úd, zodpovedajúci tomu. Napríklad, ak niekomu niekto oko vykole, sám musí stratiť svoje oko. (Mg 725.)
5. Hieronym svedčí, že bludy Origenesove zavrhol pápež Anasztazius. Tak isto urobil aj piaty všeobecný snem. (Mg 731.)

KNIHA DVADSIATA DRUHÁ.

1. Porovnaj Vyznania, kn. 9, hl. 7.
2. Porovnaj Vyznania, kn. 6, hl. 10 a 12.
3. Keď sa už rakovina veľmi rozmohla.
4. V kresťanskom staroveku bol predpísaný čas krstu, okrem súrneho prípadu, na Bielu sobotu alebo svätodušnú sobotu. Svedčí o tom Tertulian v knihe **De Baptismo**. Cap. 19.
5. Orarium je ľanová šatka, ktorou sa zakrývaly ústa.
6. Folles, mince sa menovaly od vrečka, v ktorom sa nosievaly. Bývaly strieborné alebo medené. Tu je reč o medených.
7. Tento blud hlásal Origenes.
8. Pravdepodobne má na mysli hlad, ktorý zúrili v Ríme za obliehania Alarichom r. 409 po Kr. Sv. Hieronym v liste **ad Principiam** píše, že hlad bol toľký, že ľudia si jedli údy, ba matky jedly svoje vlastné deti, ktoré pridávaly.
9. Heros Pamphylus, ktorý zomrel od meča, ožil vraj na desiaty deň po smrti. Spomína to Platón v knihe **De Republica**, na konci.
10. V liste **ad Pammachium** hovorí sv. Hieronym, že po Kristovi nikto nehovoril o zmŕtvychvstání tak otvorene ako Jób pred Kristom.

O B S A H

KNIHA ŠTRNÁSTA

Prehľad štrnástej knihy — — — — —	7
1. Pre neposlušnosť prvého človeka by všetci boli museli podstúpiť večnú smrť, keby mnohých nebola zachránila milosť božia — — — — —	9
2. Život podľa tela zahrnuje nielen telesné bolesti, ale aj duševné — — — — —	9
3. Hriech pochádza z duše, a nie z tela — — — — —	10
4. Čo znamená žiť podľa človeka a čo podľa Boha? — — — — —	12
5. Platónska mienka o prirodzenosti duše a tela je prijateľnejšia ako manichejská — — — — —	13
6. Vôľa rozhoduje o duševných hnutiach, či sú dobré alebo zlé — — — — —	14
7. Slová »amor« a »dilectio« sa používajú v Písme v dobrom i zlom smysle — — — — —	14
8. Stoici priznávajú v duši múdrych troje hnutí, ale nie bolesť a smútok — — — — —	15
9. Správne duševné hnutia v živote spravodlivých — — — — —	16
10. Či boli prví ľudia pred pádom znepokojovaní hnutiami? — — — — —	19
11. Dobrú ľudskú prirodzenosť skazenú pádom prvého človeka, môže napraviť len Boh — — — — —	20
12. Akosť prvého hriechu — — — — —	22
13. Adamov pád predchádzala jeho zlá vôľa — — — — —	23
14. Pýcha v prestúpení bola horšia ako samo prestúpenie — — — — —	25
15. Odplata za neposlušnosť prvých ľudí bola spravodlivá — — — — —	25
16. Slovo žiadostivosť sa najčastejšie používa na označenie telesných hnutí — — — — —	27
17. Nahota prvých ľudí a hanblivosť po hriechu — — — — —	28

18. Cit hanblivosti pri súloží — — — — —	29
19. Hnev a žiadostivosť po páde sú také, že ich treba krotiť	29
20. Šialená nehanebnosť cynikov — — — — —	30
21. Hriech nezničil požehnanú ľudskú plodnosť — — —	31
22. Manželský sväzok ustanovil a požehnal sám Boh — —	31
23. Či by sa v raji boli rodili ľudia, keby nik nebol zhrešil?	32
24. Keby ľudia boli v raji poslúchali, boli by mohli svoje rodné údy ovládať vôľou — — — — —	34
25. V pozemskom živote sa nedosiahne opravdivá blaženosť	35
26. V šťastnom rajskom živote by sa bol manželský akt vykonal bez žiadostivosti — — — — —	35
27. Hriešni ľudia a anjeli nepomýlia božiu Prozreteľnosť —	37
28. O vlastnosti pozemského a nebeského štátu — — —	37

KNIHA PÄTNÁSTA

Prehľad pätnástej knihy — — — — —	41
1. Od začiatku badať v ľudstve dva rady pokolení, ktoré smerujú k rozdielnym cieľom — — — — —	43
2. Synovia tela a synovia prisľúbenia — — — — —	44
3. Neplodnosť Sáry, zrušená božou milosťou — — — — —	46
4. Boj o pokoj pozemského štátu — — — — —	46
5. Podobnosť zakladateľov pozemského štátu a mesta Ríma, bratovrahov — — — — —	47
6. Aj občania božieho štátu za svojho pozemského putovania musia trpieť pre trest za hriech — — — — —	48
7. Príčina a vytrvalosť Kainovho zločinu — — — — —	49
8. Prečo Kain na začiatku ľudského pokolenia založil štát	50
9. Dĺžka života a mohutnosť ľudského tela pred potopou —	50
10. Rozdiel v počítaní rokov v hebrejských a našich knihách	51
11. Matuzálem by mal žiť po potope ešte štrnásť rokov —	52
12. Náhľad že prví ľudia nežili tak dlho, ako sa píše — —	52
13. Či sa pri počítaní rokov má veriť skôr hebrejskému textu ako Septuaginte? — — — — —	54
14. Roky v starších časoch a terazšie sú rovnaké — — —	54
15. Či sa dá veriť, že mužovia prvých vekov sa zdržovali telesného obcovania až do času, kým nesplodili synov? —	54
16. Platné právo prvých manželstiev bolo odlišné od neskoršieho — — — — —	55
17. Dvaja praotcovia a dvaja vodcovia pokolení, pochádzajú od jedného otca — — — — —	57

18. V čom predstavujú Ábel, Set, Enos Krista a Cirkev? —	58
19. Vyznam Enochovho prenešenia — — — — —	58
20. Preto Kainovo pokoenie v ôsmom pokolení od Adama zaniká a Noe sa počíta ako desiate pokolenie? — —	58
21. Preto Písmo spomína Enocha, syna Kainovho, a hovorí o celom Kainovom pokolení až do potopy, a prečo, spomenúc Enosa, syna Setovho, sa vracia až ku zaciatkom ľudského pokolenia? — — — — —	59
22. Pád božích synov pre lásku k cudzinkám, pre ktorú pri potope museli zahynúť všetci, okrem ôsmich ľudí — —	60
23. Či možno veriť, že anjeli sa zamilovali do krásnych žien, s nimi sa ženili a plodili obrov? — — — — —	61
24. Ako treba rozumieť slovám: »Dní jeho bude 120 rokov«?	64
25. Boží hnev nijako nenarúša nemeniteľný boží pokoj —	64
26. Noemov koráb predobrazuje Krista a Cirkev — — —	65
27. Koráb a potopa majú aj svoj obrazný smysel, pritom však nemožno poprieť ich dejinnú skutočnosť — — — —	66

KNIHA ŠESTNÁSTA

Prehľad šestnástej knihy — — — — —	73
1. Či po potope od Noema až po Abraháma nájdeme niektoré rodiny, ktoré žijú podľa Boha? — — — — —	75
2. Noemoví synovia ako prorocké predobrazy — — —	75
3. Pokolenie troch synov Noemových — — — — —	78
4. Odlišnosť jazykov a založenie Babylonu — — — —	78
5. Sostúpenie Pánovo pri pomätení jazykov — — —	80
6. Ako hovorí Boh k anjelom? — — — — —	80
7. Či sa zvieratá, ktoré zostali v korábe, dostali aj na vzdialenejšie ostrovy? — — — — —	81
8. Či ľudské obľudy pochádzajú z pokolenia Adamovho alebo zo synov Noemových? — — — — —	81
9. Či sa má veriť, že na spodnej časti zeme, t. j. pod nami, žijú ľudia obrátení k nám nohami? — — — —	82
10. Pokolenie Semovo, v ktorom boží štát došiel až k Abrahámovi — — — — —	82
11. Do rozdelenia jazykov hovorilo ľudstvo rečou, ktorú neskôr po Heberovi pomenovali hebrejskou — — — —	84
12. Abrahámom sa začína nový rad svätých pokolení — —	86
13. Preto Písmo pri vysťahovaní sa Tareho z chaldejskej krajiny do Mezopotamie nespomína syna Nachora? — —	87

14. Tareho vek, ktorý svoj život dokončil v Charra — —	88
15. Čas, v ktorom sa Abrahám vysťahoval zo zeme Charra —	88
16. Poradie a povaha božích prisľúbení, daných Abrahámovi	88
17. Tri najvýznamnejšie ríše, z ktorých asýrska vynikala už za čias Abrahámových — — — — — — — —	89
18. Opätovné prisľúbenie Abrahámovi, v ktorom sa jemu a jeho pokoleniu sľubuje krajina Chanaan — — —	90
19. Abrahám v Egypte označuje Sáru za svoju sestru — —	90
20. Abrahám sa rozišiel s Lotom v láske a pokoji — — —	91
21. Tretie božie prisľúbenie, v ktorom Boh sľubuje Abrahá- movi a jeho potomstvu krajinu Chanaan naveky — —	91
22. Víťazstvo Abrahámo vo nad Sodomitmi a vyslobodenie Lota zo zajatia — — — — — — — — — —	91
23. Boh sľubuje Abrahámovi toľko potomkov ako hviezd na nebi — — — — — — — — — — — — — —	92
24. Význam obety, ktorú priniesol Abrahám z božieho roz- kazu, keď žiadal poučenie vo veciach viery — — —	92
25. Sárčina slúžka, ktorú si Abrahám vzal za manželku —	95
26. Boh sľubuje Abrahámovi vo vysokom veku syna z ne- plodnej Sárry— — — — — — — — — — — —	95
27. Duša neobrezaného chlapca sa vyhladí, lebo porušil boží zákon — — — — — — — — — — — — — —	95
28. Boh mení meno Abrahámovi aj Säre — — — — —	97
29. Traja muži alebo anjeli, ktorí sa ukázali Abrahámovi pri dube Mambre — — — — — — — — — —	97
30. Záchrana Lota pri spálení Sodomy a prípad Abimelechov	97
31. Izák, syn prisľúbenia, a jeho meno — — — — —	98
32. Abrahámo va ochota obetovať syna a smrť Sáry — —	98
33. Izák si vzal za manželku Rebeku Nachorovu vnučku —	100
34. Po Sárrenej smrti si vzal Abrahám za manželku Ceturu	100
35. Čo povedal Boh o dvojčatách, keď boly ešte v matkinom živote? — — — — — — — — — — — — — —	101
36. Izák dostáva od Boha to isté požehnanie ako jeho otec Abrahám — — — — — — — — — — — — — —	101
37. Tajomstvá, znázorňované v Ezauovi a Jakubovi — —	102
38. Jakub ide do Mezopotamie hľadať si ženu — — —	104
39. Prečo sa Jakub menuje aj Izraelom — — — — —	105
40. Ako sa má chápať Jakubov vchod do Egypta so sedemde- siatimi piatimi osobami — — — — — — — — — —	105
41. Jakub požehnáva svojho syna Judu — — — — —	105
42. Jakub požehnáva Jozefových synov — — — — —	107

43. Časy Mojžišove, Jozuove, sudcov a kráľov, z ktorých Saul bol prvý a Dávid najvznešenejší — — — — —	107
--	-----

KNIHA SEDEMŇASTA

Prehľad sedemnásťtej knihy — — — — —	113
1. Čas prorokov — — — — —	115
2. Kedy sa splnilo božie prisľúbenie o zemi Chanaan? —	116
3. Trojaký význam proroctiev, ktoré sa vzťahujú raz na pozemský, raz na nebeský a raz na oba Jeruzalemy — —	116
4. Predobraz zmeny izraelského kňazstva a kráľovstva a proroctvá Anny o Cirkvi — — — — —	118
5. Proroctvo božieho muža k Helímu — — — — —	125
6. Židovské kňazstvo a kráľovstvo, hoci bolo prisľúbené ako večné, predsa sa nezachovalo, lebo bolo len obrazom iného večného kňazstva a kráľovstva — — — — —	126
7. Rozštiepenie izraelského kráľovstva, ktoré predobrazuje trvalé rozdelenie duchovného a telesného Izraela — —	127
8. Prisľúbenia, dané Dávidovi, sa celkom splnili v Kristovi, a nie v Šalamúnovi — — — — —	130
9. Proroctvo v 88. žalme o Kristovi sa podobá proroctvu Nátanovmu — — — — —	132
10. V kráľovstve pozemského Jeruzalema sa prihodily veci rozdielne od božieho prisľúbenia, aby sa videlo, že pravdivosť prisľúbenia sa týka iného Kráľa a kráľovstva —	132
11. Podstata božieho ľudu, ktorá je aj v Kristovi pre jeho vtelenie — — — — —	132
12. Koho mieni prorok v žalme: »Kde sú, Pane, tvoje starodávne milosrdenstvá?« — — — — —	133
13. Prisľúbený pokoj platil azda len pre dobu Šalamúnovu? —	134
14. Dávidova horlivosť v skladaní žalmov — — — — —	134
15. Azda treba uviesť všetko, čo žalmy prorokujú o Kristovi a Cirkvi — — — — —	135
16. Čo sa hovorí v 44. žalme o Kristovi a Cirkvi otvorene a obrazne? — — — — —	136
17. Žalm 109. hovorí o Kristovom kňazstve a žalm 21. o jeho utrpení — — — — —	137
18. Proroctvá o smrti a zmŕtvychvstaní Pána v žalmoch 3, 40, 15 a 67 — — — — —	137
19. V 68. žalme sa predpovedá vytrvalá nevera Židov — —	138
20. Dávidove zásluhy a Šalamúnove proroctvá o Kristovi —	138

21. Judskí a izraelskí králi po Šalamúnovi — — — —	141
22. Jeroboam sa odaal bezbožnému modlárstvu — — —	142
23. Osudy oboch kráľovstiev až do babylonského zajatia a potom do podmanenia Rimanmi — — — — —	143
24. Poslední židovskí proroci a tí, ktorí žili za čias Kristových	143

KNIHA OSEMŇASTA

Prehľad osemnásťtej knihy — — — — —	147
1. Prehľad dosiaľ podanej látky — — — — —	150
2. Králi pozemského štátu od narodenia Abrahámovho —	150
3. Asýrski a sicyonskí králi v čase, keď sa storočnému Abrahámovi narodil syn Izák — — — — —	152
4. Doba Jakubova a Jozefova — — — — —	152
5. Argívsky kráľ Apis, ktorému preukazovali Egyptčania božskú úctu — — — — —	153
6. Aršívski a sýrski králi v čase Jakubovej smrti — —	153
7. Králi v čase Jozefovej smrti v Egypte — — — —	153
8. Králi v čase Mojžišovho narodenia — — — — —	154
9. Založenie Atén a pôvod ich mena — — — — —	155
10. Varrov náhľad o Αεροραου a Deucalionovej potope —	156
11. Deie od vysťahovania sa Židov z Egypta až po smrť Jesusa Nave — — — — —	156
12. Kult falošných bohov, ktorý zaviedli grécki králi v čase vvsťahovania sa Židov z Egypta až po smrť Jesusa Nave	157
13. Básoslovie v čase sudcov — — — — —	158
14. Teologizujúci básnici — — — — —	160
15. Zámik argívskej ríše — — — — —	160
16. D'óméda po zničení Tróie prijali medzi bohov — —	161
17. Neuveriteľné premeny ľudí, ako ich spomína Varro —	161
18. Čo povedať o premenách, ktoré sa staly na zákrok démonov — — — — —	161
19. Aeneas prišiel do Itálie, keď bol Labdon sudcom — —	162
20. U Izraelitov nasledovalo kráľovstvo po sudcoch — —	163
21. Z latinských kráľov Aeneasa a Aventina zaradili medzi bohov — — — — —	163
22. Zánik asýrskej ríše spadá časovo so založením Ríma a s vládou Ezechiáša v Judsku — — — — —	164
23. Nápadné proroctvo erytrejskej Sibylly o Kristovi — —	164
24. Za panovania Romulovho žilo sedem mudrcov a Izraelci sa dostali do chaldejského zajatia — — — — —	167

25. Slávnejší filozofi za Tarquinia Prisca a judského kráľa Sedechiáša — — — — —	167
26. Po oslobodení Židov z babylonského zajatia aj Rimanovia sa vyslobodili zpod vlády kráľov — — — — —	167
27. Čas prorokov spadá do začiatku rímskej a do zániku asýrskej ríše — — — — —	168
28. Proroctvo Ozeášovo a Amosovo — — — — —	169
29. Izaiášovo proroctvo o Kristovi a Cirkvi — — — — —	169
30. Proroctvo Micheáša, Jonáša a Joela — — — — —	171
31. Proroctvo Abdiáša, Nauma a Ambakuma — — — — —	171
32. Proroctvo v modlitbe a piesni Ambakumovej — — — — —	172
33. Proroctvo Jeremiáša a Sofoniáša o Kristovi — — — — —	172
34. Danielovo a Ezechieľovo proroctvo o Kristovi — — — — —	173
35. Proroctvo Aggeovo, Zachariášovo a Malachiášovo — — — — —	174
36. Ezdráš a Machabejské knihy — — — — —	175
37. Proroci sú starší ako všetka pohanská múdrosť — — — — —	175
38. Niektoré spisy svätých mužov neboly prijaté do počtu kánonických kníh pre ich starobylosť — — — — —	176
39. Písmo v hebrejskej reči je najstaršie — — — — —	176
40. Egypťania neprávom pripisujú svojej vede vek stotisíc rokov — — — — —	177
41. Nejednotnosť učenia filozofov a jednotnosť Písma — — — — —	177
42. Preklad Písma z hebrejskej do gréckej reči sa stal riadením božím — — — — —	180
43. Medzi prekladmi Písma prvé miesto zasluhuje Septuaginta — — — — —	180
44. Nejednotnosť hebrejského textu a Septuaginty ohľadom Ninive — — — — —	182
45. Po obnovení chrámu prestali mať Židia prorokov — — — — —	182
46. Príchod Vykupiteľa vtelením Slova — — — — —	183
47. Či boli v predkresťanských časoch príslušníci božieho štátu aj mimo židovského pokošenia? — — — — —	185
48. Aggeovo proroctvo o sláve božieho domu — — — — —	186
49. Zmohutnenie Cirkvi, pri ktorom sa zavrhnúť pomiešali s vyvolenými — — — — —	187
50. Utrpením kazateľov získalo hlásanie evanjelia slávu a moc — — — — —	188
51. Katolícku vieru posilňujú aj neshody bludárov — — — — —	188
52. Náhľad že po desiatich prenasledovaniach bude nasledovať už len jedenáste v dobe Antikristovej — — — — —	190
53. Posledné prenasledovanie je tajomstvom božej prozreteľnosti — — — — —	192

54. Hlúpa lož pohanov, že kresťanstvo nepotrvá viac ako tristo šesťdesiatpäť rokov — — — — —	193
--	-----

KNIHA DEVÄTNÁSTA

Prehľad devätnástej knihy — — — — —	197
1. Podľa Varra v otázke dobra a zla je možných 288 filozofických náhľadov — — — — —	199
2. Ako došiel Varro k trom definíciám najvyššieho dobra, z ktorých si možno vybrať len jednu — — — — —	202
3. V otázke najvyššieho dobra sleduje Varro mienku starej Akadémie — — — — —	204
4. Kresťanský náhľad o najvyššom dobre a zle — — — — —	206
5. Spoločný život, aj keď je chválitebný, predsa trpí rozličnými údermi — — — — —	210
6. Ľudské sudy sú mylné, ak pravda nie je dosť jasná — — — — —	212
7. Reč rozdeľuje ľudskú spoločnosť a aj spravodlivé vojny sú príčinou nešťastia — — — — —	213
8. Ani priateľstvo dobrých ľudí nie je bezpečné — — — — —	214
9. Priateľstvo anjelov k ľuďom sa na tomto svete nemôže ukázať celkom zreteľne — — — — —	215
10. Aká odmena čaká svätých za premáhanie pokušení — — — — —	215
11. Blaženosť večného pokoja — — — — —	216
12. Všetky vojny a nepokoje smerujú vlastne k pokoji — — — — —	216
13. Všeobecný pokoj, ktorý nemôže zničiť nijaká vzbura — — — — —	219
14. Poriadok a zákon, či už božský alebo ľudský, slúži spoločnosti — — — — —	220
15. Sloboda má príčinu v prirodzenom zákone a otroctvo v hriechu — — — — —	222
16. Spravodlivé právo na vládu — — — — —	222
17. Odkiaľ je pokoj a nesvornosť zemskej a nebeskej spoločnosti — — — — —	223
18. Istota kresťanskej viery a pochybovačnosť novej Akadémie — — — — —	224
19. Kresťanské zvyky a mravy — — — — —	225
20. Spoluobčania svätých sú v tejto časnosti blažení nádejou — — — — —	226
21. Či možno podľa Scipiovej definície Rím nazvať štátom? — — — — —	226
22. Je kresťanský Boh opravdivým Bohom? — — — — —	228
23. Proroctvá bohov o Kristovi, podľa Porphyria — — — — —	229
24. Meno národa a štátu možno dať aj iným národom okrem Rimanov — — — — —	233

25. Niet pravých čností tam, kde niet pravého náboženstva	234
26. Pokoj bezbožníkov slúži aj božiemu štatu — — — —	234
27. Pokoj sluhov božích a jeho nedokonalosť na tejto zemi —	235
28. Koniec bezbožných — — — — — — — — — —	236

KNIHA DVADSIATA

Prehľad dvadsiatej knihy — — — — — — — — — —	239
1. Hoci Boh stále súdi, predsa v tejto knihe chce byť reč o poslednom súde — — — — — — — — — —	241
2. Rozdielnosť ľudských osudov má príčinu v božom súde	242
3. Šalamúnova mienka o dobrých a zlých z knihy Kazateľ	243
4. Svedectvo Starého i Nového zákona o poslednom súde	243
5. Spasiteľové výroky o poslednom súde — — — — —	244
6. Prvé a druhé zmŕtvychvstanie — — — — — — — — — —	246
7. Čo hovorí Zjavenie Jánovo o dvoch zmŕtvychvstaniach a o tisíc rokoch? — — — — — — — — — — — — — —	248
8. Príviazanie a odviazanie diavla — — — — — — — — — —	250
9. Tisícročná ríša svätých s Kristom — — — — — — — — — —	254
10. Zmŕtvychvstanie sa vraj týka len tela, a nie duše — —	257
11. Gog a Magog sa pričinením diavla ukážu na konci sveta, aby prenasledovali Cirkev — — — — — — — — — —	258
12. Podľa Zjavenia oheň sostúpi s neba, aby zničil bezbožných — — — — — — — — — — — — — — — — — —	259
13. Nevedno, či Antikristovo prenasledovanie treba pripočítvať k tisícim rokom — — — — — — — — — — — — — —	259
14. Odsúdenie diavla a telesné zmŕtvychvstanie všetkých zomretých — — — — — — — — — — — — — — — — — —	260
15. Kto sú mŕtvi, ktorých vydá more, smrť a podsvetie? —	261
16. Nové nebo a nová zem — — — — — — — — — — — — — —	262
17. Večné oslávenie Cirkvi po konci sveta — — — — — — — —	263
18. Slová apoštola Petra o poslednom súde — — — — — — — —	264
19. Pavol apoštol hovorí o Antikristovi — — — — — — — — — —	266
20. Apoštol Pavol hovorí o zmŕtvychvstaní — — — — — — — — — —	269
21. Izaiáš hovorí o súde a zmŕtvychvstaní — — — — — — — — — —	271
22. Príchod svätých, aby uvideli potrestanie zlých — — — — — — — —	275
23. Danielovo proroctvo o Antikristovi a súde — — — — — — — — — —	275
24. Proroctvo Dávidových žalmov o konci sveta a súde —	276
25. Proroctvo Malachášovo o poslednom súde — — — — — — — — — —	277
26. Obety, ktoré prinesú svätí — — — — — — — — — — — — — —	278
27. Oddelenie dobrých od zlých pri poslednom súde — — — — — — — — — —	280

28. Mojžišov zákon treba chápať duchovne — — — — —	281
29. Enasov príchod pred súdom a obratenie Židov — —	281
30. V Starom zakone nie je celkom zreteľne povedané, že súdiť bude Kristus, ale z niektorých vypovedí sa da celkom určite uzatvárať na Krista — — — — —	282

KNIHA DVADSIATA PRVÁ

Prehľad dvadsiatej prvej knihy — — — — —	289
1. O čom bude reč v tejto knihe? — — — — —	291
2. Ako môžu telá v ohni vecne žiť — — — — —	291
3. Či po telesných bolestiach nasleduje vždy telesná smrť —	292
4. Prikklady z prírody, že aj v mukach môže telo žiť — —	292
5. Príčinu mnohých úkazov nemožno spoznať a predsa ich skutočnosť je nepochybná — — — — —	295
6. Nie všetky divy sú prirodzené: niektoré sú dielom ľudského ducha, niektoré zas diabla — — — — —	297
7. Božia všemohúcnosť je dostatočnou príčinou viery v neobyčajné veci — — — — —	297
8. Nie je protiprirodzené ak v nejakej veci, ktorej prirodzenosť je známa, začne byť niečo odlišné od toho, čo je známe — — — — —	300
9. Peklo a večné tresty — — — — —	300
10. Či pekelný oheň páli aj zlých duchov, ktorý nemajú tela?	302
11. Či spravodlivosť žiada, aby dĺžka trestov bola toľká ako dĺžka hriechov? — — — — —	303
12. Pre veľkosť prvého hriechu všetci zasluhujú večný trest	305
13. Niektorí myslia, že vinníci trpia po smrti len preto, aby sa očistili — — — — —	305
14. Časné tresty tohto života — — — — —	306
15. Milosť božia, ktorá nás vytrhuje zo starého zla, súvisí s novým životom — — — — —	306
16. Zákony milosti pre jednotlivé vekové stupne znovuzrodených — — — — —	307
17. Niektorí si myslia, že nikto nebude naveky zatratený —	308
18. Mienka niektorých, že na poslednom súde nebude nikto odsúdený pre prihovor svätých — — — — —	308
19. Niektorí aj bludárom pripisujú beztrestnosť všetkých hriechov — — — — —	309
20. Niektorí sľubujú odpustenie len tým, ktorí boli po katolícky pokrstení — — — — —	309

21. Mienka, že spasení budú len tí, ktorí vytrvali v katolíckej viere — — — — —	310
22. Náhľad, že skutky, konané súčasne so skutkami milosrdenstva, nebudú predmetom súdu — — — — —	310
23. Vyvrátenie mienky, že trest nebude večný ani pre diablov, ani pre ľudí — — — — —	310
24. Vyvrátenie mienky, že pri poslednom súde budú všetci oslobodení na príhovor svätých — — — — —	312
25. Vyvrátenie námietky, ako by sviatosti samy vsebe mohli zachrániť človeka pred zatratením — — — — —	313
26. Čo znamená mať Krista za základ? — — — — —	315
27. Vyvrátenie náhľadu, že odpustenie hriechov možno dosiahnuť len skutkami milosrdenstva bez nápravy vlastného života — — — — —	319

KNIHA DVADSIATA DRUHÁ

Préhľad dvadsiatej druhej knihy — — — — —	327
1. Položenie anjelov a ľudí — — — — —	329
2. Večnosť a nemeniteľnosť božej vôle — — — — —	330
3. Prislúbenie večnej blaženosti svätým a zatratenia bezbožným — — — — —	331
4. Vyvrátenie námietky, že sa ľudské telo nemôže preniesť do neba — — — — —	332
5. Niektorí neveria v zmŕtvychvstanie tiel, hoci skoro celý svet v to verí — — — — —	333
6. Rím vyhlásil Romula svojho zakladateľa za boha, Cirkev však miluje Krista pre jeho božstvo — — — — —	335
7. Viera v Krista je dielom božím — — — — —	336
8. Zázraky sa stali preto, aby svet uveril v Krista, ale neprestávajú sa diať aj ďalej — — — — —	337
9. Zázraky na príhovor mučeníkov sú svedectvom viery v Krista — — — — —	348
10. Zázraky mučeníkov si zaslúžia skôr úctu ako zázraky démonov — — — — —	348
11. Platónici myslia, že udržanie zemskeho tela v nebi je neschlitéľné s prirodzenou váhou — — — — —	349
12. Neverci sa vvsmievajú z viery v zmŕtvychvstanie — — — — —	351
13. Či vstanú zmŕtvych aj predčasne narodení? — — — — —	352
14. Aké telo budú mať deti pri zmŕtvychvstaní — — — — —	353
15. Či telá vzkriesených budú mať rozmery tela Pánovho? — — — — —	353

16. Ako treba rozumieť podobnosť vzkriesených s obrazom Syna Božieho? — — — — — — — — — —	354
17. Či ženy vstanú vo svojom tele, rozdielnom podľa pohlavia — — — — — — — — — —	354
18. O dokonalom mužovi Kristovi a o jeho tele, Cirkvi —	355
19. Pri zmŕtvychvstaní sa stratia všetky telesné vady —	356
20. Pri zmŕtvychvstaní sa k telu vráti všetko to, čo k nemu patrilo — — — — — — — — — —	358
21. Nové duchovné telo, na ktoré sa zmení telo svätých —	360
22. Bieda a zlo, do ktorého upadlo ľudské pokolenie po hriechu — — — — — — — — — —	361
23. Zvláštne útrapy spravodlivých, okrem tých, ktoré majú dobrí a zlí spoločné — — — — — — — — — —	364
24. Aj tento biedny pozemský život obdaroval Boh mnohými dobrami — — — — — — — — — —	365
25. Zanovitosť tých, ktorí nechcú uveriť v zmŕtvychvstanie	370
26. Porphyriov náhľad, že blažení duchovia nemôžu mať telo, vyvracia Platón — — — — — — — — — —	371
27. Platón a Porphyrius by boli našli pravdu, keby sa boli shodli v tom, čo ich rozdeľuje — — — — — — — — — —	371
28. Keby sa náhľady Platóna, Varra a Labea doplnily v jeden náhľad, došlo by sa k viere v zmŕtvychvstanie — —	372
29. Spôsob a podstata videnia Boha v blaženom živote —	372
30. Večná blaženosť a večný odpočinok božieho štátu —	377
Poznámky — — — — — — — — — —	383

DEO GRATIAS